

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİBİLİM ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**DERLEM TABANLI YAKLAŞIMLARIN
ÇEVİRİBİLİMDEKİ YERİ VE ÖNEMİ**

**Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
2502130048**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mine YAZICI**

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Sevda PEKCOŞKUN GÜNER Numarası : 2502130048
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Çeviribilim Anabilim Dalı Danışmanı : Prof. Dr. Mine YAZICI
Tez Savunma Tarihi : 27.04.2018 Saati : 14:00
Tez Başlığı : "Derlem Tabanlı Yaklaşımların Çeviribilimdeki Yeri ve Önemi"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **GYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MİNE YAZICI		Kabul
2- PROF. DR. ALEV BULUT		Kabul
3- PROF. DR. EMEL ERGUN		Kabul
4- PROF. DR. TÜRKAY BULUT		Kabul
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ İNÖNÜ KORKMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. AYŞE FİTNAT ECE		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ AYKUT HALDAN		

ÖZ

DERLEM TABANLI YAKLAŞIMLARIN ÇEVİRİBİLİMDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

SEVDA PEKCOŞKUN GÜNER

Dil öğrenimi, dilbilim ve makine çevirisi alanlarında sıklıkla yararlanılan derlem, 90'lı yılların başında çeviri çalışmalarında da kullanılmaya başlanmış ve derlem tabanlı yaklaşımlar, çeviribilimin en önemli araştırma alanları arasında yerini almıştır. Araştırma amacına göre tek dilli, iki dilli ve çok dilli metin yığınlarından oluşturulan bu derlem, farklı dillerde kaynak ve erek metinlerden oluşan paralel derlem olarak tasarlanabileceği gibi, aynı dilde özgün ve çeviri metinlerden oluşan karşılaştırılabilir derlem şeklinde de tasarlanabilir. Ayrıca, araştırmacıya araştırma sürecinde yardımcı olmak amacıyla tek dilli başvuru derlemleri biçiminde de oluşturulabilirler. Çeviribilim araştırmalarında derlem, genellikle erek metinleri özgün metinlerden ayıran özellikleri, başka bir deyişle çeviri tümellerini ya da “çeviri dili”nin kendine özgü özelliklerini belirlemek için kullanılır. Bunun yanında, derlem, çevirmenin biçiminin belirlenmesi, çevirmen tarafından sıklıkla tercih edilen yöntemlerin saptanması, terminoloji çıkarımı, sözcük çeşitliliğinin belirlenmesi, çeviri örüntülerinin gözlemlenmesi gibi birçok amaçla kullanılabilir. Derlem, çeviribilim araştırmacıları yanında, çevirmenler tarafından da kullanılabilir. Günümüzde, çeviri bellekleri, tek dilli ve çift dilli sözlükler, genel ağ üzerinden arama sonuçları ve makine çevirisi sistemleri gibi çevirmenin çalışma ortamında yerini alan araçlara eklenebilecek olan derlem, çevirmene çeviri süreci boyunca katkı sağlayabilir. Çevirmenler, çeviriye yardımcı araçlar olarak derlemleri kullanarak, daha önce gerçekleştirilmiş çevirileri gözden geçirebilir, çeviri tercihlerini saptayabilir, konu alanı ve terminoloji hakkında bilgi sahibi olabilir. Derlem, çeviri eğitiminde yeni bir araştırma yöntemi olarak da yerini alabilir. Öğrenciler kendi öğrenme süreçlerinde derlemleri kullanabilir, derlem üzerinde araştırmalar yapabilir, profesyonel çevirmenlerin tercihleriyle karşılaşabilir, ilgili konu alanına ilişkin terminoloji bilgisi edinebilirler. Aynı zamanda kullanıcılar, kendi araştırma amaçlarıyla uyumlu alt-

derlemeler oluşturabilir. Ancak, tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için yukarıda sözü edilen kullanıcıların kendi amaçları doğrultusunda, bağlamı dikkate alarak sorgulama yapabilecekleri, karmaşık olmayan arama seçeneklerine sahip, bütüncül, kapsamlı ve kapsayıcı bir yaklaşımla inceleme yapabilmelerine olanak sağlayan bir derlem modeline gereksinim vardır. Şimdiye kadar tasarlanan derlem araçları ya da modelleri genellikle dilbilim alanında çalışma yapan araştırmacılara yöneliktir. Bu çalışma kapsamında, çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenlerin, araştırma ya da çeviri süreçlerinde onlara yardımcı olabilecek bir derlem modeli sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu derlem modelinin, makine çevirisi sistemleri gibi çeviri ve araştırma süreçlerinde kullanılan diğer araçlarla bütünleştirilmesi öngörülmüştür. Sunulan bu derlem modeliyle birlikte, çeviribilim araştırmalarının daha nesnel, nicel, bütüncül, görgül ve işlevsel bir tabanda yapılmasına katkı sağlanabileceği; çevirilerin ise daha kaliteli bir şekilde gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak, derlem tabanlı çeviri yaklaşımlarının, çeviribilimin hem kuramsal hem de uygulamalı alanının gelişmesine katkı sunabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Derlem, Derlem Tabanlı Çeviri Çalışmaları, Çeviribilim, Betimleyici Çeviri Çalışmaları, Derlem Modeli, Çeviribilimde Araştırma Yöntemleri, Çeviri Eğitimi, Çeviri Kuramı, Makine Çevirisi

ABSTRACT

THE ROLE AND IMPORTANCE OF CORPUS-BASED APPROACHES IN TRANSLATION STUDIES

SEVDA PEKCOŞKUN GÜNER

Dating back to the early 1990s, corpus-based approaches, generally used in language learning, linguistics and machine translation, have entered the scope of Translation Studies and corpus-based studies have become one of the most crucial research fields in Translation Studies. Corpora could include monolingual, bilingual and multilingual texts in parallel with the aim of the research. They might be designed as parallel corpora including source and target texts or text extracts in different languages; as comparable corpora containing original and translated materials in the same language; and as reference corpora having the potential of assisting the researcher within his/her research process. In Translation Studies, corpora are generally used to determine translation universals, in other words, to establish the features pertaining to translated texts. They are also used to determine the style of the translator, the procedures applied by the translator, lexical variety, translation patterns and to extract terminology. Besides other tools in their translation workstation such as translation memories, bilingual and monolingual dictionaries, web search results and machine translation systems, professional translators could also use corpora within the process of translating. Using corpora as an assisting tool in translation process, translators do research on various kinds of corpora, observe translation decisions of other translators, gain information about the terminology of relevant fields. Corpora may also be used in translator's education. Students could use corpora in their learning processes, make research on them, learn about the procedures chosen by professional translators and obtain terminological knowledge. Corpus users may also create their own sub-corpus in harmony with their research purposes. However, a corpus model, having user-friendly search features and providing opportunity to make inquiries in a context-dependent manner, should be designed to make research in an integrated, comprehensive and inclusive way.

Corpus tools or models developed before are generally designed to support researchers from the field of linguistics. Within the scope of this study, a corpus model which could assist the research and translating processes of both researchers of Translation Studies and translators has been created. Also, it is proposed that other tools used in those processes such as machine translation systems should be integrated into the corpus model. The contribution of the corpus model proposed in this study is two-folded: Firstly, the model will contribute to the discipline of Translation Studies in terms of realizing researches on a more objective, quantitative, integrated, empirical and functional basis. Secondly, the model could also help increase the quality of translations. In conclusion, corpus-based approaches may contribute to both theoretical and applied Translation Studies.

Keywords: Corpus, Corpus-based Translation Studies, Translation Studies, Descriptive Translation Studies, Corpus Model, Research Methods in Translation Studies, Translator's Training, Translation Theory, Machine Translation

ÖNSÖZ

Bir araştırma alanının bilimsel bir disipline dönüşmesinin önkoşullarından biri, nitel ve nicel olarak incelenebilir verilere sahip olmasıdır. Çeviribilim açısından, bu veriler oluşturulan derlemler üzerinden elde edilebilir. Bu amaçla bu çalışma kapsamında, Çeviribilim alanındaki araştırma ve çalışmaları daha işlevsel kılabilmek için derleme dayalı araştırma yöntemleri incelenerek alanın kuramsal ve uygulamalı tabanına katkıda bulunacak bir derlem modeli sunulmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışması süresince, bilgisi ve desteğiyle her zaman yanımda olan, yazdıklarımı büyük bir sabırla defalarca okuyan, görüş ve önerilerini benimle paylaşan, beni cesaretlendiren, yenilikçi fikirleriyle yolumu açan ve aydınlatan, farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan, beni sürekli cesaretlendiren ve kendime inanmamı sağlayan, çalışmanın hiçbir aşamasında beni yalnız bırakmayan ve en önemlisi bana güvenen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Mine YAZICI'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez izlemelerime katılan, beni sabırla dinleyen ve yazdıklarımı eleştirel bir bakış açısıyla okuyan, görüşlerini benimle paylaşan, tez yazım sürecinde beni destekleyen, değerli fikirlerini ve emeklerini benden esirgemeyen, katkılarıyla bu çalışmanın daha bütüncül temellere oturmasını sağlayan ve daha kapsamlı kılan değerli hocalarım Prof. Dr. Alev BULUT ve Dr. Öğr. Üyesi İnönü KORKMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmamın en zorlayıcı adımlarından biri olan teknik konularda benden desteğini esirgemeyen, benimle beraber sabahlayan, endişelerimi ve üzüntülerimi paylaşan, olumlu bakış açısıyla beni rahatlatan, bıkmadan usanmadan beni dinleyen, çalışmamı defalarca okuyan ve değerli fikirlerini benimle paylaşan sevgili eşim Edip Serdar GÜNER'e çok teşekkür ederim.

İlkokuldan bugüne kadar tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini sunan, benimle ağlayan, benimle gülen ve benimle okuyan, beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, kişilikleri ve düşünceleriyle hayatıma ışık tutan, bugüne varmamı sağlayan, emeklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili annem Fatma Nihal PEKCOŞKUN ve sevgili babam Mahmut Nedim PEKCOŞKUN'a çok teşekkür ederim.

Son olarak, hayatıma değer ve farklı bir anlam katan, her an yüzüme kocaman bir gülümsemenin yerleşmesini sağlayan, sevgilerini benden esirgemeyen, tez yazım sürecinde onları ihmal etmeme rağmen bana hiç kırılmayan ve her zaman yanımda ve kalbimde olan kedilerime teşekkür ederim.

Sevda PEKCOŞKUN GÜNER

İSTANBUL, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
RESİMLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DERLEM

1.1. Tanım	17
1.2. Derlem Dilbilim	21
1.3. Derlem Tasarımına İlişkin Konular	28
1.3.1. Temsil Edicilik	28
1.3.2. Denge	31
1.3.3. Örneklem	31
1.3.4. Boyut	33
1.3.5. Derlem İçeriğinin Gerçekliği	34
1.3.6. Makine Tarafından Okunabilirlik	34
1.3.7. Yasal Konular	34
1.4. Derlem Araçları	35
1.4.1. WordSmith Tools	37
1.4.2. AntConc – AntPConc	45
1.4.3. TextStat	49
1.4.4. Sketch Engine	52
1.4.5. BootCaT	55
1.5. Derlem Türleri	59
1.5.1. Genel Başvuru Derlemleri	59
1.5.2. Durağan Derlemler ve Gözlem Derlemleri	60

1.5.3. Sözlü ve Yazılı Derlemeler	61
1.5.4. Özel Amaçlı Derlemeler	61
1.5.5. Paralel Derlemeler	62
1.5.6. Karşılaştırılabilir Derlemeler	63
1.5.7. Öğrenici Derlemleri	65
1.5.8. Kendin-oluştur Derlemleri	66
1.5.9. Açık ve Kapalı Derlemeler	66
1.5.10. Eşsüremlî ve Artsüremlî Derlemeler	67
1.5.11. İşaretlenmiş ve İşaretlenmemiş Derlemeler	68
1.6. Değerlendirme	68

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVİRİBİLİMİN KURAMSAL ALANINDA DERLEM

2.1. Derlem Tabanlı Yaklaşımların Kuramsal Temelleri	73
2.2. Çeviribilim Araştırmaları ve Derlem	91
2.2.1. Çeviribilimde Varsayım Türleri	91
2.2.2. Çeviribilimde Araştırma Yöntemleri	94
2.3. Derlem Tabanlı Çeviribilim Araştırmaları	100
2.3.1. Çeviri Tümlerinin Saptanması	105
2.3.2. Yazınsal ve Biçemsel Özelliklerin Belirlenmesi	121
2.4. Değerlendirme	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMALI ÇEVİRİBİLİM VE DERLEM

3.1. Çeviri Eğitimi	127
3.2. Sözlü Çeviri	141
3.3. Çeviri Eleştirisi	144
3.4. Çeviri Sürecinde Derlemeler ve Derlem Araçları	146
3.5. Çeviri Çalışmalarında Derlem Kullanımına Yönelik Eleştiriler	179
3.6. Değerlendirme	181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ULUSAL VE ULUSLARARASI DERLEMLER ÜZERİNE
BETİMLEYİCİ BİR ÇALIŞMA

4.1. Tek Dilli Derlemler	184
4.1.1. Türkçe Ulusal Derlemi	184
4.1.2. ODTÜ Türkçe Derlemi	188
4.1.3. Sözlü Türkçe Derlemi	188
4.1.4. TS Corpus	189
4.1.5. İngiliz Ulusal Derlemi	191
4.1.6. Açık Amerikan Ulusal Derlemi	194
4.1.7. Çağdaş Amerikan İngilizcesi Derlemi	194
4.2. Paralel Derlemler	196
4.2.1. OPUS Derlemi	196
4.2.2. JRC-Acquis Çokdilli Paralel Derlemi	199
4.2.3. Europarl Paralel Derlemi	199
4.2.4. Avrupa Parlamentosu Dijital Derlemi	200
4.2.5. Birleşmiş Milletler Paralel Derlemi	201
4.2.6. Kanada Hansard Paralel Derlemi	201
4.3. Çevrimiçi Sözlükler / Çeviri Veritabanları	202
4.3.1. Linguee	202
4.3.2. Glosbe	203
4.4. Çeviri Çalışmalarına Yönelik Olarak Hazırlanan Derlemler	204
4.4.1. Çeviri İngilizce Derlemi	204
4.4.2. Evrokorpus	206
4.4.3. CroCo	209
4.4.4. Arapça-İngilizce Paralel Derlemi	210
4.4.5. İngilizce-Norveççe Paralel Derlemi	213
4.4.6. Compara	220
4.4.7. Öğrenci Çeviri Arşivi	229
4.4.8. TranslatorBank / CorpusMode	231
4.5. Değerlendirme	234

BEŞİNCİ BÖLÜM

DERLEM MODELİ

5.1. Mevcut Derlemlerin Değerlendirilmesi	239
5.2. Derlem Tasarımına Genel Bir Bakış	248
5.2.1. Derlem Modelinin Temel Özellikleri	250
5.2.2. Modele İlişkin Parametreler	253
5.2.2.1. Erek Kitle	253
5.2.2.2. Dil Seçimi	254
5.2.2.3. Metin Kodlaması ve İşaretleme	255
5.3. Derlem Modelinin Mantıksal Altyapısı	260
5.3.1. Derlem Tipolojilerine Yönelik Bir İnceleme	260
5.3.2. Metinlere Çeviribilim Odaklı Bir Bakış	269
5.4. Çeviri Odaklı Metin Tipolojisi	272
5.5. Metin Tipolojisi Tabanlı Derlem Modeli	277
5.5.1. Model Kapsamındaki Derlem Türleri	280
5.5.1.1. Paralel Derlem Tasarımı	285
5.5.1.2. Karşılaştırılabilir Derlem Tasarımı	291
5.5.1.3. Genel Amaçlı Derlem Tasarımı	292
5.5.2. Derlem Modelinde Kullanılan Üstveriler	292
5.5.2.1. Kaynak Metinlere İlişkin Üstveriler	293
5.5.2.2. Erek Metinlere İlişkin Üstveriler	296
5.5.3. Derlem Modelinde Arama ve Bilgi Çıkarımı	298
5.6. Derlemde Metin Kaynakları	301
5.6.1. Genel Ağ ve Derlem	303
5.6.2. Çeviri Bellekleri ve Derlem	311
5.7. Derlem Modeli ve Makine Çevirisi	315
5.7.1. Makine Çevirisi	315
5.7.2. Makine Çevirisi ve Derlem İlişkisi	319
5.7.3. Derlem Modeli ve Makine Çevirisi Entegrasyonu	322
5.7.3.1. Makine Çevirisi ile Otomatik Hizalama	324
5.7.3.2. Makine Çevirisi ile Derleme Metin Ekleme	327
5.7.3.3. Makine Çevirisi ile Art-düzenlemeleri Belirleme	330
5.8. Derlem Modelinin Kullanımına Yönelik Bir Çalışma	331
5.8.1. Alt Derlem Modeli	336

5.8.2. Çevirilerin Derlem Üzerinde Değerlendirilme Süreci	337
5.8.2.1. Kaynak Metnin Derleme Eklenmesi	337
5.8.2.2. Kaynak Metnin Bölümlenmesi	339
5.8.2.3. Erek Metnin Derleme Eklenmesi	341
5.8.2.4. Kaynak ve Erek Metin Bölümlerinin Hizalanması.....	342
5.8.2.5. Derleme Eklenen Çevirilerin Değerlendirilmesi	343
5.8.2.6. Öğrenci Çevirileri Alt Derleminden Bilgi Çıkarımı.....	346
5.9. Değerlendirme	349
SONUÇ	352
KAYNAKÇA	364
ÖZGEÇMİŞ	385

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin karşılaştırılması	95
Tablo 2. Bir çeviri projesine ilişkin parametreler	147
Tablo 3. <i>MeLLANGE</i> anketi istatistiksel sonuçları	177
Tablo 4. <i>TEC</i> üzerinde işaretlenmiş dildışı bilgiler	205
Tablo 5. Compara üzerinde “translation” (çeviri) sorgusu (İngilizce-Portekizce) ...	222
Tablo 6. Paralel derlem üzerinde kaynakça bilgisinin gösterimi	252
Tablo 7. Laviosa tarafından önerilen derlem tipolojisi	260
Tablo 8. Laviosa’nın tipolojisinde çeviri ve özgün metinlerin konumları	265
Tablo 9. Zanettin’in derlem tipolojisinde çeviri ve özgün metinlerin konumları	266
Tablo 10. Laviosa’nın tipolojisinde çeviri ilişkisinin belirtimi	267
Tablo 11. Zanettin’in derlem tipolojisinde çeviri ilişkisinin belirtimi	267
Tablo 12. Çeviri odaklı metin tipolojisi ve metinlerin özellikleri	273
Tablo 13. Laviosa tipolojisinin çeviri odaklı metin incelemesi	276
Tablo 14. Zanettin tipolojisinin çeviri odaklı metin incelemesi	277
Tablo 15. Metin tiplerinin paralel derlemde konumları	279
Tablo 16. Metin tiplerinin karşılaştırılabilir derlemde konumları	280
Tablo 17. Paralel metin örneği	281
Tablo 18. Karşılaştırılabilir metin örneği	283
Tablo 19. Kaynak ve erek metinler için üstveri alanları ile alabilecekleri değer türleri	297
Tablo 20. Türkçeden İngilizceye bir makine çevirisi örneği	321
Tablo 21. Kaynak metin bölümü örneği	324
Tablo 22. Kaynak metin örneği için iki farklı makine çevirisi çıktısı	325
Tablo 23. Numaralandırılmış Türkçe erek metin bölümleri örneği	325
Tablo 24. Kaynak metin bölümü için sözcük listesi	326
Tablo 25. Makine çevirisi çıktısı ile erek metin bölümü sözcük eşleşmeleri	326
Tablo 26. Bir art-düzenleme örneği	331

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Çeviribilimin inceleme alanları	76
Şekil 2. Çeviri eğitiminin gelişimi	133
Şekil 3. Elmas Modeli	218
Şekil 4. Yıldız Modeli	219
Şekil 5. Zanettin tarafından önerilen derlem tipolojisi	263
Şekil 6. Kaynak ve erek metinlerin dil çiftleri açısından eşleştirilmesi	286
Şekil 7. Kaynak ve erek metinlerin dil çiftleri açısından geçişli durumu	286
Şekil 8. Bir kaynak metnin farklı çevirileri ile olan ilişkisi	287
Şekil 9. Kaynak ve erek metin bölümleri arasında hizalama ilişkileri	291

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Arayüz üzerinden derleme metin ekleme	38
Resim 2. Derlem aracı üzerinde sözcük listesinin gösterimi	39
Resim 3. Derlemi oluşturan dilsel bileşenlere ilişkin veriler	40
Resim 4. Derlem aracında arama özelliği	41
Resim 5. Bağlamlı dizin gösterimi	42
Resim 6. Eşdizimlerin gösterimi	42
Resim 7. Arama ifadesinin metin bazlı dağılım grafiği	43
Resim 8. Sözcük kümelerinin gösterimi	44
Resim 9. <i>KeyWords</i> modülü örnek ekran görüntüsü	45
Resim 10. Concordance sekmesi örnek ekran görüntüsü	46
Resim 11. “Clusters / N-Grams” sekmesi örnek ekran görüntüsü	47
Resim 12. “Keyword List” sekmesi örnek ekran görüntüsü	47
Resim 13. <i>AntPConc</i> ile paralel derlemede arama ifadesi ve eşleşen bölümlerin gösterimi	48
Resim 14. <i>TextSTAT</i> yazılımında <i>Web2corpus</i> modülü ekran görüntüsü	49
Resim 15. <i>TextSTAT</i> yazılımında “Word forms” sekmesi ekran görüntüsü	50
Resim 16. <i>TextSTAT</i> yazılımında “Concordance” sekmesi ekran görüntüsü	51
Resim 17. <i>TextSTAT</i> yazılımında “Citation” sekmesi ekran görüntüsü	51
Resim 18. “team” sözcüğü için <i>BNC</i> üzerinden oluşturulmuş bir sözcük eskizi	52
Resim 19. “house” ve “Haus” sözcükleri için İngilizce ve Almanca derlemlerden üretilmiş karşılaştırmalı bir sözcük eskizi	53
Resim 20. “argue” sözcüğü için <i>enTenTen13</i> derlemi üzerinden üretilmiş kavramlar dizini gösterimi	53
Resim 21. “key” sözcüğü için <i>OPUS2</i> İngilizce ve Almanca paralel derlemleri üzerinden üretilmiş olan bağlamlı dizin sonuçları	54
Resim 22. Paralel bir derlemden iki dilli terminoloji çıkarımı	55
Resim 23. <i>BootCat</i> üzerinde derlem adı ve dil seçimi ekranı	56
Resim 24. <i>BootCat</i> üzerinde arama kombinasyonlarının gösterimi	57
Resim 25. <i>BootCat</i> üzerinde alan adı ve belge tipine ilişkin yapılabilecek kısıtlamalar	57
Resim 26. <i>URL</i> listesi gösterimi	58

Resim 27. Paralel derlemde hizalama örneği	63
Resim 28. Karşılaştırılabilir bir derlem örneği	64
Resim 29. Türkçe - İngilizce paralel derlem örneği	156
Resim 30. Öbeksal ifadenin paralel derlemde gösterimi	156
Resim 31. Avrupa Parlamentosu paralel derleminde (Europarl) eşdeğer ifadenin işaretlenmesi (İngilizce-İtalyanca dil çiftinde)	157
Resim 32. Derlem üzerinde sorgulanan ifadeye ilişkin verilerin gösterimi	157
Resim 33. Bir ifadenin farklı kullanımlarının derlem üzerinde görüntülenmesi	158
Resim 34. Tek dilli derlemde bir arama örneği	159
Resim 35. Derlemde söz öbeği ve kaynakça gösterimi örneği	160
Resim 36. Derlemde arama ölçütleri belirleme örneği	161
Resim 37. "software engineering" (yazılım mühendisliği) sorgusu (ScienceBlogs)	162
Resim 38. Belirli bir ifadenin tümce içinde kullanımının incelenmesi	163
Resim 39. Tıp derleminde "gall bladder disease" (safra kesesi hastalığı) sorgusu	164
Resim 40. İngiliz Ulusal Derleminde sözcük eskizi çıkarımı (translation-çeviri eşdizimleri)	165
Resim 41. Kavramlar dizini gösterimi (translation-çeviri)	166
Resim 42. <i>Sketch Engine</i> üzerinde derlem oluşturma	167
Resim 43. Genel ağ tabanlı derlem oluşturma örneği	168
Resim 44. Türkçe Ulusal Derleminde "çeviribilim" sorgusunun sonuçları	185
Resim 45. Kaynakça gösterimi	186
Resim 46. "çeviribilim" ifadesinin bağlam içinde gösterimi	186
Resim 47. <i>TS Corpus</i> üzerinde "çeviribilim" sorgusu	190
Resim 48. "çeviribilim" sorgusunun bağlam içinde gösterimi	190
Resim 49. İngiliz Ulusal Derleminde "translation" (çeviri) sorgusu sonuçları	193
Resim 50. İngiliz Ulusal Derleminde bağlam ve kaynakça gösterimi	193
Resim 51. <i>COCA</i> üzerinde "contemporary literature" sorgusu sonuçları	195
Resim 52. Derlem üzerinde sorgulanan ifadeye ait örneklerden birinin kaynakçası ve bağlamsal gösterim	195
Resim 53. <i>OPUS</i> derlemi üzerinde "constitution" (anayasa) sorgusu	196
Resim 54. <i>OPUS</i> Paralel derleminde "translation" (çeviri) sorgusu (İngilizce- Türkçe, düşey düzlemde)	197

Resim 55. <i>OPUS</i> Paralel derleminde “tercüman” sorgusu (Türkçe-İngilizce, yatay düzlemde)	198
Resim 56. <i>OPUS</i> Paralel derleminde “çevirmen” sorgusu (Türkçe-İngilizce, KWIC sorgulama yoluyla)	198
Resim 57. <i>Linguee</i> üzerinde "medical translation" (tıp çevirisi) sorgusu (İngilizce-İtalyanca)	203
Resim 58. <i>Glosbe</i> üzerinde “tercüman” sorgusu (Türkçe-İngilizce)	204
Resim 59. <i>TEC</i> üzerinde “translations” (çeviriler) sorgusunun sonuçları	205
Resim 60. Evrokorpus üzerinde "translation" (çeviri) sorgusu (İngilizce-Slovenca)	208
Resim 61. Evrokorpus üzerinde "prevodom" (çeviri) sorgusu (Slovenca-İngilizce)	208
Resim 62. Arapça-İngilizce Paralel Derleminde “tree” (ağaç) sorgusu	212
Resim 63. Arapça-İngilizce Paralel Derleminde kaynakça gösterimi	213
Resim 64. <i>TranslatorBank</i> ile genel ağ üzerinden derlem oluşturma	233
Resim 65. <i>TranslatorBank</i> ile kendi dosyalarımızdan oluşan derlem üzerinde KWIC araması	233
Resim 66. <i>WebCorp Live</i> arayüzü ekran görüntüsü	307
Resim 67. <i>WebCorp Live</i> üzerinde “translator” sorgusunun sonuçlarının gösterimi	307
Resim 68. <i>WebCorp Live</i> üzerinden düz metin biçimli metne erişim	308
Resim 69. <i>WebCorp Live</i> üzerinden erişilen bir metinden sözcük listesi çıkarımı	308
Resim 70. Leeds Genel Ağ Derlemi sorgu arayüzü	310
Resim 71. Leeds Genel Ağ Derlemi üzerinde “translation and interpretation” sorgusu	310
Resim 72. Sorgulanan ifadenin bağlamı ve kaynakça bilgisinin gösterimi	310
Resim 73. Çevrilecek metnin özgün kaynaktaki hali	337
Resim 74. Kaynak metne ilişkin özelliklerin işaretlenerek derleme eklenmesi	338
Resim 75. Kaynak metnin bölümlenmeden önceki durumu	339
Resim 76. Kaynak metin bölümlenmesinde manuel düzeltme işlemi	340
Resim 77. Bir erek metnin derleme eklenmesi	341
Resim 78. Hizalama örneği ekran görüntüsü	342
Resim 79. Öğrenci çevirileri değerlendirme ekranı	343

Resim 80. Öğrenci ve makine çevirilerinin karşılaştırılması	344
Resim 81. Çeviri değerlendirme raporu örneği	345
Resim 82. Öğrenci çevirilerinin bölüm bazlı karşılaştırılması	345
Resim 83. Alt derlem oluşturmada kullanılan parametreler	346
Resim 84. Alt derlemde arama örneği	347
Resim 85. Alt derlemde çıkarılan sözcük ve alt dizim listeleri	348

GİRİŞ

Derlem, makine tarafından okunabilen ve elektronik ortamda saklanıp işlenebilen metin yığınlarından oluşan bir yapı olarak tanımlanabilir. Dilsel malzemenin bu yapıya eklenebilmesi için temel koşul, bu malzemeyi oluşturan bileşenlerin, ilgili yazılımlar yardımıyla işaretlenebilmesidir. Bu nedenle, derleme dahil edilecek olan metinler, genel ağ üzerinden alınmıyorsa ya da bilgisayarda hazırlanmamışsa, örneğin derleme eklenecek metin, basılı kitaptan alınan bir parçaysa, söz konusu malzemenin derleme eklenebilmesi için ilgili yazılım araçlarına yüklenerek makine tarafından okunabilir duruma getirilmesi ve üzerinde manuel olarak gerekli düzeltilerin yapılması gerekir. Elektronik ortamda okunup işaretlenebilecek duruma getirilen metin, derleme dahil edilebilir. Ancak, genelde metin derlemde ham haliyle bırakılmaz. Araştırma amacına göre, belli yazılımlar ve derlem araçları yardımıyla araştırmacı metin üzerinde işaretleme yapar. Örneğin, araştırmasında kullanacağı dilsel malzemeyi oluşturan sözcük türlerini (önad, adıl, eylem vb.) işaretler.

Derlemler, dilsel incelemeler yapan birçok araştırmacıya destek olur. Ancak, derlem tabanlı çalışmalar genellikle dilbilim ve bilgisayar bilimleri alanlarında yoğunlaşır. Teknolojik gelişmelere paralel biçimde, elektronik kaynaklar olarak kabul edilebilecek derlemler özellikle hesaplamalı dilbilim alanında yoğun şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Dilbilimin bir alt alanı olarak kabul edilen derlem dilbilim; bilişim ve yazılım alanlarında gerçekleşen gelişmelerin, derlem araçlarının tasarımı ve geliştirilmesini olumlu yönde etkilemesiyle araştırma yelpazesini genişletmiştir.

Derlem tabanlı çalışmaların, dilsel çalışmalara sunduğu en önemli katkının, incelemeleri daha nicel, istatistiksel ve tarafsız bir düzleme oturtması olduğu söylenebilir. Derlem tabanlı incelemelerde kullanılan yazılımlar, araştırmacıya istatistiksel çıkarımlar sunar. Manuel olarak taranması ve işaretlenmesi mümkün olmayan metin yığınlarından çıkarılan istatistiksel bilgiler araştırmanın yönünü ve araştırma sonuçlarını etkiler. Derlemler, bir ya da birkaç metin üzerinde çalışma yapmak yerine, metin yığınlarından oluşan ve araştırma sonuçlarını daha anlamlı ve temsil edici kılacak bir örneklem üzerinde inceleme yapılabilmesine yardımcı olur.

Derlemler günümüzde, dilbilim araştırmaları yanında, makine çevirisi sistemlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için de kullanılırlar. Özellikle zgn ve eviri metinlerden oluşan paralel derlemler, makine çevirisi sistemlerinin ardındaki veri yığınını oluşturur. Sistemlerin arka planda kullandığı veri yığını bydke, makine çevirisi sistemlerinin başarımı artar, nk sistem farklı dilsel kalıplar, söz varlığı, özel alan terminolojisi ve dillere özgü dilbilgisi kurallarıyla karşılaşır.

Tek tip bir derlemden söz etmek mümkün değildir. Yazılı ve sözlü dilsel malzemeden oluşan derlemler tek dilli olabileceği gibi, iki ya da daha fazla dilde dilsel malzemeden oluşabilir. İngiliz Ulusal Derlemi ve Türkçe Ulusal Derlemi gibi birçok kaynaktan derlenen ve farklı konu alanlarından alınan metinlerden oluşan tek dilli başvuru derlemleri şeklindeki genel amaçlı derlemler yanında, belli bir araştırma sorusu ve alanına yönelik olarak hazırlanmış, örneklem boyutu daha küçük olan derlemler de vardır. Ayrıca, Avrupa Parlamentosu belgelerinden oluşan ve yirmiye aşkın dilde kaynak ve erek metni bünyesinde bulunduran *Europarl* gibi paralel derlemler, karşılaştırmalı dilbilim ve eviribilim başta olmak üzere, birçok dilsel inceleme sürecinde kullanılabilir. Ayrıca, araştırmacı kendi araştırma konusuna uygun özellikte bir derlem tasarlayarak üzerinde incelemeler yapabilir. Genel amaçlı derlemler yanında, bir ya da birkaç konu alanına yönelik terminolojiyi içeren metin yığınlarından oluşan özel amaçlı derlemler de vardır.

Derlem tabanlı araştırmalar, elektronik ortamda büyük metin yığınları üzerinde inceleme yapılabilmesine olanak sağlayan derlem araçları kullanılarak gerçekleştirilir. Bu derlem araçları kullanılarak, genellikle dilbilim araştırmalarına katkı sağlayabilecek örnek-örnekçe oranı, sıklık listeleri, anahtar sözcük çıkarımı, sözcük yoğunluğu, eşdizim ve bağlamalı dizin çıkarımı gibi birçok veri elde edilebilir. Ancak, yapılan araştırmaya ve belirlenen araştırma sorularına uygun istatistiksel çıkarımların gerçekleştirilebilmesi için, araştırmacının derlem aracını kullanmayı ve araştırma amacına göre bu aracı yönlendirmeyi bilmesi gerekmektedir.

Genel dilbilim, karşılaştırmalı dilbilim, terminoloji, leksikografi, makine çevirisi, bilgisayar destekli eviri, dil öğrenimi ve yazın araştırmaları gibi birçok alanda kullanılan derlemler eviribilim alanında da kullanılmaktadır. Bu tez çalışması, derlemlerin çeviribilimde kullanımını farklı yönleriyle ele almayı amaçlamaktadır. Bir araştırma alanının bilimsel bir disipline dönüşmesinin önkoşullarından biri, nitel ve nicel olarak incelenebilir verilere sahip olmasıdır. Çeviribilim açısından, bu veriler

oluşturulan derlemler üzerinden elde edilebilir. Bu amaçla bu çalışma kapsamında, eviribilim alanındaki araştırma ve çalışmaları daha işlevsel kılabilmek için derleme dayalı araştırma yöntemleri incelenerek alanın kuramsal tabanına katkıda bulunacak bir derlem modeli sunulmaya çalışılmıştır.

Tasarlanan derlem modelinin aynı zamanda çevirmenler, eviribilim bölümlerinde çalışan ğretim elemanları ve bu bölümlerde öğrenim gören öğrenciler tarafından işlevsel bir şekilde kullanılabilmesi için parametreler geliştirilmiş, böylece disiplinin uygulamalı alanına yönelik yeni bir yaklaşım sunulmaya çalışılmıştır.

Konu ve Kapsam

Derlem tabanlı eviri çalışmaları ya da derlem eviribilimin çıkış noktası derlem dilbilimdir. Derlem dilbilim alanında yapılan çalışmalar, çeviribilimsel çalışmalara kaynaklık etmiş ve 1990lı yıllarda derlem tabanlı yaklaşımların eviri çalışmaları için bir araştırma alanı olabileceği tartışılmaya başlanmıştır.

Derlem tabanlı yaklaşımlar, çeviribilimde yeni bir araştırma alanı olarak kabul edilebilir. Derlem tabanlı çalışmaların kökeni, Gideon Toury'nin ne srdėė betimleyici eviri çalışmalarına dayanır ve derlemler temel olarak, erek metin grupları içinde eviri tümellerinin saptanmasında kullanılır. Çeviri tümelleri, çevirileri; başka bir deyişle, erek metinleri özgün metinlerden ayıran özellikler olarak kabul edilebilir. Çeviribilim araştırmacıları, eviri dili hakkında genellemelere varmak ister. Bu genellemeler çevirilere özgüdür; dolayısıyla eviri tmelleridir.

Derlemler, eviri tümellerinin saptanması yanında, çevirilerde biçem ve yazınsal özelliklerin belirlenmesi, gerçek metin yığınları üzerinde çalışılarak eviri işlemlerinin gözlemlenmesi, eviri eleştirisi, çevirmen kararlarının incelenmesinde ve başta özel alan çevirisi derslerinde olmak üzere, eviri eğitiminde yardımcı araçlar olarak kullanılabilirler.

Çeviribilim araştırmalarında derlemlerin kullanılması, ürünlerin yani erek metinlerin incelenmesini sağlayarak eviri sürecinin aydınlatılmasına katkı sunabilir. rnden sürece giden bir yaklaşımla, çalışmalarda betimleyici alandan kurama giden

tümevarımlı bir yol izlenir. Nitel araştırmaların yanında, nicel verilerin kullanılması, çeviri çalışmalarını öznel yargılardan kurtararak daha tarafsız bir temele oturtabilir. Temsil gücüne sahip dilsel malzeme üzerinde yapılan çalışmalar ve araştırmaların, araştırmacıya bütüne ilişkin çıkarımlar yapabilmesi konusunda yardımcı olabileceği söylenebilir. Kısmi sonuçların bir araya getirilerek yorumlanması, genellemelere ulaşılmasını sağlayabilir.

Modern derlem çeviribilimin öncüsü Mona Baker'dır. Baker, derlemelerin çeviribilime olası katkısını şu şekilde ifade etmiştir:

Bana göre, derlemin çeviri çalışmaları üzerindeki en önemli katkısı, çevirinin ne olduğu ve nasıl bir işlevi olduğu konusunda bir anlayış geliştirmemize yardımcı olacak şekilde, bize erek metinlerin, yani çevirilerin özelliklerini tespit etmemiz için imkân tanıyarak sonuca ulaşmamızı sağlamasıdır (1993: 235)¹.

Derlem tabanlı yöntemler, mütercimlerin, tercümanların, çeviribilim konusunda araştırma yapanların ve kuramcılarının, inceleme malzemesini daha betimleyici ve tarafsız bir yaklaşımla ele almalarına yardımcı olur. Derlem tabanlı çeviri çalışmaları, çeviri sürecinde alınan kararlar ve uygulanan yöntemler hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlayabilir. Derlem çalışmalarında, betimleyici çeviri çalışmalarına dayanarak, ürünler (ya da çeviriler/erek metinler) incelenir ve araştırmacıların çeviri sürecini anlaması ve çevirmenlerin benimsedikleri yaklaşımlar hakkında fikir sahibi olması sağlanır. Tercih edilen çeviri ilkelerinin saptanması çeviri tümellerine ulaşılmasına da katkı sunabilir.

Derlemler üzerinde çalışmalar yaparken, araştırmacılar belli bir metin türüne özgü (tıp çevirisi, teknik çeviri, hukuk çevirisi gibi) çeviri tercihleri hakkında bilgi sahibi olabilir. İstatistiksel çalışmalarla saptanan çeviri yöntemleri, bir yandan araştırmacıların daha tarafsız yargılara varmasını kolaylaştırır; diğer taraftan ise daha kaliteli çevirilerin yapılmasına olanak sağlar. Derlem tabanlı yöntemler, çeviribilimi daha mantıklı ve tarafsız bir konuma oturarak, söz konusu disiplinin daha "bilimsel" bir özellik kazanmasına katkıda bulunabilir. Bir disiplinin, bilimsel bir nitelik kazanması, genel yargılara ulaşmasına bağlıdır. Çeviri tümellerine ve genellemelere ulaşılmasına kaynaklık eden derlem tabanlı yaklaşımların, çeviribilimin hem uygulamalı hem de kuramsal alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

¹ Tez çalışması kapsamında, yabancı dillerden Türkçeye yapılan çeviriler yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çeviribilimde en çok kullanılan derlem türleri, tek dilli genel başvuru derlemi, karşılaştırılabilir derlem, paralel derlem ve “kendin-oluştur” derlemleridir. Tek dilli derlem, bir dilde üretilmiş metinleri kapsarken, iki dilli derlem iki dilde; çok dilli derlem ise ikiden fazla dilde üretilmiş malzemeyi içerir. Çevirmen ya da araştırmacı, tek dilli bir başvuru derlemi üzerinde çalışma yaparak, farklı konu alanlarına ait metinleri gözden geçirebilir, özel alanlarda kaleme alınmış metinleri inceleyerek terminoloji bilgisi edinebilir, dilin gündelik kullanımları hakkında bilgi sahibi olabilir, özellikle anadilden çeviri yapıyorsa, erek dilde kullanılan doğal ifadelerle karşılaşabilir. Çevirmen ya da çeviribilim bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler derlem araçlarını kullanarak kendilerini daha işlevsel ve kabul edilebilir çeviri çözümlerine götüren ifadelerle karşılaşır. Mine Yazıcı, derlem araçlarının çevirmenlere sunduğu olası katkıları şöyle açıklar:

Bu araçlar özellikle özgün dile yakın çeviri yapma olanağı sağlamaları açısından ortaya sağlıklı, kabul edilemez ya da toplumumuzda “çeviri kokan” dediğimiz türden çevirilerin çıkmasını bir ölçüde engellediği gibi, birebir çeviri yönteminin de amatör çevirmenler tarafından sorgulanmasına olanak sağlamaktadır (2011: 80).

Derlemler, çevirmenlere çeviri süreçlerinde kullanabilecekleri farklı alternatifler sunar. Tek dilli ya da iki dilli sözlüklerin sözcük ve söz öbeklerine sundukları sınırlı sayıda karşılık, özellikle tıp, hukuk, mühendislik gibi teknik alanlarda çeviriler yapan çevirmenleri çeviri sürecinde kısıtlayabilir. Ancak gerçek dilsel malzemelerden oluşan derlemler, çevirmene yalnızca sözcük ya da ifadenin erek dildeki karşılığını sunmaz, aynı zamanda sözcüğün bağlam içinde gösterimini de sunar. Başka bir deyişle, çevirmenin sorguladığı ifadeyi, dil içinde doğal olarak kullanıldığı şekilde verir. Şüphesiz, özel alan çevirisi yapan çevirmenlerin, ilgili uzmanlık alanının uzmanı olması beklenemez. Ancak, çevirmenler, derlemler üzerinde inceleme ve araştırmalar yaparak üzerinde çalıştıkları uzmanlık alanıyla ilgili bilgilere ulaşabilirler. Bu da çevirmenin, çevirisini yaptığı konuyu daha iyi anlamasını ve bu nedenle daha kabul edilebilir çeviriler gerçekleştirmesini sağlayabilir.

İki ya da daha fazla dilde kaynak ve erek metinlerden oluşan paralel derlemler, çevirmen ya da çeviribilim araştırmacısına, çevirmen tercihleri, çeviri işlemlerinde uygulanan çeviri yöntemleri, çeviri sürecinde sorun yaratabilecek ifadeler ve dilsel kalıplarla çevirmenin nasıl başa çıkabildiği ile ilgili ipuçları sunar. Ayrıca, çeviribilim araştırmacıları, derlem araçları yardımıyla kaynak ve erek metinleri tümce ve bölüm bazlı olarak karşılaştırarak istatistiksel çıkarımlara ulaşabilirler.

Karşılaştırılabilir derlemeler ise, genellikle tek dilli olarak tasarlanır ve bu derlemeler, bir dildeki özgün ve çeviri metinlerden oluşturulur. Karşılaştırılabilir derlemeler, genellikle çeviribilim araştırmalarında, erek metinlerin aynı dilde kaleme alınmış özgün metinlerden hangi açılardan ayrıştığının, başka bir deyişle çeviri tümellerinin saptanmasında kullanılır. Örneğin, özgün ve çeviri metinlerde sözcük çeşitliliğinin karşılaştırılması ve oransal olarak değerlendirmelerinin yapılması, “özgün metinlerle karşılaştırıldığında, çeviri metinlerde sözcük çeşitliliği oranı daha düşüktür” şeklinde basitçe ifade edilebilecek olan “basitleştirme” tümelini destekleyebilir ya da tersi yönde kanıt sunabilir.

“Kendin-oluştur” derlemleri, çevirmen ya da araştırmacının derlem araçları yardımıyla kendi çeviri ya da araştırma sürecine destek olmak amacıyla oluşturduğu tek, çift ya da çok dilli derlemelerdir. Bu derlemeler, genellikle genel amaçlı derlemlere oranla daha küçük boyutlu, sorunun çözümüne yönelik olarak tasarlanır. Örneğin, teknik çeviri alanında bir inceleme yapan araştırmacı, araştırmasını gerçekleştirdiği dil ya da dillerde teknik konulu metinlerden oluşan bir derlem tasarlayıp, araştırma konusuna göre bu metinler üzerinde belli işaretlemeler gerçekleştirir. Oluşturduğu paralel derlemde, teknik terimlerin çevirilerinde en sık uygulanan çeviri yöntemlerini belirleyebilir. Ancak, bu işlemlerin yapılabilmesi için, çevirmen ya da araştırmacının derlem yazılımlarını kullanmayı bilmesi gerekmektedir.

Şu ana kadar yapılan literatür taramasından anlaşıldığı kadarıyla, artık çeviribilimin bir alt dalı olarak kabul edilebilecek olan derlem çeviribilim alanında Türkçe ya da Türkçeyi de içine alan kayda değer bir çalışma yapılmadığı gibi, Türkçeyi içeren bir model ya da yaklaşım da öne sürülmemiştir. Türkiye’de şu ana kadar yapılan derlem çalışmalarını yönlendirilen iki alanın ise yazılım ve dilbilim olduğu görülmektedir.

Bu tez çalışmasında, öncelikle derlemin ne olduğuna ilişkin geniş bir tanım yapılmaya çalışılmış, dilbilimin bir alt-disiplini olarak kabul edilen derlem dilbilim hakkında bilgi verilmiş, disiplinin sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Dilsel incelemelerde kullanılmak üzere derlemeler hazırlanırken hangi tasarım ölçütlerine dikkat edilmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Ardından, sıklıkla kullanılan derlem araçları ve bu araçlar yardımıyla elde edilebilecek verilere değinilmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeyde dil çalışmalarında kullanılmak üzere tasarlanmış tek dilli ve paralel derlemeler üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın odak noktasını kuramsal ve uygulamalı çeviri çalışmalarında derlem tabanlı yaklaşımların konumunun sorgulaması oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, genel anlamda derlem tabanlı yaklaşımların çeviribilimin kuramsal ve uygulamalı alanına katkıları tartışılmış, bununla bağlantılı olarak derlem tabanlı araştırma yöntemlerinin çeviri çalışmaları ile bütünleşik bir duruma nasıl getirilebileceğine değinilmiştir. Uluslararası düzeyde konuyla ilgili yapılan çalışmalar ışığında, derlem tabanlı yaklaşımların çeviribilimde bir araştırma yöntemi olarak İngilizce-Türkçe dil çifti için kullanılmasının mümkün olduğu belirtilmiş, ancak hem çeviribilim araştırmacıları hem de çevirmenler tarafından işlevsel bir şekilde kullanılabilecek bir derlem modeline gereksinim olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle, tez çalışması kapsamında, çeviri çalışmalarına yönelik olarak hazırlanmış mevcut derlemelerin içerdiği özellikler dikkate alınarak ve çevirmenlerle çeviribilim alanında çalışan araştırmacılardan oluşan erek kitlenin gereksinimleri göz önünde bulundurularak bir derlem modeli geliştirilmiştir.

Bu çalışma kapsamında, derlem tabanlı araştırma yöntemlerinin çeviribilimde kullanılabilmesi için gerekli ve yeterli şartların neler olduğu ortaya konmaya çalışılmış ve böylece çeviribilim araştırmalarına yönelik olarak oluşturulan derlem modelinin sınırları çizilmiştir. Örneğin, derlem dilbilim araştırmalarının aksine, çeviribilimde tek dilli ya da paralel derlemelerin yanında, karşılaştırılabilir derlem kullanımı da gündeme gelmektedir. Başka bir deyişle, çeviribilim araştırmalarının hem paralel hem de karşılaştırılabilir derlemeler üzerinden yapılması daha doğru ve kapsamlı sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilir. Paralel bir derlem kullanılarak kaynak ve erek metinlerin karşılaştırılmalı incelemesi yapılabilir; ancak çeviri dili ya da çeviri tümellerine ulaşılması amacıyla çeviri metinlerin aynı konu alanı ya da metin türünde erek dilde üretilmiş özgün metinlerle de karşılaştırılmalı olarak incelenmesi gerekir. Bu da çeviri tümellerine ulaşılması için tek dilli karşılaştırılabilir bir derlem üzerinde çalışmak gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında tasarlanan derlem modeli, bu çalışmanın ardından yapılacak araştırma ve incelemelerle geliştirilmeye açıktır. Katmanlı ve devingen bir yapıya sahip olan derlem modeli, çeviribilim alanı kapsamında gerçekleştirilecek araştırmaların amaçları ve içeriğine göre biçimlendirilebilecek şekilde modüler ve esnek bir yapıda tasarlanmıştır. Dolayısıyla, derlem modeli çevirmen ve

araştırmacıların gereksinimleri doğrultusunda geliştirilebilir, modele yeni özellikler ve sorgulama seçenekleri eklenebilir.

Son olarak tez çalışmasının sınırlılıklarından da kısaca bahsetmek yararlı olacaktır. Bu çalışma kapsamında incelenen tek dilli derlemlerde inceleme nesnelerinin dilinin Türkçe veya İngilizce; paralel derlemlerde ise kapsanan dil çiftlerinden en az birinin İngilizce olmasına dikkat edilmiştir. Türkçe derlemlerin incelenmek üzere seçilmesinin nedeni, ulusal düzeyde gerçekleştirilen derlem tabanlı çalışmaların hangi noktada olduğunu gözlemlemektir. Tek dilli İngilizce derlemlerin ve dil çiftinden birinin İngilizce olduğu paralel derlemlerin incelenme nedeni ise, bu derlemlerin uluslararası düzeyde kabul görmüş olması, İngilizcenin *lingua franca* (ortak iletişim dili) olarak kabul edilmesi ve derlem tabanlı incelemelerinin önemli kısmında bu derlemlerin referans olarak alınmasıdır.

Ayrıca, incelenen derlemlerin, genellikle derlem dilbilim ve makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesi alanında çalışan araştırmacılara yönelik olarak hazırlandığı görülmüştür. Dil çiftlerinden biri Türkçe olan ve hesaplamalı dilbilim alanı için geliştirilen paralel derlemler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Söz konusu derlemlerin çalışma kapsamına alınmamasının nedeni açık erişimli olmamaları, bu nedenle de tez çalışmasında değinilen derlem araçlarıyla incelenememeleridir.

Son olarak, bu çalışma kapsamında çeviri çalışmalarına yönelik bir derlem modeli öne sürülmektedir. Bu derlem modeli çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenlerin araştırma ve çeviri süreçlerini daha işlevsel kılabilmek amacıyla belirlenen ölçütler temel alınarak geliştirilmiştir. Bu ölçütlere göre tasarlanan derlem modeli temel alınarak, bir yazılım aracı oluşturulmuştur. Bu yazılım aracı, farklı inceleme ve araştırma olanakları sunduğundan bir derlem aracı olarak da kabul edilebilir. Böylece derlem modelinin yalnızca bir taslak olarak kalmaması sağlanarak geliştirilen modelin uygulanabilirliği sınanmıştır. Ancak, çeviribilim çalışmalarına yönelik bir derlem oluşturulması çalışmanın kapsamı dışındadır. Genel amaçlı, paralel ya da karşılaştırılabilir derlemlerin genellikle bir proje çalışması kapsamında ve farklı disiplinlerden ekiplerin bir araya gelmesiyle oluşturulabildiği söylenebilir. Derlem oluşturma projeleri uzun dönemde gerçekleştirilebilen ve finansal desteğe gereksinim duyan projelerdir. Derleme dahil edilecek metin yığınlarıyla ilgili gündeme gelebilecek telif izinleri konusu ise özellikle paralel derlemler oluşturulurken oldukça karmaşık bir duruma gelebilmektedir.

Çalışma kapsamında tasarlanan derlem modelinin ve bu modelin içerdği parametreleri kapsayan aracın, gelecekte gerçekleştirilebilecek çeviribilime yönelik derlem oluşturma projelerinde kullanılabileceği ve bu projeleri yönlendirebileceği düşünülmektedir. Model aynı zamanda, bireysel araştırma ve çeviri süreçleri ile çeviri eğitiminde kullanılabilecek şekilde, esnek bir biçimde geliştirilmiştir.

Çalışmanın Önemi ve Amacı

Dünyada derlem tabanlı çeviri yaklaşımlarının temel amacının, çeviri tümellerine ulaşmak olduğu varsayıldığında, çeviri dili ve çeviri tümellerinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan araştırmaların olabildiğince fazla dil ve metni kapsamı gerektiği de ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde, bireysel bir çeviri tercihi, kısıtlı sayıda metin parçasından oluşan bir derlemde bir çeviri tümeli olarak algılanabilir, ancak bu genelleme diğer diller ya da metinler için geçerli olmayabilir. Dolayısıyla, daha anlamlı bulguların çıkarımı, dil ve dilsel malzemenin çokluğuna, kalitesine ve dil çeşitliliğine bağlıdır.

Ancak, derlem dilbilim çalışmalarının aksine, Türkçenin çeviribilim alanında derlem tabanlı çalışmaların dışında kaldığı görülmektedir. Bu sorunun çözümü için ise alanda çalışma yapacak Türkçe bilen çeviribilim araştırmacılarına gereksinim vardır. Bir derlem dilbilim çalışması gerçekleştirilirken araştırmacının sonuca ulaşması için, üzerinde çalışılan derlemin dili ya da dillerinin araştırmacı tarafından bilinmesi şart değildir. Derlem tabanlı araştırma yöntemleri istatistiksel çıkarımlar yapmaya izin verdiği için, araştırmacı derlemin dilini bilmesede derlemde kodlanmış olan verilerin yapısını bildiği ve yorumlayabildiği sürece dilbilimsel çıkarımlara ulaşabilir. Ancak çeviribilim açısından bu durum farklıdır. Çeviribilim alanında çalışan araştırmacı, çeviri tümelleri gibi karmaşık bir konu hakkında sonuçlara ulaşmak istiyorsa, karşılaştırılabilir ve paralel derlemlerden birbirini tamamlayıcı kaynaklar olarak faydalanmak zorundadır. Bu durum araştırmacının her iki dilde de yetkin olmasını gerektirmektedir.

Bu tez çalışmasıyla, derlem tabanlı araştırma yöntemlerinin derlem dilbilime özgü karakterinden çıkartılarak, çeviribilim araştırmalarında kullanılmak üzere uyarlanması

amaçlanmaktadır. Bu uyarılama sadece dilbilim incelemelerinde uygulanan yöntemlerin ödünç alınması şeklinde olmamalıdır, söz konusu yöntemlere çeviribilimde kullanılmak üzere özgün bir karakter kazandırılması gerekmektedir.

Çalışmanın temel amaçlarından biri, İngilizce-Türkçe dil çifti de dahil olmak üzere derlem tabanlı yaklaşımlar ışığında, derlemlerin çeviribilimde bir araştırma yöntemi olarak kullanılabileceğini göstermektir. Bunun sonucu olarak Türkiye'deki çeviribilim çalışmalarına daha nicel bir bakış açısı kazandırılması amaçlanmaktadır. Çeviribilim araştırmalarının çoğunlukla nitel düzeyde kaldığı göz önünde bulundurulduğunda, alanın daha bilimsel bir disipline dönüşebilmesi için derlem tabanlı araştırma yöntemlerinin çeviribilime uyarlanması gerekli olduğu açıktır. Bu zorunluluk ise disiplinlerarası bir çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Derlemler ve derlem araçlarının, çeviribilim araştırmalarını destekleyen araçlar olarak kullanımının yanında, çevirmenlere, çeviribilim bölümlerinde eğitim veren öğretim elemanlarına ve çeviribilim öğrencilerine fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

Türkiye'deki çevirmenler, çeviri süreçlerinde karşılaştıkları sorunların çözümlerini aramak için genellikle genel ağa başvurmakta, arama motorlarını kullanmaktadır. Ancak, genel ağda yer alan her bilgi güvenilir olmayabilir. Uygun ve güvenilir olan bilgiyi, gereksizlerin içinden çekip çıkarmak ise çevirmenin oldukça fazla zamanını alabilir.

Günümüz çeviri piyasasında, çevirmenler özgün ve çeviri metinler üzerinden araştırma yapmak yerine daha kısa sürede daha çok çeviri yapmak için yaygın olarak kullanılan çeviri bellekleri ve çeviri araçlarına yönelmektedir. Çeviri sürecini mekanikleştiren çeviri belleklerinin sunamadığı bağlama dayalı bilgilere ulaşma imkânı veren derlem tabanlı araştırma yöntemleri, aktif bir şekilde çeviri yapan profesyonellere daha kaliteli çeviriler yapmaları konusunda yardımcı olabilir.

Şimdiye kadar hazırlanan derlem ve derlem araçlarının çoğu dilbilim ve yazılım alanlarında çalışan araştırmacılara yöneliktir. Bu çalışmanın nihai amacı, çevirmen ve çeviribilim araştırmacılarının gereksinimleri dikkate alınarak tasarlanmış, işlevsel ve kullanıcı dostu bir derlem modelinin oluşturulmasıdır. Kuramsal açıdan bu derlem modelinin, çeviribilim araştırmalarına daha nesnel, istatistiksel, nicel ve bütüncül bir bakış açısı kazandırması amaçlanmaktadır. Büyük metin yığınları üzerinde

araştırmalar yapılabilmesine olanak tanıyan derlemler yardımıyla mümkün olduğunca bütünü temsil eden daha genel yargılara ulaşılabileceği düşünölmektedir.

Uygulamalı alan ağıısından, modelin çevirmenler, çeviribilim bölümlerinde ders veren öğretim elemanları ve çeviribilim bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler tarafından kullanılması amaçlanmaktadır. Böylece, kaynak ve erek metinlerin derleme yüklenerek karşılaştırmalı incelemelerinin yapılması, çevirmen kararları ve çeviri yöntemleri hakkında bilgi sahibi olunması, çeviri işlemlerinin gözlemlenmesi, erek metinlerin birbirleriyle ve aynı dilde kaleme alınmış özğün metinlerle karşılaştırılması, insan çevirilerinin makine çevirisi çıktılarıyla karşılaştırılması gibi birçok inceleme mümkün olabilecektir. Çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenler tarafından kullanılmak üzere tasarlanan derlem modeli hem paralel hem de karşılaştırılabilir bölümlere sahip olacak şekilde oluşturulmuştur. Derlem modeli, esnek ve kapsamlı yapısı sayesinde, gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalarla geliştirilebilir.

Kuramsal ereve, Yöntem ve Analiz

Bu tez çalışmasında, temel kuramsal ereve çeviribilimin betimleyici alanı olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde bir kuramsal dayanak belirlenmesinin nedeni, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi çeviribilimin daha nesnel bir bilim alanı haline getirilmesi amacıdır. Betimleyici çeviri çalışmalarının yapısı ve gereksinimlerine uygun olarak bu tez çalışması süresince, betimleme-kuram döngüsü çerçevesinde nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte incelenmiştir. Yani, nitel yorumların dayanakları nicel olarak ortaya konmaya çalışılmış, nicel veriler ise nitel biçimde yorumlanmıştır.

Tez alışması sürecinde, öncelikle halihazırda mevcut olan tek dilli genel amaçlı derlemlerin yapılarına ilişkin incelemeler yapılmıştır. Daha sonra ise paralel derlemler üzerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. İncelenen tek dilli derlemlerin dilleri İngilizce ve Türkçedir. Çalışma kapsamında incelenen paralel derlemlerde ise, dil çiftinden birinin İngilizce olmasına dikkat edilmiştir.

Mevcut derlemlerin yapıları incelenirken, derlem araçlarının çalışma sistemleri, yapıları ve bu araçlar yardımıyla ulaşılabilecek veriler gözlemlenmiştir. İngilizce ve

Türkçe metin bölümlerinden oluşan derlemeler tasarlanarak, derlem aracına yüklenmiş ve metin üzerinde hangi incelemelerin yapılabileceği saptanmaya çalışılmıştır.

Tez çalışması kapsamında ayrıca çeviri çalışmalarında kullanılmak üzere hazırlanmış derlemelerin yapıları incelenmiştir. Bu inceleme sırasında derlemelerin büyüklükleri, hangi dilleri ve zaman aralıklarını kapsadığı, ne tür işaretlemeler ve metinler içerdiği gibi içsel değişkenlerin yanında derlemde hangi çeviribilimsel olguların incelenebileceği gibi dışsal değişkenler üzerinde durulmuştur. Bu değişkenler, incelenen her bir derlem için ayrı ayrı çıkarılarak özetlenmiş ve ortak özellikleri bağlamında kümelendirilerek yorumlanmıştır.

Dilsel çalışmalar, dilbilim incelemeleri ve makine çevirisi sistemlerine katkı sunmak amacıyla hazırlanan derlemelerin incelenmesi, derlemeler üzerinde inceleme yapmaya olanak tanıyan derlem araçlarının yapısı, Türkiye ve dünyada tek dilli, iki dilli ve çok dilli olarak oluşturulan derlemelerin gözlemlenmesi ve özellikle çeviribilim araştırmalarına yönelik olarak tasarlanan derlemelerin incelenmesiyle söz konusu derlemeler ve derlem araçlarının, bu çalışma sonunda ortaya konulan derlem modeline olası katkıları saptanmaya çalışılmıştır. Mevcut derlemeler ve derlem araçlarının çeviribilim araştırmacıları ile çevirmenlere yardımcı olabilecek özellikleri belirlenmiş ve bu özellikler derlem modeline dahil edilmiştir. Modelin özgün bileşenleri ise, önerilen bu modelin erek kitlesi olarak kabul edilen çeviribilim araştırmacıları ve çeviribilim bölümlerinde öğrenim gören öğrencileri de içine alan bir grup olan çevirmenlerin gereksinimleri göz önünde bulundurularak belirlenmeye çalışılmıştır. Öne sürülen modelin, çeviribilimin hem kuramsal hem de uygulamalı alanlarında çalışan kullanıcılara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada önerilen derlem modeli, çeviriye yönelik incelemeler yapılacak bir derlemde bulunabilecek kaynak ve erek metinler baz alınarak modüler bir yapıda oluşturulmuştur. Kaynak ve erek metin temelli bu model, çeviriye yönelik araştırmalar yapmak üzere literatürde değinilmiş tüm derlem türlerini oluşturmaya olanak tanıması yanında, modüler bir şekilde kullanılabilmesi sayesinde gelecekte yapılabilecek derlem araştırmaları için de kaynaklık edebilecek şekilde tasarlanmıştır.

Çalışma kapsamında tasarlanan model parametrik bir yapıya da sahip olması nedeniyle literatürde bahsedilen diğer derlem modellerinden farklılaşmaktadır. Artırılabilir parametreler ve açık uçlu değişken yapısı ile derlem modeli, gelecekte

yapılacak olası derlem tabanlı çeviri araştırmalarına da kaynaklık edebilecek niteliktedir.

Araştırma Soruları

Bu çalışmada yanıtları aranan sorular şu şekildedir:

- Derlem, eviribilimde bir araştırma yöntemi olarak kullanılabilir mi?
- Derlem dilbilimde kullanılan araştırma yöntemleri eviribilim araştırmalarına uyarlanabilir mi? Bu mümkünse hangi düzeyde uyarlanabilir?
- Derleme dayalı araştırma yöntemleri kullanılarak eviribilim daha nicel bir özellik kazanabilir mi?
- Çeviri çalışmalarında kullanılacak bir derlem modelinde yer alacak metinlerin yapıları nasıl olmalıdır?
- Farklı metin türlerini kapsayıcı nitelikte bir derlem modelinin oluşturulması mümkün müdür?
- Ortaya konacak derlem modeli eviribilim araştırmacılarının çalışmalarına ve çevirmenlerin daha kaliteli çeviriler yapmasına eş düzeyde katkı sağlar mı?
- Çeviribilim araştırmalarında paralel ve karşılaştırılabilir derlemler bir arada kullanılmalı mıdır?
- Derlem modeli içine karşılaştırılabilir yapının dahil edilmesi, çeviribilimde işlevsel ve erek odaklı çalışmalara katkı sağlar mı?
- Çeviri sürecinde derleme başvurmak çevirmeni karar alma sürecinde kısıtlar mı?
- Özellikle zel alan çevirilerinde yararlanılmak üzere oluşturulan tek dilli derlemler, çevirmenin uzmanlık alanı hakkında yeterince bilgi sahibi olmasını sağlar mı?

- Derlem tabanlı çeviri çalışmalarının gereksinimleri ile derlem dilbilim çalışmalarının gereksinimleri farklılık göstermekte midir? Farklılık varsa, hangi düzeydedir?

Hipotezler

- Çeviribilime özgü derlem tabanlı bir araştırma modeli ortaya koyarak çeviribilimin daha nicel bir karakter kazanmasına katkıda bulunulur.
- Paralel ve karşılaştırılabilir derlemlerin bütünleşik olarak kullanılması, derlem tabanlı çeviribilim araştırmalarında daha anlamlı çıkarımlara ulaşılmasına katkıda bulunur.
- Derlemler, çeviribilim çalışmalarında bir araştırma yöntemi olarak hem çeviri işlemlerinden yola çıkılarak çeviri sürecinin incelenmesine olanak sağlar, hem de çeviribilimin görgül bir disiplin olarak diğer disiplinler arasındaki konumunu açığa kavuşturarak daha sağlam temeller üzerinde ilerlemesinde kullanılabilir.
- Kaynak ve erek metin özellikleri dikkate alınarak modüler bir şekilde tasarlanan derlemler çeviribilim araştırmalarında kullanıma uygundur.
- Derlemlerin çeviri işlemlerinde kullanımı, çeviri sürecini daha verimli kılarak çevirilerin daha işlevsel, kabul edilebilir ve nitelikli olmasına katkı sağlar.
- Çeviri çalışmalarında kullanılacak derlem, yapısal olarak derlem dilbilim çalışmalarında kullanılan derlemlere kıyasla daha esnek bir yapıda olmalı ve daha geniş inceleme olanakları sunmalıdır.

Yukarıda belirtilen hipotezler ve araştırma soruları ışığında, tez çalışması beş temel bölümden oluşturulmuştur.

Birinci bölümde, derlem kavramı kapsamlı bir şekilde tanımlanmaya çalışılmıştır. Derlemin dil çalışmalarındaki kullanım alanlarından söz edilmiştir. Dilbilimin bir alt disiplini olarak kabul edilen derlem dilbilim hakkında bilgi verilmiştir. Derlem dilbilim alanında yapılan araştırmalar, tarihsel bir süreç içinde ele alınmıştır.

Derlem dilbilim çalışmaları kapsamında, derlemlerden elde edilebilecek temel verilere değinilmiştir. Derlem dilbilimle ilgili bilgilerin ardından, farklı konularda araştırmalarda kullanılmak üzere hazırlanacak bir derlemin tasarımı nasıl yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Derlem tasarımı ve oluşturulması sürecinde dikkate alınması gereken parametrelere ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamaların ardından, genellikle dilbilim ve yazılım alanlarında incelemeler yapan araştırmacıların başvurduğu mevcut derlem araçları hakkında bilgiler verilmiş, bu derlem araçları kullanılarak elde edilebilecek bilgilerin neler olduğundan, derlem içinde arama ve sorgulama işlemlerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde son olarak, farklı dilsel araştırma amaçlarına yönelik olarak araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan derlem türlerine ilişkin bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, eviribilim ve derlem tabanlı çalışmalar arasında bir bağ kurulmaya çalışılmış, derlem tabanlı yaklaşımların çeviribilimde yeni bir araştırma yöntemi olarak kabul edildiğinin altı çizilmiştir. Betimleyici eviri çalışmalarından hareketle, derlem eviribilimin kuramsal erevesi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Derlem kullanımını da kapsayan şekilde, çeviribilimde varsayım türleri ve araştırma yöntemleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Daha sonra, derlem tabanlı yaklaşımların eviribilim araştırmalarında kullanımından söz edilmiştir. Söz konusu yaklaşımlar kullanılarak eviribilimin farklı alanlarında yapılan inceleme ve araştırmalara değinilmiştir. İkinci bölümde, derlemlerin eviribilim araştırmaları sürecinde, araştırmacıya veri sağlayan yardımcı araçlar olarak kullanılabileceği belirtilmiştir.

nc bölümde, eviribilimin uygulamalı alanında derlemler ve derlem araçlarının konumundan söz edilmiştir. Derlemlerin eviri eğitiminde kullanılmasını destekleyen akademik çalışmalara değinilmiş, sözlü eviri alanında derlem kullanımına yönelik çalışmalardan bahsedilmiştir. Ayrıca, derlem tabanlı yaklaşımların eviri eleştirisi alanında kullanımına değinilmiştir. Son olarak, derlemlerin ve derlem araçlarının eviri konusunda eğitim gören öğrenciler ile profesyonel anlamda eviri yapan çevirmenler tarafından eviri sürecinde yardımcı araçlar olarak kullanılabileceği vurgulanmıştır. Bu bölümde ayrıca, birinci bölümde özellikle dilbilim çalışmalarında sıkça kullanılan derlem araçlarının tez çalışmasının erek kitlesine yönelik olası katkılarından söz edilmiş ve son olarak eviri çalışmalarında derlem kullanımına yönelik eleştirilere değinilmiştir.

Dördüncü bölümde, ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulmuş tek dilli ve paralel derlemlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bölümde aynı zamanda genel araştırma amaçlarına yönelik olarak hazırlanan derlemlerin aksine, özellikle çeviri çalışmalarında kullanılmak üzere tasarlanan derlemler ve derlem araçlarına değinilmiştir. Bu derlemlerin hangi araştırma ve inceleme amaçlarına yönelik olarak kullanılabileceğine ilişkin bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölüm, tez çalışması kapsamında oluşturulan derlem modelinin ayrıntılı bir şekilde anlatılmasına ayrılmıştır. Bu bölümde öncelikle derlem modelinin, çalışmanın iki farklı erek kitlesini oluşturan çevirmenler ve çeviribilim araştırmacılarının gereksinimlerine uygun bir şekilde tasarlanması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu grupların gereksinimleri belirlenmeye çalışılmış ve bir önceki bölümde sözü edilen çeviri çalışmalarına yönelik olarak hazırlanan derlemlerin hangi özelliklerinin sunulan derlem modeline hangi düzeylerde katkı sunabileceği tartışılmıştır. Ayrıca erek kitlenin gereksinimleri göz önünde bulundurularak, derlem modeline özgün parametreler eklenmiştir. Derlem modelinin altyapısını oluşturan bileşenler ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmış, derleme dahil edilecek metin parçalarının derlemin katmanlı yapısı içinde değişen ve gelişen konumları ardışık bir biçimde ve bütüncül bir bakış açısıyla anlatılmıştır.

Çalışmanın son kısmında, günümüzde çevirmenlerin çeviri süreçlerinde sıklıkla başvurdukları bir araç olan makine çevirisi sistemlerinin derlem modeline dahil edilmesi ve model içinde edindikleri konum detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Son olarak, önerilen derlem modelinin işlerliğini sınamak amacıyla, Kırklareli Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümü ikinci sınıf öğrencilerinin çevirileri, kaynak metinleriyle birlikte önerilen model ışığında geliştirilen derlem aracına işlenmiş, metinlere ilişkin bilgiler model üzerinde işaretlenmiş ve erek metinler aynı kaynak metnin makine çevirisi çıktısıyla karşılaştırılarak öğrencilerin yaratıcılıklarıyla ilgili çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Derlem modelinin, yalnızca çevirmenlerin yaratıcılığının saptanması amacıyla değil, farklı konularda çeviribilim araştırmalarına destek olmak ve çevirmenlere çeviri süreçlerinde yardımcı olmak amacıyla tasarlandığının da altı çizilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DERLEM

1.1. Tanım

Corpus (tr. derlem), Latince kökenli bir sözcük olup vücut anlamına gelmektedir ve sözcüğün çoğul hali olan *corpora* Latince çoğul ekleriyle oluşturulmuştur. En sık başvurulanan İngilizce genel ağ sözlüklerinden biri olan *Collins Dictionary*'de genel anlamıyla *corpus*², “dilsel bir araştırmada kullanılmak üzere toplanan büyük boyutlu yazılı ya da sözlü metinlerden oluşan derleme” olarak tanımlanmıştır. Sözlükte yer alan bir diğer derlem tanımı ise, “bir yazar tarafından ya da belirli bir konuda hazırlanmış yazıların derlemesi” şeklindedir. Örneğin, Salinger'ın derlemi denildiğinde, Jerome David Salinger tarafından kaleme alınmış romanlar ve öyküler kastedilmektedir. Başka bir deyişle, derlem, yazarın eserlerinin bütüncesi ya da derlemesi anlamına gelir.

Sık başvurulanan bir diğer İngilizce genel ağ sözlüğü olan *Oxford English Dictionary*'de *corpus* iki temel anlamla karşılanmıştır³: (1) Özellikle belirli bir yazarın tüm eserlerini ya da belirli bir konuya ilişkin kaleme alınmış metin yığınlarını içeren yazılı metinler topluluğu, (1.1) Dilbilimsel araştırmalarda kullanılmak üzere derlenen ve makine tarafından okunabilir biçimde olan, yazılı ya da sözlü malzemelerin toplamı, (2) (*anatomi*) Ana vücut ya da bir yapıya ilişkin kitle, (2.1) *fundus* ve *antrum* arasında yer alan, karın bölgesinin merkezi.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere, *corpus* temel olarak dil çalışmaları ve anatomi alanlarında kullanılan bir sözcüktür ve her iki alanda “bütün yapıya”, “tümele” işaret eder. Bu çalışma kapsamında, *corpus* yukarıda verilen ilk tanımıyla; başka bir

² <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/corpus>

³ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/corpus>

deyişle, belli bir araştırma amacı doğrultusunda bir araya getirilmiş metin yığınları anlamında kullanılacaktır.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Güncel Türkçe Sözlük*'te "derlem" sözcüğü iki farklı karşılık bulmuştur⁴. İlk karşılık, Fransızca kökenli bir sözcük olan "koleksiyon" olarak verilmiştir. İkinci karşılık ise şu şekildedir: "Bir dilin türlü kullanım alanlarından derlenmiş örneklerinin dil bilgisi ve kuramsal dil bilimi araştırmalarında kullanılmak üzere bilgisayar tarafından okunabilecek biçimde bir araya getirilmiş kümesi". Türk Dil Kurumu tarafından yapılan ikinci tanım, *Oxford English Dictionary*'de yer alan ilk tanımlamayla paraleldir.

Ali Püsküllüoğlu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*'te ise "derlem" sözcüğü "koleksiyon" sözcüğünün eş anlamlısı olarak alınmış ve koleksiyon "boş zamanlarını değerlendirme, zevk alma, öğrenme ya da yarar sağlama ereğiyle toplanmış, biriktirilmiş ve özelliklerine göre bölümlendirilmiş türdeş ya da benzer şeylerin tümü" olarak tanımlanmıştır (2007: 1121). Bu tanımlamada derlemin dilbilimsel anlamına değinilmemiştir. Ancak, derlemin benzer özelliklere sahip şeylerin bir araya getirilmesinden oluşan bir bütün olduğu belirtilmiştir.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle, derlemin genel anlamıyla belli bir amaçla bir araya getirilen türdeş bileşenlerden oluştuğu söylenebilir. Özel anlamda ise derlem, dil çalışmalarında belli bir dilsel amaç doğrultusunda bir araya getirilmiş metin örneklerinden oluşan bir metinler topluluğu anlamına gelir. Ancak, *Oxford English Dictionary* ve Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer alan açıklamalarda da belirtildiği gibi, derlemi oluşturacak metinlerin elektronik ortamda işlenebilmesi gerekmektedir. Dilsel araştırmalarda istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde etmek için ise, derlemin uygun boyutta tasarlanması gerekir. Bu noktada, bilgisayar devreye girer ve örneklerin derleme işlenmesi bilgisayar ile mümkün olur.

Özel anlama inildiğinde, başka bir deyişle derlem kavramının dil çalışmalarında ifade ettiği anlama bakıldığında da benzer tanımların yapıldığı görülebilir. John Sinclair (2005) derlemi, "dilsel bir araştırmaya yönelik veri kaynağı olarak kullanılmak üzere bir dil ya da dil değişkesini mümkün olduğunca temsil edebilecek şekilde, belirlenen

⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts

ölçütlere göre seçilen ve elektronik biçimde tutulan metin parçalarının derlemesi” olarak tanımlar.

Tony McEnery ve Andrew Wilson (2001: 32) derlemi "incelenecek olan dil değişkesini en üst düzeyde temsil edici güce sahip, makine tarafından okunabilen ve belli sınırları olan metin bütünü" şeklinde tanımlamışlardır. Martin Weisser derlemi, "belli bir dilsel çalışmanın amacı ve kapsamına bağlı olarak şekillendirilen özel tasarım ölçütleri temel alınarak ve dilsel bir incelemede kullanılmak üzere seçilen sözlü ya da yazılı metinlerin derlemesi” olarak tanımlamıştır (2016: 13).

Stefan Th. Gries, derlemi, "doğal bir iletişim ortamında üretilen, makine tarafından okunabilen (yazılı ya da sözlü) metinlerin derlemesi” olarak tanımlamıştır. Bu metinler ise, belli bir dil değişkesi, dil kesiti ya da yazınsal tür açısından temsil edici ve dengeli olmaları ile dilbilimsel incelemelerinin yapılması amacıyla derlenir (2009: 7).

Niladri Sekhar Dash'ın derlem tanımı ise, "dilbilimin tüm alanlarında araştırma, betimleme, uygulama ve inceleme yapmak amacıyla istatistiksel olarak örnekleme çıkarılmış dilsel bir veri tabanı" şeklindedir (2008: 27). Elena Tognini-Bonelli (2001: 55) derlemi, "otomatik ya da yarı otomatik işleme ve incelemeye uygun olan gerçek metinlerin bilgisayarda işlenmiş kümesi" olarak tanımlar. Ayrıca "metinler, bir dilin, dil değişkesinin ya da alt dilin düzenliliklerini saptamak amacıyla net ölçütler belirlemek için seçilir" (a.g.e.).

Yukarıda verilen tanımlara bakıldığında, derlemin iki temel özelliği olduğunu söyleyebiliriz. Derlem (1) belli bir amaç doğrultusunda bir araya getirilmiş dilsel malzemedir oluşur, (2) dilsel malzeme bilgisayar yardımıyla işlenerek, araştırmanın amacı doğrultusunda incelenebilir hale getirilir. Dille ilgili araştırmanın amacı ve kapsamı dikkate alınarak belirlenen ölçütler göz önünde bulundurularak derlemi oluşturması planlanan yazılı ya da sözlü dilsel malzemenin seçimi yapılır. Bu seçimde göz ardı edilmemesi gereken en önemli noktalardan biri ise, seçilen malzemenin geneli temsil etme özelliği olmasıdır.

Buradan hareketle, belirlenen bir inceleme alanına uygunlukları göz önünde bulundurularak seçilen metinleri içeren ve temsil gücüne sahip olan derlem üzerinde dilsel incelemeler yapılabilir. Örneğin, Türkçede sık kullanılan bağlaçları incelemek isteyen bir araştırmacı, çeşitli alanlardan derlediği Türkçe metin parçalarıyla bir

derlem tasarlayabilir. Bilgisayar yardımıyla metinlerin işlenmesi tamamlandığında, dilin temsil gücü olan örnekleri aracılığıyla, araştırmacı Türkçede en sık ve en nadir kullanılan bağlaçlara ilişkin istatistiksel veri elde etmiş olur. Böylece, parçadan bütüne; yani tekil dilsel örneklerden genel çıkarımlara ulaşılabilir. Bu da tümevarımlı bir çalışmanın gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir.

Derlemin "ne olduğunu" tam olarak anlayabilmek için derlemin "ne olmadığını" anlamak gerekir. Sinclair (2005)'e göre,

- Bir sözcük listesi,
- Bir metin arşivi (rastgele seçilmiş metinler),
- Dolaylı alıntılardan oluşan bir derleme,
- Doğrudan alıntılardan oluşan bir derleme,
- Tek bir metin (farklı açılardan okunma amacı taşıyan), ve
- Genel ağ (boyutları tam olarak bilinemez ve sürekli değişir, dilbilimsel bakış açısına göre tasarlanmamıştır),

derlem olarak nitelendirilemez⁵. Derlem, metin yığınlarından oluşturulan bir dosya arşivi ya da büyük bir klasör değildir. Derleme dahil edilecek metinlerin belli ölçütlere göre seçilmesi, elektronik ortamda okunabilir ve işlenebilir hale getirilmesi ve derlem üzerinde istatistiksel çalışmalarının yapılabilmesi; derlemi, arşivden ayırır.

Son olarak, "corpus" sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak sıklıkla kullanılan "bütünce" teriminden de söz etmek gerekir. Dilbilim ve bilgisayar bilimleri alanlarında "corpus", Türkçeye genellikle "derlem" olarak çevrilmiştir. Ancak, çeviribilim alanında "corpus" sözcüğünün karşılığı olarak "derlem" sözcüğü yanında "bütünce" terimi de kullanılabilmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Güncel Türkçe Sözlük'te "bütünce" kavramı ise henüz tanımlanmamıştır. Dolayısıyla, bütünce terimi çoğunlukla çeviribilim çalışmalarında kullanılmakta olup, dilbilimle ilişkili diğer alanlarda "derlem" terimi daha sık kullanım bulmaktadır. Bu çalışmada, disiplinlerarası yöntemlere başvurulacak olup, çeviribilim dışındaki disiplinlerde çalışan araştırmacıların da bu çalışmayı kaynak olarak kullanabileceği

⁵ <http://ota.ox.ac.uk/documents/creating/dlc/chapter1.htm>

öngörülmektedir. Bu nedenle çalışmada, anlaşılabilirliği artırmak açısından "bütüncü" terimi yerine, daha yaygın kullanım bulan "derlem" terimi tercih edilmiştir.

"Corpus" teriminin Türkçe karşılığı olarak "bütüncü" yerine "derlem" sözcüğünün tercih edilmesinin bir diğer nedeni ise, "derlem" teriminin içsel olarak "bilgisayar tarafından okunabilen" metin yığını temsil etmesidir. Ancak, çeviribilimde "bütüncü" bu anlamda kullanılmamakta, "incelenen dilsel malzeme bütünü" kavramına karşılık gelmektedir. Ancak, bu tez çalışmasında, metin yığınlarının elektronik ortamda okunabilmeleri, derlem tasarımının önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Derlem Dilbilim

Derlem dilbilim, dil ve bilgisayarın bir arada kullanıldığı, dilbilimin bir alt disiplini olarak kabul edilen hesaplamalı dilbilimin bir dalı olarak kabul edilebilir. Derlem dilbilimde, yazılı ya da sözlü dile ilişkin yığınlar üzerinde bilgisayar kullanılarak dilsel örüntü sıklıklarının istatistiksel çıkarımının gerçekleştirilmesi gibi işlemler gerçekleştirilir (Denham ve Lobeck, 2013: 317). Hesaplamalı dilbilimin diğer alt disiplinleri ise doğal dil işleme, makine çevirisi ve konuşma tanımadır. Derlem dilbilim, sayılan bu uzmanlık alanlarıyla da ilişki içindedir.

Derlem dilbilim, "gerçek hayattaki" dil kullanımına ilişkin örnekleri temel alan dil çalışmalarını kapsayan bir alan olarak tanımlanabilir (McEnery ve Wilson, 2001: 1). Tüm bilimsel incelemelerde olduğu gibi, derlem tabanlı çalışmalarda gerçek verilerden yola çıkılması araştırmaya görgül bir boyut kazandırır (Tognini-Bonelli, 2001: 2). Derlem dilbilimde incelenecek olan nesneler, gerçek dünyada üretilmiş sözlü ya da yazılı metin yığınlarıdır. Örneğin, bir gazetede yer alan popüler tıp metni ya da çocukların televizyon izleme alışkanlıklarıyla ilgili radyoda dinlenen bir konuşma, bir derlem dilbilim çalışmasına kaynaklık edebilir ve bu çalışmaya dilsel veri sunabilir. Dolayısıyla derlem dilbilim çalışmalarında, üründen sürece giden bir yol izlenir.

McEnery ve Wilson, derlem dilbilimin, dilbilimin bir dalı olup olmadığına ilişkin soruya hem "evet", hem de "hayır" şeklinde yanıt vermektedir. Derlem dilbilim, sözdizim, anlambilim, toplumdilbilim gibi disiplinlerden farklıdır. Söz konusu bu alanlarda, dil kullanıma yönelik betimlemelerde ve açıklamalarda bulunulur. Ancak, derlem dilbilim

açıklama ya da betimleme gerektiren bir dil olgusundan ziyade bir metodolojidir. Derlem dilbilim, çok sayıda dilbilimsel incelemede kullanılabilir. Sözdizim, anlambilim ve edimbilim, derlem tabanlı yaklaşımların kullanıldığı dilbilimin yalnızca üç alanıdır (2001: 2). Bu açıklamadan hareketle, derlem dilbilimin, dilbilimin temel alanlarında yapılan çalışmalarda kullanılabilecek bir araştırma yöntemi olarak kabul edilebileceğini söyleyebiliriz. Derlem dilbilim, tek başına dilsel bir olguyu açıklamak için kullanılmaz. Ancak, bu olgunun açıklanabilmesini sağlayacak nicel veriler sunar.

Bu noktada, derlem dilbilim terminolojisinde kullanılan iki farklı ifadeden bahsetmek gereklidir. Literatürde, derlem tabanlı (corpus-based) dilbilim ve derlem yönelimli (corpus-driven) dilbilim olmak üzere iki farklı terim kullanılmaktadır. Tony McEnery ve Andrew Hardie, derlem tabanlı çalışmaların, mevcut literatürde yer alan bir varsayımı doğrulamak, çürütmek veya geliştirmek amacıyla derlem verilerini kullanarak araştırma yapılmasıyla ilgili olduğunu dile getirir. Bu yaklaşım, derlem dilbilimi bir yöntem olarak kabul eder. Derlem yönelimli dilbilim ise, derlem dilbilimi bir yöntem olarak kabul etmez ve derlemin kendisinin dille ilgili varsayımların yegâne kaynağı olduğunu savunur (2012: 6). Bu tez çalışması kapsamında, derlemi temel alan yaklaşımlar, dilbilim ve çeviribilim çalışmalarında bir araştırma yöntemi olarak kabul edilmiş, derlemler ya da derlem üzerinde gerçekleştirilen incelemeler, araştırma sorusuna tek başlarına yanıt verebilecek veri kaynakları olarak görülmemiştir. Bu nedenle, çalışma boyunca “derlem tabanlı” ifadesi benimsenmiştir.

Derlem dilbilimde genellikle tümevarımlı bir yol izlenir. Gerçek durumlarla ilgili gözlemlerden yola çıkılarak bir dil ya da kültürle ilgili kuramsal açıklamalara gidilir. Dil olgularının gözlemlenmesi, varsayımların oluşturulmasına öncülük eder; bir sonraki aşama ise, tekrar eden durumlardan yola çıkılarak yapılan genellemelerdir. Son adım ise, tüm gözlemlerin kuramsal bir açıklama temelinde birleştirilmesidir (Tognini-Bonelli, 2001: 2). Derlem dilbilim çalışmalarında, tekrar eden dil olgularının istatistiksel yöntemler kullanılarak saptanabilmesi, araştırmanın daha büyük bir evreni temsil edebilmesine katkı sunar. Böylece, daha nesnel çıkarımlarda bulunulabileceği gibi, başka incelemelerde yararlanılmak üzere kuramsal veriler de elde edilebilir.

Derlem dilbilimle ilgili bilgilerden sonra, derlem dilbilimin tarihsel gelişimine kısaca değinmek yararlı olacaktır. İngilizce dilinde görgül dilbilgisi araştırmalarına ilişkin dilsel veri toplama amacıyla gerçekleştirilen ilk büyük çaplı proje Randolph Quirk’in İngilizce kullanımına yönelik araştırmasıdır (Quirk’s Survey of English Usage). Bu çalışma

standart İngilizce dilbilgisinin temelini oluşturmuştur (A Comprehensive Grammar of English Language)⁶. 1950lerin sonunda başlatılan proje, görgül dil çalışmalarıyla ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmuştur. Ancak, dönemin şartlarından ötürü veriler bilgisayarlarda işlenememiştir. Anlamdan ziyade dilbilgisine odaklanan inceleme, sözlü ve yazılı bir milyon sözcükten oluşan bir derleme sahiptir (Teubert, 2004: 107-8).

Modern derlem dilbilim, 1960ların başında doğmuştur. Bilgisayar tarafından okunabilen bir milyon ve daha fazla sayıda sözcük içeren derlemelerin "ilk nesli" bu dönemde ortaya çıkmıştır. Henry Kučera ve W. Nelson Francis, 1961-1964 yılları arasında Amerikan İngilizcesi ile yazılmış metinlerden oluşan ilk derlem olan *The Brown Corpus'u* tasarlamışlardır. *LOB* (Lancaster-Oslo-Bergen) derlemi ise, *The Brown Corpus* model alınarak oluşturulmuştur. Geoffrey Leech, Stig Johansson ve Knut Hofland tarafından hazırlanan ve 1978 yılında tamamlanan bu derlem, İngiliz İngilizcesi ile kaleme alınmış örnekleri içermektedir (Laviosa, 2002: 5). Nelson Francis ise, metinlerin elektronik ortamda derlenmesini ilk kez derlem olarak adlandıran kişidir (Teubert, 2004: 108-9).

John Sinclair öncülüğünde 1963 yılında Edinburgh'ta başlatılan ve Birmingham'da sonuçlandırılan İngilizce Sözcük Çalışmaları (English Lexical Studies) adlı çalışmada ise, derlem ilk kez sözcük bazlı araştırmalar için kullanılmıştır. Çalışmada eşdizimleri de içine alan şekilde sözcük birimleri incelenmiştir (Teubert, 2004: 109).

Derlem dilbilim günümüzde birçok araştırmacı tarafından dilbilimin umut vadeden bir alt disiplini olarak görülmektedir. Sinclair (1991: 2), derlem dilbilimi, "betimlemeye yönelik yeni bir bakış açısı" olarak değerlendirmiş, Leech (1992: 106) ise, derlem dilbilimi "dil üzerine yeni bir düşünce biçimi" şeklinde nitelendirmiştir (aktaran, Laviosa, 2002: 10). Ancak, modern derlem dilbilim ilk döneminde, başka bir deyişle 1960 ve 1970li yıllarda popüler bir alan olarak görülmemiş ve ihmal edilmiştir. Bunun nedeni ise, Noam Chomsky'nin derlem dilbilime yönelik eleştirileridir (Mahadi vd., 2010: 5). Chomsky'ye göre derlem dilbilim, dilbilimsel araştırmalar için kanıt sunmaz ve "derlem, dilbilimciler için asla yararlı bir kaynak olamaz çünkü dilbilimcilerin işi, performanstan ziyade dil yetisini modellemektir" (McEnery ve Wilson 2001: 6).

⁶ Araştırma ile ilgili detaylı bilgiye <http://www.ucl.ac.uk/english-usage/about/index.htm> genel ağ adresinden erişilebilir.

Chomsky'ci yaklaşım ve bilişsel dilbilimciler, dili psikolojik bir olgu olarak algılar. Derlem dilbilimciler ise, dili toplumsal bir olgu olarak görür. Dil gibi, anlam da toplumsal bir olgudur ve toplum üyeleri arasındaki uzlaşmaya dayalı olarak şekillenir. Dilde bir sözcüğün anlamı bilinmediğinde, aynı söylem toplumunun üyelerine danışılabilir ya da sözlüklere başvurulabilir. Sözcüğün farklı bağlamlardaki anlamına ilişkin kütüphanelerde araştırma yapılabilir ya da arşivler taranabilir. Böylece birey, sözcüğün anlamını kavramış olur, tüm bu süreç sözlü iletişimle ilgilidir. Derlem dilbilimciler anlama odaklanırken, bilişsel dilbilimciler anlamaya odaklanırlar (Teubert, 2004: 97-8).

Ayrıca, Chomsky'ci anlayışa göre dil üreticidir; sınırlı bir sözcük dağarcığı ve yönetilebilir bir kurallar dizisinden oluşan dil yeteneğimizle sonsuz sayıda söyleyişler türetebiliriz. Derlem dilbilimciler ise mevcut durumlar üzerinde saptamalar yapar, öngörüler sunmaz. Örneğin Ted Levitt, 1983 yılında Harward Business Review'da yayınlanan "Pazarların Küreselleşmesi" adlı makalesinde küreselleşme sözcüğünün 1990larda bir anahtar sözcük olarak kullanılacağını öngöremezdi ve dilbilimciler de bunu tahmin edemezdi (Teubert, 2004: 104).

Chomsky ve bilişsel dilbilimcilerin eleştirilerine rağmen, özellikle 1980li yıllardan itibaren derlem dilbilim yaygın bir kullanım bulmuş, bilgisayar teknolojilerinin de gelişimiyle, derlemler, başta eğitim ve dilbilim alanında olmak üzere, birçok disiplinde kullanılmaya başlanmıştır.

Daha önce ilgili birçok çalışma yapılmasına rağmen, "derlem dilbilim" terimi 1980lerin başında ortaya atılmıştır (McEnery vd., 2006: 3). Sara Laviosa'nın "ikinci nesil" derlem dilbilim olarak nitelendirdiği dönem, hem sözlü hem de yazılı İngilizce dilsel malzemeden oluşan *Birmingham Collection of English Texts* (Renouf, 1984; Sinclair, 1987) ve *Longman/Lancaster English Language Corpus* ile başlar. Bu derlemlerin her ikisi de *KDEM* adlı metin yerleştirmeye yönelik bir optik karakter tanıma aracından yararlanmıştır (Leech, 1991: 10). Bu dönemde "derlem dilbilim", Jan M. G. Aarts ve Willem Meijs editörlüğündeki bir kitabın da adı olmuştur⁷ (Laviosa, 2002: 5). 1980 ve 1990larda ise derlem dilbilimin genel dilbilimin bir alt dalı haline geldiği söylenebilir. Bu dal, özellikle metin incelemesi yapmak için tasarlanmış yazılım araçlarını

⁷ Aarts, Jan ve Willem Meijs: **Corpus Linguistics: Recent Developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research**, Amsterdam, Rodopi, 1984.

kullanarak makine tarafından okunabilen metinlerden oluşan derlemlerin incelenmesini içerir (a.g.e., 6).

Derlem dilbilim ile ilgili araştırmalar, özellikle yazılım alanı olmak üzere, bilgisayar bilimleriyle desteklenmektedir. Derlem dilbilime ilişkin bir çalışmada, veriyi gözlemlemek, kaydetmek, incelemek ve işlemek için yazılım araçlarına gereksinim duyulur. Derlem tasarımı ve derlem incelemede kullanılan bilgisayar temelli yapılar, derlem dilbilim metodolojisini oluşturur.

Bu dönemde derlem tabanlı bir sözlük projesi olan *Collins Cobuild English Language Dictionary* John Sinclair rehberliğinde 1970lerin ortalarında tasarlanmaya başlamış ve 1987 yılında yayınlanmıştır. Bu proje, bir derlemi temel alarak geliştirilen ilk genel dil sözlüğü olmuştur (Teubert, 2004: 111). Devam eden süreçte, metin çıkarımına ilişkin yazılımların geliştirilmesi, artan depolama alanları, bilgisayar donanımında elde edilen gelişmeler, sözcük işleme ve otomatik veri yakalama olanaklarının bir sonucu olarak derlem tabanlı araştırmalar hızla yayılmaya başlamıştır. CD-ROM gibi yüksek kapasiteli optik disklerin kullanılmaya başlanması ile, *British National Corpus* gibi milyonlarca sözcükten oluşan derlem tasarımları mümkün olmuştur (Laviosa, 2002: 7).

Tek dilli derlem dilbilim alanındaki en yeni gelişme çoklu ortam derlemlerinin (multimedia corpora) oluşturulmasıdır. Bu derlemler, yazılı malzeme yanında, sözlü malzemeyi de depolar. Resimler, görüntüler ve ses verileri gibi unsurları bir araya getirir. Örneğin *MARSEC* projesinde (Roach ve Arnfield, 1995: 149-60), İngilizce konuşmalar işlenmiş, bilgisayarda depolanmış ve ayrıca ses dosyaları yazıya aktarılarak sözlü ve yazılı birimler birbirleriyle eşleştirilmiştir (a.g.e.).

1990lı yıllarda, derlem dilbilim araştırmaları, önemli bir gelişme kaydetmiş, bu gelişmeden yalnızca İngilizce konuşulan ülkeler değil, tüm Avrupa nasibini almıştır. 1990 yılı Ocak ayında, 365 milyon sözcükten oluşan tek dilli derlemler 16 Avrupa dili için oluşturulmuştur (Leech, 1991: 21). Daha sonra Avrupa Konseyi'nin desteğiyle, iki ve çok dilli derlemler de oluşturulmuştur. *Network of European Textual Reference Corpora* (NERC), çok dilli derlemlerden biridir ve bu derlem Avrupa Birliği'nin dokuz resmi dilinin her biri için 50 milyon sözcüklük referans bir derlem oluşturmayı amaçlamıştır (Teubert, 1994; aktaran, Laviosa, 2002: 10).

Laviosa'ya göre (2002: 8) derlem dilbilimin, genel dilbilim içinde bağımsız bir disiplin olarak yer edinmesinin tek nedeni, özel bir metodolojisinin olması ya da çalışma alanının özgün doğası değildir. Derlem dilbilim, dilsel çalışmalara farklı bir açıdan bakar ve birbiriyle ilişkili dört temel unsura dayanır. Bu unsurlar; veri, betimleyici alan, kuram ve metodolojidir. Bunlar arasındaki ilişki, derlem tasarımı, bulguların elde edilmesi, varsayım oluşturma, test etme ve değerlendirme aşamalarını içeren süreci gözlemleyerek açıklanabilir.

Derlem, bir dilbilimsel çalışmanın başlangıcında araştırmannın itici gücünü oluşturan, henüz işlenmemiş dilsel malzemeden oluşur. Söz konusu veriler, araştırmacılar tarafından belirlenmiş ölçütleri açıklamak için birleştirilir ve kaydedilir. Böylece, veriler incelenebilir ve işlenebilir hale gelir. Araştırmacılar, yazılım araçları ve teknikleri sayesinde dizinler, sözcüklerin kullanım sıklıkları, söz konusu sıklıklara ilişkin istatistikler, eşdizimler gibi dilsel ve istatistiksel verileri elde eder. Toplanan ve sistematik bir şekilde derlenen malzemelerle dilbilimsel kuramlara katkı sağlanması amaçlanır.

Derlem tabanlı araştırma yöntemlerinin temelini oluşturan ve derlem dilbilim çalışmalarında kullanılan çeşitli ölçütler ve teknikler vardır. Bunlar, elektronik ortamda bulunan büyük miktardaki metinlerin incelenmesinde kullanılmaktadır. El yordamıyla ve insan emeğiyle belirlenmesi oldukça zor olabilecek olan bu ölçütler, *WordSmith Tools* gibi çeşitli derlem inceleme araçları kullanılarak kolayca belirlenebilmektedir. Bu ölçütlerden bazıları şunlardır:

- Örnekçeler (tokens): Bir derlemde bulunan toplam sözcük sayısıdır.
- Örnekler (types): Bir derlemde bulunan birbirinden farklı sözcüklerin sayısıdır.
- Örnek / Örnekçe Oranı (type / token ratio): Bir derlemde bulunan örnekçelerin sayısının örnek sayısına oranıdır ve bir derlemdeki tekrarlama düzeyini belirlemede kullanılır.
- Ortalama Sözcük ve Tümce Uzunluğu (average word and sentence length)
- Sıklık Listeleri (Frequency Lists): Bir derlemdeki sözcüklerin geçme sayılarını gösteren listedir.
- Sözcük Yoğunluğu (Lexical Density): Bir derlemdeki içerikli sözcüklerin (content words) tüm sözcüklere (içerikli ve dilbilgisel sözcüklerin toplam sayısına) olan oranıdır.

- Bağlamlı dizinler (Concordances): Derlem içinde aranan bir ifadenin, derlemde geçtiği her durum ve içinde bulunduğu bağlamların listesidir.
- Eşdizimler (Collocations): Metinler içinde birlikte kullanımları yaygın olan sözcük kümeleridir.
- Alt-dizimler (N-grams): Bir metin içerisinde ardışık şekilde bulunan n adet sözcüktür.

Sonuç olarak, tek dilli, iki dilli ve çok dilli derlemlerin tasarlanması ve incelenmesi dilbilimin hem betimleyici hem de uygulamalı alanında yeni bir araştırma konusunun önünü açmıştır. Derlem tabanlı araştırma yöntemleri, güncel, kapsamlı, kapsayıcı ve büyük ölçekli görgül malzeme sunmaktadır (Laviosa, 2002: 10). Deneysel çalışmalar sonucu elde edilen verilerin kuramsal alana katkıda bulunabileceği öngörülebilir.

Sözcükbilim, genel dilbilim, bilgisayarlı dilbilim, makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri, karşılaştırmalı dilbilim, terminoloji, adli dilbilim, eleştirel dilbilim, yazın çalışmaları, ikinci dil edinimi, dil gelişimi, lehçebilim, biçimbilim, tarihsel dilbilim, psikodilbilim, toplumdilbilim ve çeviribilim gibi birçok alanın, metodolojik ya da kuramsal yaklaşımlarında derlem dilbilim etkisiyle önemli değişiklikler ve gelişmeler gözlemlenmektedir (Barnbrook, 1996; McEnery ve Wilson, 1996; aktaran, Laviosa: 2002: 10).

Günümüzde derlem dilbilimin, kendi metodolojisi olan bir araştırma alanı olduğu söylenebilir. Dilbilimsel örüntülerin betimlenmesi, dilsel sorulara yanıt aranması, dilde tekrar eden örüntülerin saptanması, var olan dilbilim varsayımları ve kuramlarının sınanması, bilgisayar tarafından işlenen veriler üzerinde dilsel çözümlemeler yapılması ve buradan varsayımlara ulaşılması, ulaşılan varsayımların doğrulanması, sosyal bilimler alanına dahil konulara kaynaklık sağlamak amacıyla dil ve metin bazında çıkarımlar yapılması ve kısaca ifade etmek gerekirse incelenen dilin karakterinin belirlenmesi için derlem dilbilimden yararlanılmaktadır.

Derlem dilbilimle ilgili Türkçe yazılmış en önemli kaynak, Bülent Özkan, B. Tahir Tahiroğlu ve Ayşe Eda Özkan editörlüğünde hazırlanmış olan *Türkçe Üzerine Derlem*

*Dilbilim Uygulamaları'dır*⁸. Söz konusu eser çeviri çalışmaları için de kaynaklık edebilecek niteliktedir.

1.3. Derlem Tasarımına İlişkin Konular

Derlem tasarımı, derlem tabanlı dilsel çalışmalarının en önemli aşaması olarak kabul edilebilir. Ancak amaca yönelik, işlevsel ve mümkün olduğunca nesnel bir şekilde tasarlanmış derlemlerle gerçekçi ve mantıklı sonuçlara ulaşılabilir. İncelemenin başarısı ve verimliliği, araştırmacı tarafından iyi bir derlem tasarımı yapılmasına bağlıdır. Derlem tasarımı ile ilgili en önemli unsurlar, temsil edicilik (representativeness), denge (balance), örneklem (sampling), boyut (size), derlem içeriğinin gerçekliği (authenticity of the corpus content), makine tarafından okunabilirlik (machine-readability) ve yasal konulardır (legal issues). Aşağıda bu unsurlar kısaca açıklanmıştır:

1.3.1. Temsil Edicilik

Leech'e göre bir derlemin, bir dil değişkesini temsil edebilmesi için, içeriğinden yola çıkılarak elde edilmiş sonuçların daha büyük varsayımsal bir derlem için genellenebilir olması gerekir (1991: 27). Bir dil değişkesine ilişkin bir derlem tasarlanırken, incelenen değişkeyi en üst düzeyde temsil edebilecek bir örneklem alınır ve bu örneklem, değişkenin özelliklerini mümkün olduğunca içerecek bir resim sunar (McEnery ve Wilson, 2001: 30). Bu konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse; son beş yılda dile katılan yeni sözcüklerle (neologisms) ilgili bir çalışma yapılmak istendiğinde, söz konusu zaman aralığında üretilmiş tüm sözlü ve yazılı malzemenin derleme işlenmesi mümkün olmayabilir. Derlem boyutunun aşırı büyümesi, üzerinde inceleme yapılmasını da zorlaştırabilecektir. Ancak, yalnızca sosyal medya ya da sadece gazetelerden alınan metin parçalarının derleme eklenmesi, yazılı ya da sözlü başka kaynaklarda yer alan yeni sözcüklerin gözden kaçırılmasına neden olabilir. Bu

⁸ Özkan, Bülent, B. Tahir Tahiroğlu ve Ayşe Eda Özkan: **Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları**, Adana, Karahan Kitabevi, 2014.

durumda çalışma yeterince temsil edici olmayabilir ve bu durum genellemeye gidilmesini engeller.

Douglas Biber'e göre ise temsil edicilik, bir örneğin bir popülasyonda olan çeşitliliği hangi düzeyde betimleyebildiğidir (1993: 243). Bir derlem temel olarak, bir dil ya da bir dil değişkesinin bir örneğidir ve derlemin temsil ediciliği, iki temel unsurla ilişkilidir. Bunlardan ilki, derlemde kapsanan türlerin çeşitliliği (bu durum aynı zamanda denge özelliği ile ilgilidir); ikincisi ise metin yığınlarının her bir tür için nasıl seçildiğidir (bu durum aynı zamanda örneklem özelliği ile ilgilidir) (McEnery vd., 2006: 13). Derleme dahil edilecek olan örnekler, incelemesi yapılacak olan dil değişkesinin genel özellikleri hakkında bilgi vermeli, tümeli yansıtabilecek güce sahip olmalıdır. Derlemde kapsanacak olan metin yığınları seçilirken, yapılacak araştırmanın amaç (ya da amaçları) ile araştırma soruları dikkate alınmalıdır. Örneğin, Türkçenin gündelik kullanımı ile ilgili bir araştırmaya kaynaklık edecek yazılı bir derlem oluşturulmaya çalışılıyorsa, yalnızca ulusal gazetelerden oluşan bir örneklem tümeli yansıtmayacağından, kişilerin sosyal ağlarda yer alan yazılı paylaşımlarını da derleme dahil etmek gerekebilir.

Temsil edicilik konusu, metin seçimi ile doğrudan ilişkilidir. Seçilen metinlerin sağladığı veri, derlemin temsil gücünü yükseltir ya da düşürür. Bunun yanında, Susan Hunston'a göre "düzenli olarak güncellenmeyen herhangi bir derlem kısa sürede temsil edici özelliğini kaybeder" (2002: 30). Dilin sürekli değişen ve gelişen bir olgu olduğunu düşündüğümüzde, derlemin de dili temsil edebilmesi için zaman içinde yenilenmesi gerekebilir.

Ancak, derlem içinde metinlerin ne kadar süre tutulacağı da derlemin kullanım amacına bağlıdır. McEnery ve arkadaşlarına göre, bu durum derlemin durağan ya da dinamik bir dil modeli olarak görülmesiyle bağlantılıdır. Bir örneklem derlemi, durağan olabilir; ancak bir gözlem derlemi dinamik yapıdadır. Dinamik dil modelini temsil eden gözlem derlemleri hızlı dilsel değişimlerin izlenmesi için kullanılır. Yani, bu tür derlemler dil içinde yeni sözcüklerin oluşumu ve kullanım sürelerini araştırmada yararlı olur (2006: 14-5). Durağan yapıdaki örneklem derlemleri için ise belli bir dönem ya da sürece yoğunlaşarak metin seçimleri yapılır. Bu derlemler dilin zaman içindeki değişimine odaklanır. Örneğin, Lancaster-Oslo-Bergen derlemi (LOB) ile Freiburg-LOB derlemi, 1960 ve 1990'lı yılların başında kullanılan İngiliz İngilizcesini temsil eder (McEnery vd., 2006: 15).

Temsil edicilik konusu, derlemin genel ya da özel olmasıyla da ilgilidir. İngiliz Ulusal Derlemi gibi genel derlemler, bir dil ya da dil değişkesinin genel olarak incelenmesi için oluşturulur. Özel derlemler ise alana (tıp, hukuk, yazılım vb) ya da türe (şiir, gazete metinleri, akademik yazılar vb) özgüdür.

Bu nedenle genel bir derlem, incelenecek dil ya da dil değişkesini mümkün olduğunca temsil edebilecek sayıda metin türü içermelidir. Böylece derlem inceleme nesnesini en üst düzeyde temsil edebilir (McEnery vd., 2006: 15). Araştırma amacı, belli bir metin türünde araştırma yapmayı gerektiriyorsa, özel amaçlı bir derlem oluşturulur. Bu derlem, söz konusu metin türünden parçalar içerir. Örneğin, Türkçede edilgen yapının kullanımı üzerine bir araştırma yapılacaksa, çeşitli metin türlerinden parçalar alınıp derleme kaydedilebilir. Böylece hangi metin türünde ne sıklıkla edilgen yapının kullanıldığı tespit edilebilir. Ancak, yalnızca tıp metinlerinde edilgen yapının kullanımı incelenecekse, yani özel bir derlem oluşturulacaksa, bu kez tıp alanındaki çeşitli uzmanlık alanlarından (nöroloji, psikiyatri, romatoloji vb.) metin seçimi yapılabilir.

Genel ve özel derlemlerinin temsil gücü farklı yollarla sınanır. Genel bir derlemin temsil ediciliği çeşitli türleri kapsayan geniş bir yelpazeden örneklem alınmasına bağlıdır. Özel bir derlemin temsil ediciliği ise, "kapalılık" ya da "doygunluk" düzeyi ile ölçülür. Bir dil değişkesinde (örneğin bilgisayar kullanım kılavuzları) belli bir dilbilimsel özelliğin (örneğin söz varlığının büyüklüğü) kapalılığı ya da doygunluğu incelenen özelliğin belirli bir noktadan sonra çok az değişim göstermesi veya hiç değişim göstermemesi ile belirlenir (McEnery vd., 2006: 15-6). Bir derlemde sözcüksel yoğunluk açısından doygunluğun oluşup oluşmadığını belirlemek istediğimizde derleme yeni metin parçaları ekleriz ve her bir metin parçası eklendikten sonra sözcüksel doygunluk oranını kontrol ederiz. Herhangi bir eklemekten sonra derlemimiz sözcüksel doygunluğa ulaşmışsa sözcüksel doygunluk değerinde çok az sapma görülür. Bu durumda "derlemimiz bu parametre açısından doygunluğa ulaşmıştır" diyebiliriz.

1.3.2. Denge

Denge unsuru, çoğunlukla genel amaçlı derlemleri kapsar ve farklı metin türlerinden eşit miktarda malzemenin derleme işlenmesi ile ilgilidir (Weisser, 2016: 32). Derlemin dengesi ile temsil gücü iç içe geçmiş kavramlardır ve birbirleriyle doğru orantılıdır. Farklı türlerden aynı ya da birbirlerine yakın oranlarda metin yığınlarının derleme dahil edilmesi araştırma sonuçlarının temsil ediciliğini ve güvenilirliğini artırır.

Derlem dilbilimde aynı zamanda dengeli derlem (balanced corpus) terimiyle karşılaşılabilir. Paul Baker ve arkadaşları, dengeli bir derlemin, farklı türlerden ve alanlardan geniş bir yelpazede metinler içerdiğini, bu metinlerin sözlü ve yazılı; genel ya da özel olabileceğini belirtir. Dengeli derlem, aynı zamanda başvuru derlemi, genel derlem ya da çekirdek derlem olarak adlandırılır (2006: 18). İngiliz Ulusal Derlemi, dengeli bir özellik göstermektedir.

Derlem tasarımıyla denge unsurunun göz ardı edilmesi tümelin bilgisine ulaşılmasını engelleyebilir; başka bir deyişle, derlemin temsil ediciliğini olumsuz yönde etkileyebilir.

1.3.3. Örneklem

Derleme neyin dahil edileceğine karar vermek, yani derlenecek malzemenin seçimini yapmak önemli bir konudur. Bu seçim, metinlerin erişilebilirliği, telif eserlerin kullanımı için izin alınması, derlem tasarımıyla görev alan kişilerin sayısı gibi birçok unsur göz önünde bulundurularak yapılır (Weisser, 2016: 30).

Örneklem oluşturulması, yukarıda açıklanan temsil edicilik ve denge unsurlarıyla yakından ilgilidir. Bir derleme tüm dilsel malzemeyi işlemek mümkün olmayacağından, araştırma soruları ve araştırma amacı göz önünde bulundurularak bir örneklem oluşturulur. Mümkün olduğunca dengeli ve temsil gücü yüksek olan bir derlemin oluşturulması, örneklem seçiminin titiz bir şekilde yapılmasına bağlıdır.

İstatistiksel olarak bakıldığında, örneklemeler daha büyük popülasyonların ufaltılmış sürümleridir ve örnekleme kuramının amacı, bir popülasyon içerisinde o

popülasyonun karakteristik özelliklerini elde etmek için boyut açısından sınırlandırılmış bir örneklemin çıkarılmasıdır (McEnery vd., 2006: 19).

Bir popülasyondan temsil edici düzeyde bir örneklemin seçilebilmesi için, örneklem biriminin ve söz konusu popülasyonun sınırlarının tanımlanması gerekir. Örneğin, yazılı bir metne ilişkin örneklem birimi, bir kitap, dergi ya da gazete olabilir. Popülasyon ise tüm örneklem birimlerinin toplamıdır. Örneklem birimlerinin listesi örneklem çerçevesi olarak adlandırılır (a.g.e.). Örneğin, profesyonel tıp metinlerinin dilbilimsel özelliklerini incelemek üzere bir derlem oluşturulmak isteniyorsa, popülasyon profesyonel tıp metinlerinin toplamıdır. Örneklem birimi olarak ise üç tıp dergisi belirlenebilir (örneğin *The New England Journal of Medicine*, *American Journal of Medicine* ve *Sao Paulo Medical Journal* gibi). Popülasyon ve örneklem birimleri belirlendikten sonra, örneklem çerçevesi oluşturulur. Bu çerçeve, söz konusu birimlerden yani tıp dergilerinden derleme alınacak olanların listesidir. Yani çerçeve oluşturulurken, hangi yılda yayınlanan hangi sayıların derleme dahil edileceğine karar verilir.

Örneklem seçimi için farklı örnekleme yöntemleri kullanılabilir. *Basit rastgele örnekleme* yönteminde, tüm örneklem birimleri numaralandırılır ve rastgele oluşturulmuş sayılardan oluşan bir tablo yardımıyla örneklem belirlenir (McEnery vd., 2006: 20). Ancak, popülasyon içinde nadir bulunan örnekler varsa, rastgele örnekleme yöntemi kullanıldığında bu az sayıdaki örnekler seçilmeyebilir. Bu nedenle *katmanlı rastgele örnekleme* yönteminin uygulanması daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlar. Bu yöntemde, popülasyon içerisinde özellikleri bakımından homojen alt gruplar oluşturulur. Daha sonra rastgele örnekleme, her bir alt gruptan belirli sayıda rastgele örneğin seçimiyle gerçekleştirilir (a.g.e.). Daha dengeli ve temsil edici bir derlemin oluşturulması için katmanlı rastgele örnekleme yöntemi tercih edilebilir.

Örneklem oluşturulurken karar verilmesi gereken bir diğer unsur ise boyuttur. Örneğin, yazılı bir derlem oluşturulurken, metinlerin tamamının mı yoksa belli bir kısmının mı kullanılacağı ya da metin parçaları kullanılacaksa, bu parçaların metnin başından mı, ortasından mı veya sonundan mı seçileceği gibi sorulara yanıt aranır. Özellikle metin dilbilim alanında incelemeler yapmak üzere hazırlanan derlemlerde metinlerin tamamının yer alması daha uygun olabilir, ancak bu durum telif haklarıyla ilgili sorunları beraberinde getirebilir (a.g.e.). Metin parçalarının ya da metnin tümünün

derleme işlenmesine karar verilirken de araştırmanın amacı gözden geçirilir. Araştırma konusunun kapsamı daraldıkça örneklem boyutu da küçülebilir; genel amaçlı araştırmalar söz konusu olduğunda ise örneklem boyutu büyür.

1.3.4. Boyut

Derlemin boyutu, araştırmanın amacına yönelik olarak belirlenmelidir. Çok küçük derlemeler, araştırma nesnesini içeren yeterli sayıda örnek barındırmayabilir. Bu durum da araştırmanın güvenilirliğini ve temsil ediciliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Weisser'a göre araştırmanın ilgi alanı daraldıkça derlem küçülebilir; örneğin bazı durumlarda terimleri ve belli yapıları tespit etmek yeterlidir (2016: 31). Standart bir derlem boyutundan söz etmemiz mümkün değildir. Derlemin boyutu incelemenin amacına ve araştırma sorularına göre şekillenir. Bir dilde sıklıkla kullanılan eşdizimleri saptamak için büyük boyutlu bir derlem oluşturmak gerekebilir. Ancak, Türkçe çeviribilim terimlerini incelemek amacıyla bir araştırma yapılıyorsa, derlem boyutu görece daha küçük olacaktır.

Derlem boyutunu etkileyen önemli bir unsur da metin seçiminin hangi kanal yardımıyla yapılacağıdır. Metin seçiminin ne kadarının insan eliyle ne kadarının bilgisayarla yapılacağı derlem boyutunu etkiler. Bilgisayarla seçim yapılacaksa, görece büyük boyutta bir derlem tasarlanabilir. Örneğin, genel ağ üzerinden metin yığınlarının toplanmasıyla oluşturulan derlemlerin boyutları oldukça büyüktür. Ancak, metin seçimini araştırmacılar yapacaksa derlem boyutu küçülebilir. Araştırma ekibinin kaç kişiden oluştuğu ve derleme eklenmesi öngörülen metin yığınlarının makine tarafından okunabilir olup olmadığı gibi konular da derlem boyutuna ilişkin diğer bileşenlerdir. Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla, günümüzde derlem boyutları genişlemiş ve içerdikleri metin türü çeşitliliği de artmıştır.

1.3.5. Derlem İçeriğinin Gerekliğı

Derlem tabanlı araştırmaların en önemli özelliklerinden biri içerdikleri verilerin gerçek; yani daha önce kullanılmış olmasdır. Derlem tasarımı yapılırken belli bir alanda kullanılagelmiş ve belli erek kitlelere hitap eden metinler seçilir (ilaç prospektüsleri, kullanım kılavuzları vb). Araştırmacının doğıal ortamda oluşmuş gerçek sözlü ya da yazılı dilsel malzeme üzerinde değışiklik yapmaması tercih edilir, çünkü gerçek metinler üzerinde yapılan oynamalar onları yapaylaştırabilir ve araştırmayı nesnellikten uzaklaştırabilir.

1.3.6. Makine Tarafından Okunabilirlik

Bilgisayarların gelişimi ve özellikle dilbilimsel araştırmalarda sürekli kullanılır hale gelmeleri sonucu "makine tarafından okunabilme" lt günümüz derlemlerinin temel özelliklerinden biri olmuştur (Mahadi vd., 2010: 8). Verilerin makine tarafından okunabilmesinin en önemli avantajı, büyük metin yığınları içinde arama yapmanın kolaylaşmasıdır. Aramalar, çeşitli derlem araçları ile gerçekleştirilir ve bu yazılımlar yardımıyla istatistiksel veriler kısa sürede elde edilebilir. Aksi takdirde, milyonlarca sözcükten oluşan derlemleri gözle taramak mümkün değıldir.

1.3.7. Yasal Konular

Derlem tasarımı sürecinde karşılaşılan en zorlu aşamayı yasal konular oluşturur. Derlem tasarımı sürecinde, araştırmanın amacına ve yöntemine karar vermek yeterli değıldir. Derlemin kapsayacağı verilerin seçimini etkileyecek olan en önemli unsurlardan biri yasal noktalardır. Weisser, yazılı veriler ve çoklu ortam verileri (televizyon ya da radyoda yayınlanmış materyallerin yazılı dökümü gibi) için yasal açıdan en önemli sorunun telif hakları olduğunu dile getirir (2016: 32-3). Telif hakları yönetmelikleri ülkeden ülkeye değışiklik gösterir. Bu durum özellikle çok dilli derlemler

oluştururken sorun yaratabilir. İlgili her ülkeden gerekli izinleri almak gerekir ve bu da oldukça sıkıntılı ve uzun bir süreci beraberinde getirebilir.

Weisser, ilgili ülkedeki telif hakkı koşullarının derlem tasarımcısı tarafından önceden araştırılması gerektiğini belirtir. Bu durum, özellikle derlemin tüm dünyadaki araştırmacılara açılması düşünüüyorsa oldukça önemlidir. Bazı ülkeler adil kullanım (fair use) kavramını tanımaktadır ve bu sayede telif hakları korunan malzemelerin araştırma, eğitim gibi amaçlarla kullanımına izin verilir⁹ (2016: 33). Ancak yine de metinlerin tümüne erişim izni yoktur. Derlemin açık erişimli olarak kullanıma açılması planlanıyorsa ya da ticari bir amaç güdüüyorsa, telif hakları konusu özellikle dikkate alınmalıdır.

Çeviri derlemi oluşturulmak isteniyorsa, ilgili süreç daha karmaşık bir hale gelebilir, çünkü bu durumda hem kaynak hem de erek metinler için telif izni almak gerekebilir. Bu nedenle tasarımcılar, metinlerin tümü ya da büyük bölümünden ziyade metin parçalarını derlemlerine eklemeyi tercih edebilmektedir. Böylece telif izni peşinde koşarak büyük zaman kaybetmemiş, tasarım sürecini de kısaltmış olurlar. Ancak, bu tercih yapılacaksa derlemin temsil yeteneği ve dengesinin olumsuz yönde etkilenmemesi için, örneklem seçiminde dikkatli olunmalıdır.

1.4. Derlem Araçları

Derlem araçları, araştırmacıların derlemlerden veri çıkarımını gerçekleştirmeleri için geliştirilmiş yazılımlardır. Bu araçlar, derlemde yer alan veriler üzerinde araştırma yapılmasına olanak sağlar. Derlem araçlarından en sık kullanılanlar *WordSmith Tools*, *AntConc*, *TextStat* ve *Sketch Engine*'dir. Bu araçlara ek olarak, genel ağdan metin toplama yoluyla derlem oluşturmada en sık kullanılan yazılımın da *BootCat* olduğu söylenebilir. Derlem araçlarıyla elde edilecek temel bilgiler ise sıklık listeleri, örnek/örnekçe oranı, anahtar sözcük listeleri, bağlamli dizinler, eşdizimler ve kümelerdir. Bu kavramları kısaca açıklarsak:

⁹ bkz. Wikipedia: Fair Use

- **Sıklık listeleri:** Bu listeler sayesinde araştırmacılar bir derlemde kaç farklı sözcüğün yer aldığını ve her birinin ne sıklıkla kullanıldığını görebilirler. Sıklık listeleri bir derlemde sözcüklerin geçme sayısı, alfabetik sıra ya da sıklık yüzdesi gibi bilgiler üzerinden sıralanabilir. Araştırmacılar, listelerde görünmesini istemedikleri bazı sözcükleri kara listeler (stop lists) kullanarak listeleme dışı tutabilirler. Örneğin, "ve", "veya" gibi bağlaçlar Türkçe için oluşturulan bir derlemde kara liste içinde bulunabilir. Kara listeler aracılığıyla sözcük listeleri içerisinde ayıklanan işlevsel sözcükler sayesinde doğrudan içerikli sözcüklere odaklanılabilir.
- **Örnek/örnekçe oranı:** Çoğu derlem aracı, araştırmacılara derlemdeki tüm sözcüklerin toplam sayısı olan *örnekçe sayısı* ve derlemdeki birbirinden farklı tüm sözcüklerin sayısı olan *örnek sayısını* verir. Ayrıca, bu iki sayının birbirine oranı olan örnek/örnekçe bilgisine de derlem araçları üzerinden ulaşılabilir.
- **Anahtar sözcük listeleri:** Derlem araçlarında bulunan anahtar sözcük özelliği, küçük bir derlemin sıklık listesi ile görece büyük bir derlemin sıklık listesini karşılaştırılarak daha küçük olan derlem için anahtar sözcüklerin neler olduğunun belirlenmesini kapsar.
- **Bağlamlı dizinler:** Bir derlem aracındaki bağlamlı dizinler özelliği, belirli bir arama ifadesinin derlemdeki tüm örneklerinin yakın çevrelerinde bulunan sözcüklerle beraber okunmasını kolaylaştıracak şekilde gösterilmesiyle ilgilidir. Yani, bağlamlı dizinler, araştırmacının aradığı ifadenin bağlam içinde gösterilmesini sağlamaktadır. Derlemlerde tek dilli ya da çift dilli bağlamlı dizinler çıkartılabilir. Tek dilli dizinler, tek dilli derlemlerden çıkarılabilirken; çift dilli dizinlerin çıkarımı için paralel derlemler gerekmektedir. Bağlamlı dizinler, çeviribilim araştırmaları için önemli bilgiler sunar; ayrıca çeviri araştırmacılarıyla çevirmenlerin ifadeleri farklı bağlamlar içinde görmelerini ve bu ifadelerin kullanımıyla ilgili fikir sahibi olmalarını sağlayabilir.
- **Eşdizimler:** Eşdizimler, sözcüklerin birliktelik örüntüleridir. Aramada kullanılan bir ifadenin önünde ya da arkasında geçen sözcüklerin bir örüntü oluşturup oluşturmadığı eşdizim listelerindeki sıklıklara bakılarak anlaşılabilir. Örneğin, Türkçe bir derlemde "tatili" sözcüğünü arattığımızda "yaz tatili", "bayram tatili", "yarıyıl tatili" gibi örüntülerin sıklıkla geçtiği görülebilir ve bunların birer eşdizim olduğu söylenebilir.

- **Kümeler:** Kümeler, eşdizimler içerisinde belli sayıda sözcüğün sıklıkla birlikte geçmesinden yola çıkılarak bulunur. Örneğin, "Amerika Birleşik Devletleri" ifadesi üç sözcüklük kümeler içerisinde birliktelik oluşturan bir küme olmaktadır.

Şimdi yukarıda isimlerini sıraladığımız yazılımların, bahsetmiş olduğumuz bilgilerin çıkarımında nasıl kullanıldığını ayrıntılı biçimde inceleyelim:

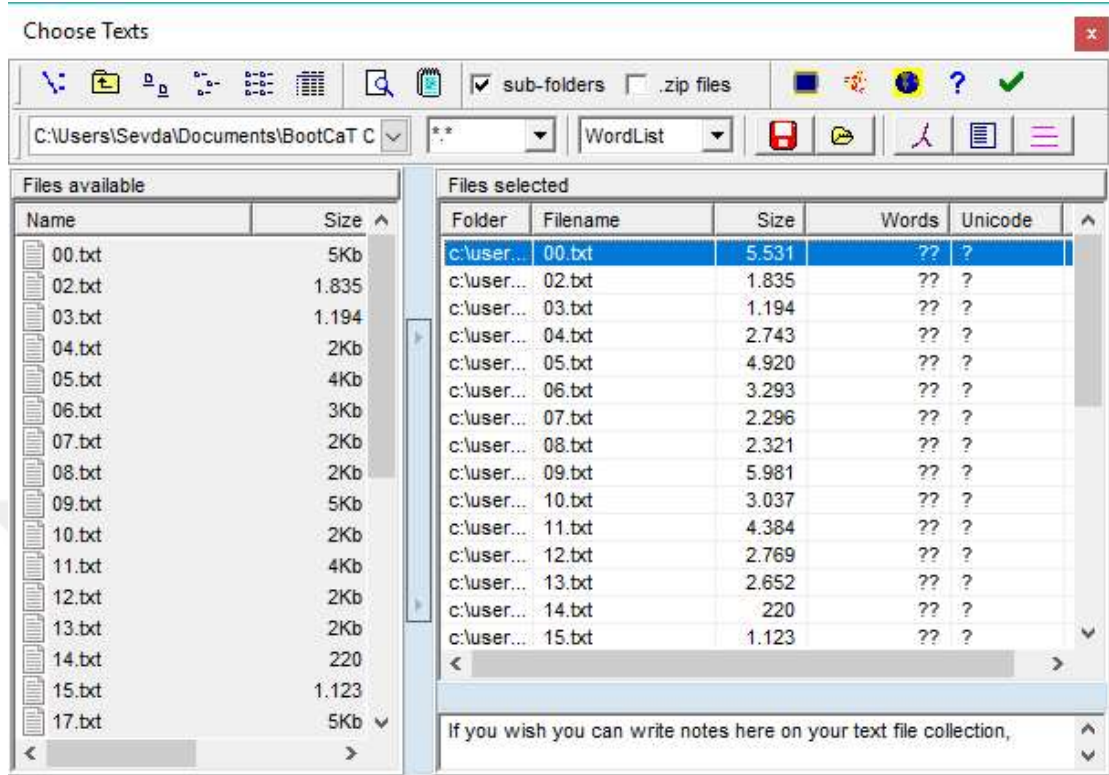
1.4.1. WordSmith Tools

*WordSmith Tools*¹⁰ metinler içerisindeki sözcük örüntülerinin belirlenmesinde kullanılan entegre bir yazılım paketidir. *WordSmith Tools*, yirmi yılı aşkın süredir sözlük hazırlama, dil öğretimi ve derlem dilbilim alanlarında çalışma yapan araştırmacılar tarafından kullanılmakta olan ücretli bir yazılımdır. Bu paket içerisindeki üç temel modül ile elimizdeki bir derlem üzerinde araştırmalar yapabiliriz. Bu modüller şunlardır:

- **WordList (Sözcük Listesi):** Bu modül, bir derlemdeki sözcük veya sözcük kümelerinin listesinin alfabetik olarak ya da geçme sıklığına göre sıralanmış şekilde görülebilmesini sağlamaktadır. Bu listeler ile derlemlerde kullanılan söz varlıkları incelenebilmekte, söz öbekleri belirlenebilmekte ve farklı metinler ya da metin türleri arasında sözcük geçiş sıklıkları karşılaştırılabilmektedir.

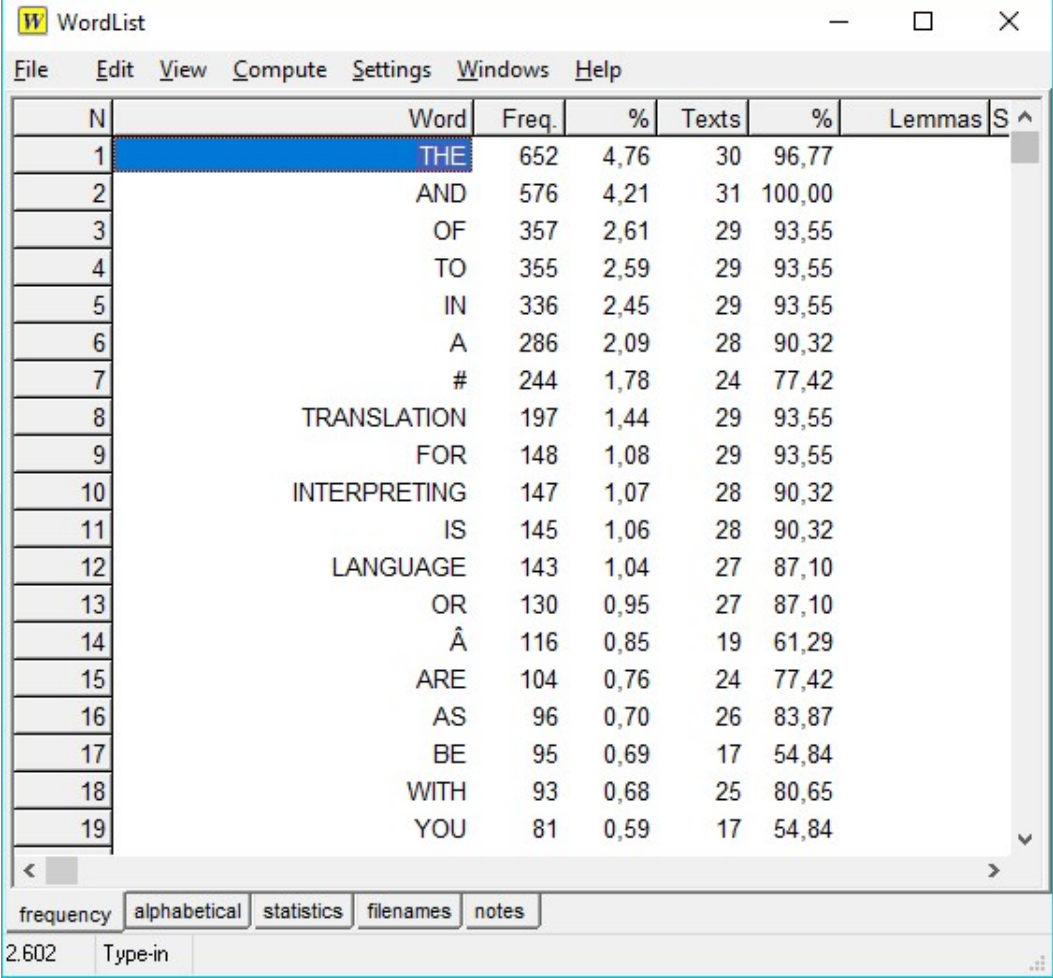
Bu modülü kullanarak derlem üzerinde çalışma süreci, ilk adımda derlemi oluşturacak metinlerin seçimi ile başlar. Bu adımda, arayüz üzerinden seçilen metin dosyaları derlemi oluşturmak üzere yazılıma eklenir (bkz. Resim 1).

¹⁰ <http://www.lexically.net/wordsmith/downloads>

Resim 1. Arayüz üzerinden derleme metin ekleme.

İkinci adımda, derlem için seçtiğimiz metin dosyaları içerisindeki sözcükler ve geçiş sıklıklarının bulan yazılım, her sözcüğün derlemde kaç kez ve kaç farklı metin dosyasında geçtiğini çıkartarak arayüzü aracılığıyla kullanıcıya sunar. Sözcük listeleri geçiş sıklığına ek olarak alfabetik sırayla da kullanıcıya gösterilebilmektedir. Resim 2’de verilen ekran görüntüsü sözcüklerin geçiş sıklığı üzerinden sıralanmış bir sözcük listesini göstermektedir:

N	Word	Freq.	%	Texts	%	Lemmas	S
1	THE	652	4,76	30	96,77		
2	AND	576	4,21	31	100,00		
3	OF	357	2,61	29	93,55		
4	TO	355	2,59	29	93,55		
5	IN	336	2,45	29	93,55		
6	A	286	2,09	28	90,32		
7	#	244	1,78	24	77,42		
8	TRANSLATION	197	1,44	29	93,55		
9	FOR	148	1,08	29	93,55		
10	INTERPRETING	147	1,07	28	90,32		
11	IS	145	1,06	28	90,32		
12	LANGUAGE	143	1,04	27	87,10		
13	OR	130	0,95	27	87,10		
14	Â	116	0,85	19	61,29		
15	ARE	104	0,76	24	77,42		
16	AS	96	0,70	26	83,87		
17	BE	95	0,69	17	54,84		
18	WITH	93	0,68	25	80,65		
19	YOU	81	0,59	17	54,84		

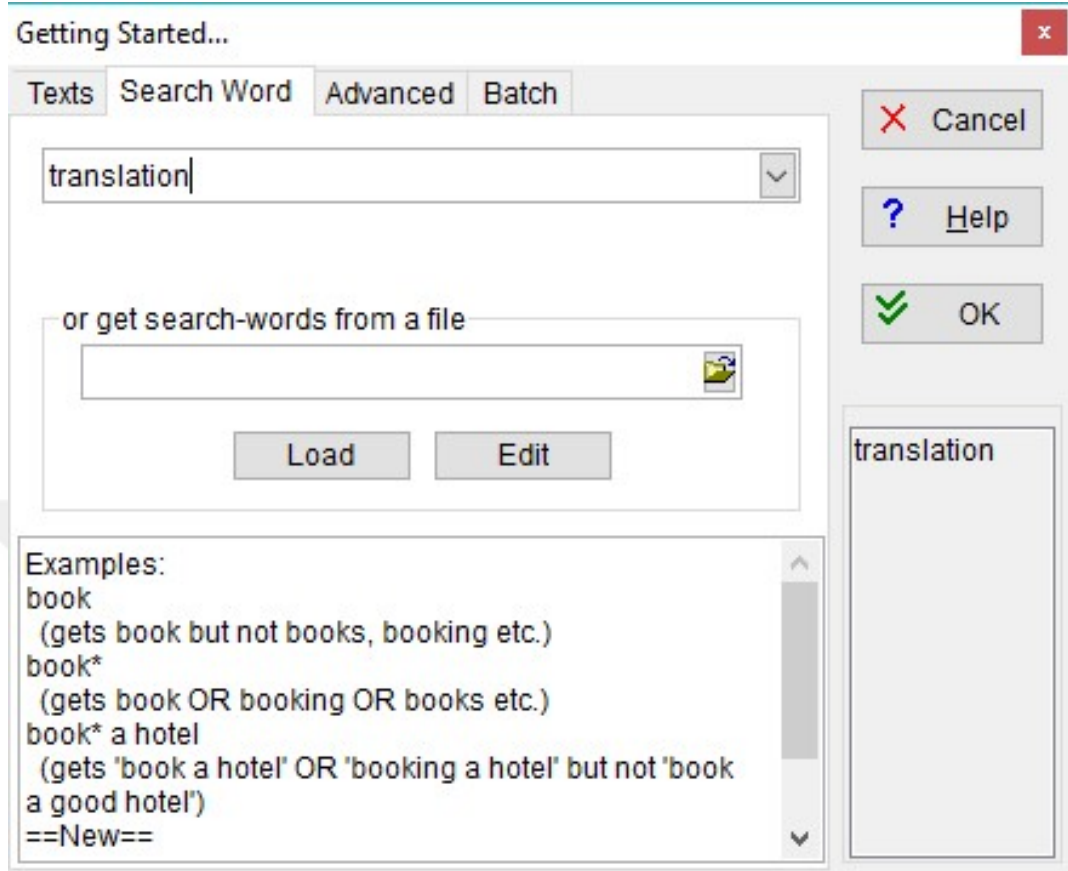
Resim 2. Derlem aracı üzerinde sözcük listesinin gösterimi.

Ayrıca, bu modül üzerinden derlemle ilgili istatistiksel bilgiler de elde edilebilmektedir. Bu modülde kullanıcıya her dosyadaki sözcük sayısı, örnek / örnekçe oranları, ortalama sözcük uzunlukları ve tümce sayıları gibi derlemi oluşturan metinlere ilişkin bilgiler ayrıntılı biçimde sunulmaktadır. Resim 3'te bu arayüze ait örnek bir ekran görüntüsü verilmiştir:

WordList										
File Edit View Compute Settings Windows Help										
	N	Overall	1	2	3	4	5	6	7	8
text file		Overall	00.txt	02.txt	03.txt	04.txt	05.txt	06.txt	07.txt	08.txt
file size		89.246	5.531	1.835	1.194	2.743	4.920	3.293	2.296	2.321
tokens (running words) in text		13.688	828	261	144	370	774	575	377	360
tokens used for word list		13.444	825	256	144	370	772	525	369	350
types (distinct words)		2.602	395	113	86	185	334	214	191	133
type/token ratio (TTR)		19	48	44	60	50	43	41	52	38
standardised TTR										
standardised TTR std.dev.										
standardised TTR basis		1.000,00	.000,00	.000,00	.000,00	.000,00	.000,00	.000,00	.000,00	.000,00
mean word length (in characters)		5	6	6	5	6	5	5	5	5
word length std.dev.		3,24	3,23	3,37	3,23	3,52	3,28	3,11	2,81	3,30
sentences		621,00	38,00	7,00	6,00	15,00	39,00	30,00	17,00	15,00
mean (in words)		22	22	37	24	25	20	18	22	23
std.dev.		12,25	10,95	12,92	19,90	19,14	8,89	7,02	18,02	21,06
paragraphs		31,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
mean (in words)		434	825	256	144	370	772	525	369	350
std.dev.		261,57								
headings										
mean (in words)		0	0	0	0	0	0	0	0	0
< >										
frequency alphabetical statistics filenames notes										
76	Type-in	Overall								

Resim 3. Derlemi oluşturan dilsel bileşenlere ilişkin veriler.

- **Concord (Bağlam gösterimi):** Bu modül kullanılarak herhangi bir sözcük veya sözcük öbeği üzerinden derlemi oluşturan metinler içinde arama yapılabilmekte ve yapılan arama sonucunda sorgulanan ifadenin geçtiği bağlamlar gösterilmektedir. Bu modül üzerinden yapılacak bir araştırma, aynı *Wordlist* modülünde olduğu gibi, derlemi oluşturacak metin dosyalarının seçimiyle başlar. Derlem belirlendikten sonra ilk aşamada arama sözcüğü (ya da sözcükleri) seçilerek araştırma başlatılır. Bu işlemin yapılabildiği arayüz ekranında, belirlenen arama sözcüğü üzerinde temel düzenli ifadeler kullanılarak kısıtlamalar yapılabilir. Resim 4'te arama sürecinin başlatıldığı arayüzün ekran görüntüsü verilmiştir:

Resim 4. Derlem aracında arama özelliği.

Yazılım, derlemde arama işlemini gerçekleştirdikten sonra arama ifadesini bağlamalı dizinler listesi şeklinde kullanıcıya sunmaktadır. Bu listede, sözcüğün metindeki konumuna bağlı olarak çeşitli özellikler üzerinden sıralama yapılabilen ve arama ifadesinin geçtiği bağlamlar incelenebilmektedir. Listede verilen her bir bağlamın geçtiği metni tam olarak görebilmek de mümkündür. Resim 5'te örnek bir bağlamalı dizin listesi gösterilmektedir:

Concordance															
File Edit View Compute Settings Windows Help															
N	Concordance	Set	Tag	Word #	Sent. #	Sent. Pos.	Para. #	Para. Pos.	Head. #	Head. Pos.	Sect. #	ect. Pos.	File	%	
1	above, a key difference between translation and interpretation is in the			524	22	85%	0	64%			0	64%	da\corpus\00.txt	66%	
2	ensure quality. Finally, they'll pass the translation to another linguist to			402	17	23%	0	49%			0	49%	da\corpus\00.txt	51%	
3	to work with (typically RTF), applying a translation memory (TM) to the text to			356	15	50%	0	44%			0	44%	da\corpus\00.txt	46%	
4	explore each in line with more specific translation requirements: Do you need to			769	35	60%	0	94%			0	94%	da\corpus\00.txt	94%	
5	a somewhat lower level of accuracy to translation. Interpreters aim for			592	27	100%	0	73%			0	73%	da\corpus\00.txt	74%	
6	in person, over the phone, or via video. Translation, on the other hand, can			549	25	13%	0	67%			0	67%	da\corpus\00.txt	68%	
7	live TV coverage, sign language. Translation Perhaps the biggest			317	14	53%	0	39%			0	39%	da\corpus\00.txt	41%	
8	At first glance, the difference between translation and interpretation lies in each			86	4	31%	0	11%			0	11%	da\corpus\00.txt	10%	
9	involve interpretation of your content, translation, or both. As closely related			47	1	75%	0	6%			0	6%	da\corpus\00.txt	6%	
10	Differences Between Interpretation and Translation Posted by Ashley Medeiros,			6	0	15%	0	1%			0	1%	da\corpus\00.txt	1%	
11	work on projects involving live translation: Conferences and meetings,			304	14	20%	0	37%			0	37%	da\corpus\00.txt	39%	
12	belief, interpretation isn't word-for-word translation of a spoken message. If this			164	7	80%	0	20%			0	20%	da\corpus\00.txt	21%	
13	from the two. The difference between translation and interpretation			153	7	25%	0	19%			0	19%	da\corpus\00.txt	19%	
14	can also occur in various settings. Translation can occur on any form of			121	5	8%	0	84%			0	84%	da\corpus\03.txt	84%	
15	as the original speaker is silent). Translation can also occur in various			114	4	25%	0	79%			0	79%	da\corpus\03.txt	78%	
16	and financial translation" and "translation studies". Á Students must			215	7	96%	0	59%			0	59%	da\corpus\04.txt	58%	
17	not apply to students specialising in translation studies, which paves the way			246	8	78%	0	67%			0	67%	da\corpus\04.txt	66%	
18	translation", "economic and financial translation" and "translation studies".			213	7	88%	0	58%			0	58%	da\corpus\04.txt	57%	
19	in scientific/technical and literary translation. Students also have the			193	6	100%	0	53%			0	53%	da\corpus\04.txt	51%	
20	available in "legal and institutional translation", "economic and financial			209	7	71%	0	57%			0	57%	da\corpus\04.txt	56%	
21	who elect to do THE MASTER IN TRANSLATION AND TECH			264	9	36%	0	72%			0	72%	da\corpus\04.txt	69%	
22	projects. It combines training in translation with corporate communication			342	13	21%	0	93%			0	93%	da\corpus\04.txt	92%	
23	(web, localisation and audiovisual translation) and language management			356	13	71%	0	97%			0	97%	da\corpus\04.txt	97%	
24	research purposes. THE MASTER IN TRANSLATION AND SPECIALISED			314	12	18%	0	86%			0	86%	da\corpus\04.txt	83%	
25	multilingual engineering and the latest translation technology. This programme			281	9	96%	0	77%			0	77%	da\corpus\04.txt	74%	
26	is based on three major topics: translation software tools, terminology,			291	10	56%	0	80%			0	80%	da\corpus\04.txt	77%	
27	conference interpreting, new translation technologies and multilingual			47	0	56%	0	13%			0	13%	da\corpus\04.txt	11%	
28	scroll down The three Masters in Translation offer high-level professional			80	0	95%	0	22%			0	22%	da\corpus\04.txt	20%	
29	recognised excellence in the areas of translation, conference interpreting, new			43	0	51%	0	12%			0	12%	da\corpus\04.txt	10%	
30	The Faculty of Translation and Interpreting (FTI) is one			3	0	4%	0	1%			0	1%	da\corpus\04.txt	1%	
31	European quality labels, the EMT for translation and the EMCI for conference			29	0	35%	0	8%			0	8%	da\corpus\04.txt	6%	
concordance collocates plot patterns clusters filenames source text notes															
197	Set	led to a project: Á Á Á Delivery: As mentioned above, a key difference between translation and interpretation is in the timing. Interpretation takes place on t													

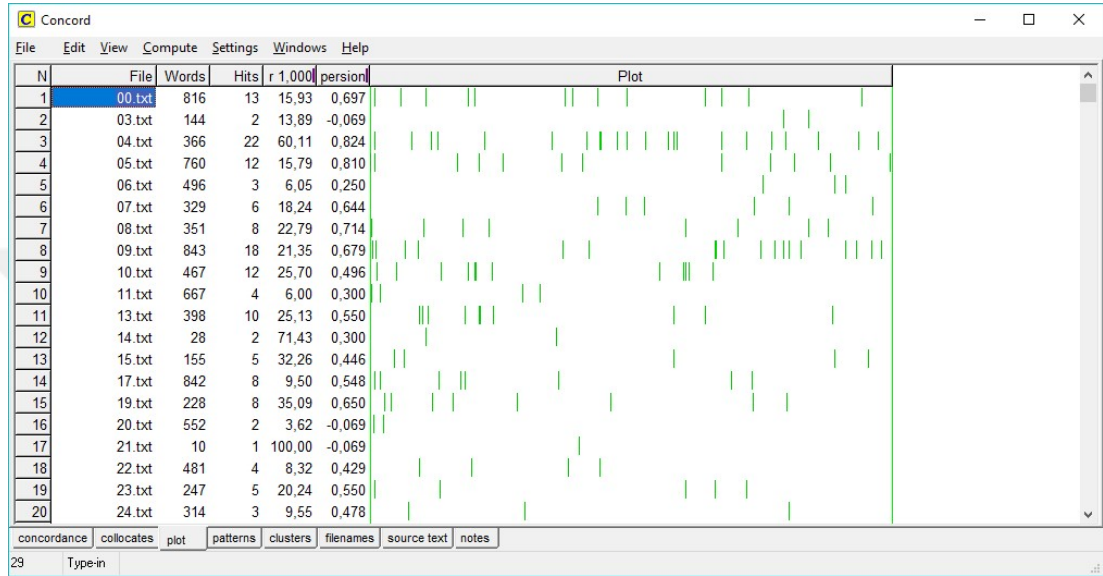
Resim 5. Bağlı dizin gösterimi.

Bu modül, yalnızca bağli dizinler listesini sunmakla kalmayıp, arama ifadesine ilişkin eşdizimlerin de çıkarılabilmesini sağlamaktadır. Arama ifadesinin sağ ve sol tarafında bulunan sözcüklerin ne kadar sıklık ve yakınlıkta birlikte bulundukları da eşdizim listeleri yardımıyla kullanıcıya sunulmaktadır. Bu listeler incelenerek öbek yapılarının belirlenebilmesi mümkün olmaktadır. Resim 6'da bu modülden alınan bir eşdizim listesi örneği verilmiştir:

Concordance																	
File Edit View Compute Settings Windows Help																	
N	Word	With	elation	Total	tal Left	al Right	L5	L4	L3	L2	L1	Centre	R1	R2	R3	R4	
1	TRANSLATION	translation	0,000	230	17	18	4	4	3	3	3	195	3	3	3	5	
2	AND	translation	0,000	155	42	113	5	9	8	8	12	0	65	14	11	12	
3	INTERPRETING	translation	0,000	94	29	65	5	3	5	12	4	0	9	43	7	3	
4	THE	translation	0,000	75	54	21	6	8	24	5	11	0	0	3	8	6	
5	IN	translation	0,000	67	45	22	8	4	1	6	26	0	2	10	2	5	
6	OF	translation	0,000	57	40	17	4	5	8	3	20	0	8	0	2	3	
7	A	translation	0,000	32	17	15	4	3	6	1	3	0	2	3	2	4	
8	TO	translation	0,000	27	16	11	3	8	1	3	1	0	1	2	2	3	
9	IS	translation	0,000	26	10	16	1	6	1	1	1	0	9	1	2	3	
10	INTERPRETATION	translation	0,000	19	3	16	1	1	0	1	0	0	0	11	3	1	
11	FOR	translation	0,000	19	10	9	0	3	0	2	5	0	1	1	0	2	
12	LANGUAGE	translation	0,000	16	8	8	0	2	1	2	3	0	2	3	0	2	
13	OR	translation	0,000	14	4	10	0	0	2	2	0	0	7	0	2	1	
14	CONFERENCE	translation	0,000	14	4	10	2	0	2	0	0	0	2	5	1	1	
15	ON	translation	0,000	13	10	3	3	6	1	0	0	0	1	0	1	1	
16	BETWEEN	translation	0,000	13	11	2	0	0	2	1	8	0	0	0	0	1	
17	STUDIES	translation	0,000	12	1	11	0	0	1	0	0	0	4	0	7	0	
18	DIFFERENCE	translation	0,000	11	9	2	0	1	0	8	0	0	0	0	0	2	
19	FROM	translation	0,000	10	6	4	2	0	0	3	1	0	0	1	1	1	
< >																	
concordance collocates plot patterns clusters filenames source text notes																	
57	Type-in																

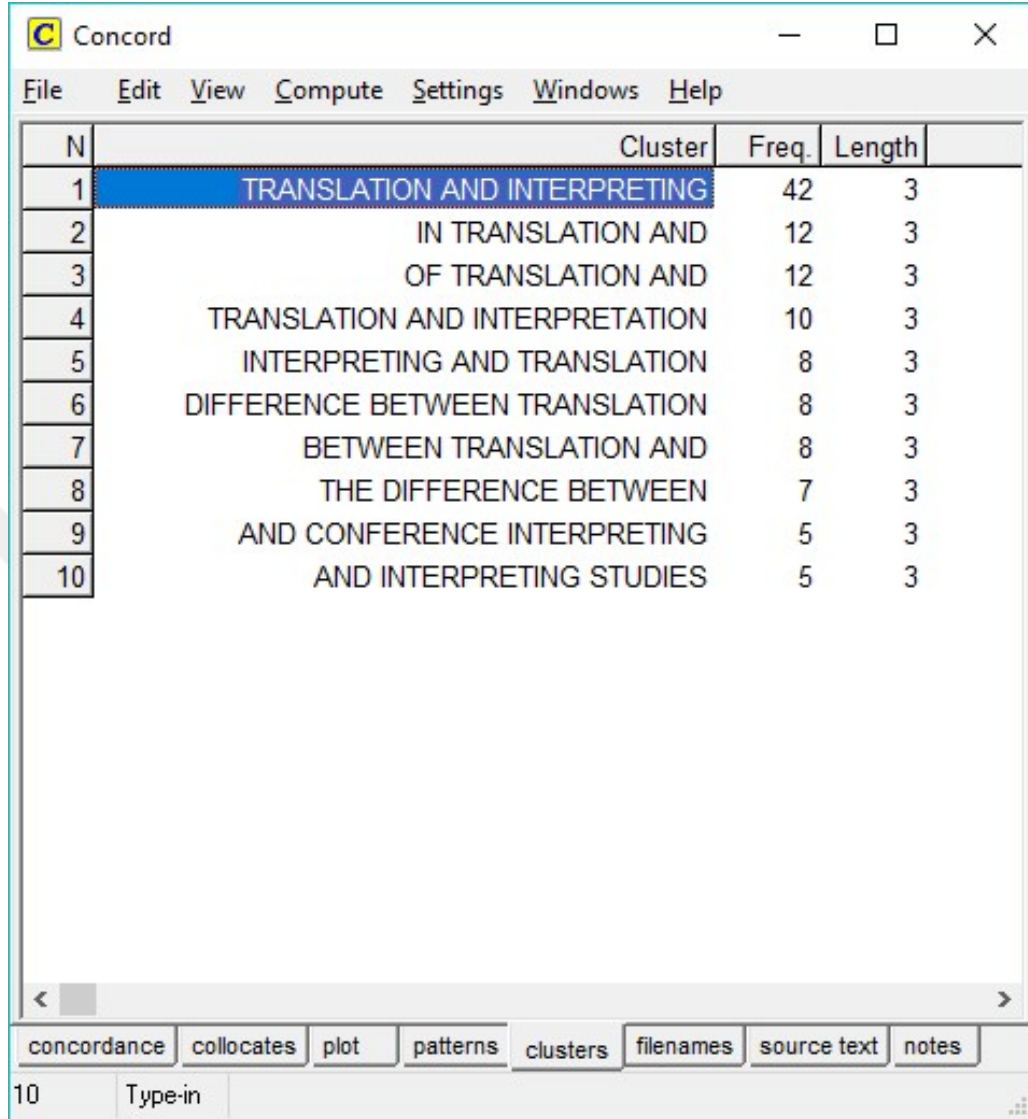
Resim 6. Eşdizimlerin gösterimi.

Aynı modül kullanılarak, arama ifadesinin derleme dahil edilmiş olan metinlerden hangilerinde ne konumda bulunduğu da *plot* özelliği yardımıyla görülebilmektedir. Bu özellik kullanılarak bir metnin hangi bölümlerinin arama ifadesiyle daha ilgili olduğu belirlenebilmektedir. Resim 7’de, bahsedilen görsel yapının bir örneği verilmiştir:

Resim 7. Arama ifadesinin metin bazlı dağılım grafiği.

Concord modülü ile ayrıca sözcük kümeleri (cluster) ve bu kümelerin derlemde bulunma sıklıkları da görülebilmektedir. Sözcük kümeleri eşdizimler listesi içinde çok sık geçen ve belirli uzunlukta olan söz öbekleridir. Resim 8’de sözcük kümelerinin gösterildiği bir ekran görüntüsü verilmiştir:

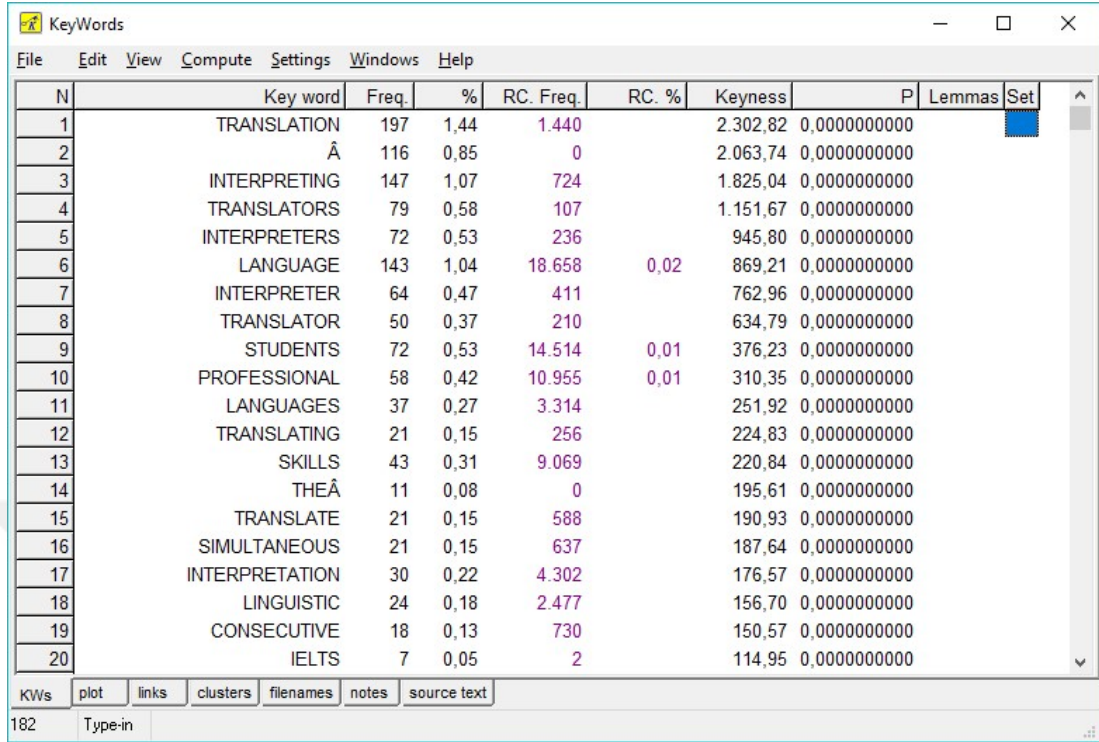
N	Cluster	Freq.	Length
1	TRANSLATION AND INTERPRETING	42	3
2	IN TRANSLATION AND	12	3
3	OF TRANSLATION AND	12	3
4	TRANSLATION AND INTERPRETATION	10	3
5	INTERPRETING AND TRANSLATION	8	3
6	DIFFERENCE BETWEEN TRANSLATION	8	3
7	BETWEEN TRANSLATION AND	8	3
8	THE DIFFERENCE BETWEEN	7	3
9	AND CONFERENCE INTERPRETING	5	3
10	AND INTERPRETING STUDIES	5	3

concordance collocates plot patterns clusters filenames source text notes

10 Type-in

Resim 8. Sözcük kümelerinin gösterimi.

- **KeyWords (Anahtar Sözcükler):** Bu modül ile bir veya daha fazla metin içindeki anahtar sözcükler belirlenebilmektedir. *WordList* modülü aracılığıyla çıkarılan sözcük listeleri, bir başvuru derleminden çıkarılan sözcük listeleriyle *KeyWords* modülü üzerinde karşılaştırılabilmektedir. Bir derlem ya da metindeki anahtar sözcükler referans bir metne göre elimizdeki metin (ya da derlem) içerisinde geçme sıklığı yüksek olan sözcüklerdir. Anahtar sözcükler kullanılarak bir metnin türü ve konu alanı belirlenebilmektedir. Resim 9'da bu modüle ait bir ekran görüntüsü verilmiştir:

The screenshot shows the KeyWords software window. The menu bar includes File, Edit, View, Compute, Settings, Windows, and Help. The main window displays a table with the following columns: N, Key word, Freq., %, RC. Freq., RC. %, Keyness, P, Lemmas, and Set. The table lists 20 keywords with their respective frequencies and other statistical values. The 'Set' column has a blue square icon next to the first row.

N	Key word	Freq.	%	RC. Freq.	RC. %	Keyness	P	Lemmas	Set
1	TRANSLATION	197	1,44	1.440		2.302,82	0,0000000000		
2	Â	116	0,85	0		2.063,74	0,0000000000		
3	INTERPRETING	147	1,07	724		1.825,04	0,0000000000		
4	TRANSLATORS	79	0,58	107		1.151,67	0,0000000000		
5	INTERPRETERS	72	0,53	236		945,80	0,0000000000		
6	LANGUAGE	143	1,04	18.658	0,02	869,21	0,0000000000		
7	INTERPRETER	64	0,47	411		762,96	0,0000000000		
8	TRANSLATOR	50	0,37	210		634,79	0,0000000000		
9	STUDENTS	72	0,53	14.514	0,01	376,23	0,0000000000		
10	PROFESSIONAL	58	0,42	10.955	0,01	310,35	0,0000000000		
11	LANGUAGES	37	0,27	3.314		251,92	0,0000000000		
12	TRANSLATING	21	0,15	256		224,83	0,0000000000		
13	SKILLS	43	0,31	9.069		220,84	0,0000000000		
14	THEÂ	11	0,08	0		195,61	0,0000000000		
15	TRANSLATE	21	0,15	588		190,93	0,0000000000		
16	SIMULTANEOUS	21	0,15	637		187,64	0,0000000000		
17	INTERPRETATION	30	0,22	4.302		176,57	0,0000000000		
18	LINGUISTIC	24	0,18	2.477		156,70	0,0000000000		
19	CONSECUTIVE	18	0,13	730		150,57	0,0000000000		
20	IELTS	7	0,05	2		114,95	0,0000000000		

At the bottom of the window, there are tabs for KWs, plot, links, clusters, filenames, notes, and source text. The 'KWs' tab is selected, showing a list of keywords and a 'Type-in' field.

Resim 9. KeyWords modülü örnek ekran görüntüsü.

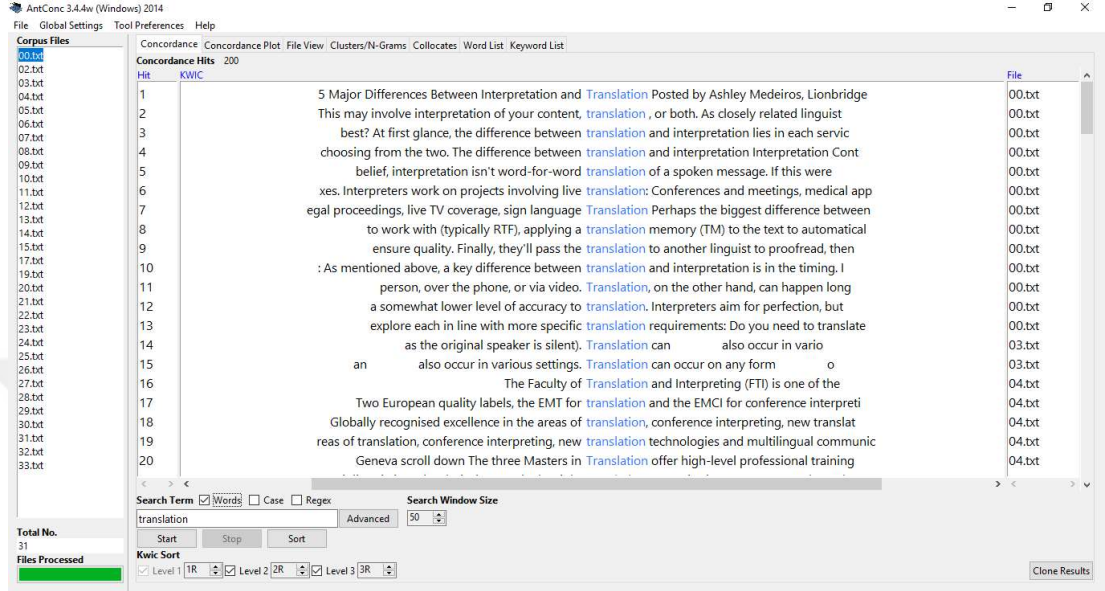
1.4.2. AntConc - AntPConc

*AntConc*¹¹, Laurence Anthony tarafından geliştirilen ücretsiz bir derlem inceleme aracıdır. Bu araç kullanılarak bir derlem içerisinde belirli bir sorgu ifadesi ile arama yapılabilen ve aranan ifade bağlam içerisinde gösterilebilmektedir. Bu araç aynı zamanda sözcük kümeleri çıkarımı, sözcük listeleri hazırlama ve anahtar sözcük bulma gibi işlevleri de yerine getirebilmektedir.

AntcConc aracında derlem inceleme süreci, derlemi oluşturacak metinlerin seçimi ve yazılıma eklenmesiyle başlamaktadır. Ardından ana ekranda bulunan farklı sekme üzerinden derlem üzerinde çeşitli incelemeler yapılabilmektedir. *Concordance* (bağlamli dizin) sekmesi altında, bir arama ifadesi ve bağlamli dizine ilişkin pencere genişliği belirlenerek yapılan bir aramayla, aranan ifadenin derlemde geçtiği dizinler listelenebilmektedir. Arama ifadesi olarak sözcük ya da öbekler kullanılabileceği gibi

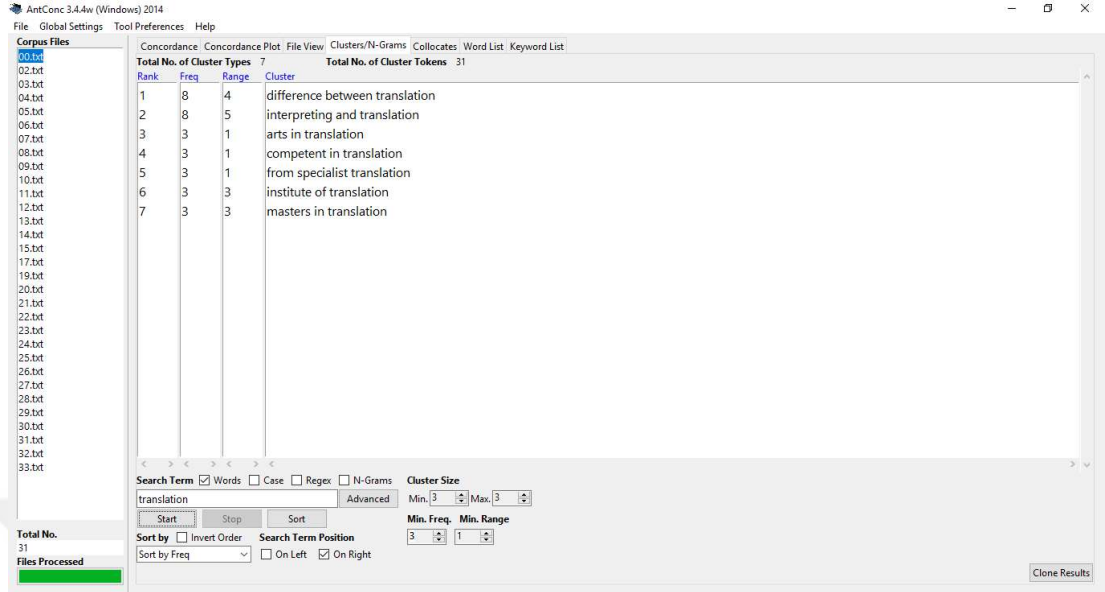
¹¹ <http://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>

düzenli ifadelerle betimlenmiş örüntüler de kullanılabilir. Resim 10'da *Concordance* sekmesine ait bir ekran görüntüsü verilmiştir.

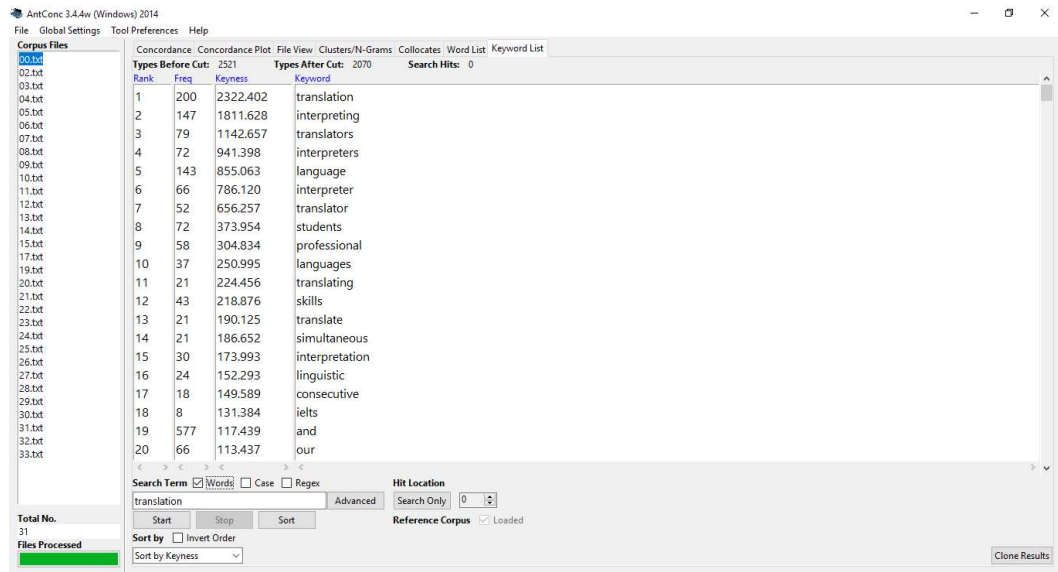
Resim 10. Concordance sekmesi örnek ekran görüntüsü.

Yine ana ekrandaki *Concordance Plot* sekmesi altından, verilen arama ifadesinin derleme dahil edilmiş olan metinlerde hangi konumda bulunduğu görsel şekilde betimlenebilmektedir. “Clusters / N-Grams” sekmesi altından, arama ifadesinin içinde geçtiği belirli büyüklükteki sözcük kümeleri çıkarılabileceği gibi, belirli büyüklüğe ve geçiş sıklığına sahip altdizimlerin (n-gram) listesi de oluşturulabilmektedir. Resim 11'de bir sözcük kümesi çıkarımı örneği için ekran görüntüsü verilmiştir:

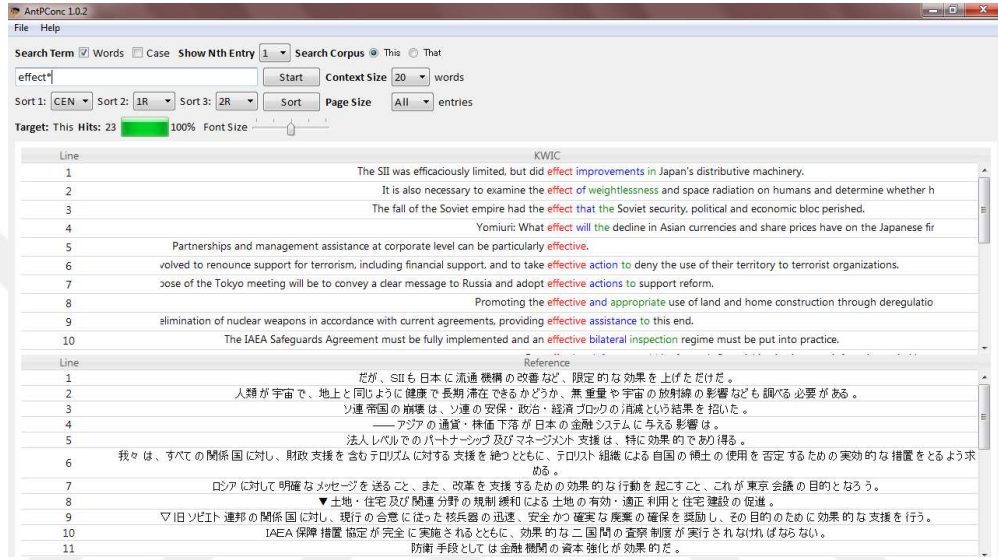
Resim 11. “Clusters / N-Grams” sekmesi örnek ekran görüntüsü.

Collocates (eşdizim) sekmesi üzerinden, arama ifadesinin belirli bir pencere büyüklüğü kadarlık çevresinde geçen sözcüklerin geçiş sıklıklarına ilişkin bir liste çıkarılabilmektedirken, “Word List” sekmesinden, derlemdeki tüm sözcüklerin geçiş sıklıklarının listesi alınabilmektedir. *Keyword List* (anahtar sözcük listesi) sekmesinden ise bir başvuru derleminin sözcük listesi temel alınarak, incelenmekte olan derlemdeki anahtar sözcüklerin çıkarımı yapılabilmektedir. Resim 12’de *Keyword List* sekmesine ait örnek bir ekran görüntüsü verilmiştir.

Resim 12. “Keyword List” sekmesi örnek ekran görüntüsü.

AntConc yazılımının paralel metinler üzerinde çalışmaya olanak sağlayan *AntPConc*¹² adında başka bir sürümü de bulunmaktadır. Metin dosyaları üzerinden bir derlem oluşturulmasına ve bu derlemde bağlam içi aramalara olanak tanınmasına rağmen, bu sürümün arama ve örüntü bulma yetenekleri *AntConc*'a kıyasla sınırlıdır. Resim 13'te bu yazılıma ait örnek bir ekran görüntüsü verilmiştir:

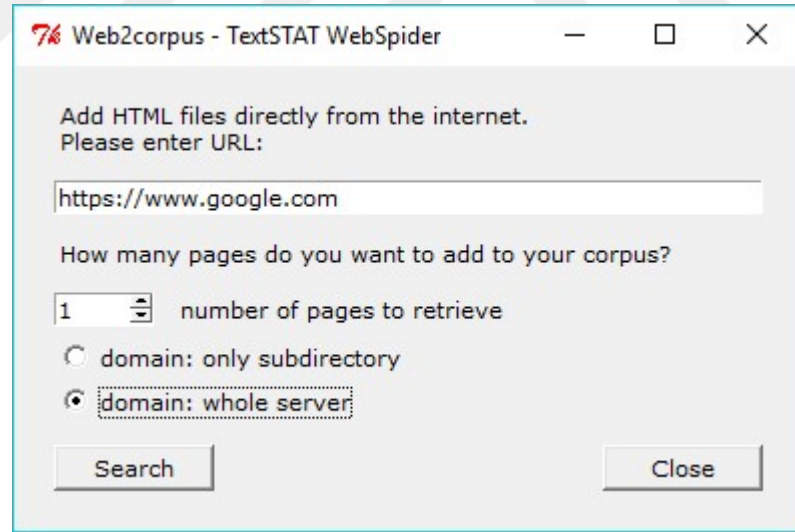
Resim 13. *AntPConc* ile paralel derlemde arama ifadesi ve eşleşen bölümlerin gösterimi.

¹² <http://www.laurenceanthony.net/software/antpconc/>

1.4.3. TextSTAT

Derlemlerin analizinde kullanılan bir diğer yazılım olan *TextSTAT*¹³, *Berlin-Freie Universtat* araştırmacıları tarafından hazırlanmıştır. Bu derlem aracı, farklı kodlama yapılarındaki düz metin belgelerini okuyabilmesinin yanında, genel ağda verilen bir alan adı üzerinden otomatik olarak indirebildiği *HTML* biçimli dosyalarla da derlem oluşturma yeteneğine sahiptir. Derlem yazılımı; *CSV*, *TXT*, *Excel* ve *Word* dosya biçimlerini desteklemekte, analiz sonuçlarını bu dosyalara aktarabilmektedir. Yazılım, oluşturulan bir derlem üzerinden sözcük sıklık listeleri çıkarımı, bağlam içinde sözcük kullanımını bulma ve gösterme gibi özelliklere sahiptir.

Belirli bir genel ağ adresinden metin ekleme özelliği, bu yazılımın öne çıkan yönlerinden biri olmaktadır. Resim 14'te bu özelliğin kullanımını gösteren bir ekran görüntüsü verilmiştir:

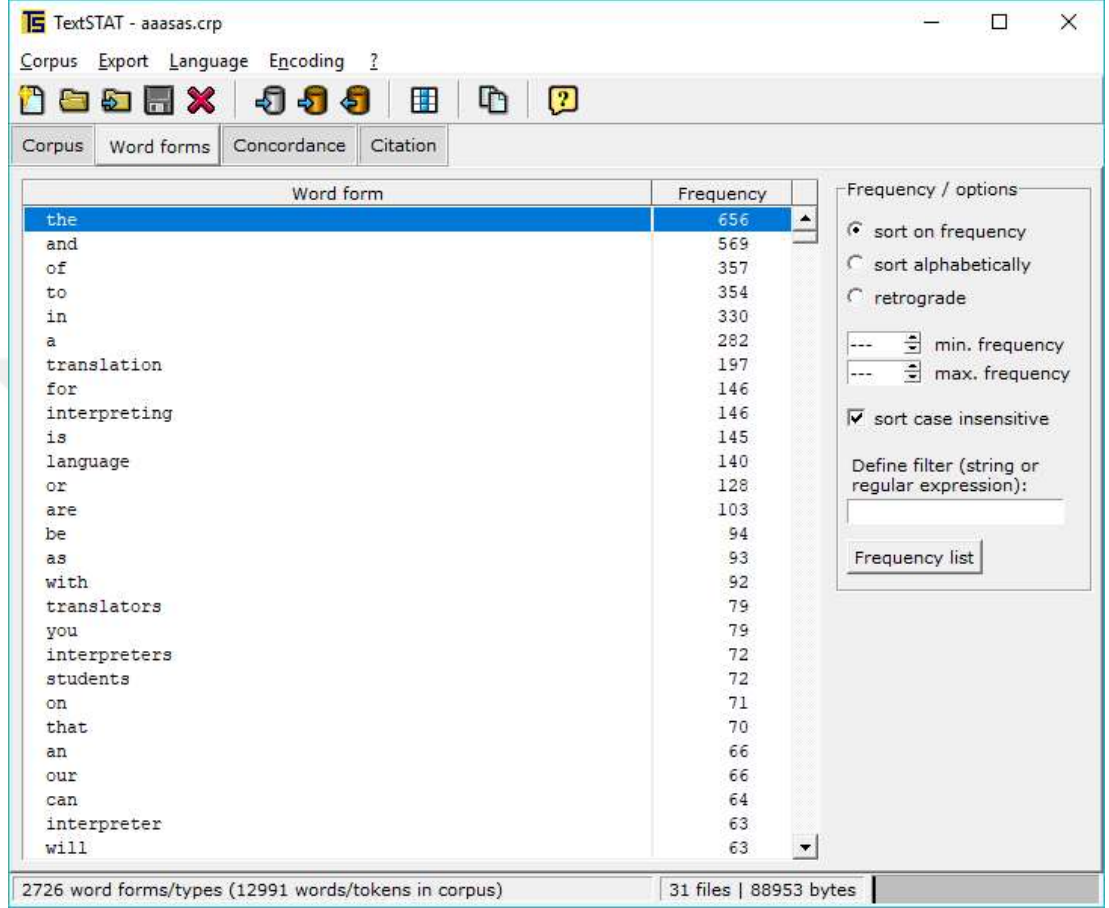

Resim 14. *TextSTAT* yazılımında *Web2corpus* modülü ekran görüntüsü.

TextSTAT yazılımı ana ekranı dört sekmeden oluşmakta olup, bu sekmelerden *Corpus* derleme eklenen metinleri göstermektedir. *Word forms* (Sözcük biçimleri) sekmesi, derlemdeki sözcüklerin geçiş sıklıkları ile birlikte liste biçiminde kullanıcıya sunulmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu sekmede, derlemdeki toplam örnek ve örnekçe

¹³ <http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/en/textstat/>

sayıları da görülebilmektedir. Resim 15'te "Word forms" sekmesinin örnek bir ekran görüntüsü verilmiştir.

Word form	Frequency
the	656
and	569
of	357
to	354
in	330
a	282
translation	197
for	146
interpreting	146
is	145
language	140
or	128
are	103
be	94
as	93
with	92
translators	79
you	79
interpreters	72
students	72
on	71
that	70
an	66
our	66
can	64
interpreter	63
will	63

Frequency / options

- ☒ sort on frequency
- ☐ sort alphabetically
- ☐ retrograde

--- min. frequency

--- max. frequency

☒ sort case insensitive

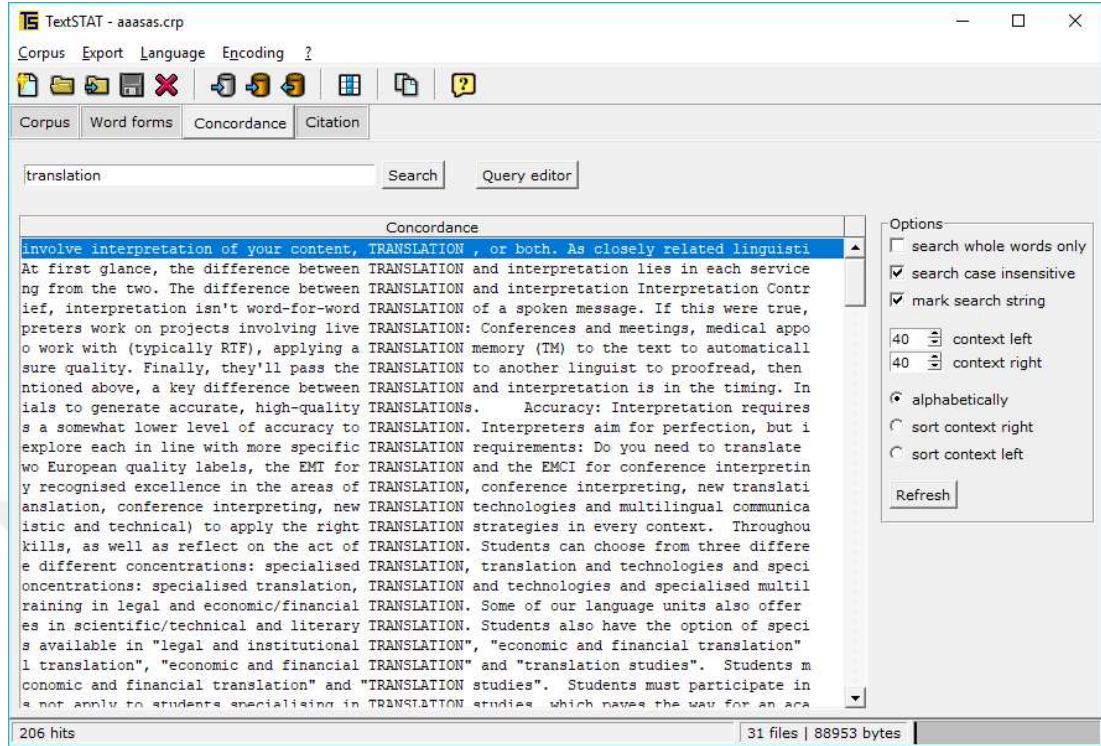
Define filter (string or regular expression):

Frequency list

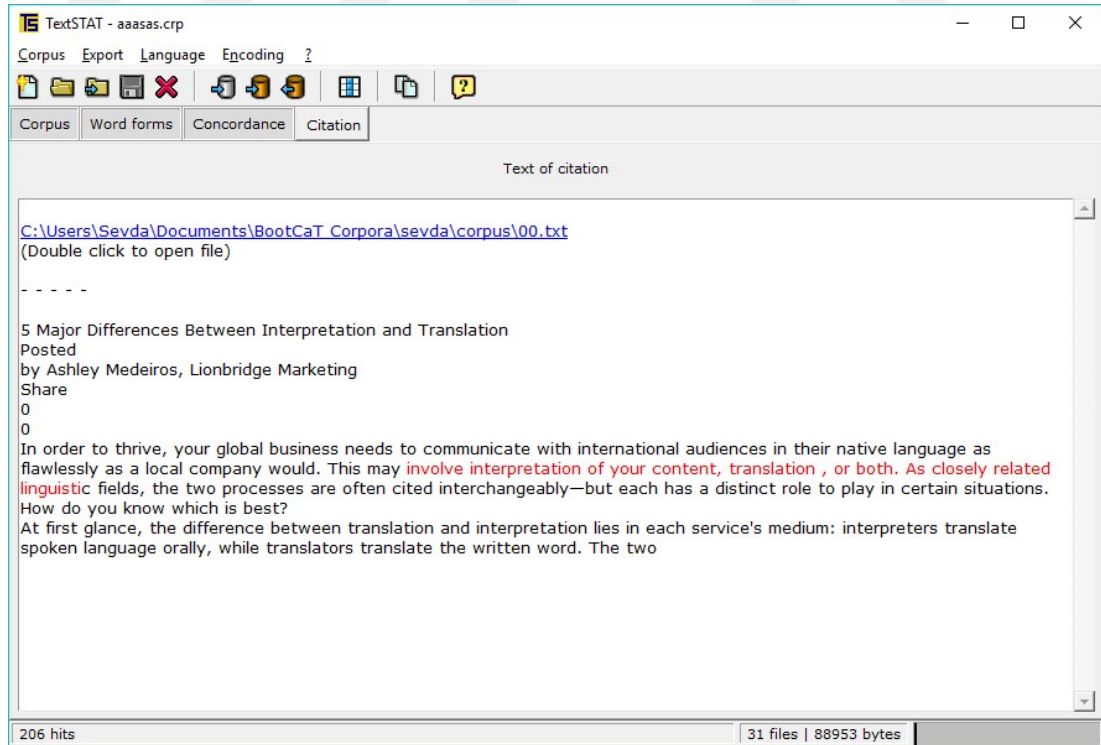
2726 word forms/types (12991 words/tokens in corpus) | 31 files | 88953 bytes

Resim 15. TextSTAT yazılımında "Word forms" sekmesi ekran görüntüsü.

Yazılımdaki "Concordance" sekmesinde bir arama ifadesi kullanılarak, ifadenin geçtiği bağlamli dizinler listelenebilmektedir. Bu bağlamli dizinlerden birine tıklandığında ise *Citation* (Alıntı) sekmesi üzerinden bağlamli dizinin bulunduğu metin dosyası kullanıcıya sunulmaktadır. Resim 16 ve 17'de, bahsedilen bu iki sekmenin örnek ekran görüntüleri verilmiştir:

Resim 16. TextSTAT yazılımında “Concordance” sekmesi ekran görüntüsü.

Resim 17. TextSTAT yazılımında “Citation” sekmesi ekran görüntüsü.

1.4.4. Sketch Engine

*Sketch Engine*¹⁴, 2003 yılından beri *Lexical Computing Limited* tarafından geliştirilen çevrimiçi bir derlem yönetimi ve analiz yazılımıdır. Bu yazılım, büyük derlemeler üzerinde karmaşık dilsel sorgular aracılığıyla arama yapmaya olanak sağlamakta ve sözlük geliştiriciler, derlem dilbilimciler ile dil öğrenen bireylerin dilsel yapıları incelemelerini kolaylaştırmaktadır. *Sketch Engine*, adını geliştiricisi Adam Kilgarriff tarafından önerilen “word sketch” (sözcük eskizi) yapısından almaktadır. Bu yapı, derlem üzerinde otomatik olarak yapılan bir işlemle, bir sözcüğün dilbilgisel ve bağlamsal davranışının ortaya konduğu bir gösterimi ifade etmektedir. Resim 18’de örnek bir sözcük eskizi verilmiştir:

team (noun) Alternative PoS: verb (478) British National Corpus (BNC) freq = 22,482 (200.21 per million)									
modifiers of “team”		nouns and verbs modified by “team”		verbs with “team” as object		verbs with “team” as subject		“team” and/or ...	
13,919 0.62		3,166 0.14		4,616 0.21		6,300 0.28		2,244 0.10	
management +	433 9.31	spirit +	112 9.15	lead +	205 8.48	win	98 7.97	football	12 7.15
management team		team spirit		head	63 8.26	team won		cast	8 6.75
football +	207 8.63	mate	53 8.75	team headed by		play +	105 7.86	search	9 6.71
football team		his team mates		join +	113 8.04	work +	109 7.53	group	31 6.55
project +	166 8.35	leader +	133 8.26	pick	47 7.79	team working		squad	7 6.55
the project team		team leader		field	26 7.43	lose	40 6.78	individual	12 6.41
england +	143 8.05	coach	40 8.09	assemble	25 7.17	team lost		husband	12 6.37
the england team		the team coach		beat	34 7.01	consist	31 6.78	husband and wife team	
research +	164 7.83	manager +	133 8.05	negotiate	26 7.00	team consists of		player	10 6.35
the research team		team manager ,		captain	18 6.92	perform	27 6.74	supporter	7 6.19
rescue	98 7.76	member +	197 8.01	send	55 6.86	compete	22 6.70	afternoon	7 6.17
mountain rescue team		team members		strengthen	22 6.79	teams competing in		fan	6 6.11
display	91 7.60	effort	72 7.94	investigate	27 6.77	find	57 6.55	panel	6 6.11
the national display team		a team effort		the investigating team		team found		specialist	6 6.08
cup	96 7.45	championship	49 7.77	select	27 6.74	comprise	21 6.46	sale	10 6.07
cup team		team championship		visit	36 6.53	team comprising		member	16 6.01
design	87 7.38	selection	38 7.73			prepare	22 6.45	department	10 5.93
the design team		team selection .				take +	105 6.36	management	12 5.91
								manager	13 5.88

Resim 18. “team” sözcüğü için BNC üzerinden oluşturulmuş bir sözcük eskizi.

Sözcük eskizleri, seçilen tek dilli bir derlem üzerinden çıkarılabileceği gibi, karşılaştırmalı analizler için iki farklı dildeki derlemler üzerinden de çıkarılabilmektedir (bkz. Resim 19).

¹⁴ <https://www.sketchengine.co.uk>

house (noun) ukWaC freq = 391,778 (251.18 per million)

Haus (noun) deTenTen [2013] freq = 7,264,685 (364.72 per million)

Use another candidate translation: [erinnern](#) [Hausarrest](#) [Ordnung](#) [Plenum](#) [hoch](#) [daran](#) [Parlament](#) [kehren](#) [mitteilen](#)

Click on collocates to access reciprocal bilingual search

object of 96,897 2.10	VerbY+SubstXDat 1,476,115 3.60	subject of 58,690 1.90	SubstXNom+VerbY 322,711 0.80
terrace 1,667 9.04	wohnen 31,400 7.14	overlook 244 6.20	beherbergen 1,910 5.78
detach 1,737 8.94	fühlen 26,177 6.04	stand 734 6.12	verfügen 16,744 5.49
build 8,502 8.59	fahren 46,582 5.99	belong 306 6.09	brennen 3,018 5.48
buy 3,998 8.10	kehren 7,991 5.64	rebuild 135 5.61	abbrennen 364 4.83
board 853 7.94	befinden 30,253 5.35	date 266 5.52	schmiegen 384 4.60
rent 935 7.90	schicken 9,019 5.34	front 86 5.39	erstrahlen 562 4.56
sell 2,452 7.58	sitzen 15,913 5.25	burn 113 4.98	befinden 15,624 4.47
demolish 650 7.54	leben 23,884 5.21	line 84 4.93	bestechen 933 4.33
situate 1,061 7.39	kommen 144,447 5.04	occupy 133 4.87	säumen 294 4.17
own 1,284 7.25	holen 10,220 4.99	collapse 63 4.71	gruppieren 255 4.14
occupy 798 7.12	eilen 1,891 4.84	boast 75 4.68	liegen 32,608 3.99
move 2,456 7.00	rennen 2,939 4.82	survive 107 4.56	einstürzen 187 3.97

adj subject of 7,821 2.10	modifier 174,914 1.30	modifier 6,611,554 1.60	modifies 54,780 0.40
uninhabited 65 7.80	manor 2,323 8.57	unsre 158,009 7.18	price 5,868 8.28
adjoining 120 7.65	guest 2,571 8.06	weiß 40,617 6.84	builder 683 7.85
repossessed 34 7.02	public 4,602 7.74	Innen 38,740 6.52	arrest 608 7.82

Resim 19. “house” ve “Haus” sözcükleri için İngilizce ve Almanca derlemlerden üretilmiş karşılaştırmalı bir sözcük eskizi.

Sketch Engine ile belirli bir sözcüğe ilişkin kavramlar dizini (thesaurus) girdileri de elde edilebilmektedir. Sistem, bir derlem üzerinde belirlenen bir sözcükle benzer bağlamlarda geçmiş olan tüm sözcüklerin listesini anlık olarak sunabilmektedir (bkz. Resim 20).

Resim 20. “argue” sözcüğü için enTenTen13 derlemi üzerinden üretilmiş kavramlar dizini gösterimi.

Sketch Engine, içinde barındırdığı derlemlerin yanında kendi derlemlerimizi oluşturmaya da olanak tanımaktadır. Kullanıcı, kendi derlemini oluşturmak istediğinde, metinleri kendisi ekleyebileceği gibi genel ağ üzerinden arama yoluyla otomatik derlem oluşturma şansına da sahip olmaktadır.

Bahsettiğimiz diğer derlem araçları gibi sözcük ya da örüntü temelli aramalar yapmaya olanak tanıyan *Sketch Engine*, paralel derlemler üzerinde de eşdizim aramaları yapmayı mümkün kılmaktadır. Resim 21’de, *OPUS* derlemi üzerinde gerçekleştirilen bir aramanın sonuçlarından üretilen paralel eşdizimlere ilişkin bir örnek verilmiştir:

OPUS2 English	OPUS2 German
configuration entry value from the given key . Command-line Options Amarak supports	Amarok-Konfigurationseintrag des angegebenen Schlüssels zurück . Optionen auf der Befehlszeile
features of ssh, including public key authentication and compression . See	Authentifizierung über öffentliche Schlüssel und Datenkompression . Siehe auch
, such as passwords , cryptographic keys , your addressbook , documents private	Beispiel Passwörter , kryptografische Schlüssel , Ihr Adressbuch , Firmen interne
files define the same configuration key , the file with the highest precedence	. Wenn in zwei Dateien der gleiche Schlüssel definiert ist , wird der Wert des
determines which value is used for the key . For example , if the following two	. Wenn in zwei Dateien der gleiche Schlüssel definiert ist , wird der Wert des
groups , The first group contains the keys LargeCursor and SingleClick , the	Gruppen . Die erste Gruppe enthält die Schlüssel LargeCursor und SingleClick , die
SingleClick , the second group contains the keys Show hidden files and Sort by : [	Gruppen . Die erste Gruppe enthält die Schlüssel LargeCursor und SingleClick , die
Name Entries in a group consist of a key and value separated by an equals sign	Name Einträge einer Gruppe enthalten Schlüssel / Wert-Paare getrennt von einem Gleichheitszeichen
value separated by an equals sign . The key can contain spaces and may be followed	Name Einträge einer Gruppe enthalten Schlüssel / Wert-Paare getrennt von einem Gleichheitszeichen
on a key-by-key basis . If the same key within a certain group is defined	die Inhalte aller gefundenen Dateien Schlüssel für Schlüssel kombiniert . Falls sich
defined in more than one place , the key value read from the directory tree	die Inhalte aller gefundenen Dateien Schlüssel für Schlüssel kombiniert . Falls sich
have the highest precedence . If a key in a certain group is defined multiple	werden , indem man [\$ i] hinter den Schlüssel einfügt . Beispiel : Color [\$ i]
locked down by adding [\$ i] behind the key , & eg ; : Color [\$ i] = blue A	nutzen zu können , muss der jeweilige Schlüssel mit dem Parameter [\$ e] versehen
expansion the value of a configuration key can be constructed from the value	nutzen zu können , muss der jeweilige Schlüssel mit dem Parameter [\$ e] versehen
expansion for a configuration entry , the key must be followed by [\$ e] . Normally	{ \$ { USER } } @ \$ { HOST } Die meisten Schlüssel können mit einem Sprachcode indexiert
the desktop is used to look up the key value . If the default language {	{ \$ { USER } } @ \$ { HOST } Die meisten Schlüssel können mit einem Sprachcode indexiert
corresponds to the selected language , the key entry without index is used . In the	die zusammen mit dem dazugehörigen Schlüssel GreetString in & kdmrc ; beschrieben
described along with the corresponding key GreetString in & kdmrc ; . You can	festgelegt wurde . Der Unterordner ist der Schlüssel zur Adressierung und die Sicherheit
specified by FifoDir = . The subdir is the key to addressing and security ; the sockets	Inhalt für . dmmrc . Nicht aufgeführte Schlüssel sind mit den zuletzt gespeicherten
escaped contents for . dmmrc . Unlisted keys will default to previously saved values	

Resim 21. “key” sözcüğü için OPUS2 İngilizce ve Almanca paralel derlemleri üzerinden üretilmiş olan bağlamli dizin sonuçları.

Diğer derlem araçlarında da otomatik olarak gerçekleştirilebilen sözcük listesi ve anahtar sözcük çıkarımı gibi işlemler, *Sketch Engine* üzerinde de bulunmaktadır. Bu özelliklere ek olarak *Sketch Engine*, sözcük listesi ve anahtar sözcüklerden faydalanarak otomatik olarak tek ya da çok dilli terim çıkarımını mümkün kılmaktadır (bkz. Resim 22).

Concordance	Bilingual terminology candidates					
Word list	Please, be aware of the fact that the precision of the extraction procedure strongly depends on the size of the aligned data.					
Word sketch	Corpus: dgt__english, aligned corpus: dgt__spanish					
Thesaurus						
Sketch diff						
Corpus info						
My jobs						
All jobs						
?						
Home						
User guide						
Save as TBX						
Save as TXT						
	L1 term	L2 term	Logdice	Co-freq	L1 freq	L2 freq
	multilateral trade	negociaciones comerciales multilaterales	-0.0105358638	2524	2548	2537
	multilateral trade	negociaciones comerciales	-0.0139199774	2527	2548	2555
	ordinary legislative procedure	procedimiento legislativo ordinario	-0.0177893134	403	410	406
	price of certain fruit	determinación del precio	-0.0206594706	4784	4792	4914
	entry price of certain fruit	determinación del precio	-0.0206594706	4784	4792	4914
	quality	calidad	-0.0206697344	20651	20687	21211
	series destination	destinos de la serie	-0.0210002986	682	694	690
	certain fruit	determinación del precio	-0.0239258392	4784	4814	4914
	price of certain fruit	precio de entrada	-0.0248153851	4784	4792	4942
	entry price of certain fruit	precio de entrada	-0.0248153851	4784	4792	4942
	pregelatinisation	pregelatinización del almidón	-0.0255350921	56	57	57

Resim 22. Paralel bir derlemden iki dilli terminoloji çıkarımı.

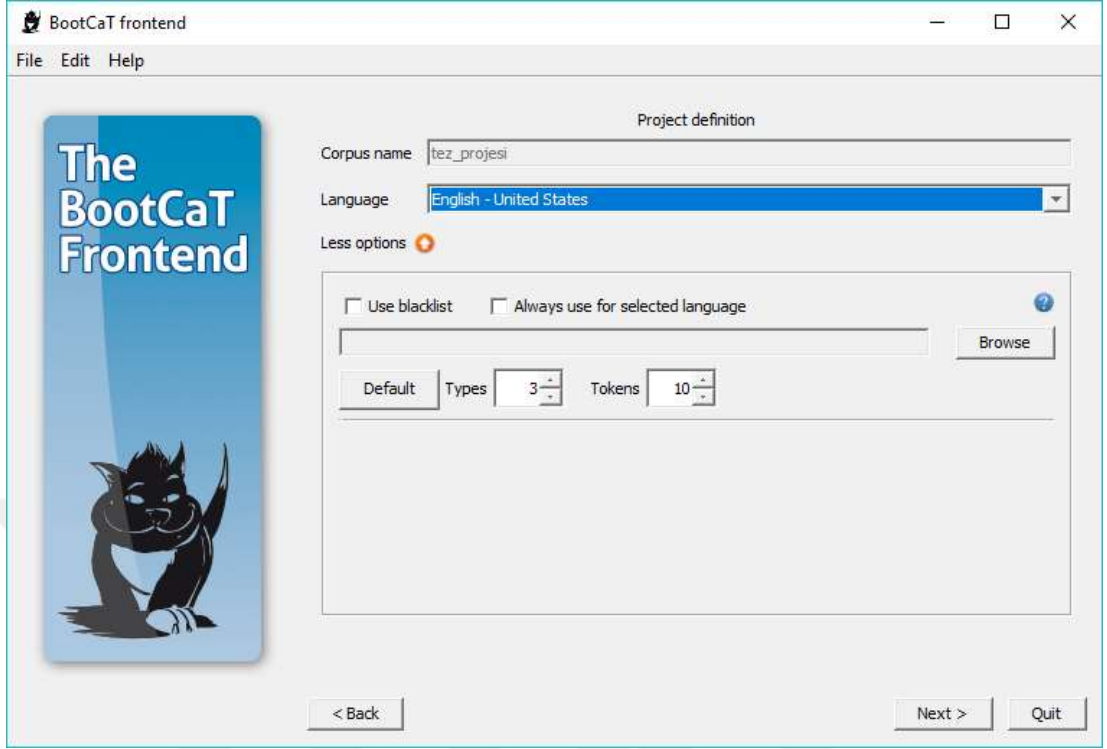
Sketch Engine bu özelliklerine ek olarak zaman etiketli olarak işaretlenmiş derlemler üzerinde artsüremli sözcük çalışmaları yapmaya da imkân sağlamaktadır.

Sketch Engine'in çevirmenler tarafından kullanımına ilişkin detaylı bilgiye bu çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilmiştir.

1.4.5. BootCat

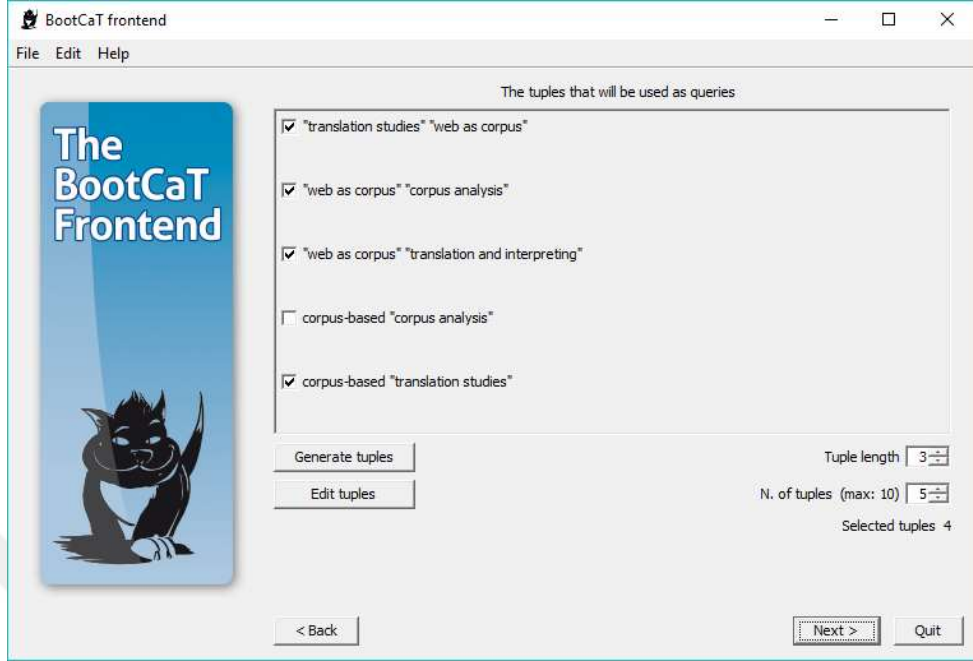
*BootCat*¹⁵, genel ağdan arama sonuçları ile elde edilen belgeleri kullanarak düz metin biçimli derlemler üretilmesi amacıyla kullanılan bir yazılımdır. Bu yazılım üzerinde, tanımlanan arama ifadeleri kullanılarak, arama motorlarından elde edilen sonuçlar derlenmekte ve kendin-oluştur derlemleri elde edilebilmektedir. Bu yazılımda öncelikle derlem dilinin, yani arama sonuçlarının ait olacağı dilin, belirlenmesi gerekmektedir. Bu aşamada işaretlenen dil seçeneği ile arama motorunda gerçekleştirilecek sorgulama işlemi dil kısıtlı şekilde yapılmaktadır. Bunun yanında, arama sonuçları ile elde edilen belgelerde bulunmaması istenen sözcüklerin bir listesi (blacklist) de yazılıma verilerek oluşacak derlemin daha rafine olması sağlanabilmektedir. Resim 23'te bu aşamaya ait bir ekran görüntüsü verilmiştir:

¹⁵ <http://bootcat.dipintra.it/>

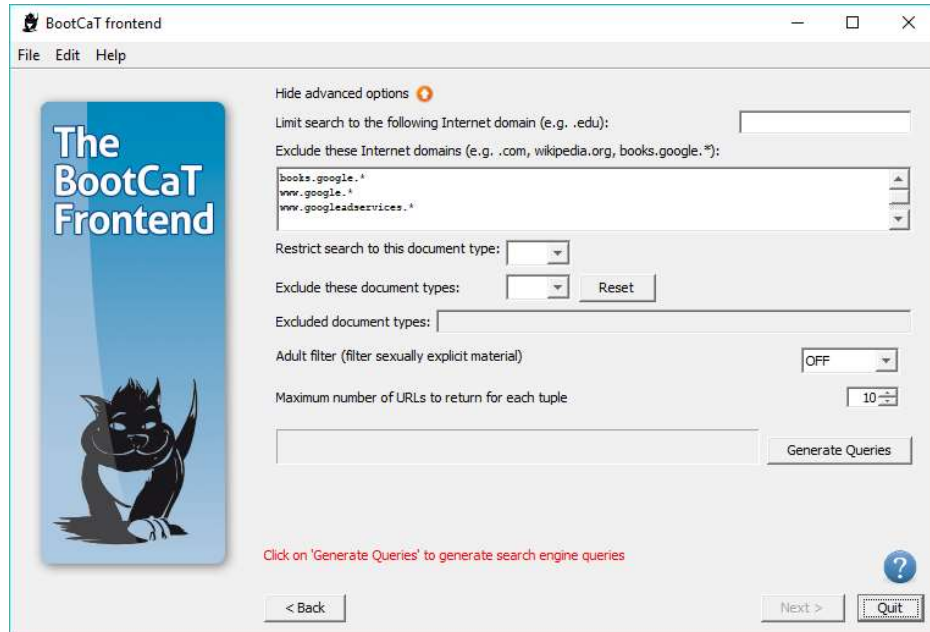
Resim 23. BootCat üzerinde derlem adı ve dil seçimi ekranı.

İkinci aşamada, derlemi oluşturacak metinlerin nereden ve nasıl elde edileceği belirlenebilmektedir. Yazılım aynı zamanda, arama motorları sonuçları, *URL* listeleri ya da elimizdeki belgeler içerisinde çıkarılan metinleri derlem haline getirmeye olanak sağlamaktadır. Bu noktada, metinler arama motorları üzerinden elde edilecekse arama ifadelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Yazılımda belirlenen tek bir arama ifadesi seçimine imkân tanınmakta; ancak farklı arama ifadelerinin kombinasyonlarını oluşturarak arama yapmaya da izin verilmektedir. Resim 24'te verilen ekran görüntüsü birden çok arama ifadesinden üretilen kombinasyonları göstermektedir:

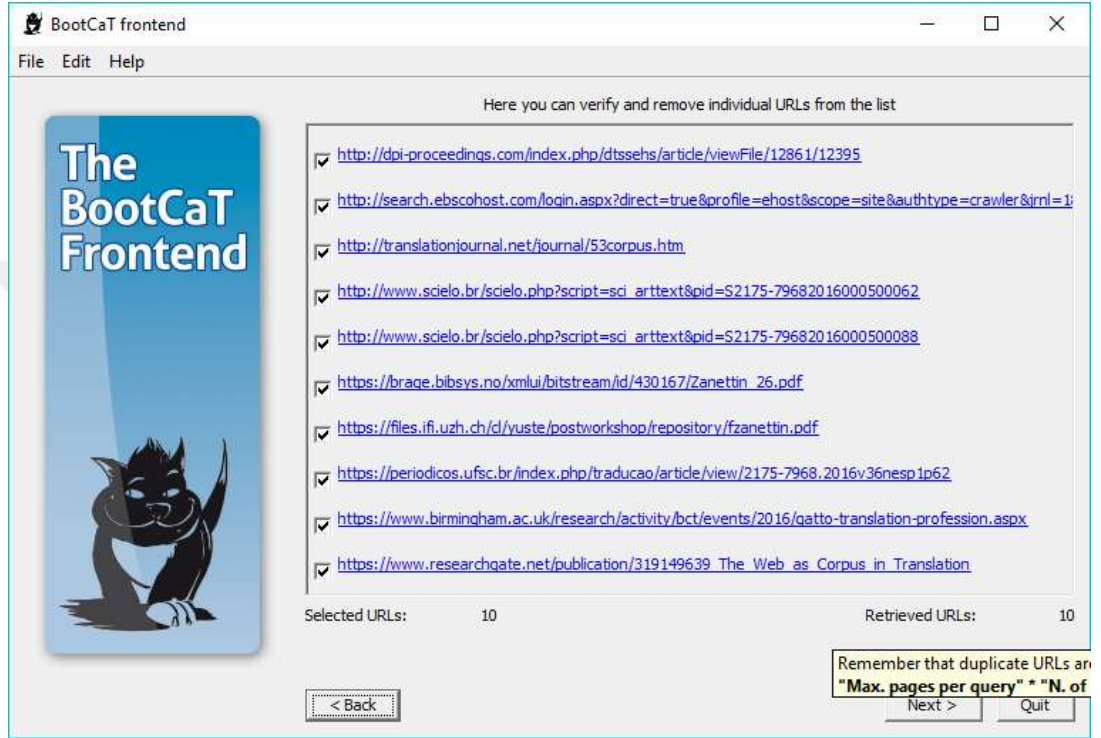
Resim 24. BootCat üzerinde arama kombinasyonlarının gösterimi.

Arama ifadelerinin seçimi gerçekleştirildikten sonra arama, alan adı ya da belge tipi üzerinden kısıtlanabilmektedir. Resim 25'te bu işleme ait bir ekran görüntüsü verilmiştir:

Resim 25. BootCat üzerinde alan adı ve belge tipine ilişkin yapılabilecek kısıtlamalar.

Aramaya ilişkin tüm parametrelerin belirlenmesinin ardından elde edilen arama motoru çıktısı içerisinde ayıklanan bir *URL* listesi kullanıcıya sunulurken derleme eklenmesi uygun olmayan bağlantıları kontrol edebilmesi sağlanmaktadır. Resim 26'da bu aşamaya ait bir ekran görüntüsü verilmiştir:

Resim 26. URL listesi gösterimi.

Bu aşamanın ardından belirlenen bağlantı listesindeki tüm belgeler indirilerek düz metin haline getirilmektedir. Elde edilen düz metin dosyalarından oluşan derlem bu bölümde bahsedilen derlem inceleme araçları ile kolayca analiz edilebilmektedir. *BootCaT*, bu bölümde bahsi geçen diğer derlem araçlarından farklı olarak derlem incelemesine değil; genel ağ üzerinden derlem oluşturmaya hizmet etmektedir.

1.5. Derlem Türleri

Araştırmacılar, derlemleri boyut, kapsam, amaç ya da işlevlerine göre sınıflandırmışlardır. Söz konusu kategorileri birbirlerinden kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Literatür taramasından anlaşıldığı kadarıyla, farklı araştırmacılar tarafından yirmiyi aşkın derlem türünden bahsedilmiştir. Bu bölümde yalnızca farklı disiplinler tarafından sıkça başvuru alan derlem türlerinden söz edilecektir. Temel derlem türleri aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

- Genel başvuru derlemleri (general reference corpora),
- Durağan derlemler ve gözlem derlemleri (static vs. monitor corpora),
- Sözlü ve yazılı derlemler (spoken and written corpora),
- Özel amaçlı derlemler (specialized/special corpora),
- Paralel derlemler (parallel corpora),
- Karşılaştırılabilir derlemler (comparable corpora),
- Öğrenici derlemleri (learner corpora),
- Kendin-oluştur derlemleri (do-it-yourself corpora),
- Açık ya da kapalı derlemler (open vs. closed corpora),
- Eşsüremliler ve artsüremliler derlemler (synchronic vs. diachronic corpora),
- İşaretlenmemiş ve işaretlenmiş derlemler (raw vs. annotated corpora).

1.5.1. Genel Başvuru Derlemleri

Bu tür derlemler, mümkün olduğunca temsil edici güce sahip olacak şekilde farklı alanlar, türler ve dil değişkelerinden derlenen metinlerden oluşur. Bu derlemler, hem sözlü hem de yazılı dilsel malzemeyi içerebilir ve büyük boyuttadırlar. Dil öğrenimi ve çeviri için kaynaklık edebilmelerinin yanı sıra daha küçük çaptaki özel amaçlı derlemlere de katkı sunabilirler (Gatto, 2014: 15). Genel başvuru derlemleri, içerdikleri dilsel malzemenin çeşitliliği nedeniyle birçok amaçla kullanılabilirler. 100 milyon sözcükten oluşan *İngiliz Ulusal Derlemi* (BNC) en eski başvuru derlemlerindendir. *Amerikan Ulusal Derlemi* (ANC-15 milyon sözcük), *Sloven Ulusal Derlemi* (FIDA-621

milyon sözcük), *Türk Ulusal Derlemi* (TNC-50 milyon sözcük), *Rus Ulusal Derlemi* (300 milyon sözcük) ve *Yunan Ulusal Derlemi* (HNC-34 milyon sözcük) genel başvuru derlemlerine örnek olarak verilebilir. Söz konusu bu derlemler tek dillidir.

1.5.2. Durağan Derlemler ve Gözlem Derlemleri

Durağan derlemler, belirlenen araştırma hedefine ulaşıldığında, geliştirilmesi durdurulan derlemlerdir. Başka bir deyişle, bu derlemler belli bir boyuta eriştiğinde, derleme daha fazla metin eklenmez. Gözlem derlemleri ise açık uçludur ve bünyelerine sürekli olarak metin eklenir. Sözcükbilim alanı için önemli derlemlerdir, çünkü yeni sözcükler ya da eski sözcüklerin yeni kullanımları üzerine araştırma yapan sözcükbilimcilerin yeni metinler üzerinde çalışmalarını sağlarlar (McEnery ve Wilson 2001: 30). Dolayısıyla bu derlemler, devingen bir yapıya sahiptir ve devamlı güncellenir.

The Bank of English, 650 milyon sözcükten oluşan bir gözlem derlemidir. İngilizcenin gündelik kullanımını yansıtan derlem, her gün sözcükbilimciler tarafından kullanılmaktadır ve *The Bank of English* 4,5 milyar sözcükten oluşan *Collins Derlem*'nin alt derlemidir. *Collins Derlemi*, genel ağ siteleri, gazete, dergi ve kitaplardan derlenen yazılı malzeme ile radyo, televizyon ve günlük konuşmalardan derlenen sözlü malzemeyi içerir. Tüm *COBUILD* sözlükleri, *COBUILD* derleminde kapsanan verileri temel alır. Bu derlem oldukça büyüktür ve sözcüklerin gerçek hayatta nasıl kullanıldığı, ne anlama geldiği, hangi sözcüklerin birlikte kullanıldığı, kullanım sıklıkları hakkında bilgi verir. *COBUILD* sözlüklerinde verilen tüm örnekler, derlemden seçilmiştir. Dolayısıyla bu derlem, İngilizce öğrenenler için hazırlanan yayınların merkezini oluşturmaktadır ve sözlükler daha rahat ve doğru iletişim kurma becerisinin sağlanmasına katkı sunabilmektedir¹⁶.

Gözlem derlemleri farklı dönemlerde dilde meydana gelen değişimlerin izlenmesi için oldukça elverişlidir. Bu nedenle bu derlemlerin eşşüremli bir özellik gösterdiği

¹⁶ <http://www.collins.co.uk/page/The+Collins+Corpus>

söylenir. Gözlem derlemleri, yeni sözcüklerin gelişimi ve yaşam döngüsü gibi dilde gerçekleşen hızlı değişimlerin saptanmasında kullanılabilir (McEnery vd., 2006: 69).

1.5.3. Sözlü ve Yazılı Derlemler

Sözlü derlemler, konuşmaların çeviriyazılarından oluşturulur. Radyo konuşmaları, ders anlatımları, günlük hayatta gerçekleşen diyaloglar, toplantılar, resmi görüşmeler vb. sözlü derlemlere veri sağlayabilir. *The Lancaster Speech, Writing and Thought Presentation Spoken Corpus*¹⁷ ve *SCRIBE-Spoken Corpus of British English* sözlü derlemlere örnektir¹⁸.

Yazılı derlemler ise yalnızca yazılı biçimde oluşturulmuş metinlerden oluşur. Ders kitapları, romanlar, günlükler, yazışmalar, e-postalar, gazete ve dergiler yazılı derlemlere veri sağlayabilir.

1.5.4. Özel Amaçlı Derlemler

Wolfgang Teubert ve Anna Čermáková, (2004: 119) özel amaçlı derlemleri, bütüncül bir yaklaşımla standart dil üzerinde çalışma amacından ziyade derlemi oluşturanların, özel bir durumu araştırmalarına yönelik olarak hazırladıkları derlemler olarak tanımlamıştır. McEnery ve arkadaşları, bu derlemlere yönelik olarak özelleştirilmiş derlem terimini tercih etmektedir. Bu derlemler, tür ya da alana özgü olabilir; ya da bir alt-dili temsil etmek için tasarlanabilir. Akademik ve profesyonel ortamlarda tercih edilen bir derlem türü olan özelleştirilmiş derlemlere, *Corpus of Professional Spoken American English* (Profesyonel Sözlü Amerikan İngilizcesi Derlemi) örnek olarak verilebilir. Bu derlem her biri bir milyon sözcükten oluşan iki alt derlemden oluşur. Birinci alt derlem, ölçme-değerlendirmeye ilişkin olarak fakülte konseyi ve komite

¹⁷ <http://www.lancaster.ac.uk/fass/projects/stwp/spoken.htm>

¹⁸ <http://arch.oucs.ox.ac.uk/detail/89200/index.html>

toplantılarında yapılan konuşmalardan; ikinci derlem ise, genellikle soru-cevap bölümlerinden oluşan Beyaz Saray basın konferanslarının çeviriyazılarından oluşturulmuştur (2006: 60-1).

Çocukların konuşmalarını içeren bir derlem, özel amaçlı bir derlemidir. Bu derlem üzerinde artgönderimsel ilişkilerin incelenmesi ise bir çalışmanın odak noktasını oluşturabilir. Yalnızca kullanım kılavuzlarından oluşturulan metin topluluğu da özel amaçlı bir derlemidir. Bu kılavuzlara özgü teknik dilin incelenmesi bir çalışma konusu olabilir.

Genel başvuru derlemlerine göre daha küçük boyutlarda olan özel amaçlı derlemler, çeşitli araştırma amaçlarına yönelik olarak tasarlanan derlemlerdir. Genel dilbilimsel kaygılardan ziyade, dar kapsamlı araştırmalarda (popüler tıp metinlerinde açıklama özelliğinin incelenmesi; hukuk dilinde sık kullanılan dil yapılarının saptanması gibi) araştırmacıya kaynaklık edebilirler. Özel amaçlı bir derlem, araştırmanın amacına paralel olarak, genel amaçlı bir başvuru derleminden metinlerin alınmasıyla da oluşturulabilir. Örneğin, bir dile ait genel başvuru derlemi içinden, söz konusu dil dizgesindeki artgönderimsel ilişkilerin incelenmesi amacıyla masal türüne ait metinlerin çekilmesiyle özel amaçlı bir derlem oluşturulmuş olur.

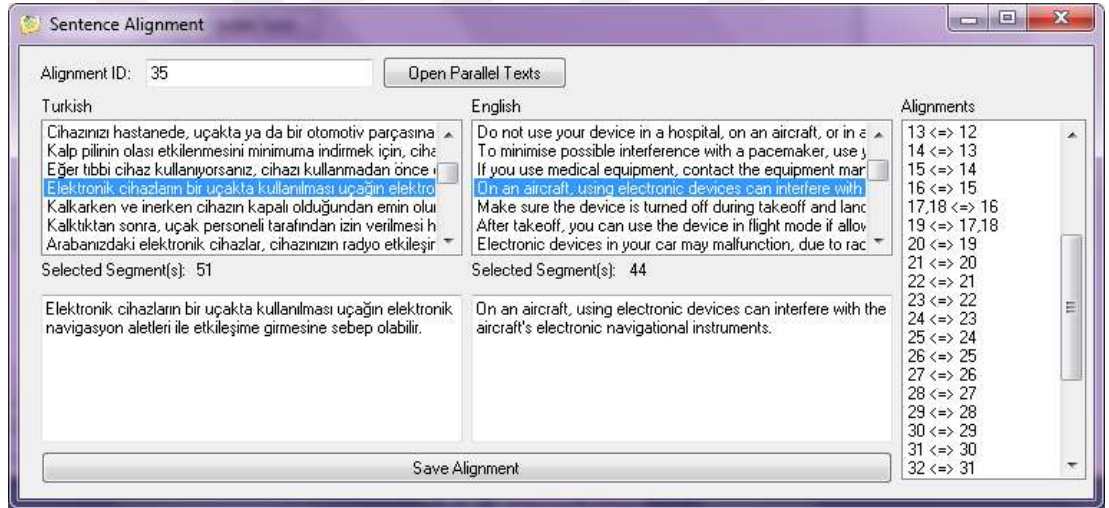
1.5.5. Paralel Derlemler

Paralel bir derlem, kaynak ve erek metinleri; yani özgün metinlerle onların çevirilerini içerir. Dolayısıyla, bu derlemler tek dilli olamazlar; çift ya da çok dilli olabilirler. Çeviri çalışmaları alanında ve karşılaştırmalı incelemeyi temel alan dilbilimsel çalışmalarda en sık kullanılan derlem türlerinden biri paralel derlemlerdir. Paralel derlemin literatürde geçen bir diğer adı da “çeviri derlemi” dir. Tognini-Bonelli (2001: 6) çeviri derlemini, "birbirleriyle çeviriye dayalı bir ilişki içinde olan metinlerin oluşturduğu derlemler" olarak tanımlamıştır.

İki ya da çok dilli olan bu derlemler tek yönlü (unidirectional) veya çift yönlü (bidirectional) olabilirler. Tek yönlü derlem A dilindeki kaynak metinlerle B dilindeki erek metinleri içerir. Çift yönlü derlem ise A dilindeki kaynak metinlerle B dilindeki erek metinler yanında, B dilindeki kaynak metinlerle A dilindeki çevirilerini içerir.

Kanada Parlamentosunun resmi kayıtlarından oluşan *Canadian Hansard Corpus*, İngilizce ve Fransızca paralel metinleri içeren iki dilli bir derlemidir. *Europarl* paralel derlemi ise 21 Avrupa dilinde metinler barındıran çok dilli bir derlemidir. İngilizce-Norveççe Paralel Derlemi (ENPC) ise çift dilli paralel bir derlemidir. Yazınsal metinlerin ağırlıkta olduğu bu derlem, İngilizceden Norveççeye ve Norveççeden İngilizceye çevirileri içeren çift yönlü paralel bir derlemidir.

Paralel derlemler, karşılaştırmalı dilbilimde farklı dillerin söz varlığı ve dilbilgisini karşılaştırmak, çevirilerin dilsel özelliklerini gözlemlemek, makine çevirisi çalışmaları yapmak için kullanılır. Paralel derlemin oluşturulmasında en önemli adım ise hizalamanın yapılmasıdır (Baker vd., 2006: 127). Resim 27’de paralel derlem için bir hizalama örneği gösterilmiştir.

Resim 27. Paralel derlemde hizalama örneği.

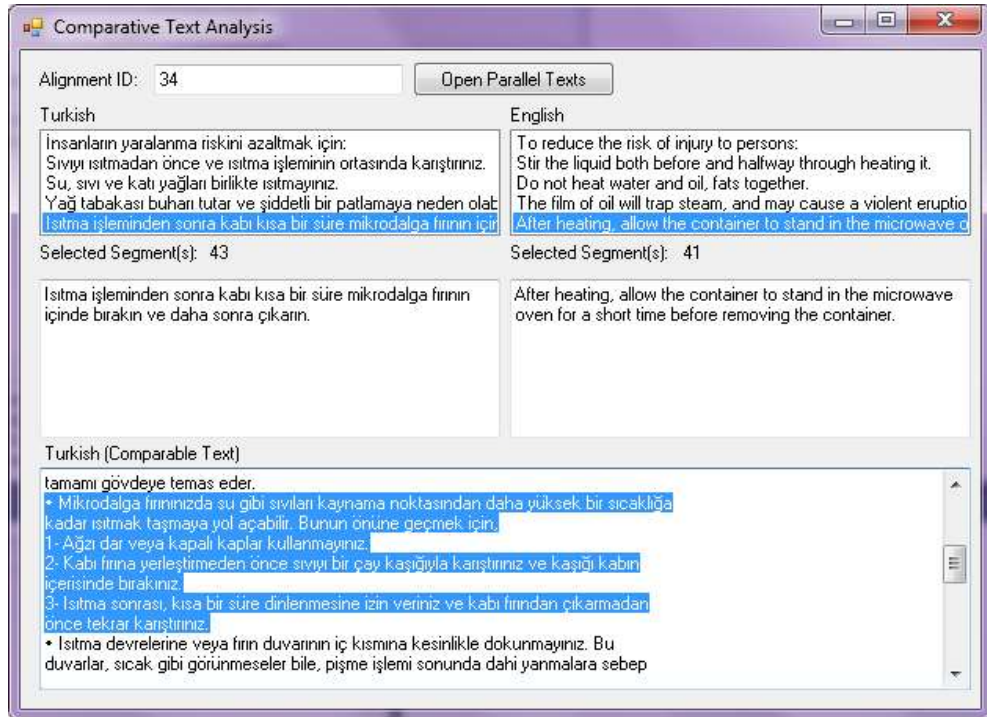
1.5.6. Karşılaştırılabilir Derlemler

Karşılaştırılabilir derlemlerde çeviri metinlerin kapsamı kapsamayacağı araştırmacılar tarafından tartışılmalı bir konu olsa da genel kanı bu derlemlerin çevirileri de içerebileceği yönündedir. Karşılaştırılabilir derlemler, tek dilli, çift dilli veya çok dilli olabilir. Tek dilli karşılaştırılabilir derlemler, A dilinde çevirileri ve yine A dilinde özgün metinleri içerir. Metinlerin belli ölçütlere göre karşılaştırılabilir olması temel

alınır. Bu ölçütler, metin türü, içerik, okur kitlesi, sözcük sayısı, metin işlevi ve yayınlanma dönemi şeklinde seçilebilir.

Çift dilli karşılaştırılabilir bir derlem, A ve B dilinde metinlerden oluşur. Metin seçiminde, konu alanı, içerik ve iletişim işlevi açısından benzerlikler dikkate alınır (Zanettin, 1998: 618). Çok dilli karşılaştırılabilir derlemler ise çeşitli dillerde yazılmış özgün metinleri kapsar. Metin seçimi yine karşılaştırılabilir ölçütler göz önünde bulundurularak yapılır. Başta tek dilli karşılaştırılabilir derlemler olmak üzere, karşılaştırılabilir derlem türleri, özellikle erek metinlerin kendilerine özgü özelliklerinin saptanması amacıyla çeviri araştırmacıları tarafından sıklıkla kullanılmaktadır.

CorTec derlemi söz konusu derlem türüne ilişkin verilebilecek iyi bir örnektir. Çift dilli olan bu derlem, beş alanda (pişirme, sözleşme, programlama, çevre ve hipertansiyon) kaleme alınmış İngilizce ve Portekizce karşılaştırılabilir teknik metinleri içerir. Bu karşılaştırılabilir derlem, Sao Paulo Üniversitesi tarafından yürütülen *COMET* Projesinin (Eğitim ve Çeviriye ilişkin Çok Dilli Derlemler) bir parçasıdır (Mahadi vd., 2010: 14). Çeviribilim çalışmalarında önemli bir yere sahip olan paralel ve karşılaştırılabilir derlemler ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı biçimde tartışılacaktır. Resim 28’de karşılaştırılabilir derleminden bir parça görülebilmektedir.

Resim 28. Karşılaştırılabilir bir derlem örneği.

1.5.7. Öğrenici Derlemleri

Derlemlerin en sık kullanıldığı alanlardan biri de öğretimdir. Yabancı dil öğrenimine yönelik derlemlerin tasarlanması ve dil öğreniminin bu derlemlerle desteklenmesi hem öğrenciler hem de öğretmenler için büyük bir adım olarak kabul edilebilir. Bir öğrenici derlemi, yabancı dil öğrenenlerin ürettiği gerçek metinlerden oluşur ve bu metinler elektronik biçimde saklanır.

Bu derlemler dil öğrenimi sürecine odaklanır ve öğrencilerin bu süreçteki gelişimini gözlemlemek ve hata analizi yapmak için öğretmenler tarafından kullanılabilir (Mahadi vd., 2010: 14). Öğrenici derlemlerine birkaç örnek vermek gerekirse:

- Hong Kong Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Öğrenici Derlemi [*Hong Kong University of Science and Technology Learner Corpus (HKUST)*],
- Arapça Öğrenici Derlemi [*The Arabic Learner Corpus (ALC)*],
- Jinan Çince Öğrenici Derlemi [*The Jinan Chinese Learner Corpus (JCLC)*],
- Çince-İngilizce Çift-dilli Öğrenici Derlemi [*The Bilingual Corpus of Chinese English Learners (BICCEL)*],
- Doğu Avrupa İngilizce Öğrenici Derlemi [*The Eastern European English Learner Corpus*]
- Avrupa Bilim Kurumu İkinci Dil Veritabanı [Europe Science Foundation Second Language Database (ESF Database)]¹⁹.

Yukarıda örnek olarak verilen *HKUST* derlemi, 25 milyonu aşkın sözcükten oluşur. Çinli İngilizce öğrencileri tarafından oluşturulan akademik metinlerden derlenmiştir ve amacı Hong Kong'taki İngilizce öğrenim materyallerinin geliştirilmesidir (Mahadi vd., 2010: 15).

Avrupa Bilim Kurumu İkinci Dil Veritabanında birinci diller Pencap dili, İtalyanca, Türkçe, Arapça, İspanyolca ve Finceyken; erek diller Hollandaca, İngilizce, Fransızca, Almanca ve İsveççedir. Çok dilli olan bu sözlü derlemde Batı Avrupa'da yaşayan kırk

¹⁹ Belli başlı öğrenici derlemleri hakkında bilgiye <https://uclouvain.be/en/research-institutes/ilc/cecl/learner-corpora-around-the-world.html> genel ağ adresinden ulaşılabilir.

göçmen işçinin ikinci dil kazanımı ve göçmen olarak geldikleri ülkelerin yerlileriyle iletişimleri temel alınmıştır.

Öğretimle ilgili bir diğer derlem türü ise pedagojik derlemdir (pedagogic corpus). Pedagojik derlem, öğrencinin maruz kaldığı dili içerir. Birçok öğrenciye göre pedagojik derlemlerinin fiziksel bir biçimi yoktur. Bir öğretici ya da araştırmacı pedagojik bir derlem hazırlamaya karar verirse, bu derlem öğrencinin kullandığı ders kitaplarını, okuma kitaplarını ve dinlediği ses kayıtlarını içerebilir (Hunston, 2002: 16).

1.5.8. Kendin-oluştur Derlemleri

Zanettin (2002a: 242) bu tür derlemlerin çevrilecek metne yönelik olarak oluşturulan genel ağ dokümanları; başka bir deyişle *HTML* formatlı genel ağ sayfalarının bir derlemesi olduğunu dile getirir. Bu derlemler genellikle çeviriye yönelik geçici çözümler üretmek için hazırlanmaktadır.

Çevirmenler çevirilerini yaparken, kendi derlemlerini oluşturabilir ve çeviri sürecinde bu derlemlerden yararlanabilirler. Kendin-oluştur derlemleri özellikle özel alan çevirilerinde önemli bir yere sahiptir. Örneğin, siber güvenlik konulu bir çeviri yapacak olan çevirmen doğru terimleri seçmek ve erek odaklı bir çeviri yapabilmek için erek dilde yazılmış aynı konulu metinlerden oluşan bir başvuru derlemi oluşturabilir. Kendin-oluştur derlemleri paralel veya karşılaştırılabilir olabilir. Birleşik Krallık'ta bulunan Lancaster Üniversitesi, kendin-oluştur derlemlerinin tasarımına ilişkin bir genel ağ sayfası oluşturmuştur²⁰.

1.5.9. Açık ve Kapalı Derlemler

Açık derlem, sürekli gelişip genişleyebilen bir derlemken, kapalı derlemler oluşturulduktan sonra boyut olarak genişlemezler. Açık derlemler aynı zamanda

²⁰ İlgili genel ağ sitesine https://www.lancaster.ac.uk/fss/courses/ling/corpus/blue/diy_top.htm adresinden erişilebilir.

gözlem derlemleri olarak kabul edilebilir (Bianchi, 2012: 38). Genel ağ üzerinden dinamik sorgularla oluşturulan derlemler açık uçlu derlemlerken, belli bir araştırma amacı doğrultusunda hazırlanmış olan ve araştırma tamamlandıktan sonra dışarıdan veri eklenmeyen derlemler, kapalı derlemler olarak kabul edilebilir.

1.5.10. Eşsüremlî ve Artsüremlî Derlemler

Eşsüremlî bir derlem, sınırlı bir zaman aralığında kapsanan metinlerden oluşur. 1990'lardan itibaren veri toplamayı sürdüren *İngiliz Ulusal Derlemi* bu kategoriye örnek verilebilir. Artsüremlî derlem ise dilin zaman içindeki evrimini içerir. 1923'ten günümüze veri toplayan *Time* derlemi artsüremlî bir derlem olarak kabul edilebilir (Gatto, 2014: 15).

1958-1992 yılları arasında derlenen toplam 280 metni içeren ve 800 bin sözcüğü aşkın bir içeriğe sahip olan *The Diachronic Corpus of Present-Day Spoken English – DCPSE* (Güncel Sözlü İngilizce Art-süremlî Derlemi) artsüremlî bir derlemdir²¹.

Corpus of Contemporary American English – COCA (Çağdaş Amerikan İngilizcesi Derlemi) eşsüremlî özellik gösteren bir derlemdir.

İngilizce dışındaki diğer dillerdeki lehçeler ve dilsel farklılıkların incelenmesine yardımcı olabilecek eşsüremlî derlemler de mevcuttur. Örneğin, *Linguistic Variation in Chinese Speech Communities – LIVAC* (Çince Konuşan Topluluklarda Dil Çeşitliliği) bu derlemlerden biridir. Derlem, Çin'de konuşulan altı farklı lehçeyi içeren, Çince gazeteler ve elektronik ortamdan alınan metinlerden oluşturulmuştur (McEnery vd., 2006: 64-5).

Araştırmacı, araştırma amacı ve konusu doğrultusunda hangi derlem türü üzerinde inceleme yapacağını belirler.

²¹ <http://www.helsinki.fi/varieng/CoRD/corpora/DCPSE/>

1.5.11. İşaretlenmemiş ve İşaretlenmiş Derlemler

İşaretlenmiş derlemler, farklı dilsel bilgilerle geliştirilmiş derlemlerdir. İşaretlenmemiş derlem ise düz metin biçimli dilsel malzemeyi içerir (McEnery ve Wilson, 2001: 32). Örneğin, derleme eklenen metinler üzerinde sözcüklerin sözdizimsel kategorileri belirlenmişse, derlem işaretlenmiş demektir.

1.6. Değerlendirme

Bu bölümde, derlem kavramıyla ilgili genel bilgiler verilmeye çalışılmış, derlem dilbilime ilişkin kısa bir tarihçe kaleme alınmış, yaygın kullanım bulan derlem araçlarının genel özelliklerinden söz edilmiş ve derlem tasarımı sürecinde dikkat edilmesi gereken temel noktalara değinilmiş ve son olarak derlem türlerine ilişkin bilgi verilmiştir.

Elektronik ortamda okunabilen ve işaretlenebilen gerçek metin yığınlarından oluşturulan yapıya derlem adı verilir. Derlemlerin, başta hesaplamalı dilbilim alanında ve makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesine yönelik olarak yapılan çalışmalarda yaygın kullanım bulunduğu söylenebilir. Ancak derlem tabanlı yaklaşımlar, uygulamalı dilbilim, sözcükbilim, yazılım, karşılaştırmalı çalışmalar, dil öğrenimi, çeviribilim gibi farklı disiplinlerde gerçekleştirilen inceleme ve araştırmalara veri sağlayabilir. Bu noktada belirtilmesi gereken en önemli nokta, derlem tabanlı yaklaşımların araştırmacıyı sonuca götürebilecek bir metodoloji sunmasıdır. Başka bir deyişle, derlemler, araştırma amacı ve sorularına uygun bir şekilde, araştırmacı tarafından kullanılan araçlardır; tek başlarına sorunlara çözüm üreten kaynaklar değildirler. Bu açıdan bakıldığında, derlem tabanlı yaklaşımlar, dilsel çalışmalarda kullanılan bir araştırma yöntemi olarak görülebilir.

Derlem dilbilim, hesaplamalı dilbilimin bir alt alanı olarak kabul edilebilir. Derlem dilbilim incelemelerinde temel amaç, dilsel bir veri bütünü içinde dile ilişkin düzenliliklerin ve dil örüntülerinin saptanmasıdır. Derleme eklenecek metin yığınlarının seçimi, metinlerin makine tarafından okunabilir duruma getirilmesi,

metinler üzerinde işaretlenecek unsurların belirlenmesi, derlem yazılımları yardımıyla araştırma konusuna yönelik istatistiksel çıkarımlara ulaşılması ve bu çıkarımların yorumlanması, derlem dilbilim odaklı bir araştırmanın temel adımlarını oluşturabilir. Bu araştırma, aynı zamanda dilbilimin diğer alanlarına veri sağlayabilir.

Derlem dilbilim, dili toplumsal bir olgu olarak görür ve bu nedenle dili psikolojik bir olgu olarak değerlendiren bilişsel dilbilimciler tarafından eleştirilir. Ancak tüm eleştirilere rağmen, derlem dilbilimin teknoloji ve bilişim alanındaki gelişmelere paralel olarak, özellikle 1990lı yıllardan itibaren büyük bir gelişim gösterdiği söylenebilir.

Bu bölümde, araştırma amaçlarına göre bir derlem tasarlayacak olan araştırmacıların tasarım sürecinde göz önünde bulundurması gereken temel unsurlardan söz edilmiştir. Bu ölçütler, temsil edicilik, denge, örneklem, boyut, derlem içeriğinin gerçekliği, makine tarafından okunabilirlik ve yasal konulardır. Bu unsurlardan temsil edicilik, denge, örneklem ve boyut birbirleriyle iç içe geçmiş kavramlardır. Dilsel bir araştırmaya yönelik olarak derlem tasarımı yapılırken şüphesiz var olan tüm dilsel malzeme derleme dahil edilemez. Bu nedenle, araştırma konusu ve amacına uygun şekilde bir metin örnekleme seçilir. Örneklem seçimi, derlemin tümünün bilgisini yansıtmayı; başka bir deyişle, yeterince temsil edici özellikte olması açısından çok önemlidir. Bu nedenle, örneklem seçimi aşamasında katmanlı rastgele örnekleme yöntemi tercih edilebilir.

Derlem tasarımında boyut, araştırma konusuna göre değişebilir. Genel amaçlı dilsel araştırmalarda, büyük boyutlu derlemlere gereksinim duyulabilirken, özel amaçlı incelemelerde kullanılacak derlemler görece küçük boyutlarda tasarlanabilir. Derlem tasarımında denge ise, derlem birimlerinin miktarının birbirleriyle tutarlı olması ile ilişkilidir. Örneğin, derlemde kapsanacak olan metin türlerinden benzer oranlarda metin yığınlarının seçilmesi, derlemi dengeli kılacaktır.

Derlemler gerçek metinler; başka bir deyişle, daha önce kullanılmış metinlerden oluşturulur. Bu metin yığınları üzerinde işaretlemeler yapılabilmesi için metinlerin elektronik ortamda okunabilir duruma getirilmesi gerekmektedir. Bu ölçütün sağlanabilmesi için, basılı metinleri bilgisayarda okunabilir hale getiren özel yazılımlar kullanılabilir. Derlem tasarımında dikkate alınması gereken en önemli konulardan biri ise telif haklarıdır. Telif hakları konusu, özellikle ticari amaçlı derlemler ve açık erişimli derlemler oluşturmak isteyen araştırmacılar tarafından özellikle araştırılmalıdır. Telif

haklarına ilişkin yönetmelikler ülkeden ülkeye değişiklik gösterir ve bu konu, özellikle çok dilli derlemeler oluşturulurken, çok daha karmaşık bir hale gelebilir.

Bu bölümde literatürde yaygın kullanım bulan derlem türlerine de değinilmiştir. Bu türler, genel başvuru derlemeleri, durağan derlemeler ve gözlem derlemeleri, sözlü ve yazılı derlemeler, özel amaçlı derlemeler, paralel ve karşılaştırılabilir derlemeler, öğrenici derlemeleri, kendin-oluştur derlemeleri, açık ve kapalı derlemeler, eş ve artsüremli derlemelerle işaretlenmiş ve işaretlenmemiş derlemelerdir. Bu sınıflandırmalar, genellikle araştırma amacı ve derlemin işlevine göre yapılır.

Genel başvuru derlemeleri, genel amaçlı dilsel araştırmalar için tasarlanmış, içinde birçok metin türünden metin yığınları barındıran, büyük boyutlu ve genellikle tek dilli olan derlemelerdir. Özel amaçlı derlemeler ise, genel başvuru derlemelerine göre daha küçük boyutta olan, belli bir araştırma konusuna yönelik olarak tasarlanmış derlemelerdir. Araştırmacılar tarafından bir süre sonra derleme metin ekleme işlemi sona erdirildiyse, derlem durağandır. Durağan derlemeler aynı zamanda kapalı derlem özelliği gösterirler. Derleme metin ekleme işlemi araştırma bittikten sonra da devam ettiriliyorsa; yani derlem sürekli güncelleniyorsa, söz konusu derlem gözlem derlemi olarak adlandırılır ve aynı zamanda açık derlem özelliği taşır.

Sözlü derlemeler, sözlü dil malzemelerinin çeviriyazılarından oluşturulurken, yazılı derlemeler, yazılı dil malzemesi içerir. Derlemin eş ya da artsüremli olması derlemin kapsanan metinlerin yayın tarihi ile ilgilidir. Dilin tarihsel süreç içinde evrimini ve değişimini incelemek üzere hazırlanan derlemeler, artsüremli özellik gösterir. Belli bir zaman aralığında üretilen metin yığınlarından oluşturulan derlemeler ise eşsüremli yapıdadır. Üzerinde dilsel ve metinsel özelliklerin araştırmacı tarafından kodlanmış ya da işlenmiş olduğu derlemlere işaretlenmiş derlem, düz metin biçimli metin yığınlarından oluşturulan derlemlere ise işaretlenmemiş derlem adı verilir.

Paralel derlemeler, çift dilli ya da çokdilli yapıda tasarlanmış, çeviri derlemi olarak da adlandırılabilen, kaynak ve erek metinlerin genellikle tümce düzeyinde hizalandığı derlemelerdir. Karşılaştırılabilir derlemeler ise, çoğunlukla tek dilli yapıda tasarlanır ve bir dildeki özgün metinlerle aynı dildeki erek metinleri içerir. Kendin-oluştur derlemeleri ise araştırma konusu doğrultusunda araştırmacının kendisi tarafından tasarlanan derlemelerdir. Genel başvuru derlemeleri, paralel derlemeler, karşılaştırılabilir derlemeler

ve kendin-oluştur derlemleri çeviri çalışmalarında en sık kullanılan derlemler olarak kabul edilebilir. Bu konuya sonraki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

Bir derlemin bu bölümde değinilen derlem türlerinden yalnızca birinin kapsamına girmesi beklenemez. Birçok derlem karma yapıdadır. Örneğin, İngiliz Ulusal Derlemi, genel bir başvuru derlemi olma özelliği yanında eşsüremli bir özellik gösterir. Derlemler, tek bir derlem türünün kapsamına alınamayacak kadar karmaşık ve katmanlı bir yapıda tasarlanırlar.

Bu bölümde ayrıca çeşitli derlem araçları da incelenmiştir. Bu derlem araçları, genel olarak sözlük hazırlama ve sözcükbilim, derlem dilbilim ve dil öğretimi alanlarında çalışan araştırmacılar tarafından kullanılmak amacıyla üretilmiştir. Derlem araçları kullanılarak eşdizimler, sözcük listeleri ve anahtar sözcükler belirlenebilmektedir. Ayrıca, bu araçlar araştırmacının konusuna göre kendi derlemini oluşturmaya olanak sağlamaktadır. Özellikle *BootCat* yazılımı genel ağ üzerinden derlem oluşturmaya oldukça kolaylaştırmaktadır.

Genel olarak dilbilimciler için tasarlanmış olan bu derlem araçları çevirmenlerin kullanımı açısından oldukça karmaşıktır. Çeviri işinin başlı başına belli bir zaman alması ve çevirinin genelde kısıtlı zamanlarda gerçekleştirilmesi zorunluluğu, çevirmenleri kendi derlemlerini oluşturarak zaman harcamak yerine çevrimiçi arama yapma ya da sözlük kullanma gibi geleneksel yöntemlere itmektedir. Söz konusu derlem araçlarının kullanımını öğrenmek de belirli bir zaman aldığı için derlem araçlarının çeviriye yardımcı araçlar olarak kullanımı çevirmenlere cazip gelmemektedir.

Silvia Bernardini, az sayıda çevirmenin yardımcı araç olarak derlem araçlarını kullanma konusunda eğitildiğini ifade etmektedir. Bu araçlar sıklıkla özel alan çevirisi derslerinde kullanılmaktadır. Ancak, profesyonel çeviri ortamında derlemlerin tasarımı, oluşturulması ve kullanımı oldukça fazla zaman alabilmekte, çeviri süresi de kısalmamaktadır (2006: 19). Dolayısıyla, çevirmenler kullanımı daha kolay olan ve çeviri sürecini kolaylaştıracak arama seçenekleri bulunan derlem araçlarına gereksinim duymaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz nedenleri dikkate alarak Claudio Fantinuoli, *TranslatorBank* adlı çevirmenlere yönelik bir derlem aracı tasarlamıştır. Bu derlem aracı genel ağ

üzerinden tek dilli bir derlem oluşturulmasına imkân sağlamaktadır. Derlem aracı, arama motorlarına benzer şekilde, sorgulama yoluyla bağlamlı dizinlerin çıkarımını yapabilmektedir. Sonuçların güvenilirliğini ölçmek için istatistiksel çıkarımlar yapılabilmesine de olanak tanımaktadır. Araç aynı zamanda bağlam bilgisine ulaşmak için özgün metinlere erişim imkânı da sunmaktadır. Terminoloji çıkarımı için de istatistiksel bir çıkarım aracından yararlanmaktadır (Fantinuoli, 2016: 63). Çevirmene yönelik olarak tasarlanmış derlem ve derlem araçlarına bu çalışmanın dördüncü bölümünde değinilecektir.

Varolan derlem araçlarının özelliklerinin belirlenmesi ve bu araçların çeviri çalışmalarına yardımcı olacak şekilde uyarlanması, hem derlem tabanlı çeviri çalışmalarına hem de genel olarak çeviribilime katkı sağlayacak olup profesyonel çevirmenlerin de çeviri süreçlerine derlemin dahil edilmesini kolaylaştıracaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVİRİBİLİMİN KURAMSAL ALANINDA DERLEM

2.1. Derlem Tabanlı Yaklaşımların Kuramsal Temelleri

Çeviri, toplumlar ve bireyler arası iletişimin bir gereği olarak tarih boyunca var olmuştur ve var olmaya devam edecektir. Çeviri, farklı kültürleri tanımak, söz konusu kültürlerin değer yargılarından, normlarından ve yaklaşımlarından haberdar olmak için gerekli olan bir etkinliktir. Çeviri etkinliğiyle yabancı yazın dizgelerine ait olan yapıtlar ulusal dizgeye katılır ve böylece çeviri, toplumların kültürel, toplumsal, yazınsal ve ideolojik gelişimine katkı sağlar. Çeviri eserler, ulusların yazın dizgelerine giriş yaparak ulusal dizgenin gelişmesini sağlar ve tanıttıkları yeni yazınsal türler, yaklaşımlar ve biçemlerle özgün yazarlara yeni yapıtlar üretmeleri konusunda öncülük edip, özgün yazının yazınsal tür çeşitliliğine katkıda bulunur. Toplumlara yeni kültürlerle ve farklı dil dizgelerinde yer alan eserlerle tanıştıran çeviri etkinliği, ulusların uygarlaşmasında etkin rol oynar.

Çeviri etkinliğine gereksinim yalnızca yazın alanında karşımıza çıkmaz. Modern çağda tıp, hukuk ve teknik alanlar başta olmak üzere birçok özel alanda çeviriye gereksinim vardır. Bu nedenle çeviri, bilimsel gelişme ve yeniliklerin toplumlar ve kültürlerarası aktarımında ve geniş kitlelere ulaştırılmasında önemli bir rol oynar. Teknik ve bilimsel alanlarda kaydedilen ilerlemeler, ilgili alanlarda üretilmiş metinlerin farklı dillere çevirilerinin yapılmasıyla sınırları aşar ve birçok toplum ve birey, belki de kendilerinden çok uzak bir yerde gerçekleşen teknolojik gelişmelerden böylece haberdar olur. Bu da, çeviri etkinliğinin küreselleşme hareketlerini olumlu yönde etkilediğinin bir göstergesidir.

Çeviri etkinliği, artık salt dilsel aktarımı sağlama işi olarak algılanmamakta, aynı zamanda üst düzeyde iletişimsel bir işleve sahip olan bir erek metin üretme süreci olarak görülmektedir. Başka bir deyişle, çevirmenin görevi yalnızca dilsel aktarımı

gerçekleştirmek değil, kaynak ve erek kültür arasında bir köprü oluşturarak, kaynak iletinin erek kitle tarafından anlaşılabilmesini sağlamaktır.

Akşit Göktürk'e göre, tarihte birçok uygarlığın aydınlanma dönemi çeviriyle başlamıştır ve toplumların sanat, bilim ya da düşünce alanlarındaki yaratıcılığı, açık ya da dolaylı olarak çeviriyle beslenmiştir (2004: 15). Ancak çeviriler yüzyıllar boyunca kaynak metinlere göre ikincil konumda görüldüklerinden ve kaynak metnin kopyası olarak kabul edildiklerinden, çeviri etkinliği yalnızca kaynak metnin dilsel özelliklerinin erek metne aktarımı olarak görülmüştür. Çeviri etkinliğinde, erek kitlenin yapısı, erek kültür normları ve çevirinin amacından ziyade özgün yazara ve kaynak metin normlarına aşırı bağlılık amaçlandığından, çevirmenler kendilerini erek normlara değil, kaynak normlara bağlı kalmak zorunda hissetmişlerdir.

Toplamlar arasında iletişimin sağlanması için olmazsa olmaz olan çeviri etkinliğinin, yıllar boyunca yalnızca uygulama alanıyla sınırlı kaldığı, çevirinin genellikle uygulamalı dilbilimin bir alt disiplini olarak kabul edildiği söylenebilir. Çevirinin bir bilim dalı olarak kendini göstermesi ise yirminci yüzyılda mümkün olabilmekmiştir. Çeviriyi ilk kez bir bilim dalı olarak anan kuramcılardan biri Eugene A. Nida'dır ve 1964 yılında kaleme aldığı *Towards a Science of Translating* adlı kitabında İncil'de yer alan çeviri sorunlarını incelemiştir (Yazıcı, 2005: 16).

Nida, çevirilerdeki farklılıkların genellikle çeviri sürecinde yer alan üç temel unsurla açıklanabileceğini dile getirir. Bunlar, (1) iletinin doğası, (2) yazarın ve bir vekil olarak çevirmenin amacı ya da amaçları, (3) erek kitlenin türüdür (1964: 156). Eserinde "Çevirmenin Rolü" adlı bir bölümü de kaleme alan Nida, ilk kez çevirinin amacından söz eder. İçerik ve biçim birbirleriyle ilişkili kavramlardır ve iletinin türüne göre, içlerinden biri çeviride daha baskın bir şekilde yansıtılabilir. Nida, bu ayrımı biçimsel eşdeğerlik (formal equivalence) ve devingen eşdeğerlik (dynamic equivalence) kavramlarıyla açıklar. Biçimsel eşdeğerlikte, çevirmen özgün eserin biçimi ve içeriğini birebir şekilde çeviriye yansıtır. Devingen eşdeğerlikte ise, alıcı kitle özgün metin iletilisini kavramak için kaynak dil bağlamında yer alan kültürel özellikleri anlamak zorunda değildir; iletinin doğal bir şekilde aktarımı ve alıcının bu iletiyi kendi kültürüyle ilişkilendirilmesi amaçlanır (1964: 159). Bu bakış açısıyla çeviri etkinliği tek tipçi anlayıştan uzaklaşmaya başlamış ve gerektiğinde erek kitlenin gereksinimlerinin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Çeviride birincil amaç, özgün metin iletilisinin erek kitle tarafından anlaşılmasını sağlamaksa (tıp çevirisi, teknik çeviri vb.), çeviride

devingen eşdeğerlik sağlanmaya çalışılır ve özgün metnin biçimsel özellikleri çevirmen tarafından geri plana atılabilir. Ancak, temel olarak özgün biçimin erek kitleye sunulması amaçlanıyorsa, çeviride biçimsel eşdeğerliği yakalamak amaçlanır ve özgün metnin biçimsel özellikleri ile yazarın biçimsel tercihleri çeviriye yansıtılır (şiir, öykü gibi yazınsal metinlerin çevirileri). Çevirmenin çeviri işlemi boyunca hangi eşdeğerlik türüne ağırlık vereceğini, metnin türü, konu alanı ve çevirinin amacı belirler.

Çeviri eserlerin erek yazın dizgesinde en az özgün eserler kadar bağımsız ve diğer metinlerle yazınsal ilişkiler kurabilen şekilde, önemli bir konumda bulunduğu, hatta belli durumlarda erek dizgeyi biçimlendirme gücüne sahip oldukları, 1970lerin sonunda vurgulanmıştır. 1970li yıllarda Itamar Even-Zohar tarafından geliştirilen *Çoğuldizge Kuramı* (Polysystem Theory)²² bir yazın kuramı olarak karşımıza çıkar; ancak kuram çeviri yazını erek yazın dizgesinde ayrı bir dizge olarak kabul eder.

Çoğuldizge içinde yazınsal türler sürekli bir devinim içindedir ve çoğuldizgede merkez ile çevre; saygın görünen ile saygın görünmeyen yazın gibi yazınsal çekişmeler mevcuttur. Örneğin, bir dönem dizgenin merkezinde yer alan bir tür (roman, şiir, öykü vb); toplumsal, kültürel, ekonomik, tarihsel vb. unsurların etkisiyle ulusal bir yazın dizgesinde çevresel konumda yer alan bazı türlerin (kişisel gelişim yazını, gençlik edebiyatı, polisiye edebiyat gibi) baskısına dayanamayabilir ve çevreye itilir. Bir yazınsal çoğuldizgede hiçbir türün, modelin ya da yazınsal geleneğin konumu mutlak değildir. Çoğuldizge içindeki çekişmelere katılan ayrı bir dizge olan çeviri yazın, kendi başına erek dizgede bazı roller üstlenebilir. Even-Zohar, belli durumlarda (özgün yazının genç olması, yetersiz olması, özgün yazında bunalımlar yaşanması nedeniyle) çeviri eserlerin yazın dizgesinin merkezine yerleşebileceğini söyler. Dolayısıyla çeviri, erek kültür dizgesinde yeri ve varlığı olan bir dizge olarak kabul edilebilir. Çoğuldizge kuramı, çeviribilimi buyurgan yaklaşımlardan uzaklaştırarak çeviri eserleri, katmanlı bir yapıya sahip, sürekli değişen ve gelişen yazın dizgesi içinde aynı ya da farklı türlerde özgün ve diğer çeviri eserlerle sürekli etkileşim içinde

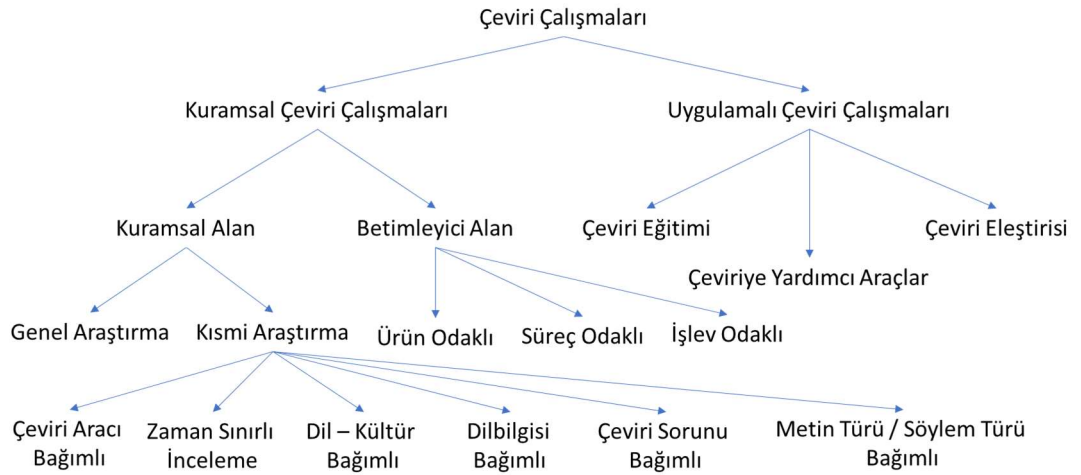
²² Çoğuldizge Kuramı ve Yazın Çoğuldizgesinde Çeviri Yazının konumuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.

Even-Zohar, Itamar: "Polysystem Theory", **Poetics Today**, C. 1, No: 1-2, 1979, s. 287–310.

Even-Zohar, Itamar: "The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem", **Polysystem Studies, Poetics Today**, C. 11, No: 1, 1990, s. 45-51.

olan ayrı bir dizge olarak ele aldığından çeviribilim açısından oldukça önemli bir etkiye sahiptir.

Çeviribilim ve inceleme alanlarıyla ilgili görüşü ilk kez dile getiren ise James Holmes olmuştur. 1972 yılında *Kopenhag Uygulamalı Dilbilim* kongresinde sunduğu bildirisiyle çevirinin başlı başına bir disiplin olduğunun ve diğer bilim dalları gibi uygulamalı ve kuramsal alana sahip olduğunun altını çizmiştir (Yazıcı, 2005: 17). Holmes'un kaleme aldığı *On The Name and Nature of Translation Studies* (Çeviribilimin Adı ve Doğası) adlı eseri disiplinin gelişmesinde ve "çeviribilim" (Translation Studies) adının kabulünde bir mihenk taşıdır ve Holmes'la birlikte, çeviri etkinliği, o döneme kadar bağlı kaldığı gelenekçi ve buyurgan yaklaşımlar ile dilbilim tipolojilerinden uzaklaşarak kendi başına bir bilim dalı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Edwin Gentzler bu bildiriyi 'alanın kurucu bildirisi' (2001: 93) olarak nitelendirir. Aşağıda Holmes tarafından öne sürülen, çeviribilimin inceleme alanlarını içeren bir şekil yer almaktadır:

Şekil 1. Çeviribilimin inceleme alanları (Toury, 1995: 10)²³.

Aşağıda derlem tabanlı çeviri çalışmalarının yukarıdaki şekilde belirtilen hangi alanların kapsamına girebileceği açıklanmaya çalışılmıştır:

Holmes, çeviribilimi betimleyici ve kuramsal olmak üzere iki temel sınıfa ayırır. Betimleyici çeviribilim, disiplinin, görgül olgularla bağ kuran bir alt alanıdır ve bu

²³ Çeviribilimin inceleme alanlarına yönelik terimlerin Türkçe karşılıkları Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları (Yazıcı, 2005: 17-18) adlı eserden alınmıştır.

alandaki incelemeler **ürün odaklı (product-oriented)**, **işlev odaklı (function-oriented)** ve **süreç odaklı (process-oriented)** olmak üzere üç sınıfa ayrılır.

Ürün odaklı betimleyici çeviri çalışmaları kapsamında, mevcut çeviriler betimlenir ve bu alan akademik araştırmalar açısından oldukça önemlidir. Ürün odaklı yaklaşımla tekil çeviriler ele alınabileceği gibi karşılaştırmalı incelemeler de yapılabilir. Holmes, ürün odaklı betimleyici çeviri çalışmalarında çeviri derlemlerinden söz eder. Tekil ya da karşılaştırmalı olarak yapılan betimleyici çalışmalar, belli bir dönem, dil ya da metin/söylem türünde yapılan çevirilerden oluşan büyük çaplı derlemlerin incelenmesine yönelik malzeme sunar. İncelemede, derlem bu üç sınıflandırma temel alınarak sınırlandırılır. Örneğin, on yedinci yüzyılda Fransızcaya yapılan yazın çevirileri veya Orta Çağda yapılan İngilizce İncil çevirileri, bu alandaki inceleme nesneleri olabilir (1988: 64).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan derlem tabanlı yaklaşımlar, Holmes'un önerdiği ürün odaklı betimleyici çeviri çalışmaları kapsamına girmektedir. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, derlem tabanlı çeviri çalışmalarında ürünler; başka bir deyişle, çevirilerden yola çıkılarak çeviri işlemlerine ilişkin betimlemeler yapılması amaçlanır. Bu nedenle derlem tabanlı çeviri çalışmaları, kuramsal temelini Holmes'un önerdiği "ürün odaklı betimleyici çeviri çalışmaları" ndan almaktadır. Holmes, burada "büyük çeviri derlemleri" nden (larger corpuses of translations) söz etmiştir ve daha küçük çaplı çeviri incelemelerinin bu büyük derlemlere veri sağlayabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, belli bir dönem, dil ya da metin/söylem türü temel alınarak hazırlanabilecek derlemlere değinmiştir. Bu sınırlandırma, özel amaçlı derlem kavramıyla paraleldir. Çeviri araştırmalarına yönelik olarak, genel amaçlı bir derlem tasarlanabileceği gibi, tek bir metin türü, konu alanı ya da belli bir dil çiftiyle sınırlandırılan ve genel amaçlı derlemlere göre daha küçük boyutlarda olan özel amaçlı derlemler de oluşturulabilir.

İşlev odaklı betimleyici çeviri çalışmalarında, çevirilerin alıcı kültürdeki işlevleri betimlenir. Ürün odaklı incelemelerde odak noktasını oluşturan metin, burada yerini bağlama bırakır. Bu alan, çeviri sosyolojisi ya da sosyo-çeviribilim olarak da adlandırılabilir. Jeremy Munday, bu alanın günümüzde "kültür odaklı çeviri çalışmaları" olarak adlandırılabilirliğini dile getirmektedir (2008: 10-1). Belirlenen bir zaman diliminde, belli bir kültürde çevirisi yapılan yazın türlerinin saptanması ve neden söz konusu yazın türlerinden çeviriler yapıldığına ilişkin çıkarımlarda bulunulması; bir tarih aralığında hangi özgün dillerden ve kültürlerden çeviriler

yapıldığı ve neden özellikle bu kaynak dil ve kültürlerin seçildiğiyle ilgili incelemelerin gerçekleştirilmesi bu alanın içerebileceği çalışmalardır. Derlem tabanlı yaklaşımların işlev odaklı betimleyici çalışmalarla dolaylı bir bağlantısı olduğu söylenebilir. Belli bir araştırma amacına yönelik olarak hazırlanan derlemler, çeviride biçim ve ideolojik unsurların saptanmasına yönelik olarak yapılan çalışmalara kaynaklık edebilmektedir. Bu nedenle derlemler sosyo-çeviribilim alanındaki çalışmalara veri sağlayabilir. Maeve Olohan, erek metindeki biçimsel örüntülerin, çevirmenin ideolojisi ya da çevirinin yapıldığı toplumla ilişkili olup olmadığını; metinlerdeki anahtar sözcükler ve yazılı dilde olmaması gereken gayri resmi kullanımları derlem üzerinde araştırarak saptamaya çalışmıştır (a.g.e.: 181-2).

Süreç odaklı betimleyici çeviri çalışmalarında ise çeviri sürecine odaklanılır ve “küçük bir kara kutu” görünümündeki çevirmen “zihninde” gelişen süreçlerin incelenmesi amaçlanır. Bu alan çeviri psikolojisi ya da psiko-çeviribilim olarak adlandırılabilir (1988: 64). Günümüzde bu incelemeler “bilişsel çeviribilim” olarak adlandırılan alanın kapsamına girmektedir.

Betimleyici çeviri çalışmalarından alınan sonuçlar genel bir çeviri kuramının oluşturulmasına katkı sunabilir. Holmes ayrıca kısmi çeviri kuramlarından bahsetmiştir. Bu kuramlar, çeviri etkinliğine ilişkin genel yargılar üretmek yerine, özel konulara odaklanır ve altı temel kategoride sınıflandırılır:

- **Çeviri aracı bağımlı (medium-restricted) çalışmalar:** Çeviride kullanılan araçla ilgili kuramlardır. Bu araç, makine ya da insan olabileceği gibi, çeviri sürecinde bu iki araç birlikte de kullanılabilir. Günümüzde makine çevirisi sistemleri oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır, ancak çevirmenin makine çevirisi çıktıları üzerinde düzeltmeler yapması gerekebilmektedir. Bu durum, Holmes'un öne sürdüğü “makine destekli çeviri” ye (machine-aided translation) örnek olarak verilebilir. İnsan çevirisi ise, sözlü ve yazılı çeviri olmak üzere ikiye ayrılır.
- **Dil-kültür bağımlı (area-restricted) çalışmalar:** Belli bir dil, dil grupları ya da kültürlerle sınırlandırılan incelemeleri içerir. Yalnızca Slav dillerini içeren bir çalışma, dil grubu bağımlı bir incelemeyken, Batı Avrupa’da gerçekleştirilen çevirilerle ilgili incelemeler kültür grubu bağımlıdır.

- **Dilbilgisi bağımlı (rank-restricted) çalışmalar:** Söylem ya da metinlerin bütüncül bir yaklaşımla incelenmesini içerir, ancak daha alt dilsel düzeylere yönelir. Bu incelemeler; sözcük, söz grubu ya da tümce düzeyinde gerçekleştirilebilir. Bir metin türüne ilişkin terminoloji çalışmaları bu alana örnek olarak verilebilir.
- **Metin türü/söylem türü bağımlı (text type-restricted) çalışmalar:** Belli türlerin ya da dilsel iletilerin çevirisiyle ilgilidir. Yazın çevirisi, teknik çeviri, tıp çevirisi gibi özel alan çevirilerinde karşılaşılan sorunların incelenmesi bu alanın konusudur.
- **Zaman sınırlı (time-restricted) çalışmalar:** Çağdaş metinlerin ve daha eski dönemlere ait metinlerin çevirilerinin incelenmesiyle ilgilenir. Yalnızca belli bir tarihsel dönemde yapılan çevirilerin incelenmesi bu alanın konusudur.
- **Çeviri sorunu bağımlı (problem-restricted) çalışmalar:** Genel çeviri kuramı kapsamında, özel çeviri sorunlarına odaklanır. Metaforların ve özel adların çevirisi bu incelemelerin ilgi alanına girer (1988: 66-9).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi, Holmes'un bahsettiği kısmi çeviri kuramlarına ulaşabilmek için bütüncüler üzerinde incelemeler yapmak gerekebilir. Örneğin, teknik çevirilerde sıklıkla karşılaşılan çeviri sorunları hakkında bir çalışma yapmak isteyen araştırmacı, tek bir kaynak metin ve çevirisini incelemek yerine, kaynak ve erek dilde teknik metinlerden oluşan bir bütünceyle çalışarak genellemelere varmak, çalışmanın başında bir varsayım belirlenmişse, söz konusu varsayımı böylece desteklemek ya da çürütmek isteyebilir. Derlediği bütünceyi bilgisayar tarafından okunabilen bir duruma getirerek, özgün ve çeviri metinleri tümce düzeyinde eşleştirip paralel bir derlem oluşturabilir. Paralel derlem üzerinde çeviri sorunlarını irdeleyip, istatistiksel çıkarımlara ulaşabilir. Örneklem boyutuyla paralel olarak, ulaştığı sonuçlar, bir özel alan olarak teknik çeviride karşılaşılan genel çeviri sorunlarını temsil edebilme potansiyeline sahip olabilir.

Holmes, çeviribilimin kuramsal ve betimleyici alanının yanında, uygulamalı alanının içeriğinden söz etmiştir. Çeviribilimin uygulamalı alanı dörde ayrılır:

- **Çeviri eğitimi:** Öğretim yöntemleri, sınama teknikleri ve müfredat hazırlama bu alanın konularıdır. Bu alanlara ilişkin sorulara verilebilecek yanıtlar uygulamalı çeviribilim alanındaki araştırmaların önemli bir bölümünü oluşturur.

- **Çeviriye yardımcı araçlar:** Bu araçlar, hem çevirmen eğitiminde gereksinim duyulan hem de çevirmenlerin gereksinimlerini karşılayan araçlardır. Günümüzde sözlükler, bilgisayar destekli çeviri araçları, makine çevirisi sistemleri, veritabanları, çeviri yazılımları, terim bankaları, genel ağ ve çeviri bellekleri bu kategoriye dahil edilebilir. Çeviribilim araştırmacıları, çeviribilim bölümlerinde okuyan öğrenciler ve piyasada aktif bir şekilde çeviri yapan çevirmenler arasında henüz yaygın kullanım bulmadıkları düşünülse de, özellikle genel amaçlı tekdilli derlemeler, karşılaştırılabilir derlemeler ve paralel derlemeler olmak üzere, derlemeler ve bu derlemeler üzerinde inceleme yapılabilmesini mümkün kılan derlem araçları bu sınıflandırmaya dahil edilebilecek araçlar olarak kabul edilebilir.
- **Çeviri politikası:** Çevirmen ve çevirilerin belli bir sosyo-kültürel yapı içindeki konumlarına yönelik incelemeler bu alanın konusudur. Çevirmenin toplumsal ve ekonomik konumunun ne olduğu ve ne olması gerektiği, çevirinin yabancı dil öğrenimindeki yeri gibi konular bu alana dahil edilebilir.
- **Çeviri eleştirisi:** Çevirilerin değerlendirilmesini içerir. Holmes'a göre, çeviri uzmanları ve eleştirmenlerinin iletişim içinde olması çeviri eleştirilerini sezgisel yargılardan uzaklaştırıp, daha kabul edilebilir bir düzeye getirebilecektir (69-70).

Günümüzde çeviribilimin uygulamalı alanında kullanılan derlemeler ve derlem araçları, çeviri eleştirisi ve çeviri eğitimi alanlarında bir başvuru kaynağı haline gelmişlerdir. Dolayısıyla derlemeler ve derlem araçları, çeviribilimin hem betimleyici alanı da içine alan kuramsal alanında hem de uygulamalı alanında kullanım bulmaktadır. Ancak, derlemelerin bu iki alandaki kullanım amaçları birbirlerinden farklıdır. Kuramsal alanda derlem tabanlı yaklaşımlar, çeviribilimde bir araştırma yöntemi olarak kabul edilebilecekken; uygulamalı alanda derlemeler ve derlem araçları, genellikle çeviriye yardımcı araçlar olarak kabul edilebilir.

Çeviri kuramcısı, karşılaştırmalı edebiyat, yazınbilim ve çeviribilim profesörü olan Gideon Toury, Holmes'un yaklaşımından hareketle, çeviribilim alanında çalışmalar yapmıştır. *Descriptive Translation Studies - and Beyond* (1995)²⁴ (Betimleyici Çeviri

²⁴ Betimleyici Çeviri Çalışmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz.

Toury, Gideon: **Descriptive Translation Studies – and beyond**, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.

Çalışmaları ve Ötesi) adlı kitabında kuramının sınırlarını çizmiş ve metodolojisini anlatmıştır. Toury'ye göre betimleyici alanı olmayan hiçbir bilim dalı tam değildir ve çeviribilimde betimlenecek olan olgular çevirilerin kendileridir. Çeviri süreci bir kara kutu görünümündedir ve içyapısı üzerine ancak tahminlerde bulunulabilir. Oysa çeviri ürünleri gözlemlenebilir olgulardır; yani çeviriler betimleyici alanın inceleme nesnelerini oluşturur. Böylece çevirilerden yani ürünlerden elde edilen sonuçlar kuramsal alana katkı sağlayabilir. Aynı zamanda var olan çevirilerin incelenmesi uygulamalı alan için de bir veritabanı oluşturur. Çalışmalar, kendinden önce yapılan çeviri incelemelerinden beslenir. Dolayısıyla, Toury, odak noktasını, yüzyıllardır süregelen çeviri sürecinden çevirilere, yani erek metinlere taşımış, ürün; başka bir deyişle, erek odaklı bir çeviri yaklaşımı benimsemiştir.

Çevirinin yalnızca erek dizgede gerçekliği bulunduğunu dile getiren Toury, bu bakış açısıyla çeviri esere tek başına bir kimlik verir ve çeviri eserin erek dizgede kendi başına ve dizgenin diğer unsurlarıyla ilişki içinde var olduğunu dile getirir. Bu yaklaşım, yine yüzyıllardır süregelen, çevirinin özgün metne göre ikincil önemde olduğu görüşüyle bağdaşmaz. Toury'ye göre erek odaklı yaklaşıma kadar ortaya atılan çeviri kuramlarının çoğu kaynak metin ve kaynak dil odaklıdır. Erek odaklı yaklaşımla, çeviri sürecinde "neyin nasıl yapılması gerektiği" değil, üründen sürece giden bir bakış açısıyla, çeviri sürecinde alınan kararların "neden ve nasıl alındığı" sorgulanmaya başlanmıştır. Bu yaklaşım, çeviriyi, belli kurallara bağlı kalınarak yapılan ve kaynak dil ile kaynak metne göre ikincil konumda olan bir etkinlik olmaktan çıkararak, erek dizgede belirli bir rolü, işlevi ve dizgeyi biçimlendirici gücü olan bir eylem olarak kabul etme yönünde bir adım olmuştur.

Toury, çeviriyi aynı zamanda sosyo-kültürel bir olgu olarak görür ve çevirinin kültürle bağlantısını vurgular. Üç aşamalı bir metodoloji geliştirmiştir. Bu metodolojide, çeviri, önce erek kültür dizgesine yerleştirilir ve burada çevirinin kabul edilebilirliği incelenir. İkinci aşamada, kaynak metin ve erek metin karşılaştırılır. Ortaya çıkan sapmalar tespit edilir, metinler arası ilişkiler saptanır ve birtakım sonuçlara gidilir. Son aşamada ise ilk iki aşamada elde edilen veriler ışığında çıkarımlarda bulunulur. Bu çıkarımlar gelecekteki çevirilerin incelenmesi için veri sağlayabilir (1995: 38).

Erek odaklı kurama göre, çeviri sürecinde çevirmeni yönlendiren birtakım normlar vardır. Genel anlamıyla norm, "kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilkeye ya da yasaya uygun durum" olarak tanımlanır. Çevirmenin de toplumsal bir rolü olduğu

düşünüldüğünde, karşısına çıkabilecek zorlukları ve kısıtlamaları aşarak yerinde ve uygun kararlar alabilmek için bazı normları benimsemesi gerektiği düşünülebilir. Bu kısıtlamalar, dil dizgeleri arasındaki farklılıklardan, çevirmenin bilişsel donanımının olanaklarından, erek kitlenin özelliklerinden kaynaklanabilir. Bazı normlar güçlüdür, yani kural gibidir. Bazıları ise kişiye özgüdür. Normlar toplumsal davranışlardan bağımsız değildir ve çeviri, normlar tarafından yönlendirilen bir etkinliktir. Normların düzenleyici bir gücü vardır ve çeviri sürecinde ortaya çıkan gerilim ve kısıtlamalar normlardan yola çıkılarak, belli ölçütler çerçevesinde çözüme kavuşturulabilir. Normlar olmazsa, bireysel çözümlemeler ve tercihler ortaya çıkar ve bu da çeviri sürecinde çok serbest kararların alınması anlamına gelebilir.

Toury, öncelikle iki temel normdan bahseder. Bunlar, yeterli çeviri (adequate translation) ve kabul edilebilir çeviridir (acceptable translation). Bu normlar, öncül normları oluşturur (initial norms). Yeterli çeviri, kaynak kültür, dil ve metin normlarına bağlı kalınarak yapılan çeviridir. Kabul edilebilir çeviri ise, erek kültür, dil ve metin normları gözetilerek yapılan çeviridir. Yeterli çeviri yaklaşımının benimsenmesi durumunda, erek dil ve kültür dizgesi açısından bazı uyumsuzluklar kaçınılmaz olabilir. Mümkün olduğunca kabul edilebilir bir çeviri yapılmak istendiğinde ise, kaynak metinden sapmalar kaçınılmaz olacaktır. Ancak bir çeviri ne tam olarak "yeterli" ne de tam olarak "kabul edilebilir" olabilir. Örneğin, erek dil yapısı gereği zorunlu kaymalar kaçınılmaz olabilir (1995: 56-7).

Toury çeviri normlarını ikiye ayırır: Süreç öncesi çeviri normları (preliminary norms) ve çeviri süreci normları (operational norms). Süreç öncesi normlar, çeviri sürecine hazırlık aşamasını oluşturur. Süreç normları ise çeviri sürecinde alınan tüm kararları içerir.

Süreç öncesi çeviri normları da ikiye ayrılır: Çeviri politikası (translation policy) ve çevirinin doğrudanlığı (directness of translation). Çeviri politikası, belli bir dönemde, bir kültüre/dile çevrilecek metin türlerinin (yazınsal ya da yazınsal olmayan metinler), hatta metinlerin seçimini; hangi yazarın hangi eserinin çevrileceğine ve yayınevlerine ilişkin kararları, kısacası uygulanacak çeviri politikasını içerir. Çevirinin doğrudanlığı ise, metnin ilk kaynak dilinden değil, ara dilden çevrilmesine ilişkin kararları kapsar. Hangi kaynak dillerden veya metin türlerinden çeviri yapılacağına bu aşamada karar verilir. Örneğin, Almancadan İngilizceye çevrilmiş bir metnin, İngilizceden yani ara dilden Türkçeye çevrilmesi yönünde bir karar verilebilir ya da bilgi kaybı oluşabileceği

yönünde bir kaygı nedeniyle ara dilden değil, özgün dilden çeviri yapılması uygun görülebilir.

Çeviri süreci normları ise matriks normlar (matricial norms) ve metinsel-dilsel normlar (textual-linguistic norms) olarak ikiye ayrılır. Matriks normlar, metin yapısıyla ilgili değişiklikleri kapsar. Kaynak dil malzemesinin yerini alacak olan erek dil malzemesine karar verilmesi, bu malzemenin metin içindeki yeri, metinde ekleme ve çıkarma yapılması, yer değişiklikleri, bölümlenmeler gibi kararlar matriks normlar tarafından yönetilir. Metinsel-dilsel normlar ise erek metni oluşturacak malzemenin seçimini yönlendirir. Dile ilişkin bu kararlar, sözcük seçimlerini ve biçimsel tercihleri içerebilir. Metinsel-dilsel normlar, genel nitelikte olabileceği gibi, metin türlerine özgü de olabilir (1995: 58-9).

Çeviri normları sayıca çok fazladır ve bu normlar doğaları gereği istikrarsız ve değişkendirler. Çeviri normlarını açıklamada zorluk yaşanması, norm kavramının özelliklerinden kaynaklanır. Bunlar, normların "sosyo-kültürel özgüllüğü" ve "temel istikrarsızlığı" dır. Herhangi bir normun toplumun tüm kesimleri için aynı düzeyde geçerli olması olası değildir. Bir norma anlam kazandıran, normun içinde bulunduğu toplumsal dizgedir ve çevirmen de bu dizge içinde sosyal ve kültürel olarak yer alan kişidir (1995: 61-2).

Bir topluma ait kültür içinde farklı noktalarda konumlanmış üç farklı norm, birbiriyle yarışır. Bu normların her birinin kendi takipçileri vardır ve kültür içinde belli bir konumda bulunurlar. Güncel normlar, dizgenin merkezinde yer alan, ana akım çeviri anlayışına doğrudan hâkim olan normlardır. Eskimiş normlar, daha önce hâkim olan normların kalıntılarıdır. İlerici ya da avangart normlar ise çevresel konumda oluşan yeni normlardır. Değişen toplumsal taleplere uyum sağlamakta güçlük çeken bir çevirmenin konumu geçici olabilir ve normlarda değişiklikler meydana geldikçe, ilerici olan çevirmenler, zamanla güncel, daha sonra ise eskimiş normlara bağlı kaldıklarını görebilirler. Çevirmen olarak yeni işe başlamış gençler ise eski, fakat hala geçerliliğini sürdüren normlara bağlı kalabilir (1995: 62-3). Bu durum yeterince çeviri deneyimleri olmadığından kaynaklanıyor olabilir. Deneyim kazandıkça daha özgür çeviri kararları alabilirler. Şüphesiz, çeviri incelemelerinde gözlemlenebilir olan, normların kendisi değil, bu normların yönlendirdiği çeviri etkinliği ya da davranış örnekleridir. Bir başka deyişle, erek metinlerin kendileridir. Ancak erek metinler üzerinde gerçekleştirilen

incelemeler, çevirinin hangi çeviri normlarından etkilenmiş olabildiğine ilişkin fikir verebilir.

Toury yüzyıllar boyunca devam eden buyurgan yapıdan yani çevirinin nasıl yapılması gerektiğini açıklayan yaklaşımlardan uzaklaşarak, çeviri sürecinde neden belli kararların alınmış olabileceğinin incelenmesi gerektiğini düşünür. Erek odaklı çeviri anlayışıyla, buyurgan ve süreç odaklı yaklaşım yerini bütüncül, daha bilimsel ve nesnel bir yaklaşıma bırakır. Böylece süreç odaklı yaklaşımdan ürün ve erek odaklı yaklaşıma geçilmiş; çeviri, neden-sonuç ilişkisi içinde, mantıksal bir yaklaşımla ele alınmaya başlanmıştır. Böylece çeviri eleştirisi sürecinin de hata avcılığından çıkarak betimleyici ve açıklamaya dayalı bir süreç olması yolunda adım atılmıştır. İnceleme nesnesi olan çeviriler betimlenmeye ve erek metinlerden yola çıkılarak çeviri sürecine ışık tutabilecek açıklamalarda bulunulmaya başlanmıştır.

Bu kuramla birlikte, kaynak metnin yalnızca kaynak kültür için üretilen bir metin olduğu belirtilmiş ve bu metnin sadece betimleyici çalışmalar sürecinde bir inceleme malzemesi olabileceği öne sürülmüştür. Erek metinse, erek kültür normlarına göre üretilen yepyeni bir metindir. Çeviri ürünün, erek dizgedeki, çeviri ya da özgün, diğer ürünlerle ilişkisi önemsenmelidir. Erek kültürdeki çeviri anlayışına yakın olan her metin çeviri olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla vurgu "kabul edilebilirlik" üzerinedir.

Bu kuram, çeviriyle ilgili tartışmaları, karşılaştırmalı incelemeler, eşdeğerlik düzeyi ve sürece ilişkin peşin yargılarla sınırlamamış, görgül verilere dayanarak çevirilerin betimlenmesini temel almıştır. Böylece, betimlemeden kurama, kuramdan betimlemeye giden katmanlı bir yol izlenir; çeviri uygulama alanıyla sınırlı kalmaz, kuramsal alanın çeşitliliği de göz ardı edilmemiş olur. Uygulamalı ve kuramsal alanlar ise birbirlerine sürekli olarak veri sağlar.

Toury'nin kuramı çeviribilim alanında bir paradigma değişikliği olarak kabul edilebilir. Bu paradigma değişikliği, odak noktasını çeviri sürecinden süreci de içine alacak çeviri ürünlerine, çeviri sorunlarından sorunları da içine alacak çeviri çözümlerine, kaynaktan kaynağı da içine alacak ereğe, kuralcı yaklaşımdan betimleyici yaklaşımlara kaydırmıştır (Bengi, 1993: 33).

Derlem tabanlı çeviri yaklaşımlarının ise, betimleyici çeviri çalışmalarından hareketle, çeviribilimi daha görgül, nesnel ve bilimsel bir disiplin haline getirme yolunda bir adım

olabileceği düşünülmektedir. Betimleyici çeviribilimde incelenecek olan olgular çevirilerin kendileridir. Derlem tabanlı yaklaşımlarda da incelemeler çeviriler üzerinde gerçekleştirilir. Derleme eklenen çeviriler üzerinde gerekli işaretlemeler yapılır ve araştırmacı, araştırma konusu ve soruları doğrultusunda, metinler üzerinde incelemelerini gerçekleştirir. Böylece çevirilerden yola çıkılarak betimlemelere gidilir.

Bilişim ve yazılım teknolojilerinin gelişimiyle birlikte derlemlere ilişkin teknolojiler de önemli ölçüde gelişmiştir. Günümüzde derlemler kullanılarak büyük metin yığınları üzerinde araştırmalar yapılabilmektedir. Dolayısıyla, derlem tabanlı yaklaşımlar, araştırmacının çok sayıda çeviri metin üzerinde incelemeler yapmasına izin verir. Tekil çeviriler yerine, çeviri yığınları üzerinde incelemelerini gerçekleştiren araştırmacı, çeviri işlemlerine ilişkin genellemelere ve açıklamalara gidebilir. Aynı zamanda çeviri süreci hakkında çıkarımlarda bulunabilir. Nicel veriler sunan derlemler, araştırmacının bu verilerden yola çıkarak nitel saptamalarda bulunmasına da destek olabilir.

Mona Baker'ın 1993 yılında kaleme aldığı, "Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications" (Derlem Dilbilim ve Çeviri Çalışmaları: Çıkarımlar ve Uygulamalar) adlı makaleyle "derlem" kavramı ilk kez çeviribilimle ilişkilendirilmiştir. Bu makale, artık çeviribilimin bir alt disiplini olarak kabul edilen "derlem çeviribilim" ya da "derlem tabanlı çeviri çalışmaları" nın kurucu bildirisi olarak kabul edilebilir.

90'lı yıllardan itibaren derlemler, betimleyici çeviri çalışmaları, çeviri eğitimi, çeviri eleştirisi ve bilgisayar destekli çeviri çalışmaları alanlarında kullanılmaktadır (Laviosa, 2010: 83). Günümüzde derlemler hem sözlü hem de yazılı çeviri çalışmalarında geniş bir kullanım alanına sahiptir ve söz konusu derlemler, özellikle profesyonel çevirmenler tarafından kullanılmaktadır.

Baker'a göre, derlem dilbilimin dille ilgili her disiplin üzerinde ciddi etkileri vardır ve derlem dilbilim alanında geliştirilen teknikler ve metodolojinin, henüz oluşma aşamasında olan çeviri çalışmaları disiplini üzerinde doğrudan bir etkisi olacaktır (1993: 233).

Baker, 90'lı yıllarda çeviribilimi genç bir disiplin olarak görmüş ve o yıllarda derlem dilbilimin, çeviribilim çalışmalarına kaynaklık edebileceğini ve destek olabileceğini

öngörmüştür. Ancak, çeviribilimdeki derlem kavramı, dilbilimdeki kullanımından ayrışır. Çeviribilimde derlemin büyüklüğü, dilbilimdeki aksine, sözcük sayısı ile değil, metin sayısı ile ifade edilir (Baker, 1993: 241). Bu durum, çeviri etkinliğinin doğasından kaynaklanmaktadır. Bağlamı yadsıyarak kabul edilebilir çeviriler yapılamayacağından, çeviri çalışmaları için kullanılacak bir derlemde tümeli temsil edici gücü olan çok sayıda metin bulunması önemlidir.

Baker'ın çalışmasının çıkış noktasını çeviri metinlerin konumu oluşturur. Baker'a göre, çeviri metinler gerçek iletişimsel olgulardır ve dil içindeki diğer iletişimsel olgularla aynı öneme sahiptir:

...Ancak çeviri metinler farklıdır; bu farklılığın doğası araştırılmalı ve kaydedilmelidir. Ayrıca çeviri etkinliği, dilbilim, yazın kuramı, kültür ve iletişim çalışmaları gibi ilgili disiplinler tarafından ciddiye alınmalıdır, çünkü bu disiplinler çeviri alanında gerçekleştirilen araştırmaların sonuçlarından faydalanabilirler (1993: 234).

Buradan hareketle çeviri metinlerin biçim ve içerik açısından özgün metnin bir kopyası değil, kendi karakteri ve doğası olan bağımsız metinler olarak kabul edilebileceğini söyleyebiliriz. Kaynak metin, çeviri etkinliğinin doğası gereği, bir çıkış noktasıdır. Ancak, çeviri sürecinde özgün metnin yazarının tüm biçimsel ve biçimsel tercihlerine koşulsuz bir şekilde sadık kalmak, çevirinin, içinde var olacağı erek kültürde “yabancı” bir metin olarak algılanmasına neden olabilir. Bu nedenle, tıpkı özgün metinler gibi, çeviri metinlerin de kendilerine özgü özellikleri olduğu ve bu özelliklerin özgün metnin doğasından farklı olabileceği dikkate alınmalıdır. Bu yaklaşım, Toury'nin betimleyici kuramıyla paraleldir.

Baker'a göre çeviribilim alanında yapılan çalışmalar çoğunlukla, çeviri metnin doğasından ziyade, kaynak ve erek metin arasındaki ilişkiye odaklanmıştır ve bu ilişki genellikle eşdeğerlik, yakınlık, deyiş kaymaları gibi unsurların incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Çevirmen eğitimi gibi uygulamalı konular göz ardı edilmiştir:

Literatürde söz konusu bu unsurların merkezi bir rol oynaması, disiplinin çalışma alanı ve gerekçelendirilmesi için gerekli olan kuramsal alanda genel bir başarısızlığa işaret eder. Biz hala çeviri metinlerin özelliklerini incelemek yerine özgün karşılıklarına atıflarda bulunarak onları savunuyor ya da eleştiriyoruz (Baker, 1993: 234-5).

Çeviribilimin bağımsız bir disiplin olabilmesi için, alanın inceleme nesnesi olan olguların yani “çevirilerin” irdelenmesi gerekir. Koşut metinler üzerinde yapılan karşılaştırmalı çalışmaları, yalnızca eşdeğerlik kavramıyla sınırlandırmak, kaynak ve

erek metin arasındaki sözcük, tümce ya da metin düzeyindeki farklılık ve benzerlikleri ortaya çıkarabilir ve bu tür çalışmalar, çeviribilimin uygulamalı alanına katkı sunabilecek vaka çalışmaları olarak yerlerini alabilir. Ancak, tekil metinler kullanılarak yapılan karşılaştırmalı incelemeler, çeviribilimin araştırma nesnesi olan çeviri etkinliğinin kendine özgü doğası hakkında fikir veremez; çünkü bu çalışmalar, kaynak metin temel alınarak; başka bir deyişle, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kaynak metnin ve kaynak metin yazarının önderliğinde ilerler.

Baker, derlem çalışmalarını disiplinin tarihinde bir dönüm noktası olarak görmektedir:

Özgün ve çeviri metinlerden oluşan büyük derlemlere erişim sağlanması ve böyle derlemlerde sorgulama yapılabilmesi için çeviri araştırmacılarının ihtiyaçları doğrultusunda özel yöntemlerin ve araçların geliştirilmesinin doğrudan sonucu olarak, bir dönüm noktası ile karşılaşacağız (Baker, 1993: 235).

Çeviriye ilişkin bir araştırma yapmak isteyen bir çeviribilim araştırmacısının, inceleyebileceği metin sayısı sınırlıdır. İnsan eliyle yapılan bir çalışma sınırlı sayıda kaynak ve erek metni kapsayabilir. Çeviribilim alanında yapılan birçok inceleme, insan eliyle toplanan az sayıda kaynak & erek metni içerir ve bu çalışmalar, genellikle kaynak & erek metinlerin belli başlı ölçütler ışığında karşılaştırılmasını amaçlar. Ancak, bir disiplinin kuramsal alanının zenginleşmesi, incelemelerin tüm disiplin için kapsayıcı ve temsil edici olmasına bağlıdır. Büyük miktarlarda metinler üzerinde yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçların tümeli temsil edebilme yeteneği daha yüksektir. Bu noktada, derlemler çözüm sunabilir. Derlemlerle büyük metin kümeleri oluşturulabilir ve yazılım araçları yardımıyla kaynak ve erek metin arasında gerekli eşleştirmeler yapılabilir. Belirlenen ölçütler çerçevesinde, çevirilerde uygulanan yöntemler ortaya çıkarılır. Derlem tabanlı çeviri çalışmaları bir yandan, araştırmacılara veri sağlarken; diğer yandan da profesyonel çevirmenler ile çeviribilim öğrencilerinin çeviri süreçlerine katkı sunabilir.

Derlem tabanlı çalışmaların odak noktası, çevirilerin kendileridir; asla çeviri metnin kaynak metne ne ölçüde yakın olduğunun sorgulanması değildir:

Çeviri üzerine yapılan çalışmaların amacı hiçbir zaman çevirinin, bir olgu olarak, ne olduğunu tespit etmek olmadı; amaç, ideal bir çevirinin ne olduğuna karar vermektir ve çeviri, özgün metnin iletisi, ruhu ve inceliğinden sapmaları en aza indirmek için çaba sarf etmek zorundaydı (Baker, 1993: 236).

Baker'a göre Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramıyla çeviri yazının kendi başına bir dizge olarak görülmesi, yazın çalışmalarının inceleme nesnesini tekil yazın çevirilerinden, dizgesel özelliklerin belirlenmesine yönelik olarak çeviri yazının bütüncül olarak çalışılmasına kaydırmıştır (Baker, 1993: 238). Böylece metin üzerindeki vurgu, dizgeye geçmiştir.

Çoğuldizgede sözü edilen “çeviri dizgesi” aslında bir bütünce; başka bir deyişle, bir derleme işaret eder. Çoğuldizge kuramında, özgün ya da çeviri eserlerden oluşan dizgeler, bütüncül bir bakış açısıyla incelenir. Çeviribilim incelemeleri açısından, çeviri dizgesinin genel yazın dizgesi içinde nerede konumlandığı, kurama ilişkin incelemeleri oluşturur. Bu incelemelerin yapılması ve tümeli temsil edebilecek çıkarımlarda bulunulması içinse, yeterli sayıda inceleme nesnesine gereksinim vardır, yani araştırma amacına yönelik bir derlem oluşturulmalıdır. İncelemelerde çeviri eserlerden oluşan yazın dizgesi tümüyle ele alınabileceği gibi, konu alanı ya da metin türü temelli sınıflandırmalar yapılarak, araştırmalar gerçekleştirilebilir²⁵.

Even-Zohar, kuramını şekillendirmek için derlem incelemeleri yapmıştır:

...İncelediğim yazınsal derlemde, “birincil” türlerin merkez konumda; ikincil türlerin ise, çevresel konumda yer alma eğiliminde olduklarını gördüm. Bu nedenle, “birincil türleri içeren merkez repertuar” kavramı için “birincil dizge” ifadesini kullanmaya başladım (1990: 21).

Yukarıdaki örnekten yola çıkarak, derlem tabanlı; başka bir deyişle, bütünceler üzerinde gerçekleştirilen betimleyici çalışmalarla, kuramsal çıkarımlarda bulunulabileceğini söyleyebiliriz. Bu nedenle, derlem tabanlı yaklaşımların, çeviribilimin kuramsal alanına katkı sunabileceğini düşünüyoruz.

Bu noktada derlem tabanlı çeviri çalışmalarıyla daha önceki bölümlerde özetlenen çeviri normları arasında bağlantı kurmak gerekebilir. Normlar, betimleyici incelemenin bir kategorisidir ve yalnızca kaynak ve erek metinlerden oluşan bir derlem kullanılarak tanımlanabilirler. Derlem tabanlı bu incelemeyle, belli bir kültür ve metinsel dizge içinde sıklıkla tercih edilen çeviri stratejilerini tespit edebiliriz (Baker, 1993: 240).

Örneğin, tıp alanında yazılmış özgün metinlerle, bu metinlerin profesyonel çevirmenler tarafından yapılan çevirilerinden oluşan bir derlem üzerinde çalışma yapıldığında, genel çeviri yöntemleri hakkında bilgi sahibi olunur; başka bir deyişle,

²⁵ Çeviri kişisel gelişim yazınının Türk yazın çoğuldizgesi içindeki konumunun tartışıldığı bir çalışma için, bkz.

Pekçoşkun, Sevdâ: “The Study on the Place of Translated Self-help Literature within the Turkish Literary Polysystem between the Years 2000-2010”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2013.

“çeviri normları” na ilişkin fikir edinilir. Çeviri sürecine ilişkin normlar hakkında bilgi edinmek ancak büyük metin parçaları üzerinde çalışma yapılarak mümkün olabilir. Birkaç çeviri üzerinde yapılan çalışmalar yalnızca bireysel tercihleri ortaya çıkarır. Toury, bunu kişiye özgümlükler (idiosyncrasies) olarak nitelendirir (1995: 54).

Derlem tabanlı çalışmalarla normlar arasındaki bağlantı, Baker’ın şu sözleriyle de açıkça ifade edilmiştir:

Norm kavramı, yalnızca erek metne ilişkin bir belirleyicilik içermez (kaynak metnin geleneksel baskınlığına karşın); daha da önemlisi çeviri çalışmalarında temel inceleme nesnesinin, tekil çeviriler değil, çeviri metinlerden oluşan bağlaşıklık bir derlem olduğunu öne sürer. Normlar kaynak metin(ler)den ortaya çıkmaz. Aynı zamanda, erek dizge ya da erek metinlerden de doğmazlar. Normlar, belli bir dil ya da kültürdeki çeviri metinlerin temsil edici kısmının incelenmesiyle gözlemlenebilen ve ayrıntılanan bir geleneğin yani kendine özgü yolları olan bir çeviri geleneğinin ürünüdür (Baker, 1993: 240).

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi çeviri normları eskimiş, güncel ya da ilerici nitelikte olabilir. Derlemler yardımıyla eşsüremlilik çalışmaları yanında artsüremlilik incelemeleri de yapılabilir. Geçmişte baskın olan çeviri normlarıyla, günümüzde benimsenen tercihlerin karşılaştırılması derlem tabanlı çalışmalarla mümkün olabilir. Tek bir metin türüne ait normların belirlenmesinde de hem paralel hem de karşılaştırılabilir derlemler kullanılabilir. Anımsanacağı üzere, bir çeviri tercihinin ya da yönteminin norm olarak kabul edilmesi, ancak söz konusu tercihin veya yöntemin çok sayıda erek metin içinde tespit edilmesiyle mümkündür ve derlemler çok sayıda metnin, daha kısa sürede incelenmesine olanak sağlayabilir.

Baker makalesinde Sinclair’in (1992: 395) sözlerine de atıfta bulunur:

Yeni derlem kaynaklarının gelecekteki çeviriler üzerinde derin bir etkisi olacağı öngörülmektedir. Makine çevirisi konusundaki çabalar, dilbilimcilere, kabul edilebilir bir çeviri yapacak düzeyde diller hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermiştir. Temel olarak derlemler, bu bilgiyi sağlayabilir (Baker, 1993: 242).

Burada hesaplamalı dilbilimcilerin mükemmel çeviri yapan yazılımlar geliştirecek düzeyde dilbilimsel kuralların bilgisine sahip olmadığı belirtilmektedir ve bu kuralların çıkarımı ya da istatistiksel modeller kullanılarak çeviri sistemlerinin geliştirilmesi için derlemlerin kullanılabileceğine değinilmiştir.

Öncelikle, derlemler gerçek metinlerden oluşur ve çevirmen, derlemi kendi isteği doğrultusunda şekillendirerek profesyonel çevirmenlerin tercihleri hakkında bilgi

sahibi olabilir. Böylece, çeviri sürecinde karşılaştığı sorunlara çözüm arayabilir. Daha da önemlisi, derlemler üzerinde yapılan incelemelerde yalnızca sözcük ya da tümceye değil; bağlama odaklanır. Derlemler dolaylı olarak, çeviri sorunlarına ilişkin çözümler içerir. Derlem tabanlı sistemlerde yer alan veri yığınları, makine çevirisi sistemlerinin daha işlevsel çeviriler üretmesini sağlayabilir.

Sonuç olarak, derlem tabanlı çeviri çalışmaları, Toury'nin betimleyici çeviri çalışmalarından hareketle, çeviri olgularının betimlenmesini ve neden-sonuç zinciri içinde açıklanmasını öngörür. Paralel ve karşılaştırılabilir derlemler kullanılarak yapılan çalışmalar, genel olarak çeviri etkinliği; özel olarak ise belli bir metin türünü kapsayan çeviri etkinliğinin doğasını; yani çevirinin özelliklerini saptamayı amaçlar.

Çalışmalar bir dil çiftiyle yapılabileceği gibi, zamanla derleme işlenen dil sayısı artabilir ve böylece belirlenen ölçütler, yalnızca bir erek dil içinde değil, birçok erek dil içinde saptanmaya çalışılabilir. Derlemler, bir yandan çeviribilim ve dilbilim alanında yürütülen akademik çalışmalara; diğer yandan ise aktif olarak çeviri yapan çevirmenlere katkı sunabilir.

Derlemi oluşturan metin sayısının fazlalığı, derlemin temsil edici niteliğini güçlendirir. Ancak, derlemde yer alan çeviri metinlerin seçimine de dikkat etmek gerekir. Örneğin, oldukça geniş çaplı bir inceleme yapılmıyorsa ve tek bir ölçüt incelenecekse (çeviride tekrarlar gibi), profesyonel çevirmenlerle çeviri bölümü öğrencilerinin yani çevirmen adaylarının çevirilerinin derlem içinde aynı kategoriye alınması söz konusu ölçütün değerlendirilmesinde belirsizliklere neden olabilir.

2.2. Çeviribilim Araştırmaları ve Derlem

2.2.1. Çeviribilimde Varsayım Türleri

Güncel Türkçe Sözlükte varsayım, "deneylerle henüz yeter derecede doğrulanmamış ancak doğrulanacağı umulan teorik düşünce, faraziye, hipotez"²⁶ şeklinde tanımlanmıştır.

Andrew Chesterman'a göre varsayım, "aslında belirsiz bir açıklamadır. Gerçeğin kendisi değildir; yalnızca bir şeyin doğru olabileceğine veya en azından düşünmeye değer olduğuna yönelik bir iddiadır". Hatta bazı uzmanlar, varsayım yerine 'iddia' ya da 'tartışma' terimlerini kullanır.

Chesterman, *Hypotheses about Translation Universals* (Çeviri Tümmellerine ilişkin Varsayımlar) adlı makalesinde temel olarak dört varsayım türünden bahseder: Betimleyici varsayımlar, açıklayıcı varsayımlar, yorumlayıcı varsayımlar ve kestirimsel varsayımlar (2004a, 1-4).

Açıklayıcı varsayımlar, bir olguyla ilgili açıklamalar sunar, olası sebep ve etkilerden söz ederler. Betimleyici varsayımlar ise olgunun kategorize edilmesi ile ilgilidir ve bir şeyin "ne olduğu" ile ilgili iddialar ortaya atarlar. Açıklayıcı ve betimleyici varsayımlar, kestirimsel varsayımlar yardımıyla sınanabilir. Yorumlayıcı varsayımlar, bir şeyin ne anlama geldiği, en iyi şekilde nasıl anlaşılacağı ya da yorumlanabileceği ile ilgili varsayımlardır ve *gibi* bu tür varsayımlarda anahtar sözcüktür (a.g.e.).

Chesterman'a göre, çeviri yeniden inşa, yeniden kodlama, kıyafet değiştirme vb. farklı kavramlar *gibi* algılanabilir. Yorumlayıcı varsayımlar, uygulamayla test edilebilir. Böylece hipotezin gerçekten yeni kavrayışlar / anlayışlar üretip üretmediği sınanır (2004a: 2-3).

26

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a955753322ae4.05699698

Çeviribilimde en sık kullanılan varsayım türünün betimleyici varsayımlar olduğu söylenebilir. Amaç, tüm çeviri olgusunu kapsayan genel kuralları keşfetmektir. Chesterman, bu amacı "çevirileri çeviri olmayan metinlerden ayıran özellikleri keşfetmek" olarak ifade eder ve bu durum metinlerin genel olarak sınıflandırılmasına da katkı sunar (2004a: 3). Eğer kanıtlar bulunabilirse betimleyici bir varsayım, açıklayıcı bir varsayımla desteklenebilir.

Chesterman, çeviribilimde temel olarak iki alanda çeviri tümellerini saptamaya yönelik betimleyici varsayımlar üretildiğini belirtir:

- a) çeviriler ve kaynak metinler arasındaki ilişki (eşdeğerlik ilişkisi)
- b) çeviriler ve aynı erek dilde karşılaştırılabilir düzeyde çeviri olmayan metinler arasındaki ilişki (Chesterman, 2004a: 1).

Yukarıdaki açıklamadan yola çıkılarak betimleyici varsayımların, derlem tabanlı yöntemlerle sınanabileceği söylenebilir. Kaynak ve erek metinler arasındaki ilişki, belli ölçütler çerçevesinde oluşturulan paralel derlemeler yardımıyla araştırılabilirken; bir dildeki erek metinlerle, aynı dilde kaleme alınmış özgün metinler arasındaki ilişki karşılaştırılabilir derlem çalışmaları ile araştırılabilir.

Derlem tabanlı çeviri çalışmaları, başta betimleyici ve açıklayıcı olmak üzere, yukarıda sözü geçen tüm varsayım türlerinin test edilmesine yardımcı olabilir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse: "Türk yazın çoğuldizgesinde çocuk yazını çevirilerinde açılma yönetimine başvurulmaktadır" tümcesi betimleyici bir varsayıma işaret eder. Bu varsayımın tümelin bilgisini yansıtıp yansıtmadığı, ancak söz konusu ölçütün, metin yığınları üzerinde yapılan incelemelerle ve ulaşılan istatistiksel çıkarımlarla sınanması yoluyla anlaşılabilir.

Bilimsel bilginin, tümelin bilgisi olduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle, yalnızca birkaç metnin incelenmesiyle ortaya çıkan sonuçlar tümelin bilgisini yansıtamayabilir; başka bir deyişle tümeli temsil edemeyebilir. Bu nedenle, erek dildeki çeviriler, özgün karşılıklarıyla derleme eklenir ve sözcük sayısı, arasöz kullanımı vb. ölçütler belirlenerek gerekli işaretlemeler yapılır. Yukarıda çocuk yazınıyla ilgili verilen örneğe dönersek, bu inceleme karşılaştırılabilir bir kısmı da içermeli, derlemde yalnızca çocuk yazını çevirileri ve kaynak metinleri olmamalı; aynı erek dilde kaleme alınmış özgün metinler de derlemde yer almalıdır. Böylece çift yönlü bir karşılaştırma yapılabilir.

Paralel ve karşılaştırılabilir derlemeler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda varsayım doğrulanabilir ya da çürütülebilir. Yine örneğimizden yola çıkarsak, eğer doğrulanırsa, çocuk yazını çevirilerinde açıklamaya başvurulduğu varsayımı, söz konusu erek ve kaynak dil için bir çeviri yaklaşımı olarak kabul edilebilir. Betimleyici varsayımın doğrulanması, genellikle nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı aşamadır. Betimleyici varsayım, açıklanmak isteniyorsa, erek dildeki açıklama yapılan metin parçaları ayıklanır ve derlem içine ayrı bir inceleme olgusu olarak kaydedilir. Açıklamaların ortak özellikleri bulunmaya çalışılır. Bu aşamada nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılır. Ortak özelliklerden, çevirmenin açıklama yöntemine başvurma nedeni ya da nedenleri saptanabilir. Örneğin "çocukların metni daha iyi anlaması için, çevirmen erek kültüre yabancı olan unsurları, açıklama yoluna gitmiştir" varsayımı açıklayıcı bir varsayımdır.

Çalışma bu noktada bırakılabileceği gibi, kestirimsel bir varsayım da öne sürülebilir. Bu varsayım, "çocuk yazını çevirilerinde diğer yazınsal türlere göre daha fazla açıklama yöntemine başvurulur" şeklinde olabilir. Böylece, Türk yazın dizgesinden yola çıkılarak aynı ölçüte ilişkin diğer ulusal çoğuldizgeler hakkında bir öngörü sunulmuş olur. Söz konusu kestirimsel varsayımın desteklenmesi ya da çürütülmesi, aynı varsayımın farklı erek dil dizgelerinde test edilmesine bağlıdır. Aynı varsayım, farklı erek dillerde de geçerli oldukça sözü geçen ölçüt bir çeviri tümeli olmaya daha çok yaklaşır.

Aynı örneğe ilişkin yorumlayıcı bir varsayım ise şu şekilde olabilir: "Çocuk yazını çevirisinde odak noktası, erek kitle tarafından mümkün olduğunca anlaşılır olan bir metin tasarlamaktır". Böylece çocuk yazını çevirisi, "metin tasarımı" na benzetilmiş olur ve bu varsayımla yeni bir anlayış sunulmaya çalışılır. Bu anlayış, diğer araştırmacılar tarafından desteklenirse anlamlı sonuçlar doğabilir; ancak yeterli destek sunulmazsa, varsayım kaybolmaya yüz tutar.

Tüm bu açıklamalardan anlaşılabilceği gibi, derlem tabanlı çalışmalar, çeviribilim alanında öne sürülen varsayımların test edilmesine olanak sağlayabilir. Söz konusu varsayımlar, tüm çeviriler için geçerli olabilecek çeviri tümellerini tespit etmeye yönelik olduğundan, hem kaynak hem de erek dilde büyük metin gruplarının toplanması ve işlenmesini sağlayan derlemeler araştırmacıya yardımcı olabilir. Bu noktada çeviri tümelinin ne olduğunu daha detaylı bir şekilde gözden geçirmek faydalı olacaktır. İlerleyen bölümlerde bu konuya ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

2.2.2. Çeviribilimde Araştırma Yöntemleri

Jenny Williams ve Andrew Chesterman, *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies* (Harita: Çeviribilim Araştırmalarına yönelik Başlangıç Rehberi) adlı eserlerinde, başta çeviribilim öğrencileri olmak üzere çeviribilim alanında çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara araştırma öncesi, araştırma süreci ve araştırma sonuçlarının değerlendirilmesi aşamalarında rehberlik edebilecek bilgiler sunar.

Yazarlar, kitabın giriş kısmında çeviri çalışmalarının amacının, söz konusu alandaki bilgi birikimimize katkı sunmak olduğunu dile getirir. Bu katkı ise;

- Yeni bilgiler sunarak,
- Belli bir sorunsala yanıt üreterek,
- Mevcut bir varsayımı, kuramı ya da yöntemi sınavarak veya geliştirerek,
- Yeni bir fikir, varsayım, kuram ya da yöntem önererek verilebilir (2014: 8).

Araştırmacının araştırma süreci boyunca izleyeceği yolu, araştırma sürecinde atacağı adımları belirleyen en önemli etmen, zihninde beliren sorunsal ve sorunsalın nasıl çözümlenebileceğine yönelik merakıdır. Bu merak ve araştırmacının zihnindeki sorulara yanıt bulma isteği, onu araştırma yapmaya yönlendirir. Sorunsal ve bu sorunsala bağlı olarak bir ön çalışma sonucunda ortaya atılan varsayımın sınanması ya da mevcut bir varsayımın çürütülmesi veya güçlendirilmesi için ise araştırmacı, araştırmasının doğasına uygun olarak nicel ya da nitel araştırma yöntemlerini veya karma yöntemleri kullanabilir.

Nicel araştırma en genel anlamıyla, araştırma konusuna ilişkin sayısal çalışmaları kapsar. Günümüzde nicel araştırmalar, SPSS ve SAS gibi yazılım araçları yardımıyla veri analizi yapılarak gerçekleştirilir. Nicel araştırmanın avantajı, üzerinde çalışılan örneklemden yola çıkılarak varılan sonuçların, örneklemin içinden çekildiği genel popülasyonu çok daha doğru bir şekilde yansıtmasıdır. Nicel araştırmanın dezavantajı ise örneklem boyutunun büyük olmasından ötürü araştırmanın ancak yüzeysel bir şekilde yapılacağına ilişkin bir risk olmasıdır (Vanderstoep ve Johnston, 2009: 24-5).

Nitel araştırma, röportajlardan elde edilen veriler gibi nitel verilerin incelenmesini içerir. Büyük ölçüde araştırmacıdan bağımsız bir şekilde istatistiklerle yönlendirilen

nicel araştırmanın aksine, nitel araştırma, araştırmacının analitik yeteneklerine, sonuçları yorumlama yeteneğine ve verilerin toplandığı sosyal bağlama ilişkin bilgisine göre şekillenir. Odak noktası "anlamlandırma" olan nitel araştırma, yaratıcı ve sorgulayıcı bir zihniyet gerektirir (Bhattacharjee, 2012: 113).

Araştırılan konunun sözlü ya da yazılı bir şekilde betimlenmesini içeren nitel araştırma, araştırmacının daha açıklayıcı verilere ulaşmak istediği durumlarda kullanılabilir. Nitel araştırmanın en önemli avantajı, araştırması yapılan popülasyonla ilgili daha derinlemesine ve kapsamlı bilgiye erişebilmesidir. Ancak, örneklem boyutlarının genellikle küçük olması ve örneklemelerin rastgele örnekleme yöntemiyle oluşturulmaması, araştırma sonuçlarının geneli yansıtmamasına neden olabilir.

Tablo 1’de, nicel ve nitel araştırma yöntemleri temel özellikleri açısından karşılaştırılmıştır:

Özellik	Nicel Araştırma	Nitel Araştırma
Veri çeşidi	Olgular sayısal olarak betimlenir.	Olgular açıklayıcı yöntemle betimlenir.
Analiz	Betimleyici ve çıkarımsal istatistikler	Temel konuların saptanması
Araştırmanın kapsamı	Özel sorular ya da varsayımlar	Geniş, tematik kaygılar
En önemli avantajı	Büyük örneklem, istatistiksel geçerlilik, popülasyonu tam olarak yansıtır	Örneklemin zengin, derinlemesine ve açıklayıcı bir biçimde betimlenmesi
En önemli dezavantajı	Duygu ve düşüncelere ilişkin yüzeysel bir kavrayışın oluşması	Küçük örneklem, örneklemin geneli yansıtmaması

Tablo 1. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin karşılaştırılması (Vanderstoep ve Johnston, 2009: 24-5).

Bir araştırmada tercih edilen, her iki yöntemin bir arada kullanılmasıdır. Ancak, süre ve kaynak konularında karşılaşılan kısıtlar bunu engelleyebilmektedir. Nicel ve nitel araştırma yöntemleri eviribilim alanında da ayrı ayrı ya da bir arada kullanılabilir.

Williams ve Chesterman, eviribilimde temel araştırma yöntemlerinden bahseder. Bu yöntemlerden ikisi yukarıda genel özelliklerinden bahsedilen nicel ve nitel araştırmadır. Nitel araştırma, olası olan, olabilecek olan ya da en azından bazı durumlarda meydana gelebilecek olan sonuçların çıkarılmasını sağlar. Nitel araştırma ile genel ya da evrensel sonuçlara ulaşılabilmesi mümkün değildir. Nicel araştırmanın temel amacı ise, bir olgu ya da özellikle ilgili alanda genelin bilgisine ulaşmaktır. Nicel araştırma tmelle ilgili söz söyleme amacı taşıyabilir. Ölçümler, hesaplamalar ve istatistiksel karşılaştırmalar yapmak nicel araştırmanın konusudur. Derlem tabanlı çalışmalar, nicel araştırmanın en belirgin örneğidir (2014: 77).

Gabriela Saldanha ve Sharon O'Brien'a göre ise, eviri araştırmalarında nitel inceleme, eleştirel söylem çözümlemesini, röportajları, odak gruplarını ve anketleri kapsarken; nicel yaklaşım derlem incelemelerini, eviri sürecinde göz hareketlerinin izlenmesini ve klavye kayıtlarının tutulmasını içerebilir (2013: 35).

Bazı yöntemler hem nicel hem de nitel olarak incelenebilecek veriler sunar. Anket verileri, sesli düşünme çalışmaları ve derlem incelemeleri nicel ve nitel yaklaşımların birlikte kullanıldığı araştırmalara örnek olarak verilebilir. Bu durumda, araştırmacı önce nicel araştırmayı yapar ve bu aşamayı nitel yöntemler takip eder; ya da tam tersi bir yol izler. Araştırmaya nicel yöntemlerle başlanırsa, tüm verileri nicel olarak değerlendirme olanağı ortaya çıkar ve böylece konu ya da alt-konunun nitel olarak incelenmesine daha çok odaklanılır. Araştırmaya nitel yöntemlerle başlanır ise, araştırma için önemli olan birtakım eğilimler ortaya çıkar ve bu eğilimler daha sonra nicel yöntemlerle derinlemesine incelenebilir (a.g.e.).

Çeviribilimde nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin kullanımını bir örnekle açıklamaya çalışırsak: Bir eviribilim araştırmacısı kullanım kılavuzu çevirilerinde ne çıkan, başka bir deyişle profesyonel çevirmenler tarafından en çok tercih edilen yöntemlerin neler olduğu konusunda bir araştırma yapmak isteyebilir. Bu durumda araştırma sorusu "Kullanım kılavuzu çevirilerinde, sıklıkla tercih edilen eviri yöntemleri hangileridir?" olarak karşımıza çıkar. Araştırma sorusundan anlaşıldığı gibi,

çalışmanın ön varsayımı "Kullanım kılavuzu çevirilerinde sıklıkla tercih edilen çeviri yöntemleri vardır" şeklindedir.

Araştırmacı, öncelikle kaynak dildeki kullanım kılavuzlarını ve erek dildeki karşılıklarını toplar. Bu aşama veri toplama adımıdır. Böylece, örneklemini oluşturur. Araştırma sonuçlarının tüm popülasyonu; başka bir deyişle tüm kullanım kılavuzu çevirilerinin özelliklerini yansıtabilmesi için örneklemin yeterince büyük olması gerekmektedir. Eşzamanlı olarak araştırma sorusuna ilişkin okumalarını yapan araştırmacı, literatürde bu konuyla ilgili yapılmış çalışmaları tarar ve araştırmasında kullanmak üzere çeşitli notlar alır. Örneklem üzerinde özellikle hangi çeviri yöntemlerinin aranacağına karar verir.

Bir sonraki aşamada kaynak ve erek dilde topladığı metinleri ilgili yazılımlar yardımıyla makine tarafından okunabilir duruma getirir. Derlem araçları aracılığıyla kaynak ve erek metinlerin bölüm bazlı eşleştirmesini yaparak paralel bir derlem oluşturur. Derlem incelemelerini nicel yöntemlere dayalı bir şekilde gerçekleştirebilir. Derlem tabanlı incelemelerle, araştırmacı, açıklama, ekleme, çıkarma gibi sık tercih edilen yöntemleri belirler ve bu yöntemlere ilişkin istatistiksel veriler elde eder. Ancak, nicel yöntemler kullanarak ulaştığı istatistiksel sonuçları yorumlamak, araştırmanın nitel aşamasını oluşturur. Bu aşamada araştırmacı, verileri, konu alanı ve bağlam bilgisine dayalı olarak yorumlar. Örneğin, "açıklama", istatistiksel olarak baskın bir şekilde kullanılmış olan bir çeviri yöntemi ise, araştırmacı, kullanım kılavuzu çevirilerinde erek odaklı bir çeviri yaklaşımının benimsendiğini söyleyebilir. Şüphesiz, sonuçları bütüncül bir yaklaşımla yorumlamak için araştırma sonuçlarını tüm yönleriyle değerlendirmek gerekir.

Nitel ve nicel araştırmaya ek olarak, kavramsal ve görgül araştırma çeviribilimde sıklıkla kullanılan araştırma türleridir. **Kavramsal** ya da **kuramsal araştırma**, kavramların tanımlanması ve açıklanmasını, fikirlerin (yeniden) yorumlanmasını, kavramların daha geniş dizgelerle ilişkilendirilmesini, araştırma konusunun daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için yeni kavramlar, metaforlar ve çerçeveler geliştirilmesini içerir.

Görgül araştırma ise, verilerin gözlemlenmesinden ve deneysel çalışmalardan elde edilen yeni veri ve bilgileri araştırır. Varsayımları destekleyecek ya da çürütecek veya

yeni varsayımların üretilmesini sağlayacak kanıtlar bulmaya çalışır (Williams ve Chesterman, 2014: 70).

Kuramsal düzey, doğal ya da toplumsal bir olguya ilişkin soyut kavramlar geliştirilmesi ve bu kavramlar arasında bağlantılar kurulması (örneğin, kuramlar geliştirilmesi) ile ilgilenirken; görgül düzey, daha güçlü kuramlar geliştirilmesi için söz konusu kuramsal kavramların ve ilişkilerin gerçeklikle ilgili gözlemlerimizi ne ölçüde yansıttığını sınar (Bhattacharjee, 2012: 3).

Williams ve Chesterman, çeviribilimde görgül araştırmayı da iki sınıfa ayırır: Doğal ve deneysel araştırma. **Doğal araştırmada**, bir olgu ya da süreç kendi doğal ortamında, gerçek yaşam koşulları içinde araştırılır. Gözlemci, sürece müdahale etmez ve süreç içinde gerekli gördüğü noktaları not alır. Bir grup profesyonel çevirmenin çalışma ortamlarında gözlemlenmesi, bu araştırma türüne bir örnektir (2014: 74-5). Çevirmenleri, anadillerine ve anadillerinden çeviri yaparken gözlemlemek, her iki çeviri sürecini, çevirmenin kaynak kullanımı ve çeviri süresi açısından değerlendirmek gözleme dayalı bir araştırmanın konusu olabilir.

Gözleme dayalı araştırmalar, açıklayıcı (yani belli bir varsayım ya da odak noktası olmaksızın bir çevirinin incelenmesi) olabildiği gibi, belli bir odak noktasına da sahip olabilir. Örneğin, bir anketle çevirmenlere tuhaf buldukları müşterilerle nasıl başa çıktıkları sorulabilir (a.g.e.: 75).

Deneysel araştırmalarda ise, araştırmanın yapısına uygun bir özelliğin seçilmesi, uygun olmayan özelliklerin dışlanması için doğal akışa müdahale edilir. Araştırmacı, herhangi bir olguyu sınamak için uygun koşulları sağlar.

Tercümanların çeviri sürecinde beyinlerinin hangi bölgelerini kullandığı, ya da belli kısıtlamalar altında kaynak metnin ne kadarını anlayabildikleri veya hatırlayabildikleri deneysel bir araştırmanın konusunu oluşturabilir (a.g.e.: 76). Kaynak ve erek dildeki metinlerin sözcük çeşitliliği açısından karşılaştırılması da deneysel bir araştırmanın konusu olabilir. Bu deneysel araştırma, derlem araçları yardımıyla paralel bir derlem oluşturularak ve derlem üzerinde istatistiksel çalışmalar yapılarak gerçekleştirilebilir.

Saldanha ve O'Brien ise, *Research Methodologies in Translation Studies* (Çeviri Çalışmalarında Araştırma Yöntemleri) adlı kitaplarında çeviribilimde araştırma

yöntemlerini dört ana başlıkta inceler. Bu başlıklar; ürün odaklı araştırma, süreç odaklı araştırma, katılımcı odaklı araştırma ve bağlam odaklı araştırmadır.

Yukarıda sözü edilen sınıflandırmaya göre, **süreç odaklı araştırma**, çeviri sürecinde göz hareketlerinin izlenmesi ve klavye kayıtlarının tutulması gibi araştırma konularını kapsar. Saldanha ve O'Brien çeviri sürecinin incelenmesine ilişkin araştırmaların merkezinde üst-bilişin olduğunu dile getirmişlerdir. Başka bir deyişle, süreç odaklı araştırma, çevirmenlerin kendi çeviri süreçleri hakkında ne bildikleri, süreç boyunca kaynakları nasıl sınıflandırdıkları, çeviri sorunlarını nasıl fark edip çözümledikleri, belirsizliklerle nasıl başa çıktıkları ve hangi yöntemleri kullandıklarını içerir. Sözlü çeviride süreç odaklı araştırmada ise, beynin çift dilli çeviri süreciyle nasıl başa çıktığı, işleyen bellek (working memory) kapasitesine ilişkin modellerle ilgilenilir (2013: 123-4).

Katılımcı odaklı araştırma, araştırma aracı olarak anketleri kullanır. Anketler, çeviribilim araştırmalarında genellikle çevirmenlik mesleği, çeviri teknolojileri ve mütercim-tercümanlık bölümlerinde okuyan öğrencilerin, eğitimleri ve öğrenme süreçleriyle ilgili düşünceleri gibi konuların incelenmesinde kullanılır (a.g.e.: 164).

Bağlam odaklı araştırma, vaka çalışmalarından oluşur ve çeviri uygulamalarını biçimlendiren; karmaşık toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik ve ideolojik etmenlerin incelenmesini kapsar (a.g.e.: 219).

Ürün odaklı araştırma (a.g.e.: 62-7) ise eleştirel söylem çözümlemesi ve derlem dilbilimi kapsar. Eleştirel söylem çözümlemesi ve derlem dilbilim, betimleyici/açıklayıcı bir yaklaşımla dilsel incelemelerin yapılmasını kapsayabilir.

Derlem çalışmaları, çeviri sürecinin değil; ürünlerin, yani erek metinlerin incelenmesini içerir. Paralel bir derlemde ise erek metinlerle birlikte kaynak metinler de incelenir. Metinlerin karşılaştırmalı incelemeleri yapılır. Çeviribilimde derlem çalışmalarında odak noktası, gerçek metinlerdir. Bu nedenle, araştırmalar betimleyicidir.

En genel anlamıyla çeviri/erek metinler üzerinde gerçekleştirilen incelemeleri kapsayan ürün odaklı araştırmanın, genellikle süreç odaklı araştırmadan farklı olduğu düşünülür. Ancak, iki araştırma türünü birbirlerinden ayırırken "birinin diğerinin sonucu olduğu ve sürecin doğası anlaşılmadan ürünün doğasının anlaşılamayacağı gerçeği" gözden kaçırılmamalıdır (Holmes, 1988: 81). İki yaklaşım (ürün ve süreç), genellikle

araştırmacının yönteme ilişkin tercihlerine göre şekillenir (Palumbo, 2009: 93). Örneğin, ürün yani çeviriler üzerinde yapılan derlem incelemesi, araştırmacıyı çeviri süreci unsurlarından biri olan bilişsel etkinliklere götürebilir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, derlem tabanlı yaklaşımların, görgül, deneysel, ürün odaklı bir araştırma yöntemi olarak kabul edilebileceği; derlem tabanlı araştırmalarda nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılabileceği söylenebilir.

2.3. Derlem Tabanlı Çeviribilim Araştırmaları

Çeviribilim araştırmaları göz önünde bulundurulduğunda görgül araştırmanın temel olarak iki araştırma yöntemini kapsadığı söylenebilir. Bunlar, **vaka çalışmaları** ve **derlem çalışmalarıdır**. Vaka çalışmaları, doğal bir bağlamda sınırlı durumlara odaklanır. Tek bir çevirinin, çevirmenin, çeviri şirketinin ya da gazetenin bir sayısında yer alan çevirilerin incelenmesi vaka çalışması olarak kabul edilir. Daha karmaşık vaka çalışmaları ise, farklılık ve benzerlikleri ortaya çıkarmak amacıyla karşılaştırmalı bir yapıda ilerler (Williams ve Chesterman, 2014: 78). Bir romanın iki farklı çevirisinin karşılaştırılması ve erek metinlerde kullanılan çeviri yöntemleri açısından benzerlik ve farklılıkların saptanması bir vaka çalışması olarak karşımıza çıkar.

Görgül araştırma yöntemlerinin önemli bir ayağını oluşturan derlem çalışmalarında ise incelenen araştırma konusuna ilişkin birçok özelliği içinde barındıran geniş çaptaki metinsel veriler kullanılır. Yeni teknolojiler sayesinde, yazılımlar kullanılarak üzerlerinde araştırmalar yapılabilecek oldukça büyük arşivler (derlemler) tasarlanabilir (a.g.e.: 78-9). Başka bir deyişle, derlemler kaynak ve erek metin yığınları üzerinde araştırma yapılmasını kolaylaştıran, hatta çoğu durumda mümkün kılan araçlardır.

Derlemler, betimleyici/görgül ve uygulamalı dilbilim alanlarında yapılan çalışmalara gün geçtikçe artan bir şekilde dahil edilmektedir (Palumbo, 2009: 25). Teknolojik olanakların artmasıyla dosya dönüştürme sistemlerinin gelişmesi, metinlere erişimin kolaylaşması ve arama seçeneklerinin çoğaltılmasıyla, derlemler günümüzde çeviribilim araştırmacıları tarafından da betimleyici, açıklayıcı ve deneysel araştırmalarda bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Sara Laviosa, derlemler üzerinde gerçekleştirilen görgül çalışmaların oldukça çeşitli olduğunu dile getirmektedir. Başlangıçta çeviri tümelleri ve dilsel kaymaları saptamak üzere kullanılan derlemler, günümüzde profesyonel çevirmenlerin biçiminin saptanması ve çeviri dilinde gizil olan ideolojinin ortaya çıkarılması gibi oldukça geniş bir alanda karşımıza çıkan araştırmalara kaynaklık eder (2002: 42).

Derlemler aynı zamanda çevirmenlere kaynaklık eder veya pedagojik bir araç olarak kullanılabilir. Derlemler, terminoloji araştırmaları için de kullanılabilir. Bu noktada araştırmacının alması gereken en önemli karar, kendi derlemini mi oluşturacağı; yoksa araştırmalarında mevcut bir derlemi mi kullanacağıdır.

Çeviri eğitiminde de kaynak olarak kullanılabilen derlemler, aynı zamanda bilgisayar-destekli çeviri sistemleri ve makine çevirisinin geliştirilmesinde de kullanılır (Palumbo, 2009: 27).

Williams ve Chesterman, araştırma aracı olarak derlem kullanacak olan çeviribilim araştırmacılarının üç temel noktayı gözden kaçırmamaları gerektiğini dile getirir:

- (a) Sonuçlarınızın geçerliliği büyük ölçüde derleminizin hangi ölçütler göz önünde bulundurularak tasarlandığına bağlı olarak ortaya çıkacaktır,
- (b) Bir derlem oluşturmak oldukça zaman alıcı bir eylem olabilir,
- (c) Bir derlem aynı zamanda bir araçtır; örneğin, araştırma sorunuza yanıt bulmanıza yardımcı olur; ancak yanıtın kendisi değildir (2014: 79).

Yukarıdaki üç maddeyi biraz daha detaylı bir şekilde açıklamaya çalışırsak: Çeviribilimde derlem çalışmaları, nicel ve görgül bir araştırma yöntemi olarak kabul edilebilir. Ancak, üzerinde araştırma yapacağı derlemi oluşturan kişi, genellikle araştırmacının kendisidir. Bu da derleme dahil edilecek metin yığınlarının araştırmacı tarafından seçilebileceği anlamına gelir. Bu noktada, araştırmacı mümkün olduğunca nesnel davranmalı; metin seçimini kendi öngördüğü sonuçların çıkmasını garantileyecek şekilde yapmamalıdır. Başka bir deyişle, derlemi rastgele örnekleme yöntemiyle oluşturmalıdır. Böylece, daha nesnel ve gerçek verilere dayalı sonuçlara ulaşılabilir.

Sıfırdan bir derlem oluşturmak, oldukça yorucu ve zaman alan bir işlemdir. Bu nedenle, birçok derlem tabanlı çalışma bireysel araştırmacılar tarafından değil, bir araştırmacı grubu tarafından projelendirilerek yürütülür. Dolayısıyla, inceleme tek bir

araştırmacı ya da az sayıda araştırmacı tarafından yapılıyorsa ve zaman kısıtlı ise, özgün bir derlem oluşturmak yerine araştırma amacı ve konusu için uygun görülen mevcut derlemler üzerinde çalışma yapmak tercih edilebilir.

Çeviribilim araştırmalarında derlem hem bir araştırma yöntemi hem de bir araştırma aracı olarak kabul edilebilir. Derlem, araştırma konusu ve araştırma sorularına uygun bir biçimde, metin yığınları üzerinde çalışmalar yapılmasını sağlar. Derlem, aynı zamanda araştırmaya yardımcı bir araçtır. Derlem üzerinde araştırma yapmanın ise kendine özgü yöntemleri vardır (işaretleme, sorgulama vb.). Ancak, derlemin kendisi araştırmacının sorularına yanıt sunmaz. Sorularına yanıt arayan ve bulan, derlem üzerinde çalışan araştırmacının kendisidir. Derlem tabanlı yaklaşımlar, bir metodoloji olarak kabul edilebilir.

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi, derlem dilbilimin temel amacı, incelenen dile özgü davranışları ve özellikleri açıklamak olmuştur. Ancak, çevirinin yalnızca dilsel aktarımı değil, iletişim ve kültürü de kapsadığı; çevirmenin bir dil uzmanı olması yanında bir iletişim uzmanı da olması gerektiği göz önüne alındığında, çeviribilimde derlem çalışmalarının yegâne amacının yalnızca erek metindeki dil tercihlerini ya da erek metinlerin kendilerine özgü dilsel özelliklerini saptamak olduğunu söyleyemeyiz. Saldanha ve O'Brien bu konuyu şöyle açıklar:

Derlem dilbilimin ilk amacı, belli metin türleri ya da farklı işlevlere yönelik dilsel özelliklerin dağılımı üzerine nicel istatistikler sağlayarak dil yeterliğinden ziyade dil başarımını açıklamaktır. Başka bir deyişle, "İnsanlar dili **gerçek hayatta** nasıl kullanırlar" sorusuna yanıt aramaktır. Çeviri çalışmalarında ise bu odak noktası, çevirilerin çeviri olmayan metinlerden nasıl ayrıştığı üzerindedir. Bu da çevirilerin sürekli tekrar eden özelliklerinin araştırılması demektir.

Günümüzde derlem dilbilim, dilsel yapının araştırılması yanında toplumsal konuların söylemini kapsayan araştırma sorularına yanıt aranırken de kullanılır. Böylece derlem dilbilim, çeviribilim araştırmalarında da ideoloji, biçim, çeviri teknolojisi ve uygulamalı çeviri araştırmaları gibi birçok konu alanında kullanılabilir (2013: 67-8).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, derlem tabanlı çeviri çalışmaları; erek odaklı ve betimleyici çeviri çalışmalarının konusu olabilecek araştırma alanları üzerinde çalışılmasını sağlar. Gerçek ve büyük metin yığınları üzerinde incelemeler yapmak ise, araştırmacıyı daha nicel, tarafsız ve geneli yansıtan değerlendirmelere yönlendirerek araştırmaya bütüncül bir özellik kazandırabilir.

Ayrıca, derlem yönelimli yaklaşım, kanıtlar ışığında adım adım kuramın inşa edilmesini sağlayabilir; belli örüntülerin gözlemlenmesi bir varsayım oluşturmaya yardımcı olabilir ve dilin kullanım kuralları açısından genellemelere ulaşılmasına öncülük edebilir. Sonuç olarak, kuramsal yapı çatısı altında birleşmiş olur (Tognini-Bonelli, 2001: 17). Derlem tabanlı yaklaşımların, çeviribilimin yalnızca uygulamalı alanını ilgilendirdiği düşünülse de derlemi oluşturan metin yığınları üzerinde varsayımlar ışığında yapılan çalışmalar, genellemelere; genellemeler ise kurama dönüşebilir.

Basil Hatim, *Teaching and Researching Translation* (Çeviri Eğitimi ve Çeviri Araştırmaları) adlı eserinde çeviribilimde araştırma modellerinden bahseder ve derlem tabanlı çalışmaları "deneysel araştırma" modeli kapsamında değerlendirir. Derlemlerin, çeviri tümellerine ulaşmak amacıyla incelendiğini belirten Hatim, çeviri tümellerinin betimleyici paradigma konusunda çalışan araştırmacılar tarafından sürekli tartışıldığını dile getirir:

Başka repertuarlar için anlaşılmaz görünen örüntüleri çevirilerde gözlemleyebiliriz (Even-Zohar, 1990: 77).

Even-Zohar'dan alıntılanan bu tümceden hareketle, derlem tabanlı çeviri çalışmalarının, çeviri süreci ve çeviri edinci gibi kavramları açıklamaya yararlı olabilecek bu çeviri örüntülerinin tanımlanmasını kapsadığı söylenebilir (Hatim, 2013: 163-4).

Çevirinin erek dilde ikincil öneme sahip ve kaynak metnin bir kopyası olarak görülmesinin sona erdiği ve erek dilde kendi başına; ancak diğer metinlerle iletişim içinde olan bir dizge olarak kabul edilmeye başlandığı 1970li yıllarda çevirilerin kendine özgü özellikleri olabileceği; bu yönleriyle kaynak ve erek dildeki özgün metinlerden ayrılabilmesi dile getirilmiş; ancak kavramın adı konmamıştır. Dolayısıyla, günümüzde derlem tabanlı çeviri çalışmaları, erek odaklı betimleyici çeviri çalışmalarının daha nicel bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayan araçlar olarak kabul edilebilir.

Derlemler, günümüzde dil araştırmaları için vazgeçilmez araştırma araçları arasındadır. Derlemler olmasaydı, özellikle son yıllarda dilbilimsel araştırmalar bu hızla ilerleme gösteremezdi. Araştırmacılar, elektronik derlemlerle tanıştığında dil kullanımına ilişkin sezgilerini destekleyecek, hipotezlerini güçlendirecek birçok veriye erişim sağladılar (Mikhailov ve Cooper, 2016: 47).

Derlemler aynı zamanda araştırmacılara yeni veriler de sunmaktadır. Bu veriler, araştırmacılara fikir verir. Araştırmacılar derlemlerde yer alan örnekleri inceleyerek, o ana kadar karşılaşmadıkları dilsel örüntüleri keşfedebilirler. Bu tür bulgulara **"veri yönelimli"** bulgular adı verilir. Başka bir deyişle, derlem araştırmalarına dayalı olarak çıkan sonuçlar, araştırmacıların dile ilişkin yeni fikirler ve bakış açıları kazanmalarına yardımcı olabilir.

Çeviribilim araştırmalarında derlemler, iki temel amaçla kullanılabilir: Birincisi, derlem tabanlı araştırmalar yaparak, araştırmacı kendi sezgilerini destekleyip doğrulayabilir; ya da çürütebilir. İkincisi, derlemleri inceleyerek ve yeni derlemler tasarlayarak tamamen yeni, daha önce karşılaşmadığı bakış açıları edinebilir, araştırma soruları ve yeni araştırma konuları üretebilir.

Mikhail Mikhailov ve Robert Cooper, paralel derlemler kullanılarak gerçekleştirilen derlem projelerinde temel olarak aşağıdaki araştırma sorularına yanıt arandığını dile getirir:

- Çeviri metinlerin dili, kaynak dil ya da erek dil özelliklerini yansıtmakta mıdır? (tümce uzunluğu, tümceciklerin karmaşıklığı, sözcük yoğunluğu vb. açısından)?
- Farklı dönemlere ait çeviriler (örneğin yirminci yüzyılın başı ve sonu gibi) kaynak metinlerinden hangi ölçüde ayrılmaktadır?
- Çevirmenlerin kendilerine özgü bir biçimleri var mıdır, yoksa çeviride biçim, kaynak metin yazarının biçimine göre mi şekillenir?
- Edimbilim açısından (nezaket kuralları, hitap biçimleri vb.) çevirmenler kaynak kültüre özgü normları mı, erek kültüre özgü normları mı benimser?
- Farklı dillerdeki dilbilgisi yapıları ve sözdizimsel yapılar (zaman kipi seçimi vb.) hangi ölçüde benzerlik gösterir?
- A dilindeki bir sözcükbirimin, B dilinde iki ya da daha fazla karşılığı varsa, hangi eşdeğer ifadenin seçileceğine nasıl karar verilir?
- Farklı dillerde sözcük sırasına ilişkin örüntüler (zarfların konumu vb.) dile mi özgüdür, yoksa bu konuda evrensel kurallar var mıdır? (2016: 47- 8).

Çeviribilim araştırmalarında, karşılaştırılabilir derlemlerin ise, genellikle "çeviri dilinin" özelliklerini; başka bir deyişle, çevirileri özgün metinlerden ayıran özellikleri saptamak amacıyla kullanıldığından önceki bölümlerde söz edilmişti. "Çeviri tümelleri" nin, yani çeviri metinlere özgü örüntülerin çıkarımı, derlem tabanlı çeviri çalışmalarının merkezini oluşturur. Çeviri tümelleri olarak anılan ve çeviri metinlerin dilini betimleyen düzenli dilsel örüntüler, derlem tabanlı çeviri araştırmalarıyla incelenir. Bir sonraki bölümde çeviri tümellerinin saptanmasına yönelik araştırmalara değinilecektir.

2.3.1. Çeviri Tümellerinin Saptanması

Derlem tabanlı çeviri çalışmalarının temel amacı çevirinin doğasını; başka bir deyişle “çeviri tümellerini”; yani çeviriye özgü özellikleri ortaya çıkarmaktır.

Derlem tabanlı yaklaşımlar, çeviribilimde yeni bir araştırma alanı olarak kabul edilebilir. Derlem tabanlı çalışmaların kökeni, Toury'nin öne sürdüğü betimleyici çeviri çalışmalarına dayanmaktadır ve derlemler genellikle metin grupları içinde bulunan çeviri tümellerinin (translation universals) saptanmasında kullanılır. Chesterman, çeviri tümelini “tüm çevirileri betimleyebilecek bir özellik” olarak tanımlar. Örneğin, çevirileri özgün metinlerden ayıran bir özellik, çeviri tümeli olarak nitelendirilebilir (Chesterman, 2004a: 3). Çeviribilim araştırmacıları, çeviri dili (translationese) hakkında genellemelere varmak ister. Bu genellemeler çevirilere özgüdür; bir başka deyişle, çeviri tümelleridir.

Federico Zanettin, aynı anlama gelecek şekilde, “çeviri tümeli” kavramı yanında çeviride “düzenlilik” (regularity) terimini de kullanır. Derlem tabanlı çeviri araştırmalarında bu düzenlilikler üç ayrı birime yönelik olarak incelenir. Bunlar, çevirilere ilişkin düzenlilikler, çevirmene ilişkin düzenlilikler ve dillere özgü düzenliliklerdir (2012: 11-28).

Gideon Toury, *Descriptive Translation Studies and Beyond* adlı eserinin son bölümünde iki çeviri tümelinden bahseder. Bunlar, *ölçünleme ilkesi* (the law of standardization) ve *müdahale ilkesidir* (the law of interference). Ölçünleme ilkesi, bir kaynak metin biriminin, erek dilde, erek dile ait bir birimle ifade edilmesidir. Müdahale ilkesi ise kaynak dile özgü bir birimin, kaynak metinden erek metne geçmesidir (1995: 267-79).

Çeviri tümellerine derlem çalışmaları ile ulaşılabileceğini vurgulayan Mona Baker ise, derlemlerin araştırmacıya görgül veriler sunabileceğini belirtmiş ve derlem araçları ile saptanabilecek dört farklı çeviri tümelinden söz etmiştir: Basitleştirme (simplification), açıklama (explicitation), normalleştirme (normalization) ve kümelenme (levelling out) (Baker, 1996: 176-83).

Çeviribilim araştırmalarında derlemlerin kullanılması, ürünlerin yani erek metinlerin incelenmesini sağlayarak Toury'nin "kara kutu" olarak nitelendirdiği çeviri sürecinin aydınlatılmasına katkı sunabilir. Derlem tabanlı çalışmalarda genellikle, üründen sürece giden bir yaklaşımla, betimleyici alandan kurama giden tümevarımlı bir yol izlenir. Nitel araştırmaların yanında, nicel verilerin kullanılması, çeviri çalışmalarını öznel yargılardan kurtararak daha tarafsız bir temele oturtabilir.

Toury, çeviri çalışmalarının nihai amacının, olgular ve kısmi kuramlardan yola çıkarak genel bir çeviri kuramı oluşturmak olduğunu vurgulamıştır (Aktaran, Laviosa, 2002: 17). Buradan hareketle, temsil gücüne sahip dilsel malzeme üzerinde yapılan çalışmalar ve araştırmaların, tümele ilişkin çıkarımlar yapılması konusunda araştırmacıya yardımcı olabileceği söylenebilir. Kısmi sonuçların bir araya getirilerek yorumlanması, genellemelere ulaşılmasını sağlayabilir.

Modern derlem çeviribilimin öncüsü Mona Baker'dır. Laviosa, betimleyici çeviri çalışmalarının babasının Gideon Toury olduğunu söylerken, Mona Baker'ı ise derlem tabanlı çeviri çalışmalarının annesi olarak nitelendirmiştir (a.g.e.: 18). Baker, büyük derlemlerin üzerinde çalıştıkları alanla ilgili incelemeler yapmak için çeviri kuramcılarına eşsiz bir fırsat sunduğunu belirtmiştir. Ayrıca derlemin çeviribilime olası katkısını şu şekilde ifade etmiştir:

Bana göre, derlemin çeviri çalışmaları üzerindeki en önemli katkısı, çevirinin ne olduğu ve nasıl bir işlevi olduğu konusunda bir anlayış geliştirmemize yardımcı olacak şekilde, bize erek metinlerin, yani çevirilerin özelliklerini tespit etmemiz için imkân tanıyarak sonuca ulaşmamızı sağlamasıdır (1993: 242-43).

Baker'a göre, derlem teknolojilerinin çeviri çalışmalarına uygulanması konusunda atılması gereken en önemli adım, iletişimsel bir aracı olan çeviri metnin doğasını açıklayabilmektir. Bu da ancak çevirinin evrensel özelliklerinin belirlenmesine yönelik olarak geliştirilecek araçlarla mümkün olacaktır. Bu evrensel özellikler ise, özgün metinlerden ziyade çeviri metinde görülen özelliklerdir ve özel dilsel bir sistemin müdahalesinin bir sonucu değildirler (1993: 243).

Derlem tabanlı metodoloji, çeviri tümellerinin belirlenmesine yönelik çalışmalara önemli katkılar sunmaktadır. Chesterman, bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Çeviri tümellerine yönelik derlem temelli araştırma, son on yılda çeviribilim alanında karşımıza çıkan en önemli metodolojik gelişmelerden bir tanesidir.

Böylece araştırmacıların, varsayım geliştirilmesi ve varsayımın test edilmesi konusunda standart bilimsel yöntemleri benimsemesinin önü açılmıştır (2004b: 46).

Derlem tabanlı yöntemler, mütercimleri, tercümanları, çeviribilim konusunda araştırma yapanları ve kuramcıları daha betimleyici ve tarafsız bir yaklaşıma götürebilir. Ayrıca, derlem tabanlı çeviri çalışmaları, çeviri sürecinde uygulanan kararlar hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlayabilir. Derlem çalışmalarında, betimleyici çeviri çalışmalarına dayanılarak, ürünler (ya da çeviriler/erek metinler) incelenir ve araştırmacıların çeviri sürecini anlaması ve çevirmenlerin benimsedikleri ilkeler hakkında fikir sahibi olması amaçlanır. Tercih edilen çeviri ilkelerinin saptanması çeviri tümellerine ulaşılmasına da katkı sunabilir.

Chesterman, çeviri tümelleri üzerine inceleme yapılmasının ilk nedeninin metodolojik olduğunu dile getirir:

Tümellere ilişkin araştırmalar, çevirmenleri daha iyi görgül araştırmalar yapmaları, daha kesin iddialar öne sürmeleri, büyük derlemlerle çalışmaları, hipotez oluşturma ve hipotezleri test etme üzerine daha çok düşünceleri için cesaretlendirir. Bu bakımdan, söz konusu gelişme, çeviri çalışmalarının görgül bir disiplin olarak güçlenmesine yardımcı olmuştur. Bu gelişme aynı zamanda bizi "neden" sözcüğüyle başlayan sorular sormamız için teşvik etti. Söz konusu bir genellemeyle ilgili kanıt bulunursa (tümel olsun ya da olmasın), hemen o durumun neden kaynaklandığını merak etmeye başlarız ve bu sorgulamamız bizi betimlemeden açıklamaya götürür (2010: 45).

Çeviri tümellerini incelemenin bir diğer nedeni ise pedagojiktir (a.g.e.: 46). Potansiyel çeviri tümelleri konusunda öğrenciler bilgilendirilebilir ve bu bilgilendirme sayesinde öğrencilerin daha kaliteli çeviriler yapması sağlanabilir. Bu durum profesyonel düzeyde çeviri yapanlar için de geçerlidir.

Çeviri tümellerine ilişkin görüşler, tüm çevirilerin nasıl olması gerektiğini açıklayan buyurgan görüşlere dayanır (Chesterman, 2004a: 3). İdeal çevirinin nasıl olması gerektiğini açıklayan bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

- Çeviriler, özgün metnin sözcüğü sözcüğüne aktarımı olmamalıdır.
- Çevirilerde alışılmışın dışında sözcük ve ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Çeviriler mükemmel bir dille yapılmalı, hoyrat durmamalıdır (Dolet, 1540).

Chesterman, geçmiş dönemlerde iyi çevirilerin evrensel özelliklerini içeren buyurgan görüşlerin altında kestirimsel varsayımların yattığını belirtir (2004a: 4). Başka bir ifadeyle, çeviri belli özellikleri taşıyorsa, iyi çeviridir. Ancak, bu yaklaşım aşırı

genellemeler içerir ve metin türü, dönem, erek kitle vb. ölçütlere bakılmaksızın tüm çevirileri aynı kategori içinde değerlendirir. Oysa koşullar, metin türleri ve amaçlar farklılaştıkça çeviriler de farklılaşır. Dolayısıyla tek tip ideal bir çeviriden bahsetmek mümkün değildir.

Söz konusu iddiaların kapsamı daraltıldığında, yani evrensel düzeyde tüm çevirileri değil, çevirilerin bir kısmını (yani bir alt kümesini) nitelediğinde bu yanlış anlayış ortadan kalkmış olur. Chesterman, geçmiş dönemde St. Jerome'un iki farklı çeviri yaklaşımını dile getirdiğini belirtir: kutsal metinlerin çevirisi sözcüğü sözcüğüne yapılmalı; diğer türdeki metinler ise anlamına göre, daha serbest bir şekilde çevrilmelidir (a.g.e.).

Çeviribilimsel incelemenin sınırları daraltılabilir. Chesterman, konu sınırlamaları açısından belirli bir bakış açısıyla belli başlı dil çiftleri arasında yapılan çevirilerin özelliklerinin (Vinay & Darbelnet), belli bir kültürde belirli bir dönemde yapılan çevirilerin (Toury), belli bir türün çevirisinin (teknik, şiir, altyazı gibi), tek bir çevirmen tarafından yapılan çevirilerin incelenmesini örnek olarak verir (a.g.e.: 9).

Elektronik derlemeler kullanılarak yapılan betimleyici bir araştırma, olası çeviri tümellerine yönelik düşünme yolunda en güncel yaklaşımdır (a.g.e.: 7). Betimleyici varsayımlarla ilgili en önemli sorun ise temsil gücüne ilişkindir. Bir araştırma kapsamında, tüm çevirileri incelememiz mümkün değildir, hatta aynı metin türünde tüm çevirileri incelememiz de olası değildir. Bu nedenle örnek bir grup aldığımızda, bu örneğimizin temsil gücü ne kadar yüksek olursa, sonuçlar da o kadar güvenilir olur ve genele ilişkin iddialarımız daha geçerli olur.

Chesterman'ın değindiği bir diğer önemli konu ise, söz konusu tümellerin etkilerine yönelik araştırmaların yeterince yapılmadığıdır. Tümellerin, okurlar, çeviri eğitmenleri ve çevirmenler üzerindeki etkilerinin araştırılması gerekir (a.g.e.: 11). Anketler, böyle bir araştırmada kullanılabilir.

Bir çeviri tümeli, tüm çeviri etkinliği için geçerli olabildiği gibi belli bir metin türüne özgü de olabilir; başka bir deyişle söz konusu metin türüne özgü çevirilerde geçerli olabilir. Örneğin, tıp çevirileri için geçerli olan tümeller; yazın çevirileri için geçerli olmayabilir. 2015 yılında Sevda Pekcoşkun tarafından yapılan bir çalışmada, İngiliz TV kanalı *BBC*'nin İngilizce genel ağ sitesi ile Türkçe versiyonunda “sağlık” başlığı altında yer

alan 100 özgün ve çeviri metin derlenmiş ve bu metinlerden paralel bir derlem oluşturulmuştur. Derlemde tek sözcüklü terimler (kalp, kanser, kanama vs.) ve iki ya da daha fazla sayıda sözcükten oluşan söz öbekleri (kalp-damar hastalıkları, romatizmal hastalık vs.) yer almaktadır. Çalışmanın amacı, İngilizce popüler tıp metinlerinde yer alan terimlerin, Türkçeye hangi yöntemler kullanılarak aktarıldığının saptanması olarak belirtilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet tarafından öne sürülen çeviri yöntemleri (ödüncleme, öyküntü, sözcüğü sözcüğüne çeviri; aktarım, kipleme, eşdeğerlik ve uyarlama)²⁷ oluşturmaktadır (Pekcoşkun, 2015: 133-55).

Bahsedilen çalışmada sonuç olarak, tek sözcükten oluşan terimlerde en sık uygulanan yöntemin ödüncleme (%63.4) olduğu tespit edilmiştir. İki ve daha fazla sözcüklü terimler için ise ödüncleme ve sözcüğü sözcüğüne çeviriden oluşan karma yöntemin (%39) baskın olduğu görülmüştür. Derlem üzerinde gerçekleştirilen istatistiksel çalışmalar ışığında, popüler tıp metinlerinde yer alan tek sözcüklü terimlerin, Türkçe çevirilerinde ödüncleme yönteminin bir çeviri yaklaşımı olarak kabul edilebileceği söylenebilir; çok sözcüklü terimler için ise, benimsenen çeviri yaklaşımının ödüncleme ve sözcüğü sözcüğüne çeviriden oluşan karma yöntem (örneğin kardiyovasküler hastalıklar gibi) olduğu görülmüştür (2015: 133-55). Böylece "popüler tıp metinlerinde yer alan terimlerin çevirisinde en sık başvuru olan yöntem ödünclemedir" şeklindeki betimleyici varsayım sınanmıştır.

Çalışmanın bir diğer ayağını ise, benimsenen çeviri yöntemlerinin halk tarafından ne ölçüde kabul edildiği oluşturmuştur. Hangi çeviri yönteminin erek kitle için şeffaf, anlaşılır ve işlevsel olduğu, genel ağ üzerinden yapılan anketle saptanmaya çalışılmıştır. Ankete 183 kişi katılmış ve katılımcıların %83'ü sözcüğü sözcüğüne yapılan terim çevirilerini daha anlaşılır bulmuştur. Ödüncleme yöntemiyle yapılan terim çevirilerinin açıklama yoluyla desteklenmesi ise katılımcıların %83.6'sı tarafından daha işlevsel bulunmuştur. Bu şekilde, "yalnızca ödüncleme yöntemi kullanılarak yapılan terim çevirileri, erek kitle açısından kabul edilebilir değildir" kestirimsel varsayımı, yine derlem üzerinden alınan verilerle tasarlanan anketle test edilmiştir.

²⁷ Vinay, Jean-Paul ve Jean Darbelnet: **Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation**, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1995.

Derlemler üzerinde çalışmalar yaparken, araştırmacılar belli bir metin türüne özgü (tıp çevirisi, teknik çeviri, hukuk çevirisi gibi) çeviri tercihleri hakkında bilgi edinebilir. İstatistiksel çalışmalarla tespit edilen çeviri yöntemleri, bir yandan araştırmacıların daha tarafsız yargılara varmasını kolaylaştırabilir; diğer taraftan ise daha kaliteli çevirilerin yapılmasına olanak sağlayabilir. Derlem tabanlı yöntemler, çeviribilimi daha mantıklı ve tarafsız bir konuma oturtarak, söz konusu disiplinin daha "bilimsel" bir özellik kazanmasına yardımcı olabilir. Bir disiplinin, bilimsel bir nitelik kazanması, genel yargılara ulaşabilmesine bağlıdır. Çeviri tümellerine ulaşılmasına kaynaklık eden derlem tabanlı yöntemlerin, çeviribilimin hem uygulamalı hem de kuramsal alanına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Chesterman, çeviri tümellerinin üç metin grubu yardımıyla araştırılabileceğini dile getirir. Bunlardan ilki çevirilerin kendileridir. Çeviriler, iki ayrı metin grubuyla (başvuru derlemleri) bağlantılıdır: kaynak metinler ve erek dilde çeviri olmayan metinler (2004a: 6).

Temelde iki tür ilişkiden bahsedilebilir. Bunlardan ilki eşdeğerlik ilişkisidir. Diğer ilişki, ise erek metnin erek dizgedeki konumuyla ilgilidir. Başka bir deyişle, bir çevirinin dilsel profilinin aynı erek dilde yer alan, ancak çeviri olmayan metin gruplarının dilsel profiliyle hangi ölçüde benzeştiği ile ilgilidir. Chesterman, erek dildeki özgün metinleri, karşılaştırılabilir ya da paralel metinler olarak nitelendirmekten kaçındığını dile getirir ve bu metinleri "çeviri olmayanlar" olarak adlandırır (a.g.e.: 6-7).

Farklı dil düzeylerindeki eşdeğerlik, kaynak ve erek metinlerden oluşan paralel derlemler yardımıyla araştırılabilir. Yukarıda bahsedilen diğer ilişki, yani erek dilde özgün ve çeviri metinler arasındaki ilişkiler, karşılaştırılabilir derlemler yardımıyla tespit edilebilir. Popüler tıp metinleriyle ilgili örneğe dönecek olursak, söz konusu çalışmada İngilizce-Türkçe dil çiftinden oluşan paralel bir derlem kullanılmıştır. Ancak, gelecekte yapılabilecek bir çalışmada özgün Türkçe popüler tıp metinlerinden oluşan bir metin grubuyla söz konusu derlemin karşılaştırılabilir ayağı oluşturulabilir. Böylece Türkçe erek metinlerde ve aynı alanda kaleme alınmış Türkçe özgün metinlerde yer alan terim seçimleri incelenerek çeviri metinlerdeki dilin, erek dil dizgesinde yer alan özgün metinlerin dilinden nasıl ayrıştığı ya da özgün dille hangi oranda benzeştiği saptanabilir. Böylece çeviri tümellerine ulaşılabilir. Söz konusu derlem çalışması farklı erek dillerin de derleme dahil edilmesiyle zenginleştirilebilir.

Chesterman, çeviri tümellerini iki gruba ayırır: Kaynak tümelleri (S-universals) ve erek tümelleri (T-universals). Kaynak tümelleri, çevirmenlerin kaynak metni nasıl işlediğiyle ilgiliyken, erek tümelleri çevirmenlerin erek dili nasıl işlediği ile ilgilidir (2004a: 7). Başka bir deyişle, kaynak tümelleri, çeviriler ve kaynak metinler arasındaki farklılıklara ilişkin genellemelerdir. Erek tümelleri ise, erek dilde çeviriler ve çeviri olmayan metinler arasındaki farklılıklara ilişkin tümellerdir (Chesterman, 2010: 40). Örneğin, yeniden çeviri varsayımı (aynı kaynak metnin en son çevirisi, kendinden önce yapılan çevirilere göre kaynak kutba daha yakındır), kaynak temelli bir tümeldir.

Basitleştirme tümeli ise erek temelli bir tümeldir ve çevirilerdeki sözcük çeşitliliğinin, aynı erek dilde yazılmış özgün metinlere göre daha az olduğunu savunur (a.g.e.: 41-2). Bu örneklerden yola çıkarak, Chesterman'ın öne sürdüğü kaynak tümellerinin tespiti için paralel derlemelerin, erek tümellerinin tespiti için ise karşılaştırılabilir derlemelerin kullanılabileceği söylenebilir. Sonuç olarak, çeviribilimsel bir araştırmada paralel ve karşılaştırılabilir derlemelerin birlikte kullanımı çalışmayı daha kapsamlı ve temsil edici kılacaktır.

Bu noktada, çeviribilim açısından özel öneme sahip olan derlem türlerinden kısaca bahsetmek uygun olacaktır. Çeviribilimde en sık kullanılan derlem türleri, tek dilli derlem, karşılaştırılabilir iki dilli derlem ve paralel derlemdir (Remkhe ve Nefyodova, 2015: 90). Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi tek dilli derlem, bir dilde üretilmiş metinleri kapsarken, iki dilli derlem iki dilde; çok dilli derlem ise ikiden fazla dilde üretilmiş dilsel malzemeyi içerir.

İki ya da çok dilli derlemler, paralel ya da karşılaştırılabilir olabilir. Tek dilli bir derlem ise yalnızca karşılaştırılabilir olabilmektedir. Paralel bir derlem, kaynak metinleri ve erek metinleri; yani özgün metinlerle onların çevirilerini içerir. İki dilli karşılaştırılabilir bir derlem ise, iki farklı dilde oluşturulmuş özgün metinleri içerir. Bu tür derlemler oluşturulurken metin türü, konu, zaman aralığı ve iletişim işlevi gibi özellikler açısından benzer metinler seçilip derleme eklenir. Çok dilli karşılaştırılabilir bir derlem ise, farklı dillerde üretilmiş özgün metinleri içerir. (Laviosa, 2002: 36). Karşılaştırılabilir bir derlem, belli bir metin türü ya da alanda, yalnızca tek dilde oluşturulmuş malzemeyi de içerebilir.

Paralel ve karşılaştırılabilir derlemler daha önce de belirtildiği gibi "çeviri dilinin" özelliklerini ortaya çıkarmak için kullanılır. Ancak bu noktada "çeviri normu" ve "çeviri

tümeli" kavramlarını birbirinden ayırmak gerekir. Dil kombinasyonları bakımından bazı sınırlamaların bulunduğu göz önüne alındığında, paralel derlemlerde odak noktasının, çeviri tümellerinden ziyade çeviri normlarını ortaya çıkarmak olduğu da söylenebilir. (Saldanha ve O'Brien, 2013: 80). Bu görüşü bir örnekle açıklamak gerekirse: "Türkçeden İngilizceye yapılan yemek tarifi çevirilerinde emir kipiyle oluşturulmuş tümceler kullanılır" şeklindeki betimleyici varsayımın paralel bir derlem üzerinde test edilerek doğrulandığını varsayalım. Bu varsayımı bir çeviri tümeli olarak değil, bir çeviri normu olarak kabul etmek daha mantıklı olabilir; çünkü İngilizce özgün yemek tarifleri incelendiğinde onlarda da emir tümceleri kullanıldığı görülür. Bu durumda, erek odaklı bir çevirinin yapıldığı; yani çeviri metnin erek kültür normlarına bağlı kalınarak tasarlandığı söylenebilir. Böylece, söz konusu saptama tümel değeri kazanabilir.

Silvia Bernardini "çeviri dilinin" özelliklerinin tespit edilebilmesi için paralel derlemlerin yanında tek dilli karşılaştırılabilir derlemlerin çalışmaya dahil edilmesi gerektiğinin altını çizer:

Çeviri normları/tümellerine ilişkin bir araştırmada yüzeysel nicel verilere güvenmek yanıltıcı olabilir. Edinilen bilgi ve hipotezler, karşılaştırılabilir derlemler üzerinde yapılan analizlerden çıkan sonuçlardan doğmalıdır ve bu sonuçlar paralel metinlerin bileşenleri ve/veya kaynak ve erek dildeki referans derlemler ve erişilebilir diğer bağlamsal bilgilerle karşılaştırılarak titiz bir incelemeye tabi tutulmalıdır. İşlevsel olarak, üç aşamalı bir derlem yapısı öneriyorum (A dilinde kaynak metinler, B dilinde erek metinler ve B dilinde karşılaştırılabilir/referans metinler). Bu yapı çeviri dilinin ayırıcı özelliklerine ışık tutacak bir çıkış noktası olacaktır (2011: 12).

Sylviane Granger ise, çeviri derlemi ve karşılaştırılabilir derlemin avantaj ve dezavantajlarını sıralamıştır. Bu sınıflandırmaya göre, çeviri derlemleri (paralel derlemler) metin türünün karşılaştırılması ile kaynak ve erek dil eşdeğerliğinin saptanması açısından avantaj sağlar; ancak metinler sınırlı sayıdadır ve çeviri dili ile çeviri tümellerine ulaşılması konusunda dezavantajlıdır. Karşılaştırılabilir derlemler ise, büyük miktarlarda metin bulundurduklarından ve özgün dilde metinler içerdikleri için avantaj sağlar; ancak bu derlemler de eşdeğerliğin saptanması ve metin türlerinin karşılaştırılması açısından dezavantajlıdır (2010: 4-5). Çeviribilim araştırmaları için paralel derlemlerle birlikte karşılaştırılabilir derlemleri kullanmak daha kapsamlı sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilecektir.

Çeviri tümellerini incelemek yerine tekil çevirilerin özelliklerini incelemeye yönelen, yani çevirilerin ortak özellikleri ile ilgilenmeyen araştırmacılar da vardır. Bu yönde

görüş bildiren araştırmacılar çeviri tümellerini incelemeye yönelik araştırmaların bazı sorunlar içerdiğine işaret eder. Chesterman bu sorunları altı temel başlık altında toplamıştır: test etme, temsil edicilik, evrensellik, kavramsallaştırma ve terminoloji, ölçülebilirlik, nedensellik (2004b: 41-5). Bu sorunları kısaca açıklayacak olursak:

- **Test etme:** İddiaların test edilmesi bazen doğrulayıcı kanıtlar sunar, bazı durumlarda ise destekleyici kanıtlar sunmaz. Bu durum çeviriden çeviriye değişebilir.
- **Temsil edicilik:** Tüm çevirileri incelemek mümkün olmayacağından, örnek bir grup alınır ve bu örneğin üst düzeyde temsil edici olmasına dikkat edilir. Bilgisayar tarafından okunabilen büyük derlemeler sayesinde temsil gücünü ölçmek artık daha kolaydır; ancak her zaman bir şüphe söz konusudur.
- **Evrensellik:** Çeviride bir unsurun evrensel bir özellik olduğuna ilişkin iddialar öne sürülebilir; ancak bazen bu bilgi tüm çeviriler için değil, yalnızca alt bir grup için geçerli olabilir.
- **Kavramsallaştırma ve terminoloji:** Alanda bir terminoloji birliği yoktur. Örneğin, bazı araştırmacılar, iddialarını dile getirirken varsayım sözcüğünü kullanır. Açıklama varsayımı (Laviosa, 1996) ve yeniden çeviri varsayımı bu kullanıma yönelik verilebilecek örneklerdir. Bazı araştırmacılar ise ilkelerden bahseder. Müdahale ve ölçünleme ilkeleri (Toury, 1995) bu kullanıma örnek olarak verilebilir. "Paralel", "karşılaştırılabilir", "özgün" gibi birbiri yerine kullanılan ve kafa karışıklığına neden olan birçok kavram vardır.
- **Ölçülebilirlik:** Araştırmacılar soyut fikirlerini birbirlerinden farklı yöntemlerle ölçmeye çalışır. Bu da farklı araştırmaların sonuçlarını karşılaştırmayı güçleştirir.
- **Nedensellik:** Dilsel bir özelliğin bir tümel olduğu iddia edildikten sonra bunun neden ya da nedenlerini de bilmek isteriz. Bu noktada spekülasyondan öteye geçemiyoruz. Çeviri tümellerinin oluşum nedenleri aslında bilişsel düzeyde aranmalıdır; çünkü çeviriler her şeyden önce çevirmenlerin zihinlerinde gerçekleşir.

Çeviri dilinin özelliklerinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan ilk çalışmanın 1986 yılında Martin Gellerstam tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Gellerstam "İsveççe çeviri dili" üzerine bir araştırma yapmış, İngilizceden İsveççeye çevrilmiş romanlardan oluşan bir derlem tasarlamış; ayrıca özgün İsveççe romanlardan oluşan karşılaştırılabilir bir derlem hazırlamıştır. Derlemlerinde "çevirilerin parmak izlerini", yani çevirilerin kendine özgü özelliklerini incelemiştir (2005: 202). Çeviri ve çeviri olmayan İsveççe romanlar arasında belli başlı İsveççe yapıların ve ifadelerin kullanımı konusunda ciddi istatistiksel farklar gözlemlenmiştir (aktaran, Zanettin, 2012: 12).

Zanettin'e göre (a.g.e.: 14), üzerinde en çok inceleme yapılan çeviri tümelleri; basitleştirme, açıklama, ölçünleme, özel birimlerin çevirisi, sıradan olmayan eşdizimler ve müdahaledir. Aşağıda bu tümellerin saptanması ve incelenmesine ilişkin örnek çalışmalardan kesitler sunulmuştur:

- **Basitleştirme (Simplification)**

Bu tümele göre çevirmen, dili veya iletiyi ya da her ikisini bilinçaltında basitleştirir ve bunu çevirisine yansıtır. Bu tümelin belirlenmesi için genellikle bir dilde özgün ve çeviri metinlerden oluşan karşılaştırılabilir bir derlem oluşturulur ve her iki derlem üzerinde (çeviri metinlerden oluşan ve özgün metinlerden oluşan) örnek/örnekçe oranı; yani bir derlemde bulunan birbirinden farklı sözcüklerin derlemdeki toplam sözcük sayısına oranı saptanır. Bir alt derlemde tekrarlanan sözcük sayısı ne kadar azsa, o derlemde dil çeşitliliği o kadar fazladır. Çeviri metinlerden elde edilen düşük örnek/örnekçe oranı, basitleştirme tümeline işaret eder. Örnek/örnekçe oranı *WordSmith Tools* gibi derlem araçlarıyla kolaylıkla elde edilebilir.

Basitleştirme tümelinin bir diğer özelliği ise sözcük yoğunluğudur. Sözcük yoğunluğu, anlamsal (içeriksel) sözcüklerin, dilbilgisel (işlevsel) sözcüklere oranıyla ifade edilir. Çeviri metinlerde işlevsel sözcüklerin ve tekrarların daha yüksek oranda olduğu, ancak sözcük çeşitliliği oranının daha düşük olduğu varsayılmaktadır. Bulgular, özgün metinlerde sözcük yoğunluğunun daha fazla olduğunu göstermiştir.

Laviosa (1998: 557-70), basitleştirme tümelini test etmek için İngilizce tek dilli iki alt derlem kullanmıştır. Çevirilerden oluşan alt derlem *TEC* (Translational English Corpus)'tan, özgün metinlerden oluşan alt derlem ise İngiliz Ulusal Derleminden oluşturulmuştur. Derlemin bir ayağında, gazetelerden alınan metinler, diğer ayağında ise romanlar karşılaştırılmıştır. Sonuçlar, İngilizce dili için basitleştirme varsayımını doğrular nitelikte çıkmıştır.

Benzer bir çalışma, 2010 yılında Richard Xiao, Lianzhen He ve Ming Yue (182-214) tarafından yapılmıştır. Çalışmada tek dilli, karşılaştırılabilir Çince bir derlem oluşturulmuştur. Çevirilerin kaynak dili %99 oranında İngilizcedir. Çalışma sonucunda, çeviri metinlerde sözcük yoğunluğu görece düşük çıkmış ve basitleştirme tümeli desteklenmiştir. Farklı dillerde basitleştirme tümelinin test edilmesi, tümelin ne ölçüde genellenebilir olduğunu gösterebilecektir.

- **Açıklama (Explicitation)**

Açıklama tümeli ilk olarak Shoshana Blum-Kulka tarafından ortaya atılmıştır (Zanettin, 2012: 16). Varsayıma göre, "dil öğrencileri, profesyonel olan ve olmayan çevirmenler tarafından gerçekleştirilen dil aktarımının doğasında, açıklama evrensel bir strateji olabilir" (1986: 21). Baker ise açıklamayı "çeviriye arka plan bilgisi ekleme gibi yöntemleri de kapsayacak şekilde ayrıntılı açıklama yapma" olarak tanımlar (1996: 176). Açıklama, tek dilli karşılaştırılabilir derlemeler veya çift ya da çok dilli paralel derlemeler kullanılarak incelenebilir.

Açıklama varsayımını test etmek için erek odaklı bir bakıl açısıyla yapılan bir derlem çalışmasında, *TEC* derlemi ve İngiliz Ulusal Derlemi iki alt derlem olarak kullanılmıştır (Olohan ve Baker, 2000: 141-58). Bu çalışmada, İngilizce *that* sözcüğü bir açıklama göstergesi olarak belirlenmiştir; çünkü *that* ifadesi isteğe bağlı kullanılmaktadır. Sonuç olarak, "Çevirmenler, isteğe bağlı *that*'i sözdizimsel bağlantıları daha açık bir duruma getirebilmek için özgün metinlerle karşılaştırıldığında çok daha sık bir şekilde kullanmışlardır" (Olohan, 2004: 71). Çevirmenlerin bu sözcüğü, yazarlara göre çok daha fazla kullandığı ortaya çıkmıştır ve açıklama varsayımı desteklenmiştir.

Açıklama varsayımı, paralel derlemeler üzerinde de test edilebilir. Çevirilerde açıklama yapıldığının göstergesi, çeviri metinlerin özgün metinlere göre daha uzun olmasıdır. Örneğin, çevirmen kaynak metindeki kültürel bir unsur, erek metne aktarırken açıklama yöntemini kullanabilir. Ancak, iki alt derlemin (çeviri ve özgün) metinsel uzunluk ya da sözcük sayısı temelinde karşılaştırılması, açıklama varsayımı açısından temsil edici olmayabilir, çünkü farklı dillerin birbirlerinden farklı yapısal özellikleri vardır. Yine de varsayım, farklı dillerde yapılan çalışmalarda karşılık bulmuştur [(bkz. Maia, 1998 (Portekizce/İngilizce); Munday, 1998 (İspanyolca/İngilizce); Zanettin, 2001 (İngilizce/İtalyanca) ve Frankenberg-Garcia, 2009 (İngilizce/Portekizce)]. Açıklama varsayımının bir tümel olarak kabul edilip edilemeyeceğine ilişkin bir tartışma vardır. Varsayımın test edilebilir olmadığına ilişkin görüşler de vardır. Dillerin birbirlerinden farklı özellikleri nedeniyle bu varsayımın test edilmesi zor olabilmektedir. Örneğin, İngilizce *computer screen* (bilgisayar ekranı) söz öbeği, İtalyancaya *schermo del computer* olarak çevrilir. Metin uzar, ancak çeviride açıklama yoktur (Zanettin, 2012: 17-8). Aynı şekilde, *checklist* Türkçeye *yapılacak işler listesi* ya da *kontrol listesi* olarak çevrilmektedir; ancak bu çevirilerde açıklamadan söz edemeyiz.

- **Ölçünleme (Standardization)**

Önerilen üçüncü tümel olan ölçünleme, aynı zamanda normalleştirme, yaygınlaştırma ya da gelenekselleştirme adlarıyla da anılır. Bu varsayıma göre, çeviride kaynak metne yönelik bağlantılar "erek repertuar tarafından tercih edilen alışlagelmiş seçimlerle" güçlendirilir (Tourey, 1995: 268). Başka bir deyişle, çeviri dili erek metnin kendine özgü örüntüleriyle uyum sağlar ve çevirmenler yaratıcı olmaktan ziyade erek dil normlarına bağlı kalarak gelenekçi stratejiler izlerler (Zanettin, 2012: 19).

Ölçünleme varsayımını test etmeye çalışan iki çalışma dikkat çekmektedir. Maeve Olohan (2004), İngilizcede bir yapım eki olan *-ish* ekini *TEC* üzerinde incelemiştir. Derlemin karşılaştırılabilir ayağını ise İngiliz Ulusal Derleminden almıştır. Bu ek, İngilizcede sözcük türünü değiştirebilir, örneğin sıfattan ad; addan sıfat türetebilir. Bir yapım eki olan *-ish*'in özgün metinlerden oluşan alt derlemde çeviri metinlerden oluşan alt derleme göre daha yaratıcı bir şekilde kullanıldığı; ancak renk adı türetmek için kullanılan *-ish*'in çeviri derlemde daha sık kullanıldığı görülmüştür. Olohan, çevirmenlerin renkleri genellikle bu ekle türetmelerinin nedenini "kaynak dildeki temel renkler dışında kalan renk terimlerini, erek dilin renk dizgesi üzerine oturtmanın getirdiği zorluklar" olarak açıklar (2004: 116). Özgün metinlerden oluşan derlemde ise, yazarlar *-ish* ekiyle renk türetmek yerine, renklerin eş ya da yakın anlamlılarını kullanmayı tercih etmişlerdir. Örneğin, *blue* (mavi) için, farklı yerlerde *azure* (gök mavisi), *beryl* (zümrüt mavisi), *turquoise* (firuze) ve *ultramarine* (deniz mavisi) karşılıkları kullanılmıştır. *-ish* yapım ekiyle türetilmiş renk adlarının çeviri metinlerde daha sık görülmesi aynı zamanda daha önceki bölümde söz edilen basitleştirme tümelini de doğrular niteliktedir; özgün metinlerden oluşan alt derlemde sözcük yoğunluğu daha fazladır.

Olohan'ın tek dilli karşılaştırılabilir bir derlem üzerinde yaptığı çalışmaya ek olarak, Dorothy Kenny (2000), ölçünleme varsayımını test etmek için paralel bir derlem kullanmıştır. Sözcük düzeyinde yaratıcılığı, gösterge kabul etmiştir. Paralel derlemin kaynak dil kısmını çağdaş Almanca romanlar, erek dil kısmını ise bu romanların İngilizce çevirileri oluşturmuştur. Kenny öncelikle kaynak metinlerde yalnızca bir kez geçmiş sözcük biçimlerini saptanmıştır. Derlem üzerinde yapılan gerekli işaretlemeler ile elemeler, Almanca referans bir derlemle yapılan karşılaştırmalı incelemeler yardımıyla yapılmış ve yalnızca derlemi oluşturan eserlerde geçen özel sözcüklere odaklanılmıştır. Araştırma sonucunda, yazar tarafından türetilmiş sözcüklerin

(*neologisms*, yeni sözcükler), çeviri metinlerde erek dilde genel kullanım bulan sözcüklerle karşılandığı tespit edilmiştir (Kenny, 2000: 142-88). Böylece ölçünleme varsayımı doğrulanmıştır. Ancak, varsayıma ilişkin farklı dilleri kapsayan araştırmalar yapıldıkça, daha güçlü genellemelere ulaşılabilir ya da varsayımın bazı diller için geçerli olmadığı da görülebilir.

- **Özel Birimlerin Çevirisi (Translation of Unique Items)**

Bu tümel ilk olarak Sonja Tirkkonen-Condit tarafından ortaya atılmıştır (Zanettin, 2012: 20). Tümele göre, "diğer dillerde doğrudan eşdeğerliği bulunmayan dil yapıları ve işlevleri çevirilerde yeterince temsil edilmez" (Tirkkonen-Condit, 2004: 177).

Deer (geyik) sözcüğünün Fince *peura*, *hirvi* ve *hirvieläin* gibi karşılıkları vardır. Ancak, çevirmen bu sözcükleri yalnızca "geyik" olarak çevirebilir ve böylece, bu terimlerin anlamları arasındaki küçük farkları göz ardı etmiş olur. Bu tümel genellikle kültüre özgü ifadelerin çevirilerinin incelenmesiyle test edilir.

- **Sıradan Olmayan Eşdizimler (Untypical Collocations)**

Bu tümel, derlem tabanlı betimleyici araştırmalarda önemli bir inceleme alanı olarak kabul edilir. İncelemeler genellikle tek dilli karşılaştırılabilir derlem üzerinde gerçekleştirilir. Varsayıma göre, "çeviriler, erek dil dizgesindeki özgün metinlerde kullanılmayan ya da nadir olarak kullanılan söz öbekleri barındırırlar" (Mauranen, 2008: 44).

Jarmo Harri Jantunen (2001: 97-112), oluşturduğu karşılaştırılabilir derlem üzerinde Fince çeviri metinleri özgün Fince metinlerle karşılaştırarak, metinleri kullanılan eşdizimler açısından incelemiştir ve çevirilerin eşdizim kullanımı açısından özgün metinlerden büyük ölçüde ayrıldığını görmüştür.

Derlem üzerinde eşdizim çevirilerinin incelenmesi, genellikle hem manüel hem de otomatik yolla yapılır. Marco Baroni ve Silvia Bernardini (2003: 82-91), biri İngilizce diğeri İtalyanca olmak üzere iki karşılaştırılabilir derlem kullanmıştır. İngilizce derlem, Avrupa Birliğinin resmi metinlerinden; İtalyanca derlem ise jeopolitik bir dergiden alınan metinlerden oluşturulmuştur. Yan yana kullanılan sözcükler, özgün metinlerden oluşan derlemlerle çeviri derlemlerde işaretlenmiş, sıklıklar belirlenerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Derlem üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, boyut

olarak daha küçük olan İngilizce derlemde söz konusu eğilim gözlemlenmemiştir. Ancak, dergi metinlerinden oluşan derlemde, yalnızca çeviri metinlerde yüksek oranda birlikte kullanılan eşdizimlere rastlanmıştır.

Benzer bir çalışma da Carmen Dayrell (2007: 375-414) tarafından, eşdizimlere ilişkin nicel veriler kullanılarak yapılmıştır. Dayrell, Portekizce karşılaştırılabilir bir derlem oluşturmuştur. Çeviri ve özgün metinlerden oluşan alt derlemde en az 200 kez geçmiş 10 isim belirlemiştir. Sıklıklar, her iki alt derlemde benzer düzeyde çıkmıştır. Daha sonra eşdizimler, istatistiksel tekniklerle saptanmış ve incelenmeye başlanmıştır. Sonuç olarak, özgün metinlerdeki eşdizim örüntüleri, çeviri metinlere göre çok daha çeşitlidir. Çeviri metinlerdeki eşdizim çeşitliliği ise oldukça düşük bir oranda ortaya çıkmıştır (Dayrell, 2007: 377).

- **Müdahale (Interference)**

Bu tümel, daha önce de belirtildiği gibi ilk olarak Gideon Toury (1995) tarafından çeviride "genel bir kural" olarak ortaya atılmıştır. Müdahale, en genel anlamıyla, çeviri süreci içinde kaynak dil özelliklerinin erek dile aktarımıdır. Bu tümel, bir ya da birden çok dilden çevrilmiş metinlerin erek dilde oluşturulan karşılaştırılabilir bir derlemle birlikte incelenmesiyle test edilebilir (Zanettin, 2012: 21).

Müdahale varsayımı, Fince karşılaştırılabilir bir derlem üzerinde test edilmiş, çeviri metinlerde kaynak metin öğelerinin birebir karşılıklarının yüksek oranda yer aldığı gözlemlenmiştir (Mauranen, 2008: 32-48).

Zanettin'e göre (2012: 21-2) yukarıda bahsedilen çeviri tümelleri, literatürde derlem tabanlı çeviri çalışmalarında en sık kullanılan inceleme alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, paralel ya da karşılaştırmalı bir derlem kullanılarak saptanmaya çalışılan "tümeller" ya da "düzenliliklerin" çeviri sürecinin ürünleri mi, yoksa, çeviriyi bir aracılık olarak kabul edersek, aracıyla sağlanan iletişimin doğal bir sonucu mu olduğu tartışılmaktadır (Chesterman, 2007).

Bir diğer tartışılan konu ise bu düzenlilikleri ya da tümelleri çevirilere özgü olarak kabul ettiğimizde, çeviri metin yığınlarından oluşturulan bir derlemde, çeviri metinlerin hangi bilişsel ve sosyal süreçlerden geçilerek çevrildiğini tespit edemediğimiz için çeviri süreci hakkında bilgi sahibi olunamadığı gerçeğidir. Eğer söz konusu örüntüler bilişsel sebeplerden dolayı ortaya çıkmışsa tümel olarak kabul edilebilir; eğilim ya da

'olasılıksal düzenlilikler' (Toury, 2004) olarak da adlandırılabilir. Ancak, çeviri sürecinde toplumsal unsurlar etkili olduysa, bunlar öznelarası 'normlar' (Malmkjaer, 2008) olarak düşünülebilir. Bu durumda belli bir zamana, yere, dil çifti ve çevirinin yönüne ve metin türüne bakılarak açıklamalar yapılır (Zanettin, a.g.e.).

Zanettin, derlem tabanlı çeviri araştırmaları kapsamında gerçekleştirilen vaka çalışmalarının genellikle kısıtlı veriyle yapıldığını dile getirir. Bu çalışmalar, çeviri süreci veya normlarının belirlenebilmesi için nicel açıdan ve kapsam açısından eksiklere sahiptir:

Vaka çalışmaları, milyarlarca sözcükten oluşan tek dilli derlemlerle karşılaştırıldığında küçük çaplı sayılabilecek derlem bileşenleri (100000-10 milyon sözcük) üzerinde gerçekleştirilir. Bulgulardan elde edilen veriler hem az; hem de kısımlıdır: sonuçlar genellikle özel bir metin türüne ya da birkaç dilsel özelliğe ilişkindir (2012: 22).

Derlemler nicel bulgulara dayalı araştırma olanağı sunan araçlardır. Ancak, çeviri tümelleri, normları ya da kurallarına ilişkin bilgiler birbirini tekrar eden, kümülatif bulguların yorumlanmasından çıkarılabilir. Çeviri, çevirmen ve dillere ilişkin düzenlilikler, görgül verinin tekrar tekrar gözlemlenmesi ve sürekli artan detaylı betimlemelerle ortaya çıkarılabilir.

Sonuç olarak, çeviri metinlere özgü kullanımların ya da örüntülerin bir tümel ya da kural olarak kabul edilebilmesi için, çok sayıda, farklı dil çiftlerinde ve hem paralel hem de karşılaştırılabilir derlemler üzerinde gözlemlenebilmesi gerektiği yönünde görüşler vardır. Başka bir deyişle, çevirilere özgü olduğu düşünülen bir kullanımın, tümel ya da norm olduğunu söyleyebilmek için birçok farklı dili içine alan çalışmalarla desteklenmesi gerekir. Böylece sürekli çoğalan derlemler ve artan veriler, daha doğru genellemeler yapılabilmesini sağlar. Bu noktada, dil evreninin genişletilmesi gerekir. Türkçe, genellikle şimdiye kadar yapılan derlem tabanlı çalışmalarda kullanılan dil evreninin dışında kalmıştır. Sık kullanım bulan çeviri örüntülerinin saptanması ve farklı dillerde sınanması, disiplinin hem uygulama hem de kuramsal alanına katkı sunabilecektir.

Bu tez çalışması kapsamında literatür taramasından anlaşıldığı kadarıyla, günümüzde çeviribilimin bir alt dalı olarak kabul edilen derlem çeviribilim alanında Türkçe ya da Türkçeyi de içine alan bir çalışma yapılmadığı gibi, Türkçeyi içeren bir

model ya da yaklaşım da öne sürülmemiştir. Türkiye'de şu ana kadar yapılan derlem çalışmalarını yönlendirilen iki alanın ise yazılım ve dilbilim olduğu görülmektedir.

Dünyada derlem tabanlı çeviri yaklaşımlarının temel amacının, çeviri tümellerine ulaşmak olduğu varsayıldığında, çeviri dili ve çeviri tümellerinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan araştırmaların olabildiğince fazla dil ve metni kapsaması gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde, bireysel bir çeviri tercihi, kısıtlı sayıda metin parçasından oluşan bir derlemde bir çeviri tümeli olarak algılanabilir, ancak bu genelleme diğer diller ya da metinler için geçerli olmayabilir. Dolayısıyla, daha anlamlı bulguların çıkarımı, dil ve dilsel malzemenin çokluğuna ve kalitesine bağlıdır.

Ancak, derlem dilbilim çalışmalarının aksine, Türkçenin çeviribilim alanında derlem tabanlı çalışmaların dışında kaldığı görülmektedir. Bu sorunun çözümü için ise, alanda çalışma yapacak Türkçe bilen çeviribilim araştırmacılarına gereksinim vardır. Bir derlem dilbilim çalışması gerçekleştirilirken araştırmanın sonuca ulaşması için, üzerinde çalışılan derlemin dilinin araştırmacı tarafından bilinmesi şart değildir. Derlem tabanlı araştırma yöntemleri istatistiksel çıkarımlar yapmaya izin verdiği için, araştırmacı derlemin dilini bilmesede derlemde kodlanmış olan verilerin yapısını bildiği sürece dilbilimsel çıkarımlara ulaşabilir. Ancak çeviribilim açısından farklı bir durum söz konusudur. Çeviribilim alanında çalışan araştırmacı, çeviri tümelleri gibi karmaşık bir konu hakkında sonuçlara ulaşmak istiyorsa, karşılaştırılabilir ve paralel derlemlerden birbirini tamamlayıcı kaynaklar olarak faydalanır. Araştırma süreci, araştırmacının her iki dilde de yetkin olmasını gerektirmektedir.

Derlem tabanlı araştırma yöntemlerinin derlem dilbilime özgü karakterinden çıkartılarak, çeviribilim araştırmalarında kullanılmak üzere uyarlanması çeviribilimin hem uygulamalı hem de kuramsal alanına katkı sağlayabilecektir. Bu uyarlama sadece yöntemlerin ödünç alınması şeklinde olmamalı, söz konusu yöntemlere çeviribilimde kullanılmak üzere özgün bir karakter kazandırılmalıdır. Özellikle İngilizce-Türkçe dil çiftinde olmak üzere, derlemin çeviribilimde bir araştırma yöntemi olarak kullanılması sonucunda Türkiye'deki çeviribilim çalışmalarına daha nicel bir bakış açısı kazandırılabilir. Çeviribilim araştırmalarının nitel düzeyde kalabildiği göz önünde bulundurulduğunda, alanın daha bilimsel bir disipline dönüşebilmesi için derlem tabanlı araştırma yöntemlerinin çeviribilime uyarlanmasının gerekli olduğu açıktır. Bu durum, disiplinlerarası bir çalışmanın gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

2.3.2. Yazınsal ve Biçemsel Özelliklerin Belirlenmesi

Mahadi ve arkadaşları derlemler aracılığıyla çevirmenin biçemi ve ideolojisinin de incelenebileceğini savunmuştur. Çevirmenin dili kullanımı ve dilsel tercihleri onun biçiminin erek metne yansımalarıdır. Çevirmenin sözcük ya da dilbilgisel yapı seçimi, ideolojik duruşunun işaretleri olabilir ve dolayısıyla derlemler çeviri metinlerde saklı olan ideolojiyi araştırmacıların ortaya çıkarmasını sağlayabilir (2010: 47).

Çevirmenlerin biçimleri üzerine bir araştırma yapmak için, tek bir çevirmen ya da daha fazla çevirmenin ürettiği erek metinlerden oluşan bir derlem oluşturulabilir. Bu derlem, kaynak metinler ve erek dilde kaleme alınan benzer metinlerden oluşan referans derlemlerle desteklenir. Karşılaştırmalı incelemelerle çevirmenlerin biçimleri hakkında bilgiler edinilebilir. Ayrıca çevirmenlerin ne ölçüde erek odaklı çeviri yaptıkları ölçülebilir. Çevirilerin erek dilde yazılmış özgün metinlerle benzerlikleri ve ayrıştıkları noktalar belirlenerek çevirmen tercihleri hakkında geniş bilgi sahibi olunabilir.

Zanettin'e göre, çevirilere ilişkin düzenlilikler yanında, çevirmenlere ilişkin düzenliliklerden de söz edilebilir (2012: 24). Çevirmenlere ilişkin düzenlilikler, çevirmen tercihlerini, çeviri yöntemi seçimlerini, bilgi birikimlerini ve mesleki deneyimlerini, yaratıcılıklarını ve erek metinde ne ölçüde görünür olmak istediklerini yansıtır. Zanettin'in öne sürdüğü "çevirmenlere ilişkin düzenlikler" kavramı, çevirilerde karşılaşılan biçemsel ve yazınsal tercihleri içerebilir. Aşağıda çevirilerin bu özelliklerini saptamak üzere yapılan çalışmalara bazı örnekler verilmiştir.

Baker (2000) farklı çevirmenler tarafından üretilen farklı metinlerin ayırıcı özellikleri olduğu görüşünden yola çıkar. Kaynak dil ve kaynak metinden bağımsız olarak, çevirmenler kendi dilsel alışkanlıklarını, yani dil tercihlerini erek metne yansıtır. Bu varsayımı sınamak için, Baker farklı erek dil ve metinlerle farklı çevirmenler tarafından çevrilmiş olan metin parçalarından oluşan bir derlem hazırlamıştır. Derlem üzerinde örnek/örnekçe oranı, ortalama tümce uzunluğu, *that* ve *say* sözcükleriyle ilgili incelemeler yaparak istatistikler elde etmiştir.

Baker (2004) bir başka çalışmasında ise yine farklı çevirmenler tarafından çevrilmiş olan erek metinlerden oluşan bir derlem hazırlamış ve bu derlem üzerinde sözcük

kümelerinin tekrarlanması, tekrarlanan ifade dizileri ve *on the other hand* ve *at the same time* ifadelerini araştırmıştır. Her iki çalışmada da Baker, çevirmenlerin söz konusu özellik ve ifadeleri oldukça farklı şekillerde kullanmış olduğu sonucuna varmıştır.

Çevirmen tercihlerinin ya da davranışlarının saptanmasına yönelik derlem çalışmaları aynı zamanda çeviri etkinliğinin içinde gerçekleştiği toplumsal ve kültürel çevrenin gözlemlenmesini sağlayabilir. Çevirmenlerin birey dil kullanımı, biçimsel ve dilsel alışkanlıklarının saptanması ve karşılaştırılması için bir araç olarak kullanılan derlemeler üzerinden "çevirmenleri çeviri sürecinde harekete geçiren gücün de ne olduğu anlaşılabilir. Bu itici güç, kaynak malzeme, çevirmenin erek okur kitlesinin beklenti ve gereksinimlerine yanıt vermek istemesi vb. olabilir" (Olohan, 2004: 150). Çevirmenin, tercihlerinin ve genel olarak biçiminin saptanmasına yönelik bu çalışmalar hem paralel hem de karşılaştırılabilir derlemeler kullanılarak yapılabilir.

Çevirmenin biçimine ilişkin bir çalışma Charlotte Bosseaux (2001, 2004, 2006, 2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada paralel derlem kullanılmıştır. Bosseaux, Virginia Woolf'un *The Wave* adlı romanının Fransızcaya yapılan iki farklı çevirisini derlem üzerinde incelemiştir. İnceleme parametreleri, kişi zamirleri, zaman ve yer zarfları ve "anlatımsal/öyküsel yapının çevirmen tercihleri nedeniyle etkilenip etkilenmediği; etkilendiyse nasıl etkilendiği" sorusuna yanıt bulmak amacıyla fiil kiplerinin saptanması olarak belirlenmiştir (Bosseaux, 2004: 108; aktaran, Zanettin, 2012: 24).

Gabriela Saldanha (2011), İspanyolca/Portekizce paralel derlem üzerinde kaynak dildeki sözcüklerin erek dile farklı çevirmenler tarafından nasıl aktarıldığını incelemiştir. Bu çalışmada, bir çevirmenin, diğer çevirmene göre oldukça yüksek oranda eğik yazı kullanımını tercih ettiği görülmüştür, büyük olasılıkla bunu önemli noktaları vurgulamak ve çeviriyi daha anlaşılır kılmak için yapmıştır. Diğer çevirmen ise bazı sözcükleri kaynak metinde yer aldıkları şekilde bırakmıştır.

Federico Zanettin (2001), Salman Rüştî'nin romanlarının farklı çevirmenler tarafından çevrilmiş İtalyanca çevirilerinin yer aldığı paralel bir derlem oluşturmuştur. Bu derlemde farklı çevirmenler tarafından yabancı sözcüklerinin nasıl çevrildiğini incelemiş, farklı yöntemleri belirlemiştir.

Stig Johansson (2004), 10 profesyonel çevirmen tarafından İngilizceden Norveççeye çevrilen bir kısa öykü ve bir bilimsel makaleyi, içeriklerinde dizgesel çeşitlilikler bulunup bulunmadığını ve bu tip değişiklikler varsa bunların bireysel ve biçimsel seçimlere mi dayandığını; yoksa kaynak dil müdahalesinden mi kaynaklandığını saptamaya çalışmıştır. Çalışmasında, bildirim tümcelerinin ilk tümceciğinin öznesi üzerine odaklanmıştır. Çevirmenlerin genel eğiliminin özneyi koruma yönünde olduğunu görmüştür. Biçimsel ve biçimsel farklılıklar arasında kesin bir sınır olmasa da, alınan örneklerde bu durumun dillerarası farklılıklardan kaynaklanabileceği belirtilmiştir (2004: 49). Ayrıca, metnin türü ve çevirmene bağlı olarak gerçekleştirilen kullanımlar olduğunu da belirtilmiştir.

Johansson, aynı metnin farklı çevirilerinde gerçekleştirilecek olan dizgesel incelemelerin birey olarak çevirmenler ya da çevirmen gruplarının profillerini tanımlamaya yardımcı olabileceğini dile getirmiştir. Bunun yanında, bireysel seçimlerin Toury'nin yeterlik ve kabul edilebilirlik paradigmaları üzerinden açıklanabileceğini söylemiştir. Başka bir deyişle, çevirmen kaynak dil normlarına bağlı kalarak yeterliği, erek dil normlarına bağlı kalarak ise kabul edilebilir bir erek metin oluşturmayı tercih edebilir (Aktaran, Zanettin, 2012: 24-5).

Mona Baker, derlem tabanlı bir çalışmada Peter Bush ve Peter Clark adlı iki çevirmenin dilsel eğilimlerini, bu eğilimlerin birbirinden nasıl ayrıştığını ve bunların çevirmenlerin biçimini nasıl yansıttığını irdemiştir. Baker bu çalışmasında, örnek/örnekçe oranı, ortalama tümce uzunluğu gibi derlem ölçütlerini kullanmıştır. Derlem, iki çevirmen tarafından çevrilmiş sekiz kitaptan oluşturulmuştur. Boyutu 6.5 milyon sözcüğü bulan derlemin incelenmesi sonucu, özgün metinlerin doğasından bağımsız olarak, her bir çevirmenin istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir düzeyde belli dilsel tercihleri tekrar ettiği gözlemlenmiştir. Başka bir deyişle, çevirmenler erek metinlere biçimsel imzalarını atmışlardır (Hermans, 2007: 27-8).

Çevirmenin biçiminin saptanmasına ilişkin bir diğer çalışma ise Defeng Li tarafından yapılmıştır. Yazar, "Translator Style: A Corpus-assisted Approach" (Çevirmenin Biçimi: Derlem destekli Yaklaşım) adlı makalesinde, *Honglouloumeng* adlı Çince romanın İngilizceye yapılmış iki farklı çevirisini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Çince/İngilizce karşılaştırılabilir ve paralel bir derlem oluşturan Li, araştırmanın amacını, iki farklı çevirmenin biçimlerinin nasıl ayrıştığını ve bu ayrışmanın nedenlerini saptamak olarak belirlemiştir. Derlemi oluşturan bileşenler, Çince özgün

roman ile, iki farklı çevirisidir. Yazar, iki çeviriyi örnek/örnekçe oranı ve tümce uzunluğu açısından karşılaştırmıştır. Her iki birim de oluşturulan derlem üzerinde araştırılmıştır. Sonuç olarak, bir çevirideki sözcük çeşitliliği diğerine göre oldukça fazla çıkmıştır. Yazar, bunu sözcük çeşitliliği fazla çıkan erek metnin çevirmeninin dipnot vermek yerine, Çin kültürüne özgü kavramları açılama yoluyla İngilizceye aktarmasına bağlamıştır. Çevirilerden biri diğerine göre 250 sözcük fazladır. Bu durum ise, çevirmenlerin anadillerinin farklılığına ve dillerin karakteristik özelliklerine bağlanmıştır (2017: 121-67). Daha önce de belirtildiği gibi, derlemler, araştırmacının sorusuna bağlı olarak ona istatistiksel veriler ve nicel bilgiler sunar. Ancak, bu sayısal verileri yorumlayacak olan araştırmacının kendisidir. Araştırmacının bilgi birikimi ve deneyimi, elde ettiği nicel sonuçlar üzerine nitel değerlendirmeler yapabilmesine yardımcı olabilir. Derlem tabanlı yaklaşımlarla, üründen sürece doğru yol alınarak, nicel veriler ışığında, çeviri sürecine ilişkin çıkarımlarda bulunulabilir.

Modern dönem Çince romanlarını içeren Çince-İngilizce paralel derlemi (Chinese-English Parallel Corpus of Modern and Contemporary Chinese Novels – CEPCOCN), çeviri romanlarda biçimin derlem tabanlı yaklaşımlarla incelenmesi amacıyla tasarlanmıştır. Bir milyar Çince karakterden oluşturulan derlemde metin parçaları yerine tam metinler kullanılmıştır.

Derleme romanlar ve öyküler dahil edilmiştir. Çeviri metinler üç sınıfa ayrılmıştır: Anadili İngilizce olan çevirmenler tarafından çevrilen metinler, Çinli çevirmenler tarafından çevrilen metinler ve bu iki grubun birlikte çalıştığı çeviriler. Çeviride biçimsel özelliklerin saptanması amacıyla oluşturulan derlemin, aynı zamanda çeviri tümellerinin belirlenmesinde, söylem aktarımlarının çevirilerinin incelenmesinde, belirli yazarlar tarafından yapılmış çevirilerin incelenmesinde, anadilden ve anadile yapılan çevirilerin karşılaştırılmasında, aynı edebi eserin çevirilerinin art-süremlî düzlemde karşılaştırılmasında kullanılabileceği belirtilmiştir (Huang, 2015: 31-2).

Jeremy Munday, filmler ve siyasi yazılar da dahil olmak üzere, yirminci yüzyıl Latin Amerikan yazınından İngilizceye yapılan çevirilerde “biçem” (dilsel tercihler) ve “ses” in (anlatımsal bakış açısı) incelenmesi için yaptığı incelemede, çeviri çalışmaları, anlatıbilim, çeviride biçem, eleştirel söylem incelemesi ve derlem tabanlı çalışmaları bir arada kullanarak disiplinlerarası bir yaklaşım benimsemiştir. Munday, çalışmasının, genel olarak betimleyici çeviri çalışmalarından temel aldığını; ancak biçem ve buna bağlı olarak ideolojik bağlamın da incelendiğini dile getirir. Çalışma

bilgisayar destekli ve temsil yeteneğine sahip derlemlemlerle gerçekleştirilmiştir (2008: 6-7). Derlem tabanlı yaklaşımların anlatılabilmek, çeviride biçem ve ideoloji gibi alanlarda bir metodoloji olarak kullanılmasıyla, derlem tabanlı çalışmalar teknik eviri, tıp çevirisi gibi uygulamalı alanlar yanında yazın çevirisi alanı kapsamına giren çalışmalara da katkı sunabilecektir.

Teknolojik gelişmelerle paralel bir şekilde derlem araçlarının da gelişmesiyle, çevirmenin biçeminin incelenmesine yönelik çalışmalarının artacağı dşnlmektedir. Yukarıdaki örnekten de anlaşılabileceği gibi, belli bir konu alanı ve araştırma konusuna yönelik olarak hazırlanan derlemlemler, farklı konulu araştırmalara da kaynaklık edebilir ve söz konusu araştırmalara veri sağlayabilirler.

Derlem tabanlı yaklaşımlar bu nedenle, eviribilim çalışmalarına kaynaklık eden, onları yönlendiren ve bu çalışmalara veri sağlayan araçlar; başka bir deyişle bir metodoloji olarak kabul edilebilir.

2.4. Değerlendirme

Derlem tabanlı eviri çalışmaları kuramsal temelini betimleyici eviri çalışmalarından alır. Betimleyici eviribilim de olduğu gibi, derlem tabanlı çeviribilimde betimlenecek olan olgular ya da araştırmanın inceleme nesneleri çevirilerin kendileridir. Günümüzde eviribilimin bir alt alanı olarak kabul edilen derlem tabanlı yaklaşımlar, ürün odaklı bir araştırma yöntemi olarak kabul edilebilir. Derlemlemler ve derlem araçları, araştırmacıya araştırma süreci boyunca yardımcı olabilecek, araştırmayı yönlendirebilecek veriler sunar. Derlemlemler ve araçlardan elde edilen nicel veriler, araştırmacılar tarafından yorumlanır. Ancak, derlemlemler bir araştırma sorusuna tek başlarına yanıt veremezler. Derlemlemleri kendi araştırma konuları ve amaçlarına göre yönlendirecek olanlar araştırmacılarıdır.

Çeviribilim araştırmalarında en sık kullanılan derlemlemler, tek dilli başvuru derlemlemleri, paralel derlemlemler ve karşılaştırılabilir derlemlemler olduğu söylenebilir. Derlem tabanlı eviri çalışmalarının odak noktasını eviri tümellerinin saptanması oluşturmaktadır. Çeviri tümeli, erek metinleri özgün metinlerden ayıran özellikler olarak tanımlanabilir. Bu zelliklerin tespiti, genellikle karşılaştırılabilir derlemlemler kullanılarak yapılır.

Literatürde, basitleştirme, normalleştirme, açıklama, müdahale ve ölçünleme gibi çeviri tümellerinin farklı dillerde sınındığı çalışmalara rastlanmıştır, ancak bu çalışmaların içinde Türkçeyi içine alan bir araştırmayla karşılaşılmamıştır. Varsayımların farklı dillerde kaleme alınmış özgün ve erek metinler üzerinde sinanmasının, araştırmaları daha nicel ve bütüncül kılabilceğı düşünölmektedir.

Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla derlem üzerinde arama ve inceleme olanakları artmıştır. Günümüzde derlemler, yalnızca çeviri tümellerinin saptanmasında değil, çeviribilimin birçok inceleme alanında kullanılabilmektedir. Bu alanları başında, çevirilerdeki yazınsal, biçemsel ve ideolojik özelliklerin tespiti gelmektedir. Büyük metin yığınları üzerinde otomatik işlemler gerçekleştirmeyi mümkün kılan derlem araçları sayesinde, farklı erek metinler birbirleriyle karşılaştırılmakta; kaynak ve erek metinler üzerinde karşılaştırmalı incelemeler yapılabilmektedir. Çevirmenlerin dilsel tercihlerinin belirlenmesi, söylem analizlerin yapılması, çevirinin kaynak ya da erek kutba yakınlığının belirlenmesi, çevirmenin görünürlüğünün saptanması gibi inceleme alanlarında da kullanılabilecek olan derlemler, araştırmacıya araştırma sürecinde destek olabilmektedir.

Derlem tabanlı yaklaşımların çeviribilimin kuramsal alanında kullanılmasıyla, alanın daha nicel ve görgöl bir nitelik kazanacağı düşünölmektedir. Büyük metin yığınları üzerinde incelemeler yapılabilmesini mümkün kılan derlem inceleme araçlarıyla, tümevarımlı bir yaklaşım benimsenerek tümelin bilgisine ulaşılabilceğı varsayılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMALI ÇEVİRİBİLİM VE DERLEM

3.1. Çeviri Eğitimi

Derlem kullanımı ilk kez çeviribilim alanına girdiğinde, çeviri eğitimiyle ilişkilendirilmemiş ve derlemler genellikle çeviri dilinin özellikleri ile ayırıcı unsurlarını incelemek amacıyla kullanılmıştır. Çeviribilim araştırmalarında, kaynak, özgün ya da erek dilsel malzemelerden oluşan büyük metin yığınları üzerinde incelemeler yapılmasına ve istatistiksel çıkarımlarda bulunulmasına kaynaklık eden derlemler, araştırmacıların araştırma süreçlerinde başvurdukları birer yardımcı araç olarak yerlerini almıştır. Bu nedenle başka araştırmacılar tarafından daha önce hazırlanmış veya araştırmacı tarafından, kendi gereksinimleri doğrultusunda tasarlanmış, farklı türlerde derlemler ve genel dilsel araştırmaların yapılabilmesine olanak sağlayan derlem araçları, başta çeviri tümellerinin saptanması olmak üzere, çevirilerde biçimin ve yazınsal özelliklerin incelenmesi, çeviri eleştirisi ve terminoloji çıkarımı gibi çeviribilimin temel alanları ve çeviribilimle ilişkili konularda, araştırma sürecinin önemli bileşenleri olmuştur. Ancak, derlem tabanlı çalışmalarla ilgili farkındalığın artması ve konuyla ilgili akademik çalışmaların yaygınlaşması, başta paralel ve karşılaştırılabilir derlemler olmak üzere, derlemlerin ve bu derlemler üzerinde nicel araştırmalar yapılabilmesinin önünü açan derlem araçlarının çeviri eğitiminde kullanılmasını gündeme getirmiştir. Böylece halihazırda yaygın bir biçimde yabancı dil öğretiminde kullanılan derlemlerin çeviri eğitimde kullanılması, derlem tabanlı çeviri çalışmalarıyla ilgilenen araştırmacılar tarafından tartışılmaya başlanmıştır.

Öğrencilerin profesyonel çevirmenlerin sahip olduğu nitelikleri kazanabilmeleri ve iş yaşamına verimli bir şekilde hazırlanabilmeleri için çeviri eğitiminde derlem kullanımının desteklenmesinden taraf olan Silvia Bernardini'ye göre "öğrencileri, günlük hayatlarında karşılaştırılabilir derlemleri başvuru kaynakları olarak kullanmalarına yönelik olarak eğitmek, daha iyi tasarlanmış, daha doğru ve daha akıcı çevirilerle sonuçlanabilir" (2004: 20).

Kaynak ve erek metinlerden oluşan ve uzman sistemler olarak kabul edilebilecek olan paralel derlemeler de öğrencilerin, profesyonel çevirmenlerin çeviri sorunlarına yönelik olarak geliştirdikleri çözümlere ilişkin bir farkındalık geliştirmelerini sağlayabilir (a.g.e.). Bernardini, çeviri eğitiminde derlem kullanımının öğrenci çevirilerine olası katkısının altını çizmiştir.

Günümüzde derlemelerin çeviri derslerinde kullanılmasını destekleyen birçok araştırmacı vardır. Derlem tabanlı çeviri yaklaşımlarının öncülerinden olan Federico Zanettin, diller arasında hizalanmış birimler içermeseler de karşılaştırılabilir derlemelerin, dilde sıklıkla kullanılan eşdizimler ve karşılaşılan yapısal özelliklerden oluşan bir repertuar sunduğunu dile getirir. Bu dilsel varlık, diller arasında eşdeğerliğin sağlanmasına yardımcı olabilir; çünkü sıklık listeleri, potansiyel okur kitlesinin bir metin türünde kaleme alınmış olan erek metnin dilsel özelliklerine ilişkin beklentilerinin bir göstergesidir (1998: 626). Zanettin aynı zamanda, "çeviri öğrencilerine yönelik iş istasyonu" (translator trainee workstation) fikrini öne sürmüştür ve bu öneri çeviri bölümü müfredatlarına derlemlere dayalı çeviri etkinliklerinin dahil edilmesini öngörür:

Bir kelime işlemci, çift dilli derlemeler ve diğer kaynaklarla birlikte bağlamli dizinlemeye ilişkin araçları içeren *çeviri öğrencilerine yönelik bir iş istasyonun* çeviri eğitimine değerli katkıları olabilir (a.g.e.).

Çevirmenlerin başvurdukları donanım ve yazılım kaynakları, çeviri işinin özelliklerine göre farklılık gösterir. Genel amaçlı bir sözcük işlemci yazın çevirmenlerinin gereksinimlerini karşılayabilecekken; teknik çevirmenler, bilgisayar destekli araçlar, çeviri bellekleri ve terminoloji sistemleri, yerelleştirme yazılımları gibi bileşenlerden oluşan çok yönlü bir "çevirmene yönelik iş istasyonu" na gereksinim duyabilirler (2002b: 10). Zanettin, bu "iş istasyonu" na derlemelerin de dahil edilmesini önerir:

Derlemeler ve bağlamli dizinlerin çıkarımına yönelik yazılımlar, çevirmenin iş istasyonunda büyük yer bulabilir. Daha fazla derlem kaynağı profesyonel çevirmenlerin erişimine açık olabilir ve olmalıdır. Bunu başarmak için derlem tasarımcıları ve yazılım geliştiricilerin ilgili kullanıcıların özel gereksinimlerini dikkate alması gerekir. Derlemelerin çeviri kaynakları olarak nasıl kullanılacağını öğrenmek çeviri müfredatlarının ve öğrencilerin profesyonel yeterliliğinin bir parçası olmalıdır (a.g.e.).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi, derlem araçlarının çevirmenlerin gereksinimlerine uygun bir şekilde tasarlanması, çevirmenlerin gereksinimlerine yanıt verebilmesi oldukça önemlidir. Zanettin, aynı zamanda söz konusu araçların

çeviribilim bölümlerinde incelenmesi ve kullanımlarının öğretilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Çeviribilim ya da mütercim-tercümanlık bölümlerine ait ders planları yapılırken, öğrenciyi profesyonel yaşama hazırlama kaygısı güdülür. Bu nedenle, uygulamalı dersler müfredatın önemli bölümünü oluşturur. Özellikle “Özel Alan Çevirisi” derslerinde öğrenciler, tıp çevirisi, hukuk çevirisi, teknik çeviri, Avrupa Birliği metinleri çevirisi, ekonomi metinleri çevirisi gibi farklı uzmanlık alanlarından metinlerle ve özel alan terminolojisiyle karşılaşır. Genel başvuru derlemleri, paralel derlemler ve karşılaştırılabilir derlemler, öğrencinin uzmanlık alanı bilgisi, metin türü özellikleri, terim bilgisi ile profesyonel çevirmenlerin dilsel ve metinsel tercihleri konusunda bilgi sahibi olmasına yardımcı olabilir.

Daha önce de belirtildiği gibi, bir derlem hem genel hem de özel alanlarda büyük boyutlarda ve çeşitlilikte metinler içerebilir. Derlemler, herhangi bir alana ilişkin bilgi edinmek isteyen, söz konusu alana ait metinsel özellikler üzerinde çalışma yapması gereken ya da -derlem erek metinleri de içeriyorsa- çeviri sürecinde benimsenen çeviri yöntemlerine ilişkin bir araştırma yapacak olan kullanıcılara kaynaklık edebilir. Dolayısıyla derlemlerin çeviribilim bölümlerinde okuyan öğrencilerle bu bölümlerde ders veren öğretim elemanlarına birçok açıdan katkı sunma potansiyeli olduğu söylenebilir.

Çeviri eğitiminde derlem kullanımının eğiticiye sunabileceği en önemli katkılardan biri, derlemlerin ders hazırlama sürecinde ve çeviri derslerinde yardımcı birer kaynak olarak kullanılabilmesidir. Gerçek kaynak ya da erek metinlerden oluşturulan derlemlerin eğiticiye yarar sağlayabileceği düşünülebilir. Derlem kullanımının çeviri eğitimine dahil edilmesinin eğitimde verimliliğini yükseltebileceği söylenebilir. Bu yeni öğretim yöntemi, çeviri eğitimcilerinin yetkinliğini artırabilir.

Qing Wang, Çin'deki çeviri eğitimcilerinin çoğunun anadillerinin Çince olduğunu ve İngilizceyi ilkokuldan üniversiteye kadar Çin'de, yani Çin'in eğitim sistemi içinde öğrendiklerini belirtmiştir. Belli koşullar altında anadili İngilizce olan birine kullanımı uygun gelen bir ifadenin seçimi konusunda, Çince-İngilizce dil çiftinde eğitim veren bir çeviri eğitimcisi büyük zorluklar yaşayabilir; çünkü söz konusu eğitimcinin erek dil algısı, o erek dili anadili olarak konuşanlar kadar güvenilir değildir (2011: 287). Türkiye'de benzer bir durumla karşı karşıyayız. Türkiye'de bulunan üniversitelerin mütercim-

tercümanlık ve çeviribilim bölümlerinde eğitim veren öğretim elemanları da İngilizceyi genellikle Türkiye'de ve anadili Türkçe olan İngilizce öğretmenlerinden öğrenmiştir. Doğal olarak bu eğiticiler, günlük hayatlarında İngilizceye maruz kalmamaktadır. Bu durum özellikle erek dil İngilizce olduğunda, çeviri eğiticisinin sorunlarla başa çıkmasını zorlaştırabilir. Derlem bu noktada erek dildeki doğal ve günlük kullanımlar hakkında eğiticiye veriler sunabilir.

Oldukça fazla miktarda gerçek dil malzemesi içeren bir derlem, o dilin söz varlığı, yapıları, biçimsel ve biçimsel özellikleri gibi birçok konuda güvenilir ve uygulanabilir veriler sunabilir. Örneğin, İngilizce özgün metinlerden oluşan bir başvuru derlemi çeviri eğiticisinin zengin içerikli dil malzemesine erişimini sağlayarak, özellikle İngilizce erek diline yapılacak çevirilerde karşılaşılabilecek çeviri sorunları ile başa çıkması için eğiticiye çözümler sunabilir. Böylece erek dilde genel olarak kullanılan dilsel örüntülere ulaşmak mümkün olabilir. Bu durum, çeviri eğiticisini öznel yargılardan ve kafa karışıklığından uzaklaştırabilir. Ayrıca özgün metinlerin aynı dildeki çeviri metinlerle karşılaştırılması, çeviri dilinin özelliklerinin, yani çeviri tümellerinin saptanmasını sağlayabilir. Böylece eğitici, erek metinlerin genel özellikleri hakkında da bilgi sahibi olmuş olur. Kaynak ve erek dilde paralel ve karşılaştırılabilir metinler, eğiticilere derslerini daha etkin, işlevsel ve sistemli bir şekilde tasarlama şansı verebilir. Derlemlerin eğiticiye sunabileceği en önemli katkılardan biri de dil kullanımına ilişkin kanıtlar içermeleridir. Eğiticiler derlemleri kullanarak, görüşlerini destekleyebilirler. Öğrenci çevirilerini eleştirirken ya da öğrencilere önerilerde bulunurken, onlara doğal dil kullanımlarına ilişkin örnekler verebilir ya da profesyonel çevirmenler tarafından tercih edilmiş yöntemleri gösterebilirler.

Derlem kullanımı, öğrenciyi de birçok açıdan destekler. Derlemlerin çeviri eğitiminde etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla;

- kaynak metnin daha iyi bir şekilde anlaşılması sağlanır,
- özel terimler daha doğru bir şekilde anlaşılır,
- öğrencilerin metin türlerine ilişkin bilgisi artar,
- öğrenciler öngörülemez ve rastlantısal öğrenmeyi deneyimler,
- öğrencilerin özgüveni artar ve öğrenciler bağımsız çalışma imkanı bulurlar (Mahadi v.d., 2010: 58).

Derlem tabanlı öğrenme, büyük miktarlardaki kaynak ve erek metnin kullanılmasını öngördüğünden, gerçek durumlarda üretilmiş metinler üzerinde incelemeler yapılabilmesini mümkün kılarak yapıcı öğrenme sürecini destekleyebilir.

Çeviri derslerinde derlem kullanımı, öğrenciye daha aktif bir öğrenme ortamı sağlayabilir. Geleneksel yollarla işlenen çeviri derslerinde, genellikle tek bir metin üzerinden gidilir, öğrencilerin gerçekleştirdiği farklı çeviriler yorumlanır ve bu çeviriler genellikle öznel bir bakış açısıyla değerlendirilir. Derlem tabanlı yaklaşımlar ise, öğrencilere paralel ve karşılaştırılabilir birçok metinden oluşan geniş bir yelpazede dilsel malzeme sunar. Öğrenciler, ilgili yazılımlar yardımıyla gerekli veriyi metinler içinden çekebilir ve öğrenme sürecine yalnızca öğrenci olarak değil, araştırmacı kimliğiyle de katılmış olurlar. Derlem tabanlı çeviri eğitimiyle, öğrencinin yaratıcılığı ve kendine olan güveni de böylece artabilir.

Derlemler üzerinde incelemeler yapmak, görgül bir araştırma yöntemi olarak kabul edilebilir. Derlemler üzerinde inceleme yapan bir öğrenci, araştırma ve gözlem yeteneklerini geliştirir. Çeviri dersinin içeriği de böylece yalnızca öğrenci çevirilerinin sınıf içinde okunması ve eleştirilmesinden çıkarılarak, öğrencinin kaynak ve erek dilde çok sayıda metin üzerinde inceleme yapmasına kaydırılır.

Karşılaştırılabilir bir derlem üzerinde çalışma yapan öğrenciler, çeviri dilinin özgün dilden ayrışıp ayrışmadığını, ayrışıyorsa, bu ayrışmanın hangi düzeyde gerçekleştiğini ve bu dillerin (aynı dilde kaleme alınmış özgün metinler ile erek metinlerin özelliklerinin) nasıl farklılıklar gösterdiğini gözlemlene şansına erişebilir. Paralel bir derlem üzerinde çalışma yapan öğrenciler ise erek dilde eşdeğer ve kabul görmüş ifadeleri saptayabilir ve diller arasındaki biçimsel, sözdizimsel ve biçimsel farklılıklar hakkında bilgi sahibi olabilir.

Çeviri eğitiminde kullanılan karşılaştırılabilir ve paralel derlemler, öğrencilerin yalnızca çift dilli sözlüklerde karşılıklarına çıkan anlamlara değil, bağlama da odaklanmalarını sağlayabilir. Bu nedenle, derlemler çoğunlukla kullanıcıya sözlüklerin sunduğundan daha fazla alternatif sunar. Derlemler üzerinde inceleme yapan öğrenci, ilgili kavramı metin yığınları içinde görür ve böylece kavramın kullanım alanları hakkında daha net bilgi edinmiş olur. Öğrenciler, derlem tabanlı incelemelerle hem kaynak hem de erek dilde sık kullanılan dil örüntülerine ilişkin bilgi de edinebilir.

Belinda Maia, bu konuyla ilgili olarak "derlem hazırlama ve bu derlemlerden terminoloji çıkarımı yapmayı içeren metodoloji, seçmeli bir ders değil, müfredatların bir parçası olmalıdır" demiş ve böylece öğrencilerin, çeviride uzmanlaşmaya yönelik piyasa eğilimine daha iyi bir şekilde hazırlanabileceğini belirtmiştir (2003: 52). Ayrıca,

"genel derlemler kullanılarak verilen eğitimler, çevirmenlerin eğitimi için çok değerlidir, bu yöntem öğrencilerin sözlüklerin ötesine geçmesini sağlar, öğrenciler sözcükleri bağlam içinde gözlemler ve bağlamlı dizinler içinde saptamalar yaparak uygun sözcüğü seçerler" (Maia, 2005: 4). Özel alana yönelik tasarlanan derlemler ise öğrencinin farklı metin türlerini tanıması ve değerlendirmesi açısından önemlidir (a.g.e.).

Derlem kullanımının çeviri eğitimine sunduğu en önemli katkılardan biri, öğrencilerin derlem ve derlem araçlarını kullanarak, sorgulama ve analiz etme yeteneklerini geliştirebilecek olmasıdır. "Öğrenci merkezli bir yaklaşımla, çeviri öğrencileri, sorun alanlarını belirlemede, betimleyici varsayımlar oluşturmada ve bu varsayımları öğrenme sürecini kolaylaştırıcı bir rol üstlenen eğiticiyle birlikte sınamada araştırmacılar olarak davranırlar. Bu döngüsel süreçte öğrenciler, sözcük listeleri oluşturma, bağlam içinde anahtar sözcük bulma gibi derlem tekniklerini dilsel bilgi ve içgörülerıyla birleştirir ve derlemin sunduğu verilerde bulunan örüntüleri yorumlarlar" (Laviosa, 2012: 230).

Derlemler ya da derlem araçları, kullanıcılarına çeviri sorunlarına ilişkin anında ve kesin çözümler sunmazlar. Derlem üzerinde incelemeler yaparak veri çıkarımında bulunması gerekenler, kullanıcılarıdır. Guy Aston (2009: x) derlemlerin, çevirmenin karşılaştığı sorunlara çok nadir durumlarda anında yanıt verebildiğini dile getirir. Çeviri bellekleri ya da makine çevirisi sistemlerinin aksine, derlemler, kullanıcılarına kabul edebilecekleri, üzerinde düzeltme yapabilecekleri ya da reddedecekleri alternatifler sunmazlar. Sonuçlara ulaşabilmek için, derlem verisinin karşılaştırmalı olarak yorumlanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yorumlama ve değerlendirme süreci, yalnızca teknik beceri gerektirmez; her şeyden öte eleştirel düşünmeyi gerektirir. Bu nedenle, çeviri öğrencilerine derlem kullanımı öğretilirken, onların çeviri ve öğrenme süreçleri hakkında düşünceleri de sağlanabilir. Böylece öğrenciler tüm bu süreçlerde derlemleri nasıl kullanabileceklerine ilişkin bir farkındalık kazanmış olurlar.

Teknolojik gelişmelerin, çeviri etkinliğine olumlu etkileriyle birlikte, çeviribilim bölümünde ders veren öğretim elemanları, 21. yüzyılın çevirmenlerini yetiştirebilmek için yeni pedagojik yaklaşımlara yönelmelidirler (Rodríguez Inés, 2009: 130). "Bu nedenle, neredeyse tümüyle eğiticinin bilgisi ve deneyimine dayanan bir metodolojiden, öğrencilerin gereksinimlerine (gereksinimlere göre malzeme seçimi ve

düzenlenmesi, öğrencilerin kendilerini değerlendirmesi vb.) odaklanan bir metodolojiye geçişi öneriyoruz”. Patricia Rodríguez Inés, önerdiği bu metodoloji değişikliğini aşağıdaki şekilde özetlemektedir:

Öğretim elemanının sezgilerine dayalı çeviri eğitimi

Çeviri eğitimine derlem kullanımının dahil edilmesi

Çeviri yeterliğinin geliştirilmesi için öğrenci merkezli ve ödev tabanlı metodolojiyi kapsayan derlem kullanımını öngören çeviri eğitimi

Şekil 2. Çeviri eğitiminin gelişimi (2009: 131-2).

Şekil 2’den de anlaşılacağı gibi, derlem kullanımının çeviri eğitimine dahil edilmesiyle, öğrencilerin araştırma ve inceleme sürecinde daha aktif rol alabileceği, öğrenci merkezli bir metodolojinin benimsenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Öğrencilerin çeviri süreçlerinde derlemlerin yer alması, özellikle özel alan çevirisi derslerinde olmak üzere, derlem kullanımının ders planlarına dahil edilmesi, öğrencilere birçok açıdan yarar sağlayabilecektir. Bu katkıların en önemlilerinden biri de yukarıda da değinildiği gibi, öğrencilerin eleştirel bir bakış açısı kazanmaları ve sorgulama yeteneklerinin geliştirilmesidir.

Özellikle özel alan çevirisi derslerinde, öğrenci çevirilerinin başarısını etkileyen en önemli unsurlardan biri, öğrencinin terminoloji bilgisinin sınırlarıdır. Öğrenci, alanla ilgili terim bilgisine sahipse, kaynak metni daha iyi anlayabilir ve erek dilde daha kabul edilebilir bir metin üretebilir. Terim üretme, betimleme ve açıklama yetenekleri de buna bağlı olarak gelişir. Bu nedenle, çeviribilim ve mütercim tercümanlık ders planlarında terim bilgisi, terminoloji yönetimi, terim çalışmaları gibi dersler yer

almaktadır²⁸. Bu derslerin içeriği, öğrencileri farklı uzmanlık alanlarında yapacakları çevirilere hazırlamak için gerekli terminoloji bilgisini verme amacına yönelik olarak tasarlanır. Kuşkusuz, terim dersleri günümüzde bilgisayar destekli çeviri araçları yardımıyla terim çıkarımı ve yönetimi konularına odaklanmaktadır. Ancak, öğrenciler, derlem araçlarını kullanarak da terim çıkarımını gerçekleştirebilir, kendi terimcelerini oluşturabilir, terimlerle ilgili istatistiksel verilere (sıklık oranları, anahtar sözcükler vb.) ulaşabilir.

Çeviri sürecinde eşdeğer ifadenin bulunmasına yönelik araştırma yapılmasını ve en uygun eşdeğer ifadenin seçimini içeren terminoloji çalışmaları kapsamında, çevirmenler temelde üç tür kaynaktan yararlanırlar:

- **Tek dilli metinlerden oluşan kaynaklar:** genellikle dijital biçimde tercih edilen ve genel ağ üzerinden erişilebilen konuyla ilgili özel alan metinleri,
- **Terminoloji kaynakları:** çift dilli ve çok dilli sözlükler, terminoloji ve bilgi veritabanları,
- **Çift dilli ve çok dilli metinlerden oluşan kaynaklar:** paralel ya da çok dilli karşılaştırılabilir derlemeler (Cabr , 2010: 361).

Yukarıda belirtilen kaynaklar aynı zamanda, günümüzde “çevirmenin iş istasyonu” (translator’s workstation) ya da “çevirmenin araç kiti” (translator’s workbench) nde yer alan yardımcı araçlar/kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilişim ve teknoloji alanında gerçekleşen gelişmeler, çevirmenlere yönelik araç ve yazılımların hızla geliştirilmesinin de yolunu açmıştır. Günümüzde çevirmenler elektronik kaynakları basılı kaynaklara göre çok daha fazla kullanmaktadır. Bunun nedeni, elektronik kaynaklarda yer alan dilsel malzemenin makine tarafından okunabilmesidir. Çevirmenler, bu metinler üzerinde otomatik ya da yarı otomatik sorgulamalar gerçekleştirebilirler. Böylece çevirmenler, çok daha kısa sürede gerekli terim bilgisine ulaşabilmekte ve erek metin için kabul edilebilir gördükleri terimleri seçebilmektedir.

İş hayatlarında karşılarına çıkabilecek olan “çevirmen araç kiti” içinde yer alan araçlar hakkında öğrencilere bilgi verilmesi, bu araçlara yönelik farkındalık kazanmalarının

²⁸ Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim dalı müfredatında, 5. Yarıyıl Terimbilim, 6. Yarıyıl ise Terim Çalışmaları adlı seçmeli dersler bulunmaktadır. İlgili müfredat http://www.mtb.hacettepe.edu.tr/dosyalar/imt_lisans_prog_2017.pdf genel ağ adresinden erişilebilir.

ABD’de yer alan Illinois Üniversitesi Çeviribilim bölümü müfredatında Terminoloji ve Bilgisayar Destekli Çeviri (Terminology and CAT) adlı bir ders yer almaktadır. Bu dersin içeriğini terminoloji çıkarıma yönelik çalışmalar, terminoloji veritabanlarının oluşturulması ve yönetilmesi oluşturmaktadır. İlgili müfredat <http://catalog.illinois.edu/courses-of-instruction/trst/> genel ağ adresinden erişilebilir.

sağlanması, -teknik donanım elveriyorsa- bu araçların kullanımına ilişkin uygulamalı eğitimlerin verilmesi, çeviribilim müfredatlarının bir parçası haline getirilebilir. Böylece, öğrencilerin çağın ve çeviri piyasasının teknik gereksinimlerine ayak uydurabilecek bir birikimle eğitimlerini tamamlamaları sağlanabilir. Günümüzde çevirmenler tarafından kullanılagelen teknik araçlara derlemlerin de dahil edilmesi ve derlemlerin, makine çevirisi, çeviri bellekleri, terminoloji yönetim sistemleri gibi çeviriye yardımcı araçlarla birlikte kullanılması, daha işlevsel erek metinlerin üretilmesine katkı sunabilir.

M. Teresa Cabré'ye göre, özgün ve çeviri metinlerden oluşan paralel derlemler, çevirmenler için oldukça yararlı kaynaklar olabilir. Çeviri bellekleriyle birlikte çalışan çevirmenler aynı zamanda gelecekteki çeviri süreçlerinde de kullanabilecekleri paralel derlemler oluştururlar (2010: 362).

Çok dilli iş ortamlarında, çevirmenler genellikle belgeyi oluşturanlar ve kullananlar arasında bir aracı görevi yapar. Günümüzde söz konusu bu üç grubu da destekleyecek araçlar bulunmaktadır. Sözlü ya da yazılı çevirmenler ve çeviri büroları bu araçların profesyonel kullanıcılarıdır. Özel alan terimlerini aramak, bilgi çıkarımı yapmak ve detaylı terminoloji çalışması yapmak bu profesyonel grubun görevidir. Bu görevleri gerçekleştirmek için ise bu grup, çevrimiçi özel alan sözlüklerini, terim bankalarını ve terminoloji çıkarım araçlarını kullanır (Höge vd., 1995: 4-5).

Öğrencilerin, profesyonel hayatlarının bir parçası olacak terim çıkarımı ve terminoloji yönetimi konularıyla derlem kullanımı aracılığıyla eğitim hayatlarında tanışması, bu konuda deneyim kazanmalarını sağlayabilecektir.

Cabré'ye göre, “çeviriyi bir etkinlik olarak ele alırsak, terminoloji çeviriye yönelik bir araç olarak kabul edilebilir. Terminoloji kaynakları, çevirmenlere, erek dilde eşdeğer ifadeyi bulma, kaynak dildeki terimin anlamını öğrenme, alternatif terimler içinden en uygununu seçme gibi zihinlerindeki sorunları çözebilmelerine ilişkin bilgi sunar” (2010: 358). Ancak bu işlevin ötesinde, terminoloji, çevirmenin özel bir alana ilişkin bilgi edinmesini sağlar (a.g.e.).

Çeviri sürecinde, çevirmenler tek dilli başvuru derlemleri ve tek ya da çok dilli karşılaştırılabilir derlemlerden, terimler ve bu terimlerin ifade ettikleri kavramlara yönelik olarak bilgi edinebilirler. Paralel derlemler ise, çevirmenlere terim karşılıklarını

bulmaları konusunda yardımcı olabilir. Bu yeteneğin çeviri eğitimi sırasında kazanılması ise, çevirmen adaylarını profesyonel hayata hazırlamada rol oynayabilir.

Özellikle özel alan çevirilerine yönelik dersler, hem eğitici hem de çeviri öğrencileri açısından zorlayıcı olabilir. Derlemler özel alan çevirisi dersleri için de eğitici ve öğrenciye fayda sağlayabilmektedir. Natalie Kübler, paralel ve karşılaştırılabilir derlemlerin teknik metinler gibi özel alan metinlerinin çevirisinde birçok fayda sağlayabileceğinin altını çizer:

Derlem ve derlem araçlarının kullanımını öğrenmek, geleceğin çevirmenlerine genellikle çeviri etkinliğiyle ilişkilendirilmeyen teknik yetenekleri kazandırabilir ve bu yetenekler özellikle teknik çeviride oldukça fazla önem taşımaktadır (2003: 41).

Tıp çevirisi, hukuk çevirisi ya da teknik çeviriye ilişkin özel alan dersleri, çeviri alanında bilgi ve yetkinlikle birlikte terim bilgisi ve ilgili alanda uzmanlık bilgisini de gerektirir. Bu nedenle, özellikle üniversitelerin mütercim-tercümanlık bölümlerinde çalışan eğiticiler, doğal olarak tıp, hukuk gibi özel alanların uzmanı olmadıklarından; dersin genel tasarımının yapılması, müfredatın hazırlanması ve gerekli ders materyallerinin seçilmesinde sıkıntı yaşayabilirler. Şüphesiz, çeviri eğiticilerinin ilgili uzmanlık alanlarının terminolojisine tümüyle hâkim olması ya da uzmanlık alanının işleyişini ve içeriğini tam olarak bilmesi mümkün değildir. Sonuç olarak, eğiticiler, derslerin daha verimli geçmesini sağlamak amacıyla gerekli uzmanlık alanlarında bilgi edinmeye oldukça fazla zaman ayırırlar. Hem kaynak hem de erek dilde uygun içerikleri seçmeye çalışırlar. Teknik terimler gibi uzmanlık alanı terimlerinin erek dilde kabul edilen karşılıkları sözlük çalışmalarıyla belli oranda tespit edilebilse de, teknik jargona ait tümce örüntüleri, ancak erek ve kaynak dilde hazır, yani daha önce kullanılmış içerikler üzerinde çalışma yapılarak saptanabilir. Hazır içerikler üzerinde çeviri amaçlı incelemeler yapmak eğiticileri öznel yargılardan uzaklaştırabilir ve böylece öğrenciler, kabul edilmiş, hatta yayınlanmış erek metinlerde yer alan çeviri çözümleri ile buluşmuş olur.

Eğiticiler gibi öğrenciler de özel alan çevirisi derslerinde zorluklarla karşılaşır. Bu derslerde öğrenciler, alana özgü metinsel, anlamsal, biçimsel ve biçimsel özelliklerle ilgili terminolojiyi barındıran metinleri incelerler. Özel alan çevirisi dersleri öğrencileri profesyonel hayata hazırlayan en önemli derslerdendir. Öğrenciler, bu derslerde edindikleri bilgileri gelecekte çalışacakları alanda kullanırlar. Bu nedenle, söz konusu derslerde hem ilgili uzmanlık alanı bilgisini edinmek hem de çeviri sürecinde tercih

edilmiş yöntemler hakkında bilgi sahibi olmak için, öğrencilerin çok fazla sayıda ve çeşitlilikte metin üzerinde çalışma yapması gerekmektedir. Bu tür çalışmalar da ancak derlemeler üzerinde gerçekleştirilebilir.

Derlemeler sayesinde, öğrenciler bir yandan özel alan metinlerinin genel özellikleri hakkında fikir sahibi olur, diğer taraftan ise profesyonel çevirmenler tarafından tercih edilmiş çeviri stratejilerini metin yığınları üzerinden saptama olanağı bulur. Fazla sayıda erek metin üzerinde çalışma yapmak, geleceğin mütercim ve tercümanları olacak olan öğrencilerin üründen sürece giden bir bakış açısıyla çeviri süreci hakkında bilgi edinmelerine, daha kaliteli ve kabul edilebilir çeviriler üretmelerine yardımcı olabilir.

Çeviri eğitiminde derlem kullanımıyla ilgili olarak, Xing'an Yao bir olgu çalışması yapmıştır. Yao, öğrencilere bir metin vermiştir ve onlardan bu metni Çince'den İngilizce'ye çevirmelerini istemiştir. Öğrenciler iki gruba ayrılmıştır. Kontrol grubundan geleneksel yöntemleri kullanarak çeviri yapmaları istenmiştir. Deney grubundan ise aynı metni derlem kullanarak çevirmeleri istenmiştir. Deney grubunun erişimine açılan derlemeler *Babel Corpus Online*²⁹, *China Translation Dictionary*³⁰, *Thesaurus Website*³¹ ve *Google* arama motorudur³². Tek dilli, iki dilli ve elektronik sözlükler ise her iki grubun kullanımına da açılmıştır (2008: 1-17).

Araştırmanın sonuçlarına göre, derlemelerin çift dilli sözlüklere oranla daha yararlı olduğu gözlemlenmiştir. Derlemelerle çalışan grup, sözcüğü sözcüğüne çevirilerden kaçınmış, kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, bağlama daha dayalı çeviriler yapmıştır. Deney grubunun konuyu daha iyi anladığı da saptanmıştır. Deney grubunun çeviri süreci boyunca özgüven geliştirdiği ve öğrencilerin sözcük ve ifade seçimlerinde daha özgür davrandıkları sonucuna varılmıştır. Yalnızca iki grubun dilbilgisel hatalarının oranı birbirine yakın çıkmıştır. Yao, çeviri sınıflarında hem eğitici hem de öğrencinin performansının ve çevirilerinin kalitesinin artırılması için derlemelerin oldukça yararlı araçlar olabileceğini dile getirmiştir (a.g.e.).

²⁹ <http://bowland-files.lancs.ac.uk/corplang/babel/babel.htm>

³⁰ <http://www.chinafanyi.com>

³¹ <http://www.thesaurus.com>

³² www.google.com

Benzer bir çalışma da Ralph Krüger tarafından yapılmıştır. Cologne Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde Özel Alan Çevirisi Yüksek Lisans Programında öğrenim gören öğrencilerle yapılan çalışmada derlemeler kullanılarak Almandan İngilizceye çeviriler yapılmıştır. Derlem kullanımına ilişkin olarak öğrencilerden geribildirimde bulunmaları istenmiştir. Öğrencilerin çoğu derlem kullanımına olumlu baktığını ve kaliteli çevirilerden oluşan derlemelere erişim sağlamanın karşılaştıkları çeşitli çeviri sorunlarına acil çözümler sunduğunu belirtmiştir (2012: 505-22).

Miriam Buendía Castro ve Clara Inés Lopez-Rodriguez ise, Bilimsel ve Teknik Çeviri dersinde öğrencilere bir derlem aracı olan *SketchEngine*'i kullanmayı öğretmek istemişlerdir. Yapılan çalışmada, *Sketch Engine* aracılığıyla otomatik olarak oluşturan derlemeler (özellikle *WaCky* derlemeleri ve *WebBootCat*), çevrimiçi erişilen sözlük ve terim bankaları ile paralel metinlerin çeviri sürecine katkısı araştırılmıştır.

Öğrencilerin çoğu, *Sketch Engine*'in çeviri süreçlerine katkısı olduğunu ve sistem tarafından kendilerine sunulan metinlerin güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin öğrencilerin %81'i, özellikle sınavlarda *Sketch Engine*'i kullanmak istediklerini; çünkü bu aracın, *Google* arama motoru aracılığıyla ulaşabildikleri metinlerden çok daha güvenilir sayılabilecek özel alan metinlerini daha hızlı şekilde toplayabildiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca bağlamalı dizinleri kullanarak metinleri daha kolay analiz edebildiklerini ve konu alanıyla ilgili uzmanlık bilgisine erişebildiklerini de belirtmişlerdir. Öğrencilerin tümü, *Google* ve sözlüklerin yanında *Sketch Engine*'i de çeviri süreçlerinde kullanmak istediklerinin altını çizmiştir. (Buendia ve Lopez, 2013).

Günümüzde çeviribilim bölümlerinin lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki ders planlarına, derlem tabanlı çeviri yaklaşımları ile ilgili derslerin dahil edilmeye başlandığı gözlemlenmiştir. Konuyu somutlaştırmak için, aşağıda derlem tabanlı yöntemleri içeren derslerle ilgili kısa bilgiler verilmiştir:

Birleşik Krallık'ta bulunan Kent State Üniversitesi tarafından yayınlanan 2017-2018 eğitim-öğretim yılı kataloğunda, çeviribilim bölümü müfredatında, çeviri teknolojilerinin kullanımıyla birlikte, derlem tabanlı çeviribilim ve çeviribilimde derlem kullanımına yönelik yüksek lisans ve doktora düzeyinde dersler yer almaktadır. Bu dersler aşağıda sıralanmıştır:

Yüksek lisans düzeyinde açılan dersler:

- **Çevirmenlere yönelik profesyonel düzeltmenlik** (Professional Editing for Translators): Bu ders genel düzeltmenlik bilgileri yanında, makine tarafından gerçekleştirilmiş çeviriler sonucunda ortaya çıkan erek metinlerin düzeltmelerini içermektedir.
- **Terminoloji ve Çeviride Bilgisayar Uygulamaları** (Terminology and Computer Applications in Translation): Uygulama odaklı olarak yürütülen ve terim çıkarımı, çeviri bellekleri ve makine çevirisi konularını kapsayan bu derste, terminoloji yönetimi ve çeviri araçları üzerinde durulmaktadır.

Doktora düzeyinde açılan dersler:

- **Uygulamalı Dilbilim ve Çeviri Enformatiği** (Applied Linguistics and Translation Informatics): Bu ders, derlem ve metin dilbilim konuları ile bu alanların çeviribilimle ilişkisini kapsamaktadır.
- **Çeviribilimde Görgül Yöntemler** (Empirical Methods for Translation Studies): Bu derste, diller arası düzlemde veri toplama ve istatistiksel analizi içeren deneysel ve metodolojik konular kapsamaktadır.
- **Çeviribilimde Derlem Kullanımı** (Corpora in Translation): Çeviribilim araştırmalarında ve çeviri uygulamalarında derlem tabanlı yaklaşımlar incelenmektedir. Öğrencinin, çeviriye yönelik derlem tabanlı araçların kullanımı ve derlem tasarımıyla yetkinliğinin artırılması dersin amacı olarak belirlenmiştir. Bu dersin önkoşulu ise, çeviribilim alanından mezun olmaktır³³.

Yukarıda yer alan dersler ve kısa içeriklerinden de anlaşılacağı üzere hem uygulamalı hem de kuramsal alana yönelik derlem tabanlı çeviri yaklaşımları, gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Derlem tabanlı yaklaşımlar, üniversitelerin çeviribilim bölümlerinde, özellikle araştırma yöntemleri ve çeviri uygulamalarını kapsayan yüksek lisans ve doktora düzeyindeki derslere ait içeriğin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

³³ <http://catalog.kent.edu/coursesaz/trst/>

Belçika’da yer alan Leuven Katolik Üniversitesi çeviribilim bölümü yüksek lisans müfredatında “Derlem tabanlı Çeviribilim” (Corpus-based Translation Studies) adlı bir ders bulunmaktadır³⁴.

Birleşik Krallık’ta bulunan Manchester Üniversitesi’nin Çeviri ve Kültürlerarası Çalışmalar Merkezi (Center for Translation and Intercultural Studies) içinde “Derlem Tabanlı Çeviribilim” bir araştırma alanı olarak yerini almıştır. Diğer araştırma alanları ise, sözlü çeviri çalışmaları, yazın çevirisi, çeviride çok modluluk ve sözlü çeviri çalışmaları, dijital kültürde katılımcı çeviri hareketleri, yazılı ve sözlü çeviride sosyo-teknik uygulamalar, çeviri ve anlaşmazlık, çeviri ve bellek, çeviri tarihidir.

Merkezdeki araştırmacılar, erek metnin kendine özgü doğasını ve çevirmenlerin birbirinden farklı olan biçimlerini de içeren “çeviri özelliklerini” araştırmak için elektronik derlemler kullanırlar. Manchester Üniversitesi’nde yer alan merkez aynı zamanda, “Çeviri İngilizce Derlemi” (Translational English Corpus – TEC) projesinin de başlatıldığı yerdir. Derlem tabanlı çeviribilime yönelik olarak şu anda merkezde devam etmekte olan doktora projeleri bulunmaktadır³⁵.

Romanya’nın Braşov kentinde bulunan Transilvanya Üniversitesi’nin “Kültürlerarası İletişime yönelik Dil Çalışmaları” adlı yüksek lisans programında “Derlem Tabanlı Çeviri” (Corpus-based Translation) dersi bulunmaktadır.

Batı Avustralya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde “Derlem Tabanlı Çeviribilim” dersi verilmektedir. Bir dönemlik verilen bu ders, derlem tabanlı çeviribilim, derlem tabanlı çeviribilim ve derlem dilbilim arasındaki ilişki, derlem uygulamaları ve makine çevirisi konularına yoğunlaşmaktadır³⁶.

Çeviri sürecinde derlem kullanımı ve çeviribilim araştırmalarında derlem tabanlı yaklaşımların kullanımı hakkında genel bilgileri, derlem araçları ve uygulamalarını içeren derslerin, üniversitelerin çeviribilim bölümlerin müfredatlarına dahil edilmesinin,

³⁴ <https://uclouvain.be/en/research-institutes/ilc/cecl/uccts2018.html>

³⁵ <https://www.alc.manchester.ac.uk/ctis/research/themes/corpus-based-translation-studies/>

³⁶ <https://uims.research.uwa.edu.au/Units/TRNS5003/SEM-1/2017/CRAWLEY/>

öğrencinin araştırmaya yönelerek ve metin yığınları üzerinde çalışmalar yaparak, çeviri örüntüleri hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayabileceği, çeviri metinleri özgün metinlerden ayıran özellikleri saptayabileceği ve farklı uzmanlık alanlarına ilişkin fikirler edinebileceği düşünülmektedir. Ancak, derlem tabanlı dersler, öğrencilerin halihazırda mevcut olan ve kendi oluşturacakları derlemeler üzerinde bireysel çalışmalar yapabilmelerine olanak sağlayabilecek bir bilgisayar laboratuvarında gerçekleştirilmelidir.

3.2. Sözlü Çeviri

Sözlü derlemelerin sayısı yazılı derlemlere göre oldukça azdır. Örneğin 100 milyon sözcüğü aşan bir içeriğe sahip olan İngiliz Ulusal Derleminin %90'ı yazılı metinlerden derlenmişken, ancak %10'luk kısmı sözlü verilerin çeviriyazılarından oluşmaktadır (McEnery vd., 2006: 17). Sözlü derlem oluşturmak, daha fazla işgücü ve zaman gerektirdiğinden daha maliyetli bir eylemdir.

Sözlü derlemeler gibi, sözlü çeviriye yönelik derlemeler oluşturmak da yazılı çeviri incelemeleri için derlem oluşturmaktan çok daha zordur. Claudio Bendazzoli ve Annalisa Sandrelli, yazılı çevirilere ilişkin derlem tabanlı çeviri çalışmalarının sözlü çeviriye yönelik çalışmalara göre çok daha gelişmiş olduğunu dile getirir. Sözlü çeviri derlemi oluşturma süreci birçok zorluk ve engel içerir. Çeviriyazıları yapılmış konuşmaların kapsandığı elektronik derlemeler, hem kaynak dilde yapılan konuşmayı hem de onun paralelini, yani bir ya da daha fazla dildeki erek dil versiyonunu içerir (2009: 1).

Tüm bu konuşmaların derlenmesi ve derleme eklenmesi için gerekli izinlerin alınması gerekir. Kaynak dildeki konuşma ve erek dildeki çevirinin sözlü olarak derleme dahil edilmesi yeterli değildir. Her ikisinin de çeviriyazılarının oluşturulması gerekmektedir; çünkü derlemi kullananlar metin içinde arama ve işaretlemeler yapabilmeli, konuşmayı dinlerken metni okuyabilmelidirler. Birden fazla erek dil söz konusu olduğunda işlem iyice karmaşıklaşır.

Konuşmaların çeviriyazılarının yapılması bir ekip tarafından gerçekleştirilmelidir ve bu süreçte hata oranı mümkün olduğunca düşük olmalıdır. "Yazılı olmayan konuşmaların

kaydedilmesi ve çeviri yazılarının hazırlaması, inceleme için yazılı metinlerin derlenmesiyle kıyaslandığında çok daha yoğun bir mesai gerektirir" (Thompson, 2005: 254).

Sözlü çeviri derlemi oluşturmak, konferansın düzenleme komitesi ve konuşmacılarla iletişim kurularak, onlardan gerekli izinleri almayı gerektirir. İzin alınması gereken diğer bireyler ise profesyonel tercümanlardır. Tercümanlar, çevirilerinin bilimsel incelemelere tabi tutulmasını ve böylece anlık hatalarının, erişime açık derlemelerin kullanıcıları tarafından gözlemlenmesini istemeyebilir. Bu nedenle, özellikle büyük çaplı sözlü çeviri derlemleri oluşturmak oldukça güçtür.

Konferansın içeriği, katılımcıları ve rollerini etkiler. Konferansın konusu ve amacının tercümanın rolü üzerinde de etkisi vardır. Bir tıp konferansında sözlü çeviri yapmak ile mahkeme ortamında sözlü çeviri yapmak arasında birçok farklılık bulunmaktadır. Ayrıca, sözlü çevirinin de türleri vardır; ardıl çeviri, eşzamanlı çeviri ve ikili görüşme çevirisi gibi sözlü çeviri türlerinin kendilerine özgü özellikleri vardır (Bendazzoli ve Sandrelli, 2009: 2).

Sözlü çeviriye yönelik derlem oluşturulurken birçok değişken göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, ardıl çeviri ve eşzamanlı çeviri ortamlarında koşullar birbirinden oldukça farklıdır. Ardıl çeviri yaparken, tercümanın çeviriye başlamadan önce kısa süreli de olsa notlarına bakarak düşünme şansı varken; eşzamanlı çeviride belirleyici olan anlık bilişsel süreçlerdir. Öte yandan, tercüman ardıl çeviri sırasında, eşzamanlı çeviri sürecine göre ortam baskısını daha fazla hissedebilir ve bu durumda beden dili kullanımı, mimikler gibi farklı unsurlar devreye girer.

Bendazzoli ve Sandrelli, konuşmacıların çeşitliliğini de bir değişken olarak kabul etmiştir. Konuşmacıların toplum önünde konuşma deneyimleri, dili kullanma yetenekleri, aksanları ve biçimleri; ayrıca konuşmanın konusu, hızı, içerdiği teknik ve görsel bilgiler gibi birçok unsur söz konusu değişkenleri oluşturur (2009: 2). Tüm bu ve benzeri unsurlar tercümanın çeviri sürecini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Tercüman kendisine çok yabancı olan bir aksanla konuşan bir konuşmacının tümcelerini çevirirken dilsel tercihler ve aktarım konusunda zorluklar yaşayabilir. Ancak tercümana oldukça tanıdık olan bir aksana sahip konuşmacının konuşmasının çevirisi dinleyiciler tarafından çok daha akıcı ve kabul edilebilir olarak karşılanabilir. Ayrıca, doğal olarak tercümanların bilişsel becerileri ve belleklerini

kullanma kapasiteleri birbirlerinden farklıdır. Dolayısıyla, homojen ve tüm sözlü çeviri etkinliği için temsil edici olan bir sözlü çeviri derlemi oluşturmak oldukça zordur.

Konuşmaların makine tarafından okunabilir hale getirilmesi için ise bilgisayar bilimcilerin, bilgisayarlı dilbilim uzmanlarının ve tercümanların uzmanlıklarını birleştirerek birlikte çalışması gerekir (a.g.e.: 2-3). Sözlü çeviri derlemi ancak disiplinlerarası bir çalışmayla oluşturulabilir. Bu disiplinlerarası çalışma ise, üniversitelerin çeviribilim, dilbilim ve bilişimle ilgili bölümlerinde çalışan akademisyenlerin, çeviri ve bilişim sektörlerinde görev yapan meslektaşları ile birlikte yer alacakları derlem projeleri kapsamında gerçekleştirilebilir.

Günümüzde makine tarafından okunabilen ve en çok bilinen sözlü çeviri derlemi Avrupa Parlamentosu Sözlü Çeviri Derlemidir (The European Parliament Interpreting Corpus- EPIC). Derlem, Avrupa Parlamentosu'nda yapılan konuşmalar ve bu konuşmaların tercümelerinden oluşmaktadır. Derleme işlemi, Bologna Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık bölümü tarafından yapılmıştır. Söz konusu derlem açık, paralel ve üç dillidir (İngilizce, İtalyanca ve İspanyolca)³⁷. Derlem, eğitim ve araştırma amacıyla kullanılabilir.

Yazılı çeviri incelemelerine yönelik derlem gibi, sözlü çeviri derlemleri de karşılaştırılabilir olabilir. Miriam Shlesinger, sözlü karşılaştırılabilir derlemlerin aynı dilde üç ayrı ayağı olması gerektiğini belirtir: sözlü çevirisi yapılmış metinler, benzer koşullarda gerçekleştirilmiş özgün konuşmalar ve benzer metinlerin yazılı çevirileri (1998: 488). Böyle bir derlem, başta sözlü çeviri tümellerini saptama amacıyla gerçekleştirilebilecek incelemeler olmak üzere, sözlü çeviriye yönelik çeviribilim araştırmalarına veri sağlayabilir.

Derlem tabanlı ve derlem yönelimli uygulamalar sözlü çevirmen eğitiminde de yerini almaya başlamıştır. Sözlü çeviri derslerine ilişkin müfredatta derlem kullanımı, öğrencilerin eşdizimler, söz öbekleri, dile özgü özellikler ve terminoloji hazırlanması konularında farkındalıklarını artırabilir (Bendazzoli, 2018: 11). Sözlü çeviride derlem

³⁷Avrupa Parlamentosu Sözlü Çeviri Derlemine ilişkin detaylı bilgiye <http://catalog.elra.info/en-us/repository/browse/european-parliament-interpretation-corpus-epic/f13214a2a9e711e7a093ac9e1701ca02d0aa64f224b54427a87e38e3ca23944a/> genel ağ adresinden erişilebilir.

kullanımına ilişkin farklı çalışmalara, *Making Way in Corpus-Based Interpreting Studies* adlı kitaptan ulaşılabilir³⁸.

3.3. Çeviri Eleştirisi

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, derlem tabanlı incelemeler deneysel çalışmaları ve dolayısıyla daha nesnel yargıları beraberinde getirebilir. Çeviri eleştirisi sürecine derlem tabanlı incelemelerin dahil edilmesi, süreci hata avcılığından çıkararak daha mantıklı temellere oturtabilir. Lynne Bowker'a göre, "bilgisayar teknolojilerindeki gelişme, elektronik derlemler ve derlem analiz yazılımları gibi kaynak ve araçların gelişimini sağlamıştır; tüm bu araçlar çeviri eleştirisine daha uygulamaya yönelik ve nesnel bir bakış açısıyla yaklaşmayı kolaylaştırabilir" (2001: 345).

Hans G. Hönl'e göre, "değerlendirme işlevsel ilkeleri temel alsa bile, çeviri eleştirisi söz konusu olduğunda, spekülasyon bir unsur her zaman var olacaktır ve bunu kabul etmek gerekir" (1998: 14). Ancak, çeviri eleştirmeninin paralel ve karşılaştırılabilir derlemler üzerinde inceleme yapması, eleştirisinin öznel yargılardan mümkün olduğunca uzak olmasını sağlayabilecektir. Örneğin, erek metinde kullanılan bir ifade, eleştirmenin hiç duymadığı ya da herhangi bir kaynakta karşılaşmadığı bir söz öbeği olabilir. Bu ifadenin içinde kullanıldığı bağlam da eleştirmene yabancı olabilir. Böyle bir durumda eleştirmen, karşılaştırılabilir bir derlem üzerinde çalışma yapıp, ifadenin kullanım sıklığını ve kullanıldığı kaynakları saptayarak daha gerçekçi ve nesnel bir eleştiri sunabilir.

Yalnızca eleştirmenler değil, çeviri eğiticileri de derlemleri kullanarak öğrenci çevirilerine ilişkin neden-sonuç ilişkisine dayalı ve bütüncül bir yaklaşımla geribildirimde bulunabilir. Bowker'a göre, "derlem tabanlı yaklaşım, büyük oranda özneliği ortadan kaldırarak ve çeviri eğiticisinin, özel bir alanla ilgili gerekli kavramsal ve dilbilimsel bilgiye üst düzeyde erişim sağlamasını mümkün kılarak, çeviri eleştirisi yapmayı daha kolay hale getirir" (2001: 345-6). Erişime açılan bu bilgiler, alanın

³⁸ Russo, Mariachiara, Claudio Bendazzoli ve Bart Defrancq: **Making Way in Corpus-based Interpreting Studies**. New Frontiers in Translation Studies, Singapur: Springer, 2018.

uzmanları tarafından kaleme alınmıştır. İncelemesi kanıtlara dayandığından, çeviri eğitici öğrenciye daha “yapıcı geribildirimlerde” bulunabilir (a.g.e.).

Çeviri eleştirisi, sezgilerle yönlendirilemeyecek kadar önemli bir konudur ve derlemtabanlı yaklaşımlarda olduğu gibi, gerçek metinlerden oluşan büyük yapıların deneysel analizinin yapılmasıyla başarıya ulaşabilir (Bowker, 2001: 346). Sezgiler ve birkaç metin üzerinde yapılan araştırmalar, eleştirmenin yanlış kararlar almasına yol açabilir. Bu durumda çeviri eleştirisi öznel yargılarla gerçekleştirilebileceğinden, bilimsel temelden uzaklaşarak, sürecin hata avcılığına dönüşme riskiyle karşı karşıya kalınabilir.

Bowker, çeviri eleştirisi yapacak olanların kullanabileceği bir "Değerlendirme Derlemi" (evaluation corpus) nden söz eder. Bu derlemin dört ayağı vardır: karşılaştırılabilir kaynak derlem (comparable source corpus), nitelik derlemi (quality corpus), nicelik derlemi (quantity corpus) ve "uygun olmayan" derlem (inappropriate corpus). Karşılaştırılabilir kaynak derlem, değerlendirme derleminin ilk alt derlemidir ve metin türü, konu ve yayın tarihi gibi ölçütler açısından söz konusu kaynak metne yakın özellikler gösteren kaynak dilde yazılmış metinleri kapsar (2001: 349-50). Eleştirmenin ya da çeviri eğiticisinin bu derlemdeki metinleri gözden geçirmesi söz konusu alanla ilgili terminoloji ve dilsel kullanımlar konusunda bilgi edinmesini sağlayabilir.

Nitelik derlemi, "yüksek kaliteli" bir alt derlemdir ve bu derlemde kapsanacak olan metinler kavramsal içeriklerine göre seçilir. Nicelik derlemi, nitelik derlemine göre daha geniş ve temsil gücü yüksek olan derlemdir ve bu derlem konuyla ilgili pek çok metin içerir. "Uygun olmayan" derlem ise paralel metinler içerir, ancak bu paralel metinler, öğrencilerin yaptıkları hatalarla uyumlu olarak seçilir. Eğiticinin bir görevi de öğrencinin neden hata yaptığını saptayarak ona yapıcı bir geribildirimde bulunmaktır. Bu derlemi oluşturan metinler kaynak metnin konusuyla genel olarak ilgilidir, ancak metin türü, basım tarihi gibi özellikleri kaynak metinden farklıdır ya da metinler farklı bir alt alana aittir. Eğer öğrencinin kullandığı terim ya da söz öbeği Nitelik veya Nicelik Derleminde yer almıyorsa, eğitici söz konusu ifadenin "Uygun olmayan" Derlemde yer alıp almadığını kontrol eder. Bowker, önerdiği "Değerlendirme Derlemi" nin öğrenci çevirilerinin değerlendirilmesinde kullanılabileceğini belirtir (a.g.e.: 349-54).

Çeviribilimde önemli bir araştırma alanı olan çeviri eleştirisinde derlem tabanlı yaklaşımların kullanılması, makine tarafından okunabilen metin yığınları üzerinde çalışılarak istatistiksel verilere ulaşılmasını sağladığından, araştırmacının nitel değerlendirmelerini nicel verilere dayandırarak yapmasına destek olabilir. Bu durum, çeviri eleştirisinin daha nesnel ve gerçekçi bir temele oturtulması açısından oldukça önemlidir.

3.4. Çeviri Sürecinde Derlemler ve Derlem Araçları

Derlem çalışmaları, yalnızca çeviribilim araştırmacılarına değil, aktif bir şekilde çeviri yapan profesyonel çevirmenlere ve çeviribilim öğrencilerine de yardımcı olabilir. Aşağıda, bir çeviri projesi oluşturmaya yönelik olarak, İngiliz Standart Enstitüsü tarafından belirlenmiş parametreleri görüyoruz:

Bir çeviri projesi şartnamesine yönelik çeviri parametreleri
1. Kaynak özellikleri
1A. Kaynak dil
1B. Yazınsal Tür
1C. Okur/dinleyici kitlesi/kitleleri
1D. İletişimsel amaç(lar)
2. Özelleştirilmiş Dil
2A. Konu alanı (ör. kimya mühendisliği)
2B. Terminoloji (bu noktada müşteri kaynak metin terimlerinin belli bir şekilde çevrilmesini istiyorsa bunu belirtir, örneğin kaynak terminolojiyi içeren bir sözlükçe sunabilir)
3. Hacim (genellikle sözcük sayısı ile ölçülen çeviri miktarı)
4. Karmaşıklık (projeyi zorlaştıran etkenler, örneğin özel belge biçimleri, özel grafik kullanımları, kaynak metne özgü dilsel zorluklar)
5. Köken (kaynak metin yazarı ya da kaynağa ilişkin detaylar)
6. Erek dil bilgisi
6A. Erek dil
6B. Erek terminoloji (yukarıda 2B'de belirtildiği gibi, ayrıca müşterinin kullanılmasını istediği erek metin terimlerinin kapsanması, örneğin bu terimlerin çift dilli bir sözlükçe ya da terimcede belirtildiği şekilde kullanılması)
7. Erek kitle
8. Erek metin amacı
9. İçeriğin uygunluğu (erek içeriğin kaynak içerikle uyumu, örneğin tam ya da kısaltılmış çeviri, özet çeviri, doğrudan ya da dolaylı çeviri)
10. Dil kesiti (dilnin resmiyet düzeyi)
11. Dosya biçimi
12. Biçim
12A. Biçim rehberi (mevcutsa müşteriden alınır)
12B. Biçimin uygunluğu (örneğin projeye uygun biçimin nasıl sağlanacağına ilişkin bir gösterge)
13. Anahat düzeni

14. Ayırıcı üretim görevleri (hazırlama, ilk çeviri, kendini kontrol etme, düzelti, gözden geçirme, son düzenleme, düzeltme okuması)
15. Ek görevler (örneğin, ek kaynaklar, kaliteye ilişkin kontroller)
16. Teknoloji (çeviri sürecinde kullanılacak teknolojiler)
17. Başvuru kaynakları (örneğin belgeler, sözlükçeler, çeviri bellekleri)
18. İş ortamına ilişkin gereksinimler (örneğin, işin yapılacağı yerle ilgili her türlü kısıt)
19. İzinler
19A. Çevirinin telif hakları sahibinin kimliği (bu kişi genellikle çeviri işinin teslim edildiği ve ücretinin alındığı müşteridir)
19B. Tanınırlık (örneğin, çevirmenin ya da dil hizmeti sağlayıcısının adının belgede yer alıp almayacağı)
19C. Kısıtlar (örneğin, proje için geliştirilmiş çeviri belleklerinin kullanımına ilişkin kısıtların olup olmadığı)
20. Talepler
20A. Nitelikler (dil uzmanının akreditasyonlar ve sertifika standartlarını sağlayıp sağlamadığı)
20B. Teslim edilecekler (örneğin, neyin teslim edileceğini içerir; çevirinin yanında çevirmen ya da dil uzmanı tarafından hazırlanmış güncel çeviri belleği, sözlükçeler ya da biçim rehberi de teslim edilebilir.)
20C. Teslim (örneğin çevirinin hangi yolla teslim edileceği)
20D. Son teslim tarihi
21. Beklentiler
21A. Ücret (örneğin, ödeme, nasıl ve hangi oranda hesaplandığı, indirimler, faturalama)
21B. İletişim (örneğin, müşteriye soru sorma ve soruları yanıtlama prosedürleri, dil hizmeti sağlayıcı kurum ya da müşterinin şirketinde iletişim sağlanacak kişi)

Tablo 2. Bir çeviri projesine ilişkin parametreler³⁹.

Şimdi, Tablo 2'yi göz önünde bulundurarak, derlem tabanlı çalışmaların, bir çeviri projesi sürecinde çevirmene hangi parametrelere ilişkin katkı sunabileceğine göz atalım:

Çeviri projesinin ilk parametresi "kaynak özellikleri" olarak belirtilmiştir (1). Tek dilli başvuru derlemleri bu noktada çevirmene yardımcı olabilir. Başvuru derlemleri, aynı kaynak dilde kaleme alınmış olan aynı ya da benzer metin türlerinde dilsel malzeme içermektedir. Söz konusu metin yığınları incelenerek ilgili metin türüne (tıp, teknik, hukuk, yazın vb.) ait özellikler ve dilsel örüntüler hakkında bilgi sahibi olunabilir (1B). Söz konusu metinler aynı zamanda kaynak dilde kaleme alınmış ve daha önce kullanılmış (örneğin bir gazetede ya da genel ağda yayınlanmış) gerçek metinler olduğundan, bu metinler yardımıyla kaynak dilin biçimsel, biçimsel, sözdizimsel ve anlamsal özelliklerinin izleri sürülebilir (1A).

³⁹ İngiliz Standart Enstitüsü'nden uyarlanmıştır 2012: 16-28; aktaran, Olohan, 2016: 30-1.

Derlem üzerinde, metinlerin hitap ettiği okur kitlesiyle ilgili işaretleme yapıldıysa, çevirmen çevirisini yapacağı kaynak metinde geçen terminolojiyi göz önünde bulundurarak benzer metinlere ilişkin sorgusunu gerçekleştirebilir ve böylece okur kitlesi hakkında bilgi sahibi olabilir, bu da onun okur beklentilerini göz önüne alarak, daha erek odaklı bir çeviri yapmasını sağlayabilir. Bazı derlemlerde, incelenen metnin hitap ettiği okur kitlesi tam olarak işaretlenmiştir. Örneğin, Türkçe Ulusal Derleminde sorgulanan metnin okur kitlesine ilişkin bilgiye erişilebilmektedir. Bu bilgi, çevirmene ilgili metin türünün hedef kitlesinin özelliklerine ilişkin ipuçları verebilir ve bu da çevirmenin, çeviri sürecinde alması gereken dilsel kararları olumlu yönde etkileyebilir (1C). Çevirmen, üzerinde çalıştığı kaynak metinde geçen bir ifadeyi, derlemler üzerinde sorgulayarak, benzer bağlamlarda görür ve böylece söz konusu ifadenin anlamını daha kolay bir şekilde kavrayabilir. Kaynak metin özelliklerinin belirlenmesinde, tek dilli genel başvuru derlemleri yanında, bir uzmanlık alanına yönelik olarak hazırlanmış özel amaçlı derlemler de kullanılabilir.

Tablo 2’de ikinci parametre olarak yer alan "özelleştirilmiş dil" konusunda ise, çevirmenin derlem üzerinde çalışmalar yaparak konu alanı ve terminoloji (2A ve 2B) hakkında bilgi sahibi olabileceği söylenebilir. Tek dilli, karşılaştırılabilir ya da paralel derlemler üzerinde ilgili konu alanında (yazılım, elektronik, spor, biyoloji vb.) derleme dahil edilmiş metinler incelenebilir, derlemler üzerinde terim bazlı aramalar yapılabilir. Çeviri yapmanın ilk koşulunun kaynak metin iletilsinin anlaşılması olduğu düşünüldüğünde, çevirmenin ilgili konu alanı bilgisine erişebilmesi oldukça önemlidir. Derlemler, birçok uzmanlık alanına ilişkin güncel metinler içermektedir ve kullanıcı bu metinler üzerinde terim sorguları gerçekleştirebilir, yazılım araçları yardımıyla terim çıkarımı yaparak, terim listeleri oluşturabilir. Derlemlerin sağladığı bu olanaklar, çevirmenin daha verimli bir çeviri süreci geçirmesine katkı sunabilir. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, derlem üzerinde gerçekleştirilecek terim sorguları, kaynak metin terminolojisinin, benzer bağlamlar içinde incelenmesiyle daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Paralel derlemler, ilgili terimin erek dilde kabul edilmiş eşdeğerini kullanıcıya sunabilir. Potansiyel eşdeğer ifade ise tek dilli ve karşılaştırılabilir derlemler üzerinde sorgulanarak, ifadenin kullanım alanları saptanabilir. Tüm bu sorgulamalardan sonra çevirmen, söz konusu ifadenin erek metinde kullanılıp kullanamayacağına ilişkin bir karar verebilir. Çevirmenler, derlem araçları yardımıyla, çift dilli sözlükçeler de oluşturabilir.

Mevcut derlemler üzerinde kaynak metne benzer yapıda metinlere yönelik sorgular gerçekleştirilerek, söz konusu metinlerde çevirmeni zorlayabilecek nitelikte olduğu düşünülen dilsel örüntüler saptanabilir (4). Çevirmen, kaynak metnin yazarı anonim değilse veya eserleri telif hakları kapsamına girmiyorsa, kaynak metin yazarının bütüncesine; yani kaleme aldığı metinlere derlem üzerinden erişebilir ve böylece yazarın dilsel tercihleri ve biçemi hakkında genel bilgiler edinebilir (5).

Derlemler erek dille ilgili bilgiler de sunar. Çevirmen, paralel, karşılaştırılabilir ve erek dilde tek dilli başvuru derlemlerini kullanarak erek dile ilişkin verilere ulaşabilir (6). Paralel derlemler üzerinde incelemeler yaparak, kaynak metinde karşılaştığı terimlerin benzer metinlerde nasıl çevrildiğini görebilir; karşılaştırılabilir derlemler üzerinde ise, ilgili erek dilde kaleme alınmış özgün metinlerle çevirilerin karşılaştırmalı incelemesini gerçekleştirebilir. Erek dilde tekdilli başvuru derlemleri üzerinde, ilgili konu alanında sorgulanan terimlerin, farklı bağlamlar içinde gösterimi sağlanabilir. Bu durum, özellikle çevirmen kendi anadilinden çeviri yapıyorsa oldukça önemlidir, çünkü erek dildeki başvuru derlemleri kullanılarak, sözcüklerin doğal kullanımlarına erişebilmek mümkündür. Bu da daha akıcı ve kabul edilebilir bir çeviriyle sonuçlanabilir.

Çevirmenin kullandığı paralel derlem üzerinde erek kitle bilgisi işaretlenmiş ise, çevirmen derlem üzerinden, benzer metinlerin hangi erek kitlelere yönelik olarak kaleme alındığı bilgisine erişebilir ve bu bilgi onun daha erek odaklı bir çeviri yapmasına yardımcı olabilir (7).

Çevirmen, çevirmesi gereken kaynak metne, dilsel, metinsel ve konu alanı açısından benzerlik gösteren kaynak ve erek metinleri paralel derlemler üzerinde sorgulayabilir ve profesyonel çevirmenlerin benzer durumlarda nasıl kararlar aldığı (açıklama, özet çeviri, dipnot kullanımı vb.) hakkında bilgi edinebilir (9). *Compara* gibi çeviri çalışmalarına yönelik olarak hazırlanan derlemlerde, çeviri işlemlerine ilişkin çevirmen kararlarını görebilmek mümkündür.

Dilin resmiyet düzeyinin belirlenmesi; metin yığınlarından oluşan derlemlerde yer alan benzer yapıdaki metinlerin dil kesitlerine ilişkin özellikleri incelenerek gerçekleştirilebilir (10). Örneğin çevirmen, popüler tıp metni çevirisi yapıyorsa, tek dilli ya da paralel bir derlemde gazete ve dergilerden alınmış metin örneklerinin dil düzeylerini inceleyebilir.

"Ayırıcı üretim görevleri" konusunda da derlemler çevirmene önemli katkılar sunabilir (14). Çevirmen aynı zamanda çevirisinin ilk düzeltmenidir. Başka bir deyişle, çevirisini tamamladıktan sonra çevirisini gözden geçiren, gerekli düzelteleri yapan ve son okumasını yaparak çevirisini teslim eden kişidir. Derlemler bu noktada çevirmeni yalnız bırakmaz; çevirmen kafasına takılan soruları ve ikilemde kaldığı noktaları derlemler üzerinde araştırmalar yaparak çözümleyebilir. Örneğin, terim tercihleri ve çeviri yöntemleri konularında derlem çalışmaları çevirmene yardımcı olabilir.

Çeviri sürecinde çevirmene yardımcı kaynaklar olarak belirtilmiş belgeler, sözlükçeler, çeviri bellekleri gibi ek kaynaklara, derlemler de dahil edilebilir (15). Bu derlemler, çevirmenin kendisi tarafından hazırlanmış olabileceği gibi çevirmenlerin erişimine açık derlemler de olabilir. Çeviri sürecinde kullanılacak teknolojik araçlardan (16) biri de derlem araçlarıdır. Derlemler ve derlem araçları çevirmenin iş istasyonunda yerlerini alarak çeviri sorunlarının çözümüne ilişkin veri sağlayabilirler.

Çevirmenin çeviriyle birlikte müşteriye teslim edeceği kaynaklara derlemler de eklenebilir (20B). Çevirmen, çeviri öncesi ve sürecinde yardımcı araç olarak kullanmak üzere bir derlem tasarladıysa (kendin-oluştur derlemi) çeviriyle birlikte hazırladığı derlemi de teslim edebilir. Çeviri sürecinde geçici çözümler sunmak üzere hazırlanan derlemler, başka çeviri projelerine de kaynaklık edebilir.

İstanbul Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünden Prof. Mine Yazıcı, *Çeviribilimde Araştırma* adlı eserinde⁴⁰, derlem araçlarından söz etmiş ve söz konusu araçların çevirmenlere yardımcı olabileceğini dile getirmiştir (2011: 80).

İzmir Ekonomi Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümü öğretim üyesi Dr. Mehmet Şahin, *Çeviri ve Teknoloji* adlı eserinde derlemlerin kullanım alanlarından söz etmiş, Elektrik-Elektronik ve Bilgisayar Mühendisliği merkezli bazı derlem çalışmalarından bahsetmiştir. Şahin konuyla ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

Çeviri sürecine ve çeviri eğitime dahil edildiği takdirde büyük yararlar sunabilecek bir diğer araç da bütüncelerdir. Türkçe "derlem" olarak da adlandırılan bütünceler hâlihazırda yabancı dil eğitiminde kullanılmaktadır (2013: 73).

⁴⁰ Yazıcı, Mine: **Çeviribilimde Araştırma**, İstanbul, Multilingual, 2011.

Sakarya Üniversitesi Çeviribilim bölümünde öğretim üyesi olan Dr. Şaban Köktürk, *Uygulamalı Çeviribilim* adlı kitabında⁴¹ derlem kavramı ve elektronik derlemlerden bahsetmiş, bir derlem örneği vermiştir. Derlemlerin çevirmenler için yardımcı araçlar olabileceğini belirtmiştir (2015: 53-6).

Laviosa, aktif olarak çeviri yapan bir çevirmenin derlem tabanlı araştırma yöntemlerinden temelde iki şekilde yararlanabileceğini dile getirir. Birincisi, çevirmenler betimleyici çalışmalarla;

- diller arasındaki farklılık ve benzerlikler,
- çevirmenlerin biçimleri,
- çeviri sürecinin karakterini belirleyen isteğe bağlı ve zorunlu kaymalar,
- kaynak dil etkisinden bağımsız olarak kendini gösteren çeviri dilinin özellikleri,
- farklı metin sınıflarının örüntülenişi ve
- genel olarak görülen çeviri eşdeğerliklerine ilişkin belli anlayışlar geliştirebilirler (2002: 107).

Derlemler aracılığıyla edindikleri bilgiler ışığında, çevirmenler daha kabul edilebilir ve daha akıcı çeviriler yapma yolunda önemli bir adım atabilirler. Ayrıca "çevirinin dili" ya da "doğası" na ilişkin fikirler edinebilirler. Profesyonel çevirmenler, derlemlerle çalışarak bir nevi kendi çevirilerinin ve çeviri anlayışlarının sağlamasını yapmış olurlar. Böylece çeviri anlayışlarını sorgulama ve gerekçelendirme imkânı bulabilirler.

Derlemlerin ikinci yararı ise, kullanımı kolay ve görece çok pahalı olmayan bir yazılımla kullanılabilmesidir. Yazılımlar aracılığıyla tek dilli ve iki dilli metinlerin otomatik olarak işlenmesi gerçekleştirilir. Bu sistem çevirmenleri, kendi işlevsel derlemlerini yaratmaları ve metin girdilerinin dilbilimsel, biçimsel ve metinsel analizlerini yapmaları konusunda teşvik eder (Laviosa, 2002: 107).

Çevirmenlerin derlem yazılımlarını kullanarak bireysel gereksinimlerine yönelik derlemler oluşturması, çeviri süreçlerini kolaylaştırabilecektir. Bu çalışmada derlem türleri kapsamında bahsedilen kendin-olustur derlemleri bu amaçla tasarlanır. Çevirmenin aklındaki sorun ya da araştırma sorusu standart derlemler kullanılarak çözümlenemeyecek veya yanıtlanamayacaksa, çevirmen daha küçük boyuttaki kendi derlemini oluşturabilir. Ancak, çevirmenin kendi derlemini oluşturması için ilgili derlem yazılımı hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

⁴¹ Köktürk, Şaban: **Uygulamalı Çeviribilim**, Ankara, Detay Yayıncılık, 2015.

Bu konuya bir örnekle açıklık getirecek olursak, genel ağ üzerinden erişilebilen *Sketch Engine*⁴² adlı çevrimiçi derlem aracına çevirmenler ve dille ilgili araştırmalar yapan araştırmacılar üye olabilir. *Sketch Engine*, dil çalışmalarına yönelik olarak tasarlanmış bir araçtır. Dile özgü özelliklerin belirlenmesinde kullanılan derlem aracı, dilde sık ya da nadir karşılaşılan, sıradan ya da sıradışı özelliklerin saptanmasında, dilde yeni oluşumların tespit edilmesinde kullanılabilir. Derlem aynı zamanda, metin inceleme ve metin madenciliği uygulamalarında kullanılabilir. Derlem aracının resmi genel ağ sitesinde, aracın temelde beş kullanıcı grubuna yönelik olarak tasarlandığının altı çizilmiştir. Bu kullanıcı grupları; dilbilimciler, sözlükbilimciler, çevirmenler, öğrenci ve eğitimcilerdir:

- **Dilbilimciler ve sözlükbilimciler:** Derlem aracında miyarlarca sözcükten oluşan metinler işlenebilmektedir. *Sketch Engine* ile sözcük, söz öbeği veya görülgü örneklerine saniyeler içinde ulaşılabilmesi ve bunun sonucunda sözcük eskizleri, bağlamli dizinler ve sözcük listelerine ilişkin sonuçların elde edilebilmesi mümkündür.
- **Çevirmenler:** Hizalanmış paralel derlemeler, gerçek çevirmenler tarafından öne sürülmüş çeviri önerilerini barındıran kaynaklardır. Sözcük eskizleri, doğru sözcük birlikteliklerinin belirlenmesine yardımcı olur. Aynı zamanda, sözcüklerin anadildeki doğal kullanımlarının saptanmasına yardımcı olabilir.
- **Eğitici ve öğrenciler:** Sözcük eskizleri ve bağlamli dizinler, bir sözcük ya da söz öbeğinin bağlam içinde kullanımına ilişkin bilgi veren araçlardır. Bu nedenle, derlem aracı eğitimde kullanılabilir.

Sketch Engine, aşağıda yer alan kullanıcı grupları tarafından da kullanılabilir:

- **Terminoloji Uzmanları:** Derlem aracının genel terim çıkarımı ve çift dilli terim çıkarımına olanak sağlayarak, dilsel incelemelerle istatistikleri birleştirmesi özelliği, terminoloji çalışmaları yapan araştırmacılara katkı sunabilmektedir. Ulaşılan terimler üzerinde genellikle oldukça düşük oranda manuel düzeltmeye ve işlemeye gerek duyulur.

⁴² Derlem aracına <https://www.sketchengine.co.uk/> genel ağ adresi üzerinden erişilebilir.

- **Tarih Uzmanları:** Artsüremliler derlemler üzerinde tarih bilgisinin işaretlenmiş olması, yeni ve güncel sözcüklerin saptanmasına olanak sağlamaktadır.

Sketch Engine aynı zamanda metin incelemede kullanılabilir. Morfolojik inceleme ve sözcük türlerinin işaretlenmesi sayesinde, derlem aracı sözcük birlikteliklerinin incelenmesi, terim çıkarımı ya da sıklık listelerinin oluşturulmasını mümkün kılarak, metin inceleme çalışmalarına destek olabilmektedir. *Sketch Engine*'in çevirmenlere hangi açılardan yardımcı olabileceğine daha detaylı bir şekilde bakarsak, derlem aracının, terim çıkarımı, çevirilerin gözden geçirilerek düzeltilmesi, dilbilgisi ve dil kullanımına ilişkin kontrollerin yapılması konularında çevirmenlerin çeviri süreçlerine katkıda bulunabileceğini söyleyebiliriz:

- **Çevirmenlere yönelik terminoloji çıkarımı:** Çevirmenler, aynı özel alanda olan ya da aynı müşteriden gelen çeviri işlerinde terminolojiye ilişkin tutarlılığın ve kalitenin sağlanması amacıyla, kendi kullandıkları araçlarının (CAT tools) terim veritabanlarını *Sketch Engine* bünyesine dahil edebilirler. *Sketch Engine*'in terim çıkarımı özelliği, terminolojinin belirlenmesi için doğal dil işleme tekniklerini kullanmaktadır. Çevirmenin kendi özel alan metnindeki sözcük kullanımıyla, milyarlarca sözcükten oluşturulan genel amaçlı derlemler karşılaştırılarak istatistiksel çıkarımlara ulaşılır. Sonuçlar hem tek hem de çok sözcüklük birimleri içerir ve *TBX* biçiminde, çevirmenin kendi kullandığı bilgisayar-destekli araca entegre edilebilir.
- **Sözlü çevirmenlere yönelik terminoloji çıkarımı:** Müşteri tarafından çevirmene herhangi bir dilsel malzeme verilmiş olmasa bile, çevirmen sözlü çeviriye yönelik kendi derlemini *Sketch Engine* üzerinden oluşturabilir. *Sketch Engine*, konu alanına ilişkin olarak genel ağ üzerinden metin toplayıp, kullanıcının bu metinleri bilgisayarına kaydetmesine izin verir. Bu metinlerdeki terimler ise, derlem aracının terim çıkarımına yönelik bileşenleriyle yakalanabilmektedir. Büyük bir özel alan derlemi oluşturmak için, bu süreç birçok kez tekrarlanır ve terim çıkarımına devam edilir.
- **Çevirinin gözden geçirilmesi:** Derlem aracı bünyesindeki paralel derlemler kullanılarak, başka çevirmenler tarafından çevrilmiş olan sözcük ve söz öbekleri gözden geçirilebilir. Böylece çevirmen, kendi erek metninin bağlamına en uygun karşılığı seçebilir. Özellikle deyişsel ifadelerin çevirileri

söz konusu olduğunda ve çift dilli sözlüklerin çözüm üretemediği durumlarda, derlem aracı çevirmenler tarafından oldukça yararlı bir araç olarak kullanılabilir.

- **Dilbilgisi ve dilsel kullanımların kontrolü:** Bağlamalı dizin özelliği kullanılarak, sözcük ya da söz öbeklerinin, gerçek dil kullanıcıları tarafından bağlam içinde nasıl kullanıldıkları gözlemlenebilir. Çevirmen, bağlamalı dizinleri gözden geçirerek, derlem içindeki farklı alternatif kullanımları belirleyebilir ve kendi metninin bağlamına en uygun gelen ifadeyi seçebilir. Çevirmenler aynı zamanda, *Sketch Engine*'i kullanarak sözcük eskizleri üretebilir. Sözcük eskizleri, belirlenen bir sözcükle sıklıkla birlikte kullanılan ifadelerin yer aldığı bir sayfalık çıktılardır. Eşdizimler, dilbilgisel kategorilere göre sınıflandırılır.
- **Alternatif sözcük önerileri:** Derlem aracı içinde yer alan kavramlar dizini (thesaurus) özelliği, herhangi bir dildeki sözcüğe ilişkin eş anlamlı, karşıt anlamlı ve yakın anlamlı sözcüklerin çıkarımını gerçekleştirir. Ancak, bu çıkarımın gerçekleştirilebilmesi için, kullanılan derlemin yeterince büyük olması gerekmektedir.
- **Terim veritabanları için içerik sağlama:** Derlem aracına çeviri bellekleri yüklenebilir ve genelde terim olarak kabul edilmeyen, ancak çevirmenin çevirisini yaptığı metinlerde sıklıkla karşılaşılan çok sözcüklü ifadeleri belirlemek için alt-dizimler (n-gramlar) kullanılabilir. Terim olarak kabul edilmeyen, ancak sıklıkla çevrilen “sonuç olarak”, “aslında” gibi ifadeler, terim veritabanına eklenebilir⁴³.

Sketch Engine, üyelik sistemiyle, aylık olarak ödenen abonelik ücretiyle çalışan bir derlem aracıdır. *Sketch Engine*'i diğer derlem araçlarından ayıran ise, bünyesinde daha esnek arama seçeneklerinin olması ve kullanımının daha kolay olmasıdır. Ayrıca, yukarıda da belirtildiği gibi hedef kitlelerinden birinin çevirmenlerden oluştuğunun altı çizilmektedir. Çevirmenler, *Sketch Engine*'i temelde iki şekilde kullanabilirler. Birincisi, derlem aracı içinde yer alan, birçok dilde metinler barındıran tek dilli ya da paralel derlemlerden yararlanabilirler. İkincisi, derlem aracının kendilerine sunduğu teknik olanaklardan faydalananak, kendi derlemlerini

⁴³ <https://www.sketchengine.co.uk/user-guide/translators-term-extraction/>

oluşturabilirler. Araştırmacı, kendi yüklemiş olduğu ya da sistemin kendisine sunmuş olduğu derlemeler üzerinde arama yapabilmektedir. Aşağıda bir çevirmenin bu derlem aracını kullanarak gerçekleştirebileceği sorgular ve ulaşabileceği verilere ilişkin örnekler yer almaktadır.

- ***Sketch Engine*'de yer alan mevcut derlemlere erişim**

Araştırmacı, sistem üzerinde kendisine sunulan birçok hazır derleme erişim sağlayabilmektedir. Örneğin, bu sistem üzerinden Uppsala Üniversitesi'nin hazırlamış olduğu açık erişimli paralel bir derlem olan ve bünyesinde birçok alt derlem barındıran, *OPUS2*'ye (open parallel corpus) erişim sağlanabilmektedir. Bu alt derlemlerden bazıları tek dilli, bazıları da çok dillidir. *OPUS2*'nin Türkçe kısmı 150 milyondan fazla sözcükten oluşmaktadır.

Çevirmenin mevcut derlemler üzerinde kullanabileceği farklı arama seçenekleri vardır. Araştırmacının gerçekleştirdiği arama paralel derlemler üzerinde ise, sistem arama sonuçlarının her birini, diller arası eşlenmiş şekilde vermektedir. Bu aramalar, *Sketch Engine* üzerinden, çeviriye yardımcı olmak üzere hazırlanmış derlemler üzerinde değil, başka amaçlarla tasarlanmış derlemlerde gerçekleştirilir. Başka bir deyişle, çevirmen farklı araştırma amaçlarına yönelik olarak hazırlanan derlemleri kendi araştırması için kullanabilir. Çevirmenler, derlem üzerinde sözcük ve söz öbeklerini arayabilirler. Derlemler üzerinden terim karşılıkları ve eşdizimlilik bilgilerine ulaşmak da mümkündür. Derlem üzerinde böyle çalışmalar yapmak, özel alanların terimsel yapılarıyla ilgili bilgi sahibi olunmasını da sağlayabilir.

Aşağıdaki ekran görüntüsünde *yazılım* teriminin Türkçe ve İngilizce paralel derlemlerdeki kullanımı verilmiştir. Çıktıların sol taraflarında kaynakça bilgisi yer almaktadır (örneğin, tr/setimes.en-tr.xml.gz). Aranılan terimin üzerine tıklandığında terimin bağlamsal kullanımına erişilir. Aranılan ifadenin bağlam içinde kullanımın görülmesi çevirmenin çevirisini yaptığı konuyla ilgili uzmanlık bilgisi edinmesine katkı sunabilir. Doğal olarak, kaynak metin anlaşılmadan çeviri yapılamaz. Kaynak metni okurken, çevirmenler kendilerine yabancı gelen birtakım kavramlarla karşılaşabilir. Derlemler yalnızca terimsel karşılıkları değil, kavramsal bilgileri de içerir. Bir başka deyişle, derlemler çevirmene herhangi bir basılı ya da elektronik tek dilli ya da çok dilli sözlüğün sunamadığı bağlam bilgisini verirler. Terim ya da söz öbeğinin, kullanıldığı

bağlam içinde gösterimi, söz konusu ifadenin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Bu bakımdan derlemler, aynı zamanda terimce görevi görmektedir.

Query **yazılım** 1,864 > Filter by aligned corpus 340 (1.64 per million)

Page 1 of 17 Go Next Last

OPUS2 Turkish

OPUS2 English

tr/sets... İngilizce isimleriyle kalacak olan bazı **yazılım** ürünlerinin marka adları dışında, başlat

en/sets... Except for the brand names of some of the software products, which will keep their English names, all other items -- from the start menu to the lists of commands -- have been translated into Macedonian.

tr/sets... İnternet kullandığını açıklıyor. Makedonca **yazılım** , şirketin ürünlerinin ülkedeki kullanımını

en/sets... The Macedonian-language software is part of a strategic agreement the company signed with the Macedonian government, aimed at boosting the use of its products in the country as well as halting the spread of pirated software.

tr/sets... Microsoft Atina' da merkez açtı Bill Gates, **yazılım** devrinin yeni "yenilik merkezlerinin " açılıp

en/sets... Bill Gates was in Athens to mark the opening of the software giant's new "innovation centre".

tr/sets... Merkez Yunanistan' ın akademik camiası ve **yazılım** sektörünü desteklemenin yanı sıra eğitim

en/sets... It will support Greece's academic community and software industry, and will also offer training.

tr/sets... nın devlet kurumlarına ücretsiz servis ve **yazılım** eğitimi de sağlanacak. Romanya' nın sabit

en/sets... Free service and software training will be provided to Macedonia's state institutions.

tr/sets... oluşturulması için gereken Virtual Reference Network **yazılım** ve donanımını sağlayacağını duyurdu. Ağ

en/sets... Trimble, one of world's leading providers of advanced positioning solutions, announced that it would supply the necessary Virtual Reference Station software and equipment for the building of nationwide GPS network in Serbia.

tr/sets... ı Romanya' da üretiyor. Yasal olmayan **yazılım** ve DVD' lerin yüzde 70' i ile bilgisayar

en/sets... Seventy per cent of illegal software and DVDs, as well as 97 per cent of computer games, come from within the country.

tr/sets... imzalayarak Sırbistan' da açık kaynaklı **yazılım** kullanımını desteklemek üzere adımlar atıyor

en/sets... The government is taking steps to promote the use of open source software in Serbia, signing a letter of intent with the world's largest Linux distributor.

tr/sets... hül

en/sets... The Serbian government and Red Hat Corporation, one of the world's top signed a letter of intent Monday (January co-operation.

tr/sets... < previous processing. Excel for tabular calculations, Power Point for presentations and Outlook for e-mail -- in Macedonian by late May. Macedonia has thus become one of about 50 countries to have Microsoft programmes in its native language. Except for the brand names of some of the software products, which will keep their English names, all other items -- from the start menu to the lists of commands -- have been translated into Macedonian. Microsoft collaborated with well-known linguists and IT experts from Macedonia to prepare the translation. The new releases are aimed at users who face a language barrier in using computers and the Internet, said Biljano Gavovski, Microsoft's next

tr/sets...

en/sets... t centre for open source software users

tr/sets...

en/sets... a and Israel have collaborated to develop it if someone is telling the truth during a

tr/sets...

en/sets... teps up efforts against software piracy

Resim 29. Türkçe - İngilizce paralel derlem örneği.

Yalnızca sözcük ya da terim değil, derlem üzerinde söz öbekleri ya da deyimler gibi iki ya da daha fazla sözcükten oluşan ifadelerin de araması yapılabilir. Bu özellik, öncelikle anadiline çeviri yapan çevirmenlere yarar sağlayabilir. Çevirmenden kaynak dildeki tüm kullanımlara hâkim olması beklenemez, bu noktada iki dilli sözlükler de yetersiz kalabilir. Kullanıcının ifadeyi bağlam içinde görmesi, daha doğal, işlevsel ve akıcı çeviriler yapmasına destek olabilir. Resim 30'da, İngilizce *break a leg* (iyi şanslar) deyimini İngilizce-Türkçe paralel derlem üzerinde örneklenmiştir:

Query **break, a, leg** 964 > Filter by aligned corpus 88 (0.06 per million)

Page 1 of 5 Go Next Last

OPUS2 English

OPUS2 Turkish

OpenSubtit... , Oh, wait a minute. Easy does it, now. Let's not **break a leg** . We got use for you later. Hey, Miriam! Is your

OpenSubtit... , Oh, wait a minute. Easy does it, now. Let's not **break a leg** . We got use for you later. Hey, Miriam! Is your

OpenSubtit... life dragging ladders back and forth. You could **break a leg** . It's just ridiculous. At the club we had this

OpenSubtit... Just look at what was upon me. It must have **broken a leg** . That damned beast. Patience, Colonel. I told

OpenSubtit... the sunset. Hey, good luck. Oh, sorry, I mean, **break a leg** , or whatever they say. See you. Hey! We' il see

OpenSubtit... the sunset. Hey, good luck. Oh, sorry, I mean, **break a leg** , or whatever they say. See you. Hey! We' il see

OpenSubtit... do yours after. Can you hook me up? - Well, girls. **Break a leg** . - Same to you. Thanks. Attention please.

OpenSubtit... , and they' re going to come with appetites. - **Break a leg** , food' s up! - Thanks, Shel. Hey, Ma ... you

OpenSubtit... ! Today, either you break an arm or I' il **break a leg** . We must decide on a winner. You and I are members

OpenSubtit... Mimirin! Good morning! Good morning, Mimirin! **Break a leg** with that drama series! Hey, wait, Mimirin ...

OpenSubtit... . All right. Hello, Will. Prithree, Mr. Kempe. **Break a leg** . - You too, good Crab. - Crab' s nervous. He' s

OpenSubtit... w- where are the pages? - Where is the boy? B- B- B- **Break a leg** ! Sir, will you buy my sweet orange? Hey!

OpenSubtit... ' m not like Craig Zwiller. Well, good luck then. **Break a leg** . Oh, keep them. In case you' re in the

OpenSubtit... I' m here to see it. I' m really glad you are too. - **Break a leg** . - Thanks. Can I have your attention, please?

OpenSubtit... still see out of the other one. Next time I should **break a leg** . Then you can stay home and collect disability.

OpenSubtit... of mine is gonna be called ... Someone' s going to **break a leg** in this. What is it? - Arne' s gone. What happened

OpenSubtit... butt in there. Come on. We' re right behind you. **Break a leg** , sweetie. Ladies and gentlemen, making her

OpenSubtit... ? See you later. I' il go up with Mrs. Schober. **Break a leg** . Enjoy the concert. Goodbye, it was a pleasure

OpenSubtit... . I' m very excited. You just own this and **break a leg** . What was he doing wandering unsupervised? Who

OpenSubtit... . Come on, let' s think this through. Okay, kids. **Break a leg** ! Let' s get to it. Let the real show begin. Hello!

OpenSubtit... Bacak kırmayalım.

OpenSubtit... Bacağınızı kırmayın.

OpenSubtit... Bacağımı kırabilirsin.

OpenSubtit... Bacağın kırılmış olmalı.

OpenSubtit... Ayağımı kır mı derler?

OpenSubtit... Ayağımı kır mı derler?

OpenSubtit... İyi şanslar.

OpenSubtit... - Bacağın parçala, yemeği hazırla!

OpenSubtit... Bugün sadece birimiz ayakta kalacak.

OpenSubtit... Dram serisinde başarılar!

OpenSubtit... Tahtaya vurun.

OpenSubtit... D- d- d- dikkat et!

OpenSubtit... Peki iyi şanslar o zaman, bol şanslar.

OpenSubtit... - Teşekkürler.

OpenSubtit... Bir dahaki sefere bacağımı kırmayalım.

OpenSubtit... Birisi burada bacağımı kıracak.

OpenSubtit... Göster onlara tatlım. [Announcer]

OpenSubtit... Ben bayan Schober' i le gidiyorum.

OpenSubtit... Sadece buna sahipsin ve bir şeyler yapmalısın.

OpenSubtit... Herkese bol şans!

Resim 30. Öbekselsel ifadenin paralel derlemde gösterimi.

Paralel derlem üzerinde, kaynak metin parçalarında yer alan sorgu sözcüğü ya da söz öbeğinin erek metin parçalarındaki karşılığı işaretlenebilmektedir. Resim 31'deki ekran görüntüsünde, İngilizce "translation" (çeviri) teriminin İtalyanca karşılığı (traduzione) işaretlenmiştir:

Query translation 1,321 (21.75 per million) ⓘ	
Page 1 of 67 Go Next Last	
EUROPARL7, English	EUROPARL7, Italian
/en/ep-00-... in the Official Journal once all the translations are available. This collection is, at present,	<--not translated-->
/en/ep-00-... , available in six languages and the remaining translations are nearing completion. Another issue I wish to	<--not translated-->
/en/ep-00-... contradictory comments, depending on the translation , with regard to a possible request by President	/it/ep-00-... Inoltre, pur con tutto il rispetto per le capacità del Commissario Fischler, alla luce delle contraddizioni emerse - secondo le lingue - in relazione all' eventuale richiesta di dimissioni del Commissario Fischler da parte del Presidente Prodi, sarebbe auspicabile che egli chiarisse questo punto dinanzi al Parlamento. </p>
/en/ep-00-... one more référendaire. The second is that the translation services of the Court of First Instance and the	/it/ep-00-... In secondo luogo, sarebbe opportuno separare i servizi di traduzione del Tribunale di primo grado da quelli della Corte di giustizia.
/en/ep-00-... Instance and providing the latter with its own translation service. In point of fact, I consider this to be	/it/ep-00-... Sono totalmente d' accordo anche con le sue conclusioni, soprattutto laddove egli propone di aumentare il numero dei référendaire dei giudici presso il Tribunale di primo grado e di dare allo stesso un servizio di traduzione proprio.
/en/ep-00-... First Instance when it comes to using the joint translation service, and so more often than not, important	/it/ep-00-... Ritengo che ciò sia effettivamente necessario perché abbiamo sentito - mentre eravamo in visita alla commissione giuridica a Lussemburgo - che, naturalmente e in forza di decisioni prese per così dire dall' alto, quando si tratta di utilizzare un Servizio di traduzione comune, la Corte di giustizia gode di una certa priorità rispetto al Tribunale di primo grado che di conseguenza spesso non riesce a trattare questioni importanti. </p>
/en/ep-00-... to promoting reading, translating and translation companies. This is especially important to	/it/ep-00-... <p> Valutiamo in modo estremamente positivo i numerosi miglioramenti che sono stati apportati. Non si parla più di megaprogetti, viene lasciato spazio alle reti culturali, e l' attenzione si sposta sulla promozione della lettura e delle traduzioni, temi molto importanti per le aree linguistiche più piccole.

Resim 31. Avrupa Parlamentosu paralel derleminde (Europarl) eşdeğer ifadenin işaretlenmesi (İngilizce-İtalyanca dil çiftinde).

Herhangi bir sorgu sonucunun üzerine tıklandığında ise, üst metinsel bilgilere erişim sağlanabilmektedir. Bu bilgiler; konuşmacının adı, belgedeki sözcük sayısı, belge numarası ve örnekçe sayısı gibi bilgilerdir. Bu verilere her iki dilde de erişim mümkündür:

/en/ep-00-...	just now. I am very concerned about these translation problems which, unfortunately, we seem to be	/it/ep-00-... Sono molto preoccupata per questi problemi di traduzione che purtroppo constatiamo sempre più spesso, e posso assicurarle che ce ne occuperemo davvero molto seriamente.
/en/ep-00-...	Token number 242638 Document number 5 document.id /en/ep-00-02-03.xml document.wordcount 24032 chapter.id 2 speaker.id 37 Name of speaker President p.id 198 s.id 611	
/en/ep-00-...		ho stato nominato Commissario e ho avuto vare l' iter legislativo, mi sono reso conto orria ancora lavorare in materia, per risultato che cerchiamo di ottenere: istra politica in atti legislativi. </p> sidente, mi scusi, ma è stato commesso rore di traduzione nella cabina francese, a io che ha appena detto l' onorevole sulla parola più delicata di tutta la
/en/ep-00-...		mento n. 33 non è chiaro per quanto he significa " la " lingua dello Stato ante, soprattutto quando vi sono più

Resim 32. Derlem üzerinde sorgulanan ifadeye ilişkin verilerin gösterimi.

Derlemler, semantik prozodiye ilişkin bilgiler de verir. Semantik prozodi, "dil birimlerinin ilk bakışta dikkat çekmeyen, örtülü biçimde var olan olumlu -daha çok-olumsuz anlam yükleri biçiminde tanımlanabilir" (Çalışkan, 2014: 139). Bill Louw, semantik prozodiyi "anlamın hâkim olan ruhu" olarak tanımlar ve bu anlam tüm alt

anlamlarıyla birlikte bir biçim oluşturur. Bireyler semantik prozodilere, dili algılayışlarıyla erişemezler (1993: 157).

Çevirmenler, tüm sözcük ya da sözcük öbeklerinin olumlu, olumsuz ya da nötr çağrışımlarını bilemezler. Sözlükler de bu noktada onlara yardımcı olmaz. Örneğin, Türkçede "-den ötürü" ve "-den dolayı" edatları aynı anlama gelmelerine rağmen, "-den ötürü" edatı, içsel olarak olumsuz bir anlam içerir. İngilizceden bir örnek vermek gerekirse *talkative* sıfatı, iki dilli sözlüklerde genellikle Türkçedeki "konuşkan" sözcüğü ile karşılanmıştır. Ancak, sözcüğün olumsuz bir anlam yükü de vardır ve bağlam içinde "geveze, çenesi düşük" anlamına gelebilir. Derlem üzerinde çalışmalar yapılarak sorgulanan ifadenin saklı anlamları tespit edilebilir. Çevirmen böylece kaynak dilde ifade edilmek istenen gizil anlamı erek dile geçirebilir. Resim 33'te bu konuyla ilgili bir örnek verilmiştir:

OPUS2 English	OPUS2 Turkish
#176140404 a big mistake one day. Got a little too <i>talkative</i> . - You know what happened to his kid? -	#41365168 Biraz çenesi düştü.
#211868794 that clear? Perfectly clear. We weren't <i>talkative</i> . In all that time, he knew me no better	#43476267 Geveze değildik.
#211872232 that clear? Perfectly clear. We weren't <i>talkative</i> . In all that time, he knew me no better	#43479221 Geveze değildik.
#211944960 's. You're too innocent, and he's too <i>talkative</i> . They would throw me out. Save your advice	#43483277 Sen çok masumsun ve o çok geveze.
#215535643 stop trying to interrupt me. You're very <i>talkative</i> when you drink. What's this all about?	#43957589 İçince çenene vurmuş.
#218748206 didn't say anything. - You must know some <i>talkative</i> hats! - Huh? About that icebox you were	#44239510 Çok daha konuşkan şapkalar tanıyor olabilirsiniz.
#220456856 illness is upon you I see a new acquaintance a <i>talkative</i> young man who I didn't see	#44421892 Biryle tanışacağınız görüyorum, seni eğlendirecek, ... genç, konuşkan bir adam.
#238044837 us? A while longer. How come you're so <i>talkative</i> ? Just naturally blabby, I guess. I haven	#46300672 Sen nasıl bu kadar geveze oldun?
#291189107 , I'll buy you one. - Okay. Not exactly <i>talkative</i> , are you? It's fine by me. I can't stand	#53562289 Çok konuşkan değilsin, değil mi?
#314133426 her. Rubbish. Don't be long! You're so <i>talkative</i> tonight, we couldn't stand the silence	#57011651 Bu gece çok konuşkansın. Sensiz, sessizliğe katlanamayız!
#321668005 you. - Thanks, Harry. Not that he's too <i>talkative</i> . He checks out okay physically. Doc ran	#58830221 Çok konuşkan değil.
#326869368 You will do well. - You caught her on a <i>talkative</i> day. - You being funny? No, she's quasi-	#59756333 - Çok konuşkan bir gününe rastladınız.
#331481865 ? So, how's your wife? You're not very <i>talkative</i> tonight, man. That's cool. Where we goin	#60958687 Bu gece pek konuşkan değilsin, dostum.
#371830393 still I'm a very happy man. I was very <i>talkative</i> when I was small. But since eating an out	#68145243 Küçükken çok konuşkanmışım.
#381895946 Coretta James' written on it. You feel more <i>talkative</i> ? I'll bet six bits to a bottle of piss	#70213445 Şimdi konuşacak mısın?
#388024698 No. He ask you back? No. Aren't we Miss <i>Talkative</i> tonight? I'm a little tired. What's the	#71266906 Bu akşam, pek konuşkan değiliz, galiba.
#388050329 No. He ask you back? No. Aren't we Miss <i>Talkative</i> tonight? I'm a little tired. What's the	#71275973 Bu akşam, pek konuşkan değiliz, galiba.
#454186023 parents that while on the tram, I was a very <i>talkative</i> boy. I told them all the bad things that	#87783064 Bunu tek başıma yaptım, hem de 7 yaşında.
#508102748 are very perceptive, for a journalist. And <i>talkative</i> . The comb's for my story. - Why? I'll	#100232287 Ve geveze
#508115098 not aslan. - You are very perceptive. And <i>talkative</i> . - The coams for my story. - Why? I'll	#100241640 Ve geveze

Resim 33. Bir ifadenin farklı kullanımlarının derlem üzerinde görüntülenmesi.

Çevirmenler, farklı dillerde olup yazılışları aynı, anlamları farklı sözcükleri (false friends) ayırt edebilmek için mevcut derlemler üzerinde arama yapabilir. Bir sözcüğün bağlam içinde ne anlamda kullanıldığını gören çevirmen, sözcüğün doğru kullanımını da erek metne yansıtma şansını elde edebilir.

Sketch Engine üzerinde birçok paralel derlem mevcuttur. Çevirmenler ve çeviribilim araştırmacıları bu paralel derlemlerden yararlanabilirler. Ancak, derlem aracında yer alan paralel derlemlerde kaynak ve erek dil bilgisine ilişkin bir işaretleme yapılmamıştır. Konuşmaların çeviriyazılarından oluşturulan paralel derlemlerde,

Derlem aracı üzerinde, mevcut paralel derlemler üzerinde araştırma yapılabileceği gibi tek dilli bir derlem üzerinde de aramalar gerçekleştirilebilir. Kaynakça bilgisi ve aranan ifadenin bağlam içinde kullanımına aynı şekilde erişim sağlamak mümkündür. Aşağıdaki ekran görüntüsünde *OPUS2* İngilizce derleminde *translations* (çeviriler) teriminin çıktıları görülmektedir. Tüm derlem içinde terimin kaç kez geçtiği bilgisine de (burada 7382 kez) erişmek mümkündür. Arama yapılan ifadenin kullanım sıklığı bilgisine erişim, çevirmenin söz konusu ifadenin gündelik dilde ya da teknik dilde ne ölçüde kabul gördüğünü tespit etmesine yardımcı olabilir. Bu da erek dilde kullanılacak ifadelerin seçiminde ona yol gösterebilir.

159

European Union British National Corpus (BNC)

Query European, Union 236 (counting ...)

Page 1 of 11 Go Next Last

JK2 covers the the twelve or more states of the European Union , as it is now, and do you know what that
JK2 know what that is, the the Anthem for the European Union . No. It's Beethoven's Ode to Joy, the the
JK2 also, that that that is the Anthem for the European Union , as it's now called. Erm, and not only
JSF the citizens of other member states of the European union who are resident here, the right to vote
JSF of the Irish republic. But the treaty on European union signed at Maastricht gave voting and candidacy
JSF citizens of the other member states of the European union who are resident here by making a number
JSF er eluded, article eight of the treaty on European union passed last year, entitled citizenship
JSF honourable gentleman. Isn't it also true that the European union or community or whatever you like to call
JSF that affects the whole of Europe and the European union in particular but also the the er the whole
JSL course a part of what's nown now known as the European Union erm it's a particular branch but even within
JSL has a particular role, not just within the European Union , but of course in international affairs
JSG proposals for electoral reform across the European union had occurred, this debate would not be
JSG separate identity, continues to be ignored. The European union recognises that special regard must be
JSG vote on June the ninth, citizens of the European union and the minister has actually said on one
JSG a citizen of the union a citizen of the European union , a member of the only mainland European
JSG deny them vote yet they are citizens of the European union under our own legislation and accepted
JSG have incorporated the twenty odd thousand European union citizens of Gibraltar who do wish to be
JSG any everybody else who's a citizen of the European union , so will peers of the realm who happen
JSG of the moment in what is called the European union, even though actually the parliament is in
JSG matters? A aren

Page 1 of 11

bncdoc.id	JSF
bncdoc.info	House of Commons debate. Sample containing about 21868 words speech recorded in public context
Text availability	Ownership has not been claimed
Publication date	1985-1993
Text type	Spoken context-governed
David Lee's classification	S_parliament
Speaker ID	PS000

Resim 35. Derlemde söz öbeği ve kaynakça gösterimi örneği.

Derlemde belirli ifadeler aranırken konu, yayın tarihi ve yayınlandığı yer gibi ölçütler seçilebilir. Bu özellikler, belli metin türleri üzerinde araştırmalar yapan kullanıcıların işini kolaylaştırır. Metin türleri genellikle temel derleme bağlı alt derlemeler olarak kabul edilir. Metinlerin yayınlanma tarihlerine ilişkin bilgiye ulaşılması ise artsüremli çalışmaların daha sistemli bir şekilde yapılabilmesine olanak sağlayabilir.

Br British National Corpus (BNC)

Simple query:

[Query types](#) [Context](#) [Text types](#)

Text types

Subcorpus: [info](#) [create new](#)

TEXT TYPE	PUBLICATION DATE
☐ Spoken context-governed	☐ 1960-1974
☒ Spoken demographic	☐ 1975-1984
☐ Written books and periodicals	☒ 1985-1993
☐ Written miscellaneous	☐ Unknown
☐ Written-to-be-spoken	Select All
Select All	

DOMAIN FOR WRITTEN CORPUS TEXTS	MEDIUM FOR WRITTEN CORPUS TEXTS
☐ Imaginative	☐ Book
☒ Informative: applied science	☐ Miscellaneous: published
☐ Informative: arts	☐ Miscellaneous: unpublished
☐ Informative: belief & thought	☒ Periodical
☐ Informative: commerce & finance	☐ To-be-spoken
☐ Informative: leisure	Select All
☐ Informative: natural & pure science	
☐ Informative: social science	
☐ Informative: world affairs	
Select All	

Resim 36. Derlemde arama ölçütleri belirleme örneği.

Daha önceki bölümlerden anımsayacağımız gibi, çevirmenler, tıp, teknik, hukuk gibi özel alanlara yönelik metinlerin çevirilerini gerçekleştirirken, terim ve konu bilgisi açısından sorunlar yaşayabilirler. Bir çevirmenin, çok çeşitli konularda çeviriler yaptığını düşündüğümüzde, çevirmenin ilgili teknik alan bilgisine tümüyle sahip olmasını bekleyemeyiz. Özellikle teknik çeviri yapan çevirmenlerin oluşturdukları erek metinlerin, erek okur kitlesi tarafından kabul edilebilmesi için erek metin dilinin akıcı ve anlaşılır olması oldukça önemlidir. Doğaları gereği, okuru bilgilendirmek üzere kaleme alınan teknik metinlerin mümkün olduğunca işlevsel ve iletişimsel bir şekilde tasarlanması; çevirmenin konuyu anlaması, içselleştirmesi ve erek metni oluştururken, çevirmen kimliğinin yanında teknik bir yazar gibi kararlar almasını gerektirmektedir.

İnönü Korkmaz'ın belirttiği gibi, “teknik çeviri, çeviribilimin temelinde yatan çok disiplinli olma özelliğinin gereği salt bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olunmakla yetinilmeyecek kadar kapsamlı bir niteliktedir” (2017: 127).

Derlemler ve derlem araçları bu noktada çevirmenlere yardımcı olabilirler. Çevirmenler, anlamını bilmedikleri bir kavrama ilişkin aramalarını, derlem araçları

yardımla tek dilli ya da paralel derlemler üzerinde gerçekleştirebilirler. Derlemlerde kaynakça bilgisinin de işaretlenmiş olması, çevirmenlerin ilgili kaynağa yönlendirilerek, söz konusu kavrama ilişkin bilgi edinmesine yardımcı olabilir. Bu nedenle, derlemler özellikle teknik çeviri yapan çevirmenlerin yararlanabileceği kaynaklar olarak kabul edilebilir.

Resim 37. “software engineering” (yazılım mühendisliği) sorgusu (ScienceBlogs).

Resim 37’deki görüntüde, teknik bir derlemde arama örneği yer almaktadır. Aranılan terimin üzerine tıklandığında, bağlam bilgisine erişebilmek mümkündür. Böylece, uzmanlık alanı hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Korkmaz, teknik çevirinin salt uzmanlık alanı bilgisinden de ibaret olmadığı görüşünü dile getirir:

Teknik çevirmenlerin, bilgiyi eksiksiz ya da en uygun düzeyde aktarmakla yükümlü oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Ancak tek yükümlülükleri bu değildir. Salt bilginin aktarılmasının yanı sıra, aktarılan bilginin uygun bir biçimde aktarılması, eksiksiz ve tam olması ve yine bu bilginin hedef metinde uygun ve etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak da teknik çevirmenin diğer sorumlulukları arasında yer almaktadır.

Burada söz konusu olan çevirmenin çeviriyi gerçekleştirmekte olduğu alan bilgisine sahip olması gerektiği değildir. Bunun yerine çeviri sürecinde karşılaştığı sorunlara dil edincinden çok çeviri edincine dayalı çözümler üretebilmesidir. Bunu başarmada alan hakkındaki bilgisinin yanı sıra hem çeviri edincinden hem de genel kültür bilgisinden yararlanabilir (a.g.e.: 80).

Yukarıdaki alıntıdan anlaşıldığı gibi, teknik çeviri yapan bir çevirmenin alan bilgisine sahip olması, işlevsel bir erek metin üretmesi için yeterli değildir. Çeviri sürecinde karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilmesi, çeviri sorunlarına çözüm üretebilmesi, teknik

metnin biçimsel, sözdizimsel ve biçimsel özelliklerini erek dilde yeniden yorumlayabilmesi, kaynak metinde yer alan ve teknik metinlere özgü olan dilsel kalıplar ve örüntülerin erek dile uygun bir şekilde aktarabilmesi gibi konular çevirmenin çeviri edinciyle doğrudan ilişkilidir.

Anımsanabileceği üzere, teknik metinlerden oluşturulan derlemeler, teknik kavramların dil içinde kullanımlarına ilişkin bilgiler sunar. Özellikle anadilden çeviri yaparken, çevirmenler, erek dilde kaleme alınmış teknik metinler üzerinde dil kullanımı ve dilsel örüntülere ilişkin incelemeler yapabilirler.

Derlemeler, aynı zamanda doğaları gereği dilsel ve dilbilgisel bilgileri de içerir. Bu özellik, öncelikle anadilinden çeviri yapan çevirmenler için oldukça önemlidir. Kaynak veya erek dilde metinler içeren tek dilli derlemeler, çevirmene kendi dilsel kararlarını gerekçelendirme ya da sağlamasını yapma olanağı sunabilir. Paralel derlemeler ise iki dilin benzerliklerini ve farklılıklarını saptayabilmek için idealdir. Örnek olarak *OPUS2* İngilizce derleminde *however* (buna karşın) sözcüğü taranmış ve ifadenin genellikle tümce başında kullanıldığı görülmüştür (bkz. Resim 38).

However Of Q OPUS2 English

Query **However** 355,079 (246.30 per million) i

Page 1 of 17,754 Go Next Last

#72	planned date of their visit. Please note, however , that a visit date cannot be guaranteed
#4608	robust annual rate of 10.9% in February. However , the monthly flows in the components of
#4791	come to a halt in the early months of 2010. However , the challenge remains for them to manage
#7198	envisaged three stages to be completed by 1980. However , these first plans for an economic and
#8263	economies before they joined the euro area. However , they are now par t of a larger, much more
#8491	only a limited impact on domestic prices. However , it is more open than either the United
#22845	protecting the customers of those institutions. However , the ECB should closely monitor the continued
#28004	cycle is expected to contribute positively. However , uncertainty remains high and the persistent
#30868	reverse only gradually over the horizon. However , benefiting from the large macroeconomic
#41878	organisations and private sector institutions. However , these forecasts are not strictly comparable
#44617	by certain Articles of the Banking Act3. However , it is not unambiguously clear from the
#53537	consulted on this future legislative initiative. However , as it is not clear at this moment whether
#53760	vis-à-vis banks and branches of foreign banks, however , ČNB will not have statutory powers to
#53832	not therefore regulated by ČNB. ČNB is, however , generally responsible for the « reliability
#54198	on monetary financing under the Treaty. However , the draft law also lays down certain financial
#54484	provisions amending the Cooperative Banks Act. However , the draft law also states that from the
#55141	of the State Liability Act. The ECB notes however that a theoretical possibility exists of
#56470	compared with 0.2% in the previous quarter. However , figures for real GDP growth over the last
#60926	finality of execution for transfer orders. However , such consequences are important for all
#64112	related practices for updating the sample. However , given the current divergent national practices

Page 1 of 17,754 Go Next Last

Resim 38. Belirli bir ifadenin tümce içinde kullanımının incelenmesi.

Sketch Engine gibi derlem araçlarında özel içerikli derlemeler de bulunmaktadır. Örneğin, çocuk dilinin incelendiği *CHILDES Corpora* Türkçeyi de içeren 26 dilli bir derlem projesidir. Bu derlem temel olarak tek dilli çocukların aileleriyle konuşmalarını içerir. Ancak, iki dilli çocukların, ikinci dil öğrenen yetişkinlerin, farklı dil kusurlarına sahip olan çocukların konuşmalarını da kapsar. Bu sözlü derlem, araştırmacıların erişimine açıktır. Örneğin, çocuk yazını çevirileri yapan bir çevirmen bu derlemde faydalanabilir⁴⁴.

Sonuç olarak, derlem aracı üzerinde yer alan, özel alanlara yönelik derlemeler, çevirmenlerin konu alanı ve terminoloji bilgisi edinmesine yardımcı olabilir. Ayrıca bu derlemeler, farklı metin türlerine ilişkin özelliklerin belirlenmesinde çevirmene yol gösterebilir. Aşağıdaki sorgu, tıp metinlerinden oluşturulan bir derlem olan *Medical Web Corpus* üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu derlem, genel ağ üzerinden derlenen tıp metinleri üzerinde gerekli işaretlemelerin yapılmasıyla oluşturulmuştur. Kullanıcı derlem üzerinde sorguladığı sözcük ya da söz öbeğinin bağlam içinde kullanımına erişebilir. Aynı zamanda, sorgulanan ifadenin kaynakça bilgisi, konu alanı, sözcük sayısı ve dil değişkesine ilişkin bilgilere ulaşabilmek de mümkündür.

Query	gall, bladder, disease	15 (0.36 per million)	
Variety of...	, malabsorption (various causes), pancreas or	gall bladder disease	, persistent diarrhea, sprue, or ulcerative
Variety of...	, lupus, spastic colon, anaemia, CFS,	gall bladder disease	, migraine headaches, viral gastroenteritis,
Variety of...	DIAGNOSIS OF CHRONIC DUODENAL AND	GALL BLADDER DISEASE	. By JACOB GUTMAN Brooklyn-New York The
Variety of...	found quite characteristic, if not typical, of	gall bladder disease	, while others may be more ex- pressive of a
Variety of...	in intrapapillary stenosis, while that of	gall bladder disease	is usually greenish and bilious. Vomiting in
Variety of...	, pylorospasm and chronic dyspepsia. In	gall bladder disease	vomiting is an earlier manifestation. Gastric
Variety of...	, of help in differentiating duodenal from	gall bladder disease	, as in the latter condition no such blood states
Variety of...	contention is applicable in every instance of	gall bladder disease	is debatable. Several physio- logical
Variety of...	females are especially at increased risk of	gall bladder disease	if they are overweight. ? Arthritis . Arthritis
Variety of...	tract other than ulcer, such as appendicitis,	gall bladder disease	, chronic constipation and the associated
Variety of...	been implicated so strongly in the causation of	gall bladder disease	and cancer of the uterus [65] (they multiply the
Variety of...	oldfashioned bellyaches, heartburn, perhaps	gall bladder diseases	, and ailments of that nature Under the
Variety of...	. Laan E. the improvement was modest. and	gall bladder disease	.203 Although a vital part of the sexual
Variety of...	, eye problems, immune function disorders,	gall bladder disease	, and some types of epilepsy, and it may be of some
Variety of...	are associated with some liver, pancreas or	gall bladder diseases	. Thread worms look like white threads 0.5 to 1 cm

Website (e.g. wikipedia.org)	weeksmid.com
2nd domain (e.g. co.uk)	weeksmid.com
1st domain (e.g. com)	com
Web domain (e.g. cio.co.uk)	weeksmid.com
doc.id	Web-med-80
doc.url	http://weeksmid.com/?p=1105
Source	Web Corpus Medical
Variety of English	Br
doc.primary_subject	med
doc.wordcount	47363

Resim 39. Tıp derleminde “gall bladder disease” (safra kesesi hastalığı) sorgusu.

⁴⁴ <https://www.sketchengine.co.uk/childes-corpora/>

Çevirmen özel alan metinlerinden oluşturulan derlemeler üzerinde incelemeler yaparak, uzmanlık alanı bilgisi edinmenin yanında, özel alan terimlerinin gerçek ve özgün metinlerde kullanımları hakkında fikir sahibi olabilir. Farklı uzmanlık alanlarına ilişkin metin yığınlarından oluşturulan derlemeler, daha erek odaklı çevirilerin üretilmesine katkı sağlayabilir.

Derlem aracı kullanılarak, sözcük listeleri ve sözcük eskizleri çıkarılabilir. Sözcük listeleri, seçilen derlemde aranan ifadenin kaç kez yer aldığına ilişkin istatistiksel veriler sunar. Sözcük eskizleri ise, sorgulanan ifadenin hangi söz ya da söz öbekleriyle birlikte kullanıldığına yönelik veriler sunar. Aşağıdaki örnekte bir sözcük eskizi yer almaktadır:

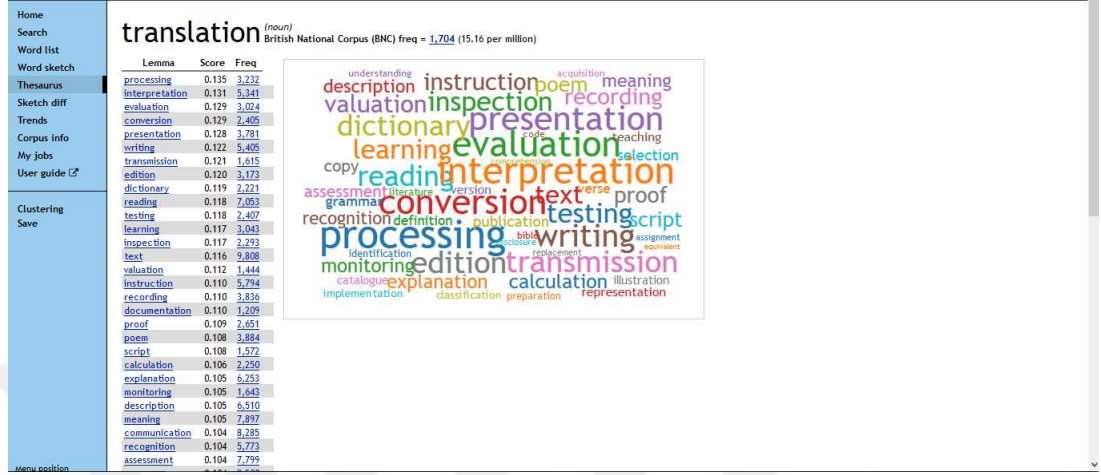
translation (noun)
British National Corpus (BNC) freq = 1,704 (15.16 per million)

modifiers of "translation"	nouns and verbs modified by "translation"	verbs with "translation" as object	verbs with "translation" as subject	prepositional phrases
38.85	12.56	22.54	11.85	
literal 30 9.84	initiation 10 10.10	commission 4 6.46	read 5 6.03	"translation" of ... 364 21.36
a literal translation	alternative translation initiation	survive 5 5.67	accompany 4 5.59	... of "translation" 160 9.39
currency 13 7.97	codon 3 8.35	publish 11 5.49	follow 3 2.36	... in "translation" 119 6.98
currency translation	table 11 5.74	undertake 4 5.11	make 4 1.76	... to "translation" 44 2.58
psalm 5 7.88	translation table	supply 3 4.32	be + 106 1.33	"translation" into ... 44 2.58
verse 6 7.86	requirement 8 5.31	perform 3 4.24	translation is	... for "translation" 43 2.52
english 80 7.85	exercise 4 5.02	complete 4 4.18	do 5 1.03	"translation" from ... 33 1.94
an english translation	sequence 3 4.66	require 9 3.86	have 17 0.39	"translation" in ... 30 1.76
simultaneous 8 7.78	tool 3 4.60	read 4 3.86	translations have	"translation" by ... 23 1.35
arabic 5 7.71	process 10 4.46	involve 8 3.74		"translation" by ... 22 1.29
machine 13 7.53	translation process	achieve 3 3.37		... with "translation" 21 1.23
machine translation	facility 5 4.25	provide 12 3.34		... on "translation" 19 1.12
latin 9 7.53	work 17 4.20	include 13 3.32		... from "translation" 15 0.88
binary-to-binary 3 7.20	translation work	offer 5 3.15		"translation" for ... 12 0.70
lower-level 3 7.07	skill 3 3.78	do 17 3.00	rotation 14 10.38	"translation" to ... 11 0.65
certified 3 6.96	technology 3 3.64	produce 5 2.90	transcription 3 8.35	"translation" on ... 8 0.47
unfavourable 3 6.80	method 4 3.56	make 23 2.61	play 3 6.16	... as "translation" 8 0.47
bible 3 6.66	function 3 3.56	need 4 2.58	training 4 4.93	... at "translation" 4 0.23
portuguese 3 6.50	problem 7 3.28	follow 5 2.31	word 3 4.39	"translation" between ... 4 0.23
greek 8 6.44	service 10 3.20	give 11 2.22	book 3 4.14	... than "translation" 3 0.18
rough 7 6.38	product 3 2.99	show 3 1.95	service 4 3.75	"translation" as ... 3 0.18
french 22 6.00	right 3 2.88	be 79 1.58	work 3 3.57	... after "translation" 3 0.18
the french translation	system 6 1.88	use 5 1.32		... through "translation" 3 0.18

Resim 40. İngiliz Ulusal Derleminde sözcük eskizi çıkarımı (translation-çeviri eşdizimleri).

Resim 40'daki ekran görüntüsünde "translation" (çeviri) sorgusuna ilişkin bir sözcük eskizi yer almaktadır. Sözcüğün belli kategorilere ayrılmış olan eşdizimlerinin saptanması, çevirmenin, söz konusu ifadenin, hangi sözcük ya da sözcük gruplarıyla birlikte, gerçek dilsel malzeme içinde kullanıldığına ilişkin bilgi sahibi olmasını sağlayabilir. Örneğin, "translation" sözcüğü "machine translation" (makine çevirisi) şeklinde derlem içinde 13 kez yer almıştır. "simultaneous translation" (eşzamanlı çeviri) ifadesi ise 80 kez geçmiştir. Bu ifadelerin bağlam bilgisine de eskiz üzerinden ulaşabilmek mümkündür.

Resim 41'deki örnekte ise, aynı sorgunun kavramlar dizini üzerinden gösterimi yer almaktadır:

Resim 41. Kavramlar dizini gösterimi (translation-çeviri).

Kavramlar dizini üzerinde, sorgulanan ifadenin hangi sözcüklerle bir arada kullanıldığına ilişkin veriler yer almaktadır. Aynı zamanda, kullanım sıklıkları kullanıcıya sunulmaktadır.

- **Sketch Engine üzerinde kendi derlemini oluşturma**

Araştırmacı *Sketch Engine*'i kullanarak kendi derlemini oluşturabilir. Elindeki metin dosyası ya da dosyalarını sisteme yükleyebilir; bu dosyalar tek dilde ya da birden fazla dilde mevcut olabilir. Araştırmacı, derlem araçlarının genel olarak sunduğu bilgilerin tamamına, bu dosyalar üzerinde erişebilir.

Kullanıcı aynı zamanda, girdiği anahtar sözcük veya söz öbekleri üzerinden otomatik olarak genel ağ tabanlı bir derlem oluşturabilir.

The screenshot displays the 'Create new corpus' page in the Sketch Engine web interface. On the left is a blue sidebar with navigation links: Home, Create corpus (with sub-links for WebBootCaT and Upload TMX or XLS), Parallel corpora, Compare corpora, My jobs, Advanced features, Corpus templates, Sketch grammars, Subcorpus definitions, GDEX configurations, User groups, Subscription overview, Support, User guide, and Feedback. The main content area is titled 'Create new corpus' and contains a form with two input fields: 'Corpus name' (containing 'Tıp Metinleri Derlemi') and 'Language' (a dropdown menu set to 'Turkish'). Below the form are 'Cancel' and 'Create' buttons. Underneath the form, there is a 'Data Privacy Statement' section with text explaining that corpora are user-owned and not shared, and a 'Copyright' section stating that users are responsible for intellectual property issues. A version number '2.36.7-SKE-2.158.4-CAI.88.8' is visible in the bottom right corner.

Resim 42. Sketch Engine üzerinde derlem oluşturma.

Çevirmenler, çeviri süreci öncesinde, yapacakları çevirinin konu alanı ve metin türüyle benzerlik gösteren dilsel malzemeyi derleyerek, bir “kendin-oluştur” derlemi tasarlayabilir. “Kendin-oluştur” derlemleri genellikle tek bir çeviri işlemi ya da aynı uzmanlık alanına ait metinleri kapsayan çeviri işlemlerine yönelik olarak hazırlanır. Dolayısıyla bu derlemler, çeviri sürecinde karşılaşılan çeviri sorunlarına çözüm üretebilmek amacıyla, gerçek dilsel malzemelerin taranması amacıyla oluşturulur. Çevirmenler tarafından oluşturulan bu derlemler, genellikle genel çeviri sorunlarına ilişkin çözüm önerileri sunabilecek boyutta tasarlanmaz; ihtiyaca yönelik olarak tek ya da birkaç kullanımlık şekilde tasarlanırlar.

Sketch Engine

Re Q

Home

- + Create corpus
- + WebBootCaT
- + Upload TMX

Parallel corpora

Compare corpora

My jobs

Advanced features

Corpus templates

Sketch grammars

Subcorpus definitions

GDEX configurations

User groups

Subscription overview

Support

User guide

Feedback

WebBootCaT: Create corpus ?

[Get seed words from Wikipedia](#)

Corpus name

Language

WebBootCaT is unavailable for languages which cannot be automatically tokenised.

Input type

☒ Seed words

☐ URLs

Select "URLs" to download data from specified URLs rather than use seed words for finding the URLs.

Seed words

Random tuples will be selected from the seed words to query a search engine. Input 3 to 20 words or multiword expressions. Use space as separator. Enclose multiword expressions into quotes ("").

Compile corpus when finished ☒

Automatically compile corpus when WebBootCaT processing is finished.

[Show advanced options](#)

Cancel Next >

Resim 43. Genel ağ tabanlı derlem oluşturma örneği.

Araştırmacı bu derlemi, kendi yüklemiş olduğu herhangi bir derlemle birleştirebileceği gibi, bilgisayarına ayrı bir derlem olarak da kaydedebilir. Buna ek olarak, elinde bulunan bir çeviri belleğini de sisteme yükleyerek çevirmen ya da araştırmacının paralel bir derlem oluşturmaya izin verilmektedir. Böylece çeviri belleği de derlem aracına entegre edilmiş olur.

Aşağıda, *Sketch Engine* üzerinde adım adım derlem oluşturma örneği verilmiştir:

- **1. Aşama:** Derlem adının ilgili kutucuğa yazılması ve derlemin hangi dilde oluşturulacağını seçimi

Home
+ Create corpus
+ WebBootCat
+ Upload TMX or XLS
Parallel corpora
Compare corpora
My jobs
Advanced features
Corpus templates
Sketch grammars
Subcorpus definitions
GDEX configurations
User groups
Subscription overview
Support
User guide
Feedback

Create new corpus

Corpus name: Tıp Metinleri Derlemi
Language: Turkish
Cancel Create

Data Privacy Statement
Your corpora are just yours – other users cannot see them or access them unless you explicitly choose to share the corpus.
We (the Sketch Engine team) do not use or exploit the content of your corpora in any way, not even for improving any statistical natural language processing methods.

Copyright
You are responsible for any intellectual property issues (such as copyright) of the content that you upload.

2.36.7-SHE-2.158.4-C

Yukarıda, derlem adı “tıp metinleri derlemi”; derlemin dili ise “Türkçe” olarak belirlenmiştir.

- **2. Aşama:** Derlemin başarılı bir şekilde oluşturulduğu bilgisi ekranda görüldükten sonra, kullanıcı bilgisayarında bulunan dosyaları derlemine ekleyebilir. Aynı zamanda kaynağın genel ağ adresini derlem aracına girerek, aracın metni kaynak adresinden otomatik olarak derleme eklemesini tercih edebilir; ya da metni doğrudan en altta yer alan kutucuğa kopyalayabilir.

Home
+ Create corpus
+ WebBootCat
+ Upload TMX or XLS
Parallel corpora
Compare corpora
My jobs
Advanced features
Corpus templates
Sketch grammars
Subcorpus definitions
GDEX configurations
User groups
Subscription overview
Manage corpus
Show corpus files
Compile corpus
Configure corpus
Set sketch grammar
Set subcorpora
Download corpus
Share corpus
View logs
Search corpus
Corpus is not compiled.

Corpus created successfully: Tıp Metinleri Derlemi

Tıp Metinleri Derlemi: Add new file: Step 1

Upload from disk ☒ anatomi.doc
Download from location ☐ http://
Use file or directory on the server ☐ show files in subdirectories
FTP to the.sketchengine.co.uk at port 10021 to upload files. Use the same user name and password as for logging into this web interface.
Paste text ☐
Cancel Next >

Supported file types: .doc, .docx, .htm, .html, .ods, .pdf, .tar.bz2, .tar.gz, .tei, .tgs, .tmx, .txt, .vert, .xlf, .xliff, .xls, .xlsx, .xml, .zip.
Multiple documents can be uploaded as a .zip, .tar, .tar.gz or .tar.bz2 archive, which will be extracted into a single text file. Files with an unknown extension will be ignored. To expand the archive into individual files, select the option after uploading (compulsory for vertical files). Vertical files must contain these tab-separated values: word, tag, longtag, stem.

2.36.7-SHE-2.158.4-CAT.1

Yukarıdaki ekran görüntüsünde, oluşturulan “tıp metinleri derlemi” ne ilk metin eklemesi gerçekleştirilmiştir.

- **3. Aşama:** Bu aşamada, dosya biçimi ve karakter kodlaması derlem aracı tarafından otomatik olarak belirlenerek, metnin derleme eklenme işlemi

gerçekleştirilir. Ekranın alt kısmında metnin bir önizlemesi verildiği için, dosya tipi ve karakter kodlaması ile belgenin içeriğinin doğru bir biçimde derleme eklenip eklenmediği kullanıcı tarafından kontrol edilebilir.

The screenshot shows the WebBootCaT interface. On the left is a sidebar with navigation links: Home, Create corpus, WebBootCaT, Upload TMX or XLS, Parallel corpora, Compare corpora, My jobs, Advanced features, Corpus templates, Sketch grammars, Subcorpus definitions, GDEX configurations, User groups, Subscription overview, File, Edit file, Delete file, View plain text, View vertical, Download original, Download plain text, Download vertical, Support, User guide, and Feedback. The main area displays a message: 'File added successfully: anatomi.doc' and 'Detected character encoding: UTF-8'. Below this is a dialog box titled 'Tıp Metinleri Derlemi: Add new file: anatomi.doc'. The dialog has two dropdown menus: 'File type' set to 'Microsoft Word (.doc)' and 'Character encoding' set to 'UTF-8 (all languages)'. There are buttons for 'Cancel', 'Update preview', and 'Finish'. Below the dialog is a 'File preview (plain text)' section showing the text of the document. The text is in Turkish and discusses anatomy. The preview shows the first 42882 bytes of the document.

File added successfully: anatomi.doc
Detected character encoding: UTF-8

Tıp Metinleri Derlemi: Add new file: anatomi.doc

File type: Microsoft Word (.doc)
Character encoding: UTF-8 (all languages)
If some characters are not displayed correctly in the preview, changing this may help.

Cancel Update preview Finish

File preview (plain text)

< << Showing bytes 1..1500 / 42882 >> >|

ANATOMİYE GİRİŞ VE TEMEL KAVRAMLAR

Hazırlayan: Prof. Dr. N. Şimşek CANKUR

ANATOMİ NEDİR?

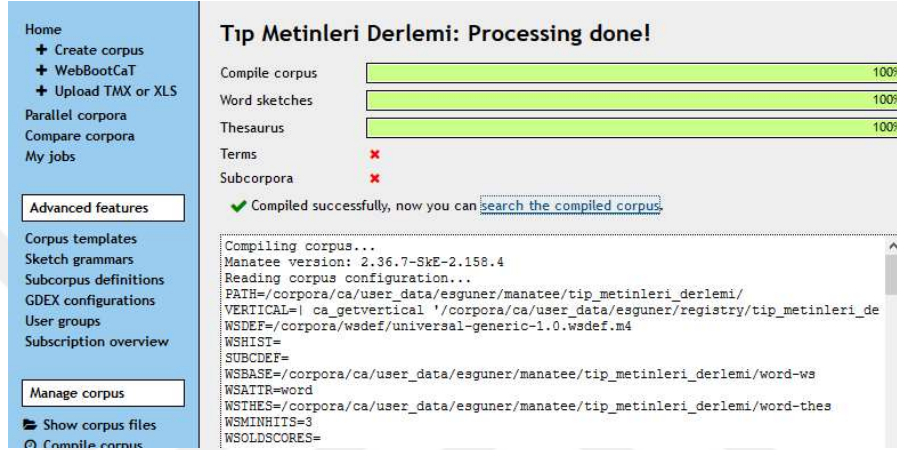
Canlılar, hücre adı verilen en küçük yapısal birimlerin, çok karmaşık fonksiyonları yerine getirebilecek şekilde bir araya gelmesiyle oluşmuşlardır. Hücre, gözle görülemeyecek kadar küçüktür ve çevresi yarı geçirgen bir zarla kuşatılmış durumdadır. Hücreye şeklini veren sitoplazma gerekli yaşamsal öğeleri içeren, yarı sıvı bir maddedir. Aynı görevdeki hücrelerin kümelenmesi ile dokular; farklı dokuların belirli bir işlevi görmek üzere birleşmesiyle de organlar oluşur. Yapısal özellikleri farklı olan organların bir araya gelmesi sonucunda da belirli bir işlevsel bütünlük gösteren sistemler şekillenir.

- **4. Aşama:** Bu aşamada, derleme eklenen belgenin sözcük sayısı görülebilmekte ve derlem aracı yardımıyla belge üzerinde inceleme yapılabileceği belirtilmektedir.

The screenshot shows the WebBootCaT interface. On the left is the same sidebar as in the previous screenshot. The main area displays the title 'Tıp Metinleri Derlemi' and the corpus name 'tip_metinleri_derlemi'. Below the title are two buttons: 'Add new file' and 'Add data from web using WebBootCaT'. Below these buttons is a table with the following data:

#	Original file	Plain text	Vertical	Words
1	anatomi.doc	✓	✓	4,912

- **5. Aşama:** Derlem, araç yardımıyla, makine tarafından okunabilir, üzerinde arama ve inceleme yapılabilir duruma getirilir. Böylece kullanıcı kendi oluşturduğu derlemde sorgular gerçekleştirebilir. Başka derlemlerle, kendi oluşturduğu derlem arasında karşılaştırmalı incelemeler yapılabilir. Aşağıdaki ekran görüntüsü, derleme metin işleme sürecinin tamamlandığını göstermektedir.

Kullanıcı, açılan arama ekranında sorgular gerçekleştirebilir:

- **6. Aşama:** Sorgulanan ifadenin derlem içinde yer aldığı metin bölümleri görüntülenir. İfadenin derlem içinde kaç kez geçtiği (burada 57 kez) bilgisi üst kısımda yer alır. Bağlamalı dizinlerden birinin üzerine tıklandığında ise, ilgili metin parçası görüntülenir.

- Home
- Search
- Word list
- Word sketch
- Thesaurus
- Sketch diff
- Keywords/terms
- Corpus info
- Manage corpus
- My jobs
- User guide

Query **anatomi** 57 (8,799.01 per million)

Page 1 of 3 Go Next Last

file660327... Hazırlayan: Prof. Dr. N. Şimşek CANKUR **ANATOMİ** NEDİR? Canlılar, hücre adı verilen en küçük bütünlük gösteren sistemler şekillenir. **Anatomi** terimi, eski Yunanca Ana (=içinden) ve Tome (file660327... ayrırma, parçalama anlamına gelmektedir. **Anatomi** teriminin Latince'deki karşılığı dissection olarak disseksiyon terimi kullanılmaktadır. **Anatomi** geniş anlamda vücudun normal şeklini, file660327... incelenmesini belirtir. Bir görüşe göre **anatomi** terimi morfoloji ile özdeş olarak da kabul file660327... olarak, hatta moleküler düzeyde incelenmesi **anatomi** biliminin sınırlarını genişletmiştir. file660327... biliminin sınırlarını genişletmiştir. **Anatomi** eğitiminde kalıplaşmış kurallarla, işlevsel file660327... edildiği şekliyle diğer temel biyolojik bilimler **anatomi** ile ilgili çalışmalardan türemişlerdir. file660327... bağlı elde edilen bilgi birikimi nedeniyle **anatomi** alt gruplara ayrılmıştır. 1. Makroskopik file660327... alt gruplara ayrılmıştır. 1. Makroskopik **Anatomi** (Gross Anatomy): İnsan yapısını gözle file660327... ayrılmıştır. 1. Makroskopik Anatomi (Gross Anatomy) : İnsan yapısını gözle görülebilen şekliyle file660327... gözle görülebilen şekliyle inceleyen **anatomi** dahildir. Bu amaçla kullanılan temel eğitim file660327... önemli bir avantajdır. 2. Mikroskopik **Anatomi** (Histologia): Vücutu oluşturan organlardan file660327... incelenmesini temel alır. 4. Gelişimsel **Anatomi** (Developmental Anatomy): İnsan vücudunun file660327... yapısal değişiklikleri inceler. 5. Patolojik **Anatomi** : Makroskopik ya da mikroskopik olarak insan file660327... yöntemlerine göre anatominin alt grupları: **Anatomi** eğitiminde temel amaç öğrencinin kendisine file660327... yöntemleri kullanılır. Bu yöntemlere göre de **anatomi** bir takım alt dallara ayrılır. Sistematik file660327... bir takım alt dallara ayrılır. Sistematik **Anatomi** (Anatomia Systematica): Organizmayı organ file660327... belirli bir sırayla öğretir. Bölgesel **Anatomi** (Anatomia Topographica-Anatomia Regionalis file660327... dıştan içe incelenir. Karşılaştırmalı **Anatomi** (Anatomia Comparativa): Çeşitli hayvanlar ve

Page 1 of 3

< previous birleşmesiyle oluşmuştur. Keserek ayrırma, parçalama anlamına gelmektedir. Anatomi teriminin Latince'deki karşılığı dissection'dur. Günümüzde, kadavramın bölgelere ayrılması ve bu bölgelerin kesilerek incelenmesi yöntemi için genel bir ifade olarak disseksiyon terimi kullanılmaktadır. **Anatomi** geniş anlamda vücudun normal şeklini, yapısını; vücudu oluşturan organları ve bu organlar arasındaki yapısal, görevsel ilişkileri inceleyen bilim dahildir. Şekil bilim anlamına gelen morfoloji kavramı da canlıların şekilsel olarak incelenmesini belirtir. Bir görüşe göre anatomi [next >](#)

Oluşturulan derlem üzerinde sözcük listeleri hazırlanabilir. Bu listeler, aynı zamanda sıklık listeleri olarak kabul edilebilir. Listeler, derlem içinde yer alan söz varlığının incelenbilmesini sağlar. Sözcük listeleri, seçilen başka derlemelerin söz varlığıyla da karşılaştırılabilir:

- Home
- + Create corpus
- + WebBootCaT
- + Upload TMX or XLS
- Parallel corpora
- Compare corpora
- My jobs

Tıp Metinleri Derlemi: Extracted keywords / terms

[Change extraction options](#) Download singlewords: [TBX](#) [CSV](#). Download multiwords: [TBX](#) [CSV](#).

Singlewords and multiwords are ordered by [keyness score](#). The score and corpus frequency (leading to the respective concordance) are displayed in parentheses. **Highlighted** words were used as seeds in a previous WebBootCaT run within this corpus.

[<< Back to corpus files](#) [Use WebBootCaT with selected words](#)

Single-word	Score	F	Reff	No multiwords extracted.
☐ anatomi	8,800.01	57	0	
☐ alt	3,860.22	25	0	
☐ anatomik	3,551.48	23	0	
☐ vücut	3,242.74	21	0	
☐ şekil	2,934.00	19	0	
☐ temel	2,779.64	18	0	
☐ farklı	2,470.90	16	0	
☐ cavitás	2,470.90	16	0	
☐ x	2,316.53	15	0	
☐ planum	2,316.53	15	0	
☐ terimler	2,162.16	14	0	
☐ kullanılan	2,162.16	14	0	
☐ boşluğu	2,162.16	14	0	
☐ yapılan	2,007.79	13	0	

Sözcük listeleri gibi, kavramlar dizini ve sözcük eskizlerine de derlem aracı yardımıyla ulaşabilmek mümkündür.

Kendin-oluştur derlemleri, çevirmenin konu alanı ve terminoloji bilgisi edinmesine, erek dilde daha işlevsel ve kabul edilebilir karşılıklar bulmasına, farklı metin türlerine ilişkin özellikleri incelemesine yardımcı olabilir. Bu nedenle, derlem araçlarının çevirmenin çeviri sürecinin bir parçası olabileceği düşünülmektedir.

Derlem araçlarının çevirmene sağlayabileceği olanaklardan biri de belgeleme kapasiteleridir. Bu araçlar, çevirmenlere belgeleme olanakları sunar. Profesyonel bir çevirmenin belgeleme yapabilmesi, geçmişte yaptığı çevirileri kaynak metinleriyle birlikte depolaması, ona gelecek çevirileri için ışık tutabilir ve gelecekteki çeviri süreçlerinin daha başarılı bir şekilde geçmesini sağlayabilir. Çevirmen, kaynak metin ve erek metinler yanında, oluşturduğu sözlükçeleri ve çeviri belleklerini de çevirilerinde yardımcı araçlar olarak kullanmak için belgelemeyi tercih eder.

Belgelerin yazılı kopyalarının alınması ve saklanması oldukça zordur. Bu işlem, oldukça zaman almanın yanında büyük emek gerektirir. Yazılı kopyalar alındıktan sonra benzer konuların birlikte arşivlenmesi, dosyalanması ve etiketlenmesi de çok yorucu olabilmektedir.

Günümüzde çevirmenler, belgeleme işlemlerini bilgisayarlarında yapmakta, çevirilerini ve çeviri süreçlerinde kullandıkları ek kaynakları yine bilgisayarlarında oluşturdukları dosyalar şeklinde depolamaktadırlar. Ancak, aktif bir şekilde çalışan profesyonel bir çevirmenin iş yükünün fazlalığı düşünüldüğünde, bilgisayarı içindeki çeviri arşivinin de boyutunun gün geçtikçe büyüyeceği öngörülebilir. Bilgisayardaki dosyaların boyutu büyüdükçe, bu dosyalar üzerinde sorgulama yapmak da güçleşmektedir. Bu durumda, çevirmen hangi dosyada hangi bilginin ya da terimlerin olduğunu bilememekte, bu da zaman kaybına ve kafa karışıklığına neden olabilmektedir. Bu noktada, derlemler çevirmene belgelerini ve gerekli gördükleri malzemeleri depolama imkânı sunar.

Pilar Sanchez-Gijon, bir kendin-oluştur derleminin belgeleme işlemlerindeki önemini dile getirir ve bu bilginin çeviri eğitimi kapsamında verilmesi gerektiğini düşünür:

Çeviriye yönelik belgeleme tekniklerinin çeviri sorunlarının çözümünde bir araç olarak kullanımına ilişkin beceri, en iyi şekilde çeviri derslerinde kazandırılır. Geleneksel belgeleme yöntemlerinin dezavantajları ve genel ağın ucu bucağı olmayan bir yapı olması nedeniyle belgeleme kaynağı olarak kendin-oluştur derlemlerini öneriyoruz (2009: 115).

Çevirmenler kendi oluşturdıkları derleme, istedikleri belgeleri ekleyebilir, metinleri mümkün olabildiğince makine tarafından okunabilen duruma getirebilir ve böylece istediği metin yığını içinde sorgulamalarını gerçekleştirebilir. Sonuç olarak, aynı zamanda arşiv niteliği taşıyan derlem, çevirmene çeviri sürecinde karşılaştığı sorunlara yönelik çözümler sunabilecek bir kaynak durumuna gelir. Derlem araçları yardımıyla çevirmen, dosyalama ve depolama işlemlerini gerçekleştirebilir.

Tüm bu özelliklerine rağmen, derlem tabanlı yaklaşımların, çeviribilimde yarattığı büyük etkiyi, uygulamalı alanda yaratamadığı söylenebilir.

Daniel Gallego-Hernández tarafından, çevirmenlerin çeviriye yardımcı araçları kullanımına ilişkin bir anket çalışması yapılmıştır. Ankette kapsanan çeviri araçları ise, tek dilli ve çift dilli sözlükler, çevirmenlerin kendi terimceleri, terim veritabanları, genel ağda yer alan terimciler, derlemler, çevirmenlerin kendi oluşturdıkları çeviri bellekleri, paylaşımlı çeviri bellekleri, genel ağdan alınan metinler (*Google* yardımıyla) ve makine çevirisidir. Ankete 581 çevirmen katılmıştır. Anket sonuçlarına göre, katılımcıların ezici çoğunluğu (%80'den fazla), çift dilli sözlükler ve arama motoru *Google*'ı "sık" ve "çok sık" şekilde kullandıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların neredeyse %50'si, derlem kullanımına ilişkin soruya "hiç" ya da "neredeyse hiç" yanıtını vermişlerdir. Aynı soruya "bazen" yanıtını verenlerin oranı %30 iken; "sık" ya da "çok sık" yanıtını verenlerin oranı %18'de kalmıştır. Çeviri süreçlerinde derlem kullandıklarını belirten 262 çevirmene ise, hangi tür derlemleri kullandıklarına yönelik ek bir soru sorulmuştur. Anket sonuçlarına göre çevirmenler özel amaçlı derlemleri (%85), genel amaçlı derlemlere (%35) tercih etmektedirler. Ücretsiz çevrimiçi derlemler (%71) de kendin-olustur derlemlerine (%66) göre daha fazla tercih edilmektedir. Katılımcıların yalnızca %3'ü ücretli derlem araçlarını kullandıklarını belirtmiştir.

Çevirmenlerin derlem kullanımı ardındaki başlıca amacının terim çıkarımı olduğu saptanmıştır (%86). Terim çıkarımını, eşdizimler ve öbeksellerin çıkarımı izlemiştir (%64). Üçüncü en yaygın neden, metnin anlaşılması (%42); dördüncü en yaygın neden ise, terimce oluşturma (%37) olarak belirlenmiştir. Çevirmenlerin %10'u ise, genel dil kullanımları hakkında bilgi edinmek amacıyla derlemlere başvurduklarını belirtmiştir.

Çalışma kapsamında, derlem yazılımlarının kullanımına ilişkin bir soru da sorulmuştur. Anket sonucunda, derlem yazılımlarının çoğunlukla bağlamli dizinlerin çıkarımı amacıyla kullanıldığı saptanmıştır. Bağlamli dizinleri, eşdizimler ve sözcük listelerinin çıkarımına ilişkin sorgulamalar takip etmektedir. Alt-dizim çıkarımının ise çevirmenler tarafından pek tercih edilmediği görülmüştür.

110 çevirmen, özel alan çevirilerinde (hukuk, teknik, ticaret, akademik, bilimsel, tıp) kullanmak üzere “kendin-oluştur” derlemelerini tasarladıklarını belirtmiştir. Diğer çevirmenler ise, büyük çapta bir çeviri işi aldıklarında veya kendilerine çok yabancı olan bir alanda çeviri yapmak zorunda olduklarında kendi derlemelerini tasarladıklarını dile getirmişlerdir.

Derlem kullanımının kendilerine yardımcı olup olmadığına ilişkin soruya ise, derlem kullanımını tercih eden çevirmenlerin çoğu olumlu yanıt vermiştir. Çevirmenler, çeviri sürecinde derlem kullanımının yararlı (%66) ya da çok yararlı (%28) olduğunu dile getirmiştir. Anket verilerine göre, yalnızca 12 çevirmen derlem kullanımının pek işe yaramadığını düşünmektedir.

Hali hazırda çeviri süreçlerinde derlemleri kullanan ve derlem kullanmayan çevirmenlerin önemli bir kısmı ise çevirmenlere yönelik derlem kullanımına ilişkin kurslara katılmak isteyebileceklerini belirtmişlerdir (2015: 375-91).

Yukarıda ayrıntılarına değinilen anket çalışmasını kısaca yorumlamaya çalışırsak, derlemler, derlem yazılımları ve derlem araçlarının çevirmenler tarafından yaygın bir şekilde kullanılmadığı söylenebilir. Zaman kısıtlılığı ve iş yoğunluğu gibi nedenlerle, çevirmenler, çeviri süreçleri boyunca genellikle çift dilli sözlüklere ve arama motorlarına yönelmektedir.

Ankete katılan çevirmenlerin yarısına yakınının derlem kullanmadıklarına ilişkin görüş bildirmesinin temelde iki nedeni olduğu varsayılabilir. Birincisi, çevirmenlerin çoğu derlem kullanımına ilişkin bir eğitim almadıklarından, söz konusu derlem araçları ve yazılımlarına ilişkin bilgi sahibi değildirler. Başka bir deyişle, derlem kullanmadığını belirten çevirmenlerin genellikle derlem kullanımına ilişkin bir farkındalıkları yoktur. İkincisi, çevirmenler derlem kullanımını zaman alıcı, dolayısıyla çeviri sürecini uzatan bir eylem olarak görüyor olabilir. Birçok derlem aracının dilbilim uzmanlarına yönelik olarak, karmaşık bir yapıda tasarlandıkları göz önünde bulundurulduğunda, bu derlem

araçlarının kullanımının, ilgili teknik bilgiden çoğunlukla yoksun olan çevirmenlere oldukça karmaşık gelebileceği söylenebilir.

Derlem kullanan çevirmenlerin çoğu ise, özel amaçlı derlemleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu saptamadan hareketle, derlemlerin genellikle tıp, hukuk, mühendislik gibi belli bir uzmanlık alanına ilişkin çeviri işlemlerinde kullanıldığı düşünülebilir. Çevirmenler, belli metin türlerinden ve konu alanlarından seçilen dilsel malzemeden oluşturulan özel amaçlı derlemleri, ilgili uzmanlık alanına ilişkin konu ve terim bilgisi edinmek amacıyla kullanmaktadırlar. Derlem kullanımını tercih eden çevirmenlerin büyük kısmı ise, hazır derlemleri kullandığını belirtmiştir. Çevirmenin iş yoğunluğu ve çevirinin kısa bir sürede tamamlanıp teslim edilmesi gerektiği dikkate alındığında, çevirmenlerin kendi seçtikleri metin yığınlarından oluşturabilecekleri “kendin-oluştur” derlemlerinden, daha önce hazırlanmış ve işaretlenmiş derlemleri tercih etmeleri anlaşılır görünmektedir. Ancak, çevirmenlerin önemli bir bölümünün de kendi derlemini oluşturduğu saptanmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, derlem araçları terim çıkarımı, eşdizim ve bağlamli dizinlerin listelenmesi, söz öbeklerinin saptanması ve sözcük listelerinin oluşturulması konularında çevirmene destek olabilirler. Anket verileri de bu saptamayı doğrulamıştır. Ancak, çevirmenlerin derlem araçları üzerinden söz konusu verilere ulaşabilmesi için, derlem aracını etkin bir şekilde kullanabilmesi, aracı kendi gereksinimleri doğrultusunda yönlendirebilecek teknik bilgi ve bilişsel donanıma sahip olması gerekmektedir.

Anket kapsamında derlem kullandıklarını dile getirenlerden çoğu, derlemlerin çeviri süreçlerinde kendilerine yardımcı olduğunu dile getirmiştir. Ancak, anket verilerine göre, çeviri süreçlerinde şimdiye dek derlem kullanmayan çevirmenler de derlem kullanımı fikrine açıktır ve derlem araçlarının kullanımına ilişkin eğitimlerde yer almak istediklerini belirtmişlerdir.

Natalie Kübler de benzer bir ankettan söz eder. MeLLANGE⁴⁵ projesi kapsamında, 2005 yılında profesyonel çevirmenlerin derlem kullanımına yönelik bir anket yapılmış,

⁴⁵ Çeviribilim öğrencileri ve profesyonel çevirmenlere derlem kullanımını öğretmek üzere düzenlenen bir projedir. Projede akademisyenler ve çeviri piyasasından uzmanlar birlikte yer almaktadır. Projeye ilgili ayrıntılı bilgiye http://corpus.leeds.ac.uk/mellange/about_mellange.html genel ağ adresinden erişilebilir.

ankete, çoğunluğu Birleşik Krallık'tan olmak üzere, Almanya, İtalya ve Fransa'dan 623 çevirmen katılmıştır. Aşağıda, ankette yer alan sorular ve sorulara verilen yanıtların istatistiksel dağılımları yer almaktadır:

1. Özel alan metinleri toplar mısınız?
Hayır %59.5 Evet %40.5
2. Bu metinleri nasıl toplarsınız?
Elektronik biçimde %69.4 Basılı şekilde %30.6
3. Metinleri nasıl kullanırsınız?
Yazılımlar yardımıyla üzerlerinde arama yaparım %53.1 Onları okurum %46.9%
4. Çeviri işlemlerinizde derlemleri kullanır mısınız?
Hayır %60.2 Evet %39.8
5. Yanıtınız “evet” ise hangi tür derlemleri kullanırsınız?
Erek dil derlemleri? %26.1 Kaynak dil derlemleri? %23.1 Paralel derlemler? %19.7 Özel alan derlemleri? %15.3 Karşılaştırılabilir derlemler? %13.6 Genel amaçlı dil derlemleri? %2.3
6. Kullandığınız derlemler üzerinde arama yapmak için hangi araçları kullanırsınız?
Sözcük işlemcide yer alan arama özelliği %65.9 Bağlamli dizin gösterici (concordancer) %19.0 Diğer araçlar (Trados, çeviri belleği içinde bağlamli dizin gösterici) %14.4 UNIX işletim sistemi dahilindeki uygulamalar %0.7
7. Derlem kullanmıyorsanız, neden?
Bu kavramı hiç duymadım %41.9
8. Sizin gereksinimlerinize paralel olarak, belli bir alan ve dilde, hızlı bir şekilde derlemler oluşturulan bir hizmetle ilgilenir misiniz?
Evet %78.6 Hayır %21.4
9. Bir özel alan derleminden terim çıkarımını sağlayan bir araç ilginizi çeker mi?
Evet %77.9 Hayır 22.1
10. Derlemlerin sunabileceği potansiyel hakkında bilgi sahibi olmayı ister misiniz?
Evet %82.4 Hayır %17.6

Tablo 3. MeLLANGE anketi istatistiksel sonuçları (Kübler, 2011, 62-3).

Yukarıda sözü edilen anket çalışması, uygulamalı alanda derlem kullanımına yönelik olarak literatürde karşılaşılan en kapsamlı ve en fazla katılımcıyla gerçekleştirilmiş çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Verileri kısaca yorumlamaya çalışırsak, öncelikle çevirmenlerin yarısına yakınının, konu ya da uzmanlık alanı metinlerini derlediği söylenebilir. Bu çevirmenlerin önemli

bir kısmı ise (%69.4), metinleri elektronik ortamda sakladıklarını belirtmiştir. Bu veriden hareketle, çevirmenlerin metin yığınlarını bilgisayarlarında tuttuklarını; basılı dilsel malzemeleri daha az tercih ettiklerini düşünebiliriz. Çevirmenlerin önemli bir kısmı ise (53.1), metinler üzerinde yine bilgisayar ortamında arama yaptıklarını dile getirmiştir.

Çevirmenlerin %39.8'i derlemlere başvurduğunu belirtmiştir. Bu oran çok düşük olmasa da, çevirmenlerin çoğunun derlem kullanımını tercih etmediği şeklinde yorumlanabilir. Ancak, derlem kullanmayan katılımcıların %41.9'unun derlem kavramı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını düşündüğümüzde, bu durumun bireysel tercihlerden ziyade, çevirmenlerin derlem kullanımına ilişkin farkındalığının olmayışından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Derlemleri kullandıklarını belirten katılımcılar ise, erek ya da kaynak dilde metin yığınlarından oluşan derlemleri, paralel derlemleri, karşılaştırılabilir derlemleri ve belli bir konu alanına yönelik olarak tasarlanmış derlemleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Ancak genel amaçlı derlemler, yukarıda sayılan diğer derlemlerle karşılaştırıldığında daha az kullanılmaktadır. Bunun nedeni, yüksek ihtimalle genel derlemlerde büyük metin yığınları yer aldığından, derlem üzerinde arama ve inceleme yapmanın zorlaşması ve metin türü çeşitliliğinden dolayı, derlem üzerinde çalışma yapmanın çok zaman alabilecek olmasıdır. Diğer derlemler ise, çeviri sürecinde karşılaşılan sorunlara daha hızlı çözümler sunabilir.

Çevirmenlerin önemli bir kısmı (%65.9) sözcük işlemcilerde yer alan arama özelliğini kullanarak bütünceleri üzerinde sorgulama yaptıklarını dile getirmiştir. Bağlamalı dizin göstereciler ise çok daha az (%19) kullanılmaktadır. Çevirmenlere yönelik olarak hazırlanmış derlem araçlarının yeterli sayıda olmayışı ve mevcut derlem araçlarının kullanımının teknik bilgi gerektirmesi bu durumun nedeni olabilir.

Çevirmenlerin çok önemli bir kısmı (%78.6) özel amaçlı derlemlerin ilgilerini çekebileceğini; bu derlemler içinde yer alan terim çıkarımı özelliğini kullanmak istediklerini (%77.9); ve derlemler hakkında bilgi edinmek istediklerini (%82.4) dile getirmişlerdir. Bu sonuçlar, Daniel Gallego-Hernández tarafından gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçlarıyla benzerdir. Dolayısıyla, çevirmenlerin derlem kullanımına ilişkin eğitim almaya; çeviri süreçlerinde derlemleri kullanmaya sıcak baktıkları söylenebilir.

Terim çıkarımı ve derlem içinde sorgulamaya ilişkin daha işlevsel araçların tasarlanması ve çeviri öğrencilerine derlemlerle ilgili eğitim verilmesi, derlem kullanımını daha cazip duruma getirebilir (Kübler, 2011: 64). Derlem kullanımının çeviribilim bölümlerinin ders planlarına dahil edilmesi ve çevirmenlere yönelik daha işlevsel ve kullanıcı dostu derlem araçlarının tasarlanması, derlemleri birer başvuru kaynağı haline getirebilecektir.

3.5. Çeviri Çalışmalarında Derlem Kullanımına Yönelik Eleştiriler

Çeviribilimde derlem kullanımına yönelik en sık dile getirilen eleştiri, yöntemin uygulamada başarısız olduğudur. Genel olarak çevirmenlerin gerçek dünyanın iş koşullarında derlem üzerinde çalışma yapabilecek zamanlarının olmadığı dile getirilir. Riitta Jääskeläinen ve Anna Mauranen, çevirmenlerin gerçek çeviri işlerinde, bir çeviri aracı olarak derlemlerin yararlılığını sınamaya çalışmıştır. Araştırma sonuçları çevirmenlerin çok azının derlemleri kullandığını ortaya koymuştur, bunun sebebi ise çevirmenlerin iş yoğunluğunun oldukça fazla oluşudur. Araştırmacılar iş yoğunluğunun fazla olduğu dönemlerde, çevirmenin kendi rutin sürecinden sapmadığını ve yeni şeyler öğrenmeyi bir tarafa bıraktığını belirtmiştir (2005: 50-2; akt. lu, 2007: 181). Ancak derlemler çevirmenler tarafından yalnızca çeviri süreçlerinde kullanılacak kaynaklar değildir, genellikle her çevirmenin bir çeviri uzmanlık alanı vardır ve ağırlıklı olarak o alana ilişkin çeviriler yapar. Dolayısıyla, çevirmen çeviri süreçleri dışında da derlem üzerinde çalışmalar yaparak bilgi sahibi olabilir.

Her derlem aracının kullanımının kolay olmaması ve derlem içinde arama yazılımlarının kullanım güçlüğü nedeniyle çevirmenlerin zaman kaybetmesi de eleştirilen diğer unsurlardır. Derlemler üzerinde çalışma yapacak olan çevirmen, daha önce de belirtildiği gibi derlemin işleyişini öğrenmelidir. Yalnızca çeviri yaparken derlem yazılımını çalıştıran ve derlemin nasıl kullanılacağını bilmeyen bir çevirmen arama seçenekleri ve metinler arasında kaybolabilir.

Eleştirilen bir diğer konu ise derlemlerdeki metinlerin inceleme sırasında sorun yaratabileceğidir. Örneğin, derlem sürekli güncellenmiyorsa, sözcük ya da söz öbeklerinin anlamı güncel olmayabilir ya da zaman içinde sözcüklerin kazandığı yeni anlamlar derlemde yer almayabilir (lu, 2007: 182). Özel bir araştırma yapmıyorlarsa, çevirmenlerin İngiliz Ulusal Derlemi gibi sürekli güncellenen derlemleri kullanması tavsiye edilebilir.

Derlemin çeviri çalışmalarında kullanılmasının işlevsel olmadığı yönündeki görüşlerden bir diğeri ise araştırma etkinliğini gerçekleştirirken mutlaka insan müdahalesine gerek olduğudur (a.g.e.). Derlemler dilbilimsel ya da çeviribilimsel araştırmalar için kullanılan, gerçek metinlerden oluşan elektronik araçlardır; bir başka deyişle, bilgisayar yazılımlarıdır. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi derlem üzerinde araştırma yapmanın hem nicel hem de nitel bir karakteri vardır. Derlemler üzerinden kullanım sıklıkları, istatistikler gibi birçok nicel bilgiye ulaşılabilir; ancak derlemi kendi inceleme nesnesine ve aklındaki araştırma sorularına göre yönlendirecek ve kullanacak olan araştırmacının kendisidir. Araştırmacı kendisi için gerekli olan bilgileri, yani kendi incelemesine göre nitelikli ve işlevsel olarak kabul ettiği verileri kaydederken, gereksiz gördüğü bilgileri ayıklayacaktır.

Elektronik derlemlerin, çeviri etkinliği, eğitimi ve kuramına durağanlık ve tutuculuk getirdiği yönünde de eleştiriler vardır. Betimleyici çeviri çalışmalarında bile betimleyicilik bir anda buyurganlığa dönüşebilir (Newman, 1987: 71). Derlem tabanlı çalışmalarda da özellikle çeviri bölümü öğrencileri derlem içinde gördükleri çeviri yöntemleri ve kararlarını betimleyici bir bakış açısıyla algılamayıp, bu yöntem ve kararları çeviri talimatları olarak görebilir (Kenny, 2001: 69). Bu da öğrencinin daha serbest çeviri kararları almasını engelleyebilir.

Derlemler üzerinde yapılan istatistiksel çalışmalar, çevirmenin sorunlu noktaları göz ardı etmesine neden olabilir. Örneğin, çevirmen kaynak dilde sorunlu olarak gördüğü bir ifadeyi ve erek dildeki karşılığını derlemde arattığında, istatistiksel olarak karşısına en sık çıkan çözümü çevirisinde uygulama eğilimi gösterebilir; ancak kendi çeviri sürecine daha uygun bir çözüm derlemin istatistiksel olarak anlamlı olmayan çıktılarında saklı olabilir.

Derlem tabanlı çalışmalar, deneysel bir araştırma yöntemi olarak görülse de, aslında bu çalışmaların kişilerin değer yargılarına bağlı unsurlar içerdiği yönünde de eleştiriler yapılmaktadır. Malmkjær, paralel bir derleme dahil edilecek olan metinlerin seçiminin,

araştırmacının derleme ilişkin yapacağı gözlemleri etkileyerek nesnellikten uzaklaştırabileceğini belirtir ve geleneksel paralel derlemelerle çalışan araştırmacı her ne kadar bağlamsal ve metinlerarası ilişkileri görüyor olsa da öznel bir yargıda bulunarak gözlemini değerlendirir (1998: 539). Başka bir deyişle, derlemi oluşturan kişi ya da kişiler kendi zihinlerinde tasarladıkları ölçütler ışığında metin seçimi yapabilirler, bu da araştırmanın gidişatını etkileyebilir. Diğer taraftan derlem üzerinde çalışan araştırmacı ise ne kadar nicel verilere dayalı çalışmalar yapsa da değerlendirmeyi kendi değer yargılarına ve öznel çıkarımlarına göre yapabilir. Bu nedenle, derlem tasarımı yapılırken rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak metin seçimi yapılması tercih edilebilir.

3.6. Değerlendirme

Bu bölümde, uygulamalı çeviribilimde derlem kullanımına değinilmiştir. Derlemler, bir araştırma yöntemi olarak yalnızca çeviribilim araştırmacılarına kaynaklık etmez. Çeviri eğitimi, çeviri eleştirisi, sözlü çeviri ve çevirmene yardımcı araçlar olarak da kullanılabilirler.

Çeviri eğitiminde derlem kullanımı, hem eğitici hem de öğrencilere yarar sağlayabilir. Eğitici mevcut derlemleri kullanarak ya da metin yığınlarından kendi derlemini oluşturarak ders materyali hazırlayabilir; öğrencilerin çevirilerini, gerçek metinlerden oluşan derlemlerde yer alan çevirilerle karşılaştırabilir; özellikle özel alan çevirisi derslerine yönelik olarak, derlemler üzerinde konu ve uzmanlık alanı bilgisine ilişkin çalışmalar yapabilir.

Derlemler, öğrencilere araştırmacı kimliği kazandırabilir. Derlemler üzerinde, dilsel örüntüleri, çevirmen kararlarını, terimleri ve eşdeğer ifadeleri inceleyen öğrenciler, daha erek odaklı, işlevsel çeviriler yapma yönünde adımlar atabilir. Öğrenciler, aynı zamanda derlem oluşturma araçlarını kullanarak kendi tek dilli ya da paralel derlemlerini oluşturabilir.

Derlemlerin kullanılabileceği bir diğer uygulamalı çeviri alanı ise, sözlü çeviri çalışmalarıdır. Sözlü çeviri derlemleri genellikle sözlü çevirilerin çeviriyazılarından

oluşturulur. Bu derlemeler, hem tercümanlara hem de sözlü çeviri konusunda araştırmalar yapan çeviribilim araştırmacılarına kaynaklık edebilir.

Derlemeler, çeviri eleştirisi çalışmalarında kullanılabilir. Gerçek metin yığınlarından oluşturulan derlemeler üzerinde incelemeler yapan eleştirmenler, eleştirilerini daha nesnel ve istatistiklere dayalı bir şekilde yapabilirler. Aynı zamanda, derlemeler üzerinde kendi yargılarını sorgulama olanağı bulabilirler.

Çevirmenler de kendi derlemelerini oluşturarak, mevcut tek dilli ve paralel derlemleri ya da çeviri amaçlı oluşturulan derlemleri kullanarak çeviri süreçlerini kolaylaştırabilirler. Derlemeler, çevirmenlere özellikle bağlam ve konu bilgisi ile terminoloji alanlarında kaynaklık edebilir. Aynı zamanda, daha önce profesyonel çevirmenler tarafından tercih edilen yöntemleri çevirmene sunarak, çevirmenin çeviri sorunlarıyla baş etmesine yardımcı olabilir.

Çevirmenler, mevcut derlem araçlarının kullanıcıya sunduğu imkanlardan faydalanabilirler. Bu derlem araçları yardımıyla, ilgili yazılımda halihazırda yüklü olan farklı türlerdeki derlemeler üzerinde inceleme ve arama yapabilirler. Aynı zamanda, kendi oluşturdukları derlemleri derlem aracına yükleyerek metin yığınları üzerinde çalışmalar gerçekleştirebilirler. Bu incelemeler sonucunda, anahtar sözcük listeleri, sıklık listeleri, eşdizim ve bağlamalı dizinler gibi birçok dilbilimsel veriye erişebilirler.

Çevirmenler aynı zamanda paralel derlemeler üzerinde incelemeler yaparak, çevirmen tercihleri ve çeviri işlemlerinde sıklıkla tercih edilen yöntemler hakkında bilgi sahibi olabilir. Kaynak metinde yer alan ifadelerin erek metinlerdeki eşdeğerliklerini gözlemleyebilirler.

Karşılaştırılabilir derlemeler üzerinde incelemeler yaparak ise, çevirmenler, aynı dildeki özgün ve erek metinleri karşılaştırmalı olarak gözleme imkânı bulabilir. Böylece çevirileri özgün metinlerden ayıran özellikleri saptayabilir ve çeviri amacına göre, daha kabul edilebilir bir çeviri gerçekleştirmesi gerekiyorsa, özgün metinlerin metinsel ve dilsel özelliklerinden ilham alabilir.

Kaynak ve erek dilde başvuru derlemleri üzerinde çalışmak ise, bir yandan çevirmenin gerçek metinler üzerinde doğal dilsel kullanımları gözlemleyebilmesini sağlar; diğer yandan ise uzmanlık alanı bilgisi edinmesine yardımcı olabilir.

Derlem ve derlem araçlarını çeviri süreçlerinde aktif bir şekilde kullanabilecekleri gibi çeviri süreci öncesinde de, çevirmenler, bu araçların üzerinde incelemeler gerçekleştirebilir. Bu hazırlık süreci, uzmanlık alanı ve terminoloji bilgisi edinmeyi, diller arasındaki benzerlik ve farklılıkları gözlemlemeyi, farklı metin türlerinin özelliklerine ilişkin araştırmalar yapmayı, çeviri işlemleri üzerinde inceleme yapmayı kapsayabilir. Tüm bu derlem tabanlı çalışmalar daha kaliteli çevirilerin oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

Çevirmenler mevcut derlem araçlarını kullanarak, araç bünyesinde bulunan tek dilli ve paralel derlemlere erişim sağlayabilir ya da kendi derlemlerini oluşturabilir. Ancak, genellikle yazılım ve dilbilim alanlarında çalışan araştırmacılara yönelik olarak tasarlanmış olan derlem araçlarının kullanımı, teknik bilgi gerektirdiğinden, bu derlem araçları çevirmenler açısından yeterince işlevsel olmayabilir. Bu nedenle, çeviri süreci gereksinimlerine yönelik olarak; başka bir deyişle, çevirmenlere yönelik derlem araçlarının tasarlanmasının ve çeviri çalışmalarına yönelik olarak tasarlanmış olan derlemlerin geliştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Derlemler, çevirmenler tarafından belgeleme ve depolama amacıyla da kullanılabilir. Çevirmen, çevirilerini kaynak metinleriyle birlikte derleme dahil edebilir, genel ağdan sağladığı metinlerle derlem bileşenleri oluşturabilir ya da oluşturduğu tek dilli veya çiftdilli sözlükçelerini derleme dahil edebilir. Gerekli işaretlemeleri yaptıktan sonra, derlem üzerinde istediği sorguyu kısa sürede gerçekleştirebilir.

Tüm bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, derlem araçları yalnızca çeviribilim araştırmacıları tarafından değil, aktif bir şekilde çeviri yapan çevirmenler tarafından da çeviriye yardımcı araçlar olarak kullanılabilir. Ancak, iki grubun derlem aracından beklentileri aynı olmayabilir. Bu durumda, derlemin onu kullanacak erek kitle tarafından şekillendirilmesi gerekebilecektir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde değinilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSAL VE ULUSLARARASI DERLEMLER ÜZERİNE BETİMLEYİCİ BİR ÇALIŞMA

4.1. Tek dilli Derlemler

4.1.1. Türkçe Ulusal Derlemi

Türkçe Ulusal Derlemi (TUD), resmi genel ağ adresinde "günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerini içeren, geniş kapsamlı, dengeli ve temsil yeterliliğine sahip, genel amaçlı bir referans derlem" olarak tanımlanmıştır. Derlem, farklı alan ve metin türlerinden yazılı ve sözlü örnekler içermektedir. Boyutu 50 milyon sözcükle sınırlandırılmış olan derlem, 20 yıllık bir dönemde (1990-2009) yayınlanmış yazılı metinlerden ve sözlü verilerden oluşur. Derlem içeriğinin %98'i yazılı, %2'si ise sözlü dilsel malzemeden oluşmaktadır. Derlemin Tanıtım Sürümü, 4438 veri kaynağından seçilen, 9 konu alanını ve 34 farklı türü içeren metin örneklerinden oluşmaktadır. Araştırmacılar, medya, metin örnekleme, konu alanı, türev metin biçimi, yazar cinsiyeti, yazar türü, hedef okur ve metin türü kısıtlama ölçütleriyle sorgularını gerçekleştirebilirler⁴⁶.

Türkçe Ulusal Derlemi, çokdisiplinli bir çalışma sonucu ortaya çıkmıştır. Derlemin hazırlanmasında Prof. Dr. Yeşim Aksan (Mersin Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Bölümü), Prof. Dr. Mustafa Aksan (Mersin Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Bölümü), Doç. Dr. Devrim Alıcı (Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü) ve Hakan Yılmaz (Bilgisayar Yüksek Mühendisi) görev almıştır. Mersin Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı ile İngiliz Dilbilimi bölümlerinden okutman ve araştırma görevlileri de çalışmaya destek vermiştir.

⁴⁶ Türkçe Ulusal Derlemine <http://www.tnc.org.tr/index.php/tr> genel ağ adresi üzerinden erişim sağlanabilir.

Derlem hazırlanırken İngiliz Ulusal Derlemi model olarak alınmıştır, bununla birlikte Türkçenin yapısına uygun birtakım değişiklikler yapıldığı belirtilmiştir. Derlemde yazılı metinlerin konu alanı açısından istatistiksel dağılımı şu şekildedir: %20 Dünya Sorunları, %16 Toplum Bilimleri, %8 Ticaret ve Finans, %8 Uygulamalı Bilimler, %7 Sanat, %4 Doğa ve Temel Bilimler, %4 Düşünce ve İnanç, %14 diğer. Tür açısından dağılım ise şöyledir: %58 kitap, %32 süreli yayın, %5 çeşitli yayınlanmış makaleler, %3 çeşitli yayınlanmamış makaleler, %2 konuşma metinleri.

Türkçe Ulusal Derlemi, açık erişimli değildir; derleme erişim sağlayabilmek için sisteme kayıt yaptırmak gerekmektedir. Telefon ya da e-posta yoluyla kullanıcıya bildirilen şifreyle sisteme giriş yapılabilmektedir.

Resim 44'te derlem üzerinde "çeviribilim" sözcüğüne ilişkin olarak yapılan sorgudan kesitler sunulmuştur:

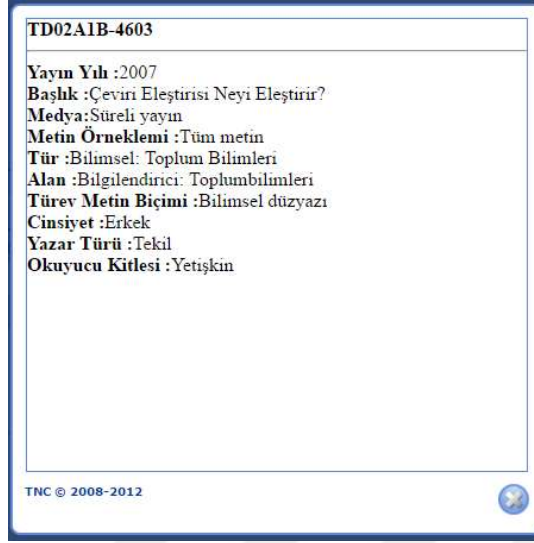

The screenshot shows the search results for the word "çeviribilim" in the Turkish National Corpus (TUD). The interface includes a header with the TUD logo and a search bar. Below the search bar, there is a table with 4 rows of results. Each row contains a serial number, a text ID, a snippet of text, and a link to the full text. The results are as follows:

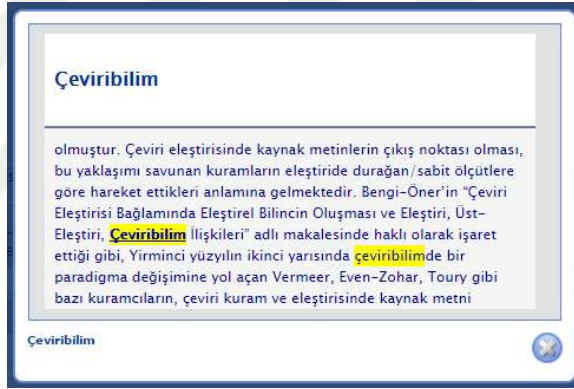
Sıra	Metin	Sorgu Sonuçları
1	JD02A1B-3824	çözümlemesi çalışmalannın toplumbilim, budunbilim, ruhbilim, çeviribilim , yazınbilim ve dil öğretimi gibi
2	CD02A1B-3499	getirebileceğini düşündüğüm bilim dalı ise Çeviribilim , Konunun açıklık kazanabilmesi için önce
3	TD02A1B-4603	Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üst-Eleştiri, Çeviribilim , "İşgileri" adlı makalesinde haklı olarak
4	CD02A1B-3499	oluşturmaktadır. Netice olarak, film çevirilerinin çeviribilim kapsamında ele alınması gerektiğini söylemeliyiz.

Below the table, there is a footer with the text "TUD © 2008-2012" and a note "seveda-pekkoskun" olarak giriş yaptınız.

Resim 44. Türkçe Ulusal Derleminde "çeviribilim" sorgusunun sonuçları.

Resim 45. Kaynakça gösterimi.

Resim 46. “çeviribilim” ifadesinin bağlam içinde gösterimi.

Yukarıda derlem üzerinde yapılan "çeviribilim" sorgusuna ilişkin olarak elde edilen sonuçların ekran görüntüleri verilmiştir. Resim 46'dan anlaşıldığı kadarıyla, derlemde içinde "çeviribilim" sözcüğü geçen dört metin kayıtlıdır. Bu metinler, numaralandırılmış ve dizinlenmiştir. Sorgu sonuçlarında altı çizili ve mavi renkte, kalın karakterlerle belirtilmiş olan "çeviribilim" sorgu sözcüğüne tıklandığında sorgu sözcüğünün içinde geçtiği metne ve metin bilgisine erişilebilir. Resim 45'te, seçilen metnin kaynakça bilgisi gösterilmiştir. Bu kaynakça bilgisi, metnin yayın yılını, başlığını, metin türü ve alanı ile metin biçimini içermektedir. Kaynakça bilgisi ayrıca, yayın türü (sürelî yayın, süresiz yayın, basılmış eser vb.), metin örnekleme (derlemde metnin tümünün mü, bir kısmının mı kapsandığı), metin biçimi (düzyazı, şiir vb.), yazarın cinsiyeti, yazar türü (tekil ya da çoklu yazar) ve okuyucu kitlesine ilişkin verileri de içermektedir.

Kullanıcı, sorgu sözcüğüne tıklayarak, Resim 46'da görüldüğü gibi, inceleme nesnesi olan sözcüğün bağlam içinde kullanımını görebilir. Derlem üzerinde tek bir sözcüğe ilişkin sorgulamalar yapılabileceği gibi, söz öbekleri de sorgulanabilir.

Türkçe Ulusal Derlemi'nin genel özelliklerinden bahsettikten sonra, derlemin çeviribilim konusunda araştırma yapanlara ve çevirmenlere sunabileceği bir katkı olup olmadığı; varsa bu katkıların neler olabileceği konusu üzerinde durmamız uygun olacaktır.

Türkçe Ulusal Derlemi, araştırmacıların kullanımına açıktır; ancak daha önce de belirtildiği gibi sisteme üye olunması gerekmektedir. Derlemin genel ağ adresinde, Türk Ulusal Derleminin araştırmacılara ve ticari olmayan kullanımlara açık ve erişilebilir olmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, araştırmacılar, kendi araştırma sorularına ve konularına bağlı olarak derlem üzerinde, hiçbir kısıtlama olmaksızın, sorgularını gerçekleştirebilirler.

Derlemi, çeviribilim açısından değerlendirirken, öncelikle derlem türünün saptanması ve söz konusu derlem türünün araştırmacılara hangi konularda destek olabileceğinin belirtilmesi gerekmektedir. Türkçe Ulusal Derlemi, tek dilli (Türkçe) bir başvuru derlemi olarak kabul edilebilir. Bu nedenle derlem, çeviribilim araştırmacılarına ve çevirmenlere temelde iki konuda destek sağlar. Bunlardan ilki, kaynak ya da erek dil olarak Türkçenin yapısal özelliklerinin gerçek metinler üzerinden tespitinin sağlanması; ikincisi ise, derlemin konu alanı bilgisinin yine gerçek metinler üzerinden edinilmesine yardımcı olmasıdır. Ayrıca, derlemde metinlere ilişkin kaynakça bilgisinde metin türü ve alanı ile okur kitlesi; başka bir deyişle, metnin erek kitlesine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu özellikler, çevirmenin metin türü bilgisi kazanmasına, metinleri genel özelliklerine göre sınıflandırabilmesine yardımcı olabilir. Derlem aynı zamanda, çeviribilim bölümlerinde öğrenim gören öğrencileri farklı metin türleri ile tanıştırmak, bu metin türlerinin özelliklerini kavratmaya yönelik olan “Metin Türleri”, “Metin İnceleme”, “Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi” gibi derslere ek kaynak sağlayabilir. Öğrenciler, derlemi kullanarak, derlemde kapsanan metinlerin üst-metinsel bilgilerine erişim sağlayarak metin türü bilgilerini geliştirebilirler.

4.1.2. ODTÜ Türkçe Derlemi

Derlem, iki milyon sözcük içeren Türkçe metin örneklerinden oluşmaktadır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilişsel Bilimler bölümünden Prof. Dr. Deniz Zeyrek Bozşahin tarafından hayata geçirilen ODTÜ Türkçe Derlemi, 10 farklı metin türünden dilsel malzeme içermektedir. Derlem boyutu göz önünde bulundurulduğunda, ODTÜ Türkçe Derleminin, genel amaçlı bir başvuru derlemi olmaktan ziyade, araştırmalara destek olabilecek tek dilli bir derlem olduğu söylenebilir. Derleme genel ağ üzerinden açık erişim yoktur, ancak bir kullanıcı sözleşmesi doldurularak erişimin mümkün olabileceği belirtilmiştir. Derlemde sekiz farklı türde metin bulunmaktadır. Bunlar, gezi yazıları, anılar, haber metinleri, romanlar, öyküler, röportajlar, araştırma yazıları ve makalelerdir⁴⁷.

4.1.3. Sözlü Türkçe Derlemi (Spoken Turkish Corpus)

Derlem, ses kayıtları ve Radyo ODTÜ'nün arşivinden alınmış 18 konuşmadan oluşan bir seçki içermektedir. Derlemin tanıtım sürümü yayınlanmıştır. Sözlü derlem projesinin amacı, "yüz yüze ya da çeşitli iletişim araçlarıyla gerçekleşen Türkçe konuşmalardan oluşacak bir milyon sözcüklük bir veritabanını dilbilimsel yöntemlerle çözümleyerek günümüz Türkçesinin bilgisayar ortamında izlenmesini ve taranmasını sağlayacak bilimsel bir kaynak oluşturmak" şeklinde tanımlanmıştır⁴⁸.

Sözlü derlem projesinin başında dilbilim alanında çalışmalar yapan Prof. Dr. Şükriye Ruhi bulunmaktadır. Arş. Gör. Kerem Eryılmaz (ODTÜ Enformatik Enstitüsü Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı) projenin yazılım ayağında görev yapmaktadır. Ekibin diğer elemanları ise bilişim sistemleri, yazılım ve dilbilim konularında çalışmalar yapan akademisyenlerdir.

⁴⁷ ODTÜ Türkçe Derlemiyle ilgili detaylı bilgiye <https://ii.metu.edu.tr/tr/odtu-derlem> genel ağ adresinden erişilebilir.

⁴⁸ Sözlü Türkçe Derlemine ilişkin detaylı bilgiye <https://std.metu.edu.tr/> genel ağ adresinden erişilebilir.

Derlemi oluşturan kayıtlar, İstanbul, Erzurum, Çanakkale, Ankara, Mersin, Afyon, Hatay şehirlerinde yapılmıştır ve konuşmalar farklı yaş gruplarından bireyler arasında geçmektedir. Tanıtım sürümünde yer alan söylemlerden bazıları tavsiye, özür, hâl hatır sorma, izin isteme, eleştiri, sitem, davet, vedalaşma ve teşekkür etmedir.

Derlemde yer alan konular oldukça çeşitlidir. Bunlardan bazıları aile içi iletişim sorunları, 2011 kış olimpiyatları, ağaç kesimi, Avrupa Birliği süreci, bebek bakımı, iş başvuruları, ses kayıt cihazı kullanımı, yemek tarifi ve zeytinin özellikleridir⁴⁹. Tanıtım sürümünde yer alan söylem ve konuşmalar projenin genel ağ adresine yüklenmiştir. Ancak, sözlü veriye açık erişim yoktur. Bu nedenle konuşmaların içeriği hakkında genel bir bilgi edinilememiştir. Sözlü Türkçe Derlemi gerçek sözlü dilsel malzeme içerdiğinden, derlemin Türkçenin doğal ortamda gündelik kullanımıyla ilgili olarak araştırmacılara fikir verebileceği düşünülmektedir.

4.1.4. TS Corpus

TS Corpus bağımsız bir proje kapsamında Taner Sezer ve Türker Sezer tarafından 2011 yılında hayata geçirilmiştir. Projenin amacı "Türkçe bir derlem hazırlamak, doğal dil işleme araçları geliştirmek ve dilsel veri kümelerini toplamak" olarak açıklanmıştır⁵⁰. Derlem akademik çalışmalar ve araştırmalar için kullanıma açıktır. Kullanıcılar derlem üzerinde sorgulama yapabilir, sorgularını kaydedebilir ve bilgisayarlarına indirebilir. Derlem projesi içinde dokuz alt derlem yer almaktadır. Derlem, çeşitli kaynaklardan derlenen (çevrimiçi gazeteler, forumlar, sosyal medya, akademik yazılar vb.) ve 500 milyonu aşkın örnekçeden oluşan bir veri kümesi sunmaktadır.

Derlemde genel ve özel amaçlı olarak sınıflandırılmış alt derlemler bulunmaktadır. Türkçe Anayasa Derlemi, Atasözü ve Deyimler Derlemi gibi derlemlerin yanında, gazetelerin köşe yazılarından ve sosyal medya gönderilerinden oluşturulan alt derlemler, özel amaçlı derlemler olarak belirtilmiştir. Söz konusu alt derlemlerin çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenlere, Türkçenin doğal kullanımlarını, dilde

⁴⁹ <https://std.metu.edu.tr/tanitim-surumunun-temel-ozellikleri/>

⁵⁰ TS Corpus'la ilgili detaylı bilgiye <https://tscorpus.com/> genel ağ adresinden erişilebilir.

meydana gelen değişimleri ve dile katılan yeni sözcükleri gözlemlmeleri açısından yarar sağlayabileceği düşünölmektedir. Derlemin sürekli olarak güncellendiği görölmüştür. Ayrıca farklı alt derlemler oluşturma yönünde çalışmaların devam ettiği söylenebilir. *TS Corpus* üyelik yoluyla kullanılabilmektedir.

Ekim 1961 - 10 Ekim 1965) görev yapmış milletvekillerinin listesi ;	Çeviribilim	, yazılı ve sözlü çevirinin teori , betimleme ve uygulamasını konu alan
konu alan beşeri ilim dalıdır . Sahalar arası bir çalışma alanı olarak	çeviribilim	, çeviriye destek olan çeşitli sahalardan katkı alır . Bunların arasında metin
(Fransızca) gibi isimlerle anılır . Sosyal bilimlerin altında yer alan	çeviribilim	, farklı araştırma alanlarına ayrılır . Bunlardan en önemlisi betimleyici alan ,
çevirinin sadakatini etkileyen en önemli etmenler hedef dilin kültürünün normlarıdır .	Çeviribilim	kuramcısı Hans J. Vermeer ise , çevirinin nedenli bir " eylem "
Yeni kuram ve kuramsal çerçevelerle ortaya çıkan yapısalılık sonrası araştırmacılar , ortaya	çeviribilim	ağısından yeni görüşler atmışlardır . Bunların en önemlisi ise Yapısöküm adlı kuramın
Yeditepe Üniversitesi , Atılım Üniversitesi ve Okan Üniversitesi'nde bu bölümler "	Çeviribilim	" isminde eğitim sürdürmektedir . Ve Yaşam Surüyor , 1992 İran yapımı
Edebiyat Güncesi , Kurgan , Dünyanın Öyküsü'nde yer aldı . Akademik çalışmaları	çeviribilim	, Arap dili ve edebiyatı , yabancı dil öğretimi ve dilbilim alanlarına
yazandır . Yazarın , çalışma alanları yabancı dil öğretim ve öğrenimi ,	çeviribilim	, Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı dil eğitim ve çeviri tarihinin yanı sıra yabancılarla

Resim 47. *TS Corpus* üzerinde "çeviribilim" sorgusu.

Displaying extended context for query match in text 418613

File info for text 418613 Go! Show tags

1961 - 10 Ekim 1965) görev yapmış milletvekillerinin listesi ; Çeviribilim , yazılı ve sözlü çevirinin teori , betimleme ve uygulamasını konu alan beşeri ilim dalıdır .

Sahalar arası bir çalışma alanı olarak çeviribilim , çeviriye destek olan çeşitli sahalardan katkı alır .

Bunların arasında metin dilbilim , sosyoloji , tarih , karşılaştırmalı edebiyat , felsefe , filoloji , göstergebilim , edebiyat gibi bilim dalları bulunur .

Batı dillerinde " translation studies " (İngilizce) , " Translationwissenschaft " (Almanca) ve " traductologie " (Fransızca) gibi isimlerle anılır .

Sosyal bilimlerin altında yer alan **çeviribilim** , farklı araştırma alanlarına ayrılır .

Bunlardan en önemlisi betimleyici alan , uygulama alanı ve kuramsal alandır .

Çeviri , kaynak metni daha önce belirlenmiş kurgulan dikkate alarak erek (hedef) dilde yeniden yaratma eylemidir ; çeviri incelemesi ise bu yeni metnin kaynak metninle karşılaştırılarak betimlenmesi , incelenmesi , çeviri sürecinde çeviriye ve çevirmeni etkileyen koşulların göz önünde bulundurulmasıdır .

1970'li yıllardan itibaren pek çok çeviri kuramcısı , yaptıkları araştırmalarla çeviribilime katkıda bulunmuş , çeviriye ve çevirmene yeni bir kimlik kazandırmıştır .

O zamana dek pek önemsenmeyen ve " görünmez " olan çevirmene aktif bir rol yüklenmiştir .

Öncelikle

Resim 48. "çeviribilim" sorgusunun bağlam içinde gösterimi.

Yukarıda sözü edilen derlemler dışında Doç. Dr. Bülent Özkan (Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı) danışmanlığında Mersin Üniversitesi bünyesinde başlatılan "Türkiye Türkçesinin Yazın Dili Derlemi", "Türkiye Türkçesinde Fiilimsiler", "Türkçe için 'Kendi Kendine Derlem' Platformu Oluşturma", Bir Özel Alan Derlemi Olarak "Türk Çocuk Yazını Derlemi" ve "Türk Çocuk Yazını Üzerine İleri Uygulamalar Projesi", "Türkiye Türkçesinde Fiillerin Derlem Denetimi ve Derlem Tabanlı Sözlüğü", "Derlem Tabanlı Çevrimiçi Çok dilli Türkçe Öğrenici Sözlüğü", "Türkiye Türkçesi Çevrimiçi Haber Metinlerinde Yeni Sözlerin (Neolojizm) Otomatik Çıkarımı" başlıklı projeler

yürütülmektedir⁵¹. Bu derlemeler, Türk dili üzerine araştırma yapan araştırmacılara kaynaklık edebilecektir. Söz konusu derlem projelerine devam edilmektedir.

4.1.5. İngiliz Ulusal Derlemi (British National Corpus)

İngiliz Ulusal Derlemi, yazılı ve sözlü dile ait birçok kaynaktan derlenen 100 milyon sözcüklük tek dilli bir başvuru derlemidir. Derlem, 20. yüzyılın son dönemlerinden itibaren geniş bir yelpazede İngiliz İngilizcesinden kesitler sunar. Derlemin son versiyonu 2007 yılında çıkmıştır.

İngiliz Ulusal Derlemi, yazılı ve sözlü malzemeden oluşur. Derlemin %90'ını yazılı, %10'unu ise sözlü dilsel malzeme oluşturmaktadır. Yazılı kısmın, tüm yaş gruplarının ilgisini çekebilecek yerel ya da ulusal gazetelerden, süreli yayın ve dergilerden, basılmış ya da henüz yayınlanmamış mektup ve notlardan ve akademik yazılardan derlenen metin yığınlarından oluştuğu belirtilmiştir. Sözlü kısım ise gayri resmi konuşmaların çeviriyazılarından ve farklı bağlamlarda geçen konuşmalardan oluşur. İş konuşmaları, hükümet toplantıları, radyo kayıtları ve telefon konuşmaları bunlardan bazılarıdır. Derleme erişim sağlanabilen genel ağ adresinde, derlemin dört temel özelliğinden söz edilmiştir:

- **Derlem tek dillidir:** Modern İngiliz İngilizcesini içerir. Birleşik Krallıkta konuşulan diğer dilleri kapsamaz. Ancak, İngiliz İngilizcesi olmayan ve farklı dillere ait olan sözcüklere de derlemde rastlanır.
- **Derlem eşsüremlî bir özelliğe sahiptir:** Dilin tarihsel gelişiminden ziyade, 20. yüzyılın son döneminde kullanılan İngiliz İngilizcesini içerir.
- **Derlem genel amaçlıdır:** Birçok farklı biçim ve dil değişkesini içerir. Derlem, belli bir konu alanıyla, türle ya da dil kesitiyle sınırlı değildir. Hem sözlü hem de yazılı dile ait örnekler sunar.
- **Derlemde kullanılan örneklem:** Yazılı kaynaklar için, tek bir yazarın metinlerinin çeşitli bölümlerinden 45,000 sözcüklük örneklem alınmıştır.

⁵¹ <http://turkcederlem.mersin.edu.tr/>.

45,000 sözcükten daha az sözcükten oluşan metinler, gazeteler ve dergiler gibi çok yazarlı metinler söz konusu ise, metinlerin tümü derleme eklenmiştir⁵².

Derleme erişim hem genel ağ üzerinden hem de çevrimdışı olarak rahat bir şekilde sağlanmaktadır. Metinlere erişmek için herhangi bir üyelik gerekmemektedir. Derlemin tüm içeriği açık erişimlidir.

Derlemin resmi genel ağ adresinde, İngiliz Ulusal Derleminin temelde beş alanda kullanılabileceğinin altı çizilmiştir. Bunlar; sözlükler ve dilbilgisi kitapları gibi başvuru kaynaklarının oluşturulması; biçimbilim, söylem çözümlemesi, anlambilim gibi farklı alanlarda gerçekleştirilen dilbilim araştırmaları; yapay zekâ ve doğal dil işleme incelemeleri ile İngilizce öğrenimi ve öğretimine yönelik olarak yapılan çalışmalardır.

Derlemin çeviribilim öğrencileri ve çevirmenlere metin türü bilgisi kazanmaları açısından yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda, özellikle ana dilden yabancı dile yapılan çevirilerde (örneğin Türkçeden İngilizceye) doğal kullanımların farkına varmak, erek kitle açısından daha işlevsel ve kabul edilebilir bir metin üretilmesinde oldukça önemlidir. Yeni sözcükler, dilin gündelik kullanımı, deyişsel yapılar ve kültüre özgü özelliklerin derlemde yer alan metinler boyunca izlerinin sürülmesi, çevirmenin daha erek odaklı bir çeviri yapmasını sağlayabilecek, çevirilerindeki söz varlığı çeşitliliğini artırabilecektir. Resim 49 ve 50’de İngiliz Ulusal Derleminde “translation” sorgusunun sonucunu gösteren kesitler verilmiştir:

⁵² İngiliz Ulusal Derlemine <http://www.natcorp.ox.ac.uk/corpus/index.xml> genel ağ adresinden erişilebilmektedir.

British National Corpus (BYU-BNC)

SEARCH

FREQUENCY

CONTEXT

HELP

L - . - 1 2 3 R * RE-SORT ?

CLICK FOR MORE CONTEXT

☐ [?] SHOW DUPLICATES

1	G0W	W_non_ac_soc_science	A	B	C	companies were dismissive of the value of using professional translation agencies and sought to be self-sufficient (either within own
2	EUS	W_ac_tech_engin	A	B	C	on characters strings which are particularly common are translation and editing Many computers therefore provide instructions to
3	G0W	W_non_ac_soc_science	A	B	C	. # Language training to suit specific needs # 2. # Translation and interpreting # 3. # Cultural and orientation briefings # 4. #
4	CMS	W_ac_soc_science	A	B	C	uses research to demonstrate the meaning and possibility of translation and its typicality within legal practice -- a crucial point if it
5	FRL	W_ac_soc_science	A	B	C	the tension between syntactic and communicative functions in translation and language learning In this section, I will attempt to
6	HGR	W_ac_tech_engin	A	B	C	been recognised to be of value in applications such as machine translation and speech recognition Syntax is also important in other
7	K56	W_newsp_other_science	A	B	C	resolved to adopt a programme of development for reading translation and the book trade covering translation schemes libraries
8	JT2	S_classroom	A	B	C	could give me two, please, give me a literal translation and then an idiomatic one, as if you're doing a
9	G0W	W_non_ac_soc_science	A	B	C	electronics, electrical goods). # Companies in survey (Translation and training) # To ensure confidentiality of information
10	GX8	W_institut_doc	A	B	C	taken directly to reserves. All other gains and losses on translation are dealt with in the profit and loss account. # Pension
11	FTB	W_ac_nat_science	A	B	C	650 bp including the first ATG codon used for N-Oct 3 translation are missing In vitro (----) of this mutant (Figure 3b
12	F9K	W_ac_humanities_arts	A	B	C	course our data are always incomplete; they never determine one translation as conclusively right and all competitors as conclusively
13	FTB	W_ac_nat_science	A	B	C	fragments might result from unique terminated or inefficient translation at one or more sites between the 136th and 205th amino acid
14	FRL	W_ac_soc_science	A	B	C	normally left unspecified in a given language will only make the translation awkward and unnatural because it will not reflect normal ways of
15	FRL	W_ac_soc_science	A	B	C	a variety of ways. Word order is extremely important in translation because it plays a major role in maintaining a coherent point of
16	FRL	W_ac_soc_science	A	B	C	English text is rendered by a non-past form in the Japanese translation because the non-past is often used in Japanese to express

Resim 49. İngiliz Ulusal Derleminde “translation” (çeviri) sorgusu sonuçları.

British National Corpus (BYU-BNC)

SEARCH

FREQUENCY

CONTEXT

CONTEXT +

Source information:

Date

(1985-1994)

Title

National Congress on Languages in Education materials. Brighton: National Congress on Languages in Education, 1988, pp. 77. 3397 s-units.

Expanded context:

is predominant: varying between 70% -- 80% of all use of the foreign language. But German is perceived as a second mother tongue, not a foreign language. # (c) # The major sub-skills required in our sample are: # (i) # English for computing (e.g. accounting, invoicing software) # (ii) # report writing in English # (iii) # telephone skills (English/German/French) # (iv) # reading documents (legislation, import/export documents in English). # (d) # All companies were dismissive of the value of using professional translation agencies and sought to be self-sufficient (either within own plant or through their international network). # 2. Phase II: Variables in Corporate Language Strategies # 2.1 Ensuring discussion at the conference raised several key issues about the development and direction of the research project. Firstly, it was not entirely unexpected that giant multinational German companies would be committed to providing a comprehensive language training service. However, the scale of resourcing for the service was staggering, in one case reaching DM

Resim 50. İngiliz Ulusal Derleminde bağlam ve kaynakça gösterimi.

4.1.6. Açık Amerikan Ulusal Derlemi (Open American National Corpus)

Derlem, 1990 yılından itibaren derlenmiş yazılı ve sözlü malzemeden oluşur. 15 milyon sözcükten oluşan derlem, Amerikan İngilizcesi ile yazılmış metin türlerinden metin yığınlarını barındırır. Ayrıca derlenmiş sözlü dil malzemelerinin çeviriyazılarına da derlem üzerinden erişebilmek mümkündür. Tüm veriler açık erişimlidir ve kullanımları konusunda hiçbir kısıtlama yoktur⁵³. Derlem üzerinde, tümce bazlı ve bağlam içinde gösterimli aramaları yanında alt-dizim araması da yapılabilmektedir. Aramanın çıktısı düz metin olarak alınabildiği gibi sözdizimsel kategorileri işaretlenmiş şekilde de alınabilmektedir. Derlem, İngiliz Ulusal Derlemi gibi tek dilli bir başvuru derlemidir.

4.1.7. Çağdaş Amerikan İngilizcesi Derlemi (Corpus of Contemporary American English - COCA)

Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Brigham Young Üniversitesi'nde görevli derlem dilbilimci Profesör Mark Davies tarafından geliştirilen derlem, mevcut Amerikan İngilizcesi derlemlerinin en büyüğüdür. Derleme her yıl 4-5 milyon sözcüklük (yani yaklaşık 10000 yeni metinlik) veri eklenmektedir ve güncel verilere göre derlem boyutu 560 milyon sözcüğü aşmıştır⁵⁴. Derlem, sürekli güncellenmektedir ve en son güncelleme 2017 yılının Aralık ayında gerçekleştirilmiştir. Derlem, dergiler, gazeteler, akademik metinler, kurgusal metinler ve sözlü malzemeden oluşur. Derlemin tüm birimlerine erişim herkese açıktır. Resim 51'de bu derlem üzerinde gerçekleştirilen "contemporary literature" söz öbeği sorgusundan bir kesit verilmiştir:

⁵³ Açık Amerikan Ulusal Derlemine erişim <http://www.anc.org/> adresinden sağlanabilir.

⁵⁴ Derleme erişim <http://corpus.byu.edu/coca/> genel ağ adresi üzerinden sağlanabilmektedir.

new

Corpus of Contemporary American English

SEARCH

FREQUENCY

CONTEXT

HELP

CLICK FOR MORE CONTEXT.

 [7]

1	2015	MAG	HistoryToday	A	B	C	Oxford. English authors include Holinshed and Froissart, Bede and Ussher and, among contemporary literature , the works of Milton, Crashaw, Herbert and Donne.
2	2015	ACAD	JAdolAdultLiteracy	A	B	C	Surrender Is Out of the Question and Daniel Pedersen's Secret Genocide. # * Read contemporary literature on the Karen by Karen authors: Little Daughter by Zc
3	2015	ACAD	CollegeStud	A	B	C	, Grayson, Dobson, & O'Toole, 1997). # Findings from the contemporary literature about Post-9/11 veterans, much of it found in recent dissertation research, ha
4	2015	ACAD	MusicEduc	A	B	C	illuminate the continuum in musical art. Establishing connections to earlier works by listening to contemporary literature allows students to learn about styles th
5	2014	FIC	WestHumRev	A	B	C	read the course's main text. Light Bearers to the Remnant. I devoured contemporary literature , most of it written by atheists, drunks, and stoners. I
6	2014	ACAD	JPopularCulture	A	B	C	Michael. " Father-Murder and father-Rescue: The Post-Freudian Allegories of Donald Barthelme. " Contemporary Literature 34.2 (Summer 1993): 182-203. Print. :
7	2013	FIC	Frontiers	A	B	C	significance for Mexicans and Mexican Americans. I published three articles about her appearances in contemporary literature by women and how she had beer
8	2013	MAG	Newsweek	A	B	C	interested in this country. It is a rare place William T. Vollmann holds in contemporary literature . " # Vollmann's questions, it should be said, are sometimes
9	2013	NEWS	WashPost	A	B	C	on TV now. They're all but nonexistent in the movie theaters, and contemporary literature is overly preoccupied with whether female characters are " likable." K
10	2013	ACAD	CanadianLiterature	A	B	C	of other media within novels as a means of exploring the constraints and possibilities of contemporary literature within an increasingly complex media ecology (
11	2012	MAG	AmSpect	A	B	C	Their respective titles Joy at Work and God at Work are important books in the contemporary literature of workplace theology. # This column so far has concern
12	2012	ACAD	Bioscience	A	B	C	meta-analyses. # Why is the use of the mean-standardized selection gradient still infrequent in the contemporary literature ? A reason might be gleaned from Se
13	2011	ACAD	SocialWork	A	B	C	, 1999; Patterson, 1995), resulting in what has become known in contemporary literature as the " lesbian baby boom. " The number of children born to
14	2010	NEWS	CSMonitor	A	B	C	victims in any way other than wreaking vengeance on their tormentors renders her one of contemporary literature 's most uncompromisingly rebellious women
15	2010	ACAD	Commentary	A	B	C	a professor of creative writing -- Prose has emerged as the foremost public advocate of contemporary literature 's return to literary tradition. In 2006 she publish
16	2010	ACAD	Commentary	A	B	C	of ignorance " of our most fundamental and important beliefs; and that in consequence contemporary literature 's tendency is to encourage its readers to get w
17	2010	ACAD	20thCentLit	A	B	C	. # Ford, Karen Jackson. " The Sonnets of Satin-Legs Brooks. " Contemporary Literature 48.3 (2007): 345-73. # Hughes, Gertrude Reif. "

Resim 51. COCA üzerinde “contemporary literature” sorgusu sonuçları.

new

Corpus of Contemporary American English

i

SEARCH

FREQUENCY

CONTEXT

CONTEXT +

Source information:

Date

2015

Publication information

Apr2015, Vol. 65 Issue 4, p47-52, 6p.

Title

Bishop Ken and the Non-Jurors

Author

Jolliffe, John;

Source

MAG: History Today

Expanded context:

, and, very surprisingly in view of his underhand and dishonest treatment of Ken, three works by Bishop Gilbert Burnet. # CLASSICAL AUTHORS are also well represented and although Homer, Herodotus and Aeschylus are absent (perhaps given away to friends?) most of the Greek canon is there, as are the main Latin authors: Horace, Livy, Ovid, Tacitus, Juvenal, Catullus, Cicero, Lucan, Martial and Pliny, probably survivors from Ken's studies at Winchester and Oxford. English authors include Hollinshed and Froissart. Bede and Ussher and, among contemporary literature, the works of Milton, Crashaw, Herbert and Donne. # Although Ken was lucky to fall on his feet at Longleat, he was just 54 and a loss to his diocese. His remaining years were spent largely in private study and devotions, mainly w in the chapel that was set up for him at Longleat. He also composed a number of undistinguished verses and a few hymns, among them the well-known ' Awake my Soul, and with the Sun'. He is certain to

Resim 52. Derlem üzerinde sorgulanan ifadeye ait örneklerden birinin kaynakçası ve bağlamsal gösterim.

Resim 52'deki örnekte de görüldüğü gibi yapılan sorguyla ilgili kaynakça bilgilerine (tarih, yayın bilgisi, başlık, yazar, kaynak) ve ifadenin bağlam içinde kullanımına derlem üzerinden ulaşmak mümkündür.

4.2. Paralel Derlemler

4.2.1. OPUS (Open Source Parallel Corpus) Derlemi

Açık erişimli paralel bir derlem olan *OPUS*, genel ağ üzerinden çeviri metinleri toplamak, bunları dönüştürmek ve mevcut verilerle eşleştirmek, dilsel veri eklenmesini sağlamak ve araştırmacılara kolay erişim olanağı sunmak amacıyla tasarlanmıştır. Metin işlemenin tamamı otomatik olarak yapılmaktadır, metinler üzerinde manuel düzeltme yapılmamaktadır⁵⁵. *OPUS*, bünyesinde birçok alt derlemi barındırır. Bunlardan bazıları, *MultiUN* (Birleşmiş Milletler metinlerinin çevirileri), *ECB* (Avrupa Merkez Bankası Derlemi), *SETIMES* 1 ve 2 (Balkan Dillerini içeren paralel derlemler), *TEDTalks*, *Wikipedia* (*Wikipedia*'dan çekilmiş çeviri tümceler) ve *TEP* (Tahran İngilizce-Farsça Altyazı Derlemi)'tir.

OPUS - Corpus query (CWB)

The screenshot displays the OPUS - Corpus query (CWB) interface. On the left, there is a list of corpora including Books, ECB, EMEA, EUconst, Europarl, Europarl3, KDE4, KDEdoc, OflaPublik, OpenOffice, OpenOffice3, OpenSubtitles, OpenSubtitles2016, PHP, RF, SE TIMES2, TEP, Tanzil, TedTalks, UN, WikiSource, and WrenWac. The main area shows a search query input field with the text 'constitution'. Below the input field, there are options for 'select', 'show max', 'hits', and 'vertical'. The results table at the bottom shows multiple entries for the word 'constitution' in various languages, including English and Italian. The table has columns for 'en' and 'it'.

en	it
2083004 - (DE) In 1993 the Federal Republic of Germany watered down the right to political asylum in its constitution , thus sealing its borders against immigration by asylum-seekers .	Nel 1993 la Repubblica federale di Germania ha annullato il diritto d' asilo politico sancito dalla costituzione . I suoi confini sono stati chiusi all' accesso di persone in cerca d' asilo .
21991158 For Europe means shared authority , and increasingly shared authority : in other words , the constitution ought to tell us who does what , and how , together .	Europa significa ripartizione delle competenze , una crescente ripartizione di competenze : in altre parole , la costituzione dovrebbe dirci chi fa cosa , come , insieme .
3364494 I agree with what Mr Bertus has said , that the idea of a single state with a single constitution completely undermines the national sovereignty of the Member States .	Concordo con l' onorevole Bertus che l' idea di uno Stato unico con un' unica costituzione mina la sovranità nazionale degli Stati membri .
9529530 We need to send a very strong message on all these points to the federal government of Nigeria from this House today ,	Per tutti i suddetti motivi , da quest' Aula dovremmo oggi lanciare un messaggio molto forte al governo federale della

Resim 53. *OPUS* derlemi üzerinde "constitution" (anayasa) sorgusu.

Resim 53'teki örnekte de görüldüğü gibi, *OPUS* üzerinden bir sorgulama yapılacaksa, öncelikle *OPUS* içinde yer alan alt derlemlerden biri seçilir. Örnekte Avrupa Parlamentosu belgelerini içeren *Europarl* paralel derlemi seçilmiştir. Daha sonra dil

⁵⁵ *OPUS* paralel derlemine <http://opus.nlpl.eu/> genel ağ adresi üzerinden açık erişim sağlanabilmektedir.

seçimi yapılır. Burada kaynak dil İngilizce, erek dil ise İtalyanca olarak belirlenmiştir. Bu seçimler yapıldıktan sonra sorgu sonuçları araştırmacının karşısına çıkar.

Türkçenin, *OPUS* derlemi altında, Balkan ülkeleri hakkında haber yapan bir genel ağ gazetesi olan *SETIMES*'in paralel derleminde yer aldığı görülmüştür. Ayrıca, altyazı çevirileri, *OPUS* derleminin Türkçe bölümüne dahil edilmiştir. *OPUS* paralel derleminin Türkçe kısmı, 150 milyondan fazla sözcükten oluşmaktadır. Resim 54'te *OPUS* derlemi üzerinde yapılan bir sorgu gösterilmektedir:

(TED2013) (TEP) (Tanzil) (Tatoeba) (TedTalks) (UN) (WMT-News) (WikiSource) (Wikipedia) (XhosaNavy) (IhrenWaC)		select show max 20 hits ☒ vertical ☐ KWIC ☐ horizontal (advanced search)
Query string: "translation":TR [] 20 hits found		
en	tr	
39777817 Microsoft collaborated with well-known linguists and IT experts from Macedonia to prepare the translation .	Microsoft çevirilerin hazırlanmasında Makedonya'nın tanınmış dilbilimcileri ve bilim uzmanlarıyla işbirliği yaptı .	
39981238 They anticipate completion of the translation project in 2010 .	Çeviri projesinin 2010 yılında tamamlanması bekleniyor .	
40363907 Croatian Prime Minister Jadranka Kosor gave her counterparts a CD with the Croatian translation of acquis communautaire -- the body of EU laws compiled so far -- to facilitate integration for future EU candidates .	Hrvatistan Başbakanı Jadranka Kosor mevkidaşlarına , geleceğin AB adaylarının üyeliğini kolaylaştırmak amacıyla AB müktesebatının - bugüne kadar derlenmiş AB yasalarının bütünü - Hırvatça bir çevirisini içeren birer CD dağıttı .	
40363935 Croatia spent 8m euros on the translation of the bloc 's statutes .	Hrvatistan bloğun tüzüklerinin çevirisine 8 milyon avro harcadı .	
40631770 Administration civil servants , parliament members , professional and trade associations , union representatives , local self-government employees , judges , lawyers and people engaged in translation and interpretation of legal texts can use TAIEX services .	TAIEX hizmetlerini idari kadro memurları , milletvekilleri , meslek ve ticaret dernekleri , sendika temsilcileri , yerel yönetim çalışanları , hakimler , avukatlar ve hukuk metinlerinin çeviri ve yorumlanmasında yer alan kişiler kullanabilecek .	
40716279 A new English translation of " Dundo Maroje " , a play by the Croatian Renaissance writer Marin Držić , was performed at Catholic University 's Hartke Theatre in Washington .	Hırvat Rönesans yazarı Marin Držić ' in yazdığı " Dundo Maroje " adlı oyunun yeni bir İngilizce çevirisi Washington' daki Katolik Üniversitesi' nin Hartke Salonu' nda sahnelendi .	
40716316 Roland Reed and Naum Panovski , who authored the translation , staged the production .	Eseri çeviriyi yapan Roland Reed ve Naum Panovski sahneledi .	
40726760 Discussions will include a wide range of topics -- from the influence of national history and religion on literature to the role of good translation .	Tartışmalarda ulusal tarih ve bölgenin edebiyatı üzerindeki etkisinden iyi çevirinin rolüne kadar çeşitli konular ele alınacak .	
40727443 The first Serbian translation of Transparency International 's Anti-Corruption Manual -- considered one of the most important documents available to help establish an anti-corruption system -- was presented at the OSCE mission 's office in Belgrade .	Uluslararası Şeffaflık Örgütü' nün hazırlanmış olduğu ve bir yolsuzlukla mücadele sistemi kurulmasında yardımcı olacak en önemli belgelerden biri olarak kabul edilen Yolsuzlukla Mücadele Kılavuzunun ilk Sırpa çevirisinin sunumu , AGİT misyonunun Belgrad bürosunda gerçekleştirildi .	
40727493 The first Serbian translation of Transparency International 's Anti-Corruption Manual has been published .	Uluslararası Şeffaflık Örgütü' nün hazırlanmış olduğu Yolsuzlukla Mücadele Kılavuzunun ilk Sırpa çevirisi yayınlandı .	
41010563 But I doubt that even with translation of this book will be an influence among the Albanian public . "	Fakat , bu kitabın çevirisinin bile Arnavut halkı üzerinde etkili olacağından şüpheliyim . "	
42304843 The International Booker will be awarded once every two years to a living author of fiction whose works are either published originally in English or available in translation .	Uluslararası Booker ödülü , iki yılda bir eserleri ya orijinal olarak İngilizce basılmış veya çevirisi olan yaşayan bir kurgu yazarına verilecek .	
43125607 However , the Struga Poetry Evenings are not only about famous names . They also encompass poetry readings , published anthologies , translation projects and unconventional evenings spent beside Lake Ohrid and the Crn Drim , a river flowing out of it .	Fakat Ohri Gölü ile Crn Drim nehrinin kenarında düzenlenen Struga Şiir Akşamları yalnızca ünlü şairleri ağırlamakla kalmıyor , şiir dinletileri , yayımlanmış antolojiler , çeviri projeleri ve alternatif etkinlikler de içeriyor .	
43126032 This selection publishes poems in the poets mother tongue together with their translation into Macedonian and at least one major language .	Bu seçide şairlerin şiirleri kendi dillerinde , Makedonca ve başka dillerden en az birine çevrilmiş olarak yer alıyor .	
43166998 Also in blogs this week : Rule-bending in the Romanian workplace , translation issues in the tourism industry , and an OXFAM volunteers ' quest to raise a new bridge in a stranded Albanian village .	Bu haftaki bloglarda ayrıca : Romen işyerlerinde kural bozumu , turizm sektöründeki çeviri sorunları ve OXFAM gönüllülerinin terk edilmiş Arnavut köyüne yeni bir köprü kurma amacı .	
43399733 Two digital voice and translation systems will be equipped during the summit .	Zirve sırasında iki adet dijital ses ve çeviri sistemi kullanılacak .	
44048618 A new translation programme offered by Google includes some of the major Balkan languages	Google' ın sunduğu yeni bir çeviri programında önemli Balkan dillerinin bazıları da var olacak	

Resim 54. *OPUS* Paralel derleminde “translation” (çeviri) sorgusu (İngilizce-Türkçe, düşey düzlemde).

Resim 54'ten de anlaşılacağı gibi, *OPUS* paralel derlemi üzerinde sözcük ya da söz öbeği sorgusu gerçekleştirilebilir. Sorgulanan ifade her iki dilde genellikle bir tümce içinde gösterilir. Eşleştirme, tümce düzeyindedir ve kullanıcı sorgu sonuçlarına düşey düzlemde erişebildiği gibi, aynı sonuçları yatay düzlemde de görebilir (bkz. Resim 55).

(TED2013) (TEP) (Tanzil) (Tatoeba)
(TedTalks) (UN) (WMT-News) (WikiSource)
(Wikipedia) (XhosaNary) (IrenWaC)

select show max 20 hits vertical KWIC horizontal
(advanced search)

Query string: "tercuman" :EN []

11 hits found

12061108	Novi List ' e göre 2002 yılında bir başka tercuman – yine dini programlardan sorumlu müdür tarafından – " televizyon için yeterince cazibeli olmadığı " gerekçesiyle işten çıkarıldı .
en	According to Novi List , one was fired in 2002 -- again by the head of religious programmes -- on the grounds that she was " too unattractive for television " .
12786393	Lahey mahkemesi tarafından suçlananların ailelerine yardım eden ve onlara maddi yardım sunan bir SC askeri örgütünün başkanı olan Pantelija Curguz , SC' deki pek çok kimsenin duygularına tercuman oluyor .
en	Pantelija Curguz , president of a RS military organisation that helps families of those charged by The Hague tribunal and offers them financial assistance , exemplifies the attitude of many in RS .
12935672	Bitki , söz konusu atamanın AB' nin , Sloven diplomatların bir eski Yugoslavya devleti sıfatıyla sahip oldukları mirasa dayanarak ' tercuman ' rolü oynayabileceğinin bilinciyle , bölgede yeni bir dinamizm aradığını öne sürdüğünü belirtti .
en	Bytyci explained the appointment suggests the EU is looking for new dynamism in the region , a new perspective on issues , knowing that Slovenian diplomats can play a ' translator ' role given their heritage as a state in the former Yugoslavia
12981663	Grup , hastaneler , kamu hizmetleri , mahkemeler ve üniversitelere daha fazla tercuman yetiştirebilmek için hükümetten işletme dili eğitim programlarına daha fazla kaynak ayırmasını talep ediyor . [AFP]
en	The group is demanding more money from the government for sign-language training programmes to post more interpreters in hospitals , civil services , courts and universities . [AFP]
13172544	El Azm bununla birlikte , mihalefetin " kendi adına konuşabilecek ve bu taleplere birleştirici ve kapsamlı bir üslupla tercuman olabilecek " tek bir temsilci organ etrafında toplanmadığını da ekliyor .
en	Meanwhile , al-Azm adds , the opposition is unable to unite around a single representative body " that would then be able to speak on its behalf and articulate these demands in a cohesive and comprehensive manner " .
13790601	Bölgenin bu amaca ancak enerji altyapısını modernize edip bir ortak pazar oluşturma yönünde ortak bir enerji politikası belirlemesi halinde ulaşabileceğini belirten Tadić , bu sözlerle toplantıya katılan pek çok kişinin duygularına tercuman oldu .
en	The region will only succeed in fulfilling that goal if it builds a joint energy policy to modernise energy infrastructure and create a common market , he said , voicing the opinion of many in attendance .
14247109	Ekonomik kriz karşısında , 'Sintagma' daki göstericiler alternatif bir vizyona tercuman olup tenasülit çalışıyorlar .
en	In the face of economic crisis , protesters in Syntagma articulate an alternative vision and urge default .
14943286	Bölgesel terörle mücadele seminerine katılan Marshall Merkezi öğretmenlerinden Dr . John LeBeau (sağda) , tercuman aracılığıyla Makedon Televizyonuna demec veriyor . [Marshall Merkezi]
en	Marshall Center Professor Dr John LeBeau (right) , one of the Marshall Center professors taking part in the counter-terrorism regional seminar , gives an interview Macedonian Television with the help of interpreter . [Marshall Center]
16074899	Kollios iş sahibi bir genç , ama pek çok yaşının da işsiz olduğunu biliyor : " Sanıyorum umudu ve bakış açısı olmayan tüm Yunan gençlerinin duygularına tercuman oluyorum .
en	While Kollios has a job , he said he knows many young Greeks who do n't . " I think I speak for everyone , for young Greeks who have no hope , no perspective .
16170275	Hasan çok geçmeden onlarında aralarında tercuman olarak iş buldu .
en	Hasan soon got a job with them as an interpreter .
16186060	Hasan tercuman olarak çalışmaya devam etti .
en	Hasan continued working as an interpreter .

Resim 55. OPUS Paralel derleminde “tercuman” sorgusu (Türkçe-İngilizce, yatay düzlemde).

Son olarak, kullanıcı, *OPUS* derlemi üzerinde sorgusunu “anahtar sözcük” olarak işaretlenmiş şekilde görebilir. Bu sorgu, Resim 56’da da görülebileceği gibi **KWIC** (*Key Word in Context*) aramasıyla gerçekleştirilir.

(TedTalks) (UN) (WMT-News) (WikiSource)
(Wikipedia) (XhosaNary) (IrenWaC)

select show max 20 hits vertical KWIC horizontal
(advanced search)

Query string: "cevirmen" :EN []

20 hits found

12448037	bir üniversite öğretim üyesinin dışında Arnavutça cevirmen bulunmuyor . SETimes' a konuşan Zivanović , " Çoğ
en	There are no Albanian interpreters in Serbia aside from one university professor who took a small part of the translation .
12603284	e olan katılımlarından ötürü layık görülür . Şair ve cevirmen Valeri Petrov da Ulusal Kültür Sanayi Yılıık Ödülü
en	Post and translator Valeri Petrov won the Annual Award of the National Palace of Culture .
12926961	personelinin bilmediği dillerde konuşan mahkumlara cevirmen sağlanması gerekiyor . Belgrad' daki Adli Tıp Ena
en	But translators are supposed to be provided to prisoners who speak a language unfamiliar to the prison staff .
13175826	üç yerel polis memuru , iki EUPM gözlemcisi ve iki cevirmen görev yapıyor . Hat sabah 9' dan akşam 10' a kada
en	It is manned by three local police officers , two EUPM monitors and two language assistants .
13357721	Kanada , Polonya ve diğer ülkelerden 50 civarında cevirmen katıldı . Birinci Avrupa serbest dalgı şampiyonas
en	Around 50 translators from Macedonia , Romania , Serbia , Albania , Bulgaria , China , Russia , the US , Canada , Poland and other countries took part in the event .
13687068	sayısında da azalma oldu . SETimes : 2001 yılında cevirmen olarak çalışmak üzere üsse geldiğinizde çok genç
en	SETimes : When you arrived to the base in 2001 to work as a translator you were young .
13687152	ön yapılarına istinad geldi . Üstü , burada çalışan cevirmen ve askerlerin çalışmalarını , kamp duvarları arka
en	I thought long whether to take the job or not , but the curiosity to see and learn about the base , the job of the translators and soldiers , the kind of a life they lead behind the camp walls , was stronger than my prejudices .
13687269	ordu için çalışan bir tek Srp bile yoktu . Sırpsa cevirmen olarak Makedonlar görevlendiriliyordu . Hatta loj
en	Macedonians were hired as translators for the Serbian language , and even the logistics center was in Skopje .
13779827	an 15 ilke oldu . Bosnalı Harvat yazar , şair ve cevirmen Mirko Kovac , edebiyat alanındaki başarılarından
en	Bosnian Croat writer , poet and translator Mirko Kovac received the Bosnian Writers ' Association award for overall achievements in the field of literature .
14454048	lunan çok sayıda uluslararası kuruluştan birinde cevirmen olursunuz . Fakat bu kural , Gana milli futbol ta
en	If you are an English language graduate in Serbia , you usually end up working as a school teacher or as an interpreter in one of many international organisations .
14454659	rlerinden biri olan Jose Mourinho , kariyerine bir cevirmen olarak başladı . Sizin de ilerde birgün teknik di
en	SETimes : One of the greatest football managers of today , Jose Mourinho , started out his career as an interpreter .
14672259	de Kanada' da yaşayan ünlü eski Yugoslav yazar ve cevirmen David Albahari' nin özel sunumuna 21 Ekim' de aç
en	The 47th edition of the Belgrade Book Fair opened on 21 October with a special presentation by the celebrated ex-Yugoslav writer and translator David Albahari , who has lived in Canada for the past ten years .
14710119	e dek 95' i üzerinde ülkeden yaklaşık 4000 şair , cevirmen , deneme yazarı ve eleştirmeni bir araya getirdi
en	In the 46 years since their inauguration , the Struga Poetry Evenings have drawn approximately 4,000 poets , translators , essayists and critics from 95 countries .
14710190	e dek 95' i üzerinde ülkeden yaklaşık 4000 şair , cevirmen , deneme yazarı ve eleştirmeni bir araya getirdi
en	In the 46 years since its inauguration , the event has drawn approximately 4,000 poets , translators , essayists and critics from 95 countries .
14710866	sil edilen dillerde iki yönde çeviri varabilen bir cevirmen da her yıl festivale katılıyor . Organizatörler

Resim 56. OPUS Paralel derleminde “cevirmen” sorgusu (Türkçe-İngilizce, KWIC sorgulama yoluyla).

Resim 56’da görülen sorguda “cevirmen” ifadesi anahtar sözcük olarak kabul edilmiş ve çıkan tabloda bu ifade özellikle belirtilmiştir. Kullanıcı, araştırma amacına göre kendisine sunulan üç farklı biçimde arama yapabilir.

Mevcut en geniş derlem olarak kabul edilebilecek genel ağ üzerinden sürekli olarak bünyesine metinler kattığından, *OPUS*'un boyutu oldukça büyüktür. Bu durum da derlem kullanılarak yapılacak araştırmaların temsil gücünü artırabilir. Bu derlem, iki dilli araştırmalar gibi, çokdilli araştırmalar için de uygundur. Derlem, hem Avrupa Birliği belgeleri gibi resmi metinleri içermekte, hem de popüler ve gündelik metinler içermektedir. Derlem çift dilli ve paralel bir özellik gösterdiğinden, bir çeviri derlemi olarak da kabul edilebilir. Dolayısıyla çevirmen ve çeviribilim öğrencilerinin gerçek çeviriler üzerinde inceleme yapmalarını sağlayarak, çeviri çözümleri ve işlemleri hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olabilir.

4.2.2. JRC-Acquis Çokdilli Paralel Derlemi

Avrupa Birliği müktesebatını oluşturan metinleri içerir. 1950'li yıllardan itibaren derlenen yasama metinleri derlemi oluşturur. Paralel metinler Avrupa Birliği'nin 22 resmi dilinde mevcuttur. Derlemin resmi genel ağ sitesinde, *JRC-Acquis* derleminin hukuk alanı için referans bir derlem olarak görülmemesi gerektiği belirtilmiş ve derlemin, (hesaplamalı) dilbilim alanında yapılacak çalışmalara kaynaklık edebilecek geniş bir paralel derlem sunmak için tasarlandığının altı çizilmiştir⁵⁶.

4.2.3. Europarl Paralel Derlemi

Avrupa Parlamentosu belgelerini içeren derlem, 1996 yılında oluşturulmuştur. Edinburgh Üniversitesi'nden bilgisayar bilimci Phillipp Koehn ve ekibi tarafından geliştirilmektedir. 21 Avrupa dilinde paralel metinler içerir. Derlemde metin ayıklama ve işlemenin amacı, istatistiksel makine çevirisi sistemleri için tümce hizalı metin üretmektir⁵⁷.

⁵⁶ Jrc-Acquis paralel derlemine ilişkin detaylı bilgiye <https://ec.europa.eu/jrc/en/language-technologies/jrc-acquis> genel ağ sitesinden erişilebilir.

⁵⁷ *Europarl* paralel derlemine ilişkin detaylı bilgiye <http://www.statmt.org/europarl/> genel ağ adresinden erişilebilir.

Derlem tasarlanırken, kaynak metinle erek metinler arasında eşleştirmeyi gerçekleştirmek için çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu eşleştirme, belge düzeyi, paragraf düzeyi, tümce düzeyi ve son olarak sözcük düzeyinde uygulanmıştır. Gerçekleştirilen eşleştirmeler, başka bir deyişle hizalamalar bilgi çıkarımı, sözcük anlamı belirginleştirme, atgönderim çözümleme, diller arası araçların geliştirilmesi gibi doğal dil işlemeye yönelik işlemler için yararlı kaynaklar olarak kabul edilebilir (Koehn, 2002: 1). Dolayısıyla bu derlem makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesine destek olmak amacıyla oluşturulmuştur.

4.2.4. Avrupa Parlamentosu Dijital Derlemi (DCEP)

Derlem, Avrupa Parlamentosunun resmi genel ağ sitesinde yer alan belgelerden oluşur. Basın toplantılarından yasama belgelerine kadar farklı türlerde metinler barındırır. Derlemin son sürümü 2001-2012 dönemini kapsamaktadır.

DCEP'de metinlerin tümüne erişebilmek mümkündür, başka bir deyişle metin parçalarına değil, tam metne erişim vardır. Tümceler her dil çifti için eşleştirilmiştir. Derlem araçları yardımıyla 276 dil çiftinde eşleştirme yapılabilir. Tümce hizalı veriler düz metin belgesi şeklinde oluşturulmaktadır.

DCEP, Avrupa Birliği bünyesinde yer alan derlemlerin en büyüğüdür. Derlem, 1,5 milyon belgeye sahiptir. Bu da 1,37 milyon sözcüğe karşılık gelmektedir. Derlemin İngilizce kesitlerinin sayısı 7,7 milyondur. Derlem, sözcük sayısı göz önünde bulundurulduğunda en fazla İngilizce için temsil edici olarak kabul edilebilmektedir⁵⁸.

Avrupa Parlamentosu Dijital Derleminin, özellikle istatistiksel makine çevirisi olmak üzere doğal dil işleme uygulamaları için oldukça yararlı olduğu söylenebilir. *Europarl*

⁵⁸ Avrupa Parlamentosu Dijital Derlemine ilişkin bilgiye (Digital Corpus of the European Parliament – DCEP) <https://ec.europa.eu/jrc/en/language-technologies/dcep> genel ağ adresi üzerinden ulaşılabilir.

gibi *DCEP* de makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesine kaynaklık edebilecek nitelikte bir derlemidir.

4.2.5. Birleşmiş Milletler Paralel Derlemi

Bu derlem, Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilen toplantıların resmi kayıtlarını ve parlamento belgelerini içerir. Derlemde, çeviri metinler özgün metinlerle tümce düzeyinde eşleştirilmiştir. Derlem, Birleşmiş Milletlerin çok dillilik taahhüdünün bir parçası olarak hayata geçirilmiştir. Ayrıca, BM Genel Kurulu ve Konferans Yönetimi bünyesinde yer alan çeviri birimi ve BM istatistiksel makine çevirisi sistemi (Tapta4UN) için istatistiksel makine çevirisinin öneminin artması böyle bir derlem oluşturmayı gerekli kılmıştır. Derlemin oluşturulma amacı çok dilli dilsel malzemeye erişimi sağlamak ve doğal dil işleme çalışmalarına yönelik araştırmaları kolaylaştırmaktır⁵⁹.

Derlem, (Ziemski vd., 2016) Birleşmiş Milletlerin altı resmi dili olan Arapça, İngilizce, İspanyolca, Fransızca, Rusça ve Çince dillerinde 1990-2014 yılları arasında çevirmenler tarafından çevrilmiş metinleri içerir. İkili gruplar halinde eşleştirilmiş belgeler dışında, Birleşmiş Milletlerin altı resmi diline ilişkin tamamı hizalanmış bir alt derlem de bulunmaktadır.

4.2.6. Kanada Hansard Paralel Derlemi

Hansard derlemi, İngilizce ve Fransızca dillerinde 2001-2009 yılları arasında Kanada parlamentosunda yapılmış konuşmaların çeviriyazılarından oluşturulan paralel bir derlemidir. Derlem, İngilizce-Fransızca dil çiftlerinde hazırlanmış mevcut paralel derlemlerin en büyüğüdür. Parlamento üyelerinin konuşmaları yanında, derlem içinde oturum tarihi, konuşmacının adı gibi işaretlemeler yapılmıştır (Rabinovich vd., 2016).

⁵⁹ Birleşmiş Milletler Paralel Derlemine (United Nations Parallel Corpus) ilişkin bilgiye <https://conferences.unite.un.org/UNCORpus> genel ağ sitesi üzerinden ulaşılabilir.

Çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenlere yardımcı olabilecek paralel derlemeler dışında, yapısal özellikleri bakımından derlemelerden farklılaşan, ancak genellikle tümce düzeyinde hizalanmış paralel metin yığınlarından oluşan, daha çok bir çeviri belleğini andıran ve genel ağ üzerinden erişilebilen kaynaklar vardır. “Çeviri veritabanı” olarak adlandırılan, aranan ifadenin bağlam içinde gösterimini kullanıcıya sunmaları nedeniyle birçok genel ağ sözlüğünden ayrılan bu kaynaklarla ilgili bilgi bir sonraki bölümde verilmiştir.

4.3. Çevrimiçi Sözlükler / Çeviri Veritabanları

4.3.1. Linguee

Linguee, bir dizi dil çifti için çevrimiçi sözlük sağlayan bir genel ağ servisidir. Genel ağdan gelen büyük miktarda ve iki dilde çevrilmiş tümce çiftine erişim sağlayan bir arama motoruna sahiptir. Bu nedenle, çeviriye yardımcı araç olarak, *Linguee*, makine çevirisi hizmetlerinden farklıdır ve işlev bakımından bir çeviri belleğine benzemektedir. Sorguyu bağlam bilgisi içinde gösteren *Linguee*, bu yönüyle ise paralel bir derlemi andırmaktadır⁶⁰.

Bünyesinde bir milyar çeviri barındıran *Linguee*, başta İngilizce-Almanca dil çifti olmak üzere, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, İtalyanca, Rusça, Japonca, Slovence, Fince ve Yunanca gibi birçok dilde hizmet vermektedir. Ancak, dil çiftinden biri her zaman İngilizcedir. Erişime açık olan *Linguee*'nin *mobil* sürümü de mevcuttur. *Linguee*'de aranan ifadenin anlamı ve bağlam içinde kullanımının yanında, sıklıkla birlikte kullanıldığı sözcükler ya da söz öbeklerine de erişilebilmektedir. Örneğin, *Linguee* üzerinde “translation” (çeviri) sorgusu gerçekleştirildiğinde “machine translation” (makine çevirisi) ve “translation company” (çeviri şirketi) gibi tamlamalar da gösterilmektedir. Ayrıca sorgu sözcüğüyle ilgili bu eşdizimlerin erek dildeki karşılıkları da verilmektedir.

⁶⁰ Linguee'ye erişim <https://www.linguee.com/> genel ağ adresi üzerinden sağlanabilmektedir.

About Linguee Linguee in italiano Login Feedback

English ↔ Italian à é è ì ò ù

Linguee

medical translation

Dictionary English-Italian

medical *adj* — medico *adj* · medicale *adj* · di medicina
translation *n* — traduzione *f* · conversione *f* · traslazione *f*

© Linguee Dictionary, 2016

External sources (not reviewed)

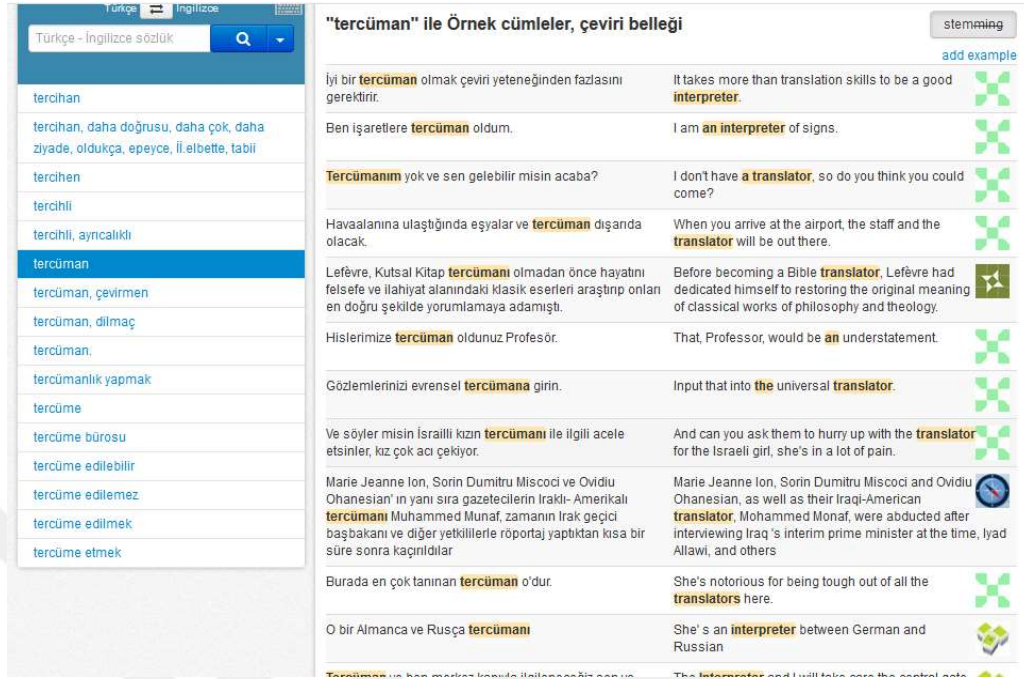
Medical translation	Traduzione Medica
Main activities and responsibilities Italian > English medical translation of an oncology patient medical history Name and address of employer Private person In medical translation in particular it is important that the author of the text can depend on the correct translation [...] [...] support, appropriate and safe housing, emergency medical care, translation services (if needed), legal support and access to education for children35. [...] pediatric conferences, applications for new medical procedures, translation and publishing of new guidelines, etc.) could [...] For in the area of medical translation this precision is important not only for the appearance of the translation, but also for the doctor and	Principali attività e responsabilità Traduzione medica di anamnesi oncologica Italiano > Inglese Nome e indirizzo del datore di lavoro Privato Per i servizi di traduzione nel settore medico è molto importante che il redattore di un testo si possa fidare completamente [...] [...] psicologico, alloggio adeguato e sicuro, pronto soccorso medico, servizi di traduzione (se necessari), assistenza legale e accesso [...] [...] pediatriche, atti di applicazione di nuove procedure mediche, traduzione e pubblicazione di nuove linee guida, eccetera) potrebbero [...] Nel settore medico infatti, la correttezza del testo e la fedeltà rispetto ai contenuti originali non sono importanti solo per l'aspetto

Resim 57. *Linguee* üzerinde "medical translation" (tıp çevirisi) sorgusu (İngilizce-İtalyanca).

Linguee'de ayrıca, arama yapılan terimin erek dildeki karşılığı, türü ve telaffuzu verilmektedir. Sorgu sonucu açılan pencerede kaynak ve erek metin parçalarının çekildiği genel ağ kaynaklarının bağlantı adresleri de yer almaktadır. *Linguee* hem terminoloji hem de çeviri kararları açısından çevirmenlere destek olabilecek niteliktedir.

4.3.2. Glosbe

Açık erişimli bir genel ağ kaynağı olan *Glosbe* çokdilli çevrimiçi sözlük, genel olarak çift dilli bir sözlük olarak kullanılmaktadır; ancak aranan ifade, *Linguee*'de olduğu gibi her iki dilde bağlam içinde de kullanıcıya sunulur. Diller arasında eşleştirilen tümceler genellikle paralel altyazı metinlerinden oluşturulmuştur. Ayrıca, açık erişimli çeviri bellekleri sisteme eklenmiştir.

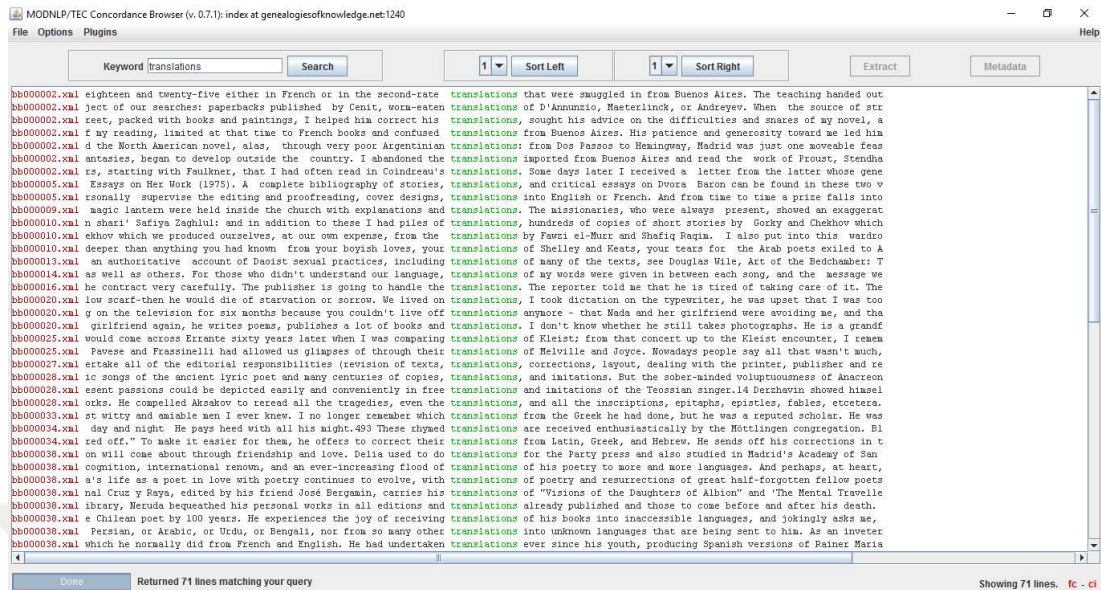
Resim 58. Glosbe üzerinde “tercüman” sorgusu (Türkçe-İngilizce).

4.4. Çeviri Çalışmalarına Yönelik Olarak Hazırlanan Derlemler

4.4.1. Çeviri İngilizce Derlemi (Translational English Corpus - TEC)

TEC, derlem tabanlı çeviri çalışmaları üzerine birçok çalışması bulunan Profesör Mona Baker öncülüğünde hayata geçirilmiş ve İngilizce metin yığınlarından oluşan bir derlemdir. Derlem, on milyon sözcükten oluşmaktadır ve derlem yazılımı Dr. Saturnino Luz tarafından yapılmıştır.

TEC, farklı kaynak dillerden İngilizceye yapılmış çevirileri içerir. Kaynak diller için herhangi bir kısıt yoktur; Avrupa dilleri kaynak dil olabileceği gibi diğer diller de kaynak dil olabilmektedir. TEC, dört alt derleme ayrılmıştır: kurgu, biyografi, haber ve uçuş dergileri. Derleme erişim genel ağ üzerinden sağlanabilir.

Resim 59. TEC üzerinde “translations” (çeviriler) sorgusunun sonuçları.

Derlemde dildışı ögeler işaretlenmiştir. Bu ögeler; çevirmenin cinsiyeti, milliyeti, mesleği, çevirinin yönü, kaynak dil, erek metnin yayımcısı gibi unsurlardır. Araştırmacı, ayrı bir dosyada bu bilgilere ulaşabilir.

BAŞLIK (TITLE)	ÇEVİRİ SÜRECİ (TRANSLATION PROCESS)
- Dosya Adı (Filename): fn000009.txt - Alt derlem (Subcorpus): Kurgu (Fiction) - Derleme (Collection): Memoirs of Leticia Valle	- Çevirinin Yönü (Direction): anadile çeviri (into mother tongue) - Biçim (Mode): yazılı kaynak metinden yazılı çeviri (written from written source text) - Tür (Type): Tam metin (full)
ÇEVİRMEN (TRANSLATOR)	YAZAR (AUTHOR)
- Adı (Name): Carol Maier - Cinsiyeti (Gender): Kadın (female) - Uyruğu (Nationality): Amerikalı (American) - Mesleği (Employment): Okutman (Lecturer)	- Adı (Name): Rosa Chacel - Cinsiyeti (Gender): kadın (female) - Uyruğu (Nationality): İspanyol (Spanish)
ÇEVİRİ (TRANSLATION)	KAYNAK METİN (SOURCE TEXT)
- Biçim (Mode): yazılı (written) - Boyutu (Extent): 55179 - Yayıncı (Publisher): University of Nebraska Press - Yer (Place): USA - Tarih (Date): 1994 - Telif Hakları (Copyright): University of Nebraska Press - Açıklamalar (Comments): Title in European Women Writers Series	- Dil (Language): İspanyolca (Spanish) - Biçim (Mode): yazılı (written) - Durum (Status): özgün (original) - Yer (Place): İspanya (Spain) - Tarih (Date): 1945

Tablo 4. TEC üzerinde işaretlenmiş dildışı bilgiler.

Tablo 4'ten de anlaşılabileceği gibi, derlem içinde saklanan bilgiler oldukça kapsamlıdır. Bu bilgiler; dosya bilgisini, çevirmen ve yazara ilişkin bilgileri, kaynak ve erek metin bilgilerini içerir. Bilgilerin çeşitliliği, derlemin çeviribilimin farklı konu alanlarında çalışan araştırmacılarına hitap etmesi açısından oldukça değerlidir. Derlemde işaretlenen bu dildışı ögeler sayesinde, araştırma yelpazesi genişleyebilmektedir. Örneğin, belirlenen bir alt derlem üzerinde, belirlenen tarihler arasında çevrilen metinlerin çevirmenlerinin kimliği (cinsiyeti, uyruğu vb.) hakkında bir araştırma yapılabileceği gibi, yine araştırmacı tarafından belirlenen tarihler arasında hangi kaynak dillerden daha yoğun bir şekilde çeviri yapıldığı da istatistiksel olarak çıkarılabilir. Bu verilerden hareketle, araştırmacı nitel değerlendirmelerde bulunabilir.

Resmi genel ağ sitesinde yer alan bilgiye göre, *TEC* temelde iki alandaki çalışmalara destek olur: Aynı dilde kaleme alınmış olan çeviri metin örüntülerinin, özgün metin örüntülerine göre nasıl farklılıklar gösterdiğine yönelik yapılan çalışmalar ve çevirmenlerin biçemleriyle ilgili çalışmalar. *TEC*, çeviri çalışmalarına yönelik olarak hazırlanan en geniş kapsamlı derlem olarak karşımıza çıkmaktadır⁶¹. Derlem aracı kullanıcı tarafından kendi bilgisayarına indirilebilir ve bu araç kullanılarak derlem üzerinde sorgular gerçekleştirilebilir.

TEC projesi kapsamında geliştirilen derlem araçları, kendi derlemlerini oluşturmak isteyen araştırmacılar tarafından kullanılabilir⁶².

4.4.2. Evrokorpus

Evrokorpus, çift dilli ve paralel bir derlemdir. 2002 yılında, Sloven Hükümeti Avrupa İlişkileri biriminde bulunan Çeviri Ofisinde kullanılan çeviri belleklerinden oluşturulan İngilizce-Slovenca derlem, *Trados Translator's Workbench Software* yardımıyla düzenlenmiştir. 2006 yılında Almanca-Slovenca, 2007 yılında Fransızca-Slovenca alt

⁶¹ *TEC*'e ilişkin detaylı bilgiye <https://www.alc.manchester.ac.uk/translation-and-intercultural-studies/research/projects/translational-english-corpus-tec/> genel ağ adresinden erişilebilir.

⁶² İlgili yönergeye

<http://hummedia.manchester.ac.uk/schools/salc/subjects/tis/research/projects/tec/tec-tools-tutorial.pdf> genel ağ adresinden erişilebilir. Bu yönergede, derlem tasarımı süreci adım adım anlatılmaktadır.

derlemleri oluşturulmuştur. 2008'de ise İtalyanca-Slovençe ve İspanyolca-Slovençe derlemleri hazırlanmıştır. Aynı yıl, AB Komisyon verilerinin eklenmesiyle tüm derlem genişletilmiştir. 2010 yılında, Špela Vintar önderliğinde, Ljubljana Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çeviri bölümü tarafından derlenen *Transcorpus*'tan çekilen veriler *Evrokorpus*'a dahil edilmiştir. Daha sonra, İngilizce-Slovençe bir derlem olan *EMEA* derlemi, *Evrokorpus*'a dahil edilmiş; 2012 yılında ise *Evrokorpus*'un Slovençe kısmı gruplandırılmıştır. Derlem şu anda altı dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Slovençe, İspanyolca) metin yığınları içermektedir.

Derlemin resmi genel ağ sitesinde, *Evrokorpus*'un erek kitlesinin genel olarak profesyonel çevirmenlerden oluştuğu belirtilmiştir⁶³. 2002 yılında genel ağ üzerinden erişime açılan derlemde yer alan çeviri metinler bir düzeltme sürecinden geçmektedir. Bu süreçte, dilsel düzeltmeler yanında, uzmanlar tarafından konuya ilişkin düzeltme ve kontroller yapılmaktadır. Haziran 2005'ten beri, derlem veritabanı Slovenya Hükümeti Mütercim-Tercümanlık Genel Sekreterliği tarafından saklanmaktadır. Derlemin İngilizce-Slovençe kısmında 82 milyon, Fransızca-Slovençe kısmında 26 milyon, Almanca-Slovençe kısmında ise 13 milyon sözcük bulunmaktadır.

Derlem üzerinde sözcük ya da bağlamalı dizin aramaları yapılabilir. İlgili metin kesiti, konu alanı, düzeltme aşaması, belge sayısı, başlık ya da kısaltma, (varsa) bağlantı adresi ile birlikte araştırmacıya sunulur. Resim 60 ve 61'de, *Evrokorpus* üzerinde yapılan sorgu örnekleri verilmiştir:

⁶³ Evrokorpus'a erişim <http://www.evroterm.gov.si/evrokorpus//index.php?jezik=angl> genel ağ sitesi üzerinden sağlanabilmektedir.

EVROKORPUS
Parallel corpora

EVROTERM EVROKORPUS EUR+Lex TERMINATOR DICTIONARIES ABOUT INSTRUCTIONS

Enter search string:
translation

Corpus:
EN-SL
SL-EN
DE-SL
SL-DE
FR-SL
SL-FR
IT-SL
SL-IT
ES-SL
SL-ES

Search Clear

Advanced search
Multilingual corpus

Corpus databases contain about 240 million words.
Updated: November 2015

Number of hits: 720

1. Other	Published	ID: Ur. I. RS. št. MP 2010-24
3 At the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, any State or the European Community may communicate to the Secretary General of the Council of Europe a declaration that it reserves the right to require that requests made to it and documents supporting such requests be accompanied by a translation into its own language or into one of the official languages of the Council of Europe or into such one of these languages as it shall indicate.		Ob podpisu ali deponiranju listine o ratifikaciji, sprejetju, odobritvi ali pristopu lahko vsaka pogodbenica ali Evropska skupnost generalnemu sekretarju Sveta Evrope sporoči, da si pridržuje pravico zahtevati, da je nanjo naslovljenim zaprosilom in dodatni dokumentaciji priložen prevod v njen jezik ali v enega od uradnih jezikov Sveta Evrope ali v tistega od teh jezikov, ki ga določi.
2. Labour and social affairs	Published	ID: Ur. I. RS. št. MP 2004-85
1 Any communication sent to the Central Authority or to another authority of a Contracting State shall be in the original language, and shall be accompanied by a translation into the official language or one of the official languages of the other State or, where that is not feasible, a translation into French or English.		Sporočila, poslana osrednjemu organu ali drugemu organu države pogodbenice, se pošiljajo v izvirnem jeziku s prevodom v uradni jezik ali enega od uradnih jezikov te druge države, ali če tak prevod ni mogoč, s prevodom v francoski ali angleški jezik.
3. Labour and social affairs	Published	ID: Ur. I. RS. št. MP 2008-35
h) Translation costs of the NCU and Intermediate Bodies at the level of the management of the Swiss Contribution;		h) stroški prevajanja, ki jih imata NKO in vmesni organ pri upravljanju prispevka;

Resim 60. Evrokorporus üzerinde "translation" (çeviri) sorgusu (İngilizce-Slovenca).

EVROKORPUS
Parallel corpora

EVROTERM EVROKORPUS EUR+Lex TERMINATOR DICTIONARIES ABOUT INSTRUCTIONS

Enter search string:
prevodom

Corpus:
EN-SL
SL-EN
DE-SL
SL-DE
FR-SL
SL-FR
IT-SL
SL-IT
ES-SL
SL-ES

Search Clear

Advanced search
Multilingual corpus

Corpus databases contain about 240 million words.
Updated: November 2015

Number of hits: 30

1. Labour and social affairs	Published	ID: Ur. I. RS. št. MP 2004-85
Sporočila, poslana osrednjemu organu ali drugemu organu države pogodbenice, se pošiljajo v izvirnem jeziku s prevodom v uradni jezik ali enega od uradnih jezikov te druge države, ali če tak prevod ni mogoč, s prevodom v francoski ali angleški jezik.		1 Any communication sent to the Central Authority or to another authority of a Contracting State shall be in the original language, and shall be accompanied by a translation into the official language or one of the official languages of the other State or, where that is not feasible, a translation into French or English.
2. Finance	Published	ID: Ur. I. RS. št. MP 2003-87
(a) pošlje banki v angleškem jeziku ali z angleškim prevodom (i) do 30. junija 2002 in nato v polletnih presledkih do dokončanja projekta ter po njegovem dokončanju, dokler posojilo ni poplačano, poročila o izvajanju projekta oziroma poročila o njegovem stanju po dokončanju, sprejemljivo za banko, (ii) šest mesecev po dokončanju projekta poročilo o dokončanju projekta, sprejemljivo za banko, in (iii) občasno vsak tak nadaljnji dokument ali informacijo o financiranju, izvajanju in potekanju projekta, kot ga lahko banka upravičeno zahteva,		(a) deliver to the Bank in the English language or with English translation, (i) by 30 June 2002 and subsequently at half-yearly intervals until the Project is completed and thereafter till the Loan is repaid a report on the implementation of the Project or on its status after completion, as the case may be, satisfactory to the Bank; (ii) six months after the completion of the Project, a Project completion report satisfactory to the Bank; and (iii) from time to time, any such further document or information concerning the financing, implementation and operation of the Project as the Bank may reasonably require;
3. Economy	Published	ID: Ur. I. RS. št. MP 2002-68

Resim 61. Evrokorporus üzerinde "prevodom" (çeviri) sorgusu (Slovenca-İngilizce).

Resim 60 ve 61'deki kesitlerden anlaşılabilir olduğu gibi, derlem çift yönlüdür ve sorgulama hem kaynak hem de erek dil için yapılabilir. Çevirilerin aşamalı bir düzeltme sürecinden geçmesi, güvenilirliğini artıracaktır. Bir çevirmen, derlemi kullanarak, profesyonel çevirmenler tarafından sıklıkla tercih edilen yapıları; başka bir deyişle çevirmen kararlarını gözlemleyebilir. Derlem, terminoloji açısından da çevirmene katkı sağlayabilir. İfadenin bağlam içinde gösterilmesi ise, konu alanı hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlar. Böylece daha kısa sürede ve daha kaliteli çevirilerin ortaya çıkması hedeflenmektedir. Derlemde yer alan metin yığınları, çeviri eğitiminde de ders malzemesi olarak kullanılabilir.

4.4.3. CroCo

Almanya'da bulunan Saarland Üniversitesi bünyesinde yapılan çevirilerin özelliklerini belirlemek amacıyla başlatılan derlem projesi, uygulamalı dilbilim, hesaplamalı dilbilim ve çeviribilim bölümleri tarafından birlikte yürütülmektedir. Proje, çeviri metinleri özgün metinlerden ayıran özelliklerin derlem üzerinden tespit edilmesine yoğunlaşmaktadır.

CroCo derlem projesi, İngilizce-Almanca dil çiftlerini içeren bir çeviri derlemi oluşturmayı amaçlar. Çeviri metinlerin sözcüksel-dilsel ve metinsel özelliklerinin belirlenmesi, bu özelliklerden biri olan "açıklama" tümelinin test edilmesi, çevirinin yönünün tümeller üzerinde etkisi olup olmadığının saptanması temel çalışma alanları olarak belirlenmiştir. Derlem, nicel ve nitel araştırmalar yapılarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Elektronik ve çift dilli derlemin hazırlanması ve dilsel işaretlemelerinin yapılması, işaretlenen derlemin, çeviri metinlerin kendine özgü yapılarının araştırılmasında kullanılması; başka bir deyişle "çeviri dilinin" özelliklerinin belirlenmesi derlem projesinin nihai amacını oluşturmaktadır⁶⁴.

Derlemde sekiz farklı metin türünden örneklem alınmıştır. Bu türler, popüler bilim metinleri, turist broşürleri, önceden hazırlanmış konuşmalar, ekonomi konulu siyasi yazılar, kurgusal metinler, kurum içi iletişimler, kullanım kılavuzları ve genel ağ siteleridir. *CroCo* derlemi, üç temel bölüme ayrılmıştır. Bunlar, çokdilli karşılaştırılabilir metinler (İngilizce ve Almanca başvuru derlemleri ile İngilizce ve Almanca metin türü odaklı derlemler); tek dilli karşılaştırılabilir metinler (İngilizce metin türü odaklı derlem ve İngilizce çeviri derlemi ile Almanca metin türü odaklı derlem ve Almanca çeviri derlemi); paralel metinler (İngilizce metin türü odaklı derlem ile Almanca çeviri derlemi ve Almanca metin türü odaklı derlem ile İngilizce çeviri derlemi) şeklindedir (Neumann ve Hansen-Schirra, 2005).

Derleme genel ağ üzerinden açık erişim sağlanamamaktadır.

64

https://web.archive.org/web/20140915195023/http://fr46.uni-saarland.de/croco/index_en.html

4.4.4. Arapça-İngilizce Paralel Derlemi (Arabic - English Parallel Corpus)

Suudi Arabistan'da bulunan King Saud Üniversitesi Diller ve Çeviri bölümünden Dr. Hind M. Alotaibi öncülüğünde başlatılan bir proje olan paralel derlem, özellikle çeviri eğitiminde kullanılmak üzere hayata geçirilmiştir. Derleme açık erişimin sağlanabildiği genel ağ sitesinde, öğrencilere gerçek örnekler ve sınırsız sayıda dilsel veri sunduğundan, derlem kullanımının onlara yarar sağlayacağı belirtilmiştir⁶⁵.

Güncel verilere göre, derlemde 204117 sözcük ve 7877 metin yer almaktadır. Derlem, birçok alt derlemden oluşturulmuştur. Arapça-İngilizce paralel derlemini oluşturan bu alt derlemler;

- Tunus'ta bulunan Carthage Üniversitesi tarafından dilbilim araştırmalarına yönelik bir araştırma aracı olarak hazırlanan, Birleşmiş Milletler metinlerinden oluşan İngilizce-Arapça Paralel Derlem (EAPCOUNT);
- Makine çevirisine yönelik çalışmalara destek olmak için İsveç'te bulunan Uppsala Üniversitesi tarafından tasarlanan *the Open Parallel Corpus* (OPUS), Almanya'daki Dil Teknolojisi Laboratuvarı tarafından hazırlanan ve Birleşmiş Milletlere ait genel ağ sitelerinin içeriğinden derlenen *MultiUN*, Avrupa Birliği bünyesinde hazırlanan *European Union Corpus* (Avrupa Birliği Derlemi – EuroMatrix), Katar Hesaplamalı Araştırmalar Enstitüsü tarafından tasarlanan ve eğitici videoların altyazılarından oluşturulan *AMARA*, Galler'de yer alan Bangor Üniversitesi tarafından hazırlanan, *Al-Hayat* adlı gazeteden ve *OPUS*'tan derlenen çeviri metinlerden oluşan Arapça-İngilizce Paralel Derlemi,
- Eğitim, çeviri ve sözlükbilim çalışmaları için Kuveyt Üniversitesi tarafından hazırlanan, Kuveyt Ulusal Konseyi yayınlarından oluşan, üç milyon sözcük içeren, yalnızca Kuveyt Üniversitesi öğrencileri ve personeline erişimi olan Kuveyt Üniversitesi İngilizce-Arapça Paralel Derlemi,

⁶⁵ Arapça-İngilizce Paralel Derlemine erişim <http://aeparallelcorpus.net/> genel ağ adresi üzerinden sağlanabilmektedir.

- İngiltere’de bulunan Leeds Üniversitesi tarafından din çalışmalarına kaynaklık etmek için tasarlanan *Hadith* Derlemidir. (Alotaibi, 2017: 327-8)

Arapça-İngilizce Paralel Derlemi, King Saud Üniversitesi Diller ve Çeviri bölümü bünyesinde çeviri eğitimi ve dil öğretimine yönelik olarak 10 milyon sözcükten oluşan Arapça-İngilizce paralel bir derlem oluşturma amacıyla başlatılan bir projedir. Derlemin güncellenmesine devam edilmektedir. Çift yönlü özellik gösteren derlem, çeviri ve kaynak dil özelliklerini karşılaştırmak ve farklılıkları belirlemek için kullanılabilir. Niteliğin artırılması amacıyla derlem, çeviri, metin bölümlemesi, hizalama ve dosya hazırlama aşamaları da dahil olmak üzere farklı aşamalarda manuel olarak düzenlenir. Derlem, kullanıcı dostu bir arayüz kullanır ve metinlere, tüm metin olarak XHTML biçiminde erişim sağlanır. Arayüz, çift dilli arama seçenekleri ve farklı filtreleme seçeneklerini destekleyen bir dizin sunar (Alotaibi, 2017: 328-9).

Arapça-İngilizce paralel derlemi açık erişimli bir derlemidir. Derlem üzerinde bir ya da daha fazla sözcükten oluşan sorgulamalar yapılabilir. Aratılan ifade, İngilizce ve Arapça dillerinde hizalanmış şekilde ve bağlam içinde gösterilir. Aynı zamanda derlem, kaynakça bilgisi sunmaktadır. Kaynakça bilgisinde dil, yazar, yayınevi, yayın yılı, ülke, yazarın cinsiyeti, kanalı, konu alanı ve konusu yer almaktadır. Kaynakça bilgisi kaynak metne yöneliktir. Resim 62’de Arapça-İngilizce Paralel Derleminden bir kesit sunulmuştur:

Domain
Selected domain

Year
Choose year

Country
Selected country

Topic
Selected topic

Medium
Selected medium

Author gender
Choose gender

Search

نتائج بحث - (3) search results

In English	In Arabic	From
All they think about is what's right in front of them: the smell of the grass, the basset hound in the yard next door, and the squirrel in the tree across the street	فكل ما تفكر فيه هو ما يحدث أمامهما مثل رائحة الحشائش وكلب الصيد الذي بجانب الباب والسنجاب على الشجرة التي على جانب الشارع	Be Happy Without Being Perfectionist More info ?
A tree contains the same life force essence as a human being.	تحتوي الشجرة على جوهر قوة الحياة نفسه الذي يتمتع به الإنسان	How to be happy More info ?
a big tree sprouts from a little seed	فالشجرة الكبيرة تنبت من بذرة صغيرة	How to study and succeed More info ?
A branch of a tree touching my window.	غصن شجرة يلامس نافذتي	Wuthering Heights More info ?

Resim 62. Arapça-İngilizce Paralel Derleminde “tree” (ağaç) sorgusu.

Resim 62’deki ekran görüntüsünden anlaşılabileceği gibi, kullanıcı basit bir arayüzle tasarlanmış Arapça-İngilizce Paralel Derleminde sorgular gerçekleştirebilir. Ayrıca, kullanıcı arama penceresinin altında yer alan konu alanı, basım yılı, yazarın cinsiyeti ve ülke gibi başlıklardan seçim yapabilir. Söz konusu aramada kaynak dil İngilizce, erek dil ise Arapçadır. Üçüncü sütunda metin parçasının nereden alındığına ilişkin bilgi vardır. Başka bir deyişle, kaynak metnin kaynakça bilgisine ulaşmak mümkündür. Üçüncü sütunda bulunan başlıklardan birine tıklandığında, Resim 63’te görülebilen kaynakça bilgisine erişilmiştir:

In English	
Title :	How to be happy
Author :	Francisco Bujan
Publisher :	CreateSpace Independent Publishing Platform
Year of publication :	2011
Country :	America
Author gender :	Male
Medium :	Book
Domain :	Social
Topic :	Power
In Arabic	
العنوان ::	طريقك إلى السعادة
المؤلف ::	فرانسيسكو بوجان
الناشر ::	دار النشر المستقلة فريت سبيس
سنة النشر ::	2011
البلد ::	أمريكا
جنس الكاتب ::	ذكر
الوسط ::	كتاب
النطاق ::	اجتماعي
الموضوع ::	القوة

Resim 63. Arapça-İngilizce Paralel Derleminde kaynakça gösterimi.

Resim 63'te verilen kesitten anlaşılacağı gibi, kaynak metnin kaynakça bilgisine kullanıcı tarafından erişilebilmektedir. Kullanıcı bu pencerede, kaynak metnin başlığı, yazarının adı, yayınevi, yayın yılı, yayınlandığı ülke, yazarın cinsiyeti, yayınlanma biçimi, konu alanı ve konusu ile karşılaşır. Arapça-İngilizce Paralel Derlemi bu yönüyle *TEC* ile benzerdir. Ancak, *TEC* yalnızca İngilizce erek metinlerden oluşan tek dilli bir derlemken, Arapça-İngilizce Paralel Derleminde, Arapça ve İngilizce dillerinde birbirleriyle hizalanmış köşüt metinler yer almaktadır.

4.4.5. İngilizce - Norveççe Paralel Derlemi (The English Norwegian Parallel Corpus – ENPC)

Çift yönlü, paralel bir derlem olan *ENPC*, bir araştırma projesi olarak Oslo Üniversitesi İngiliz ve Amerikan Çalışmaları bölümü tarafından hayata geçirilmiştir. Stig Johansson önderliğinde, 1990'lı yıllarda başlatılan ve dilbilimsel araştırmalara yönelik olarak hazırlanan ilk derlemlerden biri olan *ENPC*, 1997-2001 yılları arasında Almanca, Hollandaca ve Portekizce dillerini de içine alarak çok dilli bir özellik kazanmıştır.

Derlem, romanlar üzerine yoğunlaşmıştır ve romanlardan alınan 10000-15000 sözcüklük seçkiler derleme dahil edilmiştir. Derlemde toplam 30 özgün metin seçkisi çevirileriyle birlikte sunulmaktadır. Derlemin kullanımı, Oslo ve Bergen Üniversitelerinin akademisyenleri ve öğrencileriyle sınırlandırılmıştır⁶⁶. Derlem, metinlerarası işaretleme ve eşleme özellikleriyle karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim çalışmalarına kaynaklık edebilecek niteliktedir (Fantinuoli ve Zanettin, 2015: 3).

Proje yöneticisi Stig Johansson, *Reflections on Corpora and Their Uses in Cross-Linguistics Research* (Dillerarası Araştırmalarda Derlemler ve Derlem Kullanımlarının Yansımaları) adlı çalışmasında İngilizce-Norveççe Paralel Derleminin yapısını ve işleyişini anlatır (2003: 135-44). Johansson'a göre, derlemler hem eğitim hem de araştırmaya olanak sağlayan kaynaklardır. Derlemlere erişim, eğitim ve araştırmayı bir araya getirir.

Son yıllarda derlemler hem boyut hem de çeşitlilik açısından büyük gelişme göstermiştir. Büyük çaplı derlemler bir yana, artık genel ağ üzerinden erişilebilen sınırsız sayıda kaynak vardır. Bilgisayarlı incelemelerde kullanılan metinlerde de tür çeşitliliği ciddi oranda artmıştır. Dolayısıyla derlemler, boyut ve kapsam açısından gelişme göstermiştir (Johansson, 2003: 135).

Johansson çalışmasında “iyi geliştirilmiş derlemlerden” söz eder; bu derlemlerden kasıt, söz konusu derlemlerin diller arası araştırmalara ve çeviribilime ilişkin çalışmalara yönelik olarak uzun vadeli araçlar olarak tasarlanmasıdır. Bu noktada iki temel ayırım yapmak mümkündür:

- İki ya da daha fazla dilde karşılaştırılabilir özgün metinlerden oluşturulan derlemler (karşılaştırılabilir derlemler),
- Bir ya da daha fazla dilde özgün metinler ve bunların çevirilerinden oluşturulan derlemler (paralel derlemler).

Bu iki derlem türü birbirlerinden ayrı görülebilir, ancak birbirlerini tamamlayıcıdır ve aynı ortak çerçevede ele alınabilirler.

Dillerarası çalışmaları daha kapsamlı kılmak için, “Çok dilli derlemlerin içerdiği metin türlerini çoğaltmak ve derlemlerin kapsadığı dil sayısını artırmak

⁶⁶ İngilizce-Norveççe Paralel Derlemine ilişkin bilgiye <http://www.hf.uio.no/ilos/english/services/omc/enpc/> genel ağ adresinden erişilebilir.

gerekmektedir. Çok dilli derlemeler üzerinde yapılan çalışmalar, tekil dillere ait özelliklerin açığa çıkmasını sağlar ve aynı zamanda diller arasındaki benzerliklerin detaylı bir haritasının çıkarılmasına katkı sunar. Geçmişte yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, genellikle dil dizgelerinin soyut bir düzlemde birbirleriyle karşılaştırılmasıyla sınırlandırılmıştı. Ancak günümüzde, biçimsel tercihler ve nicel örüntüler de dahil olmak üzere, kullanılmakta olan dilleri tüm yönleriyle karşılaştırabiliyoruz (Johansson, 2003: 136-7).

Johansson şöyle devam eder:

Dil ya da dillerin genel yönleriyle ilgileniyorsak, çok dilli derlemeler oldukça yararlıdır. Karşılaştırma, benzersiz özelliklerle (yalnızca incelenen dile özgü özellikler) diller tarafından paylaşılan özellikleri açığa çıkarabilir. Başka bir deyişle, çok dilli derlemeler karşılaştırmalı incelemelerde rol oynamaktadır ve bu rol, dil çiftleri ve dil tipolojisi arasındaki farklılıklar ile dillerin daha geniş bir kapsamda ele alınmasını sağlayarak tümellerin incelenmesine olanak sağlar (a.g.e.).

Çok dilli derlemeler, özellikle çeviri tümellerinin saptanmasında önemli rol oynayabilir. Bir dil için geçerli olan bir çeviri tercihinin, başka dillere yapılan çevirilerde de aranması, söz konusu çeviri tercihinin ya da stratejisinin bir çeviri tümeli olarak kabul edilip edilmeyeceğini belirleyebilir. Başka bir deyişle, derlem tabanlı çeviri çalışmalarında dil evreninin genişletilmesi, incelemelerin tümeli yansıtmasına katkı sağlayabilir. Bu nedenle, İngilizce, Almanca, Fransızca ve İspanyolca gibi majör dillerin yanında; Türkçe, Yunanca ve Bulgarca gibi minör dillerden alınan verilerin derlem çalışmalarına dahil edilmesi incelemelerin temsil ediciliğini artırabilecektir. Bu da ancak, çokdilli derlemelerin oluşturulmasıyla mümkün olabilir.

Çeviri, diller arası anlamları yansıtan semantik bir ayna gibidir (Johansson, 2003: 137). Bu yansımalar ise çok dilli derlemeler aracılığıyla incelenebilir. Çeviri sürecinde görev alan çift dilli uzman kişilerin kurduğu benzerlikler, diller arası ilişkilerin şemasını çıkarmamıza yardımcı olur. Çeviri çalışmalarının, anlambilimin temellerinin oluşturulmasında rol oynadığı öne sürülebilir.

Birer dil ve kültür uzmanı olarak kabul edilebilecek olan çevirmenler ve çeviribilim araştırmacılarının çeviri işlemlerini ve incelemelerini gerçekleştirebilmeleri için kaynak ve erek dilleri çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, çevirmenler ve çeviribilim alanında incelemeler yapan araştırmacılar, çokdilli derlemeler üzerinde işlevsel ve etkili çalışmalar yapabilecek olan kişilerdir.

Johansson, çok dilli derlemelerin yalnızca dillerin betimlenmesi için değil, aynı zamanda çeviri çalışmaları açısından faydalı olduğunu dile getirir. Özgün metinler ve çevirilerinden oluşturulan bir derlem, çeviri örüntülerinin belirlenmesine olanak

sağlayan zengin bir kaynak olarak karşımıza çıkar ve şüphesiz bu derlem, çeviribilim öğrencileri için de yararlı bir kaynaktır. Öğrenciler, profesyonel çevirmenlerin sözcük ve dilbilgisi düzeyinde ya da kültürel düzeyde karşılaşılan sorunlarla nasıl başa çıktıklarını derlem kullanımıyla öğrenebilir. Çift dilli leksikografi ya da (yarı)otomatik çeviriyle uğraşanlar da profesyonel çevirmenlerin tercihlerini gösteren derlemlere başvurabilirler (a.g.e.). Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, çevirmen ve çeviribilim araştırmacılarına yönelik olarak hazırlanan gerçek kaynak, erek ve özgün metinlerden oluşturulmuş derlemler, aynı zamanda çeviribilim ve mütercim-tercümanlık bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler tarafından rahatlıkla kullanılabilir.

Yukarıda vurgulanan bilgiler ışığında tasarlanan **İngilizce-Norveççe Paralel Derlemi** çift yönlü bir çeviri derlemi olarak kabul edilebilir. Bu derlem, her bir dilde özgün metinlerden ve diğer dildeki çevirilerinden oluşur. (İngilizce-Norveççe ve Norveççe-İngilizce). Metinler, sayı, kapsam, yayın tarihi ve metin türü gibi özellikleri belirlenerek işaretlenmiştir. Kişiye özgü tercihlerin etkisini en aza indirmek amacıyla, yazar ve çevirmen ağı genişletilmiştir. “Karşılaştırmalı diller” (Languages in Contrast) adı verilen İskandinav projesi kapsamında İngilizce-İsveççe ve İngilizce-Fince gibi benzer derlemler de eş zamanlı olarak oluşturulmuştur.

Derlem çift yönlü olduğundan, her iki yönde karşılaşılan çeviri örüntülerini saptama şansı doğmaktadır. Başlama noktası özgün ya da erek metin olabilir.

Çift yönlü çeviri derleminin en önemli amacı ise, karşılaştırılabilir özgün metinlerden oluşan bir alt derlemi, temel derleme ekleyebilmektir. Bu alt derlem, karşılaştırmalı çalışmalar için kullanılabilir. Aynı zamanda, özgün metinlerle erek metinlerin karşılaştırılmasından çıkan bulguların test edilmesinde kullanılabilir. Sonuçlar örtüşürse, bu sonuçların diller arası ilişkilerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Sonuçlar birbiriyle örtüşmezse, bunların çeviri özelliklerinden doğduğu sonucuna varabiliriz (Johansson, 2003: 138).

Çeviri özelliklerini ortaya çıkarmak için ise, farklı yönde bir karşılaştırma yapmak gerekebilir. Bu karşılaştırma, aynı dildeki erek metinlerle özgün metinler arasında gerçekleştirilir. Ayrıca, her iki dildeki erek metinleri karşılaştırarak çeviri dilinin genel özelliklerini saptamak mümkün olabilir.

Özetlemek gerekirse, karşılaştırma birçok yönde gerçekleştirilebilir. Bakış açısı ve araştırmanın odak noktasına göre alt derlemler değişebilir.

Johansson'a göre tüm bu özelliklerin yanında, "İki yönlü bir çeviri derleminin, her bir dildeki metinleri yeterince temsil etmesi açısından, daha büyük tek dilli bir derleme desteklenmesi gerekir" (2003: 139). Burada sözü edilen derlem, genel amaçlı başvuru derlemi olabilir. Başvuru derlemleriyle paralel derlemlerin karşılaştırılması ve böylece paralel derlemlerin yeterliğinin sınanması araştırmanın temsil ediciliğini artırabilir. Örneğin, başvuru derleminde paralel derlemde kapsanmamış bir metin türüyle karşılaşılabılır. Bu durumda, ilgili metin türünden kaynak ve erek metinler de paralel derleme dahil edilebilir. Başvuru derlemleri, çeviribilim araştırmaları için hazırlanan paralel derlemlerin bir anlamda kontrolünün yapılmasını sağlayabilen derlemler olarak karşımıza çıkar. Johansson, İngilizce-Norveççe Paralel Derleminin yapısının iki farklı model göz önünde bulundurularak oluşturulduğunu belirtir. Bunlar Elmas Modeli ve Yıldız Modelidir. Aşağıda bu iki model kısaca anlatılmaya çalışılmıştır:

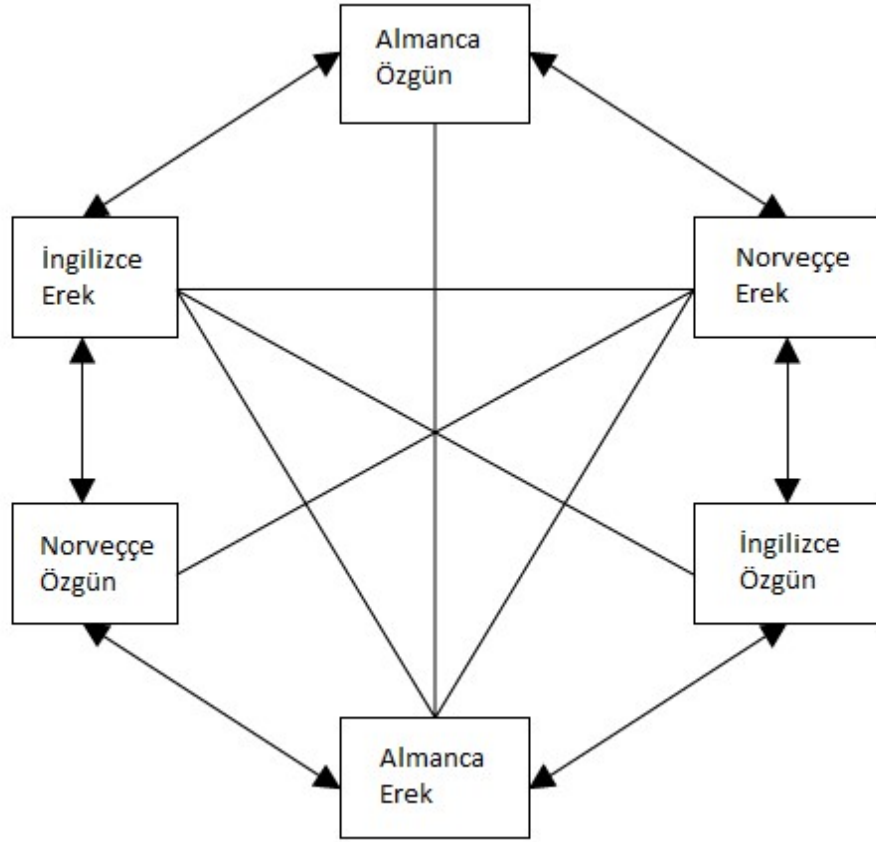
- **Elmas Modeli**

Genel anlamda dil ya da çeviri üzerine araştırma yapıyorsak, çok dilli bir derlem tercih edilebilir. Bizim önerdiğimiz derlem modeli, üç dil içermektedir: İngilizce, Almanca ve Norveççe. Başka bir deyişle, derlem üç dilde karşılaştırılabilir özgün metinleri ve diğer iki dile çevirilerini birlikte içermek üzere tasarlanmıştır: İngilizceden Almancaya ve Norveççeye; Almancadan İngilizceye ve Norveççeye, Norveççeden İngilizceye ve Almancaya (Johannson, 2003: 139).

Bu şekilde;

- Üç dildeki özgün metinler,
- Dillerarası özgün metinler ve çevirileri,
- Aynı dilde özgün ve çeviri metinler,
- Dillerarası çeviri (erek) metinler karşılaştırılabilir (Johannson, 2003: 140).

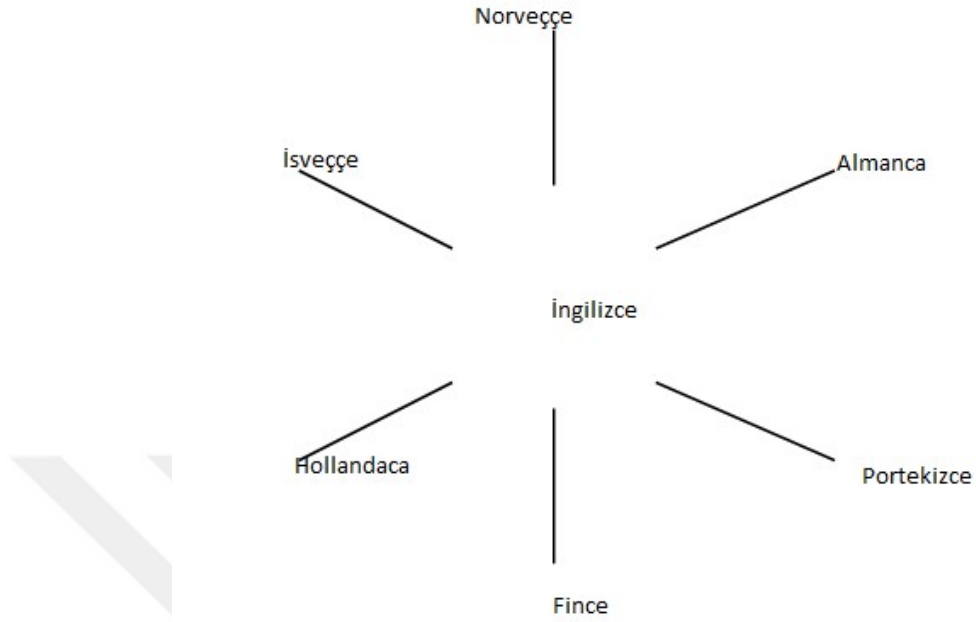
Johannson'ın öne sürdüğü Elmas Modelinde derlemin kapsadığı diller iç içe geçmiş olup kaynak ve erek dilleri içeren birçok yönde karşılaştırmalı incelemeler yapılabilir:

Şekil 3. Elmas Modeli (Johannson, 2003: 140).

- **Yıldız Modeli**

Yıldız modeli, İngilizce özgün metinlerle Norveççe, Almanca, Hollandaca ve Portekizce erek metinleri içerir. İngilizce özgün metinlerin çoğu, İsveççe ve Fince kardeş projelerle paylaşılmıştır. Böylece derlem üzerinde İngilizce çıkış noktası olmak üzere, altı dili içeren karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Bu karşılaştırmalarda, çevirinin genel özelliklerinin yanında, dile özgü çeviri örüntülerinin de saptanması amaçlanmıştır. Dillerin kendilerine özgü özellikleri model yardımıyla belirlenebilir (a.g.e.).

Şekil 4. Yıldız Modeli (Johannson, 2003: 141).

Yıldız modeli, aynı özgün metin ya da metinlerin aynı erek dile yapılan farklı çevirilerine de uygulanabilir. Oslo Üniversitesi'nin başlattığı çalışma kapsamında, bir kısa öykü ve bilimsel makalenin çevirileri Norveç'teki en deneyimli çevirmenler tarafından yapılmıştır. Her bir metin on farklı çevirmen tarafından çevrilmiştir. Her bir çevirmen, bir taslak metin ile çevirilerinin son hali olmak üzere iki metin teslim etmiştir.

Metinler, daha önce çevrilmemiştir ve çevirmenler birbirlerinden bağımsız şekilde çalışmıştır. Projenin amacı, çeviri normlarını açığa çıkarmak için çevirilerdeki çeşitliliklerin kapsamı ve türlerinin incelenmesidir. Ayrıca, kullanılan malzeme, çeviri eğitimi için de oldukça uygundur. Öğrenciler, metin parçalarını çevirebilirler, çevirilerini karşılaştırabilirler ve profesyonel çevirmenlerin sorunlarla başa çıkma yöntemlerini tartışabilirler (2003: 140-1).

Yıldız modeli, öğrenci çevirilerini de içerebilir. Gruplara ayrılan öğrenciler, aynı kaynak metni çevirebilir. İdeal olan, böyle bir derlemin farklı değişkenler içeren model çevirileri kapsamasıdır. Böylece öğrenciler, kendi çevirilerini model çeviriyle karşılaştırırlar. Bir çeviri sistemi ve öğrenci izleme sistemi, sık karşılaşılan çeviri sorunlarını saptamak ve öğrencinin bireysel olarak gelişimini izlemek için hem öğrenci hem de eğitici için son derece önemlidir (a.g.e.).

Çeviri çalışmalarına yönelik olarak hazırlanan derlemeler, çeviribilim araştırmacıları, profesyonel çevirmenler ve çeviribilim öğrencilerinin gereksinimlerine yanıt verebilecek şekilde katmanlı bir yapıya sahip olabilir. Bu durumda, tüm hedef gruplar, hazırlanan derlemelerden üst düzeyde fayda sağlayabilir. Derlem incelemelerin odak noktası, böylece dilbilim ve doğal dil işleme çalışmalarından çeviribilime, hatta çeviribilimden de, çeşitlenerek çeviribilimin hem uygulamalı hem de kuramsal alanına geçiş yapabilir.

Derlem çalışmalarının odak noktası terminoloji ya da eşdizimlerin çıkarımını içine alacak şekilde dilbilim, kültürle ilgili araştırmalar ya da çeviri eğitime derlemelerin dahil edilmesi olabilir (Johansson, 2013: 142).

Derlemeler yardımıyla çoğunlukla genel örüntüler belirlenir. Ayrıca, derlemeler yaratıcı dil kullanımının incelenmesi için çok değerli kaynaklardır. Derlem tabanlı çift dilli bir kaynak, çift dilli bir sözlükten daha zengin ve yaratıcı karşılıklar sunar. Derlemeler yardımıyla, öğrenme süreci, araştırmaya dönüşür (Johannson, 2003: 142). Daha önce de belirtildiği gibi, derlemeler, kullanıcılara tek dilli ya da iki dilli sözlüklerde bulamayacakları karşılıklar sunabilir, çünkü derlemeler içerdikleri gerçek erek metinlerle, aynı zamanda profesyonel çevirmenlerin aldıkları yaratıcı kararları da kullanıcıya gösterir. Bu nedenle, derlemeler kullanıcıya yaratıcı türetimler, yeni sözcükler, uygun terim karşılıkları sunabilir.

4.4.6. Compara

Compara, İngilizce-Portekizce dil çiftleri için hazırlanmış çift yönlü ve paralel bir derlemidir. Her iki dilde özgün ve çeviri metinlerden oluşturulan derlemde tümce eşleştirmeleri yapılmıştır. *Compara*'nın oluşturulma amacı, İngilizce-Portekizce tümcelerin otomatik olarak eşleştirilmesini yaparak çevirmenlere yardımcı olmaktır. Derlem içinde sorgulanan ifadelerin farklı bağlamlardaki karşılıkları araştırmacıya sunulur. Ayrıca araştırmacı, "gelişmiş sorgulama" seçeneğini kullanarak daha karmaşık sorgular gerçekleştirebilir. Örneğin, çevirmen notlarını, özgün metinde olmadığı halde çeviriye eklenen kısımları, çevrilmeyen özgün metin parçalarını, birleştirilen ya da bölümlenen tümceleri görebilir.

Compara, Portekizce ve İngilizce kaynak ve erek metinlerden oluşan, üzerinde arama yapılabilen, açık uçlu bir derlemidir. Derlem, hem daha önce hiç derlem kullanmamış kullanıcılara hem de deneyimli derlem kullanıcılarına yönelik olarak hazırlanmıştır. *Compara*'da kodlama ve hizalama ölçütleri, kullanıcıların, çevirmenlerin notlarını inceleyebilmelerinin yanında çevirmenlerin ne zaman ve nerede tümceleri birleştirdiğini, ayırdığını, ekleme veya çıkarmalar yaptığını, tümce bileşenlerinin yerlerini değiştirdiğini görmelerine de olanak sağlar. Bu özellik, çeviri sürecinde alınan kararlara ve uygulanan yöntemlere ışık tutabilir. Ayrıca derlem bir kaynak metnin birden fazla çevirisini içerecek şekilde tasarlanmıştır. *Compara*'ya genel ağ üzerinden ücretsiz olarak erişilebilmektedir⁶⁷. Derleme erişim, kayıt ya da şifre gerektirmemektedir.

Derlem tasarımcıları Ana Frankenberg-Garcia ve Diana Santos, *Compara*'nın tasarım sürecini, tasarımı yaparken dikkate aldıkları bileşenleri ve karşılaştıkları zorlukları *Introducing Compara, The Portuguese-English Parallel Corpus* (Compara: Portekizce-İngilizce Paralel Derlemi) adlı makalelerinde dile getirmiştir (2003: 71-88).

Bu makalede, tasarladıkları derlemin yapısına değinmişlerdir. Frankenberg-Garcia ve Santos derlemin açık uçlu olduğunun altını çizerler, yani derlem, kullanıcılar için önemli olan bir yönde geliştirilebilir ve derlem aracına dahil edilen metinler, işlenir işlenmez kullanılabilir. Bu özellik araştırmacının işini kolaylaştırmaktadır. Böylece, araştırmacı derlemi kendi araştırma konusu ışığında yönlendirebilir ve teknik konularla uğraşmadan kullanabilir. Aşağıda *Compara*'ya ilişkin genel bilgiler paylaşılmıştır:

- **Derlemin Yapısı**

Compara, İngilizce-Norveççe paralel derleminin temel yapısı model alınarak tasarlanmıştır (Johansson vd., 1999). Derlem, Stuttgart Üniversitesi'nde geliştirilen *IMS Corpus Workbench* (derlem araç kiti)'e göre kodlanmıştır ve derlem üzerinde, Portekizcenin bilgisayar ortamında işlenmesine ilişkin proje kapsamında, geliştirilen *Dispara* arayüzü aracılığıyla çevrimiçi arama işlemleri gerçekleştirilebilir. Derlem iki farklı erek kitleye sahiptir. İlki, derlem okur-yazarı olmayan kullanıcılar, diğeri ise deneyimli derlem kullanıcılarıdır. Bu nedenle, derlem çok çeşitli araştırma amaçları

⁶⁷ *COMPARA* hakkında detaylı bilgiye ve derlem içeriğine <http://www.linguateca.pt/COMPARA/Welcome.html> genel ağ adresi üzerinden erişilebilir.

için kullanılabilir (2003: 71). *Compara*, basit arayüzü sayesinde, daha önce hiç derlem aracı kullanmamış araştırmacılar tarafından rahatlıkla kullanılabilir. Aşağıda *Compara* üzerinde gerçekleştirilen sorgudan bir kesit görülmektedir:

Concordance	
EBDL4 (15):	As the priest turns back to the altar to read the Offertory prayer, and the rest flutter the pages of their missals to find the English translation in its proper place, all hear the hurried tiptap of high-heeled shoes on the tiled surface of the central aisle. E, enquanto o padre se vira para o altar para ler a prece do ofertório e os restantes folheiam as páginas dos missais à procura da tradução inglesa, todos ouvem o som apressado de saltos altos sobre a tijoleira da nave central.
EBDL6 (2730):	He just sent me his translation of <i>Could Try Harder</i> -- it looks like a bride's prayerbook. Mandou-me há dias a tradução que fez do <i>Podia Esforçar-Me Mais</i> ... parece o missal de uma noiva!
EBIM1 (180):	It was translation work for a project involving the adaptation of treadle sewing machines to power generation that brought her to the office of her future husband. Foi um trabalho de tradução para um projecto que envolvia a adaptação de máquinas de costura de pedal a geração de energia que a levou ao escritório do futuro marido.
EBJB2 (714):	Franklin, still headily involved in his own performance, murmured, 'Can I have a translation of that?' but it was an old joke, and not enough to recapture the passengers' attention. Franklin, ainda profundamente concentrado na sua actuação, murmurou um «São capazes de me trocar isso por miúdos?», mas essa era uma piada velha e relha, incapaz de atrair as atenções dos passageiros.
ESNG3 (731):	The chief listened to the translation of his own question, his head turned half-away, face drawn together, not prepared to be taken in by anyone. O chefe escutava a tradução das perguntas que ele próprio fazia, com a cabeça meio virada, o rosto contraído, preparado para não ser enganado por ninguém.

Tablo 5. *Compara* üzerinde “translation” (çeviri) sorgusu (İngilizce-Portekizce).

Derlem araçları ya da modelleri, genellikle bir ekip tarafından projelendirme yoluyla geliştirilir. Uzmanlardan oluşan ekip, kullanıcıların gereksinimleri doğrultusunda derlem yapısında sürekli güncellemeler yapar. Kullanıcıların eleştiri ve önerilerinin alınması, aracın daha işlevsel ve yararlı olmasını sağlayabilecektir:

Compara, geniş çaplı ve temsil edici dil örneklemeleri gerektiren çalışmalara yönelik olarak hazırlanmamıştır, çünkü tüm araştırmalar geniş çaplı derlemlere dayanılarak yapılmaz ve *Compara* dışında Portekizce-İngilizce dil çiftinde kullanılabilen açık erişimli bir derlem yoktur. Bu nedenle mevcut olana erişim sağlanması önem taşımaktadır. Ayrıca henüz başlangıç aşamasında olan bir çalışma için, kullanıcıların *Compara*'ya erişim sağlaması ve onların geri bildirimlerinin alınması oldukça olumlu bir gelişmedir (Frankenberg-Garcia ve Santos, 2003: 72).

Compara'ya eklenecek kaynak ve erek metinlerin seçimine ilişkin özel ölçütler belirlenmemiştir, ancak diller Portekizce ve İngilizce ile sınırlandırılmıştır. Her iki dil de derlemde kaynak ve erek dil olarak işlem görebilir. Portekizce ve İngilizcenin tüm dil değişimleri dikkate alınmıştır ve herhangi bir değişmeye özel önem atfedilmemiştir. Derlem aynı zamanda bir kaynak metnin birden fazla erek metninin olabilme ihtimali göz önüne alınarak tasarlanmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında, *Compara*'nın aşağıdaki işlemlerde kullanılabileceği söylenebilir:

- İngilizceden Portekizceye ve Portekizceden İngilizceye çeviriler üzerinde çalışma yapmak,
- İngilizce ve Portekizceyi birbirlerinden bağımsız bir şekilde ele alarak çalışmalar yapmak,
- Portekizce ve İngilizce kaynak ve erek metinleri altı ayrı bakış açısıyla değerlendirmek (Portekizce KM – İngilizce EM; PKM-İKM; İEM-PEM; PKM-PEM; İEM-EKM; EKM-PEM),
- Aynı kaynak metnin farklı çevirilerini birbirleriyle karşılaştırmak (a.g.e.).

Compara üzerinde kaynak, erek ve özgün metinler üzerinde çok yönlü çalışmalar yapılabilmesi hem çeviribilim araştırmacıları hem de profesyonel çevirmenler açısından oldukça önemlidir. Kullanıcı derlem üzerinde araştırmasının sınırlarını da belirleyebilmektedir. Örneğin, araştırmacı yalnızca İngilizce-Portekizce paralel derlemi üzerinde incelemeler yapmayı seçebilir, ya da farklı dillerin metinsel özelliklerini belirlemek amacıyla yalnızca kaynak metinler üzerinde incelemeler gerçekleştirebilir.

Araştırmanın yönü, araştırmacının amacı ve konusuna göre şekillenebilir. Örneğin, *Compara*'nın kullanıcıya aynı kaynak metnin farklı çevirilerini karşılaştırma imkânı

sunması, farklı erek metinler üzerinde çeviri işlemlerinin gözlemlenerek çeviri kararlarının karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesine olanak sağlayabilir.

Compara'nın tasarımında, geleneksel derlem tasarım ölçütlerinden denge ve temsil ediciliğe özel bir önem atfedilmemiştir. Kendi araştırma konusuna göre, derlemde dengenin sağlanması ve derlemin temsil ediciliğinin değerlendirilmesi kullanıcının sorumluluğundadır (Frankenberg-Garcia ve Santos, 2003: 72-4). Bu noktada, *Compara*'nın hangi bölümlerinde araştırma yapacaklarına kullanıcılar karar verir. Dil değişiklerine göre aramalar yapılarak derlemin kapsamı otomatik olarak daraltılabilir. Örneğin, kullanıcılar yalnızca Brezilya'da kullanılan Portekizce ve İngiltere'de konuşulan İngilizce üzerine araştırmalar yapabilirler. Bu özellik, derlemin esnek bir yapıda tasarlandığını ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda temsil edicilik ve denge konuları, dilbilim ve makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesine yönelik olarak tasarlanan derlemlerde çok daha önemlidir. Ancak çeviribilim araştırmalarına yönelik olarak oluşturulan derlemlerde genellikle paralel bir alt derleme gereksinim duyulur ve bazı dil çiftlerinde paralel metin bulmak oldukça zordur. Bu nedenle, derlemin paralel kısmı sınırlı sayıda metin içerebilir. Metin türleri arasında dengeli bir dağılım da gerçekleştirilemeyebilir. Ayrıca, çeviri çalışmalarında derlemin temsil ediciliğini, derlemi kullanan araştırmacının konusu ve araştırma soruları belirler. Derlem, üzerinde gerçekleştirilecek araştırmaya göre temsil edici ya da değildir. Örneğin, tıp çevirisi konusunda incelemeler yapan bir araştırmacı için yazınsal kaynak ve erek metinlerden oluşturulmuş bir paralel derlem yeterince temsil edici olamayabilir, bunun kararını verecek olan araştırmacının kendisidir.

Compara'da metinlerin yayınlanma tarihini temel alarak derlemi daraltmak da mümkündür (Frankenberg-Garcia ve Santos, 2003: 74). Kullanıcılar güncel ya da daha eski tarihlerde yazılmış metinlere derlem üzerinde aramalar yaparak ulaşabilirken, belli tarih aralıklarında yayınlanmış metinlere de erişebilirler. Ayrıca, derlemin kapsamı, araştırmacının hangi metinleri kullanmak istediğine bağlı olarak daraltılabilir. Böylece kullanıcılar, kendi gereksinimleri doğrultusunda *Compara*'dan bir alt derlem oluşturma olanağına sahip olurlar. Belli bir yazar, yazar grubu, çevirmen vb. tarafından kaleme alınmış metinleri de derlem üzerinden sorgulamak mümkündür.

Derlem içinde, belirlenen bir metin türüne ait metinlerin seçimine de izin verilmektedir. Ayrıca her metnin boyutuyla ilgili bilgiye derlem üzerinden erişilebilir. Bu da kullanıcıların denge ve temsil edicilik konularını değerlendirebilmesini sağlar.

Tüm bu özellikler, kullanıcının büyük metin yığınları içinden manuel ayıklamalar yapmasına gerek kalmadan, daha otomatik bir şekilde ve konu alanını daraltarak arama yapabilmesine olanak sağlamak için geliştirilmiştir (a.g.e.).

- **Metin Seçimi**

Compara, farklı metin türlerine açıktır, ancak başlangıç aşamasında, derlem yalnızca kurgu metinlerden oluşturulmuştur. Telif sorunu ve aynı metnin iki farklı dilde kullanımı, metin seçimi sürecini zor ve karmaşık kılmıştır. Başlangıç için, kurgu metinlerin seçilmesinin bir nedeni diğer türlerde (akademik makaleler, gazete metinleri, kullanım kılavuzları ve turist broşürleri gibi) Portekizceden İngilizceye görece az sayıda çeviri olması, bu metinlerin düzeltme ve son okuma aşamalarından geçmemeleri, bazılarının çeviri yerine uyarılma olması ve bazı türlerde Portekizceden İngilizceye hiç çeviri yapılmamış olmamasıdır. *Compara*'nın genel ağ üzerinden açık erişimli olduğu düşünüldüğünde, telif hakkı kapsamında olan kurgu metinlerini kullanmak için izin almak oldukça zor görüldüğünden, tam metinlerin değil, metin parçalarının kullanılmasına karar verilmiştir. Ancak, Frankenberg-Garcia ve Santos, bu durumun daha önce karşılaşılan tasarım sorunlarını beraberinde getirebileceğini düşünmüşlerdir (2003: 76) Örneğin, İngilizce-Norveççe paralel derleminde metin parçaları olarak romanların yalnızca başlangıç sayfaları derleme dahil edilmiştir. Bu durum, Santos ve Oksefjell (1999) tarafından derlem tabanlı karşılaştırmalı incelemeler açısından bir dezavantaj olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle, *Compara*'da rastgele örneklemeyle seçilen metnin yalnızca %30'u derleme dahil edilmiştir.

- **Hizalama**

Kaynak ve erek metinlerin hizalanması kolay değildir, çünkü çevirmenler her zaman öngörülebilir ve doğrusal şekilde çeviri yapmazlar. Çevirmenler:

- Kaynak metin tümcelerini iki ya da daha fazla tümceye bölerek çevirebilirler,
- İki ya da daha fazla kaynak metin tümcesini birleştirebilirler, böylece tek bir erek metin tümcesi elde etmiş olurlar,
- Çıkarma ya da atlama yapabilirler,
- Kaynak metinde olmayan bileşenleri erek metne ekleyebilirler,

- Bileşenleri yeniden düzenleyebilirler ve böylece, kaynak metinden farklı bir çeviri ortaya çıkmış olabilir (2003: 76-7).

Frankenberg-Garcia ve Santos, mevcut paralel derlemlerde metin hizalamada en temel birim olarak tümcenin alındığını, ancak çevirilerde tümcelerin bölünmüş, birleştirilmiş ya da atlanmış olabileceğinin düşünülmediğini dile getirir. Bu temel yöntem, büyük metin parçalarının otomatik hizalamasının yapılmasında şüphesiz kullanılabilir, ancak yalnızca tümce hizalamaya dayanan bir eşleştirme yöntemi çeviribilim araştırmaları için uygun olmayabilir (2003: 77).

Derlemlerin, insanlar tarafından yapılan çevirilerden oluşturulduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle, çevirmen standart yapıların ötesine geçebilir. Erek metin hiçbir zaman kaynak metnin kopyası olmayacaktır. Diller arasında gerçekleşen ufak dilbilgisel sapmalar ya da zorunlu kaymalar bile hizalamayı zorlaştırabilir. Bu nedenle, derlem tasarımcıları, seçtikleri yazılımlar yardımıyla otomatik hizalamayı yaptıktan sonra, mutlaka eşleşmeleri gözden geçirmeli ve yanlış ya da eksik bölüm (*segment*) eşleşmesi varsa, söz konusu bölümlerle ilgili düzeltmeler yapmalıdır.

Derlem tasarımı yapılırken, çevirinin yönü de genellikle pek dikkate alınmaz (Frankenberg-Garcia ve Santos, 2003: 77). Bu nedenle *Compara*'da öncelikle kaynaktan ereğe doğru bir yön belirlenmiştir. Böylece, çevirmen kararları daha iyi bir şekilde anlaşılabilir ve aynı kaynak metnin farklı çevirilerinin inceleme süreci kolaylaşabilir. *Compara*'da hizalamada kullanılan en temel birim kaynak metin tümcesidir ve bu da çevirinin yönünün dikkate alındığını gösterir.

Kaynak metindeki bir tümce erek metindeki bir tümceyle eşleşmediğinde, erek metindeki tümcenin bölündüğü ya da başka bir tümceyle birleştirildiği sonucu çıkarılabilir. Bu nedenle kaynak metindeki hizalama birimi her zaman tek bir tümceyken, erek metinde birden fazla tümce ya da tümcenin bir parçasından oluşabilir. Kaynak metnin çevrilmeyen parçaları çeviri bölümünde (erek metin) boş birimlerle karşılanmıştır. Kaynak metinde olmadığı halde çeviride eklenen kısımlar ise, kendinden önce gelen en yakın birime dahil edilmiştir (a.g.e.).

Çeviride yeniden düzenlenen tümceler varsa, uygun kaynak metin parçasıyla eşleştirilmiştir ve özgün sıralama işaretlenmiştir, böylece tümcenin yeniden düzenlenmiş hali otomatik olarak sistemden çekilebilmektedir (a.g.e.).

Compara'da kullanılan hizalayıcı, **EasyAlign** yazılımıdır ve **IMS Corpus Workbench**'le kullanılmak üzere geliştirilmiştir. Bu araç yalnızca kaynak metin değil, erek metin bölümlenmelerini de gerçekleştirir. Bölümler birbirlerini tutmadığında, *EasyAlign* bir kaynak tümceyle birden fazla erek tümceyi eşleştirebilir, bu da *Compara*'nın hizalama ölçütleriyle paraleldir. Birden fazla kaynak tümce tek bir erek tümceyle hizalanabilir. Böyle bir durumla (bir tümcenin birçok tümceyle eşleştirilmesi) karşılaşıldığında, Portekizce ve İngilizce için otomatik tümce ayırıcıları kullanılır ve çeviri birimleri uygun bir şekilde etiketlenir. Birden fazla tümcenin bir tümceyle eşleştiği durumlarda ise kaynak metin tümceleri bir arada tutulur, manuel olarak ayrılır ve erek dildeki uygun parçalarla hizalanır.

Compara'da, belirlenen hizalama ölçütleri yardımıyla, hangi çeviriyle eşleştirilirlerse eşleştirilsinler, kaynak metinler her zaman aynı yöntemle bölümlendirilir ve dolayısıyla birden fazla erek metin bölümü söz konusu olduğunda kaynak metin tümceleri ortak payda olarak kabul edilir. Ayrıca, hizalama belli bir yönde yapıldığından, çevirilerdeki değişiklikleri (ekleme, çıkarma, sıralamada değişiklik yapma, bölme ve birleştirme gibi) otomatik olarak saptamak mümkündür (Frankenberg-Garcia ve Santos, 2003: 78). Böylece araştırmacı, çevirmen tercih ve yöntemlerini derlem üzerinden gözlemleyebilir.

- **Ek İşaretlemeler**

Derlem üzerinde aynı zamanda başlıklar, yabancı sözcükler ve tümce içi vurgular işaretlenmiştir. Böylece bu özelliklerin otomatik çıkarımı kolaylaşmış olur. Bu özelliğin yanında, çevirmen notları da işaretlenmiştir. Çevirmenin notları, otomatik hizalamada sorun çıkmaması için öncelikle metinden çıkarılır, hizalama tamamlandıktan sonra ise yine otomatik olarak metne işlenir.

Son okumada gözden kaçmış olan yazım hataları da düzeltilir ve işaretlenir (2003: 79).

- **Erişim**

Derlem tasarımcıları, *Compara*'nın araştırma amaçları doğrultusunda açık erişimli bir şekilde kullanımını önemsediklerini belirtmişlerdir:

Compara tasarlanırken duyulan en önemli kaygılardan bir tanesi İngilizce ve Portekizce dillerinde karşılaştırmalı incelemeler yapmak isteyen herkese derlemi sunmaktır. Bu nedenle derlemin genel ağ aracılığıyla erişime açılması en iyi yoldu.

Ancak, bu durumda telif hakları konusu gündeme geldi. Bu nedenle, *Compara*'da kullanıcılar, sadece kendi sorgu sonuçlarıyla karşılaşır ve derlemdeki metin parçalarının tümüne erişemez, tümünü okuyamaz ya da kopyalayamazlar (Frankenberg-Garcia ve Santos, 2003: 81).

Compara'da iki arama seçeneği mevcuttur. Basit arama daha önce derlem kullanmamış kullanıcılara yöneliktir. Kullanıcılar her iki yönde de sorgularını gerçekleştirebilirler. Gelişmiş arama seçeneğinde ise, daha karmaşık sorgular yapılabilir. Örneğin, kullanıcı çevirinin yönünü seçebilir, arama kapsamını daraltabilir, sonuçların nasıl gösterileceğini seçebilir, bağlamlı dizinleri görebilir, kullanım şekillerinin dağılımlarını, kaynakların dağılımlarını, sorgulanan ifadenin kaynak ve erek dildeki dağılımını görebilir. Aynı zamanda kullanıcılar çevirmen notlarını, vurguları, yabancı sözcük ve ifadeleri, başlıkları inceleyebilir. Ek olarak, kullanıcılar hizalama özelliklerini inceleyebilir ve çevirmenlerin çevirilerinde nerede ve ne zaman tümceleri ayırmaya, birleştirmeye, ekleme ya da çıkarmaya karar verdiğini görebilir (2003: 82).

Derlem tasarımcılarına göre, bu derlem çeviri eğitiminde kullanılabilir. *Compara*'daki bağlamlı dizinler sağda ve solda iki dilde sütunlar halinde gösterilir. Sorgulama sözcüğü her iki sütunda koyu renkle belirtilir. Sıralar yerine sütunlar tercih edilmiştir, çünkü aynı sorgulama dizisinin farklı çevirilerini sütunlar üzerinde görmek daha kolaydır ve sütunların ekranda aşağı ve yukarı kaydırılabilmesi mümkündür.

Genellikle dilbilim araştırmalarında kullanılan bağlamda anahtar sözcük (KWIC) uygulaması yerine, tüm kaynak metin ve ona karşılık gelen erek metin parçası ekrana getirilir. Kaynak metnin tam tümcesinin verilmesi, çevirinin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Her bir paralel bağlamlı dizinin yanında, o parçanın çekildiği her iki dildeki metne erişim adresi vardır. Böylece kaynak ve erek metin daha iyi anlaşılabilir gibi; çeviriye ilişkin ek bilgiler ve metin dışı bilgiler (yazar, yayın tarihi, dil değişkesi vb.), çevirinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir (2003: 83).

Compara'ya açık erişimin sağlanabildiği genel ağ sitesi son olarak 2010 yılında güncellenmiştir.

4.4.7. Öğrenci Çeviri Arşivi (Student Translation Archive)

Çeviribilim alanında incelemeler yapan araştırmacı Lynne Bowker ve yazılım uzmanı Peter Bennison tarafından gerçekleştirilen derlem çalışması, öğrenciler tarafından çevrilen metinlerin toplanmasını, yönetimini ve üzerinde çalışılmasını sağlayan “Öğrenci Çeviri Arşivi” (STA) ve “Öğrenci Çeviri İzleme Sistemi” (STTS)’nin oluşturulmasını içerir.

Bowker ve Bennison’a göre, öğrencilerin çevirilerinin toplanması ve bu çeviriler üzerinde çalışmalar yapılması hem pedagojik amaçlar hem de araştırma amaçları için oldukça değerlidir. Öğrenci çevirilerinden oluşturulan bir derlem, öğrencilerin zorluk yaşadığı alanların saptanmasına yardımcı olur ve bu alanlar müfredata dahil edilebilir ya da sınıf içi tartışmaların konusunu oluşturabilir. Araştırma açısından ise, bu derlemeler, araştırmacılara gerçek malzemeler sunarak hizmet edebilir, böylece çeviri dilinin özellikleri saptanabilir, çeviri sürecine ilişkin bilgi çıkarımında bulunulabilir (2003: 103).

Çeviribilim bölümlerinde eğitim veren akademisyenler genellikle öğrencilerden ödev olarak yaptıkları çevirilerini toplar, bu çevirilerde düzeltmeler yapar ve çevirilerini düzeltilmiş olarak öğrencilerine geri verir. Akademisyenler, her çeviriyi kendi içinde değerlendirmenin yanında öğrencilerin çevirilerini de birbirleriyle karşılaştırırlar. Bowker ve Bennison’a (2003: 104) göre, eğiticiler aynı kaynak metnin farklı öğrenciler tarafından yapılmış çevirilerini, öğrencilerin zorluk çektiği ortak alanları belirlemek amacıyla karşılaştırma yoluna gidebilir. Ayrıca eğitici, aynı öğrencinin bir dönem içindeki gelişimini görmek için, dönem başından beri yaptığı çevirileri birbirleriyle karşılaştırmak isteyebilir. Ancak, tüm bu karşılaştırmaları, kağıtlar üzerinde yapmak oldukça zorlayıcıdır.

Bu nedenle, derlem tasarımcıları, öğrencilerin çevirileri toplamak ve bu çevirileri yönetmek için daha iyi bir yol aramaya başladıklarını dile getirir. Bu çalışmaya ilham veren ise yabancı dil öğrenenlere yönelik olarak hazırlanan derlemeler olmuştur. Öğrencilerin çevirilerinin elektronik ortamda toplanmasını sağlayarak bir arşiv oluşturma amacına dayanan çalışma, Öğrenci Çeviri İzleme Sistemi adı verilen yönetici bir yazılımla, kullanıcıların, belli ölçütler çerçevesinde arşivden derlemeler çıkarmalarına olanak sağlamaktadır.

Projeye 1997 yılında başlanmıştır ve öğrencilerden çevirilerini elektronik ortamda göndermeleri istenmiştir. Ayrıca, derlem üzerinde arama ve çıkarım yapmanın kolaylaştırılması için öğrencilerden dersin kodu, çeviri koşulları, anadil, bilinen yabancı diller, öğrenci numarası gibi bilgileri doldurmaları istenmiştir. Bowker ve Bennison, derlem tasarımı sürecini şöyle anlatmaktadır:

Derlem tasarımında ilk adımı, açılış şablonunun tasarlanması olmuştur. Böylece öğrencilerin aynı dosya biçimini kullandığından ve bilginin sürekli bir şekilde girdisinin yapıldığından emin olunması amaçlanmıştır. *MS-Word* yazılımı öğrencilerin en çok tercih ettikleri sözcük işlemci olduğundan ve kampüsteki bilgisayar laboratuvarlarından erişimi sağlanabildiğinden, *Visual Basic Applications* (VBA) adlı, *MS-Office* altında çalışan bir programlama dili kullanılarak *MS-Word* şablonu oluşturulmuştur. Aynı zamanda, *MS-Word* şablonu *MS-Access* veritabanı paketine kolayca entegre edilebilir ve bu şekilde derlem prototipinin oluşturulmasında kullanılabilir (2003: 106).

Şablon, birçok özellik içermektedir. Öncelikle, bir dizi özellik içeren açılır bir liste sağlar; böylece öğrenciler serbest biçimli girdiler oluşturamazlar. Örneğin, önlerine açılan pencereye “İngilizce” yerine “Eng”, “EN” ya da “E” şeklinde ifadeler yazamazlar, ancak önceden belirlenmiş özellikleri işaretleyebilirler.

İkincisi, öğrenciler dosyayı kapatmadan önce birtakım alanları doldurmak zorundadır. Gerekli alanları doldurmadan dosyayı kapatmak isterlerse, karşılına onları doldurmaları gereken alanlar konusunda uyarıcı bir mesaj kutusu çıkar. Son olarak, şablon tüm metinleri aynı dosya biçiminde kaydeder, bu da bir sonraki aşamada başka yazılımlar tarafından (örneğin, derlem analiz araçları) metinlerin işlenmesini kolaylaştırır.

Bir sonraki aşama ise kullanıcının, bilgi ekleyerek ya da düzeltmeler yaparak veya derlemden bilgi çekerek arşivi kullanmasını sağlamaktır. Bu araç, Öğrenci Çeviri İzleme Sistemi olarak adlandırılmıştır. Bu sistem, öğrencilerin basit bir arayüz kullanarak arşive içerik yükleyebilmelerini sağlar.

Sistem, aynı zamanda bir sorgu ekranı içerir ve bu ekran kullanıcıların arşivden derlem oluşturmaya olanak tanır. Öğrenciler bazı özellikleri işaretlerler ve sistem belli ölçütlere uyan metinleri ekrana getirir. Kullanıcılar daha sonra bu metinlerin bir kısmını ya da tamamını seçerek ayrı dosyalar oluşturabilirler. Sonuçta ortaya çıkan derlem, *Wordsmith Tools* gibi derlem inceleme araçları yardımıyla analiz edilebilir.

Bu sistem yardımıyla, bir sınıfta aynı kaynak metnin farklı öğrenciler tarafından yapılan çevirilerini içeren bir derlem oluşturulabilir. Derlem inceleme araçlarını

kullanarak eğitici, öğrencilerin aynı metin parçasına ait çevirilerini eş zamanlı olarak inceleyebilir. Böylece sınıfın ortak sorunlarını belirleyebilir ya da yalnızca bir ya da iki öğrencinin çevirilerinde karşılaştığı sorunları saptayabilir. Tüm bu işlemleri kâğıt üzerinde yapmak çok daha zordur (Bowker ve Bennison, 2003: 106-12).

Çeviribilim bölümlerine ait programlarda tıp çevirisi ya da hukuk çevirisi gibi özel alan çevirisi dersleri bulunmaktadır. Eğiticiler, bu derlem aracı yardımıyla belli bir konu alanına ilişkin çevirilerden derlem oluşturabilirler. Aynı zamanda çeviri sorunlarının bir metne özgü ya da genel olup olmadığına karar verebilirler. Öğrenci arşivinden birçok konu alanına ilişkin derlem oluşturulabilir. Öğrencilerin karşılaştığı çeviri sorunlarının uzmanlık alanı bilgisi eksikliğinden ya da çalışılan her uzmanlık alanında (ekonomi metinleri çevirisi, teknik çeviri vb) karşılaşılan genel bir çeviri sorunundan kaynaklanıp kaynaklanmadığı da derlem çalışmalarıyla saptanabilir (Bowker ve Bennison, 2003: 112).

Derlem tasarımcılarının vurguladığı geliştirilmesi gereken yönler ise, eğiticinin aracı olarak görev yapmaması yani öğrencilerin metinleri sisteme kendilerinin yüklemesi ve genel ağ bağlantısının olduğu her yerden öğrencilerin sisteme erişiminin sağlanması olarak belirtilmiştir (2003: 116).

Öğrenci Çeviri Arşivi ve İzleme Sistemi, çeviri eğitimine yönelik olarak tasarlanmasına rağmen çeviriye yönelik genel amaçlı bir derlem aracı olarak kabul edilebilir. Söz konusu modelin içeriği, yalnızca öğrenciler değil, çevirmen ve araştırmacılar için de işlevsel görünmektedir.

4.4.8. TranslatorBank / CorpusMode

TranslatorBank, Gernersheim ve Innsbruck Üniversitelerinde araştırmacı ve öğretim üyesi olarak çalışan ve aynı zamanda sözlü çevirmen olan Dr. Claudio Fantinuoli tarafından geliştirilmiş bir derlem aracıdır. Yazılım, iki farklı derlem tabanlı projeden doğmuştur: Yazılı çevirmenler için geliştirilmiş *TranslatorBank* ve sözlü çevirmenler için tasarlanmış *CorpusMode*. Bu aracın kullanımı bazı durumlarda yazılı ve sözlü çevirmenler için farklılıklar içerse de iki yazılım birçok noktada birleşmektedir ve bu nedenle, iki proje tek bir araç setinde birleştirilmiştir.

TranslatorBank, yazılı ve sözlü çevirmenler için geliştirilmiş bir yazılımdır. Bu derlem aracı, profesyonel çevirmenlerin genel ağ üzerinden tek dilli özel alan metinlerini derlemelerini ve yönetmelerini sağlamak üzere tasarlanmıştır. Bu araçla çevirmenler, belli bir uzmanlık alanına ilişkin metinlerden oluşan bir derlem tasarlayabilirler. Bu metinleri interaktif ve kullanıcı dostu bir ortamda görebilir, konuyla ilgili terminolojiye ve söz öbeklerine erişebilirler. *TranslatorBank*, genel ağda kaynakları olan (başka bir deyişle elektronik ortamda işlenebilen metinleri bulunan) her dili destekleyen bir araçtır. Ancak, kendi içinde yalnızca İngilizce, İtalyanca, Almanca ve Fransızca kaynaklar vardır⁶⁸.

Derlem üzerinden erişilen bağlamli dizinlerin analizi, yazılı ve sözlü çevirmenlere aşağıdaki imkanları sunar:

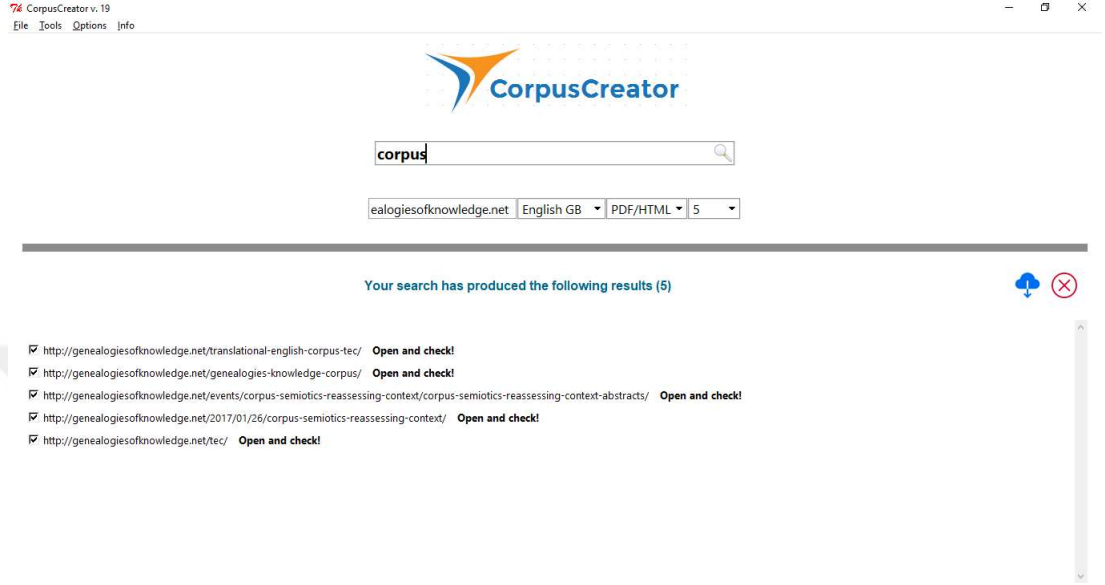
- Sözcükler ve söz öbeklerinin gerçek bağlamlarda nasıl kullanıldıklarını görebilirler (şirket dili, teknik alan vb.).
- Belli bir sanayi sektörü ya da şirketin kullandığı dil değişkesine ait biçem ve terminolojiyi inceleyebilirler.
- Konuyla ilgili terimleri ve söz öbeklerini bulabilirler.

Bu derlem aracı sayesinde,

- Tek dilde kaynak metinleri genel ağ üzerinden basit bir şekilde çekerek kendi derlemelerini oluşturabilirler (*HTML* biçimli genel ağ sayfaları ya da *PDF* biçimli dosyalar şeklinde).
- Sözcüklerin gerçek bağlamlarda nasıl kullanıldığını saptayabilmek için bağlamli dizinler oluşturabilirler (dizinler alfabetik sırayla ekrana gelir).
- İncelenen sözcükle ilgili bağlamli dizinleri çıkarabilirler.
- Sıklık listesi çıkarabilirler.
- Terminoloji listeleri oluşturabilirler.
- Arama sonuçlarından hareketle özgün bir dosya açabilirler.

⁶⁸ <http://www.staff.uni-mainz.de/fantinuo/translatorbank.html#readings>

Derlem aracına ilişkin yazılım hala geliştirilme sürecindedir. Ancak kullanıcılar, deneme sürümünü bilgisayarlarına indirip kullanabilirler⁶⁹.

Resim 64. TranslatorBank ile genel ağ üzerinden derlem oluşturma.

Resim 65. TranslatorBank ile kendi dosyalarımızdan oluşan derlem üzerinde KWIC araması.

⁶⁹ Derlem aracının kullanım kılavuzuna http://www.staff.uni-mainz.de/fantino/info_TranslatorBank.html adresinden erişilebilir.

4.5. Değerlendirme

Bu bölümde ulusal ya da uluslararası düzeyde hazırlanmış tek dilli derlemlerden; içerdiği dil çiftlerinden biri İngilizce olan paralel derlemlerden, çevrimiçi sözlüklerden ve çeviri çalışmalarında kullanılmak üzere tasarlanmış derlem ve derlem araçlarından söz edilmiştir. Mevcut derlemler böylece dört ayrı kategoride toplanmıştır. Bu kategorilere ilişkin olarak kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, ulusal düzeyde oluşturulmuş derlemlerle ilgili olarak şu yargılara varılabilir:

- Derlemlerin tek dilli (Türkçe) olduğu söylenebilir. Türkçeyi içine alan karşılaştırılabilir veya paralel bir derleme rastlanmamıştır. Bu konuda yapılan küçük çaplı çalışmalar olsa da⁷⁰, çift ya da çok dilli olarak oluşturulan bir derlem çalışması bulunamamıştır.
- Türkiye'deki derlem çalışmaları, çoğunlukla dilbilim, yazılım mühendisliği, bilişim sistemleri, eğitim bilimleri, İngiliz dili ve edebiyatı alanlarında çalışan akademisyenlerin girişimleriyle projelendirme yoluyla yapılmaktadır.
- Mevcut derlemlerin bir kısmına erişim sağlanamamaktadır ve derlemlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalara devam edildiği düşünülmektedir.
- Yukarıda incelenen derlemler üzerinde çalışarak Türkçenin gündelik ve akademik dilde kullanımı, dilsel, sözcüksel, sözdizimsel, anlamsal ve metinsel özellikleri gibi bilgilere ulaşılabileceği düşünülmektedir. Derlemlerin bu özelliği, Türkçenin yapısal özellikleri, dilbilgisi ve sözcüklerin doğal kullanımları açısından çeviribilim araştırmacılarına bilgi verebilir. Ayrıca derlemleri oluşturan metin yığınları, çeviribilim alanında çalışanlara farklı metin türleri ve uzmanlık alanları konusunda kaynaklık edebilir. Ancak öncelikle derlemlerin araştırmacıların erişimine açılması gerekmektedir.
- Derlem projelerinin çoğu özel amaçlıdır. Söz konusu amaç ise metin yığınları üzerinde Türkçenin yapısına ilişkin özelliklerin çıkarımına yönelik araştırmaların yapılmasıdır. İçerdikleri konuların ve metin türlerinin çeşitliliği

⁷⁰ Taşçı, Şerafettin, A. Mustafa Güngör ve Tunga Güngör: **Compiling a Turkish-English Bilingual Corpus and Developing an Algorithm for Sentence Alignment**, International Scientific Conference Computer Science, 2006.

ve boyutları göz önüne alındığında, Türkçe Ulusal Derlemi ve *TS Corpus*' un dilsel araştırmalara kaynaklık edebilecek genel amaçlı başvuru derlemleri olarak kabul edilebileceği söylenebilir.

Bu bölümde sözü edilen İngilizce tek dilli derlemler, İngiliz ve Amerikan İngilizcesi ile yazılmış metin yığınlarından ve sözlü dil malzemelerinden oluşmaktadır. Tek dilli başvuru derlemleri olarak kabul edilebilecek olan bu derlemler, çevirmenler için önemli başvuru kaynaklarıdır. Çevirmen, bu derlemleri kullanarak, sözcük ve söz öbeklerini sorgulayabilir. Sorguladığı ifadeyi farklı metin türleri ve farklı bağlamlar içinde görerek ifadenin kullanımı hakkında fikir sahibi olabilir.

Başvuru derlemleri üzerinde çalışmak, özellikle erek dil olarak İngilizceye yapılan çevirilerin daha erek odaklı, doğal, akıcı ve kabul edilebilir olmasına katkı sağlayabilir. Yazıcı, İngiliz Ulusal Derlemi gibi genel ağda farklı dillerde metin türü, uzmanlık alanı, sözlü ve yazılı dil kullanımlarıyla ilgili derlemlerin amatör çevirmenlere yardımcı olabileceğini dile getirmektedir. Ayrıca bu derlemler, özgün dile yakın çeviri yapma olanağı sağladıkları için sağlıklı, kabul edilemez veya "çeviri kokan" şeklinde adlandırılan türden çevirilerin ortaya çıkmasını engelleyerek birebir çeviri yönteminin çevirmenlerce sorgulanmasının önünü açabilir (2011: 80). Tek dilli başvuru derlemlerinin yanında, iki ya da daha fazla dili bünyesinde barındıran paralel derlemler de çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenlere farklı düzeylerde katkı sağlayabilir. Bu bölümde ayrıca içerdiği dil çiftlerinden birinin İngilizce olduğu, sık kullanım bulan paralel derlemler hakkında bilgi verilmiştir.

Paralel derlemler kategorisinde, altı paralel derlemin genel özelliklerinden kısaca söz edilmiştir. Bu derlemler, *OPUS* Paralel Derlemi, *JRC-Acquis* Çokdilli Paralel Derlemi, *Europarl*, Avrupa Parlamentosu Dijital Derlemi, Birleşmiş Milletler Paralel Derlemi, Kanada *Hansard* Paralel Derlemidir. Bu derlemler, özellikle dilbilim ve makine çevirisi alanlarında yapılan çalışmalara kaynaklık etmek üzere hazırlanmıştır. Derlemlerin oluşturulma amacı genellikle istatistiksel makine çevirisi sistemlerine veri sağlamak ve hesaplamalı dilbilim alanında yapılan araştırmalara destek olmaktır. Ancak var olan paralel derlemler, son yıllarda çeviribilim araştırmalarında özellikle de çeviri tümellerinin saptanmasında kullanılmaya başlanmıştır. Ella Rabinovich, Shuly Wintner ve Ofek Luis Lewinsohn, 2016 yılında yayınlanan makalelerinde, "çeviri dilinin", başka bir deyişle çeviri metinlere özgü özelliklerin saptanması için *Europarl*,

Hansard, *WikiSource* ve *TED Talks* paralel derlemlerini kullanmışlardır⁷¹. Dolayısıyla, farklı amaçlar için hazırlanmış olan paralel derlemler, çeviribilim araştırmalarına kaynaklık edebilecek niteliktedir.

Sözü edilen paralel derlemlerin oluşturulma amacı, çeviribilim araştırmalarına kaynaklık etmek ya da bu araştırmalara katkı sunmak olmasa da bir çeviribilim araştırmacısı, araştırma sorularına paralel olarak bu derlemlerden yararlanabilir. Aynı zamanda çeviribilim bölümlerinde okuyan öğrenciler ya da piyasada aktif bir şekilde çalışan çevirmenler, gerek duyduklarında çevirmen kararlarını gözden geçirmek, çeviri süreçlerinde karşılaştıkları sorunlara alternatif çözümler bulabilmek ya da uzmanlık alanı ve metin türü bilgisi edinmek amacıyla bu paralel derlemlere başvurabilirler. Ancak, çeviri amaçlı olmayan paralel derlemlerde kaynak ve erek dil bilgisi çoğunlukla işaretlenmemektedir.

Bu bölümde, tek dilli başvuru derlemleri ve paralel derlemler yanında, ilk bakışta paralel derlemleri andıran, ancak yapısal özellikleri bakımından paralel derlemlerden ziyade, çeviri belleklerine benzeyen çeviri veritabanlarından da söz edilmiştir. Bu veritabanlarından en sık kullanılanlar *Linguee* ve *Glosbe*'dir. Bu veritabanlarının çevrimiçi sözlüklerden farkı, sorgulanan ifadeyi paralel metinlerde bağlam içinde göstermeleridir. Bu bakımdan, söz konusu veritabanlarının profesyonel çevirmenler ve çeviribilim öğrencilerine çeviri süreçleri boyunca yardımcı olabilecekleri düşünülebilir.

Bu bölümde son olarak çeviri amaçlı beş derlemden söz edilmiştir. Bu derlemler, Çeviri İngilizce Derlemi, *Evrokorp*, *CroCo*, Arapça-İngilizce Paralel Derlemi, İngilizce-Norveççe Paralel Derlemi, *Compara*, Öğrenci Çeviri Arşivi ve *TranslatorBank*'tir. Bu derlemlerden en günceli ve literatürde en sık bahsedileni Mona Baker öncülüğünde başlatılan; çeviribilim, dilbilim alanlarında çalışmalar yapan araştırmacıların ve yazarların birlikte yürüttüğü bir proje olan *Translational English Corpus* (TEC)'tur. TEC farklı kaynak dillerden İngilizceye yapılmış çevirileri içerir. Derlem, kurgu, biyografi, haber ve uçuş dergileri olarak dört alt derleme ayrılır. Geliştirilen bir yazılım aracılığıyla çevrimiçi olarak erişilebilen bu derlem üzerinde belirli bir anahtar sözcük ile arama yapılabilmekte, arama sonuçları bağlam içinde

⁷¹ Rabinovich, Ella, Shuly Winther ve Ofek Luis Lewinsohn, **A Parallel Corpus of Translationese**, <https://arxiv.org/abs/1509.03611v2>, 2016.

görüntülenmekte, sonuçların geçtiği bağlamlara ilişkin üstveriye (konu alanı, çevirmenin adı gibi) erişilebilmekte, sözcük sıklık listeleri çıkartılabilmekte, alt derlemeler seçilerek, bu derlemeler araştırmalar için kullanılabilir.

Çeviri araştırmalarına yönelik olarak hazırlanan bir diğer derlem ise, Ljubljana Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çeviri bölümü ile ilgili bakanlık tarafından hazırlanan *Evrokorpus*'tur. Paralel bir derlem olan *Evrokorpus*'un en önemli özelliği, yapılan çevirilerin dört aşamalı bir düzeltme sürecinden geçmesidir. Bu düzeltmeler, profesyonel çevirmenler ve konuyla ilgili uzmanlar tarafından yapılmaktadır. Açık-erişimli olan bu derlemde, sorgu ekranında çevirinin hangi düzeltme aşamasında olduğu da belirtilmektedir. Derlem, hem profesyonel çevirmenler tarafından yardımcı bir araç olarak kullanılabilir, hem de çeviribilim araştırmalarına kaynaklık edebilmektedir.

Evrokorpus'a benzer bir yapı gösteren bir diğer derlem ise Portekizce-İngilizce dil çiftleri için hazırlanmış olan *Compara*'dır. *Compara*, açık uçlu olarak tasarlanmıştır ve çift yönlü paralel metinler içermektedir. Derlem içinde arama, geliştirilen bir genel ağ arayüzüyle yapılmaktadır. Çevirmen tercihleri (ekleme, çıkarma, açıklama gibi) kullanıcıya sunulmaktadır. Derlemi derlem kullanımı konusunda tecrübesiz olan kullanıcılar da kullanabilmektedir. Derlemde çevirinin yönü belirtilmiştir. Derlem yalnızca Portekizce – İngilizce dil çiftiyle sınırlıdır. Kaynak metnin birden fazla erek metni bulunabilir. Paralel derlemdeki metinler karşılaştırılabilir derlem olarak da kullanılabilir. Metin dışı öğeler (metin türü, yayın tarihi, yazar, çevirmen vb.) işaretlenmiştir. Yazar(lar) ya da çevirmen(ler) temelli kısıtlama ile arama yapılabilir. Hizalama, bölüm (segment) bazlıdır ve manuel düzeltmelere imkân sağlanmıştır. Başlık, yabancı sözcük ve tümce içi vurgular işaretlenmiştir. Kullanıcı aynı zamanda çevirmen notlarına erişebilir. *Compara* yalnızca kurgu metinlerinden oluşturulmuştur. Telif hakkı nedeniyle metinlerin rastgele seçilen %30'luk kısımları alınmıştır.

Norveççe-İngilizce Paralel derlemi çift yönlü paralel bir derlemdir. Aynı zamanda karşılaştırılabilir derlem olarak da kullanılabilir.

Arapça-İngilizce Paralel Derlemi, üst-metinsel bilgiler içerdiğinden yapısal olarak *TEC*'e benzer. Ancak, çoğunlukla tümce bazında eşleştirilmiş çift dilde paralel metinden oluşturulmuştur. Kullanıcılar, derlem üzerinde metin türü, konu alanı gibi seçenekleri kullanarak aramalarını gerçekleştirebilirler.

TranslatorBank ise bir derlemden ziyade derlem oluşturma aracı olarak kabul edilebilir. Genel ağ üzerinden bir arama motoru sorgusuyla elde edilen metinlerden tek dilli bir derlem oluşturmaya imkân sağlamaktadır. Oluşturulan tek dilli derlemde bağlam içi arama yapma imkânı sunmaktadır. Bu araç ile çevirmenin hızlı bir şekilde konu alanı derlemi oluşturmaya sağlanır.

Çeviri amaçlı derlemlerden, *TEC*, *Evrokorpus* ve *Compara* ve Arapça-İngilizce Paralel Derlemine açık erişim sağlanabilmektedir. Kullanıcılar, söz konusu derlemler üzerinde basit ve gelişmiş aramalar gerçekleştirebilirler.

Çeviri amaçlı hazırlanan paralel derlemler, ilk bakışta dilbilim ve makine çevirisine yönelik çalışmalar için hazırlanmış olan paralel derlemlerle benzerlik göstermektedir. Ancak, içerdikleri metin türleri, metin üzerinde yapılan işaretlemeler ve metin-dışı bilgilerin (yazarın adı, kaynak dil ve erek dil bilgisi gibi) derleme kodlanması gibi özelliklerle, tek dilli, iki dilli ya da çok dilli paralel derlemlerden ayrılırlar.

Yukarıda bahsedilen çeviri amaçlı hazırlanan derlemler dışında, tek bir araştırma konusuna yönelik olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan tek dilli paralel derlemler de vardır. Bu derlemler genellikle bir çeviri işlemine yönelik olarak geçici (*ad hoc*) çözümler sunmak için tasarlanmıştır. Ancak, bu bölümde diğerlerine göre daha kapsamlı olan ve literatürde daha fazla atıfta bulunulan derlemlere değinilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DERLEM MODELİ

Bu bölüm, dördüncü bölümde değinmiş olduğumuz derlemlerin genel bir değerlendirmesiyle başlayıp, çeviri odaklı bir yaklaşımla tasarladığımız derlem modelinin betimlenmesiyle devam edecektir. Bu bölümde betimlenecek olan çeviriye yönelik derlem tasarımı, modüler bir yapıda olup çeviri odaklı bir metin tipolojisine dayalı şekilde oluşturulmuştur.

5.1. Mevcut Derlemlerin Değerlendirilmesi

Önceki bölümlerde geniş bir kullanım alanı buldukları düşünülen tek dilli başvuru derlemlerine, paralel derlemlere ve bazı yapısal özellikleri açısından paralel derlemleri andıran çevrimiçi sözlüklere; başka bir deyişle, çeviri veritabanlarına değinilmiştir. Ayrıca, yalnızca çeviribilim araştırmalarında kullanılmak ve çevirmenlere yardımcı olmak amacıyla tasarlanmış derlemlerden de söz edilmiştir.

İncelenen tek dilli başvuru derlemlerinin genel özelliklerini anımsamamız gerekirse, bu derlemlerin farklı metin türleri ve konu alanlarında çok sayıda dilsel malzeme içerdiğini söyleyebiliriz. Derlemler üzerinde yapılan metin içi ve metin dışı işaretlemeler sayesinde, geniş bir yelpazede dilbilimsel incelemeler yapılabilmektedir. Bu dilbilimsel incelemeler, aynı zamanda dilbilimin bir alt disiplini olarak kabul edilen derlem dilbilimin inceleme alanını da oluşturmaktadır. Derlem dilbilim çalışmaları kapsamında istatistiklerin elde edilmesiyle sağlanan nicel veriler, bu verilerden yola çıkılarak yapılan değerlendirmeler ve ulaşılan çıkarımlar ise dilbilimin farklı inceleme alanlarına bilgi sağlayıcı nitelikte olabilmektedir.

Tek dilli başvuru derlemleri çoğunlukla özgün metinler içerir ve bu derlemler, özellikle anadilden çeviri yaparken, erek dilin doğal kullanımlarını ve dilsel örüntülerini görmeleri açısından çevirmenlere yarar sağlayabilir. Aynı zamanda, çevirmenler

genel başvuru derlemleri üzerinde, farklı metin türlerine ilişkin özellikleri gözlemleyebilir ve uzmanlık alanlarına ilişkin konu ve terminoloji bilgisi edinebilir. Başvuru derlemleri çeviri sürecine hazırlık aşamasında kullanılabilir; aynı zamanda çevirmenler derlem araçlarını yardımıyla, bu derlemlerde yer alan dilsel malzemeyi kullanarak kendi derlemlerini oluşturabilirler. Örneğin, büyük çapta metin yığınınından oluşan bir başvuru derleminden yalnızca *nöroloji* özel alanına yönelik metinler seçilerek bir alt derlem oluşturulabilir.

Bu çalışma kapsamında ayrıca **OPUS derlemi**, **JRC-Acquis Çok Dilli Paralel Derlemi**, **Europarl**, **Avrupa Parlamentosu Dijital Derlemi**, **Birleşmiş Milletler Derlemi**, **Kanada Hansard Derlemi** incelenmiştir. Kaynak ve erek metinlerin tümce ya da bölüm bazlı eşleştirilmeleri yoluyla oluşturulan bu paralel derlemler, genellikle hesaplamalı dilbilim ve makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Derlem tasarımcıları tarafından gerçekleştirilen işaretlemeler de bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda değinilen paralel derlemlerin oluşturulma amacı çeviribilim araştırmacıları ya da çevirmenlere kaynaklık etmek olmasa da bu derlemler çevirmenler ve çeviri incelemeleri yapan araştırmacılar tarafından da kullanılabilir. Paralel derlemler, çeviri işlemlerinde çevirmen tercihlerinin ve yöntemlerinin gözlemlenmesi, terminoloji çıkarımı, erek dilde eşdeğer ifadelerin saptanması gibi amaçlarla çeviri çalışmalarında kullanılabilir. Bir çeviribilim araştırmacısı araştırma sorularına paralel olarak bu derlemlerden yararlanabilir. Aynı zamanda çeviribilim bölümlerinde okuyan öğrenciler ya da piyasada aktif bir şekilde çalışan çevirmenler, gerek duyduklarında çevirmenlerin kararlarını gözden geçirmek, çeviri süreçlerinde karşılaştıkları sorunlara alternatif çözümler bulabilmek ya da uzmanlık alanı ve metin türü bilgisi edinmek amacıyla paralel derlemlere başvurabilirler.

İncelenen çevrimiçi sözlükler/çeviri veritabanları ise, yapısal olarak paralel derlemlere ya da çeviri belleklerine benzetilmektedir. Bu çevrimiçi sözlüklerin, tek ya da çift dilli sözlüklerden farkı, aranan ifadeyi iki dilde gerçek metinlerden oluşan bağlamlar içerisinde göstermesidir. Kullanıcı aynı zamanda sorguladığı ifadenin yer aldığı genel ağ kaynağına ilişkin kaynakça bilgisine de ulaşabilmektedir. Çevrimiçi sözlüklerin, çeviri süreçlerinde özellikle amatör çevirmenlere yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Bu kaynaklar, sorgulanan ifadenin dil içinde uygun kullanımına

ilişkin bilgi verebilmektedir. Fr rot, bu  evrimi i sözlükleri, “geniş  evrimi i  eviri veritabanları” olarak nitelendirir. Bu sistemler, çevirmenler tarafından  eviri belleklerini tamamlayıcı bir şekilde kullanılmaktadır (2016: 45).

Dördüncü bölümde,  eviri araştırmalarına yönelik hazırlanmış olan derlemlerden de söz edilmiştir. Anımsanacağı üzere, bu derlemler, **Translational English Corpus (TEC)**, **Evrokorpus**, **Compara**, **Arapça-İngilizce Paralel Derlemi**, **İngilizce-Norve e Paralel Derlemi (ENPC)** ve **CRoCo**'dur. Çeviri çalışmalarına yönelik olarak hazırlanan derlemlerin sayısını çoğaltmak mümkündür, ancak bu derlemlerin özel olarak seçilme nedeni, bu derlemlerde dil çiftinden birinin İngilizce olması ve söz konusu derlemlerin görece daha geniş bir kullanım alanına sahip olmasıdır.

Söz konusu derlemler,  eviribilim araştırmalarına kaynaklık etmek ya da aktif olarak çalışan çevirmenlere yardımcı olmak üzere tasarlanmış olmaları nedeniyle, genel amaçlı paralel derlemlerden ayrılırlar. Örneğin, Mona Baker öncülüğünde hazırlanan **TEC**'in tasarlanma amacı, derlemin tanıtım metninde "aynı dilde kaleme alınmış olan  eviri metin örüntülerinin, özgün metin örüntülerine göre nasıl farklılıklar gösterdiğine yönelik olarak yapılan çalışmalar ile çevirmenlerin biçemleriyle ilgili çalışmalara destek vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Çeviri çalışmalarına yönelik olarak tasarlanmış derlemlerde, arama seçeneklerinin bir çevirmen ya da  eviribilim araştırmacısının gerçekleştirebileceği sorgular açısından daha işlevsel olduğu söylenebilir. Çeviri çalışmalarına destek olmak amacıyla hazırlanan derlemler daha önce kullanılmış kaynak, erek ve özgün nitelikteki metinler ile  eviribilim araştırmacıları ve çevirmenlerin araştırma ya da inceleme süreçlerinde gereksinim duyabilecekleri ek bilgileri de barındırmaktadır. Bunlar; kaynak ve erek dil bilgisi, çevirinin yönü, çevirmenin cinsiyeti, çevirinin hangi düzeltme aşamasında olduğu, çeviride ekleme ya da çıkarma yapılan noktalar, çevirmen notları gibi bilgilerdir. Bu derlemler, araştırmacıya nicel veriler sunmanın yanında, araştırmacının üzerinde incelemeler gerçekleştirebileceği metin yığınları da sunmaktadır.

Çeviri amaçlı derlemler, araştırmacı ya da çevirmen tarafından yardımcı araçlar olarak kullanılabilir. Çalışma kapsamında incelenen derlemlerden, **TEC**, **Arapça-İngilizce Paralel Derlemi**, **Evrokorpus** ve **Compara**'ya açık erişim mümkündür. Bu  alışma kapsamında gerçekleştirilen literatür taramasında, Türkçeyi de kapsayan  eviri amaçlı bir derleme rastlanmamıştır. Çeviri amaçlı bir derlemin oluşturulması,

emek yoğunluklu ve uzun vadede gerçekleştirilebilecek bir iş olduğundan, ancak bir ekip çalışması ile mümkün olabilmektedir. Böyle bir derlem projesinin gerçekleştirilmesi, disiplinlerarası çalışmayı gerektirir. Söz konusu ekibin, çeviribilim araştırmacıları, uzman çevirmenler, bilişim ve yazılım alanında çalışan uzmanlardan oluşturulması, kullanıcılar için daha işlevsel bir derlemin tasarlanmasını sağlayabilecektir. Derlemin söz konusu erek kitle tarafından etkin bir şekilde kullanılabilmesi ve derlem üzerinde otomatik sorguların gerçekleştirilmesi için ise bir derlem aracına gereksinim duyulmaktadır.

Bu noktada tekrar değinilmesi gereken bir diğer konu da derlem araçlarıdır. Tek dilli, paralel ya da karşılaştırılabilir derlemleri, derlem araçlarından bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir; çünkü derlem oluşturma süreci yalnızca metin ya da metin parçalarının araştırmacı tarafından seçiminden ibaret değildir. Derlemler, derlem araçları yardımıyla tasarlanır ve metinler, bu araçlar yardımıyla derleme işlenir; başka bir deyişle, kaydedilir. Metin işaretleme işlemlerinin yapılabilmesi ve derlem içerisinde arama ve sorgulamaların gerçekleştirilmesi, derlem araçlarının etkin ve işlevsel bir şekilde kullanımına bağlıdır.

Derlem araçları, kaynak ve erek dilde mevcut olan metin yığınları üzerinde araştırma yapılabilmesi; başka bir deyişle, bu metin yığınlarının makine yardımıyla işlenebilmesi için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümünde yaygın kullanım bulan derlem araçları; **WordSmith Tools**, **AntConc** ve **AntPConc**, **TextSTAT** ve **Sketch Engine**'den söz edilmiş ve bu derlem araçları kullanılarak yapılabilecek çalışmalara değinilmiştir. Ayrıca, **BootCat** yazılımı kullanılarak, genel ağ üzerinden derlem oluşturma işlemlerinden de bahsedilmiştir. Ancak, genel amaçlı paralel derlemler ve tek dilli başvuru derlemleri gibi, sözü edilen derlem araçları da doğrudan çeviribilim araştırmalarına destek sağlamak ya da çevirmenlere yardımcı olmak amacıyla tasarlanmamıştır. Bu araçların hedef kitesini, başta hesaplamalı dilbilim olmak üzere dilbilim araştırmacıları, yazılım geliştiriciler ve sözlükbilimciler oluşturmaktadır.

Çevirmen ve araştırmacılar derlem araçlarını kullanabilir, genel ağ üzerinden topladıkları metinleri ya da ellerindeki metin yığınlarını derlem araçları yardımıyla işleyerek, kendi derlemlerini oluşturabilir ve böylece çeviri süreçlerine ya da araştırmalarına destek olabilirler. Ancak, söz konusu derlem araçlarının kullanımı çeviribilim araştırmacılarına ve çevirmenlere karmaşık gelebilmektedir. Bunun nedeni

ise, çeviribilim araştırmacıları ya da çevirmenlerin derlem araçlarının kullanımına ilişkin teknik bilgiye sahip olmamalarıdır. Derlem dilbilim uzmanları ve yazılımcılar, eğitimleri süresince bu araçlar ve yapısal özellikleri hakkında bilgi edinebilirken, çevirmenler derlem araçlarını işlevsel bir şekilde kullanabilmek için gerekli olan uzmanlığa genellikle sahip değildir. Bu nedenle çevirmenler, derlem araçlarını kullanmak yerine genel amaçlı arama motorları, çeviri bellekleri ve makine çevirisi sistemlerini tercih ederek, çeviri süreçlerini kısaltmayı amaçlamaktadır.

Çeviri işinin kısıtlı bir zamanda yapılması gerektiği de düşünüldüğünde, bir çevirmen derlem araçlarını kullanmak yerine arama motorları ya da kendi çevirilerinden oluşturduğu çeviri belleklerini kullanmaya yönelebilir. Derlemlerle karşılaştırıldığında, çeviri belleklerinin profesyonel çevirmenler tarafından daha fazla kullanıldığı görülmektedir (Frérot, 2016: 38). Bu çalışmanın üçüncü bölümünde değinilen, profesyonel çevirmenler tarafından derlem kullanımına ilişkin olarak yapılan anketlerden de anlaşılabileceği gibi, derlem araçlarının çeviriye yardımcı araçlar olarak kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Claudio Fantinuoli de benzer bir görüşü dile getirmektedir. Fantinuoli, çeşitli sorunlara neden olmalarına rağmen, birçok çevirmenin sözlükleri, çevrimiçi veritabanlarını ve arama motorlarını kullanmasının temelde iki nedeni olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki, çok az sayıda çevirmenin derlem inceleme araçlarını çeviriye yardımcı araçlar olarak kullanma konusunda eğitim almış olması; ikincisi ise, özel alan çevirisi derslerinde söz konusu araçlardan bahsedilmesine rağmen, derlemlerin tasarımı, toplanması ve kullanımı zaman aldığı için bu araçların profesyonel ortamlarda yeterince kullanılmamasıdır (2016: 64). Zaman kısıtlılığı, çeviri sürecinde çevirmene baskı uygulayan en önemli etmenlerden biri olduğu için çevirmenin, zaman kaybına neden olabileceğini düşündüğü derlem araçlarını kullanmayı tercih etmemesi anlaşılabilir bir durumdur.

Silvia Bernardini ise derlem dilbilimle, çeviri eğitimi ve uygulamasının bulunduğu noktada birtakım sorunların ortaya çıktığını dile getirmektedir. Dolayısıyla, bilim dünyasında yarattığı coşkuya rağmen, derlemlerin çeviri uygulamalarına yeterli etkisi olamamaktadır. Derlemlerin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için öncelikle, çevirmen odaklı (e-)öğrenme materyallerinin oluşturulması gereklidir. Böylece, derlemler hakkında bilgi sahibi olmak isteyen çevirmenlere ulaşılacaktır. Bu noktada,

derlemin tasarımının ve derlem içinde arama yapmayı sağlayan araçların kullanıcı dostu olması gerektiği de ifade edilebilir (2006: 17-22). Başka bir deyişle, çevirmen, çeviri sürecinin getirdiği zorluklara ek olarak, derlem araçlarını işlevsel bir şekilde kullanamamanın yaratacağı baskıyla uğraşmamalıdır.

Derlemler ve derlem araçlarının etkin bir şekilde kullanılmaması çeviri sürecinde çevirmeni kısıtlayan ve zaman kaybına neden olan bir dezavantaja dönüşebilir. Bu nedenle, çevirmen ve çeviribilim araştırmacılarının kullanımına yönelik olarak gerçekleştirilecek bir derlem tasarımında temel ölçüt, derlemin söz konusu grup tarafından işlevsel bir şekilde kullanılabilecek bir yapıda tasarlanmasıdır.

Guy Aston, çeviribilim bölümlerinde derlem kullanımına yönelik eğitimin ivme kazandığını, ancak derlemlerin profesyonel çevirmenler tarafından yaygın bir şekilde kullanılmadığını şu şekilde dile getirmektedir:

Derlemlerin çeviri kalitesini yükselttiği ve verimli bir öğrenme ortamı sağladığı gerçeği bir tarafa bırakılırsa, derlem kullanımı ve derlem tasarımının hala zaman alıcı uygulamalar olduğu söylenebilir. Bu sorunun bir tarafını, derlem kullanımı ve tasarımını kolaylaştırarak ve derlemlerin birer çeviri ve öğrenme aracı olmasını göz önünde bulundurarak, çevirmenlerin derlemleri etkin bir şekilde kullanmasının nasıl sağlanacağı oluşturmaktadır. Sorunun diğer tarafında ise, çevirmenlerin derlem kullanımına yönelik düşünceleri yatmaktadır. Öğrenci ya da profesyonel çevirmenlerin tümü, derlemleri uzun vadede kendilerine yarar sağlayacak araçlar olarak görmemektedir (2009: X).

Aston'un bu açıklamasından yola çıkılarak, çevirmenlerin gereksinimlerine uygun bir şekilde tasarlanmış, kullanımı kolay olan derlem inceleme araçlarına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Ayrıca, derlemler konusunda çevirmenlere farkındalık kazandırılması da gerekmektedir. Bu farkındalık, ancak çeviri eğitimi sürecinde geliştirilebilir. Başta özel alan çevirisi derslerinde olmak üzere, çeviribilim bölümlerinde derlem kullanımına ilişkin bilgiler verilmesi, öğrencilerin kendi derlemlerini oluşturabilmelerinin sağlanması ve çeviri ödevlerinde derlemlerin yardımcı birer araç olarak kullanımının teşvik edilmesi, bu farkındalığın kazandırılmasına katkıda bulunabilir.

Derlem tasarımı ve derlem üzerinde incelemeler yapılması, harcanacak zamana ek olarak bilgisayar becerileri de gerektirmektedir. Birçok çevirmen bu becerilere tam olarak sahip değildir ya da bunları kazanmak istememektedir. Derlemlerin çevirmenler tarafından yeterince kullanılmamasının ardında yatan bir neden de bu olabilir

(Fantinuoli, 2016: 64-5). Çevirmenlerin yoğun iş yükünün ve müşterilerin çevirileri mümkün olan en kısa sürede teslim almak istemelerinin de derlem araçlarına önyargılı bir şekilde yaklaşılmasının ve bu araçların çeviri sürecini uzatabileceğinin düşünülmesinin nedenleri olabileceği söylenebilir.

Federico Zanettin, çeviride genel amaçlı, çift dilli ve paralel derlemelerin kullanılması konusunun, genellikle derlemelerin çeviri bellekleri ile karşılaştırılmaları ve farklı derlem türleri ile sözlükler gibi daha geleneksel başvuru araçlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeleri kapsamında incelendiğini dile getirmektedir. Ancak, profesyonel çevirmenler tarafından derlemelerin ve ilgili yazılımların yaygın bir şekilde kullanımının teşvik edilmesine yönelik çok az sayıda öneri getirilmiştir.

Zanettin'e göre derlemler ve derlem inceleme yazılımları uzun süredir sözlükbilimciler, dil mühendisleri ve dilbilimciler gibi uzmanlar tarafından kullanılmaktadır; ancak kullanım alanları bu grubun ötesine geçmeye yeni başlamıştır:

Derlemler ve ilgili yazılımın çevirmenlerin bilgisayarlarla donatılmış olan iş ortamlarında daha geniş bir yer bulabileceğini düşünüyorum. Daha fazla sayıda derlem kaynak olarak çevirmenlerin erişimine açılabilir ve açılmalıdır. Ancak, bunun gerçekleştirilebilmesi için, derlem tasarımcıları ve yazılım geliştiricilerin söz konusu kullanıcı grubunun özel gereksinimlerini dikkate alması gerekmektedir. Derlemlerin, kaynak olarak kullanımlarının öğrenilmesi hem müfredatların hem de profesyonel yetkinliğin bir parçası olmalıdır (2002b: 10).

Bu noktada sorulması gereken temel soru, çevirmenlerin gereksinimlerine uygun bir derlem aracının nasıl tasarlanması gerektiğidir. Söz konusu tasarımda hangi ölçütlerin yer alacağına çevirmenler ve çeviribilim araştırmacılarının birlikte karar vermesi, tasarlanacak aracın her iki grubun gereksinimlerini karşılayacak bir yapıya sahip olmasını sağlayabilir. Derlem aracını tasarlayacak olan yazılım ekibini kendi amaçları doğrultusunda ve araştırma sorularını göz önünde bulundurarak yönlendirecek olanların, çevirmenlik mesleğinden gelen ve çeviri üzerine araştırmalar yapan kişiler olması, derlem tasarımı sürecinde daha bütüncül ve kapsamlı kararlar alınmasında önemli rol oynayabilecektir.

Çeviribilim araştırmalarına yönelik derlem tasarımı sürecinde görev alan yazılımcılar başta olmak üzere; tüm uzmanların çevirmen, çeviribilim öğrencileri ve araştırmacılardan oluşan erek kitlenin çeviri ve araştırma süreçlerini kolaylaştıracak, bu süreci daha verimli ve işlevsel kılacak ölçütleri göz önünde bulundurmaları

gerekmektedir. Bunun için ise disiplinlerarası bir çalışmanın yapılması gerektiği açıktır. Derlem tasarımı sürecinde derlemi kullanacak olan erek kitlenin; başka bir deyişle, çeviribilim alanında çalışanların fikirlerinin ve katkılarının değerlendirilmesi, daha kullanıcı dostu derlem araçlarının oluşturulmasını sağlayabilecektir.

Bu nedenle, çeviribilim alanında çalışan araştırmacılar ile çevirmenlere yönelik olarak geliştirilecek bir derlem modeli, kapsamlı bir çalışmanın ürünü olmalıdır. Çevirmenler, dilbilimciler, yazılım uzmanları ve araştırmacıların birlikte çalışmasıyla tasarlanabilecek olan model, “Çevirmen ne ister?” sorusuna yanıt verebilmeli, çeviri sürecini kolaylaştırabilmeli, daha kaliteli çeviriler üretilmesine katkı sağlayabilmeli ve farklı dillerde içerdiği metin yığınları üzerinde araştırmalar yapılabilmesine olanak tanıyarak, çeviribilim araştırmalarına kaynaklık edebilmelidir.

Çeviribilim araştırmalarına yönelik derlem araçlarının hazırlanması, çevirmenin çeviri ve araştırma sürecini daha verimli kılacaktır; araştırmacının daha nesnel, bütüncül ve kapsamlı çalışmalar yapabilmesini sağlayabilecektir.

Birçok çeviribilimci, profesyonel çevirmenler tarafından derlem kullanımının özgün eserler gibi okunan yüksek kaliteli metinler üretilmesini sağlayabileceğini belirtmektedir (...) Ancak, derlem incelemesine yönelik olarak tasarlanmış yazılımlar, dilbilimciler dikkate alınarak geliştirilmiştir ve bu nedenle söz konusu yazılımlar, birçok gelişmiş özellik içeren karmaşık bir yapıdadır ve kullanımları zordur. Çevirmenlerin gereksinimlerini karşılayabilecek özelliklere sahip olmayan bu yazılımlar, çevirmenler açısından işlevsel değildir (Fantinuoli, 2016: 63).

Yukarıda belirtilen kaygılardan hareketle, Claudio Fantinuoli **TranslatorBank** adlı çevirmenlere yönelik bir derlem aracı tasarlamıştır. Genel ağ üzerinden tek dilli bir derlem oluşturulmasını sağlayan araç yardımıyla bağlamlı dizinlerin çıkarımı gerçekleştirilebilmektedir. Aynı zamanda bağlam bilgisine ulaşmak için özgün metinlere erişim sağlayan derlem aracı, terminoloji ve sorgulanan terime ilişkin eşdizimlerin çıkarımı konusunda da çevirmene yardımcı olabilecek yapıdadır (Fantinuoli, 2016: 63). Fantinuoli'ye göre bir derlem yazılımı:

- Kullanıma hazır, alan odaklı derlemlerin hızlıca oluşturulması,
- Arama motorlarını andıran kullanımı kolay, çok yönlü bir sorgulama diline sahip olması,
- Sonuçların güvenilirliğini sorgulayan temel istatistikleri verebilmesi,
- Sözcük türlerinin hatasız bir şekilde analiz edilebilmesi,

- Belgeleme için üst-metinselliğin (yani özgün belgelere doğrudan erişimin) sağlanması,
- Alanla ilgili önemli terimlerin elde edilmesini sağlayan terminoloji çıkarımına imkan tanınması, ve
- Seçilen terimlerin eşdizimlerine ulaşılması (Fantinuoli, 2016: 70), konularında kullanıcıya destek olmalıdır.

Şu ana kadar incelenen çalışmalarda, yukarıda sözü edilen çalışma dışında çevirmene yönelik olarak tasarlanmış bir derlem aracına rastlanmamıştır. Her ne kadar **TranslatorBank** alana yönelik olarak oluşturulmuş tek araç olsa da, bu yazılım programlama ve arayüz tasarımı açısından profesyonel bir ekip tarafından geliştirilmemiştir. Bu durumun ise yazılımın yeterli kullanım bulmasını zorlaştırdığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, günümüzdeki derlemler ve derlem araçları, genellikle makine çevirisi gibi özel alanlarda çalışan yazılımcılar ile dilbilimcilere yönelik olarak hazırlanmıştır. Disiplinlerarası çalışmaları da mümkün kılan derlemler ve derlem araçları, çevirmenler tarafından kullanılabilmelerine rağmen, çevirmen ve araştırmacıların gerçekleştirmesi gereken birçok sorguya yeterli düzeyde yanıt verememektedir.

Çeviri odaklı öncelikler dışında kalan amaçlar için (tek dilli ve karşılaştırmalı betimleyici dilbilim ya da dil öğretimi) tasarlanmış araçlar ve kaynaklar yerine, çeviri ve ilgili alanların kuramcıları ve uygulayıcılarının öncelik ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak çeviri amaçlarına uygun araç ve kaynakların geliştirilmesi, çevirmenlerin derlemlere ilgisini artırabilir ve böylece derlemler çeviri alanında daha fazla işlevsellik kazanabilir (Zanettin v.d., 2003: 9).

Bu tartışmalar ışığında, çevirilerin niteliğinin artırılması ve çeviribilim araştırmalarının gerçek metin yığınları üzerinde yapılarak daha nesnel sonuçlara ulaşılabilmesi için hem çevirmen hem de çeviri alanında çalışan araştırmacılara yardımcı olabilecek derlemlere, derlem modellerine ve araçlarına gereksinim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu tez çalışmasında, temel amaç olarak ortaya konan çeviri çalışmalarına yönelik bir derlem modeli tasarlama fikri de bu noktada önem kazanmaktadır. Bu bölümün

ilerleyen kısımlarında, önerilen derlem modelinin mantıksal yapısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

5.2. Derlem Tasarımına Genel Bir Bakış

Çeviribilim araştırmaları için bir derlem oluşturulmaya karar verildiğinde sorulması gereken bazı temel sorular vardır. Bunlar:

- Derlem tasarımı nasıl yapılmalıdır?
- Derleme eklenecek metinler nasıl seçilmeli, işaretlenmeli ve hizalanmalıdır?
ve
- Derlem için veri toplama aşamasında hangi yazılım araçları kullanılmalıdır?

şeklindeki sorulardır (Hu, 2016: 35).

Çeviribilim araştırmalarına yönelik bir derlem tasarımı; metinlerin seçimini, önişlemesini, çeşitli aşamalarda işaretlenmesini, hizalanmasını, derlem üzerinde arama yapılabilmesini, bilgi çıkarımını ve ulaşılan istatistiklerin analizini kapsar.

Bu süreçte dikkate alınması gereken birçok parametre vardır. Bunlar, metinlerin temsil edilebilirliği ve karşılaştırılabilirliği ile işaretleme için standart ölçütlerin belirlenmesidir. Ayrıca, araştırmacıların metinlerin hizalanması ve derlem içinde arama yapılmasına ilişkin konularda bilgi sahibi olması ve çeşitli yazılım araçlarını kullanmada uzman olmaları gerekmektedir (Hu, 2016: 36).

John Sinclair, derlem dilbilim alanında yapılacak bir çalışmaya, derlemlere dahil edilecek metinlerin toplanmasıyla başlanabileceğini dile getirir (1991: 13). Derlemin içereceği metinlerin seçimi ve bu metinlerin düzenlenmesi, gerçekleştirilecek araştırmanın gelişimini de doğrudan etkiler.

Bu nedenle, derlemler kullanılarak yapılacak çeviribilim odaklı bir araştırmada da veri seçimi büyük önem taşımaktadır. Veri seçimi, araştırma sürecini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebileceği gibi, araştırmanın sonuçlarını da doğrudan belirleyici nitelikte olabilmektedir. Araştırmacılar tarafından konu alanına uygun metinler seçilmediğinde,

ortaya çıkan sonuçlar, çalışmanın başında belirlenen araştırma sorusu ya da sorularına yanıt veremeyecek veya geneli temsil etmeyecektir.

Derlem tasarımı, aslında derlemin planlamasıdır. Araştırmanın amacı, kullanılacak derlemin türü, boyutu ve temsil ediciliği, derleme işlenecek olan metinlerin uzunluğu gibi konular bu aşamada belirlenmelidir.

Derlemin tasarım amacı, genellikle onun türünü ve boyutunu, metin türü ve seçimini etkiler. Çeviri amaçlı derlemler genellikle,

- Dilde kaymalar (shift) ve çeviri işlemlerindeki düzenliliklerinin saptanmasında,
- Çeviri özelliklerinin ve normlarının belirlenmesinde,
- Sözlü çeviri çalışmalarında,
- Çeviri öğretiminde, ve
- Çevirinin belli bir dil üzerindeki etkisini incelemek üzere tasarlanırlar (Hu, 2016: 46).

Metin seçimi konusu, derlemin temsil ediciliği ve güvenilirliğini doğrudan etkilediği için derlem tasarımında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, araştırmacı metin seçimine ilişkin ölçütlerini önceden tanımlamalı, derlemin kapsayacağı metinleri seçerken de uygun örnekleme yöntemlerini kullanmalıdır (Hu, 2016: 49). Katmanlı rastgele örnekleme yöntemi, derlem tasarımı sürecinin daha tarafsız ve nicel bir yapıda yürütülebilmesine katkı sunabilecektir. Bu nedenle, araştırmacının, metin seçiminde kullanacağı ölçütleri belirlemesi ve söz konusu seçimlerini gerekçelendirebilmesi oldukça önemlidir.

Derlemi oluşturan araştırmacının dikkate alması gereken temel konulardan belki de en önemlisi derlemin kullanım amacıdır. Oluşturulacak derlem üzerinde yapılacak olan işaretlemeyi, derlemin betimleyici çeviribilim çalışmaları, makine çevirisi, bilgisayar destekli çeviri ya da çevirmen eğitimi gibi alanlardan hangisinde kullanılacağı belirler.

Bu bölümde öncelikle çeviri çalışmalarına yönelik olarak önerilen derlem modelinin temel özellikleri üzerinde durulacak, ardından yukarıda bahsedilen derlem tasarım parametrelerinin model kapsamında nasıl uygulanacağı anlatılacaktır.

5.2.1. Derlem Modelinin Temel Özellikleri

Bu tez çalışması kapsamında önerilen derlem modelinin genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Sürekli güncellemeye olanak sağlayacak özellikler modele eklenebilmelidir. Başka bir deyişle, "açık" bir derlem modeli tasarımı öngörülmektedir. Dilsel malzemenin sürekli olarak arttığı ve geliştiği; dilin sürekli gelişen, değişen, toplumsal ve canlı bir yapı olduğu düşünüldüğünde, modelin kapalı ve sabit; yani boyut ve özellikler açısından genişleyemez yapıda olması araştırmacı ya da çevirmen tarafından tercih edilmeyebilir.
- Derlem modeli, genel olarak kullanılan tüm derlem türlerini kapsayacak nitelikte olmalıdır. Bunun yanında metin bazlı filtreleme ve alt derlem oluşturma yetenekleri de derlem modeline dahil edilerek amaca yönelik yeni derlem oluşturmalarına da olanak tanınmalıdır.
- Özellikle alt derlem oluşturma ve filtreleme işlemleri için, derleme eklenen metinlerin çeşitli özelliklerinin işaretlenmesi gereklidir. Bu işaretlemeler, metinlerin özgün ya da çeviri olma durumlarıyla başlayıp, metne ilişkin bilinen tüm bilgilerin metinle beraber kodlanmasını da gerektirir.
- Derlem modeli, çalışmanın ilerleyen kısımlarında ortaya konacak olan tamamen çeviriye yönelik bir derlem tipolojisi üzerine kuruludur. Bu da modelin çeviri çalışmalarının amaçları doğrultusunda kolayca şekillenmesine yardımcı olabilecektir.
- Dilin zaman içinde geçirdiği değişikliklerin ve dildeki yeniliklerin (örneğin, dile yeni sözcükler eklenmesi) izlenmesi araştırmalara katkı sağlayabilecektir. Ayrıca, çeviri tercihleri ve yöntemleri de dilsel, toplumsal, kültürel değişim ve gelişmelere bağlı olarak değişebilir. Artsüremli düzlemde, çeviri yöntemlerinin zaman içindeki değişimine ilişkin çalışmalar yapılarak, bu durumun nedenleri açıklanmaya çalışılabilir. Bu nedenle, modelde tarihsellik özelliğinin bulunması önem taşımaktadır. Örneğin, araştırmacının derlemine ekleyeceği bir metnin yayınlanma tarihi ve

derleme eklenme tarihi üst-metinsel öğeler olarak modele kaydedilebilmelidir.

- Derlem modelinde kaynak ve erek metninin metin türü bilgisinin kullanıcı tarafından işaretlenmesini sağlayabilecek özelliklerin bulunması gerekir. Çeviri sürecinde benimsenecek olan yöntemler, metnin ait olduğu türün biçimsel, biçemsel ve anlamsal özelliklerine göre değişiklik gösterebilir. Metin türü bilgisiyle birlikte, metnin hangi erek kitleye hitap ettiğiyle ilgili bir bilgi bulunuyorsa, bu bilgi de metne ilişkin bilgilere eklenebilmelidir. Örneğin, paralel bir derlem için metin türü ve erek kitle bilgisi metne ilişkin bilgilere eklenirse, çeviri yöntemleri ve uygulanan yaklaşımlar incelenirken daha bütüncül bir anlayış geliştirilerek, çeviri işlemlerine daha nesnel neden-sonuç ilişkileri kurulabilir.
- Paralel ve karşılaştırılabilir derlemler üzerinde yapılan araştırmalarla çeviri normları ve tümelleri sınanabileceğinden yeni varsayımlar oluşturulabilir. Ancak, derlem modelinde dil dışı öğelerin işaretlenmesine de imkân sağlanmalıdır. Bunlar; çevirmenin adı, cinsiyeti, milliyeti, mesleği, erek metnin yayımcısı, çevirinin yönü, kaynak dil ve erek dil bilgisi gibi unsurlardır. Dil dışı özelliklerin kullanıcıya sunulması, çevirmenlerin biçemleriyle ilgili araştırmalar yapılmasına; çeviri sürecinde tercih edilen yaklaşımların toplumsal ve kültürel düzlemde değerlendirilebilmesine imkân sağlayabilir.
- Derlem modelinde metne ilişkin bilgiler içinde kaynakça bilgisi de yer almalıdır. Günümüzde derlemler genellikle genel ağdan çekilen metinlerden oluşturulmaktadır. Derleme dahil edilen kaynak ve erek metninin alındığı genel ağ adresleri metin bilgileri içinde yer almalıdır. Örneğin, paralel bir derlem aracı gibi çalışan ve genel ağ üzerinden erişilebilir olan *Linguee*'de kaynak ve erek metninin hangi genel ağ adreslerinden çekildiği belirtilmektedir ve kullanıcı genel ağ adresine tıkladığında metnin yayınlandığı siteye yönlendirilmektedir:

[...] participated in national and international conferences in Translation Studies (some of them held in la_i) and in publishing the [...] ecolotrain.uni-saarland.de	[...] nationalen und internationalen Konferenzen zur Übersetzungswissenschaft (von denen einige in la_i abgehalten wurden) teilgenommen [...] ecolotrain.uni-saarland.de
Some of the leading universities in translation studies to incorporate SDL TRADOS Certification as part of their CAT tools [...] lspzone.com	Unter den im Bereich der Übersetzungswissenschaften führenden Universitäten, die die SDL TRADOS Zertifizierung in ihre Lehrveranstaltungen [...] lspzone.com
[...] reading German studies, German as a foreign language or translation studies and who, when they begin the scholarship-supported [...] daad.de	[...] Fachrichtungen Germanistik, Deutsch als Fremdsprache und Übersetzungswissenschaften bewerben, die bei Stipendienantritt das [...]

Tablo 6. Paralel metinler üzerinde (İngilizce – Almanca) kaynakça bilgisinin gösterimi (Kaynak: *Linguee*)

- Esneklik, derlem modelinin en önemli parametrelerinden birini oluşturur. Esneklikten kasıt, araç ve yöntemlerin çeşitli öğretim amaçları ve araştırma önceliklerine göre uyarlanabilmesidir. Araçların, kullanıcılar tarafından kendi gereksinimlerine göre kullanılabilmesi; başka bir deyişle, kullanıcıların bir eğiticinin, araç ya da yazılımı tasarlayan kişiden yardım almadan, aracı kendi araştırma amacına göre yönlendirebilmesi oldukça önemlidir. Kullanıcılar açısından esneklik, onların derlem kullanımına ilişkin yöntemler geliştirme yetenekleri olarak ifade edilebilir. Kullanıcılar bu yöntemleri, öğrenme ve araştırma sürecinde ya da profesyonel çerçevede karşılaşılan kısıtlamalar ve oluşan öncelikler ışığında belirlerler. Bu nedenle esneklik, farkındalığın (bir sorun olduğunu fark etme ve uygun soruları oluşturma), yetkinliğin (sorunsala ilişkin yanıtlara nereden ulaşılabilirliğini ve kaynakları nasıl toplayacağını bilme), yorumlama yetisinin (sonuçları yorumlayabilme ve çıkarımda bulunma yeteneği) bir sonucudur.
- Derlem modelinde bir çeviri belleği eklentisinin bulunması öngörülen bir diğer özelliktir. Çeviri belleği eklentisi, çevirmenlerin geçmişte yaptıkları çevirileri

kaynak metinleriyle birlikte dosyalamaları ve arşivlemeleri açısından oldukça önemlidir ve çevirmen, bilgisayar destekli çeviri araçları sayesinde bu belleklerden faydalanabilir.

- Derlem modelinde yer alacak olan paralel metinler ve çeviri belleklerine ek olarak, çevrimiçi makine çevirisi sistemlerinden alınacak çevirilerin de modelde kapsanması öngörülmektedir.

5.2.2. Modele İlişkin Parametreler

Önceki bölümlerde bahsedilen çeviribilim çalışmalarına yönelik derlemelerin özellikleri de göz önünde bulundurularak, bu tez çalışması kapsamında önerilen derlem modelinin tasarımında dikkate alınacak temel parametrelerden derlemin erek kitlesi, derlemde bulunması öngörülen metinlerin dilleri, metinlerde kodlama ve işaretlemeye ilişkin açıklamalar ilerleyen kısımlarda ayrıntılı şekilde yapılmaya çalışılmıştır.

5.2.2.1. Erek Kitle

Bu çalışma kapsamında önerilen derlem modelinin temel olarak birbiriyle ilişkili ancak birbirinden farklı iki erek kitlenin ihtiyaçlarına hitap etmesi öngörülmektedir. Bunlar, çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenler ile mütercim tercümanlık/çeviribilim bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerdir:

- **Çeviribilim Araştırmacıları:** Bu grupta, çeviribilim alanında akademik çalışmalar yapan araştırmacılar yer almaktadır.
- **Çevirmenler:** Bu grupta aktif bir şekilde çeviri yapan profesyonel çevirmenler ile üniversitelerin mütercim-tercümanlık ya da çeviribilim bölümlerinde okuyan öğrenciler yer almaktadır.

Derlem modeli tasarlanırken her iki kitlenin gereksinimleri göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Bu gereksinimler, bazı noktalarda çakışırken; bazı durumlarda ayrılmaktadır. Örneğin, derlem modelinde çeviribilim araştırmacısı için

oldukça gerekli olan bir özellik, çevirmenler için aynı oranda önemli olmayabilir. Bu durumda, model kullanıcıya göre şekillenmeli, kullanıcının araştırma sürecinde gerek duymadığı çıkarımları ona sunmamalıdır. Derlem içinde arama ve sorgulama seçenekleri de kullanıcının gereksinimlerine göre değişkenlik gösterebilmelidir. Başka bir deyişle, derlem modeli, araştırmacı tarafından kendi gereksinimleri doğrultusunda yönlendirilebilmelidir.

Derlem modelinin erek kitlesi, çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenler olarak belirlenmesine rağmen; bu modelin, dil uzmanları, düzeltmenler, dilbilimciler, filologlar, yazın eleştirmenleri, teknik yazarlar ve dille ilgili çalışmalar yürüten araştırmacılar ile uzmanlar tarafından da kullanılabileceği düşünülmektedir.

5.2.2.2. Dil Seçimi

Derlem modelinde, derlemin kapsayacağı dillere ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Her dilden metin derleme yüklenebilir ya da istenildiği zaman derlemden çıkarılabilir; bunun kararını verecek olan kişi, araştırmacı ya da çevirmenin kendisidir. Araştırmacı, belli bir dil çiftinde araştırma yapabileceği gibi, çok dilli araştırmalar da yapabilmelidir. Örneğin, oluşturacağı derlem, bir kaynak dil ve iki erek dil içerebilir. Bu nedenle, derlem aracında metinler eklenirken çevirinin yönü mutlaka belirtilmelidir.

Derlemde bulunacak dillerin niteliğini ve sayısını, derlem üzerinde araştırma yapan kullanıcıların belirlemesinin çeviriye yönelik bir derlem için en uygun yöntem olacağı düşünülmüştür. Bu noktada, oluşturacağı alt derlemde hangi dillerin bulunacağını kendisinin seçebilmesine olanak tanınması yoluyla kullanıcıya esneklik sağlanmalıdır. Derlem kullanıcısı, öncesinde diline ilişkin özelliklerini de işaretleyerek derleme eklediği metinler içerisinden, araştırdığı konuya ve dile uygun filtreleme yaparak kendi alt derlemini oluşturduğunda, istediği dil seçimini de yapmış olacaktır.

5.2.2.3. Metin Kodlaması ve İşaretleme

Metin kodlaması (*text encoding*), belgelerin elektronik ortama, üzerlerinde çeşitli araştırmalar yapılabilecek şekilde, özellikle arama olanağı sağlanacak biçimde aktarılması işlemidir.

Bilgisayarlarda karakterlerin kodlanması için ortaya konulan ilk şema, ASCII (*American Standard Code for Information Interchange*) olup, bu şema 128 farklı karakteri elektronik ortamda tanımlama olanağı sağlamaktaydı. Yalnızca İngilizce karakterler dikkate alınarak tasarlanan bu kodlama standardı, diğer dillerin de bilgisayar ortamında kodlanması ihtiyacının ortaya çıkışıyla yerini *Unicode* adı verilen bir kodlama şemasına bırakmıştır. *Unicode* karakter kodlaması, binlerce farklı karakteri elektronik ortamda kodlamaya ve belgelerin sistemler arası doğru şekilde aktarımına olanak sağlamasından dolayı geniş bir kullanım alanı bulmuştur. 90'lı yıllardan itibaren *Unicode* kodlamanın çeşitli sürümleri ortaya çıkmış olsa da *Unicode* temelli *UTF-8* kodlamasının derlem oluşturmaya en uygun yapıda olduğu kabul görmektedir (Weisser, 2016: 40).

İlk derlem çalışmaları için karakter kodlamasının seçimi, üzerinde önemle durulması gereken bir konu olsa da özellikle yeni nesil derlem çalışmaları için önemini yitirmektedir. Bunun nedeni ise günümüzde derlem oluşturma çalışmalarında çoğunlukla doğal olarak elektronik ortamda bulunan belgelerin halihazırda bir karakter kodlamasına sahip olmasıdır.

Bu çalışmada önerilen derlem modeli için *UTF-8* kodlaması varsayılan kodlama şeması olarak kabul edilmiştir; ancak derleme eklenen metinlerin dillerinin sınırlandırılmaması nedeniyle kullanıcıya kodlama konusunda istediği seçimi ek olarak yapabilme şansı verilmesinin daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Kodlama kavramı, işaretleme (*annotation*), imleme (*markup*) ya da etiketleme (*tagging*) kavramlarıyla benzer ya da eşanlamlı olarak da kullanılmaktadır. Derlem dilbilim çalışmalarında işaretleme, düz metnin dilbilimsel ya da ilgili bilgiler eklenerek zenginleştirilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca, bir metnin işaretlenmesi sürecine

imleme; bu süreç boyunca metne bilgi içerikli etiketler eklenmesine de etiketleme adı verilmektedir.

İşaretleme ya da imleme, temelde iki şekilde yapılmaktadır. Bunlar,

- yöntemsel (*procedural*) ve
- betimleyici (*descriptive*) imleme

şeklinde adlandırılmaktadır. Yöntemsel imlemede, yazıtipi ve başlık boyutları gibi metnin görsel yapısına ilişkin bilgiler kodlanmakta; betimleyici imlemede ise metne ilişkin söylem yapısı ve bölümlene gibi dilsel ya da dil dışı bilgiler kodlanmaktadır.

İşaretleme, çeşitli dilsel düzeylerde de olabilmektedir. Örneğin, biçimbilimsel düzeyde sözcük kök ve ekleri işaretlenebilirken, sözdizimsel düzeyde genelde sözcük türü işaretlenmektedir. Sözdizimsel işaretleme işlemine ayrıştırma (*parsing*) adı verilmektedir. Ayrıştırma işlemi, dilsel çözümlemede temel alınan dilbilimsel kurama göre şekillenmektedir. Ayrıca, anlamsal ve söylem düzeylerinde de işaretleme yapılabilmektedir.

Çokdilli bir derlemde ise bahsedilen dilsel düzeylerdeki bilgilere ek olarak, kaynak metin bilgisi gibi belgelere ilişkin bilgiler; alt parçaların eşleşme bilgisi gibi yapısal bilgiler; ya da sözcüklerin anlamlarına ilişkin anlamsal bilgiler gibi ek işaretleme gerekmektedir.

Yazılı derlemler, ya basılı bir ortamda bulunan belgelerin sayısallaştırılması ya da doğal olarak elektronik ortamda oluşturulmuş belgelerin eklenmesi ile oluşturulur. Bazı derlemler ise bu iki yöntemin birlikte kullanılması ile oluşturulabilir.

Basılı metinlerin elektronik ortama aktarılmasında genelde *optik karakter tanıma* yöntemi kullanılmaktadır. Ancak bu yöntem, oldukça zaman alıcı ve zahmetli bir süreci de beraberinde getirmektedir. Doğal olarak elektronik ortamda bulunan metinlere de bir derleme dahil edilmeden önce çeşitli işlemler uygulanması gerekmektedir. Örneğin, genel ağdan bulunarak derleme eklenecek olan *pdf* biçimli bir dosya öncelikle düz metin haline getirilmeli, ardından da metnin kaynağına ilişkin bilgiler derlem içinde kaydedilmelidir.

Bilgisayar destekli çeviri ve istatistiksel makine çevirisi çalışmalarında genelde mevcut paralel derlemeler kullanılır. Bunun amacı, var olan çevirilerden çıkarılan istatistiksel modeller ile yeni çevirilerin oluşturulmasıdır. İstatistiksel makine çevirisi ve çeviri belleği sistemleri, kaynak dildeki metin parçalarının çevirileri ile eşlenmiş olduğu hizalanmış paralel derlemlere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle ilgili alanlarda çalışan araştırmacılar, istatistiksel hizalama ve işaretleme yöntemleri üzerinde yoğunlaşırlar. XML Derlem Kodlama Standardı (XCES) ve Çeviri Belleği Değişimi (TMX) gibi kodlama standartları da bu amaçlarla oluşturulmuştur.

Bir derlemde işaretlenecek bilgiler üç farklı düzlemde olabilir. Bunlar:

- Derlem yapısına ilişkin bilgiler,
- Derlemdeki her bir belgeye ilişkin bilgiler ve
- Derlemdeki metinlere ilişkin yapısal bilgilerdir.

Derlem yapısına ilişkin bilgiler; kullanılan karakter kodlaması, derlem projesi için belirlenen işaretleme şemaları ve derleme eklenecek metinlere ilişkin metin türleri sınıflandırması gibi bilgilerdir.

Derlemdeki her bir belgeye ilişkin bilgiler derlem üzerinde çalışma yapılırken yorumlama amaçlı olarak kullanılabilen bilgilerdir. Herhangi bir metnin kaynağı; yani geldiği yer bilindiğinde, o metin içerisinde geçen herhangi bir sözcük ya da tümceye ilişkin daha detaylı yorumlama imkanına sahip olunur.

Derlemdeki metinlere ilişkin yapısal bilgiler, metin içindeki dilsel birimlerle ilgili çeşitli dilbilimsel düzeylerde kodlanan bilgilerdir. Bu bilgiler incelenen metnin ait olduğu dile ilişkin yorum yapmaya olanak sağlar.

Çeviribilim araştırmaları için oluşturulacak bir derlemin üç temel ölçütü sağlaması gereklidir. Zanettin (2011: 80) bu ölçütleri şu şekilde sıralamaktadır:

- **İstikrar:** Derlem, belirli bir kişi ya da yazılıma bağımlı olmayacak şekilde sağlam bir tasarım ölçütüne ya da standarda uygun şekilde oluşturulmalıdır.
- **Esneklik:** Derlem, oluşturulma amacına bağımlı olmamalı ve üzerinde tasarım sürecinde düşünülmemiş olan yeni çalışmalara imkân tanımalıdır.

- **Erişilebilirlik:** Derlem, farklı alanlardaki araştırmacıların erişimine açık olmalıdır.

Bu ölçütlere uygun bir derlem oluşturabilmek için belli işaretleme standartlarına bağlı kalınmalıdır. Bu noktada özellikle *XML* (Genişletilebilir İmlleme Dili) standardı öne çıkmaktadır. *XML*, elektronik ortamdaki metinler üzerinde işaretleme yapabilmek amacıyla ortaya konmuş olup metin tabanlı, esnek bir şekilde genişleme imkanına sahip, platformdan bağımsız ve modüler yapıda olan bir işaretleme standardıdır. Modüler ve kullanıcı istekleri doğrultusunda genişletilebilen yapısı nedeniyle çok geniş bir alanda kullanım bulmaktadır. Basit bir *XML* dokümanı örneği aşağıda verilmiştir:

```
<?xml version="1.0"?>
<doc>
  <title> This is the title</title>
  <p>This is the text</p>
</doc>
```

XML yapısında metne ait üst bilgiler, üçgen parantezler arasında belirtilerek gerçek metinsel bilgidan ayrıştırılmaktadır. *XML* standardında, her metinsel eleman bir başlangıç ve bitiş etiketiyle sınırlandırılmaktadır. Bitiş etiketi, başlangıç etiketinin önüne bir " / " işareti getirilmiş halidir. Örnekte verilen *XML* dokümanında <doc> etiketiyle belirtilen metin belgesi, içinde <title> ve <p> ile gösterilen iki ana parçaya sahiptir. Buradan da görülebileceği gibi metin belgeleri içinde bulunan başlık, paragraf, vs. gibi hiyerarşik yapıları *XML* ile kolayca betimlemek ve ayrıştırmak mümkündür.

XML yapısı içinde herhangi bir eleman için ek parametrik değerler belirlemek de mümkündür. Örneğin;

```
<w id="23" lemma="go" pos="VPT">went</w>
```

şeklinde verilmiş olan bir *XML* yapısında “went” sözcüğünün metinde 23. sırada, kökünün “go” ve sözdizimsel kategorisinin “past tense” olduğu bilgileri de kodlanmıştır.

Dilbilim araştırmaları için kullanılan derlemlerde metinler üzerinde çeşitli ek bilgileri de araştırmacıya sunmak amacıyla ön işaretleme işlemleri yapılmaktadır. Bu işaretlemeler araştırmacının amacına paralel şekilde biçimbilim, sözdizim ya da anlambilim gibi çeşitli alanlara yönelik olarak ya da metin bölümlerini belirtecek şekilde yapılır.

Çeviriye yönelik bir derlem üzerinde yapılan çalışmalar genelde çeviri normlarını, stratejilerini ya da tümellerini belirleme amacıyla yapıldığı için derlem işaretlemesinin dilbilimsel çalışmalarda olduğu kadar çeşitli olması gerekmektedir. Çeviriye yönelik bir derlem modelinde metinler üzerinde metin bölümlerinin ayrılması ve bu bölümlerdeki sözcük türlerinin işaretlenmesi yeterli olacaktır.

Bu çalışmada önerilen derlem modeli için, metin bölümlerini işaretlemede kullanılabilecek bölüm türleri;

- Başlık,
- Paragraf başı,
- Paragraf sonu,
- Tümce başı, ve
- Tümce sonu

şeklindedir.

Sözcük türü bilgisinin işaretlenmesi işlemi de otomatik şekilde yapılmalı ve bu süreçte çeşitli *POS* (part of speech) etiket işaretleyicilerden yararlanılmalıdır. Sözcük türleri işaretlenmiş örnek bir metin bölümü aşağıda verilmiştir:

My/PRP\$ dog/NN also/RB likes/VBZ eating/VBG sausage/NN ./.

Derlem araştırmacısı, amacına yönelik olarak yukarıda betimlenen işaretleme şekillerinden istediklerini seçip kullanabilmelidir. Bir sonraki kısımda betimlenecek olan derlemin mantıksal altyapısı, yukarıda verilen işaretleme yöntemleriyle

birleştirildiğinde çeviri araştırmalarına uygun bir derlem modeli ortaya çıkmış olacaktır.

5.3. Derlem Modelinin Mantıksal Altyapısı

Bu bölümde ilk olarak çeviri araştırmalarında kullanılmak üzere tanımlanmış derlem tipolojileri incelenerek, derlem türleri arasındaki ayrımları oluşturan temel parametreler ortaya konmaya çalışılacaktır. Ardından incelenen tipolojiler ışığında, derlem türleri oluşturan metinler çeviribilim odaklı bir yaklaşımla ele alınacaktır.

5.3.1. Derlem Tipolojilerine Yönelik Bir İnceleme

Çeviribilim alanında derlem kullanımına ilişkin çalışmaların başlangıcından bu yana, çeviribilim araştırmalarında kullanılabilecek derlemlerle ilgili birçok farklı sınıflandırma önerilmiştir. Sara Laviosa, çeviribilime yönelik tasarlanacak derlemlerin temelde kaynak ve erek metinlere dayalı olması gerektiğini belirterek, bu tür derlemleri dört katmanlı hiyerarşik bir tipoloji oluşturarak sınıflandırmıştır (2002: 31-42). Laviosa'nın önerdiği tipoloji ve bu tipolojideki derlem türlerinin kısa açıklamaları Tablo 7'de verilmiştir:

Seviye	Derlem Türü	Açıklama
I	Tam metin Örnekleme Karma (Tam metin ve örnekleme) Gözlem	Metinler bölünmeden derleme eklenir.
		Metin içinden parçalar derleme eklenir.
		Tam metin ve örnekleme metinler birlikte dir.
		Sürekli güncellenen tam metinlerden oluşur.
	Eşsüremliler Artsüremliler	Belirli bir zaman aralığında üretilen metinleri içerir.
		Eşsüremliler derleme göre zaman aralığı daha uzundur.
	Genel Terminolojik	Günlük, özel alana ilişkin olmayan metinleri içerir.
		Belirli bir özel alana ilişkin metinleri içerir.
	Tek dilliler Çift dilliler Çok dilliler	Dil sayısı birdir.
		Dil sayısı ikidir.
		Dil sayısı ikiden fazladır.
	Derlemin dil(leri)	Türkçe, İngilizce vs.
	Yazılı	Yazılı olarak oluşturulmuş metinleri içerir.

	Sözlü Karma (Yazılı ve sözlü)	Sözlü ifadeden yazıya geçirilmiş metinleri içerir. Her iki türde de metinler içerir.
II	Tek dilli tekil Tek dilli karşılaştırılabilir	Sadece tek bir dilde metinlerden oluşur. Biri çevirilerden diğeri özgün metinlerden oluşan iki tane tekil tek dilli derlemin bir arada olduğu durumdur.
		A dilinde özgün metinler ve B dilinde çevirilerini içerir. A ve B dillerinde özgün metinleri içerir.
	Çift dilli paralel Çift dilli karşılaştırılabilir	A dilinde özgün metni ve bu metnin birden çok dilde çevirilerini içerir. İkiden çok dilde özgün metinler içerir.
	Çok dilli paralel Çok dilli karşılaştırılabilir	A dilinde özgün metni ve bu metnin birden çok dilde çevirilerini içerir. İkiden çok dilde özgün metinler içerir.
III	Çeviri tekil Çeviri olmayan tekil	Yalnızca çeviri metinlerden oluşan derlemidir. Yalnızca çeviri olmayan metinlerden oluşan derlemidir.
	Tek yönlü çift dilli paralel Çift yönlü çift dilli paralel	A dilinde özgün metinler ve B dilinde erek metinleri içerir. A dilinde özgün metinlerle B dilinde erek metinlerden ve B dilinde özgün metinlerle A dilinde erek metinlerden oluşan derlemidir.
	Tek kaynak dilli çok dilli paralel Çift kaynak dilli çok dilli paralel Çok kaynak dilli çok dilli paralel	A kaynak dilinde metinler ve birden çok dile çevirilerini içerir. İki kaynak dildeki metinlerle bu metnin birden çok dile çevirilerini içerir. İkiden fazla kaynak dilden metinler ve bu metnin birden çok dile çevirilerini içerir.
IV	Tek kaynak dilli çeviri Çift kaynak dilli çeviri Çok kaynak dilli çeviri	Tek bir dilden çevrilmiş yalnızca çeviri metinleri içerir. İki dilden çevrilmiş yalnızca çeviri metinleri içerir. İkiden fazla dilden çevrilmiş yalnızca çeviri metinleri içerir.

Tablo 7. Laviosa (2002: 31-42) tarafından önerilen derlem tipolojisi.

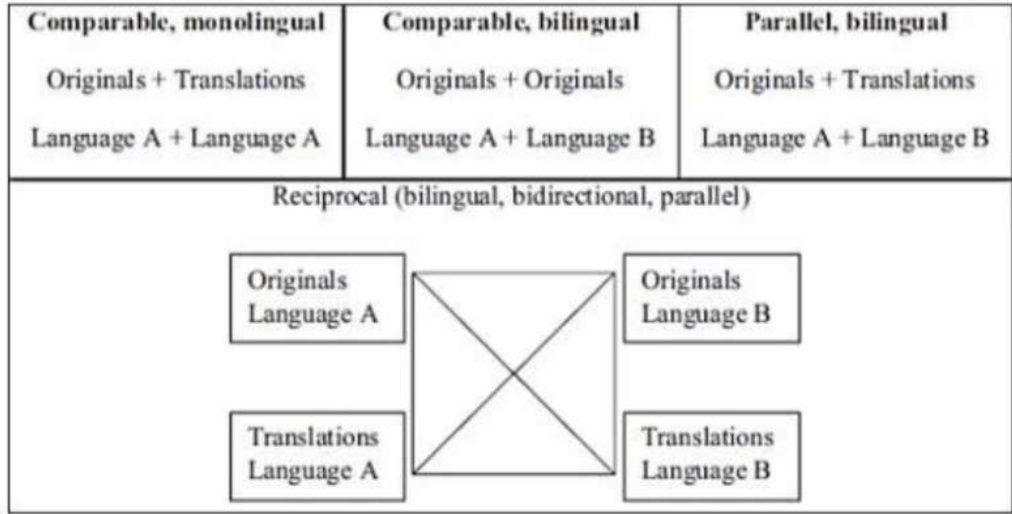
Tablo 7'den de görülebileceği gibi, Laviosa'nın önerdiği derlem tipolojisinde, aynı derlem türü farklı katmanlarda tekrarlı biçimde bulunmaktadır. Örneğin, karşılaştırılabilir derlem kategorisi, belirtilen tipolojinin ikinci katmanında üç kez tekrarlı biçimde verilmiştir. Bu durum, belirtilen derlem tipolojisi model alınarak bir derlem oluşturulmaya çalışılması halinde oldukça karmaşık bir yapının ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Bunun yanında Laviosa, derlemdeki metinlerin birbirleriyle etkileşimleri sonucu ortaya çıkan eşsüremlilik, artsüremlilik, terminoloji ve dil sayısı gibi özellikleri de derlem türlerini sınıflandırmada birer ayırıcı özellik olarak kullanmıştır. Metinlerin içsel ya da birbirleriyle etkileşimlerinden doğan özelliklerini, sınıflandırmada kullanmış olması yine derlem türü sayısını oldukça artırmıştır.

Laviosa, tipolojisinin ilk seviyesinde derlemlerin üst-metinsel (meta) özellikleri üzerinde durmuştur. Bir derlemin tam ya da örneklem metinleri içermesi, kapsadığı zaman aralığının genişliği, metinlerin alana özgüllüğü, dil sayısı ve derlemin yazılı ya da sözlü içerikten oluşması derlemin türünü belirleyen etmenler olarak sıralanmıştır. İkinci seviyede, derlemleri tekil, karşılaştırılabilir ve paralel olarak ayırmış ve bu ayrımı tek, çift ya da çok dilli olma özelliği ile bütünleştirmiştir. Üçüncü seviyede, tekil derlemleri, içerdikleri metinlerin çeviri olması ve çeviri olmamasına, paralel derlemleri ise çeviri yönlerine ve kaynak dil sayısına göre sınıflandırmıştır. Dördüncü seviyede, yalnızca çeviri metinlerden oluşan derlemleri ele alarak derlemi oluşturan kaynak dillerin sayısına göre bir bölümlmeye gitmiştir. Laviosa'nın tipolojisini bir üst bakışla incelediğimizde ise, derlemleri birbirinden ayırmada kullandığı temel parametrelerin;

- Üst-metinsel özellikler,
- Kaynak ve erek dil sayıları,
- Tekil, karşılaştırılabilir ya da paralel olma durumu,
- Çeviri ya da çeviri olmayan metinlerden oluşma durumu ve
- Çeviri yönleri

olduğu görülebilmektedir.

Derlemlerin sınıflandırılmasına ilişkin bahsedilmesi gereken bir diğer önemli tipoloji de Federico Zanettin (2012: 10-1) tarafından önerilmiştir. Bu tipoloji, çeviribilimde kullanılabilecek derlem türlerini Laviosa'nın önerdiği tipolojiye göre daha derli toplu bir şekilde sunmaktadır. Zanettin, karşılaştırılabilir ve paralel derlemleri, içerdikleri metinlerin dilleri ve bu metinlerin birbirlerine göre konumları üzerinden sınıflandırmıştır. Önerdiği tipoloji Şekil 5'te görülebilmektedir:

Şekil 5. Zanettin (2012: 11) tarafından önerilen derlem tipolojisi.

Zanettin, önerdiği tipolojide karşılaştırılabilir derlemleri tek ve çift dilli olabilecek şekilde; paralel derlemleri ise çift dilli şekilde betimlemiştir. Karşılıklı (reciprocal) derlemlerin ise çift dilli, çift yönlü ve paralel alt derlemleri barındırdığı modelinde Zanettin, derlem sınıflandırmasını derlemdeki metinlerin erek ya da kaynak oluşu ve bu metinlerin hangi dillerde olduğu üzerine oturtmuştur.

Zanettin'e göre tek dilli karşılaştırılabilir bir derlem, A dilinde özgün metinler ile yine A dilinde çeviri/erek metinlerden oluşur. Çift dilli karşılaştırılabilir bir derlem ise, A dilinde özgün metinler ile B dilinde özgün metinlerden oluşturulabilir. Yine Zanettin'e göre çift dilli paralel bir derlem, A dilinde kaynak metinlerin B dilinde çevirilerini içerir. Çift dilli karşılıklı bir derlem ise A ve B dillerinde çeviri ve çeviri olmayan metinlerden oluşan alt derlemlerin bir araya gelmesiyle oluşturulur. Zanettin modelini betimlerken, karşılaştırılabilir ve paralel derlemlerin, içerdikleri metinler arasında çeviri bazlı bir ilişki olup olmamasıyla birbirinden ayrıldığını belirtir (2012: 11). Yani, paralel derlemde bir kaynak metnin en az bir dilde çevirisi de derlemde bulunurken, karşılaştırılabilir bir derlem için böyle bir ilişki söz konusu değildir. Ayrıca, Zanettin, Laviosa'dan farklı olarak derlemlerin çift ve çok dilli olma durumunu eş biçimde değerlendirmiştir.

Değinilen bu iki sınıflandırmadan ilkinde derlem sayısının fazlalığı ve derleme ilişkin parametrik verilerin (eşsüremlilik, artsüremlilik, derlemin yazılı ya da sözlü oluşu vb.) derlem sınıflandırmasında kullanımı karmaşıklığa neden olurken, ikincisinde ilk sınıflandırmadaki parametrik değişimlerin dikkate alınmamış olması derlem

çeşitliliğini kısıtlamaktadır. Bu noktada, her iki sınıflandırmanın da dikkate alınarak yeni bir sınıflandırmanın ortaya konması gerektiği düşünülmektedir.

Ortaya konacak yeni bir derlem tipolojisinin hem Laviosa'nın dikkate aldığı içsel parametreleri barındırması, hem de derlem içindeki metinler arası ilişkilerden doğan farklı derlem türlerinin betimlenmesine olanak tanınması gerekmektedir. Ayrıca, yeni bir derlem sınıflandırması, çeviribilimin ilgi alanına yönelik olarak kaynak ve erek metinler temeline oturtulmalıdır. Bu tez çalışmasının temelini oluşturan derlem modelinin ortaya konabilmesi için de öncelikle bu yeni derlem sınıflandırmasının betimlenmesi gerekmektedir. Yapılacak bu betimleme ile derlemin mantıksal altyapısı oluşturulacak ve böylece derlemin çeviribilime özgü bir yapıda olması sağlanabilecektir.

Çeviri amaçlı bir derlemde metinler arası ilişkilerin **çeviri odaklı** bir temelde betimlenmesinin oldukça uygun bir yöntem olduğu söylenebilir. Biz de ortaya koyduğumuz derlem modelinde metinsel ilişkileri, metinlerin çeviri olma/olmama durumunu gözeterek betimlemeye çalıştık. Bu nedenle önerdiğimiz derlem tipolojisinin, Zanettin tarafından önerilen ve yukarıda temel özelliklerine değinilen derlem tipolojisiyle benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Derlem sınıflandırmasının temelinde erek ve kaynak, yani çeviri ve çeviri olmayan, metinlerin olacağı düşünüldüğünde ilk yapılması gereken, bir metnin derlem dışından başlayıp derlemde belirli bir konuma gelerek devam eden **yaşam döngüsünün** ortaya konmasıdır.

Çeviribilime yönelik derlemlerde özgün dilde ya da çeviri metinler bulunur. Derlem, tanımı ve doğası gereği metinlerin bir araya gelişini gerektirdiği için, derlem dışında bulunan bir metnin derleme eklenmesi, o metnin derlem içinde bir konum edinmesi sonucunu ortaya çıkarır. Derleme eklenen metin, derlem içindeki konumunu derlem türüne, çeviri olup olmamasına ve derlemdeki diğer metinlerle olan ilişkilerine bağlı olarak kazanır.

Henüz derleme eklenmemiş, yani derlem dışında bulunan bir metnin, derlem tabanlı çeviribilim açısından değerlendirmeye alınabilecek bir tek özelliği vardır ve bu da metnin çeviri ya da özgün oluşudur. Genel kabul gören derlem sınıflandırmaları dikkate alındığında, çeviri olmayan bir metin genel amaçlı, karşılaştırılabilir ya da

paralel derlem türlerinin tamamında kendine yer bulabilir. Aynı şekilde, çeviri bir metin de yine bu üç türdeki derlem içerisinde konumlanabilmektedir. Metnin derlem içindeki konumu, tasarlanan derlemin türüne ve kullanım amacına bağlı olarak değişmektedir.

Laviosa'nın sınıflandırması dikkate alındığında, çeviri ve çeviri olmayan metinlerin dahil edilebileceği derlemler Tablo 8'de verilmiştir. Bu tabloda X ile işaretlenen alanlar, çeviri ya da çeviri olmayan metinlerin, tablonun o satırındaki derlem türünde bulunabileceğini belirtmektedir:

	Derlem Türü	Çeviri Metin	Çeviri Olmayan Metin
Seviye I	Tam metin	X	X
	Örneklem	X	X
	Karma (Tam metin ve örneklem)	X	X
	Gözlem	X	X
	Eşsüremli	X	X
	Artsüremli	X	X
	Genel	X	X
	Terminolojik	X	X
	Tek dilli	X	X
	Çift dilli	X	X
	Çok dilli	X	X
	Derlemin dil(leri)	X	X
	Yazılı	X	X
	Sözlü	X	X
	Karma (Yazılı ve sözlü)	X	X
Seviye II	Tek dilli tekil	X	X
	Tek dilli karşılaştırılabilir	X	X
	Çift dilli paralel	X	X
	Çift dilli karşılaştırılabilir	-	X
	Çok dilli paralel	X	X
Seviye III	Çok dilli karşılaştırılabilir	-	X
	Çeviri tekil	X	-
	Çeviri olmayan tekil	-	X
	Tek yönlü çift dilli paralel	X	X
	Çift yönlü çift dilli paralel	X	X
	Tek kaynak dilli çok dilli paralel	X	X
	Çift kaynak dilli çok dilli paralel	X	X
Seviye IV	Çok kaynak dilli çok dilli paralel	X	X
	Tek kaynak dilli çeviri	X	-
	Çift kaynak dilli çeviri	X	-
	Çok kaynak dilli çeviri	X	-

Tablo 8. Laviosa'nın tipolojisinde çeviri ve özgün metinlerin konumları.

Tablo 8'den de görülebileceği gibi, çeviri metinler yalnızca çift ve çok dilli karşılaştırılabilir derlemler ile çeviri olmayan tekil derlemlerde bulunamaz. Çeviri

olmayan metinler ise yalnızca çeviri metinleri barındıran dört derlem türünde (çeviri tekil, tek kaynak dilli, çift kaynak dilli, çok kaynak dilli çeviri) bulunamamaktadır.

Çeviri ve özgün metinlerin derlemlerdeki konumlarını Zanettin'in önerdiği tipolojiye göre değerlendirdiğimizde ise, Tablo 9'daki gibi bir durum ortaya çıkmaktadır:

	Çeviri Metin	Çeviri Olmayan Metin
Tek dilli karşılaştırılabilir	X	X
Çift / çok dilli karşılaştırılabilir	-	X
Çift / çok dilli paralel	X	X
Çift / çok dilli, çift yönlü, paralel karşılıklı	X	X

Tablo 9. Zanettin'in derlem tipolojisinde çeviri ve özgün metinlerin konumları.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, çeviri metinlerin yalnızca çift / çok dilli karşılaştırılabilir derlemlerde bulunmadığını gözlemlemek mümkündür.

Bu noktada, derlemleri birbirinden ayıran önemli bir özelliğin, çeviri ve çeviri olmayan metinleri barındırması olduğu sonucuna varılabilmektedir. Literatürde bahsedilen ancak oluşturulma amacı çeviribilim araştırmaları olmayan genel başvuru derlemleri ise tek dilli olup bu derlemlerde bulunan metinlerin çeviri ya da özgün olma durumlarının bilinmesi zorunlu değildir.

Çeviri ve özgün metinler arası ilişkiler bağlamında, derlem türlerini birbirinden ayıran bir diğer özellik de özgün metin ve çevirisi arasındaki bağlantının tanımlanmış olup olmadığıdır. Yani, özgün metnin erek dildeki karşılığı olan metinle çeviri ilişkisi içinde olduğunun belirtilmesi derlemin türünü belirleyen bir diğer etmendir. Bahsedilen bu özelliği Laviosa'nın tipolojisi üzerinden değerlendirdiğimizde, ilgili sınıflandırmanın ilk seviyesinde özgün-çeviri metin ilişkisinin göz önüne alınmadığı kolayca görülebilmektedir. Diğer seviyelerde bu ilişkinin var olup olmadığı ise Tablo 10'da gösterilmiştir:

	Derlem Türü	Çeviri İlişkisinin Belirtimi
Seviye II	Tek dilli tekil	-
	Tek dilli karşılaştırılabilir	-
	Çift dilli paralel	X
	Çift dilli karşılaştırılabilir	-
	Çok dilli paralel	X
Seviye III	Çok dilli karşılaştırılabilir	-
	Çeviri tekil	-
	Çeviri olmayan tekil	-
	Tek yönlü çift dilli paralel	X
	Çift yönlü çift dilli paralel	X
	Tek kaynak dilli çok dilli paralel	X
	Çift kaynak dilli çok dilli paralel	X
Seviye IV	Çok kaynak dilli çok dilli paralel	X
	Tek kaynak dilli çeviri	-
	Çift kaynak dilli çeviri	-
	Çok kaynak dilli çeviri	-

Tablo 10. Laviosa'nın tipolojisinde çeviri ilişkisinin belirtimi.

Bu tablodan da görülebildiği gibi, çeviri metinler arası ilişkinin belirtimi yalnızca paralel derlem türlerinde bulunmaktadır. Zaten bir derlemin paralel olmasını sağlayan en temel özellik de kaynak ve çeviri metin arasındaki bağlantının tanımlanmış olmasıdır.

Özgün ve çeviri metinler arası ilişkinin belirtimini Zanettin tipolojisinde değerlendirdiğimizde ise yine yalnızca paralel derlemlerde bu belirtimin bulunduğu Tablo 11'den de anlaşılabilmektedir:

	Çeviri İlişkisinin Belirtimi
Tek dilli karşılaştırılabilir	-
Çift / çok dilli karşılaştırılabilir	-
Çift / çok dilli paralel	X
Çift / çok dilli, çift yönlü, paralel karşılıklı	X

Tablo 11. Zanettin'in derlem tipolojisinde çeviri ilişkisinin belirtimi.

Bahsedilen her iki tipoloji de çeviri ilişkisinin belirtimi açısından birlikte ele alındığında, birbirinden farklı üç temel derlem türü olduğu görülebilmektedir. Bunlar:

- Paralel derlemler,
- Karşılaştırılabilir derlemler ve
- Çeviri ya da çeviri olmayan tekil derlemlerdir.

Bu derlem türlerinden çeviri tekil derlemler yalnızca çeviri metinleri, çeviri olmayan tekil derlemler ise yalnızca çeviri olmayan özgün metinleri barındırabilmektedir. Bu

noktadan hareketle, genel amaçlı başvuru derleminin bu iki derlemin özelleşmiş bir hali olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Özgün bir metin ve çevirisi arasındaki ilişki tek yönlüdür ve bu ilişkide özgün metin kaynak, çeviri metin ise erek konumunda yer almaktadır. Paralel derlemlerde bu ilişki, açık bir şekilde metinler arasında çevirinin yönünü betimleme amacıyla kullanılmaktadır. Bir paralel derlemde, çeviri yönü tek yönlü olabileceği gibi çift ya da çok yönlü de olabilir. Burada çift yönlü olmaktan kastımız, çeviri ve özgün metinler arası ilişkinin çift yönlü belirtimi değildir. Çift yönlü paralel bir derlemle belirtilmek istenen, derlemin en az bir tane A dilinde özgün metin ve B dilinde çevirisini içerirken, aynı zamanda en az bir tane B dilinde özgün metin ile A dilinde çevirisini de içermesi gerektiğidir. Çok yönlülük ise dil çiftlerinin sayısının artışıyla ortaya çıkan bir durumdur.

Burada değinilmesi gereken bir diğer konu da derlemin dil sayısının derlem yapısıyla olan bağlantısıdır. Tek dilli bir derlem A dilinde özgün ya da çeviri metinleri içerebilirken, çift ya da çok dilli bir derlemde dil sayısının arttığı anlaşılr. Bu durum derlemin temel yapısını etkilememekle birlikte, araştırma amaçları doğrultusunda ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Bu değerlendirmeler ışığında derlemin çok dilli ya da çok yönlü olmasının, derlemin yapısal bir özelliği olmadığı, sadece barındırdığı metinlerden ve bunlar arası ilişkilerden ötürü ortaya çıkan olgular olduğu özellikle vurgulanması gereken bir noktadır.

İncelenen bu tipolojilerden çıkarılabilecek en önemli sonuç, derlem türleri arasındaki ayrışmanın, derlemlerin içerdikleri metinlerin içsel ve ilişkisel özelliklerinden ötürü ortaya çıktığıdır. Örneğin, A ve B'nin iki farklı derlem olduğu ve bu derlemlerin her ikisinin hem özgün hem de çeviri metinler içerdği bir durumu düşünelim. Bu iki derlem, içerdikleri metinlerin çeviri bağlamında değerlendirilmesi üzerinden, hem karşılaştırılabilir hem de paralel derlem olabilme şansına sahiptir. Ancak, B derleminde metinler arası çeviri ilişkisinin de kodlandığını varsayarsak, B derleminin paralel bir derlem olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Daha önce de belirtildiği gibi, özellikle Laviosa'nın derlem tipolojisine bakıldığında, betimlediği derlem türlerini ayrıştırırken göz önüne aldığı içsel özelliklerin sayısının

oldukça fazla olduğu söylenebilir. Alanda yapılan çalışmalar ve incelenen olgular değişip geliştikçe, yeni bir tipolojinin tanımlanmaya çalışılacağı ve bu nedenle, belirlenen özelliklerin sayısının artabileceği; sonuç olaraksa derlem tipolojisinin kapsam açısından genişlemesinin kaçınılmaz olacağı öngörülebilir. Bu durumda araştırmacılar gittikçe karmaşıkleşan bir derlem tipolojisiyle karşı karşıya kalabileceklerdir.

Zanettin'in tipolojisinde ise daha az özellik dikkate alınmış ve daha genel bir yapı ortaya konmuştur. Ancak, her iki tipoloji de halihazırda kullanılan derlemelerin sınıflandırılması ve bu derlemelerin özelliklerinin ortaya konması amacıyla oluşturuldukları için yeterli düzeyde kapsayıcı olamamaktadır. Araştırma amaçları değıştikçe özelleşmiş derlem türleri de artacak ve bu derlem tipolojileri, derlemin yapısal özelliklerini betimlemede yetersiz kalacaktır.

Bir derlem tipolojisi ortaya koymak, yani hali hazırda var olanı betimlemek yerine, var olan ve gelecekte ortaya çıkabilecek derlem türlerinin betimlenebilmesini sağlamak amacıyla çeviribilime yönelik derlemelerin temel yapıtaşlarını tanımlamanın, betimleyici bir metodoloji ortaya çıkarmak açısından daha yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bu amaçla öncelikli olarak derlemleri oluşturan metinlerin tanımlanması gerektiğini düşünüyoruz.

5.3.2. Metinlere Çeviribilim Odaklı Bir Bakış

Bir metin, yaşam döngüsüne derlemin dışında başlar ve derleme eklenmesi durumunda, derlemdeki diğer metinler ile etkileşerek kendi konumunu bulur. Derlem dışındaki bir metni çeviriye yönelik bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, söz konusu metnin dört farklı durumda bulunabileceğini söyleyebiliriz. Bunlar, metnin:

- Tamamen özgün dilde olma durumu,
- Tamamen çeviri olma durumu,
- Kısmen çeviri (ya da kısmen özgün) olma durumu, ve
- Çeviri ya da özgün olduğunun bilinmediği durumdur.

Yukarıda değinilen, bu durumlar derlem tasarımı açısından ele alındığında, metinleri incelerken bütünsel ya da parçalı bir yaklaşım izlenebileceği ortaya çıkmaktadır. Bütünsel bir yaklaşımla derlem tasarımı yapılırken, derleme yalnızca tamamı özgün ve / veya çeviri metinler eklenebilir. Parçalı yaklaşımda ise derlem yalnızca metin parçalarını içerebilecek şekilde tasarlanmalıdır. Günümüzde kullanılan çoğu derlem bütünsel yaklaşımla oluşturulmaktadır. Parçalı yaklaşım ise daha çok çeviri belleklerinin yapısını yansıtmaktadır.

Ancak, her iki yaklaşımı birleştirerek, metin bütünlüğü açısından karma bir derlem modeli oluşturulması, derlemler üzerinde yapılabilecek araştırmaların kapsamını da genişletebilecektir. Bu karma tasarım, derleme eklenecek her metnin ilk aşamada bir bütün olarak kabul edilmesi ve metin derleme eklendikten sonra ayrılması gereken alt parçaların metin içi işaretlemelerle belirtilmesini kapsamaktadır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında metinlerden çeviri ya da özgün şeklinde söz edilirken, bir üst bakış açısıyla bütünsel değerlendirme yapıldığını söylemek uygun olacaktır.

Bir derlem oluşturulurken derlemin amacı ve üzerinde yapılabilecek çalışmalara göre bir tasarım yapılır. Çeviriye yönelik hazırlanan bir derlem tasarımı da bu şekilde olmalı ve içerisine dahil edilecek tüm derlem türleri çeviribilim odaklı bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Bu çalışmada betimlenen derlem tasarımında da modele dahil edilecek olan paralel, karşılaştırılabilir ve genel amaçlı derlemleri çeviri çalışmalarına yönelik bir yaklaşımla incelemek gereklidir.

Metinlere bütünsel bakış açısını bu noktada tekrar ele aldığımızda, metinlerin taşıyabileceği ilk özelliğin özgün ya da çeviri olmaları durumu olduğunu söyleyebiliriz. Bu özelliği metinlere ilişkin bir parametre olarak değerlendirdiğimizde, bir metnin bu parametresinin özgün ya da çeviri olmak üzere, iki farklı değer alabileceği yorumunu yapabiliriz. Çeviriye yönelik bir derlemde bulunan bir metnin, özgün dilinde yazılmış olması ya da özgün dilden bir erek dile çeviri olması, derleme eklenecek o metin için öncelikli değerlendirme ölçütü olmalıdır.

Derlem dışında bulunan özgün ya da çeviri bir metin, derleme dahil edilmesinin ilk aşamasında doğrudan başka bir özgün ya da erek metinle bağlantılı olamaz. Çevirisi olan özgün bir metin derleme eklenirken erek metniyle eş zamanlı olarak eklenemez. Başka bir deyişle, kaynak ve erek metnin eşzamanlı olarak derleme eklenebilmesi mümkün değildir. Öncelikli olarak genellikle kaynak metin eklenip, ardından erek

metin eklenerek aralarındaki çeviri bağlantısının belirtimi yapılır. Bunun yanında, derleme eklenen özgün dilde bir metnin çevirisi yapılmamış olabileceği gibi herhangi bir dile yapılmış çevirisi de derleme eklenmeyecek olabilir. Bu nedenle, derleme eklenme süreci tamamlanan ve özgün dilinde olduğu bilinen bir metnin ilk aşamada erek metinle bağlantısı işaretlenmez.

Bu durum erek metinler için de geçerlidir. Bir erek metin derlemde kaynak metni ile birlikte bulunabileceği gibi, kaynak metni derleme henüz eklenmemiş; ya da derleme hiçbir zaman eklenmeyecek olabilir.

Bahsedilen bu olgu, bir metnin başka bir metinle çeviri bağlantısı olup olmadığının, derlemdeki metinler için işaretlenmesi gereken bir diğer parametrik özellik olduğunu ortaya koymaktadır. Makine çevirisi sistemlerini geliştirilmesi ve hesaplamalı dilbilim çalışmalarına yönelik olarak tasarlanan derlemlerde genellikle işaretlenmeyen bu parametre, çeviri çalışmalarına yönelik olarak hazırlanan derlemlerde mutlaka bulunmalıdır. Bu tip bir derlemde, kaynak metin erek metniyle birlikte bulunuyorsa paralel bir derlem ortaya çıkmaktadır. Aynı durum, bir erek metnin kaynak metniyle birlikte derleme dahil edilmesiyle de oluşabilir.

Derleme dahil edilen bir metnin derlemdeki başka metinlerle çeviri ilişkisi içinde olması, yani özgün ve çeviri metnin derlemde birlikte olup aralarındaki bağlantının da tanımlı olması, her iki metnin de çeviri açısından temel bir özelliği taşımasını gerektirir. Bu özellik de metnin kaynak ya da erek metin konumunda olmasıdır.

Özgün dilde yazılmış bir metin, derlemde çevirisi ya da çevirileriyle birlikte bulunuyorsa ve aralarındaki çeviri ilişkisi de işaretlenmiş ise, özgün metin kaynak metin konumunda olacaktır. Çeviri bir metin için ise bu durum, metnin erek konumda bulunması anlamına gelecektir. Çeviri araştırmaları açısından oldukça önemli olan bu olgunun, yine derlemde bir parametre olarak işaretlenmesi gereklidir.

Bu noktaya kadar derlemdeki metinlerle ilgili belirtilmesi gereken üç temel parametreyi ortaya koymaya çalıştık. Bu parametreler özetle şunlardır;

Metnin,

- Çeviri ya da özgün olma durumu,

- Derlem içinde başka bir metinle çeviri ilişkisi içinde olma durumu, ve
- Bir çeviri ilişkisi varsa bu ilişkide kaynak ya da erek konumunda olma durumudur.

Önerdiğimiz derlem modelinin, çeviribilim araştırmacıları ve çevirmenler tarafından işlevsel ve etkin bir biçimde kullanılabilmesi için, derlem tipolojisinde başlangıç noktası “metin” olarak belirlenmiştir. Dilbilimsel çalışmalara yönelik olarak hazırlanan derlemlerde odak noktası, sözcük ve sözcüğü oluşturan bileşenler iken, çeviri çalışmalarında kullanılmak üzere tasarlanan derlemlerin çıkış noktasının, metnin derlem içinde alacağı konum ve diğer metinlerle ilişkisi olması gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle, bu çalışma kapsamında derlem tipolojisi, metin temelli bir düzleme oturtulmaya çalışılmış, böylece daha işlevsel bir derlem sınıflandırmasının mümkün olabileceği varsayılmıştır.

5.4. Çeviri Odaklı Metin Tipolojisi

Bu parametrelerin ilk ikisi (metnin çeviri olma durumu ve derlem içi çeviri ilişkisi durumu) iki farklı değer alabilirken, üçüncü parametre (metnin derlem içi çeviri ilişkisinde konumu) üç farklı değer alabilmektedir ve derleme dahil edilmiş bir metin için bu parametrelerin hepsi belirtilmiş olmalıdır. Parametrelerin aldıkları değerler üzerinden on iki farklı birleşim oluşabilse de bu birleşimlerden yalnızca beşi derlemde konumlanabilecek metinleri ifade etmektedir. Tablo 12’de bu olası beş metin durumu verilmiştir.

	Metnin Çeviri Olma Durumu		Derlem İçi Çeviri İlişkisi Durumu		Derlem İçi Çeviri İlişkisinde Konumu			Adlandırma
	Çeviri	Özgün	İlişkili	İlişkisiz	Kaynak Konumda	Erek Konumda	Konum Yok	
1	-	X	-	X	-	-	X	<i>Potansiyel Kaynak Metin</i>
2	X	-	-	X	-	-	X	<i>Potansiyel Erek Metin</i>
3	-	X	X	-	X	-	-	<i>Kaynak Metin</i>
4	X	-	X	-	-	X	-	<i>Erek Metin</i>
5	X	-	X	-	X	-	-	<i>Kaynak – Erek Metin</i>

Tablo 12. Çeviri odaklı metin tipolojisi ve metinlerin özellikleri.

Tablo 12’de derlem modeli için belirlenen parametrelerin aldığı değerlere göre verilen metin tipleri, çeviri çalışmalarına yönelik bir derlem içinde bulunabilecek bütün durumları temsil etmektedir. Ortaya konulan bu yapı dikkate alınarak elde edilen bir derlem tasarımı, derleme eklenen bir metnin derlem içerisindeki yaşam döngüsü de betimlenebilmektedir. Bu nedenle, bu metin tiplerini açıkladığımızda derlem modelinin yapısına ilişkin ana hatları da ortaya koymuş olacağız.

Tabloda verilen birinci tip, yani ***potansiyel kaynak metin***, yalnızca özgün dilinde olduğu bilinen derleme eklenen herhangi bir metindir. Bu tipteki bir metnin derleme eklenme işlemi, derlem içinde ya da dışındaki başka bir metinle çeviri ilişkisi belirtilmeden gerçekleştirilir. Bu nedenle söz konusu metnin derlem içi çeviri ilişkisi parametresinde konumu belirtilmez.

İkinci tip metin, yani ***potansiyel erek metin***, temel bilgi olarak yalnızca çeviri olduğu kesin olarak bilinen ve bu şekilde derleme eklenen herhangi bir metindir. Kaynak metninin derlem içinde olması gerekmeyen bu tipteki metinler için derleme eklenme anında çeviri ilişkisi belirtilmez. Bu nedenle de bu tür metinler, çeviri ilişkisi açısından herhangi bir konuma sahip olmazlar.

Çeviriye yönelik bir derleme eklenen özgün dilde yazılmış bir metnin, yani potansiyel kaynak metnin, erek metni kendisinden önce derlemde olabileceği gibi, kendisinden sonra da derleme eklenebilir. Potansiyel kaynak metin olarak derleme eklenen bir metnin erek metni de derleme eklendiğinde bu iki metnin eşlenmesi yoluyla bu metnin tipi ***kaynak metin*** tipine dönüşür. Bu durum, derlemdeki potansiyel erek metinlerden

birinin kaynak metninin derleme eklenmesiyle de ortaya çıkabilir ve yeni eklenen metin bu kez derlemde kaynak metin olarak konum bulur.

Kaynak ve erek metnlerin derlem içinde eşlenmesi ile kaynak metin tipine geçiş olurken, aynı zamanda erek metnler de derlem içinde konumlanmış olur. Yani, bir potansiyel erek metni derleme eklediğimizde, kaynak metni kendisinden önce derlemde ise bu iki metnin birbiriyle eşlenmesi ile potansiyel erek metin, **erek metin** tipine dönüşür ve çeviri ilişkisinde erek konumunu alır. Bu şekilde, potansiyel kaynak metin de kaynak metin tipini alırken aynı zamanda çeviri ilişkisi açısından kaynak konumuna yerleşmiş olur.

Bazı durumlarda çeviriler bir erek metinden başka bir erek metnin üretilmesi şeklinde de gerçekleştirilebilir. Bu durumda, bir ara dil üzerinden çeviri yapılmış demektir. Böyle bir durumda, ara dile yapılmış olan çeviri özgün dilden çeviri olduğu için erek metin; kendisinden çeviri yapıldığı için de kaynak metin olacaktır. Yani, bu metin, aynı zamanda hem kaynak hem de erek metin konumundadır. Çeviriye yönelik bir derlemde, erek metin konumunda bulunan bir metnin, kendisinden yapılan çevirisi de derleme eklenirse, bu metin derlemde erek metin tipinden **kaynak-erek metin** tipine geçiş yapar.

Yukarıda betimlenen metin tipleri ile aralarındaki geçişler göz önüne alındığında, çeviriye yönelik tasarlanan bu derlem modelinin devingen içsel yapısı da ortaya çıkmış olur. Derleme giren özgün bir metin Potansiyel Kaynak Metin tipinden Kaynak Metin tipine geçiş yaparken, derlem içinde bir çeviri ilişkisine dahil olarak bu ilişkide kaynak konumunu kazanır. Potansiyel Erek Metin tipindeki bir metin de Erek Metin tipine geçiş yapabilir ve derlem içi çeviri ilişkisi özelliği olarak erek konumunu kazanır.

Erek Metin tipinde bulunan bir metnin çevirisi de derleme eklendiğinde tipi Kaynak-Erek Metin olur ve çeviri ilişkisinde ikinci bir konum, yani kaynak konumunu kazanır. Böyle bir durumda, ilgili metnin derlemde iki farklı çeviri ilişkisi içinde yer aldığıının belirtilmesi gerekir.

Potansiyel Erek Metin tipindeki bir metin de Kaynak-Erek Metin tipine geçiş yapabilir. Bu durum kaynak metni derlemde olmayan bir erek metnin kendisinden yapılan çevirisinin derleme eklenmesi durumunda oluşur.

Derlem içindeki metinler arası ilişkilerin devingen yapısından dolayı ortaya çıkan bu durumlar, derlemdeki bir metnin en az bir metin tipine dahil olmasını gerektirmektedir. Birden çok çeviri ilişkisi içinde bulunan bir metin, dahil olduğu her ilişkiden kazanmış olduğu metin tipi özelliklerini ayrı ayrı taşır. Örneğin, derleme eklenen bir B çeviri metni öncelikle Potansiyel Erek Metin tipinde olur. B metninin kaynak metni olan A metninin derleme önceden eklenmiş olması (ya da sonradan eklenmesi), B metninin tipini Erek Metin haline dönüştürür. B metninden çevrilmiş olan bir C metni de derlemde ise (ya da sonradan eklenirse), B metni ikinci çeviri ilişkisinden ötürü ek olarak Kaynak-Erek Metin özelliğini de kazanır. Dolayısıyla, derlem içinde bir metnin konumu mutlak değildir. Metnin derlem içindeki konumu, diğer metinlerle girdiği çeviri odaklı ilişkilere göre şekillenebilir ve değişebilir.

Ortaya konan bu beş temel metin tipi ve bunlar arasındaki ilişkiler, literatürde çeviri çalışmaları için kullanıldığı belirtilen derlemlere de uygulanabilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı doğrudan çeviri çalışmalarına yönelik bir derlem modeli ortaya koymak olarak tanımlanmış olup, bu amaç doğrultusunda oluşturulacak modelin literatürdeki diğer derlem çalışmalarını da kapsayacak şekilde olması planlanmıştır. Bu nedenle bu bölümde ilk olarak, ortaya konan metin tiplerinin, önceki bölümlerde bahsedilen Laviosa ve Zanettin tipolojilerinde değinilen derlemleri oluşturmada yeterli olup olmayacağını irdelenmiştir.

Laviosa, tipolojisinin ilk seviyesinde derlemlerde kapsanan metinlerin taşıdıkları metin tipi özelliklerinden bağımsız olarak, derlemlerdeki metinlere yönelik olarak uygulanan kısıtların ortaya çıkardığı derlem sınıflarını ortaya koymuştur. Bu nedenle, Laviosa tipolojisinin ilk seviyesi bu bölümde değerlendirme dışında kalmaktadır. Tablo 13'te, belirtilen tipolojinin ikinci seviyesinden itibaren derlem türlerinin metin tiplerine göre değerlendirilmesi verilmiştir:

	Derlem Türü	1	2	3	4	5	Derlem Sınıfı
Seviye II	Tek dilli tekil	X	X	-	-	-	A
	Tek dilli karşılaştırılabilir	X	X	-	-	-	A
	Çift dilli paralel	-	-	X	X	X	B
	Çift dilli karşılaştırılabilir	X	-	-	-	-	C
	Çok dilli paralel	-	-	X	X	X	B
Seviye III	Çok dilli karşılaştırılabilir	X	-	-	-	-	C
	Çeviri tekil	-	X	-	-	-	D
	Çeviri olmayan tekil	X	-	-	-	-	C
	Tek yönlü çift dilli paralel	-	-	X	X	X	B
	Çift yönlü çift dilli paralel	-	-	X	X	X	B
	Tek kaynak dilli çok dilli paralel	-	-	X	X	X	B
	Çift kaynak dilli çok dilli paralel	-	-	X	X	X	B
Seviye IV	Çok kaynak dilli çok dilli paralel	-	-	X	X	X	B
	Tek kaynak dilli çeviri	-	X	-	-	-	D
	Çift kaynak dilli çeviri	-	X	-	-	-	D
	Çok kaynak dilli çeviri	-	X	-	-	-	D

Tablo 13. Laviosa tipolojisinin çeviri odaklı metin incelemesi⁷².

Tablodan görülebileceği üzere, derlem modelimizde ortaya koymuş olduğumuz beş metin tipi, Laviosa tipolojisindeki derlem türlerinin tamamını oluşturmaya yetmektedir. Tablodaki derlem türleri, barındırabilecekleri metin tipleri açısından sınıflandırıldığında, aynı tipte metinleri içeren dört farklı derlem sınıfından bahsedilebileceği de görülmektedir. Bu derlem sınıfları şunlardır:

- A: Tek dilli derlem (tekil ya da karşılaştırılabilir)
- B: Paralel derlem (çift dilli, çok dilli, tek yönlü çift dilli, çift yönlü çift dilli, tek kaynak dilli çok dilli, çift kaynak dilli çok dilli, çok kaynak dilli çok dilli)
- C: Karşılaştırılabilir derlem (çift dilli, çok dilli, çeviri olmayan tekil)
- D: Çeviri derlemleri (tek kaynak dilli, çift kaynak dilli, çok kaynak dilli)

Ortaya koymuş olduğumuz metin tiplerini, Zanettin'in tipolojisi üzerinden değerlendirdiğimizde ise Tablo 14'teki gibi bir durum oluşmaktadır:

⁷² 1: Potansiyel kaynak metin, 2: Potansiyel erek metin, 3: kaynak metin, 4: Erek metin, 5: Kaynak-erek metin

	1	2	3	4	5
Tek dilli karşılaştırılabilir	X	X			
Çift / çok dilli karşılaştırılabilir	X				
Çift /çok dilli paralel			X	X	X
Çift / çok dilli, çift yönlü, paralel karşılıklı			X	X	X

Tablo 14. Zanettin tipolojisinin çeviri odaklı metin incelemesi.

Tablo 14'ten de görülebildiği üzere, tanımlamış olduğumuz metin tipleri Zanettin'in derlem tipolojisinde yer alan tüm derlem türlerini betimlemeye yetmektedir.

5.5. Metin Tipolojisi Tabanlı Derlem Modeli

Laviosa ve Zanettin tarafından önerilen iki farklı derlem tipolojisini, içerdikleri metin tipleri açısından inceledikten sonra, bu çalışmada oluşturulan derlem modelinin içereceği derlem türleri ve yapılarını ayrıntılı biçimde açıklamamız gerekir. Bu tez çalışmasında sunulan derlem modeli, doğrudan belirli derlem türlerine yönelik olarak tasarlanmış derlem tipolojilerinden ayrışır. Önerdiğimiz derlem modelinin temel yapısı, belirli bir derlem tipolojisi oluşturmaya gerek kalmadan, şimdiye kadar çeviri çalışmalarında kullanılan ve gelecekteki çalışmalarda da kullanılabilecek farklı derlem türlerini oluşturmaya olanak sağlayacak biçimde tasarlanmıştır. Bu çalışmada, derlem türlerinin tipolojiler ile birbirlerinden ayrıştırılması yerine, derlem türlerini oluşturmada kullanılabilecek metin tipleri ve özelliklerini belirleme hedefi güdülmüştür. Böylece ortaya çıkan model, bir derlem tipolojisinden öte, çeviri çalışmalarına yönelik bir derlem içi metin tipolojisi olmuştur. Bu tipoloji içindeki metin tipleri, çeviri çalışmalarına yönelik olarak yapılacak herhangi bir derlem araştırması için oluşturulacak derlem türleri yapı taşları olacak şekilde tasarlanmaya çalışılmıştır.

Önceki bölümde değinilen derlem tipolojileri de göz önüne alındığında, çeviri çalışmalarında kullanılan derlem türlerinin iki temel sınıfa ayrılacağı görülmektedir. Bu derlem sınıfları:

- Paralel derlemler ve
- Karşılaştırılabilir derlemlerdir.

En basit tanımlamayla paralel derlemeler, kaynak dildeki metinler ile bu metinlerin erek dildeki çevirilerini içeren ve kaynak – erek metin ilişkisine odaklanılan derlemelerdir. Çeviri çalışmalarında paralel derlemeler, farklı amaçlarla karşılaştırmalı incelemeler ve çözümlemeler yapılmasında kullanılır. Paralel derlemeler, çeviri işlemlerinin gözlemlenmesi, çeviri yöntemleri ve çevirmen kararlarının saptanması, erek dilde eşdeğer ifadelerin bulunması gibi amaçlarla kullanılabilir. Paralel derlemeler doğaları gereği, çift ya da çok dillidir ve bu tür derlemelerde, araştırma amacına uygun şekilde, metin ya da metin bölümleri hizalanmış durumdadır.

Karşılaştırılabilir bir derlem ise, belirli bir amaç doğrultusunda aynı ya da benzer ölçütler (konu alanı, metin türü, dil düzeyi vb.) göz önüne alınarak derlenen metinlerden oluşturulur. Bu tür derlemeler tek ya da çok dilli olabilir. Tek dilli karşılaştırılabilir derlemeler bir dildeki özgün ve çeviri metinleri birlikte içerirken, metinler arası ilişkilerde, metinlerin birbirlerinin çevirisi olma ilişkisi göz ardı edilir. Çok dilli karşılaştırılabilir derlemelerde ise tek dilli derlemelerden farklı olarak derlemi oluşturan metinlerin dilleri açısından çeşitlilik artırılır. Çok dilli karşılaştırılabilir derlemeler de çeviri ve özgün metinleri içerecek şekilde oluşturulabilmektedir. Çeviribilim araştırmalarında karşılaştırılabilir derlemeler çoğunlukla çeviri metinleri özgün metinlerden ayıran özelliklerin; başka bir deyişle, çeviri tümellerinin saptanmasında kullanılmaktadır.

Paralel ve karşılaştırılabilir derlemeler, içerdikleri metin tipleri üzerinden değerlendirildiğinde, aralarındaki en büyük ayrımın metinler arası çeviri ilişkilerinin betimlenmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışındaki bütün ayırıcı özellikler araştırmacıların amaçları doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, iki farklı derlem türü arasındaki sınırların keskin hatlı bir derlem tipolojisi oluşturabilecek netlikte çizilemeyeceğini de göstermektedir. Başka bir deyişle, daha önce de belirttiğimiz gibi, çeviri çalışmalarına yönelik derlem araştırmalarında derlem tipolojisinden çok, derlemelerin içereceği metinler ve tipleri önem kazanmaktadır. Birbirlerinden ayırık biçimde tanımlanmaya çalışılan paralel ve karşılaştırılabilir derlemeler içerdikleri metin tipleri açısından çakışmalar barındırmakta ve bu durum da derlem türünün değil; metin tipinin öne çıkarılması gerektiğini göstermektedir.

Dil çalışmalarında kullanılan bir diğer derlem türü olan genel amaçlı başvuru derlemeleri ise tek dilli olarak oluşturulsa da içereceği metinlerin özgün ya da çeviri

olması açısından bir kısıtlama yoktur. Bu durum, aynı şekilde genel amaçlı bir derlemi de diğer derlem türlerinden keskin biçimde ayırmayı zorlaştırır.

Derlem türleri arasında görülen ve özgün – çeviri metin değerlendirmesiyle ortaya çıkan çakışmalar, öne sürdüğümüz metin tiplerinin her birinin, bir derlem türünden değil de bir çeviri özelliğinden dolayı oluşturulmasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Ortaya koyduğumuz metin tiplerinden iki tanesi özgün, üç tanesi de çeviri metinlerdir. Bu metin tiplerinden, potansiyel kaynak ve potansiyel erek metinler birbirlerine bir çeviri ilişkisi betimlemesiyle bağlanmadıkları için paralel derlemlerde bulunamasa da, derlem oluşturma süreci içinde tip değiştirerek paralel derleme katılabilirler. Kaynak, erek ve kaynak-erek metinler ise çeviri ilişkisi içerdikleri için paralel derlemlere özgü görünseler de, karşılaştırılabilir ve genel amaçlı derlemlerde de bulunabilirler. Önerdiğimiz modelle, bir derlem araştırmacısının, metin tipi ne olursa olsun, istediği bir metni çeviri ya da özgün olması açısından ele alarak, uygun gördüğü derlem örneklemini oluşturabilme esnekliğine sahip olması sağlanabilecektir.

Paralel derlemleri yalnızca metinler arası çeviri ilişkisinin belirtilmiş olması açısından değerlendirdiğimizde, önerdiğimiz metin tiplerinin bu derlem türünde bulunma durumları Tablo 15’te verilmiştir:

	Paralel Derlem
<i>Potansiyel Kaynak Metin</i>	-
<i>Potansiyel Erek Metin</i>	-
<i>Kaynak Metin</i>	X
<i>Erek Metin</i>	X
<i>Kaynak – Erek Metin</i>	X

Tablo 15. Metin tiplerinin paralel derlemde konumları.

Karşılaştırılabilir bir derlemin hem özgün hem de çeviri metinleri içerebileceği düşünüldüğünde, beş metin tipinin de araştırma amacına paralel olarak, çeviri ilişkisi göz ardı edilerek karşılaştırılabilir bir derleme eklenebileceği açıktır. Tablo 16’da bu olgu üzerinden metin tipleri ve karşılaştırılabilir derlemde bulunabilme durumları verilmiştir:

	Karşılaştırılabilir Derlem
<i>Potansiyel Kaynak Metin</i>	X
<i>Potansiyel Erek Metin</i>	X
<i>Kaynak Metin</i>	X
<i>Erek Metin</i>	X
<i>Kaynak – Erek Metin</i>	X

Tablo 16. Metin tiplerinin karşılaştırılabilir derlemde konumları.

Genel amaçlı bir derlem de karşılaştırılabilir derlemde olduğu gibi metin tiplerinin tümünü seçime bağlı şekilde bünyesinde barındırabilir. Araştırmacı böyle bir esnekliğe sahip olsa da, temel derlem türlerini oluşturmada referans olması açısından paralel ve karşılaştırılabilir derlemlerin iç yapısını ortaya koyduğumuz metin tipleriyle aynı düzlemde incelemek uygun olacaktır. Sonraki bölümde derlem modeline dahil edilebilecek derlem türlerine ilişkin özellikler ve bu derlem türlerinin iç yapısı, önerdiğimiz metin tipolojisine bağlı kalınarak incelenmiştir.

5.5.1. Model Kapsamındaki Derlem Türleri

Daha önceki bölümlerde çeviribilim araştırmaları için kullanılabilecek en uygun derlem türlerinin **paralel** ve **karşılaştırılabilir derlemler** olduğundan söz etmiştik:

Çeviri normları/tümellerine ilişkin bir araştırmada yüzeysel nicel verilere güvenmek yanıltıcı olabilir. Edinilen bilgi ve varsayımlar karşılaştırılabilir derlemler üzerinde yapılan incelemelerden çıkan sonuçlardan doğmalıdır ve bu sonuçlar paralel metinlerin bileşenleri ve / veya kaynak ve erek dildeki referans derlemler ve erişilebilir diğer bağlamsal bilgilerle karşılaştırılarak titiz bir incelemeye tabi tutulmalıdır. İşlevsel olarak, üç aşamalı bir derlem yapısı öneriyorum (A dilinde kaynak metinler, B dilinde erek metinler ve B dilinde karşılaştırılabilir / referans metinler). Bu yapı, çeviri dilinin ayırıcı özelliklerine ışık tutacak bir çıkış noktası olacaktır (Bernardini, 2011: 12).

Bu nedenle, derlem modelinde hem paralel hem de karşılaştırılabilir alt derlemlerin yüklenebilmesini mümkün kılan ayarlamaların yapılması gerektiği öngörülmektedir. Büyük boyutlu tek dilli derlemler günümüzde yaygınlık kazanmış araştırma araçlarıdır. Ancak paralel derlemler açısından aynı durum söz konusu değildir. Bu nedenle, erişilebilir güncel paralel derlemler oluşturmak çeşitli konularda yapılacak çeviribilim araştırmalarına katkı sağlayabilecektir. Aynı zamanda paralel derlemin erek metinlerden oluşan alt derlemi ile aynı dilde özgün metinlerden oluşan alt derlem

birleştirilerek karşılaştırılabilir derlemler oluşturulabilir; yani paralel derlemler karşılaştırılabilir derlemlerin oluşturulmasına da böylece katkıda bulunmuş olur. Aşağıda, derlem modeline eklenebilecek şekilde hazırlanmış metin parçaları görülmektedir. Bu metin parçaları, *AnadoluJet* tarafından her ay iki dilde yayınlanan *AnadoluJet Magazin* adlı uçuş dergisinden alınmıştır. Örneklerde, kaynak dil Türkçe, erek dil ise İngilizcedir:

NOHUT ÇORBASI (Kaynak Metin)	CHICKPEA SOUP (Erek Metin)
Malzemeleri: 2 su bardağı haşlanmış ve kabukları çıkarılmış nohut, 5-6 su bardağı tavuk veya et suyu, 1 çorba kaşığı birazcık suda açılmış nişasta, 1 çay kaşığı tarçın, yeterince tuz.	Ingredients: 2 cups boiled, blanched chickpeas, 5-6 cups chicken or beef broth, 1 tbsp. starch dissolved in a small amount of water, 1 tsp. cinnamon, salt to taste.
HAZIRLANIŞI: Haşlanmış nohutları çatalla veya mikserde ezin. Daha sonra kaynar tavuk suyunu koyun. Kısık ateşte kaynatın. Tuzunu koyun. İyice ezilen çorbaya kıvam artırması için azıcık suda açılmış nişastayı ilave edin.	PREPARATION: Mash the boiled chickpeas with a fork or using a mixer. Add boiling broth and simmer on low heat. Add salt. To thicken the soup, which should be at a very fine consistency now, add starch dissolved in a small amount of water.
İneceğine yakın tarçını ilave edip altını kapatın. Servis yaparken limon parçalarıyla servis yapın.	Add cinnamon when nearly done and remove from heat. Serve with lemon slices.

Tablo 17. Paralel metin örneği⁷³.

Tablo 17’de verilen örnekte, tümce düzeyinde eşleştirilmiş paralel bir derlem parçası görülmektedir. Aynı konu alanında daha çok sayıda erek metnin, kaynak metinleriyle paralel derlem üzerinde karşılaştırılmasıyla, uygulanan çeviri yöntemleri saptanabilir ve geneli temsil edebileceği düşünülen ve derlem üzerinde sık karşılaşılan yöntemler belirlenerek bütüne ilişkin genellemelere gidilebilir. Paralel derlem üzerinde incelemeler yapılarak, profesyonel çevirmenler tarafından kullanılan çeviri örüntüleri ya da kalıpları saptanabilir; çeviri işlemleri gözlemlenebilir.

⁷³ https://issuu.com/skylifemagazine/docs/201208_a4ac7f2ee3fd3a

Paralel derlemeler, başta özel alan çevirisi dersleri olmak üzere, çeviri eğitiminde de alt derlemeler olarak kullanılabilir. Paralel derlemeler üzerinde araştırmalar yapan öğrenciler, çevirmen tercihleriyle yüzleşir. “Kaynak metin malzemesinin ne kadarı erek metne doğrudan aktarılmıştır”, “çeviride uyarlama ya da yerileştirme var mı”, “ekleme ve çıkarma yapılmış mıdır” gibi sorulara yanıt arayabilir. Öğrenciler, böylece profesyonel çevirmenlerin sorunlarla başa çıkma yöntemlerini de gerçek metinler üzerinde görmüş olur. Ayrıca, bilginin erek dile nasıl aktarıldığı, bilgi kaybı yaşanıp yaşanmadığı gibi birçok sorunun yanıtına ulaşılabilir. Öğrenciler, çeviri sürecinde aslında “ne olduğuna” ilişkin gözlem yaparak kendi çeviri yöntemlerini geliştirebilirler.

Paralel derlemeler, öğrencilerin çeviri süreçlerine katkı sunabilir, paralel derlemeler üzerinde yapılan derlem tabanlı çalışmaların sonuçları özel alan çevirisi derslerinin tasarımı ve işlenişinde de kullanılabilir. Baker’a göre paralel metinler üzerinde yapılan derlem tabanlı çalışmaların amaçlarından bir tanesi, “çevirmenlerin çeviri süreçlerinde karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıkabildiğine ilişkin nesnel bir yaklaşım oluşturmak ve ulaşılan kanıtları çevirmen adayları için gerçek modeller üretmek için kullanmaktır” (Baker, 1995: 231).

Tablo 18’de ise, karşılaştırılabilir bir derlem örneği görülmektedir. Aynı dilde erek metinler/çeviriler ve özgün metinlerden oluşturulan karşılaştırılabilir derlemeler aracılığıyla çeviri dilinin özellikleri, başka bir deyişle çeviri tümelleri veya düzenlilikleri saptanabilir. Karşılaştırılabilir derlemeler araştırmacı ve çevirmenlere katkı sunabilir. Derlem tabanlı çeviri çalışmalarında genellikle erek odaklı bir yöntem izlenmektedir ve bu nedenle bu tür incelemelerde sıklıkla karşılaştırılabilir derlemeler kullanılır. Daha önce de belirtildiği gibi bu derlemeler, bir dildeki çeviri/erek metinlerle, aynı dilde kaleme alınmış özgün metinleri içerir.

Tablo 18’de soldaki sütunda İngilizce çeviri metin, sağdaki sütunda ise aynı konuya ilişkin İngilizce yazılmış bir özgün metin yer almaktadır:

CHICKPEA SOUP	Red lentil, chickpea & chilli soup
Ingredients:	Ingredients
2 cups boiled, blanched chickpeas, 5-6 cups chicken or beef broth, 1 tbsp. starch dissolved in a small amount of water, 1 tsp. cinnamon, salt to taste.	2 tsp cumin seed, large pinch chilli flakes 1 tbsp olive oil, olive oil 1 red onion, chopped 140g red split lentils, 850ml vegetable stock or water 400g can tomatoes Tomato, whole or chopped 200g can chickpeas or ½ a can, rinsed and drained (freeze leftovers) small bunch coriander, roughly chopped (save a few leaves, to serve) 4 tbsp 0% Greek yogurt, to serve
PREPARATION:	Method
Mash the boiled chickpeas with a fork or using a mixer.	Heat a large saucepan and dry-fry the cumin seeds and chilli flakes for 1 min, or until they start to jump around the pan and release their aromas. Add the oil and onion, and cook for 5 mins. Stir in the lentils, stock and tomatoes, then bring to the boil. Simmer for 15 mins until the lentils have softened. Whizz the soup with a stick blender or in a food processor until it is a rough purée, pour back into the pan and add the chickpeas. Heat gently, season well and stir in the coriander. Finish with a dollop of yogurt and coriander leaves.
Add boiling broth	
and simmer on low heat.	
Add salt.	
To thicken the soup, which should be at a very fine consistency now, add starch dissolved in a small amount of water.	
Add cinnamon when nearly done and remove from heat.	
Serve with lemon slices.	

Tablo 18. Karşılaştırılabilir metin örneği⁷⁴.

Tabloya bakıldığında ilk dikkatimizi çeken, İngilizce erek metinde yemeğin nasıl yapılacağıyla ilgili bölümün başlığının *Preparation* (Hazırlanışı) olarak verilmesi; ancak İngilizce özgün metinde bu bölümün başlığının *Method* (Yöntem) olmasıdır. Türkçe özgün yemek tariflerinde bu bölüm genellikle "hazırlanışı" ya da "yapılışı" şeklinde ifade edilir. Bu durumda yukarıdaki örnek için, kaynak dil özelliklerinin erek dile müdahalesinden söz edilebilir. Bu özellik, daha fazla metin üzerinde sınırlırsa, belki de "müdahale" tümelini destekleyici sonuçlara ulaşılabilir. Sonuç olarak, karşılaştırılabilir derlemeler üzerinde benzer araştırmalar yapılarak çeviri metinlerin

⁷⁴ https://issuu.com/skylifemagazine/docs/201208_a4ac7f2ee3fd3a
<https://www.bbcgoodfood.com/recipes/333614/red-lentil-chickpea-and-chilli-soup>

kendine özgü özellikleri (yani çeviri normları); başka bir deyişle, “çeviri dili” (translationese) saptanmaya çalışılabilir.

Karşılaştırılabilir derlem oluşturma özelliğinin modele eklenmesi, özellikle Türkçe gibi elektronik ortamda İngilizceye göre çok daha az paralel metne sahip olan diller için oldukça önemlidir. Türkçe karşılaştırılabilir metin bulmak, paralel metin bulmaktan çok daha kolaydır. Modelin karşılaştırılabilir alt derlemi üzerinde sorgular yapan araştırmacı, çevirisinde kullandığı ifadelerin doğallığını ve günlük dilde kullanımını da sorgulamış olur. Böylece daha erek odaklı ve kabul edilebilir çeviriler üretebilir.

Karşılaştırılabilir derlem oluşturmak, paralel derlem oluşturmaktan daha kolaydır. Anadillerinde yazan yazarların metnlerinin derleme dahil edilmesi tercih edilebilir. Bu konudaki en önemli kısıtlamalardan biri, örneklem seçimidir. Örneklem seçiminde belli ölçütlerin belirlenmesi ve bu ölçütleri, derleme dahil edilecek dillerde karşılayabilecek metinlerin seçilmesi oldukça zordur (Maia, 2003: 46).

Karşılaştırılabilir derlemler aynı zamanda çeviribilim öğrencilerinin çeviri eğitimi sürecinde rahatlıkla kullanabilecekleri alt derlemler olarak karşımıza çıkar. Çeviri eğitiminde yerini almış olan bu derlemler genellikle öğrencilerin uygun sözcüksel ve öbeksel tercihleri yapabilmelerini sağlamak için ders malzemesi olarak kullanılabilir. Karşılaştırılabilir derlemler, sözlükler gibi daha geleneksel kaynaklara göre çok daha zengin içeriklidir.

Öğrenciler, karşılaştırılabilir derlemleri birçok amaçla kullanırlar. Bunlardan bazıları doğru terimleri seçmek, uygun eşdizimlere ulaşmak ve daha doğal kullanımlar bulmaktır. Belli bir metin türünde ve konu alanında yaygın olarak kullanılan dilsel örüntüler de karşılaştırılabilir derlemler yardımıyla saptanabilir. Kullanıcılar aynı zamanda, dillerin sözdizimsel yapılarını ve sözcüklerin dilbilgisel kategorilerini bu derlemler üzerinde gözlemlemiş olur.

Eğiticiler de karşılaştırılabilir derlemlerden faydalanabilir. Bu derlemler, eğiticilere iki açıdan katkı sunabilir. Birincisi, eğiticiler çeviri derslerine hazırlanırken, karşılaştırılabilir derlemleri kullanabilir ve öğrencilerin ödevlerini değerlendirirken bu derlemlerden yararlanabilir. İkincisi ise, çeviriye ilişkin görüş ve tercihlerini derlemler yardımıyla gerekçelendirebilir ve öğrencilerin çevirilerini eleştirirken, onlara kanıt

sunabilir. Öğrenciler, kendilerine yazılı kanıtlar sunulduğunda ikna olmaya daha yatkındır.

Tek dilli başvuru (ya da genel amaçlı) derlemlerinin de tasarlanan derlem modelinde bulunması gerekir. Bir dil ve iletişim uzmanı olarak kabul edebileceğimiz çevirmenin aynı zamanda konu uzmanı olması beklenemez. Başka bir deyişle, çevirmenin çevirisini yaptığı metin türüne ilişkin terminolojiye tam anlamıyla hâkim olması ve konu alanına ilişkin tüm temel bilgilere sahip olması mümkün görünmemektedir. Günümüzde de çoğunlukla, çevirmenler yalnızca bir uzmanlık alanında çeviri yapmamakta, piyasa şartlarının gerektirdiği ölçüde, birçok farklı alanda çeviriler yapmaktadır. Anlaşılamayan bir metin ya da metin parçasının çevrilemeyeceği ya da çevirisinin yeterince kabul edilebilir olmayacağı düşünüldüğünde, çevirmenin erişimine açık, tek dilli bir başvuru derleminin oluşturulması gerektiği düşünülmektedir.

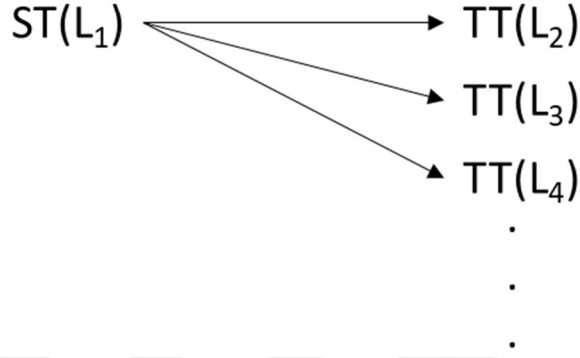
Derlem modelinde, genel amaçlı derlemlerin oluşturulması yanında, özel amaçlı alt derlemlerin de tasarlanmasına olanak sağlanması uygun görünmektedir. Çeviri sürecinde, konu alanı bilgisine yönelik geçici çözümler içerebilme potansiyeli olan özel amaçlı derlemlerin kullanılabileceği düşünülmektedir. Bu özel amaçlı derlemler, genel amaçlı başvuru derlemlerinden seçilen dilsel malzemedен oluşturulabilir.

Sonuç olarak, önerilen derlem modelinin paralel, karşılaştırılabilir, genel amaçlı ve belli uzmanlık alanlarında metinler içeren özel amaçlı derlemleri içerebilecek kapasitede olması gerektiği düşünülmektedir. Bu derlem türleri, hem araştırmacılar hem de çevirmenler tarafından kendi amaçları doğrultusunda kullanılabilmelidir. Aşağıda modele entegre edilmesi öngörülen derlem türlerinin yapısal özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

5.5.1.1. Paralel Derlem Tasarımı

Paralel bir derlem, özgün metinler ve bu metinlere koşut biçimde eşleştirilmiş erek dildeki (ya da dillerdeki) metinleri içerir. Tasarlanan paralel alt derlem modeli seçilecek tek bir kaynak-erek dil çifti ile kısıtlanmamıştır. Bunun nedeni, derlemden

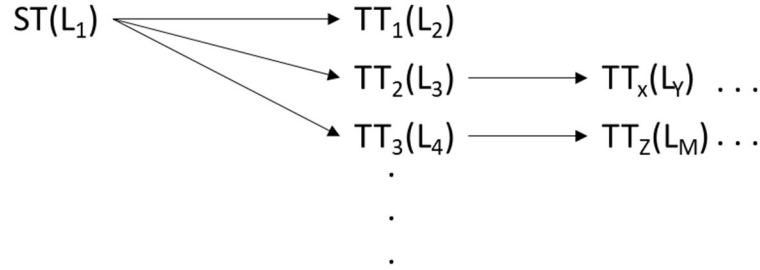
yararlanacak hedef kitlenin üzerinde çalışma yapabileceği dil çiftlerinin değişebilir ve isteğe bağlı şekilde artırılabilir olmasıdır. Bu şekilde tasarlanan bir paralel derlemde, tek bir dil için eklenen bir kaynak metnin birden çok dilde eşlenmiş erek metni bulunabilir. Bahsedilen bu özelliğin, kaynak ve erek metnin eşleşmesi açısından durumu aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 6. Kaynak ve erek metnin dil çiftleri açısından eşleştirilmesi.

(ST: kaynak metin, TT: erek metin, L: dil)

Bu noktada, dikkate alınması gereken diğer bir nokta, herhangi bir dildeki bir erek metnin başka bir dile çevrilmesi durumunda ortaya çıkan yeni erek metnin paralel derleme eklenmesi durumudur. Bu olgu dikkate alındığında kaynak ve erek metin eşleştirmelerinin tek katmanlı olmaması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yani bir erek metin, başka bir erek metin için kaynak metin konumunda olabilmekte ve bu durum **dolaylı çeviri** (indirect / relay translation) olarak adlandırılmaktadır. Bu olgu aşağıdaki şekilde örneklenmiştir:

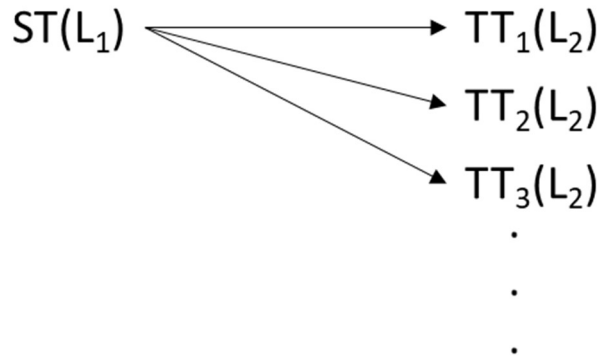
Şekil 7. Kaynak ve erek metnin dil çiftleri açısından geçişli durumu.

(ST: kaynak metin, TT: erek metin, L: dil)

Bahsedilen bu olgu, paralel derlemde çeviri metinler arası geçişli bir yapı oluşturmaktadır ve bu yapıyı çeviri zinciri (ya da dizisi) olarak adlandırmak da

mümkündür. Bu durum dikkate alınarak, derleme eklenecek herhangi bir erek metnin kaynak metni mutlaka işaretlenmeli ve bu bilgi erek metinle birlikte saklanmalıdır. Derlem araştırmacısı, derlem inceleme aracını kullandığında, derlemdeki herhangi bir erek metnin çıkış noktasına ulaşip karşılaştırma yapabilmelidir.

Yukarıda değinilen şekilde, bir kaynak metnin birden çok dilde çevirisinin paralel derleme eklenebilmesi mümkün olduğu gibi, bir kaynak metnin aynı erek dilde farklı çevirilerinin de derleme eklenmesi mümkün olmalıdır. Bu şekilde, derlem araştırmacısına, farklı dillerde kaleme alınmış erek metinler arasında karşılaştırma yapma olanağı sağlanmış olacaktır. Aşağıdaki şekilde, bir kaynak metnin paralel derlemde bulunan erek metinleriyle ilişkisi gösterilmiştir.

Şekil 8. Bir kaynak metnin farklı çevirileri ile olan ilişkisi.

(ST: kaynak metin, TT: erek metin, L: dil)

Ortaya konan bu ilişkiler, paralel derlemde kaynak ve erek metinlerin depolanma biçimlerine ilişkin tasarımı da ortaya koymaktadır. Kaynak ve erek metinler arasında birden-çoğa şeklinde bir ilişki olduğu ve bu ilişki bağlamında derleme eklenecek her bir metin için kaynak-erek metin ilişkilerinin yanında, metnin diline ilişkin bilginin saklanması gerektiği de görülmektedir.

Daha önce ortaya koymuş olduğumuz metin tipleri açısından paralel derlem tasarımı ele aldığımızda, kaynak metin ve erek metin tiplerinin aralarında çeviri ilişkisi barındırmaları sayesinde, bu metin tiplerinin paralel derlemin mantıksal altyapısına uygun oldukları da görülmektedir. Aynı şekilde, “kaynak – erek metin tipi” de dolaylı çevirileri derleme eklemeye olanak sağlamaktadır. Bu noktada derlem tasarımı açısından dikkat edilmesi gereken en önemli durumlar, özgün – erek metin çiftlerinin, bir metnin birden fazla çevirisi olması durumunda artacağı ve dolaylı çeviri

durumlarında bir metnin birden fazla metin tipine dahil olabileceğidir. Böyle durumları göz önünde bulundurduğumuzda, metinler arası ilişkilerin metinden ayrı bir şekilde tutulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Her yeni metnin derleme eklenmesi sürecinde, metne ait ilişkisel durumların da beraberinde güncellenmesi, ilgili metnin tipinin de dolaylı yoldan değişmesini sağlayacaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bir metnin derlem içindeki konumu mutlak değildir; metin tipleri arasında, çeviri ilişkisi temelli katmanlı ve devingen bir etkileşim vardır.

Paralel bir derlemi diğer derlem türlerinden ayıran en önemli özellik, metin hizalama aşamasıdır. Kaynak ve erek metinler arasında metin hizalama farklı düzeylerde yapılabilir. Bu düzeyler genellikle sözcük, tümce ve paragraf şeklindedir. Hizalaması yapılacak birimler ne kadar küçük seçilirse, işlem o kadar zorlaşmaktadır.

Tümce düzeyinde hizalamada genellikle iki yöntem uygulanır. Bu yöntemler, tümce uzunluğuna göre eşleştirme ve tümcenin söz varlığına göre eşleştirmedir. Tümce uzunluğuna göre eşleştirme ilk olarak Peter Brown ve arkadaşları (1991: 169-76) ile William Gale ve Kenneth Church (1993: 75-102) tarafından ortaya atılmıştır. Bu yaklaşıma göre, kaynak ve erek tümcenin uzunluğu arasında bir bağıntı vardır. Kaynak ve erek metinlerin tümceleri arasındaki benzerlik oranı; yine kaynak ve erek metin tümcelerinin uzunlukları arasındaki uyumun derecesiyle belirlenir. Brown ve arkadaşlarının kullandıkları yöntemde, tümce uzunluğu belirlenerek sözcük temelli eşleştirme yapılırken; Gale ve Church karakter bazlı eşleştirmeyi tercih etmektedir. Başka bir deyişle, ilk yöntemde, kaynak ve erek tümcedeki sözcük sayıları; ikinci yöntemde ise kaynak ve erek tümcedeki karakter sayıları arasındaki benzerlik belirleyicidir.

Martin Kay ve Martin Roscheisen (1993: 121-42) tarafından öne sürülen yöntemde ise, tümce hizalama, sözcüklerin eşleştirilmesiyle mümkün olabilir. Kaynak metinde yer alan sözcüklerin, erek dildeki karşılıkları erek metinde de yer alıyorsa, yani aralarında bir eşdeğerlikten söz edilebiliyorsa hizalama yapılabilir. Yeterli sayıda eşdeğer sözcüğün bulunduğu tümceler, birbirlerine karşılık gelecek şekilde eşleştirilir. Sözcük tabanlı yöntemde, uzunluk tabanlı yöntem daha doğru sonuçlar verebilir; ancak bu yöntem daha fazla zaman alır ve bu nedenle özellikle büyük derlemeler oluşturulurken nadiren kullanılır.

Hizalanan paralel derlemeler, karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarında, iki dilli sözlük oluşturmada, makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesinde ve çeviri çalışmalarında kullanılabilir.

Paralel derlemelerin en önemli özelliği kaynak ve erek metinlerin birbirleriyle eşlenmiş olmasıdır. Bu eşleme ilk olarak metin dosyaları bazında yapılmaktadır. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, derleme metin ekleyen kişi öncelikle kaynak metni ekler, ardından da eklediği erek metinde, kaynak metne bağlantıyı manuel olarak işaretler. Bu işlem derleme metin eklemenin ilk aşamasında gerçekleştirilir.

Kaynak ve erek metinler arasında gerçekleştirilen ikinci bir eşleme işlemi de hizalama (alignment) adı verilen bir süreçtir. Hizalama sürecinde öncelikli olarak kaynak ve erek metinler tümce bazlı alt bölümlere (segment) ayrılır. Ardından kaynak ve erek metin bölümleri birbirleriyle eşleşecek şekilde belirtilir.

İlk paralel derlemlerde bölümlendirme ve hizalama işlemleri manuel olarak yapılmaktayken, günümüzde bu işlemler otomatik veya yarı otomatik bilgisayarlı yöntemler kullanılarak yapılmaktadır. Bölümlendirme süreci için kullanılan bilgisayarlı yöntemlerde, temelde noktalama işaretlerinden yararlanılarak tümce sınırlarını belirlenir. Ancak, noktalama işaretlerinin tümce sonlarını belirtmediği durumlarda, bölümlendirme işleminde sorunlar yaşanabilmektedir. Örneğin, İngilizce “Mr. Yellow went to swimming.” (Bay Yellow, yüzmeye gitti.) tümcesinde “Mr.” Sözcüğünden sonra gelen nokta işareti tek bir bölüm olarak işaretlenmesi gereken bu tümcenin ikiye bölünmesine neden olmaktadır. Noktalama işaretlerinden kaynaklanan bu tip sorunların dışında, Çince gibi noktalama işareti barındırmayan bazı dillerde de tümce sınırlarını belirlemeye ilişkin sorunlarla karşılaşılabilir. Bu tip sorunların aşılabilmesi için istatistiksel ya da makine öğrenmesi tabanlı çeşitli doğal dil işleme teknikleri kullanılmaktadır.

Metin bölümlendirmede kullanılan bilgisayarlı teknikler, en başarılı oldukları durumda bile, bölümlendirmede hatalar yapabilmektedir. Böyle durumlarda insan emeği devreye girerek gerekli düzeltmeler yapılmaktadır. Bu nedenle, güvenilirliği yüksek bir paralel derlem oluşturulabilmesi, yapılan bölümlendirmenin insan kontrolünden geçirilmesi ve gerekli düzeltmelerin yapılması ile sağlanabilir. Bölümlendirmede düzeltme işlemleri temel olarak üçe ayrılır. Bunlar:

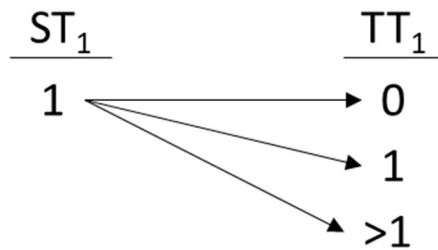
- Bölümün bir önceki bölümle birleştirilmesi,
- Bölümün bir sonraki bölümle birleştirilmesi, ve
- Bölümün kendi içinde belirlenen bir kısımdan bölünerek yeni bölümlere ayrılmasıdır.

Bölümleme süreci tamamlandıktan sonra, kaynak ve erek metin bölümleri arasında eşleme işlemi anlamına gelen hizalamaya geçilir. Hizalama işlemi de bölümleme gibi otomatik ve yarı otomatik bilgisayarlı yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemler, bölümlere ayrılmış biçimde bulunan kaynak ve erek metinleri girdi olarak alır ve hizalanmış şekilde bölüm çiftleri üretir. Genelde istatistiksel ya da makine öğrenmesi tabanlı olarak çalışan hizalama yöntemleri yüksek başarımlarına sahip olsa da, bu yöntemlerin hata yapma olasılıkları vardır. Bu nedenle otomatik hizalaması yapılmış bölümlerin, bölümleme işleminde olduğu gibi insanlar tarafından incelenerek doğrulanması ya da düzeltilmesi gerekebilmektedir.

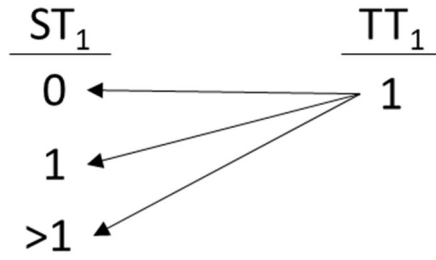
Hizalamada dikkat edilmesi gereken en önemli durumlar:

- kaynak ve erek metin bölümleri arasında olan tekli ya da çoklu eşleşme durumları ve
- hiç eşleşmeme durumlarıdır.

Kaynak metinde bir bölüm erek metinde bir veya birden çok bölümle eşleşebileceği gibi hiçbir bölümle eşleşmeyebilir. Bu durum, çeviride tümcelerın bölünmesi ya da tümcenin hiç çevrilmemesi söz konusu ise ortaya çıkabilir. Hizalamada ortaya çıkabilecek kaynak ve erek metin bölümleri arası ilişkiler Şekil 8’de verilmiştir:

(a)

(b)

Şekil 9. Kaynak ve erek metin bölümleri arasında hizalama ilişkileri.

(ST: kaynak metin, TT: erek metin)

Şekil 9(a)'da bir kaynak metin bölümünün erek metinde eşleşebileceği bölüm sayısı gösterilmektedir. Şekil 9(b)'de ise bir erek metin bölümünün eşleşebileceği kaynak metin bölüm sayısı gösterilmektedir. Kaynak bölümün herhangi bir erek bölümle eşleşmemesi, çeviride kaynak bölümün atılmış olabileceğini gösterirken; erek bölümün kaynakta herhangi bir bölümle eşleşmemesi çeviride açıklama ya da ekleme gibi bir stratejinin uygulandığını göstermektedir.

5.5.1.2. Karşılaştırılabilir Derlem Tasarımı

Karşılaştırılabilir derlemler, aynı örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiş parçalardan oluşan derlemlerdir. Bu tür derlemler, belirli bir (ya da daha fazla) dildeki özgün ve / veya çeviri metinlerden oluşabilmektedir. Karşılaştırılabilir derlemler, metin tipleri içinde belirttiğimiz beş tipteki metni de barındırabilmektedir. Bu metin tiplerinin karşılaştırılabilir derlem tasarımı açısından en önemli özelliği özgün ya da çeviri olmalarıdır. Ancak, bu özelliğin kullanımı bir derlemi tek başına karşılaştırılabilir hale getirmeye yetmez. Bir derlemi karşılaştırılabilir kılan, yani genel amaçlı bir derlemden ayıran en önemli tasarım ölçütü, çeviri ya da özgün metinleri içermesinden ziyade, derlemi oluşturan metinlerin seçiminde kullanılan özelliklerin belirlenmesidir.

Derlemdeki her bir metne ilişkin çeşitli bilgilerin metinlerle birlikte saklanması; derlem üzerinde çalışan araştırmacının gereksinim duyması durumunda paralel ya da karşılaştırılabilir alt derlem oluşturması sürecinde filtreleme yapmasına da olanak sağlayabilir. Bu nedenle derlem üzerinde, metnin özgün ya da erek olması durumu ile metnin diline ilişkin bilgilere ek olarak, çeşitli üstveriler (metadata) de metinlerle birlikte saklanmalıdır. Bu üstverilerin bir kısmı yalnızca özgün dildeki metinler, bir kısmı da yalnızca erek dildeki metinler için saklanabileceği gibi, tüm metinler için ortak olan üstveri alanları da bulunmaktadır. Bu durumu ortaya koymak için, özgün ve çeviri metinlere ilişkin üstveri türlerini ayrı ayrı değerlendirip, ardından aralarındaki ortaklıkları belirlemek daha uygun olacaktır. Karşılaştırılabilir bir derlem ya da belirli ölçütlerle oluşturulmuş paralel bir derlemi betimlemek için bu özelliklere ayrıca değinmek gereklidir.

5.5.1.3. Genel Amaçlı Derlem Tasarımı

Genel amaçlı derlemler, çeviriye yönelik araştırmalarda başvuru derlemi olarak kullanılan ve genelde tek dilli şekilde oluşturulan derlemlerdir. Genel amaçlı bir derlemden çıkarılacak sözcük sıklığı bilgisi ile, derlemden filtreleme yoluyla elde edilecek bir alt derlem üzerinde anahtar sözcük çıkarımı yapılabilmektedir. Genel amaçlı derlemlere, önceki bölümlerde açıklanmış olan metin tipolojisi içerisindeki tüm metin türleri dahil edilebilir. Bu noktada ortaya çıkacak tek kısıt, seçilecek metinlerin aynı dilde olması gerekliliğidir. Genel amaçlı derlemler yanında, çevirmen ya da araştırmacı belli uzmanlık alanlarından metinlerden oluşturabileceği özel amaçlı bir kendin-olustur derlemi de tasarlayabilir.

5.5.2. Derlem Modelinde Kullanılan Üstveriler

Derlem modeli kapsamında, derlemdeki farklı metin tipleri kullanılarak oluşturulabilecek çeşitli derlem türlerinden bahsettikten sonra, bu derlem türlerini oluşturmak için filtrelemede kullanılabilecek üstverilere de değinmek gerekir. Bu

bölümde, çeviriye yönelik bir derlem modeli oluşturmak için metinler üzerinde işaretlenmesi gereken üstveri alanları ve alabilecekleri değerler incelenmiştir. Kaynak ve erek metinler için ayrı ayrı ele alınan bu üstveriler, ortaklık ve ayrımların belirlenmesi için bölüm sonunda ayrıca değerlendirilmiştir.

5.5.2.1. Kaynak Metinlere İlişkin Üstveriler

Paralel derlemde kaynak metin, herhangi bir dilde oluşturulmuş ve başka dillere çevirisi yapılmış, özgün dilde bir metin olarak kabul edilir. Bu kabulün gereği olarak, bir kaynak metinle birlikte, metnin özgün diline ilişkin bilgi de saklanmalıdır. Örneğin, İngilizce bir kaynak metinle birlikte, kaynak dilin İngilizce olduğu bilgisi de saklanmalıdır.

Kaynak metinler yazar açısından anonim olabileceği gibi, belirli bir ya da bir grup yazar tarafından da üretilmiş olabilir. Bu doğrultuda, kaynak metnin yazarına ilişkin metinle birlikte kodlanacak üstveri alanı üç farklı durumda olabilir. Bunlar:

- Anonim yazar,
- Metin tek yazarlı ise yazar adı bilgisi ve,
- Yazar grubu var ise tüm yazarların adlarıdır.

Metin yazarlarının adları yanında cinsiyet ve uyruklarına ilişkin bilgilerin de üstveri olarak saklanması, derlem araştırmacısının yapacağı araştırmada yol gösterici olabilmektedir.

Bazı durumlarda yazar adı anonim şekilde olsa da cinsiyeti ve / veya uyruğu belli olabilir. Ancak, anonim yazarlı olma durumuyla genelde kurumsal kimlik altında üretilmiş olan metinlerle de karşılaşmaktadır. Böyle durumlarda, cinsiyet ve uyruk bilgisine erişmek mümkün olamamaktadır.

Ek olarak, bir yazara ait bir veya daha çok metnin de derleme eklenmesi mümkündür, yani bir yazarın bütüncesi araştırma amacıyla derleme eklenebilir. Bu durum, bir kaynak metnin birden çok çevirisinin derlemde bulunması örneğinde olduğu gibi birden-çoğa bir ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır.

Metinler belirli bir iletişimse amaca yönelik olacak şekilde üretilirler. Katharina Reiss'ın ortaya koyduğu metin tipolojisine göre dört temel metin türü vardır. Bunlar:

- Bilgilendirici (informative/content-focused) metinler: İletişimsel işleve sahip olan bu metinlerin temel amacı içeriğin aktarılmasıdır. Ders kitapları, raporlar, sunumlar vb. bu metin türü kategorisi içinde değerlendirilebilir.
- Anlatımsal (expressive/form-focused) metinler: Metnin biçimsel özellikleri ön plandadır. Şiirler, romanlar ve öyküler anlatımsal metinler olarak kabul edilebilir.
- Çağrı (operative/vocative/appeal-focused) metinleri: Metnin amacı, okuru belli bir eylemi gerçekleştirmek üzere ikna etmektir. Reklamlar ve seçim konuşmaları bu türe örnek olarak verilebilir.
- Görsel – işitsel amaçlı (audio-medial) metinler: Diğer üç metin türünü destekleyici bir konuma sahiptirler. Filmler, müzik eserleri ve çeşitli görseller bu kategoride değerlendirilebilir (2000: 24-47).

Bazı metinler ise bu dört türden iki veya daha fazlasının bir araya gelmesi ile oluşturulur. Bu nedenle ek olarak, “karma metin” türünü de derlemdeki metin türleri içerisinde belirtmek gerekir. Metin türü bilgisi, metinle birlikte saklanması gereken bir bilgidir.

Metin türü bilgisi kaynak ve erek metin için ayrı ayrı kodlanmalıdır; çünkü okur kitlesine göre bu bilgi değişebilir. Örneğin, İngiltere’de yapılan bir seçim konuşması, kaynak dinleyici kitlesi için çağrı işlevi görürken; Türkiye’deki erek kitle için daha çok bilgilendirici bir özellik taşımaktadır.

Metinlere ilişkin bir diğer özellik de metnin biçimidir (genre). Metin biçimleri literatürde birçok farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle, derlem işaretlemede bu parametrenin alabileceği değerler sıkça kullanılan ve sıklıkla çevirisi yapılan konu alanları arasından seçilmiştir. Bu konu alanları:

- Hukuk metni,
- Edebi metin,
- Tıp metni,
- Teknik metin,

- Akademik ya da bilimsel metin,
- Mühendislik metni,
- Dergi metni, ve
- Popüler metinler

şeklinde belirlenmiştir. Ancak, derlem araştırmacısının burada belirtilmeyen bir metin biçiminin de derleme eklemesi mümkün olmalıdır. Bu nedenle, belirlenen bu değerlere ek olarak açık uçlu biçimde yeni bir metin biçiminin de eklenmesini sağlayacak “Diğer” kategorisi de metin biçimi alanında bulunmalıdır. Parametrik olarak “diğer” kategorisini belirleyen derlem kullanıcısı, derleme eklediği metnin biçimine ilişkin bilgiyi girebilmelidir. Örneğin, özel olarak “Çocuk Yazını” üzerine çalışma yapacak olan araştırmacı, ekleyeceği metin biçimi için bu değeri belirleyebilmelidir.

Çeviride önemli olan bir diğer parametre de çevirinin hedef kitesidir. Kaynak metnin hedef kitlesi ile erek metnin hedef kitleleri aynı olabileceği gibi farklı da olabilmektedir. Derlem modelinde, bu parametrenin alabileceği üç temel değer belirlenmiştir. Bunlar:

- Akademik,
- Profesyonel, ve
- Genel

şeklindedir. Bu parametrenin de metin biçimi alanında olduğu gibi açık uçlu bir değer alabilmesi mümkün olmalıdır.

Özgün dildeki metinler farklı kaynaklardan derleme eklenebilir. Derlemelerin oluşturulmasında kullanılan temel kaynak türleri ise:

- Basılı metinler,
- Elektronik ortamda oluşturulmuş metinler, ve
- Genel ağ üzerinden alınmış metinlerdir.

Kaynak türü parametresine ek olarak kaynağa ilişkin referans da metinle birlikte saklanmalıdır. Örneğin, basılı bir metin olarak, kitaptan bir bölüm derleme eklenecekse kitabın künyesi de kaynak olarak belirtilmelidir. Genel ağ üzerinden alınmış bir metin için de metnin genel ağ bağlantısı belirtilmelidir. Bu nedenle kaynağın referansına ilişkin parametre açık uçlu bir yapıda olmalıdır.

Derlem üzerinde artsüremli ya da eşsüremli araştırmalar da yapılabilir. Bu nedenle eklenen bir metnin yayın ya da oluşturulma tarihi mümkün olduğunca açık bir biçimde belirtilebilmelidir. Bu nedenle ilgili parametre, gün, ay ve yıl değerleri alabilecek şekilde biçimlendirilmelidir.

5.5.2.2. Erek Metinlere İlişkin Üstveriler

Kaynak ve erek metinler paralel bir derlem içerisinde birbirlerinden ayrık biçimde, ancak birbirleriyle bağlantılı şekilde saklanırlar. Bir derlemde depolama açısından kaynak ve erek metin dosya biçimleri arasında bir fark bulunmasa da, bu dosyalarla ilgili saklanan üstveri alanlarında farklılıklar olabilmektedir.

Bir erek metin, bir önceki bölümde açıklanan, kaynak metinlere ilişkin üstveri alanlarının büyük bir kısmını ortak olarak barındırsa da, bu alanlar üzerinde bazı değişiklikler yapılması ya da yeni veri alanları eklenmesi gerekebilir.

Kaynak metin üstverilerinde bulunan metin dili parametresi, erek metinlerde de geçerli olsa da, erek metinlerde bu bilgi “erek dil bilgisi” şeklinde kodlanmalıdır. Ek olarak, bir erek metin, kaynak metninin dilini de üstveri alanı olarak içermelidir.

Derlemdeki kaynak ve erek metinlerin birbirleriyle bağlantılı biçimde saklanabilmesi için de derleme daha önce eklenmiş olan kaynak metin dosyasına bağlantıyı sağlayan bir referans üstveri alanı mutlaka bulunmalıdır.

Kaynak metinler için kodlanan yazar ad(lar)ı, cinsiyeti ve uyruğu bilgisi, erek metinlerde çevirmen(ler)in ad(lar)ı, cinsiyeti ve uyruğu şeklinde değiştirilmelidir. Bu bilgilere ek olarak çevirmenin anadili ve istihdam şekli bilgileri de üstveri alanı olarak kodlanmalıdır. Çevirmenin anadili bilgisi, çevirinin yönü bilgisiyle birlikte kullanılarak anadile mi yoksa başka bir dile mi çeviri yapıldığı belirlenebilir. İstihdam şekli ise açık uçlu bir parametre olup, çevirmenin mesleki durumuna ilişkin bilgiyi barındırır. Örneğin, erek metni oluşturan çevirmenin esas istihdamı mühendislik alanında ise çeviri yapanın alanında uzman olup olmadığı konusunda önemli bilgiler elde edilebilir.

Kaynak metinler için kodlanan metin türü, metin biçimi, hedef kitle, kaynak türü ve kaynak referansı bilgileri, erek metinler için de doğrudan geçerli olan alanlardır. Yayın tarihi bilgisinin ise çevirinin yapılma / yayınlanma bilgisi şeklinde adlandırılması daha uygun olacaktır. Ek olarak, bu çalışmada sunulan model bağlamında kaynak türü bilgisine, erek metinler için “makine çevirisi” seçeneği de eklenmelidir.

Bu bilgilere ek olarak çevirinin doğrudan bir kaynak metinden mi yoksa dolaylı biçimde başka bir erek metinden mi yapıldığı bilgisi de başka bir üstveri alanı olarak belirlenmelidir.

Tablo 19’da kaynak ve erek metin dosyaları için kodlanacak üstveriler, ortaklıklar ve ayrımlar bağlamında sınıflandırılmıştır.

Üstveri	Özgün Dilde Metin	Çeviri Metin	Değer Türü
Dil	Metin Dili	Kaynak Dil + Erek Dil	Seçenekli
Metni oluşturan kişi(ler)	Yazar(lar)	Çevirmen(ler)	Açık uçlu
• Cinsiyet	Yazar(lar)ın cinsiyet(ler)i	Çevirmen(ler)in cinsiyet(ler)i	Seçenekli
• Uyruk	Yazar(lar)ın uyruğu / uyrukları	Çevirmen(ler)in uyruğu / uyrukları	Seçenekli
• Anadili	-	Çevirmen(ler)in anadil(ler)i	Seçenekli
• İstihdam durumu	-	Çevirmen(ler)in istihdam durumu	Açık uçlu
Metin türü	Metin türü		Seçenekli
Metin biçimi	Metin biçimi / biçimi		Seçenekli
Hedef kitle	Hedef kitle		Seçenekli
Kaynak türü	Kaynak türü		Seçenekli
Kaynak referansı	Kaynak referansı		Açık uçlu
Tarih	Yayın tarihi	Çeviri tarihi	Seçenekli
Kaynak – Erek eşleme bilgisi	-	Kaynak – Erek eşleme bilgisi	Seçenekli
Doğrudan / dolaylı çeviri	-	Doğrudan / dolaylı çeviri	Seçenekli

Tablo 19. Kaynak ve erek metinler için üstveri alanları ile alabilecekleri değer türleri.

5.5.3. Derlem Modelinde Arama ve Bilgi Çıkarımı

Derlemler üzerinde çalışma yapmak için geliştirilen araçlar genelde dilbilim araştırmalarına yönelik olarak tasarlandığından, çeviri çalışmalarında kullanılmak üzere tasarlanan bir derlemde yetersiz kalabilecektir. Örneğin, metinler üzerinde kodlanan üst veriler yardımıyla filtreleme yapılarak bir alt derlem oluşturulması şeklindeki bir işlem, dilbilime yönelik geliştirilen derlem araçlarıyla ya mümkün olmamakta ya da manuel şekilde bir derlem hazırlanması gerekmektedir.

Bununla birlikte, dilbilime yönelik hazırlanan derlem araçlarının sağladığı bazı bilgi çıkarımı ve arama yöntemleri çeviri çalışmalarına yönelik geliştirilen bir derlem üzerinde yapılabilecek araştırmalarda da yararlı olabilir. Bu nedenle bu yöntemlerin belirlenmesi ve çeviri araştırmalarına uyarlanması gereklidir. Şimdi hem bu yöntemleri hem de derlem modelimize uyarlanmış hallerini birlikte değerlendirelim.

- a) **Bağlamlı Dizin Araması:** Derlem araçları kullanılarak, derlem üzerinde arama yapılabilmekte ve bu arama sonucunda derlemde ifadenin bulunduğu alanlar, öncesinde ve sonrasında belirli sayıda karakter ya da sözcükle sınırlandırılmış şekilde araştırmacıya sunulmaktadır. Arama işlemlerinde kullanılan sorgu ifadesi sözcük ya da öbek bazlı olarak girilmekte, büyük-küçük harf duyarlılığı parametresi aktif ya da pasif konuma getirilerek arama başlatılmaktadır. Ayrıca aramada düzenli ifadelerin (regular expressions) kullanımı yoluyla alternatifli arama ya da kısıtlı arama gibi özellikler de aktif biçimde kullanılabilir.

Derlem modeline uyarlama: Çeviri çalışmalarına yönelik hazırlanan bir derlem üzerinde arama işlemleri yapabilmek için derlem araçlarındaki bağlamlı dizin gösterimlerinde, önceden belirlenen sayıda karakter ya da sözcük üzerinden kısıtlama yapılabilse de bölüm (segment) bazlı gösterim çeviriye yönelik incelemeler için daha uygun görünmektedir. Bölüm bazlı gösterimde, arama ifadesini içeren metin dosyasının adı, ifadenin geçtiği bölüm numarası ve bölümün tamamı araştırmacıya sunulmalıdır. Paralel bir derlem üzerinde yapılan bağlamlı dizin aramasında ise sonuçlar iki farklı şekilde sunulabilmelidir. Arama sonucu bir kaynak metinden gelmişse, kaynak

metnin derlemde bulunan erek metinlerinden bir ya da daha fazlası seçilerek ilgili bölümün hizalanmış bölümleri de görüntülenebilmelidir. Arama sonucunun bir erek metinden gelmesi durumunda ise erek metin bölümü hizalanmış kaynak metin bölümü ile karşılıklı şekilde gösterilebilmelidir.

- b) **Eşdizim Araması:** Derlem araçlarının sunduğu eşdizim arama özelliği ile, bir sorgu ifadesi derlem aracına verilir ve bu ifade ile belirli bir uzaklıkta bulunan sözcüklerin geçiş sıklıkları belirlenir. Uzaklık değeri, sözcük bazlı belirtilerek, arama ifadesinin sağında ve solunda verilen uzaklığa kadar olan tüm sözcükler incelenir. Arama ifadesi ve eşdizimlerinin birlikte geçiş sıklıkları arttıkça, arama ifadesi ile eşdizim olarak bulunan sözcüğün bağlamsal olarak birlikteliği de belirlenebilmektedir.

Derlem modeline uyarılma: Derlem üzerinde eşdizim araması kullanımı çeviri ile ilgili araştırmalarda oldukça önemli bulgular ortaya koyabilmektedir. Örneğin, bir arama terimi ile aynı bölüm içerisinde sıkça geçen bir sözcük, hizalanmış erek metin bölümünde de benzer sıklıklarda geçiyorsa, kullanılan bağlam içerisinde sözcüğün çevirisindeki çevirmen tercihleri belirlenebilecektir. Eşdizim araması ile ulaşılabilecek bir diğer bulgu ise öbek yapılarının çeviri sürecinde nasıl dönüşüme uğradığıdır. Örneğin, kaynak dilde tek bir sözcük ile ifade edilen bir kavram, erek metinde iki sözcüklü bir yapı haline gelmişse, bu bağlamda sözcüğün çevirisine ilişkin önemli bir ipucu elde edilmiş olur. Çeviriye yönelik bir derlem modelinde, eşdizim aramasında kullanılan uzaklık bilgisi bölümün başı ve sonu şeklinde sınırlandırılmalıdır. Bu şekilde aramanın bölüm dışına taşması ve bu nedenle araştırmacının yanlış yönlendirilmesi olasılığı azaltılarak, çeviride izlenen stratejilerin belirlenmesi kolaylaşabilecektir.

- c) **Altdizim (n-gram) Çıkarımı:** Bir altdizim, bir dizi sözcük içerisinde yanyana bulunan sözcüklerin belirli bir pencere ya da küme büyüklüğü değeri ile ayrıştırılması sonucu elde edilen sıralı bir sözcük alt kümesidir. *N-gram* olarak da adlandırılan bu alt kümede, *n* değeri alt sözcük kümesi büyüklüğünü belirtir. Derlem araçları, altdizim çıkarımı için bir derlem üzerinde bulunan tüm metinlerde, belirtilen *n* genişlik değeri ile alt sözcük kümelerini bulup geçiş sıklıklarına göre sıralanmış bir liste şeklinde araştırmacıya sunar. Araştırmacı

isterse bu liste üzerinde bir arama yaparak, istediği bir sözcüğün sağında ya da solunda ardışık şekilde sıklıkla geçen sözcükleri belirleyebilir. Böylece, birlikte geçen sözcüklerin bir öbek yapısı oluşturma durumlarını gözlemleyebilir.

Derlem modeline uyarlama: Çeviriye yönelik bir derlemde altdizim listelerinin çıkarımı, özellikle belli bir alana yönelik bir alt derlem seçilmişse, o alandaki öbek ve terimlerin belirlenmesini sağlayabilecektir. Paralel bir derlemde altdizim çıkarımı yapılırken, bu işlem hem kaynak hem de erek metinler üzerinde eşzamanlı şekilde gerçekleştirilirse, öbek ve terimlere yönelik çeviri stratejilerinin ortaya konmasını da sağlayabilecektir. Genel amaçlı derlem araçları, altdizim çıkarımı için dosyalar bazında sınırlandırılırken, çeviri amaçlı bir derlem modelinde sınırlandırma yine metin bölümleri üzerinden yapılmalıdır. Dosya bazlı sınırlandırma tümce sınırlarındaki birlikteliklerden de altdizim çıkarımı yaptığı için, bu durum işe yaramayan altdizimlerin de üretilmesine neden olmaktadır. Bölüm bazlı sınırlandırmada ise bu durum ortadan kalkacaktır.

- d) **Sözcük Listesi Çıkarımı:** Sözcük listeleri, bir derlemde geçen tüm sözcüklerin, derlemde bulunma sayıları ile birlikte çıkarıldığı listelerdir. Bu listeler ile dilsel malzeme içinde en sık geçen sözcükler belirlenir. Genel amaçlı ve büyük bir derlemde çıkarılan sözcük listesi ile aynı dilde bir alt alana yönelik başka bir derlem üzerinde karşılaştırma yapılarak “anahtar sözcükler” belirlenir. Ayrıca, bu listeler ile bir derlemin örnek / örnekçe oranı da çıkarılabilmektedir. Bu oran, listedeki birbirinden farklı sözcük sayısının, derlemdeki sözcük sayısına bölünmesi ile bulunur. Örnek / örnekçe oranının yüksek olması derlemdeki sözcük çeşitliliğinin yüksek olduğunu gösterir.

Derlem modeline uyarlama: Paralel bir derlemde hem kaynak hem de erek metinler üzerinden sözcük listeleri üretilir. Bu listeler ile, özgün ve çeviri metinler arasındaki sözcük çeşitliliği karşılaştırması yapılabileceği gibi, hizalanmış bölümlerde geçiş sıklıkları birbirine benzeyen sözcüklerin birbirleriyle bir çeviri ilişkisi içinde olduğu çıkarımı da yapılabilir. Özellikle sözcük çeşitliliğinin belirlenmesi, çeviride uygulanan basitleştirme ya da açıklama gibi stratejilerin belirlenmesine katkı sunabilir.

e) **Anahtar Sözcük ya da Terminoloji Çıkarımı:** Genel amaçlı başvuru derlemlerinden çıkarılan sözcük listelerinde bulunan sözcük geçiş sıklıkları, daha küçük bir konu derlemi üzerinde çıkarılan sözcük listeleriyle karşılaştırıldığında, küçük olan derlemde başvuru derlemine göre geçiş sıklığı dağılımına uymayan sözcük ya da öbeklerle karşılaşılır. Bu sözcük ya da öbekler, küçük derlem için anahtar sözcükler olarak nitelendirilir. Bu anahtar sözcükler ile derlemlere ilişkin konu bilgisi ya da terim çıkarımı gibi işlemler gerçekleştirilir.

Derlem modeline uyarlama: Çeviriye yönelik bir derlem içerisinde, üst veriler üzerinden filtreleme yoluyla üretilen alt derlemlerin sözcük listeleri, genel amaçlı derlemlerden elde edilen sözcük listeleri ile karşılaştırılarak alt derleme ilişkin anahtar sözcükler ya da terimler belirlenebilir. Önerilen model için filtreleme ya da alt derlem oluşturma işlemi, üstveri alanlarından bir ya da daha fazlası kullanılarak gerçekleştirilebilir.

5.6. Derlemde Metin Kaynakları

Derlemlerin oluşturulma ve saklanma şekilleri ile derlem üzerinde araştırma yapma yöntemleri, teknolojinin evrimsel sürecine koşut biçimde değişerek gelişmiştir. Bu süreç içerisinde kullanılan derlem oluşturma yöntemleri;

- Basılı materyaller ile derlem oluşturma,
- Elektronik ortamdaki metinler ile derlem oluşturma, ve
- Genel ağı kullanarak derlem oluşturma

şeklinde gerçekleşmiştir.

Basılı materyallerin derlem olarak kullanıldığı dönem, elle derlenen yazılı malzemeler üzerinde emek yoğunluklu bir şekilde, tek tek karşılaştırmalar yoluyla incelemeler yapılmasıyla başlamıştır. Derlemlerin antik çağı olarak da adlandırılabilen bu dönem, derlem çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Elektronik cihazların; özellikle de bilgisayarların ortaya çıkışı, derlem çalışmalarını ve yöntemlerini de etkileyerek derlemlerin elektronik ortama taşınmasını sağlamıştır. Bu aşamada önceleri, basılı malzemelerin klavyeyle yazılarak insanlar tarafından tek tek elektronik ortama aktarımı gerçekleştirilirken, tarayıcı cihazlarının kullanılmaya başlanması ve optik karakter tanıma (OCR) gibi teknolojilerin geliştirilmesi ile elektronik ortama aktarım işlemleri daha da hızlanmıştır. Elektronik ortama aktarılan metinler üzerinde arama ve inceleme işlemleri için çeşitli hesaplamalı yöntemlerin geliştirilmesiyle birlikte, derlemlerden bilgi çıkarımı da kolaylaşmıştır. Tarama ve elle aktarma yöntemlerine ek olarak, bilgi teknolojilerinin her alana girmesi, metin üretimi sürecini de hızla elektronik ortama taşımıştır. Elektronik ortamda saklanan verilerin artışı, veri depolama cihazlarının kapasitelerinin de artışı sağlamıştır.

Genel ağın ortaya çıkışı ve hızlı şekilde yayılımı ise bilgi teknolojilerinin gelişiminde bir sıçrama noktası olmuştur. Genel ağ kullanımının yaygınlaşması, elektronik ortamda erişilebilir metinsel verinin artışı da beraberinde getirmiştir. Bu artış, derlem araştırmacılarının da dikkatini çekmiş ve genel ağdan otomatik yollarla elde edilen metinlerin de derlemlere eklenebileceği kabul edilmiştir. Genel ağın derlem oluşturmada kullanımı, "Web as a Corpus (WAC)" (Bir derlem olarak genel ağ) olarak adlandırılan yeni bir alanın da oluşmasını sağlamıştır. 2000'li yılların başlarından itibaren gittikçe gelişen arama motoru teknolojileri de derlem kavramına bakış açısını derinden etkilemiştir. Arama motorları kullanılarak erişilebilen tüm metinsel bilgiler derlemlere eklenmeye başlamış ve böylece derlem boyutları giderek büyümüştür. Günümüzde, genel ağdan veri toplama yöntemi en çok kullanılan derlem oluşturma tekniklerinden biri olarak kabul görmektedir.

Teknolojik gelişim sürecinde, derlem oluşturma yöntemlerinden bağımsız bir biçimde, çeviri işlemlerini hızlandırmaya yönelik çeşitli yardımcı yazılımlar da ortaya çıkmıştır. Bu yazılımlar genelde bilgisayar destekli çeviri (CAT) araçları olarak adlandırılmakta olup, bu araçlar çeviri sürelerini kısaltmak için eski çevirilerin depolanıp kullanılması ya da makine çevirisi kullanımı gibi çeşitli yeteneklerle donatılmaktadır. Çeviri işlemlerinde bilgisayar destekli çeviri araçlarının kullanımının artışı, bu araçlar yardımıyla gerçekleştirilen çevirilerin miktarını da gün geçtikçe arttırmaktadır.

Bu araçları kullanarak çeviri yapmanın sağladığı en önemli avantajlardan biri, araçla yapılan çevirilerin bellekte saklanarak, yapılacak yeni çevirilere destek sağlamak

amacıyla kullanılabilenleridir. Bu noktada ortaya çıkan çeviri belleği kavramı, çevirmenlerin daha önce yapmış oldukları çevirilerden üretilen paralel metin parçalarını içeren bir veritabanı yapısını ifade etmektedir.

Çevirmen ya da çeviri bürosu tarafından üretilen çeviri bellekleri, temelde birer paralel derlem gibi düşünülebilir. Ancak, paralel derlem, dilsel araştırma yapma amacıyla kaynak ve erek tam metin parçalarının alt parçalar bazında hizalanması yoluyla oluşturulurken, çeviri bellekleri bu amaçlarla oluşturulmaz. Çeviri belleği oluşturma temel amacı genellikle terim bütünlüğünün sağlanması ve önceden çevirisi yapılmış metin parçalarının çevirisini hızlı şekilde gerçekleştirmektir. Şüphesiz, çeviri belleklerinin üzerinde bazı biçimsel dönüşümler yaparak, bu bellekleri paralel derlem oluşturacak şekilde kullanmak mümkündür. Şimdi, genel ağ ve çeviri belleklerinin derlem oluşturmada kullanılmasını ayrıntılı olarak inceleyelim:

5.6.1. Genel Ağ ve Derlem

Çevirmenler, çevirdikleri konuyla ilgili bir terim ya da kavramı tam olarak anlayamazlarsa, arama motorlarına başvurmaktadır. Bu durumun iki dezavantajı vardır. Bunlardan ilki, arama motorlarında çıkan her sonuç ve kullanıcının yönlendirildiği her adresin güvenilir kaynaklar olup olmadığının çevirmen tarafından bilinmemesidir. Bu durumda çevirmen, yanlış ya da eksik bilgilerle karşılaşabilmektedir. İkinci nokta ise, konu bilgisine ilişkin aramaların uzun zaman alabilmesidir. Derlenen bilgilerin mutlaka incelenmesi, gereksiz olanların ayıklanması gerekmektedir. Çeviri işinin tamamlanması için verilen sürenin genellikle kısıtlı olduğu düşünüldüğünde, sundukları cazip arama seçeneklerine rağmen, arama motorları çevirmenin zaman kaybetmesine neden olabilmektedir.

Genel ağın farklı araştırma alanlarında derlem olarak kullanımı son yıllarda birçok araştırmaya konu olmuştur (bkz. Gatto, 2014; Kilgariff ve Grefenstette, 2003)⁷⁵.

⁷⁵Gatto, Maristello: **Web as a Corpus: Theory and Practice**, Londra, Bloomsbury Academic, 2014.

Kilgariff, Adam ve Gregory Grefenstette: "Web as Corpus", **Association for Computer Linguistics**, erişim: <https://www.kilgariff.co.uk/Publications/2003-KilgGrefenstette-WACIntro.pdf>, 2003.

Genel ağ hızlı bir şekilde gelişip yaygınlaşarak oldukça kapsamlı ve erişilebilir bir metin havuzuna dönüşmüştür.

Genel ağda yer alan sayfaların sayısı ile ilgili zaman zaman hesaplamalar yapılmakta, bu sayının 2005 yılında sekiz milyarı bulduğu (Gatto, 2009: 20), 2016 yılının mart ayında ise 4.66 milyara ulaştığı tahmin edilmektedir⁷⁶. Bu sayfaların üçte biri yalnızca İngilizce içerikli olsa da diğer dillerin oranı gün geçtikçe artmaktadır.

Kapasitesi sürekli genişleyen bir yapı olan genel ağ, elektronik metinlerden oluşan bir “derleme” olarak kabul edilebilir. Metinlerden oluşan bu devasa yapı, farklı dilleri ve metin türlerini içermektedir. Genel ağı bir derlemden ayıran en temel farklar ise, bu ağın dilsel araştırma ve incelemeler için tasarlanmamış olması ile genel ağda bulunan metinlerin temel bir standardının bulunmamasıdır. Genel ağ, yapısı itibarıyla, bu çalışmada bahsedilen derlem kavramından ayrışsa da, büyük metin yığınları içerdiği için bir derlem olarak kabul edilebilir. Unutulmaması gereken en önemli nokta ise, genel ağın derlem çalışmalarına olduğu gibi dahil edilemeyeceğidir.

Zanettin, genel ağın “üst derlem” olarak kullanılabilmesi için, arama sonuçlarını kısıtlayıcı birtakım parametrelerin uygulanması gerektiğini dile getirir (2012: 56-7). Betimleyici ölçütlerden temel alan parametrelerin kullanılmasıyla, genel ağ üzerinden “alt derlem” çıkarılabilir. Burada odak noktası ise, çalışma amacına uygun metinlerin genel ağdan çekilmesi ve arama sonuçlarının buna göre yorumlanması olmalıdır.

Genel ağdan alınan metinler, derlem malzemesi olarak kullanılabilir ve araştırmacılar bu yolla kendi derlemlerini de geliştirebilirler. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, metin seçimleri yapılırken, çevirmen ya da araştırmacı ayıklama yapmak zorunda kalabilir; çünkü genel ağ herhangi bir kontrol mekanizmasına bağlı değildir ve dilsel araştırmaların yapılabilmesi için, araştırma konusuyla uyumlu metinlerden oluşan bir alt derlemin tasarlanması gerekmektedir.

Dilsel verinin işlenmesi, gösterimi ve yorumlanması bağlamlarında düşünüldüğünde, genel ağın işleyişinin bildiğimiz anlamıyla derlemlerden oldukça farklı olması, derlemlerin derlem analizine yönelik olarak tasarlanmış özel yazılımlarla incelenmesi,

⁷⁶<https://www.livescience.com/54094-how-big-is-the-internet.html>

öte yandan genel ağa *Google*, *Yahoo*, *Bing* gibi ticari kaygılar güden arama motorlarıyla erişilebilmesi (Zanettin: 2012: 57), bu arama motorlarının dilbilimsel araştırmalara destek olmak için tasarlanmamış olması gibi nedenler göz önünde bulundurulduğunda, genel ağın, dilbilim ve çeviribilim araştırmaları açısından derlem kadar yararlı bir kaynak olmadığı düşünülebilir.

Arama motorlarını kullanan bir araştırmacı, her zaman araştırdığı konuyla ilgili sonuçlarla karşılaşmaz. Bu nedenle arama motorlarında, arama sonuçlarını daraltan birtakım filtreler bulunmaktadır. Örneğin, belli bir metin türü ya da içeriğe ilişkin aramalar yapılabilir. Derlem yazılımlarının sunduğu düzenli ifadeler ile arama ya da bağlamli dizinlerin çıkarımı gibi imkanlara sahip olmasalar da, *Google* gibi arama motorları esnek arama seçenekleri sunmaktadır. Örneğin, yıldız imi kullanılarak yapılan aramalarda, aranan ifadeye ilişkin söz öbekleri de sonuçlarda çıkmaktadır. “* çevirisi” şeklinde bir arama yapıldığında, ilk sonuç sayfasında “hukuk çevirisi”, “kozmetik çevirisi”, “tekstil çevirisi”, “sözleşme çevirisi”, “uzmanlık çevirisi”, “makine çevirisi”, “altyazı çevirisi” şeklinde ifadeler ve ilgili genel ağ siteleri görülebilmektedir. Farklı çeviri türleri üzerine bir araştırma yapan araştırmacı arama motorlarının sunduğu bu özellikten yararlanabilir. İfadenin çift tırnak içinde yazılarak aranması da ilgisiz sonuçların gösterimini engellemektedir. Örneğin, “Derlem Dilbilim” sorgusu yalnızca bu iki terimin bir arada geçtiği bağlamların çıkarımını sağlar. Araştırmacılar, arama motorlarının sağladığı bu özellikleri kullanarak arama sonuçlarını daraltabilir, özel alan araştırmalarına daha uygun hale getirebilirler. Ayrıca, dil ya da bölge bazlı aramalar yapılabilir, belli bir alan adı üzerinde sorgular gerçekleştirebilirler. Arama motorları tarafından sunulan bir diğer arama özelliği ise, konu alanı bazlı arama yapılabilmesidir. Örneğin, kullanıcı yalnızca akademik yayınlar ya da haberler içinde sorgulama yapılabilir. Arama motoru yardımıyla, seçilen tarih aralığında belli bir dosya biçiminde arama yapılabilmesi de mümkündür. Tüm bu özellikler, arama motorlarını çevirmen ve araştırmacının iş ortamının ayrılmaz bir parçası yapmaktadır.

Ancak, “arama seçenekleri, araştırmacının arama kapsamını daraltmasına yardımcı olmasına rağmen, arama motorları tarafından sağlanan veri, iyi tasarlanmış bir derlem tarafından sağlanan veriden hem nicel hem de nitel olarak ayrılmaktadır” (Zanettin, 2012: 58). Genel ağdan elde edilen bilgi nicel olarak genellikle yönetilebilir değildir ve sonuçlar hakkında yorum yapmak da kolay olmamaktadır. Örneğin, genel ağ üzerinde

dilbilimsel bir yapı arandığında, söz konusu yapıya ilişkin binlerce veri karşımıza çıksa da bu veriler geneli temsil edici nitelikte olmayabilir.

Zanettin'e göre, genel ağ üzerinden "alt derlemeler" oluştururken, araştırmacılar dil, alan adı, konu gibi filtreler kullanabilirler. Ancak, arama motorları yardımıyla dilsel verinin çıkarımı ve incelenmesinde genellikle sorunlar yaşanır (2012: 58). Sıralama ölçütü gibi ticari kaygılarla çalışan arama motorları, sonuçların sıralamasını en fazla sayıda kullanıcı tarafından erişilen sitelerden başlayarak yapar. Bu sıralama, arama motorlarına göre farklılık gösterebileceği gibi, teknik nedenlerden ötürü aynı arama motorunun farklı zamanlarda çıkardığı sonuçlar da birbiriyle aynı olmamaktadır. Sonuçlar üzerinde kullanıcının değişiklik yapmasına da izin verilmemektedir.

Genel Ağı, dille ilgili araştırmaların yapılabilmesine uygun hale getirmek için, *WebCorp Live* adlı bir arama motoru geliştirilmiştir (Zanettin, 2012: 59). Bu araç son kullanıcı ile arama motoru arasında bir arayüz olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanıcı, aramasını dil, alan adı ve belli düzenli ifadelerle göre sınırlandırabilmektedir. *WebCorp Live*⁷⁷, dilbilimsel incelemelerin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. *WebCorp Live*, 2000 yılından beri, Birmingham City Üniversitesi'nde İngilizce Çalışmaları Araştırma ve Geliştirme Merkezi tarafından geliştirilmektedir. Bir arayüz olarak çalışan *WebCorp Live*, kullanıcının farklı arama motorları arasından seçim yapmasına izin verir ve aramasını belli filtrelere göre gerçekleştirebilmesini sağlar. Bu filtrelerden biri de sözcük filtresidir. Bu filtreyle, sözcüğün içinde geçtiği belgeler kullanıcının önüne getirilir, bağlantı adresi, e-posta adresi gibi araştırmacı için gereksiz olan bilgiler arayüz tarafından ayıklanır (Renouf vd., 2007; aktaran Zanettin, 2012: 59). *WebCorp Live*'in bir özelliği de, arama sonuçlarının bir kopyasını kısa bir süreliğine depolaması ve kullanıcının bilgisayarına indirmesine izin vermesidir. Böylece sistem, genel ağ üzerinden bir derlem oluşturmuş olur ve bu sayede, bağlamli dizinler ve eşdizimler dahil olmak üzere, sözcük bazlı ilişkiler incelenebilir. Resim 66-69'da *WebCorp Live* arayüzleri ve arama sonuçlarının gösterim şekillerine ilişkin ekran görüntüleri verilmiştir:

⁷⁷ <http://www.webcorp.org.uk/live/>

Search:

Case Insensitive: ☒ **Span:**

Search Engine: **Language:**

Show URLs: ☒ **Pages:**

One concordance line per web page: ☐

Site:

Not available with this search engine.

Add popular sites: [UK Broadsheet Newspapers](#) [US Academic](#) [France](#)
[UK Tabloid Newspapers](#) [UK Academic](#) [Germany](#)
[French Newspapers](#) [Argentina](#) [Italy](#)
[Greek Newspapers](#) [Australia](#) [Japan](#)
[US Newspapers](#) [Brazil](#) [Netherlands](#)
[BBC News](#) [Canada](#) [New Zealand](#)
[Wikipedia](#) [China](#) [Spain](#)
[UK](#)

[\[clear\]](#)

Word Filter:

Reset **Search**

Resim 66. WebCorp Live arayüzü ekran görüntüsü.

3) <http://adage.com/article/digital/key-peelee-anger-translator-returns-advocate-refugees/311182/>
Text, Wordlist, text/html, UTF8 (Content-type), 2017-11-03 (Meta tag)

41: Activate your account. 'Key and Peele' Anger Translator Returns to Advocate for Refugees By Garrett
42: Credit: International Rescue Committee The angry translator shtick is back, and this time Keegan-Michael Key
43: to use advocating for refugees. The anger translator was a pop-culture hit when the character
44: sketch show on Comedy Central. Key played a translator who would channel the supposed anger of the
45: Committee, which released a video of the anger translator interpreting the words of David Miliband,

4) <http://www.businessinsider.com/professional-translators-reactions-google-pixel-buds-2017-10>
Text, Wordlist, text/html, UTF8 (HTML source), 2017-10-07 (Meta tag)

46: used in the oil and gas industry. A professional translator or interpreter with knowledge of the subject
47: there's simply no way for it to replace a translator or an interpreter due to several issues, the
48: said João Correia, a professional Portuguese translator. "Sure, the machine will have no trouble in
49: ALSO: Google's new headphones have a universal translator feature for 40 languages – and I got to try it

Resim 67. WebCorp Live üzerinde “translator” sorgusunun sonuçlarının gösterimi.

WebCorp Live
Concordance the web in real-time.

Search Wordlist Tool User Guide WebCorp LSE Publications Feedback

Plain Text Viewer

<http://www.chicagotribune.com/business/careers/sns-201708180934--tms--career-carer-d20170820-20170820-story.html>

RDUES and WebCorp are not the author of the page shown below nor responsible for its content.

Business Jobs & Work

Words unsaid: For some translators, the obvious language isn't so obvious

Xixinxing/Dreamstime.com

According to the U.S. Department of Labor, jobs for translators and interpreters are expected to grow by nearly 30 percent through 2024, much higher than the average job projection.

According to the U.S. Department of Labor, jobs for translators and interpreters are expected to grow by nearly 30 percent through 2024, much higher than the average job projection. (Xixinxing/Dreamstime.com)

Marco Buscaglia, Tribune Content AgencyCareerBuilder

It's one thing to go through your high school Spanish classes with a lackadaisical attitude. But show indifference to learning Spanish at home? That might be another story.

"I grew up in a house where my parents spoke Spanish to each other all day long but they always spoke to their kids in English," says John Abrego, 47. "And I was the youngest of four, so by the time they got to me they might as well have been Mike and Carol Brady when it came to language."

Abrego, a Chicago painter-turned-home-inspector, speaks fluent Polish, thanks to a decade working with Polish painting crews. "I worked with some good guys, but they didn't care I

Resim 68. WebCorp Live üzerinden düz metin biçimli metne erişim.

WebCorp Live
Concordance the web in real-time.

Search **Wordlist Tool** User Guide WebCorp LSE Publications Feedback

Wordlist

<http://www.chicagotribune.com/business/careers/sns-201708180934--tms--career-carer-d20170820-20170820-story.html>
Text, text/html, UTF8 (Content-type), 2017-08-20 (Meta tag)

Word	Frequency
says	20
polish	9
capriano	8
italian	8
spoke	7
japanese	7
spanish	7
translators	6
tell	6
speak	6
work	6
abrego	6

Count: 12 Total: 96

Resim 69. WebCorp Live üzerinden erişilen bir metinden sözcük listesi çıkarımı.

Günümüzde genel ağ, mevcut derlem projelerine kaynaklık etmektedir; çünkü elektronik metinlere erişim, basılı metinlere erişimden çok daha kolaydır ve derlem tasarımı oldukça yorucu, zaman alıcı, ekip çalışması gerektiren ve çoğunlukla pahalı bir iş olduğundan, halihazırda elektronik biçimde depolanmış olan metinleri kullanmak zaman ve maliyet açısından oldukça elverişlidir. Ayrıca, telif haklarına ilişkin standartlar, genel ağ üzerinden erişilen materyal için, basılı malzemeyle karşılaştırıldığında genelde daha esnek olmaktadır.

Genel ağ kullanılarak oluşturulan derlemler doğaları gereği tek dillidir ve herhangi bir dil ya da dil değişkesine yönelik başvuru derlemleri olarak kullanılabilirler. Genel ağın derlem tabanlı betimleyici çeviri çalışmalarına, çevirmen eğitime ve uygulamalı alana bir kaynak olarak katkı sunabilmesi, genel ağdan, genel ya da özel amaçlı karşılaştırılabilir derlemler oluşturulabilmesine bağlıdır (Zanettin, 2012: 62). Bu derlemler oluşturulurken, tüm dilleri kapsayıcı çeşitli ölçütlerin belirlenebilmesi önemlidir ve bu karşılaştırılabilir derlemler yalnızca genel amaçlı derlemler değil, küçük çaplı, uzmanlık alanlarına yönelik derlemler de olabilir.

Genel ağ üzerinden paralel derlemler ancak manuel olarak oluşturulabilmektedir. Bunun nedeni de arama özelliklerinin, metnin çeviri ya da özgün metin olduğunu belirtecek şekilde tasarlanmamış olmasıdır. Aynı sebeple, paralel bağlamalı dizinlerin gösterimine ulaşmak da mümkün değildir (a.g.e.).

Genel ağ üzerinden çekilen metinlerle oluşturulan en büyük derlemlerden biri Leeds Genel Ağ Derlemidir⁷⁸. Derlem, Leeds Üniversitesi Çeviri Çalışmaları Merkezi tarafından geliştirilmiştir. Açık erişimin mevcut olduğu derlemde, on bir dil (İngilizce, Çince, İtalyanca, Japonca, Rusça, Almanca, Fransızca, Arapça, İspanyolca, Portekizce ve Lehçe) mevcuttur. Derlem, “otomatik arama motoru sorgularını kullanarak genel amaçlı derlemler tasarlama” (Sharoff, 2006) amacından yola çıkılarak çeviribilim araştırmaları için kaynaklık etmesi amacıyla hazırlanmıştır.

⁷⁸ <http://corpus.leeds.ac.uk/internet.html>.

Querying Internet corpora

translation and interpretation

☐ English (tags)
 ☒ English, Creative Commons (tags)
 ☐ Chinese (tags)
 ☐ Finnish
 ☐ Arabic (tags)
 ☐ French (tags)
 ☐ German (tags)
 ☐ Greek
 ☐ Italian (tags)
 ☐ Japanese (tags)
 ☐ Polish (tags)
 ☐ Portuguese (tags)
 ☐ Russian (tags&grams)
 ☐ Spanish (tags)
 ☐ Georgian
 ☐ Ukrainian
 ☐ Lithuanian

☐ CQP syntax only (Examples)
[Getting help on the query interface](#)

Centre for Translation Studies

Set parameters of your query

Concordance

Context: 60c (c for characters, w for words)

Sort by: ☐ Document ☐ Frequency ☐ Lemma ☒ word

Then by: ☐ left ☒ right

Output: 100 lines

Collocations

Collocation scores: ☐ Mutual Information ☐ Dice ☐ T-score ☒ Loglikelihood score

Context: 0 words on the left 1 words on the right

POS tag of the collocate: POS tags

Resim 70. Leeds Genel Ağ Derlemi sorgu arayüzü.

I-EN-CC-FINAL: translation and interpretation

corpus.leeds.ac.uk/cgi-bin/cqp.pl?q=translation+and+interpretation&c=I-EN-CC-FINAL&

[Back to the query window](#)

Found 3 examples (0.016 ipm) of 'MU (meet (meet [word="translation"] [word="and"] -0 1) [word="interpretation"] -1 2) cut 100' in I-EN-CC-FINAL

☐ dxdf	is making use of two metaphors here rather than one. This	translation and interpretation	also leads us to readily conclude that this might be a
☐ djzi	parents, the patient, and society [20]. Even though the	translation and interpretation	of risk can be hard to understand for both the patient and
☐ djhd	to authors of reflecting on the potential impact of	translation and interpretation	on the research process when disseminating their research.

☐ Select all
 ☐ Invert all

Show selected lines in the window of 60 words

[Back to the query window](#)

Resim 71. Leeds Genel Ağ Derlemi üzerinde “translation and interpretation” sorgusu.

I-EN-CC-FINAL: translation and interpretation

View 1 examples

corpus.leeds.ac.uk/cgi-bin/showcontext-cqp.pl?cpos=I-EN-CC-FINAL,144355145,1

View 1 examples

id="djzi" url="http://www.biomedcentral.com/1472-6920/7/17" title="BioMed Central | Full text | Communicating genetic information: a difficult challenge for future pediatricians"

assumed to be influenced by personal experiences, moral values, and social norms [20]. But when the pediatric resident provides counseling for a patient and/or parents, the resident is obligated to interpret the risk of the disorder in the context of the medical, emotional, and economic burden to the parents, the patient, and society [20]. Even though the translation and interpretation of risk can be hard to understand for both the patient and the physician because it involves mathematical calculations, the physician is responsible for effectively mediating an explanation that the patient can understand. The physician needs to know that both the mathematical and the ambiguous explanation of " statistical risk " are affected by the individual 's experiences with ambiguity. Therefore, a patient 's

[Back to the query window](#)

Resim 72. Sorgulanan ifadenin bağlamı ve kaynakça bilgisinin gösterimi.

Genel amaçlı genel ağ derlemleri, küçük çaplı tek dilli derlemlerle, çeviri araştırmalarına yönelik çift dilli derlemler kullanılarak elde edilen sonuçlara destek olabilmektedir ve bu nedenle genel ağ derlemleri, derlem tabanlı çeviri araştırmalarında başvuru kaynakları olarak kullanılabilirler. Ayrıca bu derlemler, İngiliz Ulusal Derlemi gibi geleneksel tek dilli derlemlerden alınan bilgiler için tamamlayıcı niteliktedirler. Başka türde derlemlere sahip olmayan diller içinse başvuru derlemi görevi yapabilirler.

Genel ağ üzerinden oluşturulan derlemler, yalnızca çeviri sürecine destek olmak amacıyla, yani kısa süreli ya da geçici bir kullanım için de tasarlanabilirler. Genel ağdan ilgili metinlerin alınmasıyla oluşturulan bu derlemler, açık uçlu bir özelliğe sahiptir, uzun süreli kullanılmayacaktır ve yalnızca çeviri işlemine yöneliktir (Varantola, 2003: 56-7). Çeviri sürecinde başvurulmak üzere hazırlanan bu derlemler genellikle çevirmen tarafından belli bir uzmanlık alanına ilişkin bilgi sahibi olmak amacıyla tasarlanır. Bu “kendin-oluştur” derlemleri, daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, *WordSmithTools* ve *AntConc* gibi yazılımlarla incelenebilmektedir.

Özellikle çeviribilim araştırmaları için genel ağ üzerinden bir derlem oluşturulmak isteniyorsa, *Sketch Engine* derlem aracı kullanılabilir. Bu araçla, betimleyici çalışmalarda kullanılmak üzere, genel ağ üzerinden erişilebilen metinlerle çift dilli karşılaştırılabilir bir derlem tasarlanabilmektedir (Zanettin, 2012: 67).

Çeviri çalışmalarına özgü biçimde oluşturulacak bir derlem aracının, genel ağ üzerinden, ilgili konu alanına ilişkin erişime açık malzemeleri resmi uzantılı ya da belirli bir güvenilirlik derecesine sahip sitelerden toplayarak derleme dahil etmesi oldukça önemlidir. Böylece, çeviri süreci kolaylaşabilecek ve çevirmen gereksiz ya da yanlış bilgiler içinde boğulmayacaktır.

5.6.2. Çeviri Bellekleri ve Derlem

Çeviri belleği en genel anlamıyla kaynak ve erek metin parçalarının birbirleriyle eşleştirilmiş olduğu bir veritabanıdır. Çevirmenin yoğun bir iş yükü altında çalışması ve çevirinin müşteri tarafından genellikle en kısa sürede istenmesi nedeniyle,

çevirmene günlük çeviri işlerini yapmasında yardım edebilecek yeni, kullanıcı dostu ve elektronik metin arşivlerine ihtiyaç vardır. Bu elektronik arşivler, genellikle çeviri belleği yazılımları olarak karşımıza çıkar. Çeviri bellekleri, metin yığınlarından oluşan derlemelerle karıştırılsa da derlem ve çeviri belleği birbirlerinden farklı kavramlardır.

Çevirmenler, birçok farklı amaca yönelik metinler üretir. Bunların çoğu aynı metin türüne aittir ya da benzer konuları içermektedir. Bu tip metinler aynı ya da benzer terimlere, kalıplaşmış ifadelere ve tümce yapılarına sahiptir. Bazı metinlerin biçimsel özellikleri bütünüyle bellidir ve bu metinler çevrilirken, sürekli aynı model ya da şablonun kullanılması uygundur. Bu metinlere örnek olarak özgeçmişler, sözleşmeler, vekaletnameler, diplomalar, nüfus kağıtları verilebilir. Bu gibi metinlerde çoğu zaman yalnızca isim ve tarihler değişir. Çevirmen de çevirilerini bu belli başlı dilsel örüntülere ve ölçütlere göre yapar.

Yukarıda bahsedilen türde metinleri çevirirken, çevirmen daha önce yaptığı çevirilerinden ya da başka profesyonel çevirmenlerin gerçekleştirdiği çevirilerden yardım almak isteyebilir. Böylece hem zaman kazanır, hem de biçim ve terminoloji açısından tutarlılık sağladığından emin olur. Çeviri belleği yazılımları genellikle bu amaç için tasarlanmıştır. Bu yazılımlar aynı zamanda bilgisayar-destekli çeviri yazılımlarının (Computer-assisted translation -CAT) da bir parçasıdır. Bu yazılımlar, çeviri belleğiyle birlikte çeviri sürecini kolaylaştırma amacı taşıyan birçok araç içerir.

Çeviri bellekleri belli bir ölçüde paralel derlemeler olarak kabul edilebilir. Çeviri belleklerini, paralel derlemelerden ayıran en önemli özellik ise depolama ve bilgi çıkarımı biçimlerinin paralel derlemelere göre farklı olmasıdır. Çevirmenler, kendi çeviri belleklerini oluşturabilmekte, çeviri sürecinde çeviri belleğinden destek alabilmekte veya bilgisayar-destekli çeviri araçlarına bu bellekleri dahil edebilmektedir.

Bir çeviri belleği oluşturulurken, çevirmen bir metin arşivi hazırlar, ancak bu arşiv, metin belgesi şeklinde değil, özel bir veritabanı biçiminde depolanır. Bu veritabanına çeviri belleği yazılımı ile ulaşılabilir. Günümüzde en popüler çeviri belleği uygulamaları *SDL Trados*, *WordFast* ve *MemoQ*'dur. Bunlar ticari ve ücretli yazılımlar olsa da aynı amaçlı ticari olmayan ücretsiz yazılımlar da vardır. Bunlardan biri farklı ortamlarda (Windows, Linux, Apple vb.) çalışabilen *OmegaT* programıdır ve açık kaynaklı olarak kullanılabilir.

Bir çeviri belleği yazılımının özel bir arayüzü vardır. Bu arayüz, kendi başına bir uygulama olarak kullanılabileceği gibi *Microsoft Word* benzeri bir sözcük işlemciye de bağlanabilir. Bellek yazılımı, kaynak metni tümce ya da tümce benzeri parçalara ayırır ve bu parçaları çeviri arayüzüne yükler. Çevirmen, her bir parçanın çevirisini özel bir metin kutusu içinde yapar ve böylece kaynak ve erek metin parçaları karşılıklı olarak çeviri belleğine kaydedilmiş olur. Yeni bir metin parçası arayüze yüklendiğinde, program eş zamanlı olarak belleği kontrol eder ve bellekte benzer parçalar olup olmadığını tarar. Eğer benzer parçalar varsa, yazılım otomatik olarak bu parçaları çevirmenin önüne getirir. Çevirmen önerilerden birini kabul edebilir ya da yeni bir çeviri üretebilir.

Çevirmen, belleği kullanmada ona yardımcı olabilecek bir “uygunluk yazılımı” da yükleyebilir. Bu yazılımla birlikte, çevirmen birbirine oldukça benzer olan metinlerin çevirilerini yaparken daha az zaman harcar. Bu yöntem, özellikle ekip çalışmalarında kullanılır, çünkü çeviri bellekleri yerel bir ağ üzerinden paylaşılabılır ve genel ağ üzerinden erişime açılabilir. Çeviri belleğiyle çalışan çevirmenler, geleneksel sözcük işlemcilerle çalışan çevirmenlere göre bilgisayarı daha etkin bir şekilde kullanmayı öğrenir.

Bir çeviri belleği aynı zamanda eşleştirilmiş metin parçalarının depolanmasına izin veren çift dilli bir metin arşivi olarak tanımlanabilir. Söz konusu metin parçaları çeşitli aramalar yapıldığında bütün içinden çıkarılır. Mevcut bir paralel derlem içinden de bir çeviri belleği çıkarmak mümkündür. Bu durumda kaynak ve erek metinler eşleştirilir, eşleştirme sürecinin sonuçları uygun biçimde kaydedilir. Örneğin, bir paralel derlem olarak; karşımıza çıkan Avrupa Birliği müktesebatı hem *XCES*, hem de bir çeviri belleği olarak *TMX* (Translation Memory eXchange) dosya biçimlerinde mevcuttur (Zanettin, 2012: 170-1).

Daha önce de belirtildiği gibi bir çeviri belleğinde metin parçaları paralel olarak tutulmaktadır. Bu da kaynak ve erek metinlerin tümce benzeri parçalara ayrılması ve bu parçaların eşleştirilmesi demektir. Çeviri belleği çeviri yapılırken de geliştirilir. Aynı zamanda çeviri belleğine daha önce yapılmış çeviriler eklenebilir. Bazı bellek yazılımları “hizalayıcı” (*aligner*) adı verilen ek bir modül de içerir. Bu modül, kaynak ve erek metinleri otomatik olarak eşleştirir. Eşleştirilmiş parça, çeviri belleğine yüklenir.

Genellikle kendi çeviri belleklerini tasarlamayı tercih etseler de, çevirmenlerin mevcut çeviri belleklerinden yararlandıkları durumlar olabilmektedir. Çeviri şirketleri genelde kendi çeviri belleklerini üretir ve belleği çevirmenlerinin erişimine açar. Aynı zamanda açık olarak erişilebilen bellekler vardır. Bunlardan biri olan Avrupa Komisyonu Genel Sekreterliğine ait çeviri belleğine açık olarak erişmek mümkündür⁷⁹.

Çeviri belleği yazılımları, makine çevirisi sistemleriyle karıştırılmamalıdır. Bellek yazılımları asla çeviri yapmaz. Mevcut çevirilerden eşleştirmeler yapar. Ancak, makine çevirisi sistemleri doğrudan çeviri yaparlar. Çeviri bellekleri metin arşivleri ya da derlemlerden de farklıdır; çünkü bilgilendirici bir amaçları yoktur ve bellekler üzerinden metinlerin tümüne erişim de yoktur. Başka bir deyişle, çeviri bellekleri metinleri tek parça halinde içermez, eşleştirilmiş metin parçalarını içerir. Bu metin parçaları üzerinde düzeltmeler yapılabileceği gibi, çevirmen istediği parçayı bellekten çıkarabilir.

Mikhailov ve Cooper, bir çeviri belleğinin derlem olarak kabul edilip edilmeyeceğine ilişkin soruya şöyle yanıt verir:

Çeviri bellekleri, “metinsel veri yapıları” olarak kabul edilen paralel derlemler gibi, büyük çapta eşleştirilmiş metin parçaları içerir. Açık-uçlu bir yapıya sahip olmalarına rağmen, dil çalışmalarına katkı sağlayabileceklerine ilişkin şüpheler vardır. Ancak, belleklerin bünyesinde bulunan eşleştirme yazılımı, paralel derlemler oluşturmak için kullanılabilir. Bu noktada başka bir çeviri kaynağından söz etmemiz gerekir. Yapısı bir çeviri belleğini andıran *Linguee Editorial Dictionary*, araştırma amaçlarına yönelik olarak eşleştirilmiş metin verileri sunar. Ancak, çeviri bellekleri çevirmenlerin günlük işlerini kolaylaştırmak ve onlara eşleştirilmiş metin parçalarından oluşan referans kaynaklar sunmak için vardır (2016: 46).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılabileceği gibi, çeviri belleklerinin çeviribilim araştırmalarında kullanılması yeterince işlevsel olmaz ve araştırmacıya gerekli katkıyı sunamaz. Çeviri bellekleri, aktif olarak çalışan çevirmenlerin işini kolaylaştırmak için vardır. Derlemler ise çevirmenler tarafından kullanılabileceği gibi, çeviribilim araştırmalarına da kaynaklık edebilir.

Son yıllarda çevirmenler, çeviri belleklerini etkin bir şekilde kullanmaktadır. Ancak derlemlerin çevirmenler tarafından kullanımının yeterince yaygınlaşmadığı düşünülmektedir. Bunun nedeni ise, çevirmenlerin derlemler hakkındaki bilgisinin

⁷⁹ <https://ec.europa.eu/jrc/en/language-technologies/dgt-translation-memory>

sınırlı olması ve derlemleri çeviri bellekleriyle karıştırmalarıdır. Ancak, derlem kullanımı çevirmenler arasında yaygınlaşırsa, derlemler özellikle özel alan çevirileri söz konusu olduğunda çeviri sürecini kolaylaştırabilir ve kısaltabilirler.

Makine çevirisi sistemleri gibi, çeviri bellekleri de derlem tabanlı çeviri çalışmalarından ayrı tutulamaz. Kendi başına paralel bir derlem olan çeviri belleğinde genellikle çevirmenin ya da çeviri şirketinin çevirileri kaynak metinleriyle tümce düzeyinde eşleştirilmiş biçimde tutulur. Derlem modeline, var olan çeviri belleklerinin de dahil edilmesi derlemi terminolojik ve bağlamsal açılarından güçlendirebilecektir. Özellikle paralel derlemlerin Türkçeyi içine alan dil çiftleri de dahil olmak üzere birçok dil çiftinde yetersiz sayıda olması, çeviri belleklerinin derlem modeline dahil edilmesini gerekli kılabilir. Böylece çevirmen, sürekli olarak kendi bütüncesiyle birlikte çalışacağından, terim birliğini daha kolay sağlayabilecek, belli kalıpların çevirisinde zorlanmayacak, çeviri sorunlarına daha kolay çözüm üretebilecektir.

5.7. Derlem Modeli ve Makine Çevirisi

Bu bölümde, çevirmenlerin son dönemde çeviri sürecinin çeşitli aşamalarında sıklıkla yararlanmaya başladıkları makine çevirisi sistemlerinden ve derlem modeline makine çevirisinin entegrasyonundan bahsedilmiştir. Öncelikle makine çevirisiyle ilişkili temel kavramlara değinilmiş, ardından makine çevirisi ve derlem ilişkisi ele alınmıştır. Son olarak, derlem modeli ve makine çevirisinin bütünleştirilmesi üzerine üç yöntem önerisi betimlenmeye çalışılmıştır.

5.7.1. Makine Çevirisi

Makine Çevirisi, “otomatik çeviri” ya da “bilgisayar tarafından yapılan çeviri” olarak tanımlanabilir. Makine çevirisi bir süreçtir ve genellikle **Doğal Dil İşleme** yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Doğal Dil İşleme sürecinde bir metni çevirmek için kullanılan dil ve söz öbeği modellerini oluşturmak amacıyla çift dilli bir veri dizisi ve diğer dil bileşenleri kullanılır.

1950'lerde büyük umutlarla başlayan makine çevirisi çalışmalarının temel amacı, insanların gerçekleştirdiği çeviri işlemlerinin, aynı kalitede ve elektronik makineler tarafından tam otomatik biçimde yapılması olmuştur. Ancak, zaman içinde beklenen başarıma ulaşılamayınca, makine çevirisi çalışmalarına dair duyulan büyük beklentiler karşılığını bulamamıştır. Bu durum, makine çevirisi üzerinde çalışan araştırmacıların da bir paradigma değişikliğine gitmesine ve daha küçük hedeflerle yola devam etmelerine neden olmuştur. Araştırmalar, tam otomatik yüksek kaliteli çeviri amacından, insanlara çeviri sürecinde yardımcı olabilecek araçların geliştirilmesine doğru bir geçiş süreci yaşamıştır. Bilgisayar destekli çeviri (CAT) araçlarının ortaya çıkışı da bu süreçte gerçekleşmiştir.

Genel ağın yaygınlaşması ve küreselleşme, kısıtlı sürelerde yapılması gereken çeviri işlerinin sayısını da arttırmıştır. Hızlı çeviri ihtiyacını karşılamaya yönelik ortaya çıkan ve genel ağ üzerinde herkesin erişimine açık olan genel amaçlı makine çevirisi sistemlerinin ortaya çıkışı da yine bu döneme denk gelmektedir. Bu sistemler, kaliteye önem verilmeden, çevirilerin olabildiğince hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla ortaya çıkmışlardır.

Bilgisayımsal etkinliklerin yaygınlık kazanması ve genel ağın oldukça geniş bir yelpazede çok dilli ve küresel topluma ulaşması, makine çevirisine ilişkin araştırmaların büyük bir hızla gelişmesini sağlamıştır. Günümüzde makine çevirisi hem profesyonel çevirmenler hem de kolay erişilebilir olması nedeniyle çeviriye gereksinim duyan herkes tarafından kullanılmaktadır.

Makine çevirisinin birçok farklı türünden bahsedilebilir. Ancak, en sık kullanım bulan türler, **İstatistiksel Makine Çevirisi**, **Kural Tabanlı Makine Çevirisi** ve her iki türü de içinde bulunduran **Karma Sistemlerdir**.

İstatistiksel Makine Çevirisi, tek ve iki dilli eğitim verilerinin incelenmesiyle üretilen istatistiksel çeviri modellerini kullanır. Bu yaklaşım, kaynak dilden erek dile çeviri yaparken veri modelleri oluşturmak için programlamanın sunduğu olanaklardan faydalanır. Sıklıkla ortaya çıkan sözcük ve söz öbeklerini eşleştiren algoritmaların, eğitim verisi üzerinden elde ettikleri örüntüler üzerinden çeviriler yapılır.

İstatistiksel makine çevirisi modellerini oluşturmak hızlı ve kolay bir işlemdir. Bu sürecin temelini ise, makineyi belli bir dil çifti ve konu alanı (domain) için eğitmek

amacıyla dosyaların sisteme yüklenmesi oluşturur. Bir makineyi belirli bir konu alanında eğitmek için de en az iki milyon sözcüklük derlemlere gereksinim vardır.

İstatistiksel makine çevirisi teknolojisi, çeviri bellekleri ve sözlükçeler gibi çift dilli derlemlere dayanmaktadır. Makine/bilgisayar, bu derlemler üzerinden dil örüntülerini öğrenir ve çeviride akıcılığı arttırmak için tek dilli verilerden yararlanır. İlgili alanda eğitilen makine, özellikle tıp, ekonomi ve teknik alanlarda kaliteli çeviriler üretebilir.

Kural Tabanlı Makine Çevirisi ise dilin yerleşik kurallarının bilgisayarlı ortamda kodlanmasına ve her bir dil çifti için çift dilli sözlüklere ihtiyaç duyar. Kural tabanlı makine çevirisi sistemleri metni ayrıştırır ve buradan bir ara yapı üretir. Erek dildeki metin, bu yapı kullanılarak oluşturulur. Bu süreç, biçimsel, biçimsel ve anlamsal bilgiler içeren geniş veri sözlükleri ve büyük kural dizileri gerektirir. Yazılım, bu kural dizilerini kullanarak kaynak dilin dilbilgisel yapısını erek dile aktarır ve ardından gerekli düzenlemeleri yapar.

Kural tabanlı makine çevirisi sistemleri, oldukça büyük sözlüklerle, karmaşık dil kuralları üzerine inşa edilir. Kullanıcılar da, sistemin geçerli ayarlarını bir ölçüde yok sayıp kendi sözlüklerini oluşturarak uygun gördükleri terminolojiyi, çeviri süreçlerine ekleyebilirler. Bu işlemin amacı çeviri kalitesinin yükseltilmesidir.

İstatistiksel ve kural tabanlı yöntemleri bir arada kullanan makine çevirisi sistemleri de geliştirilmektedir. Bu sistemlere, **Karma (hybrid) Sistemler** adı verilir. Karma sistemlerde, bir makine çevirisi sistemi içine birçok farklı yaklaşımı dahil edilebilir. Böylece, çeviri kalitesinin artırılması ve dilde akıcılığın sağlanması hedeflenir.

Çeviride hız gereksinimi, makine çevirisi sistemleri ile *CAT* araçlarının bütünleştirilmesini de beraberinde getirmiştir. *CAT* aracına yüklenen bir metnin çevirisi önce bir makine çevirisi sistemine yaptırılmakta, ardından çevirmen tarafından metin üzerinde düzenleme yapılmaktadır. Bu sürecin yaygınlaşması, **art-düzenleme (post-editing)** araştırmalarını çeviribilimin kapsamına katmış ve art-düzenleme çalışmalarını çeviribilimde önemli bir alan haline getirmiştir.

Çeviriyi, bir kaynaktan yola çıkılarak bir ürünün elde edildiği “kara kutu” şeklindeki bir süreç olarak betimleyen Toury’den bu yana, teknolojik ve bilimsel gelişimin sağladığı imkanlarla bu “kara kutu” açılmaya ve işleyişi belirlenmeye çalışılmaktadır. Özellikle,

çeviri sürecinde göz takibi (eye tracking) ve tuş kaydetme (key logging) gibi yöntemlerle çeviri sürecinin nasıl işlediği açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunların yanında art-düzenlenmiş makine çevirilerinin incelenmesi de çeviri sürecini çözümlemeye yönelik olarak yapılan araştırmalarda önemli bir yer tutmaktadır.

Art-düzenlemeler üzerinde yapılan araştırmalar, makine çevirisi ile ortaya çıkan çeviriyi, çeviri sürecinde bir ara ürün olarak kabul etmektedir. Bu ara ürün, nihai ürünün öncülü olduğu kadar, bu öncül üzerinde yapılan düzenlemeler de çeviri sürecine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır.

Art-düzenlemeyle geldiğimiz bu noktada değinilmesi gereken bir başka konu da makine çevirisine yönelik kuramsal ve uygulamalı yaklaşımların, çeviribilime sağlayabileceği katkılardır. Yukarıda bahsedilmiş olan istatistiksel, kural tabanlı ve karma makine çevirisi sistemlerinde kullanılan yaklaşımları, temelde sonuç ve süreç odaklı olarak iki kategoride toplamak mümkündür (Güner, 2015: 54). Süreç odaklı yaklaşımlarla geliştirilen makine çevirisi sistemlerinde çeviri işlemleri, bir kural tabanı üzerinden gerçekleştirilir ve bu yöntemin amacı, bu kural tabanının olabildiğince başarılı sonuçlar üretecek hale getirilmesini, yani çeviri sürecinin elektronik ortama aktarılmasını sağlamaktır. Sonuç odaklı makine çevirisi sistemlerinde ise, çeviri sürecinin işleyişine değil çeviriden elde edilen sonucun başarısına odaklanılır ve bu tip sistemlerde genellikle istatistiksel ya da makine öğrenmesi tabanlı yaklaşımlar kullanılır. Genel ağ üzerinden erişilebilen *Google Çeviri* gibi makine çevirisi sistemleri altyapısal olarak bu yaklaşımla oluşturulmaktadır.

Sonuç odaklı makine çevirisi sistemlerinde çeviriler, parametrelerinin genelde çift dilli, paralel ve hizalanmış derlemlerin çözümlenmesi ile elde edildiği modeller kullanılarak gerçekleştirilir. Bu modeller hazırlanırken kullanılan istatistiksel ya da makine öğrenmesi tabanlı yöntemler, paralel derlemlerdeki çevirilerde, örüntü çıkarımı (pattern extraction) ya da düzenliliklerin belirlenmesi (regularity detection) işlerini yerine getirir. Örneğin, paralel tıp metinlerinden çıkarılan bir çeviri modelinde, İngilizce “indigestion” sözcüğü için Türkçe karşılık olarak alternatifler “hazımsızlık, sindirim güçlüğü” şeklinde olur. Paralel şekilde hizalanmış bölümlerde sıkça birlikte geçen bu sözcükleri, sonuç odaklı bir makine çevirisi sistemi, bir örüntü olarak algılar ve aynı bağlamda çevireceği metinlerde bu örüntüyü kullanır. Sonuç odaklı makine çevirisi sistemlerinde model çıkarımı işlemlerinin başarımı, kullandıkları paralel derlemlerin

büyüklüğüne doğrudan bağlıdır. Son dönemde sonuç odaklı makine çevirisi sistemlerinde kullanılan sinir ağı (neural network) tabanlı yöntemlerle, bu sistemlerin başarımlarının arttığı gözlemlenebilmektedir.

5.7.2. Makine Çevirisi ve Derlem İlişkisi

Makine çevirisi ile ilgili verilen bu genel bilgilerden sonra derlemlerin söz konusu sistemlerdeki konumundan söz etmek gerekir. Yukarıda da değinildiği gibi, özellikle istatistiksel makine çevirisi olmak üzere, sistemlerin arka planında paralel derlemler bulunmaktadır. Bu paralel derlemlerde saklı olan dilsel örüntüler, kurallar, terminoloji, tümce kalıpları, biçimsel ve biçimsel yapı, anlam örüntüleri gibi hem metinsel hem de bağlamsal özelliklerin makine tarafından öğrenilmesi sağlanır. Başka bir deyişle, makine / bilgisayar nasıl çeviri yapacağını, arka planda yer alan paralel derlemlerden öğrenir; bu derlemlerden çeviri örüntülerini çıkarır. Makine çevirisi sistemi, öğrendiği çeviri örüntülerini kendisine verilen kaynak dildeki yeni bir metni erek dile aktarırken kullanır. Bununla birlikte, paralel derlemler yanında, sözlükler, çeviri bellekleri ve erek dilde daha akıcı ve doğal bir anlatımın sağlanmasına katkıda bulunmak için kullanılan tek dilli derlemler de makine çevirisine kaynaklık etmektedir.

Bir makine çevirisi sisteminin arka planındaki paralel derlem büyüdükçe; başka bir deyişle çevirmenler, şirketler ve dil uzmanları makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesine katkı sundukça, makine çevirisinin başarımları da artar ve gün geçtikçe insan tarafından gerçekleştirilen çevirilerin başarımlarına yaklaşabilir. Bunun nedeni, sayısı gün geçtikçe artan paralel metin yığınları sayesinde, makinenin çok daha çeşitli çeviri örüntüsüyle ve dilbilgisi kuralıyla karşılaşması ve bunları öğrenmesidir. Makine çevirisi sistemlerinin ardındaki büyük veri arttıkça bilgisayarlar daha başarılı çeviriler üretebilir hale gelmektedir.

Sonuç olarak, özellikle tümce düzeyinde eşleştirilmiş paralel derlemler olmak üzere, derlemlerin makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesinde büyük rol oynadığını söyleyebiliriz. Derlemler, özellikle istatistiksel ya da örnek tabanlı makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesi için vazgeçilmez kaynaklardır.

Paralel derlemlerin oluşturulması ve diller arası eşleştirmelerin yapılması; makine çevirisi, çift dilli sözlüklerin oluşturulması ve çeviri belleklerinin tasarımı gibi uygulamaya yönelik işlevsel kaynaklar yaratmak isteyen araştırmacıların temel kaygısı olmuştur. Geleneksel kural tabanlı makine çevirisi sistemlerine alternatif olarak doğan istatistiksel makine çevirisi sistemleri temelde büyük miktarlarda paralel derlemin varlığına dayanmaktadır (Zanettin, 2012: 153). Makine çevirisi sistemlerinin arka planında yer alan kaynak ve erek dilde oluşturulmuş metin yığınları, sistemlerin çeviri yapabilmesini sağlamaktadır.

Daha önceki bölümlerde mevcut en büyük paralel derlem olan ve içinde çok sayıda dil çiftini barındıran *OPUS* derleminden bahsedilmişti. *OPUS* projesinin odak noktası “çeşitli alanlardan paralel metinler toplamak, bu metinlerin ön-işlemesini yapmak ve böylece istatistiksel makine çevirisi ve çok dilli terminoloji çıkarımı gibi uygulamalara doğrudan yarar sağlamak” olarak ifade edilmiştir (Tiedemann, 2009: 237). Bu örnek, makine çevirisi sistemleri ve derlemlerin birbirlerinden ayrılamaz nitelikte olduğunu göstermektedir.

Bu noktada karşılaştırılabilir derlemlerin de makine çevirisindeki yerinden bahsetmek gereklidir. Büyük karşılaştırılabilir derlemler de metin sınıflandırması, kümeleme, bilgi çıkarımı ve makine çevirisi gibi doğal dil işleme alanına ilişkin konularda kullanılmaktadır (Zanettin, 2012: 151). Böylece makine çevirisi sistemlerinin ardındaki büyük veri de artarak, sistemlerin daha kaliteli çeviriler yapmasına olanak sağlamaktadır.

Çok az dil çifti ve alan için paralel derlemlerin bulunması ve otomatik yöntemlerle genel ağ üzerinden paralel derlem oluşturma imkanlarına rağmen, büyük paralel derlemlerin yeterli sayıda olmaması, doğal dil işleme alanında çalışanların dikkatinin karşılaştırılabilir derlemler üzerine çekilmesine neden olmuştur. Dil mühendisleri, bu nedenle, istatistiksel makine çevirisi uygulamaları için gerekli olan eğitim verilerinin karşılaştırılabilir derlemlerden de toplanabileceği konusuna odaklanmışlardır (Zanettin, 2012: 152). Sonuç olarak, günümüzde makine çevirisi sistemlerinin hem paralel hem de karşılaştırılabilir derlemler tarafından beslendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Günümüzde, aynı dil ailesinden gelen diller arasında gerçekleştirilen çevirilerde makine çevirisinin başarımı oldukça yüksektir. Bunun yanında, özellikle teknik çeviri

(tıp, mühendislik, ekonomi vb.) alanında kaliteli çeviriler üretebilen makine çevirisi sistemlerinin, kullandığı paralel ve karşılaştırılabilir metinlerin sayısı arttıkça başarımlarını yükselteceği açıktır. Son yıllarda İngilizce / Türkçe dil çiftinde de makine çevirisi sistemlerinin başarımı fark yaratacak bir ölçüde artmıştır.

Makine çevirisi sistemleri günümüzde genellikle metinlerarası ve kültürel unsurların yorumlanması konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Bu durum ise makine çevirisi sistemlerinin kullandığı paralel derlemelerin bu açıdan eksik olması; başka bir deyişle bu unsurların makineye henüz öğretilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu konuya ilişkin bir örnek aşağıda verilmiştir:

Kaynak Metin (TR)	Erek Metin (EN)
Vize, Kırklareli'ne bağlı, İstanbul'a sadece 140 km uzaklıkta küçük bir ilçe.	The visa is connected to Kırklareli, a small town only 140 km from Istanbul.

Tablo 20. Türkçeden İngilizceye bir makine çevirisi örneği (Google Çeviri).

Yukarıdaki örnekte Türkçe bir tümce İngilizceye bir makine çevirisi sistemiyle çevrilmiştir. Makine, “Kırklareli” ve “İstanbul” sözcüklerini oldukları gibi bırakmış; bunların Türkiye’de birer yer/kent adı olduğunun ayırdına varmış ve bu adların ilk harflerini büyük şekilde yazmıştır. Ancak makine, Vize’nin bir ilçe adı, dolayısıyla da bir özel ad olduğunu anlayamamış ve Vize’yi İngilizceye *visa* yani “yabancı bir ülkeye girebilmek için o ülke makamlarından alınan resmi izin” kavramına karşılık gelecek şekilde çevirmiştir. Bu hatanın temel nedeni, makinenin, Vize’nin aynı zamanda Türkiye’nin Kırklareli iline bağlı bir ilçesinin adı olduğunu henüz öğrenememiş olmasıdır. Başka bir deyişle, sistemin arka planda kullandığı derlem yapılarında “Vize” sözcüğü, “ilçe” anlamıyla ya hiç geçmemiş ya da çok az sayıda geçmiştir. Bu örnekten de anlaşıldığı gibi derlemeler, makine çevirisi sistemlerinin başarımlarını arttırmalarında oldukça etkilidir.

5.7.3. Derlem Modeli ve Makine Çevirisi Entegrasyonu

Şimdiye kadar, çevirmenler tarafından özellikle CAT araçlarında sıkça kullanılan sonuç odaklı ve genel amaçlı makine çevirisi sistemlerinin, çeviri modelleri oluşturmak için çok büyük boyutlardaki paralel derlemlerden yararlandıklarından ve bu derlemler üzerinde çalıştırılan öğrenme algoritmalarının, derlemlerdeki örüntüleri, kendi bağlamları içerisinde belirleyerek modeller oluşturup, otomatik çevirileri de bu modellerle gerçekleştirdiklerinden bahsettik. Makine çevirisinde örüntülerin otomatik olarak bağlamlarıyla birlikte belirlenmesi, bir derlem araştırmacısının derlem araçları kullanarak derlem üzerindeki çeviri stratejilerini ve bağlam içerisinde kullanılan terminolojiyi belirlemesiyle büyük benzerlik göstermektedir.

Makine çevirisi sistemleri özellikle teknik çeviri sürecinde çevirmenlere kaynaklık edebilmekte ve birer paralel derlem olarak kabul görmektedir. Günümüzde makine çevirisi, çevirmenin çeviri sürecinde başvurduğu kaynaklardan biri olmuştur. Ancak çevirmen, her zaman makine çevirisi çıktısını uygun erek metin olarak kabul etmez; üzerinde gerekli düzeltmeleri yapar.

Genel ağ imkanlarının gün geçtikçe arttığı, birçok dildeki metin yığınlarına elektronik ortamda çok rahat bir şekilde erişilebildiği günümüzde, makine çevirisi sistemlerini derlem tabanlı çeviri çalışmalarının dışında tutamayız. Bu nedenle, makine çevirisi çıktılarının çeviribilim araştırmacısı ya da çevirmenin kullandığı derlem modeline dahil edilmesi, araştırmaların çok yönlü ve daha kapsamlı; çevirilerin ise daha kaliteli olmasına katkı sunabilir.

Makine çevirisi sistemleri halihazırda çevirmenin iş istasyonunun bir parçası olmuştur. Lynne Bowker ve Gloria Corpas Pastor (2014), “çevirmenlerin teknolojiyi kullanımının artık bir lüks değil, birçok dilde ve yüksek kalitede olabildiğince hızlı bir şekilde çevirilerin yapılmasını talep eden günümüz pazarında bir zorunluluk” olduğunu vurgulamaktadır.

Günümüz dünyasında birçok çevirmen bilgisayarları etkin bir şekilde kullanmakta ve metinleri elektronik ortamda işleyebilmektedir. Doğal dil işleme, dil mühendisliği ve makine çevirisi alanlarında yapılan araştırmalar da teknik gelişmelerle teşvik

edilmektedir. Kişisel bilgisayarların ve genel ağın yaygınlaşmasıyla çevirmenlerin araştırma olanakları artmıştır. Sonuç olarak, çevirmenler ve diğer dil hizmeti sağlayıcıları, bilgisayarlı kaynaklara rahat bir şekilde erişebilmektedir. Tek dilli ve çok dilli sözlükler, terim bankaları, geniş çoklu ortam ansiklopedileri bu araçlardan birkaçıdır. Aynı zamanda çevirmenler, ortak *blog* ve *portalları* kullanarak meslektaşlarından yardım isteyebilirler.

Çevirmenler, bilgisayar destekli çeviri araçları ya da çeviri araç setleri (*Translator's Workbench*) gibi yazılımları aktif bir şekilde kullanabilmektedir. Bu araçlar isteğe bağlı olarak, çeviri belleklerini yönetmek için tasarlanan bir sistemden oluşan metin işlemciyle, bir terminoloji yönetim sistemini ve makine çevirisi sistemini birleştirebilmektedir. Tüm bu kaynaklar çeviribilim öğrencilerinin eğitimiyle de yakından ilgilidir. Geleceğin çevirmenlerinin modern teknolojik araçları, çeviri yazılımlarını ve farklı bilgisayarlı kaynakları kullanmayı ve yönetmeyi öğrenmesi profesyonel yaşamlarına büyük katkı sunabilecektir.

Çeviriye yönelik olarak oluşturulacak bir derlem modeli içerisine makine çevirisi sistemlerinin çıktılarını entegre etmek, makine çevirisi sistemlerinin öğrendiği çeviri stratejilerini ve bağlam temelli terminoloji bilgisini de derleme katmakla eşdeğer olacaktır. Makine çevirisi sistemlerinin model oluşturmada kullandıkları derlem büyüklüklerine ulaşmak, sıradan bir derlem araştırmacısı için mümkün değildir. Şüphesiz, çeviri işini gerçekleştirebilmek için kısıtlı zamanı olan bir çevirmenin de bu kısa süreler içerisinde isteklerine ya da çeviri amacına uygun derlem oluşturması mümkün olamamaktadır. Bu durumda, çeviriye yönelik bir derlem modeline çok hızlı bir şekilde yeni çeviri/erek metinler ekleme olanağı sağlayan bir kaynak olarak makine çevirisi sistemleri, en az genel ağdan otomatik metin çekme yoluyla derlemi genişletmek kadar yararlı olabilecektir.

Bir sonraki bölümde, literatürde daha önce değinilmemiş bir yaklaşım olarak, derlem modelinin farklı kısımlarına, genel amaçlı makine çevirisinin entegre edilmesi yeni bir yöntem olarak önerilmiş ve bu yöntemin çeviriye yönelik derlemlere sağlayabileceği avantajlar üzerinde durulmuştur.

5.7.3.1. Makine Çevirisi ile Otomatik Hizalama

Günümüzde, genel ağ üzerinden erişilebilen genel amaçlı makine çevirisi sistemleri oldukça hızlı şekilde çeviri yapabilmektedir. Bu sistemler, genelde çok başarılı sonuçlar üretemediğinden ve bundan ötürü de sistem çıktısı üzerinde yüksek miktarda art-düzenlemeye ihtiyaç duyulduğundan, çevirmenler tarafından sıklıkla kullanılmamaktadır. Ancak, makine çevirisi sistemleri her ne kadar iyi çeviriler üretemese de tümce içerisindeki sözcük ya da öbekleri bağlamları içerisinde uygun biçimde çevirebilmektedir. Bunun nedeni de daha önce bahsetmiş olduğumuz şekilde, bu sistemlerin model çıkarımında büyük paralel derlemelerden yararlanıyor olmalarıdır. Ancak, sözcüksel düzeydeki başarılı çeviriler sözdizimsel düzeyde yine de yetersiz kalabilmektedir.

Makine öğrenmesi çalışmalarının son dönemde ivme kazanması, makine çevirisi sistemlerini olumlu şekilde etkilemiştir. Makine çevirisi sistemlerinde kaydedilen en son atılım ise istatistiksel modellerden sinir ağı tabanlı modellere geçiş şeklinde olmuştur. Bu değişim, sistemlerde hem sözcüksel hem de sözdizimsel temelde daha iyi çevirilerle kendini göstermektedir.

Makine çevirisi sistemlerinin sözcük düzeyinde elde ettiği başarımdan yararlanmak, çeviriye yönelik derlem oluşturma sürecine de hız katabilecektir. Bu süreçte, metin bölümlene aşamasından sonra gelen paralel metinler arası bölüm hizalama işlemlerinin manuel iş yükünü makine çevirisi sistemlerinden yararlanarak azaltmak mümkün görünmektedir. Şimdi, bu işlemin nasıl yapılabileceğini örnek bir süreç yardımıyla açıklayalım. Aşağıda, bölümlene işlemi sonrası İngilizce bir kaynak metnin bölümlerinden örnek verilmiştir:

Bölüm Numarası	Bölüm İçeriği
2	4 Valves separate the chambers and act as one way doors to direct blood through the heart in a specific pattern.

Tablo 21. Kaynak metin bölümü örneği.

Yukarıdaki bölümün alındığı metnin Türkçe bir çevirisinin derleme eklenmesiyle eşzamanlı olarak, farklı makine çevirisi sistemleri üzerinden tüm kaynak metin

bölümlerinin otomatik çevirisi yaptırılarak kaydedilebilir. Yukarıda verilen kaynak metin bölümü için genel ağ üzerinden erişilebilen iki farklı makine çevirisi sisteminden alınan çeviriler aşağıda verilmiştir:

Google Çeviri (en-tr)	4 Valfler bölmeleri ayırır ve kanı kalpten belirli bir biçimde yönlendirmek için tek yönlü yollar gibi davranırlar.
Yandex Çeviri (en-tr)	4 Vanalar Kapılar Özel bir şekilde kalbe kan yönlendirmek için bir yol olarak odaları ve hareket ayrı.

Tablo 22. Kaynak metin örneği için iki farklı makine çevirisi çıktısı.

Bu çevirilerle birlikte eklenen Türkçe erek metnin bölümlerinden bir kısmı da Tablo 23'te verilmiştir.

Bölüm Numarası	Bölüm İçeriği
1	Kan akciğerlere ulaştığında, oksijen açısından zenginleşir ve kalbin sol tarafı aracılığıyla vücuda geri döner.
2	4 kapakçık, odacıkları birbirinden ayırır ve kusursuz bir biçimde kalp aracılığıyla kanı yönlendiren tek yönlü kapılar gibi hareket eder.
3	Kalbin sağ tarafında akciğerlere doğru yol alan kan, pulmoner ve triküspit kapakçıklardan geçer.
4	Akciğerlerden kalbin sol tarafına geri dönen kan, mitral kapakçık ve aort kapakçığından geçer.

Tablo 23. Numaralandırılmış Türkçe erek metin bölümleri örneği (kaynak, öğrenci çevirisi)

Bu şekilde belirlenen bölümler ve makine çevirisi çıktıları ile yapılan otomatik hizalama işlemi için uygulanacak sürecin adımları aşağıdaki gibi olmalıdır:

- 1. Adım:** Hizalanacak kaynak metin bölümünün çevirisi, makine çevirisi sistemlerinden otomatik olarak alınır (bkz. Tablo 21).
- 2. Adım:** Tüm makine çevirileri ve erek metnin tüm bölümleri, sözcük bazlı parçalara ayrılır ve sözcük listeleri elde edilir. Örneğin yukarıda verilen kaynak metin bölümü için oluşturulacak bir sözcük listesi şu şekilde olacaktır:

4	Valves	separate	the	chambers	and	act	as	one	way	doors
to	direct	blood	through	the	heart	in	a	specific	pattern	

Tablo 24. Kaynak metin bölümü için sözcük listesi.

3. Adım: Makine çevirisi çıktılarından elde edilen sözcük listeleri ile erek metne ait tüm bölümlerin sözcük listeleri ayrı ayrı karşılaştırılır. Aşağıda bu karşılaştırmaya ilişkin bir örnek verilmiştir:

Google Çeviri Çıktısı için Sözcük Listesi									
4	Valfler	bölmeleri	ayırır	ve	kanı	kalpten	belirli	bir	
biçimde	yönlendirmek	için	tek	yönlü	yollar	gibi	davranırlar.		
Erek Metin Bölümü ve Makine Çevirisi Eşleşmeleri									
4	kapakçık	odacıkları	birbirinden	ayırır	ve	kusursuz	Bir	biçimde	kalp
X	-	-	-	-	X	-	X	X	-
aracılığıyla	kanı	yönlendiren	tek	yönlü	kapılar	gibi	hareket	eder.	
-	X	-	X	X	-	X	-	-	

Tablo 25. Makine çevirisi çıktısı ile erek metin bölümü sözcük eşleşmeleri.

Bu örnekte verilen erek metin bölümü, makine çevirisi çıktısıyla sekiz ortak sözcük barındırmaktadır.

4. Adım: Karşılaştırma sonucunda elde edilen ortak sözcük sayıları üzerinden erek metin bölümleri en çok ortaklık barındırandan, en aza doğru sıralanır.

5. Adım: Makine çevirisi çıktıları ile sözcük bazında en çok benzerlik gösteren erek metin bölümü arasında hizalama olduğu kabul edilir. Bu durumda, yukarıda verilen örnek için, sekiz ortak sözcük barındıran bölümün İngilizce metinden alınan bölümle eşleştiği söylenebilir.

6. Adım: Bu aşamada, eşleşme olasılığı bulunan erek metin bölümü makine çevirisi sistemlerine verilir ve çevirileri alınır. Verdiğimiz örnek için bu durum, Türkçe erek metin bölümlerinin İngilizce makine çevirisi çıktılarının alınması anlamına gelmektedir.

7. Adım: İkinci adımda olduğu gibi, kaynak metnin tüm bölümlerinin ve makine çevirisi alınan erek metin bölümünün sözcük listeleri çıkarılır.

8. Adım: Erek metin çevirisinden elde edilen sözcük listesiyle, sözcük ortaklığı olarak en fazla olan kaynak metin bölümü belirlenir.

9. Adım: Eğer, her iki yönlü olarak da bölümler arası aynı eşleşme sağlanmışsa hizalama doğru kabul edilir.

10. Adım: Hizalamalar arasında farklılık oluşmuşsa, olası hizalama çiftleri manuel düzeltme işlemi için derlemi oluşturan araştırmacıya sunulur.

Bu şekilde yapılan otomatik hizalama işlemi için ne kadar farklı sayıda makine çevirisi sisteminden yararlanılırsa, çapraz doğrulama imkânı artacağı için, hizalamada o kadar iyi sonuçlar alınacaktır. Otomatik hizalamanın başarımı arttıkça, manuel düzeltme gereksinimi ve derlem araştırmacısının iş yükü aynı oranda azalacaktır. Çeviriye yönelik derlem araştırmalarındaki en önemli dezavantajlardan biri olan manuel düzeltme gereksinimi bu şekilde azaltılarak, derlem oluşturma süreci ve derlem kullanımı kolaylaşabilecektir. Böylece, makine çevirisi sistemlerinin sözcük düzeyinde elde ettiği başarımdan üst düzeyde ve otomatik olarak yararlanılmış olacaktır.

5.7.3.2. Makine Çevirisi ile Derleme Metin Ekleme

Manuel yolla derlemlere metin eklenmesi oldukça yüksek bir işgücü gereksinimi ortaya çıkarabilmektedir ve daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, metin yığınlarının eklenmesiyle derlemin genişletilmesi çoğu zaman bir proje ekibiyle mümkün olabilmektedir. Bu sorunun çözümü için literatürde, genel ağ üzerinden otomatik metin bularak derleme ekleme yöntemi önerilmektedir. Ancak, genel ağ üzerinden tek dilli metinleri arama motorları yardımıyla bulmak kolay olsa da çeviriye yönelik bir derlemdeki paralel metin miktarını bu şekilde arttırmak pek mümkün değildir. Bunun nedeni, paralel metinlerin genelde tek bir doküman içinde olmayıp bir (ya da daha fazla sayıda) genel ağ sitesi üzerinde farklı konumlarda bulunmalarıdır.

Bu nedenle, paralel metinleri içeren dokümanların tek tek bulunup, kontrol edilerek derleme manuel şekilde eklenmesi gerekmektedir.

Bu noktada, genel ağdan metin bulma yöntemini makine çevirisi ile bütünleştirmek yeni bir paralel metin kaynağı oluşturma yönünde önemli bir adım olabilecektir. Bu yöntem ilk aşamada, genel ağı temel metin kaynağı olarak ele alınırken, ikinci aşamada, bulunan metinlerin makine çevirisi sistemlerine verilip çıktıların da derleme eklenmesiyle devam edecektir. Elde edilen yapay paralel derlemeler, gerçek paralel derlemelerin yerini tutabilecek yeterlilikte olmasa da makine çevirisi sistemlerinin sözcük düzeyindeki başarımı düşünüldüğünde, sözcük ve öbek tabanlı çıkarımlar yapabilmek için yapay derlemelerin yeterli olabileceği öngörülmektedir.

Bahsedilen yöntemi genel ağdan metin toplama işlemi ile entegre etmeden, yalnızca derlemde önceden eklenmiş metinleri kullanıp uygulamamız durumunda izlenecek adımlar aşağıda verilmiştir:

- 1. Adım:** Derlem içerisinden bir ya da daha fazla sayıda kaynak metin (ya da bir alt derlem) seçilir.
- 2. Adım:** Bu metinlerin her birinin tüm bölümleri (segment) tek tek makine çevirisi sistemine gönderilir ve çıktıları alınır.
- 3. Adım:** Tamamı makine çevirisi sistemince çevrilen her bir erek metin bölümü kaynak metin bölümü ile hizalanmış şekilde derleme eklenir.

Bu noktada derlem modelimiz içinde bahsettiğimiz metin tipolojisine dönerek, makine çevirisi ile elde edilen metinlerin derlemdeki konumlarını ele almamız uygun olacaktır. Derlemde **potansiyel kaynak metin** ya da **kaynak metin** tipinde olan her bir metnin, bu yöntemle bir çevirisinin derleme eklenmesi mümkündür. Makine çevirisi ile elde edilen metin, derlemde özgün dilinde bulunan bir metinle eşlendiğinde **erek metin** tipini alacaktır. Bu şekilde elde edilen bir erek metni, doğal bir erek metinden ayırmak için metne ait üstverilerde “kaynak türü” parametresi “makine çevirisi” olarak belirlenmelidir. Böylece, derlemde araştırma yapacak olan kişi, istediği takdirde yalnızca makine çevirisi metinlerden oluşan bir alt derlem üzerinde de incelemeler yapabilecektir.

Yöntemin genel ağdan metin toplanması yöntemi ile entegre edilmiş hali ise aşağıda adım adım verilmiştir:

- 1. Adım:** Belirli bir grup anahtar sözcük belirlenerek, bu anahtar sözcükler yardımıyla bir arama motoru sorgusu yapılır.
- 2. Adım:** Sorgu sonucunda elde edilen genel ağ bağlantıları üzerinden önceden belirlenen sayıda doküman indirilir.
- 3. Adım:** Farklı tipteki dokümanlar içerisinde bulunan metin kısımları doküman tipine uygun şekilde otomatik olarak ayıklanır ve her bir doküman derleme bir potansiyel kaynak metin olarak eklenir.
- 4. Adım:** İlk üç adımda oluşturulan alt derlemdeki her bir kaynak metnin tüm bölümleri otomatik olarak tek tek makine çevirisi sistemine gönderilir ve çıktıları alınır.
- 5. Adım:** Tüm bölümleri çevrilen her bir kaynak metin için hizalanmış şekilde yapay erek metinler (yani makine çevirisi çıktıları) derleme kaydedilir.

Bu adımların ardından üretilen yapay paralel derlem üzerinde, derlemde bilgi çıkarım yöntemleri ile araştırmalar gerçekleştirilebilir. Bu yöntemin başarımını etkileyecek en önemli faktörler ve etkileri şu şekildedir:

- Makine çevirisi sistemine verilen kaynak metin miktarı arttıkça elde edilecek yapay erek metin miktarı da artacak, bu da sözcük ya da öbek bazlı örüntülerin belirlenmesini kolaylaştırabilecektir.
- Kullanılan makine çevirisi sistemlerinin sayısını arttırmak, oluşacak yapay paralel derlem büyüklüğünü de arttıracığı için örüntülerin belirlenmesi kolaylaştırabilecektir.

Bahsedilen yöntemin derlem modeline uygulanması, yapay metinlerle paralel derlem büyüklüğünü istenildiği zaman, istenildiği kadar arttırmaya olanak sağlamakta ve paralel derlem oluşturma sürecindeki insan emeği ihtiyacını en aza indirebilmektedir. Kaynak metin ihtiyacı, halihazırda derlemin paralel, karşılaştırmalı ya da genel amaçlı olarak kullanılabilen kısımlarında bulunan metinlerden sağlanabileceği gibi, genel ağ araması ile hızlı şekilde kaynak metin eklenmesi yöntemiyle de karşılanabilir.

Yeni bir derlem oluşturma yöntemi olarak kullanılabilecek bu entegrasyon ile klasik paralel derlem yapısı, statik konumdan çıkarılıp dinamik konuma geçirilmekte ve böylece tasarım süreci devingen bir yapıya dönüşmektedir. Bu çalışmada önerilen çeviri çalışmalarına yönelik derlem modelinde yapılacak bu geliştirme, derlem modeline literatürde bahsedilen derlemlerden farklı olarak devingen olma gibi önemli bir yetenek kazandırabilmektedir.

5.7.3.3. Makine Çevirisi ile Art-Düzenlemeleri Belirleme

Çeviri sürecinde, CAT araçları ile makine çevirilerinin kullanımı, art-düzenlemeli çevirilerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve erek metinlerin iki sınıfa ayrılması durumunu ortaya çıkarmıştır. Bunlar:

- Otomatik çeviriden hiç yararlanmadan, doğrudan çevirmenin ortaya çıkardığı erek metinler, ve
- Otomatik çeviri çıktıları üzerinden art-düzenleme yoluyla elde edilen erek metinlerdir.

Bir erek metnin, art-düzenlemeli çeviri yoluyla oluşturulduğu ve art-düzenlemeli çeviri sürecinde hangi makine çevirisi sisteminin kullanıldığı bilgisi elde edilebiliyorsa, yapılan art-düzenlemeler de otomatik şekilde belirlenebilir. Bu işlemi gerçekleştirebilmek için, derleme eklenen bir erek metnin üstveri kısmına yeni alanlar eklenmesi gereklidir. Bu alanlar:

- Çevirinin doğrudan ya da art-düzenlemeli olduğu bilgisi, ve
- Art-düzenleme öncesi kullanılan makine çevirisi sistemi bilgisidir.

Üstveri alanında art-düzenlemeli olduğu belirtilen bir erek metin, kaynak metniyle eşlenerek derleme eklenirken, belirtilen makine çevirisi sisteminden kaynak metnin çevirisi otomatik olarak alınıp derlem içerisine eklenmelidir. Bu işlemin ardından derlem araştırmacısı, geliştirilecek bir arayüz sayesinde makine çevirisinde yapılan art-düzenlemeleri ve art-düzenleme stratejilerini belirleme şansına sahip olacaktır.

Aşağıda verilen kaynak metin bölümü ve çevirisinin derleme eklendiğini, çevirinin Google Çeviri üzerinden alınan çıktıda yapılan art-düzenleme ile oluşturulduğu bilgisinin de verildiğini varsayarak belirlenen art-düzenlemeleri görebiliriz:

Kaynak metin bölümü:	Word Clouds are a popular way of displaying how important words are in a collection of texts.
Art-düzenlemede kullanılan makine çevirisi çıktısı:	Kelime Bulutları, kelimelerin metin koleksiyonunda ne kadar önemli olduğunu göstermenin popüler bir yoludur.
Art-düzenlemeli erek metin bölümü:	<u>Sözcük</u> Bulutları, <u>sözcüklerin</u> bir metin koleksiyonunda ne kadar <u>öneme</u> sahip olduğunu <u>göstermede</u> <u>yaygın</u> biçimde kullanılan bir yöntemdir.

Tablo 26. Bir art-düzenleme örneği.

Verilen örnekte, altı çizili olarak gösterilen sözcükler makine çevirisi üzerinde art-düzenleme yoluyla değiştirilen erek metin kısımları göstermektedir. Küçük puntıyla üst simge şeklinde belirtilen kısımlar ise art-düzenlemede erek metne yeni eklenen parçalardır. Art-düzenlemeyle yapılan değişiklikleri yukarıdaki gibi ekleme, silme ve değiştirme bazlı olarak görebilen bir çeviri araştırmacısı, ilgili alanda çevirmen ya da çevirmenlerin kullandığı çevirileri de çözümleme olanağına sahip olacaktır.

5.8. Derlem Modelinin Kullanımına Yönelik Bir Çalışma

Özel alan çevirisi dersleri, hem çeviribilim bölümünde ders veren öğretim elemanları, hem de öğrenciler açısından zorlayıcı olabilmektedir. Tıp çevirisi, hukuk çevirisi, teknik çeviri gibi dersler, genel çeviri becerileri ile ilgili alana ilişkin terminoloji bilgisinin yanında, bu alanlarla ilgili uzmanlık bilgisine sahip olmayı da gerektirebilir.

Derlem tabanlı çalışmalar, öğrencilerin çeviri becerilerinin geliştirilmesi için özellikle özel alan çevirisi derslerinde kullanılabilir. Çevirmen eğitiminde derlem kullanımının, eğiticiler açısından da birçok yararından söz edilebilir.

- **Derlemler ve derlem araçlarının öğrenciye sunabileceği katkılar:**

Öğrenciler, özel alan çevirisi derslerinde metinlerin kendine özgü özellikleri ve terminolojisiyle karşılaşır. Bu dersler, öğrenciyi profesyonel hayata hazırlayan, genellikle uygulamalı olarak işlenen çeviri dersleridir. Öğrenciler, mezun olup çevirmen olarak işe başladıklarında bu derslerde edindikleri bilgi birikimi ve terminoloji bilgisinden yararlanırlar. Bu nedenle belirli konu alanlarında kapsamlı bilgi edinebilmeleri ve erek metinlerde tercih edilen çeviri yöntemlerini saptayabilmeleri için öğrencilerin kaynak ve erek metinlerden oluşan metin yığınlarıyla çalışması oldukça önemlidir.

Kaynak ve erek dilde metinlerden oluşturulan paralel ve karşılaştırılabilir derlemler, öğrencilere, metin türü bilgisi edinmeleri, alana ilişkin terimleri ve ifade ettikleri kavramları anlayabilmeleri ve profesyonel çevirmenler tarafından tercih edilen yöntemlerle tanışabilmeleri açısından katkı sunabilir. Çeviri sürecine ilişkin fikir sahibi olmalarına ve böylece daha kaliteli çeviriler üretebilmelerine destek olabilir.

Bir derlem, belli bir konu alanıyla ilgili birçok metin içerir. Konu alanı bilgisi, metin-içi ve metin-dışı özellikler, çeviri yöntemleri gibi birçok veriye, derlemler yardımıyla erişilebilir. Öğrenci, derlem araçları yardımıyla kendi çevirisini ve arkadaşlarının çevirilerini inceleyebilir, karşılaştırmalı analizler yapabilir.

Öğrencinin, profesyonel çevirmenlerin anlamsal, biçimsel, metinsel ve bağlamsal seçimlerini gözlemleyebilmesi, ona kendi çeviri süreçlerinde kullanabileceği bilgiler sağlayabilir. Bu bilgiler, onun çeviri sürecinde daha mantıklı ve kabul edilebilir seçimler yapmasını kolaylaştırabilir. Paralel ve karşılaştırılabilir derlemler üzerinde araştırmalar yapan öğrenci aynı zamanda çevirilerin kendilerine özgü özellikleri; başka bir deyişle, çeviri tümelleri hakkında da bilgi sahibi olabilir.

Derlem tabanlı öğrenme, büyük ve gerçek kaynak ve erek metinlerin çalışma ve çeviri sürecinde kullanımını mümkün kılarak yapıcı öğrenme sürecini destekler. Derlem kullanımı, öğrencilere daha aktif bir öğrenme ortamı sunarak, profesyonel hayatlarında kullanabilecekleri beceriler kazanmalarında yardımcı olur. Tek bir kaynak metnin, öğrenciler tarafından yapılmış çevirileri üzerine öznel yorumların getirildiği geleneksel çeviri derslerinden uzaklaşarak, öğrencinin hem paralel hem de karşılaştırılabilir derlemler üzerinde çalışmasını sağlamak, öğrencilerin derlem

üzerinde çeşitli konu ve kapsamlarda aramalar yaparak araştırma yöntemlerini geliştirmesine yardımcı olur. Öğrenme sürecinde aktif bir şekilde yer almaya başlayan öğrenciler, aynı zamanda bir “araştırmacı” ve “gözlemci” olur. Buna bağlı olarak, derlem tabanlı çeviri eğitimi, öğrencinin kendine güveninin artmasına, daha yaratıcı ve özgür kararlar almasına yardımcı olabilir.

Çeviri eğitiminde kullanılan karşılaştırılabilir ve paralel derlem, öğrencilerin kavramların yalnızca sözlük anlamlarına değil, bağlamlarına odaklanmalarını sağlayarak, özellikle özel alan çevirisi derslerinde sözlük ya da çeviri belleklerinden daha fazla seçenek sunar. Öğrenciler, bir kavramın kullanımını metin yığınları içinde görme fırsatı edinmiş olur.

Sınıfta hangi yaklaşım uygulanırsa uygulansın, derlemler öğrencilere sözlükler gibi diğer elektronik kaynaklarda bulunamayan – ya da çok zor bulunan – çeviri çözümlerini sunan kaynaklardır. Ayrıca derlem sorgulama araçları “belgeleme araçları” olarak da kullanılır (Frérot, 2016: 40-1).

Ancak, çevirmenlerin / öğrencilerin derlem kullanımını öğrenmesi konusu da oldukça önemlidir. Bu noktada, sorulması gereken en önemli konu, çevirmenlerin derlem kullanımını nerede ve nasıl öğreneceğidir. Kübler (2011), çevirmenlere derlem kullanımını öğreten çok fazla sayıda eğitim kurumu olmadığını ifade etmektedir. Frankenberg-Garcia (2015) ise, Birleşik Krallık'taki on dört farklı üniversitenin çeviribilim bölümlerine ait ders planlarını taradığında, çeviribilimde derlem kullanımına ilişkin çok az sayıda dersin bulunduğunu gözlemlemiştir.

Fransa'daki üniversitelerde de benzer bir durum söz konusudur. Yapılan bir ankete göre, üniversitelerin yaklaşık %75'i, kurumlarında derleme ilişkin eğitim verildiğini belirtmiştir. Ancak, detaylı bir inceleme yapıldığında, verilen eğitimin terim çıkarımı, doğal dil işleme, elektronik araçlar ve genel ağ sorgulamaları ile çeviride kendin-oluştur yöntemlerinden ibaret olduğu görülmüştür. Anket ayrıca, kurumların %60'ının derlem tasarımı odaklandığını, fakat bu konunun temel bir ders olarak yer almadığını ortaya koymuştur (Frérot, 2016: 44).

- **Derlemler ve derlem araçlarının eğiticiye sunabileceği katkılar:**

Çeviribilim bölümlerinde ders veren öğretim elemanlarının en az bir dil çiftinde olmak üzere birer dil ve iletişim uzmanı olduklarını söyleyebiliriz. Ancak, öğretim elemanının, tıp, yazılım ve hukuk gibi uzmanlık bilgisi gerektiren özel alanların tümünün bilgisine sahip olması beklenemez. Bu nedenle, derlem üzerinde çalışmalar yapmak, özel alanlarla ilgili belli kavramların öğretici tarafından içselleştirilmesine yardımcı olabilir.

Eğiticiler, uzmanlık alanlarına ilişkin bilgiye tümüyle sahip olmadıklarından, ders tasarımı, ders içeriğinin hazırlanması ve çevrilmek üzere öğrencilere verilecek malzemenin seçimi konusunda da sıkıntı yaşayabilirler. Eğiticilerin, çeviri dersini verecekleri uzmanlık alanıyla ilgili tek dilli ya da karşılaştırılabilir bir derlem hazırlamaları ve bu derlemi kaynak olarak kullanmaları çeviri derslerinin daha verimli geçmesini sağlayabilir. Teknik jargonun kendine özgü tümce örüntüleri ve yapıları olduğunu düşündüğümüzde, gerçek içeriklerden oluşturulmuş derlemlerin, eğiticiye, çeviri yöntemleri ve tümce yapıları konularında öğrencileri daha nesnel bir şekilde yönlendirmede yardımcı olabileceği söylenebilir.

Derlemler, eğiticilere “doğal dil kullanımı” açısından da katkı sunabilirler. Wang, Çin’de çeviri dersleri veren öğretim elemanlarının anadillerinin genellikle Çince olduğunu ve İngilizceyi ilkökul-ortaokul düzeyinden başlayarak sonradan öğrendiklerini dile getirir. Yazar, anadili İngilizce olan birinin, belli bağlamlar içinde daha doğal kullanımlara ilişkin içsel bir bilgisinin olduğunu, ancak Çince den İngilizceye çeviri eğitimi veren eğiticilerin erek dilde kabul edilebilir ve doğal karşılıklar bulmada zorluklar yaşayabildiği belirtmiştir (2011: 287). Türkiye’deki durum da farklı değildir. Türkiye’de çeviribilim bölümlerinde çalışan öğretim elemanlarının çoğu İngilizceyi Türkiye’de öğrenmiştir ve özellikle deyimsel ve kültürel ifadelerle anadili İngilizce olanlar kadar hâkim değildirler. Doğal olarak, yabancı dile günlük hayatlarında nadiren maruz kalmaktadırlar. Bu durum, İngilizcenin erek dil olduğu çeviri süreçlerinde eğiticinin sorun çözme yetkinliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle karşılaştırılabilir derlemler bu noktada eğiticilere yardımcı olabilmekte ve onlara erek dilde doğal ve özgün kullanımlar sunabilmektedir.

Son olarak, eğiticinin bir derlem aracı kullanarak daha verimli bir “değerlendirme” süreci geçirebileceğinden söz etmemiz gerekir. Günümüzde öğrenci çevirilerinin değerlendirilmesi iki yolla yapılmaktadır. Eğitici, öğrencilerden çeviri ödevlerini ya

basılı ya da elektronik biçimde kendisine teslim etmesini ister. Birinci yöntemde, eğitici ödev üzerinde gerekli işaretlemeleri ve düzelteleri yapar; öğrencinin hata ve eksikliklerini görmesi açısından, düzeltmelerini yaptığı ödevi öğrenciye geri verir. İkinci yöntemde, eğitici *Word* biçimli olarak kendisine gönderilmiş dosyayı kendi bilgisayarına kaydeder ve gerekli düzelteleri yine *Word* biçimli dosya üzerinde yapar ve kendi yaptığı değişiklikleri kaydederek dosyayı öğrenciye geri gönderir. Her iki yöntem de sınıf mevcudunun fazlalığı düşünüldüğünde oldukça zaman alıcı ve yorucudur.

Bu değerlendirmeleri yaparken, eğitici öğrenci çevirisini kaynak metinle karşılaştırmak zorundadır ve aynı zamanda, öğrenci çevirilerini de birbirleriyle karşılaştırarak daha nesnel değerlendirmeler yapmak, en çok hata yapılan noktaları saptamak, bu hataların konu alanı bilgisi eksikliğinden mi, yoksa dil kullanımı eksikliğinden mi kaynaklandığını tespit etmek istemektedir. Ancak tüm bu işlemleri kağıt üzerinde veya geleneksel bilgisayar programlarıyla yapmak bazı adımların atlanmasına ve gerekli değerlendirmelerin yapılamamasına neden olabilir. Bu nedenle, öğretim elemanlarının hem kaynak metin ve erek metnin karşılaştırılmasını, hem de erek metinlerin birbirleriyle karşılaştırılmalarını içeren bir modele ihtiyaçları vardır. Bu model aynı zamanda bir öğrencinin dönem içindeki gelişiminin görülmesine de olanak sağlayabilir.

Çeviribilimci Lynne Bowker ve yazılım uzmanı Peter Bennison tarafından bir derlem aracı tasarlanmıştır. Bu araç, öğrenciler tarafından çevrilen metinlerin toplanmasını, yönetimini ve üzerinde çalışılmasını sağlar. Tasarımcılar, bu araca “Öğrenci Çeviri Arşivi” (Student Translation Archive – STA) ve “Öğrenci Çeviri İzleme Sistemi” (Student Translation Tracking System – STTS) adını vermişlerdir. Bu sistem yardımıyla, bir sınıfta aynı kaynak metnin farklı öğrenciler tarafından yapılan çevirilerini içeren bir derlem oluşturulabilir. Derlem inceleme araçlarını kullanarak, eğitici eş zamanlı olarak öğrencilerin aynı metin parçasına ait çevirilerini inceleyebilir. Böylece sınıfın ortak sorunlarını belirleyebilir ya da yalnızca bir ya da iki öğrencinin çevirilerinde karşılaştığı sorunları saptayabilir. Tüm bunları kağıtlar üzerinde yapmak çok daha zordur (Bowker ve Bennison, 2003: 112).

Aynı zamanda, Öğrenci arşivinden birçok konu alanına ilişkin derlemler oluşturulabilir. Öğrencilerin karşılaştığı çeviri sorunlarının uzmanlık alanı bilgisi eksikliğinden ya da

Çalışılan her uzmanlık alanında (ekonomi metinleri çevirisi, teknik eviri vb) karşılaşılan genel bir eviri sorunundan kaynaklanıp kaynaklanmadığı da derlem çalışmalarıyla saptanabilir (a.g.e.: 119).

Bu alışma kapsamında ne sürülen derlem modelinin işlerliğinin sınanması amacıyla, Bowker ve Bennison'un derlem aracına benzer, ancak farklı özellikler de içeren örnek bir model tasarlanmıştır. Bu rnek model, tez çalışmasında sunulan derlem modelinin bir alt derlemi olarak kabul edilebilir. Alt modelin geliştirilme amacı, eviribilim bölümlerinde ders veren ğretim elemanlarının ğrenci çevirilerini değerlendirme sürecini kolaylaştırmak ve bu süreci daha işlevsel ve verimli kılmaktır. şimdi alt modelin tasarım süreci adım adım anlatılacaktır.

5.8.1. Alt Derlem Modeli

Bu alışma kapsamında, öğrencilerin evirilerinin daha işlevsel ve etkin bir şekilde değerlendirilmesini sağlayabilecek bir model tasarlanmıştır. Tasarım aşamalarının detaylı anlatımına geçmeden önce model hakkında kısaca bilgi verecek olursak; modelin, kaynak metin ve erek metinlerden oluşan bir paralel derlemin elektronik ortamda işlenmesini sağlayan bir araç olarak tasarlandığı söylenebilir.

rnek alışma kapsamında Kırklareli Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık bölümü ikinci sınıf öğrencilerinden, bir hasta bilgilendirme kitapçığından seçilen metin parçasını çevirmeleri ve erek metinlerini elektronik ortamda göndermeleri istenmiştir. Çalışma için on üç ğrenci gönüllü olmuştur ve eviri sürecinde birbirleriyle yardımlaşmamaları ve makine çevirisi sistemlerini kullanmamaları gerektiği öğrencilere eviri sürecine geçilmeden önce söylenmiştir.

Öğrencilerden toplanan çeviriler farklı dosya numaraları ve öğrencilerin adlarıyla birlikte elektronik ortamda işlenmiş ve oluşturulan dosyalar, tasarlanan derlem modeline yüklenmiştir. Ardından bölümlleme işlemi gerçekleştirilip kaynak metin ve erek metinler arasında hizalama işlemi otomatik olarak yaptırılmıştır.

Sonraki aşamada, kaynak metnin makine çevirisiyle öğrenci çevirilerinin otomatik benzerlik miktarları çıkarılmış ve buradan öğrencilerin yaratıcılığıyla ilgili çıkarımlarda bulunulabileceği görülmüştür. Ayrıca, öğrenci çevirileri aynı ekranda hem birbirleriyle hem de referans bir çeviriyle karşılaştırılarak, üzerlerinde derecelendirme yapılmış ve öğrencilerin çevirilerinde karşılaşılan sorunlar belirlenerek öğrenci çevirisi bazlı raporlar oluşturulabileceği gösterilmiştir.

5.8.2. Çevirilerin Derlem Üzerinde Değerlendirilme Süreci

5.8.2.1. Kaynak Metnin Derleme Eklenmesi

Çalışmanın başlangıcında, İrlanda'da bulunan St. James Hastanesinin yayınladığı “Kalp Operasyonları Öncesi Hasta Bilgilendirme Kitapçığı”⁸⁰ içinden 245 sözcüklük bir bölümün öğrenciler tarafından çevrilmesi istenmiştir. Metnin kaynak dili İngilizcedir. Erek dil ise Türkçe olarak belirlenmiştir. Metnin konu alanı ise popüler tıp metni olarak belirlenmiştir. Metin içeriğinde, hastaya kalbin genel yapısı, işlevi ve kalp damarlarına ilişkin genel bilgiler verilmektedir. Çevirinin erek kitlesi genel halk olarak saptanmış ve bu erek kitlenin özelliklerinden öğrencilere söz edilmiştir. Buna paralel olarak, öğrencilerden erek kitlenin gereksinimlerini gözeterek çeviri yapmaları istenmiştir. Öğrenciler iki gün içinde çevirilerini yaparak elektronik ortamda göndermişlerdir. Resim 73'te kaynak metnin derleme eklenmeden önceki, başka bir deyişle özgün kaynaktaki hali görülmektedir:

⁸⁰ [www.stjames.ie/Patients/PatientBooklets/waiting for heart surgery.pdf](http://www.stjames.ie/Patients/PatientBooklets/waiting%20for%20heart%20surgery.pdf)

The Heart and how it works

Your heart is a strong muscle located slightly to the left in your chest. It pumps blood around your body. Inside it is divided into 4 chambers, 2 upper chambers—the **right and left atria**, and 2 lower chambers—the **right and left ventricles**.

A wall divides the heart into right and left sides. The **right** side of the heart receives blood from the body and sends it to the lungs. Once in the lungs, the blood becomes rich in oxygen and is returned to the body via the **left** side of the heart.

4 Valves separate the chambers and act as one way doors to direct blood through the heart in a specific pattern. The blood on its way to the lungs through the right side of the heart passes through the **Pulmonary and Tricuspid Valves**. The blood returning from the lungs through the left side of the heart passes through the **Mitral and Aortic Valves**.

Coronary Arteries

The heart pumps an average of 60-100 times per minute. In order to do this it requires energy. It gets its energy from the oxygen and nutrients in the blood. Therefore, the heart needs its own blood supply.

Arteries are the blood vessels that carry blood rich in oxygen. The **Coronary Arteries** are the vessels which supply the heart. They surround the heart, lie on the surface and divide into tiny branches so that every part of the heart is reached.

Resim 73. Çevrilecek metnin özgün kaynaktaki hali.

Resim 74'te ise kaynak metnin gerekli üst bilgileri işaretlendikten sonra metin bölümlenmesinin yapıldığı ekran görüntüsü verilmiştir:

The screenshot shows a web interface titled "Add Text to Corpus". It contains several input fields and buttons for adding and managing text segments. The "Source" field is populated with a URL. The "Text Type" is set to "Informative", "Language" to "English", "Author" to "Keith Shaw Cardiac Surgery Unit", "Genre" to "Medical", and "Target Audience" to "Public". A text area contains the following text: "side of the heart passes through the Pulmonary and Tricuspid Valves. The blood returning from the lungs through the left side of the heart passes through the Mitral and Aortic Valves. Coronary Arteries The heart pumps an average of 60-100 times per minute. In order to do this it requires energy. It gets its energy from the oxygen and nutrients in the blood. Therefore, the heart needs its own blood supply. Arteries are the blood vessels that carry blood rich in oxygen. The Coronary Arteries are the vessels which supply the heart. They surround the heart, lie on the surface and divide into tiny branches so that every part of the heart is reached." Below the text area are buttons for "Segment text", "Merge with next segment", "Split segment from cursor", and "Merge with prev. segment". At the bottom is a large empty text area and an "Add text to corpus" button.

Resim 74. Kaynak metne ilişkin özelliklerin işaretlenerek derleme eklenmesi.

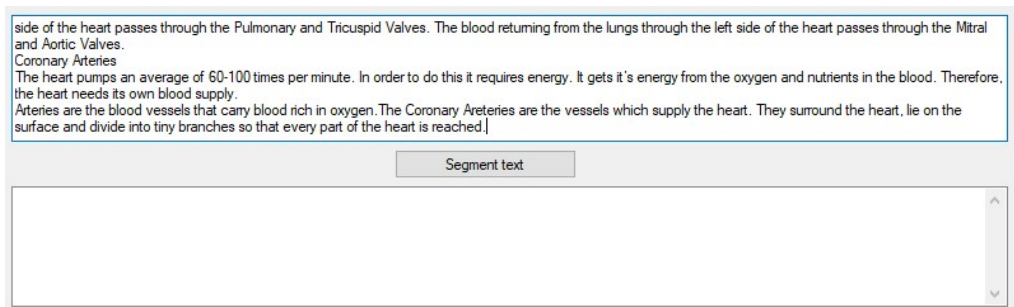
Yukarıdaki kesitten de anlaşılabileceği gibi kullanıcı tarafından işaretlenmesi gereken alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar:

- Metnin kaynak ya da erek metin tipinden hangisine ait olduğu (Kaynak metin)
- Metnin dili (İngilizce)
- Metnin yazarı (Keith Shaw Cardiac Surgery Unit)
- Metnin türü (Bilgilendirici)
- Metin tipi (Tıp metni)
- Hedef kitle (Halk)
- Kaynakça bilgisidir.

Belirtilen bu alanlardan; metnin kaynak ya da erek metin oluşu, dili, türü, tipi ve hedef kitlesi alanları önceden belirlenmiş bir liste içerisinde seçilebilecek şekilde tasarlanmıştır. Metin ekleyen kişi bu alanları ekranda seçerek işaretlemek zorundadır. Metin yazarı ve kaynakça bilgisi kutucukları ise açık uçlu şekilde doldurulmak zorundadır.

5.8.2.2. Kaynak Metnin Bölümlenmesi

Kaynak metin, kendisi için ayrılan kutucuğa kopyalanarak yapıştırılır. Ardından otomatik bölümleme süreci başlatılır. Bu süreç, arka planda çalışmakta olan bir bölümleme algoritmasıyla yürütülmektedir. Algoritma, düz metni alarak, içerisindeki noktalama işaretleri yardımıyla tümce sınırlarını belirlemektedir. Belirlenen tümce sınırları doğrultusunda çıkarılan tüm bölümler düz metin olarak ekleme alanının altında liste şeklinde kullanıcıya sunulmaktadır. Bu liste, “Segment text” olarak adlandırılmış butona basıldığında oluşturulmaktadır. Resim 75’te, düz metnin bölümlenmeden önceki haline ilişkin ekran görüntüsü bulunmaktadır:

Resim 75. Kaynak metnin bölümlenmeden önceki durumu.

Otomatik bölümlendirme işleminin ardından, oluşabilecek hataların manuel olarak düzeltilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, derleme metin eklemede kullanılan aracın, otomatik olarak bulunan bölümleri inceleme olanağını kullanıcıya sunması gereklidir. Hatalı ya da fazla bölümlendirme yapılmış olması durumunda, kullanıcı ilgili bölümleri seçerek gerekli düzeltmeleri yapabilmelidir. Resim 76'daki ekran görüntüsünde böyle bir durum örneklenmiştir:

The screenshot shows a web-based interface titled "Add Text to Corpus". It has a header bar with a close button (X). Below the header, there are several input fields and dropdown menus for metadata: "ST / TT:" with a dropdown set to "Source Text", "Text Type:" with a dropdown set to "Informative", "Language:" with a dropdown set to "English", "Author:" with a text box containing "Keith Shaw Cardiac Surgery Unit", "Genre:" with a dropdown set to "Medical", and "Target Audience:" with a dropdown set to "Public". There is also a "Source:" field with a URL: "http://www.stjames.ie/Patients/PatientBooklets/waiting%20for%20heart%20surgery.pdf". Below these fields is a large text area containing a paragraph about the heart's function and coronary arteries. A "Segment text" button is located below the text area. Below the button is a list of text segments, with the first one selected: "The Heart and how it worksYour heart is a strong muscle located slightly to the left in your chest." Below the list are three buttons: "Merge with next segment", "Split segment from cursor", and "Merge with prev. segment". At the bottom is a large text box containing the selected segment's text: "The Heart and how it worksYour heart is a strong muscle located slightly to the left in your chest." and an "Add text to corpus" button.

Resim 76. Kaynak metin bölümlenmesinde manuel düzeltme işlemi.

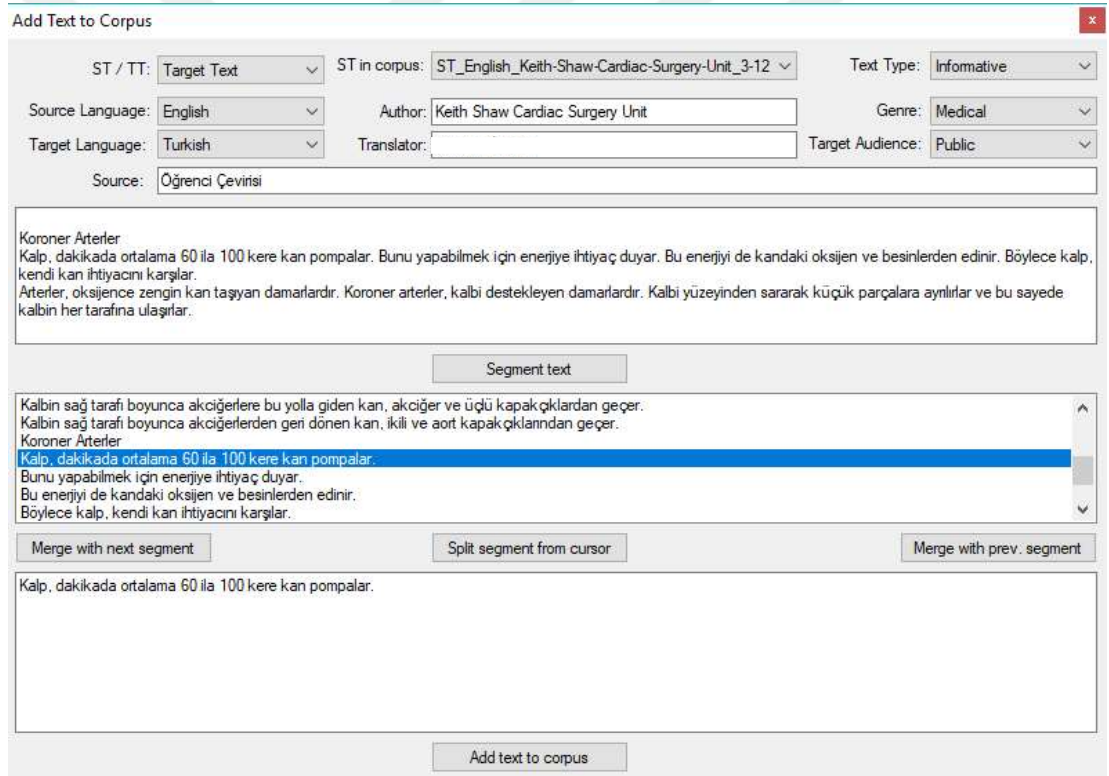
Listeden seçili olarak görünen metin bölümü, içerisinde noktalama işareti barındırmadığı için otomatik bölümlendirmede ayrıştırılamamıştır. Bu hatayı manuel yolla düzeltmek için kullanıcı, seçili bölümü düzenleyebileceği en alttaki metin kutucuğu içerisinde bölümlendirme yapacağı yere imlecini konumlandırır. Ardından, "Split segment from cursor" butonuna basarak gerekli düzeltmenin yapılmasını sağlamış olur.

Otomatik olarak oluşturulmuş metin bölümlerinde, bahsedilen örnekte olduğu gibi bölümün kendi içinde bölünmesi gerekebildiği gibi, bazı bölümlerin de birbirleriyle birleştirilmesi gerekebilir. Bu amaçla manuel düzeltmede, bir bölümün önceki bölümüyle birleştirilerek yeni bir bölüme dönüştürülmesini sağlayan "Merge with prev.

Segment” butonu ve bölümün bir sonraki bölümüyle birleştirilmesini sağlayan “Merge with next segment” butonları kullanılır. Bölümlemede manuel düzeltmeler de yapıldıktan sonra metin derleme eklenir.

5.8.2.3. Erek Metnin Derleme Eklenmesi

Öğrenciler *MS Word* dosyaları biçiminde çevirilerini gönderdikten sonra, bu dosyaların içerikleri de tek tek gerekli bilgiler girilerek derleme eklenir (bkz. Resim 77).

Add Text to Corpus

ST / TT: Target Text ST in corpus: ST_English_Keith-Shaw-Cardiac-Surgery-Unit_3-12 Text Type: Informative

Source Language: English Author: Keith Shaw Cardiac Surgery Unit Genre: Medical

Target Language: Turkish Translator: Target Audience: Public

Source: Öğrenci Çevirisi

Koroner Arterler
Kalp, dakikada ortalama 60 ila 100 kere kan pompalar. Bunu yapabilmek için enerjiye ihtiyaç duyar. Bu enerjiyi de kandaki oksijen ve besinlerden edinir. Böylece kalp, kendi kan ihtiyacını karşılar.
Arterler, oksijen ve zengin kan taşıyan damarlardır. Koroner arterler, kalbi destekleyen damarlardır. Kalbi yüzeyinden sararak küçük parçalara ayrılırlar ve bu sayede kalbin her tarafına ulaşırlar.

Segment text

Kalbin sağ tarafı boyunca akciğerlere bu yolla giden kan, akciğer ve üçlü kapakçıklardan geçer.
Kalbin sağ tarafı boyunca akciğerlerden geri dönen kan, ikili ve aort kapakçıklarından geçer.
Koroner Arterler
Kalp, dakikada ortalama 60 ila 100 kere kan pompalar.
Bunu yapabilmek için enerjiye ihtiyaç duyar.
Bu enerjiyi de kandaki oksijen ve besinlerden edinir.
Böylece kalp, kendi kan ihtiyacını karşılar.

Merge with next segment Split segment from cursor Merge with prev. segment

Kalp, dakikada ortalama 60 ila 100 kere kan pompalar.

Add text to corpus

Resim 77. Bir erek metnin derleme eklenmesi.

Derleme bir erek metin eklenirken, kaynak metin eklenmesi sırasında kullanılan üst metin bilgilerine yeni alanlar eklenir. Eklenen bu alanlar:

- Kaynak dil (İngilizce)
- Erek dil (Türkçe)
- Erek metnin derlemdeki kaynak metni

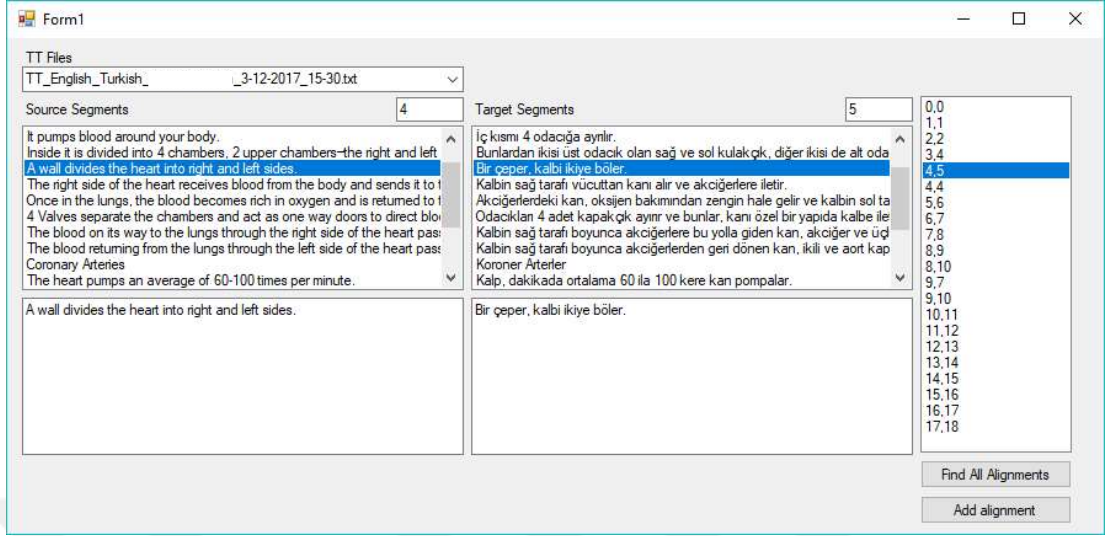
- Çevirmen adı alanıdır.

Erek metin eklenmesi sırasında, tekrar metin türü ve erek kitle bilgisi alanları da işaretlenir. Çünkü, kaynak ve erek metinlerin hitap edeceği erek kitleler birbirlerinden farklı olabilir. Örneğin, daha önce de belirtildiği üzere, ABD’de yapılmış bir seçim konuşması kaynak kitle için çağrışsal, Türkiye’deki erek kitle için bilgilendirici bir metindir. Tıpkı kaynak metne ilişkin üst bilgilerin doldurulmasının zorunlu olduğu gibi, erek metne ait üst verilerin de kullanıcı tarafından doldurulması zorunludur. Erek metin de derleme eklenirken, kaynak metinde olduğu gibi otomatik bölümleme ve manuel düzeltme aşamalarından geçmelidir.

Erek ve kaynak metinler derleme belirli dosya isimleriyle kaydedilmelidir. Bu amaçla, kullandığımız yazılım, kaynak metinleri ST, erek metinleri ise TT dosya ismi başlangıcıyla kaydetmektedir. Bu örnek için kaynak metin dosya ismi, “ST_English_Keith-Shaw-Cardiac-Surgery-Unit_3-12-2017_15-20” şeklinde olup; metnin dili, yazarının adı ve derleme eklenme zamanını belirtmektedir.

5.8.2.4. Kaynak ve Erek Metin Bölümlerinin Hizalanması

Bu aşamada, kaynak ve erek metin bölümleri birbirleriyle eşlenir. Aşağıda bir hizalama örneği görülmektedir. Seçilen bir erek metnin, kaynak metin bölümleri de ekrana getirilir ve bu iki metin arasında otomatik hizalama işlemi gerçekleştirilir. Resim 78’de bu işlemle ilgili bir ekran görüntüsü verilmiştir:

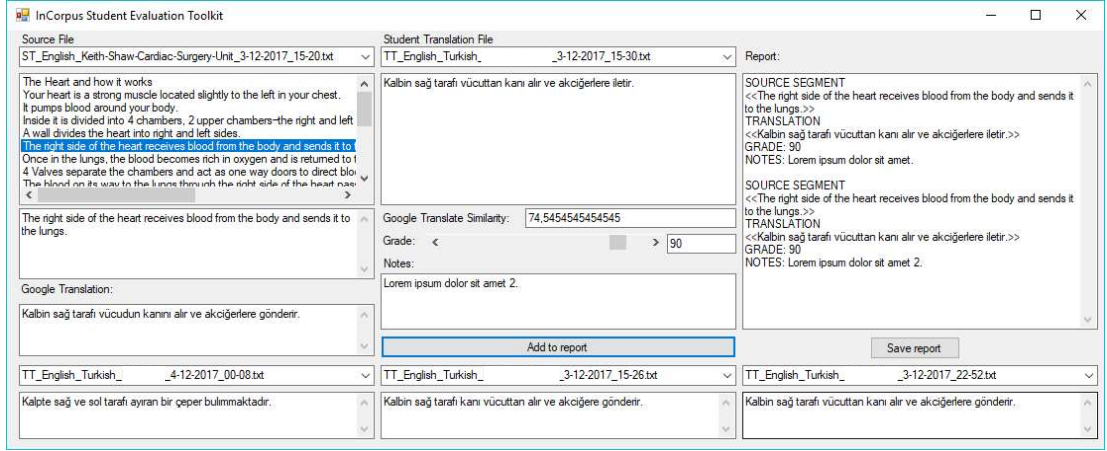

Resim 78. Hizalama örneği ekran görüntüsü.

Derlem dilbilimden farklı olarak, çeviri çalışmalarına yönelik hazırlanan derlemlerde hizalama işleminde dikkat edilmesi gereken temel unsurlar vardır. Bunlar, çevirmenin yapısal ve biçimsel tercihleriyle ilgilidir. Örneğin, çevirmen bir kaynak metin tümcesini tek bir erek metin tümcesi ya da birden fazla erek metin tümcesiyle karşılayabilir. Bir olasılık da, farklı kaygılardan dolayı kaynak metin tümcesini hiç çevirmemesidir. Bunun yanında, çevirmen, belirlediği çeviri yöntemleri doğrultusunda ekleme, çıkarma, bölümleme, atlama ve açıklama gibi stratejiler benimseyebilir.

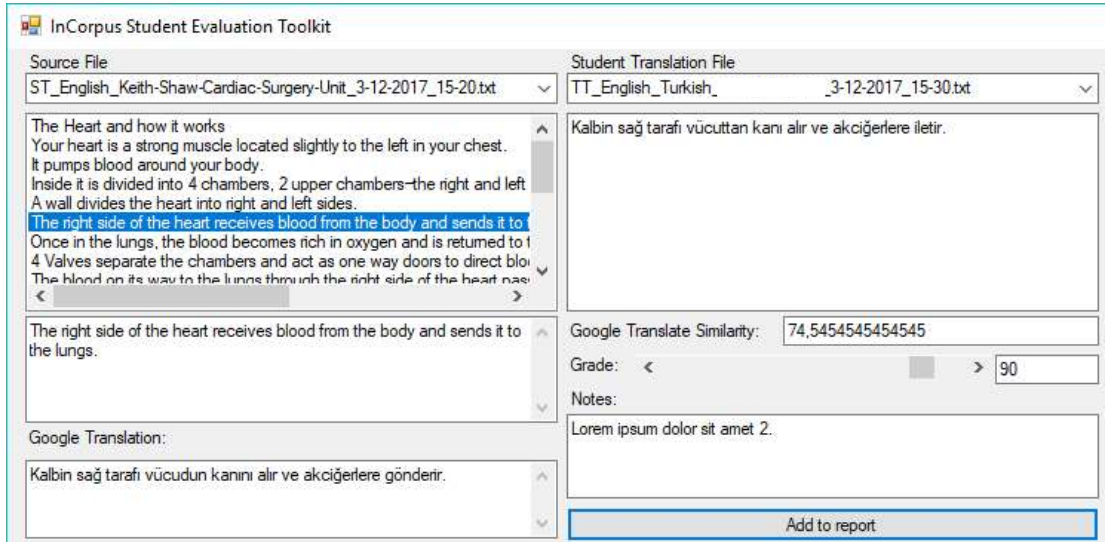
5.8.2.5. Derleme Eklenen Çevirilerin Değerlendirilmesi

Kaynak metin eklendikten sonra erek metinler olarak derleme eklenen öğrenci çevirileri, bir ekran üzerinden tek tek değerlendirilir. Resim 79’da bu değerlendirme işleminin yapıldığı bir ekran görüntüsü bütün olarak verilmiştir:

Resim 79. Öğrenci çevirileri değerlendirme ekranı.

Kaynak metin seçiminin ardından, öncelikli olarak değerlendirilecek tek bir erek metin seçimi yapılır. Kaynak metin seçimi yapıldığında, seçilen metnin altında kaynak metin bölümlerinin bir listesi kullanıcıya sunulur. Kullanıcının kaynak metin bölümleri listesinden seçtiği bir bölümün, erek metinde hizalandığı bölüm de hemen yanında gösterilir. Eş zamanlı olarak, seçili kaynak metin bölümünün bir makine çevirisi sisteminden çevirisi de ekrana getirilir. Bahsedilen bu işleme odaklanılmış bir ekran görüntüsü Resim 80’de verilmiştir:

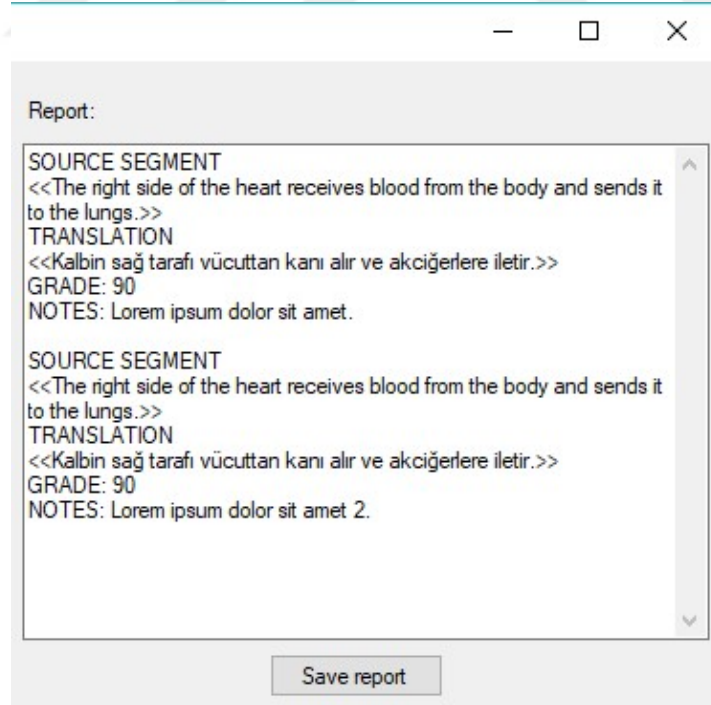

Resim 80. Öğrenci ve makine çevirilerinin karşılaştırılması.

Makine çevirisi sisteminden gelen kaynak metin bölümü çevirisi ile aynı bölümün erek metinde eşlendiği bölümün bir karşılaştırması otomatik olarak yapılır ve kullanıcıya bir

benzerlik değeri gösterilir. Bu benzerlik değeri, makine çevirisi çıktısı ile erek metin bölümü arasındaki ortak sözcüklerin erek metindeki tüm sözcüklere oranı şeklinde hesaplanır. Bu benzerlik değerinin de ekranda gösterilmesi, öğrencinin çeviri yaparken bir makine çevirisi sisteminden yararlanıp yararlanmadığına ilişkin değerlendiriciye bir ipucu sunar. Bunun yanında öğrenci eğer bir makine çevirisi sisteminden yararlanmışsa, öğrencinin makine çevirisi çıktısı üzerinde ne miktarda değişiklik yaptığı da ölçümlenmiş olur ve değerlendirici, öğrencinin çevirideki yaratıcılık düzeyi hakkında bir fikir edinme şansı bulur.

Seçili kaynak metin bölümünün öğrenci tarafından yapılmış çevirisini inceleyen değerlendirici, 0-100 arası bir skala üzerinden, bölüme ilişkin değerlendirme yapabilir. Bu değerlendirmeye ek olarak, çeviri üzerinde görülen eksiklikler ya da olası düzeltmeler de değerlendirici tarafından not edilebilir. “Add to report” butonuna basıldığında değerlendirilen erek metin bölümü, hizalanmış olduğu kaynak metin bölümü, değerlendiricinin verdiği not ve varsa yapmış olduğu açıklamayla birlikte bir rapor metni oluşturularak gösterilir. Resim 81’de örnek bir rapor görünümü verilmiştir:

Resim 81. Çeviri değerlendirme raporu örneği.

Bu rapor kaydedilerek öğrenciye de gönderilebilir ve öğrenci bu sayede yapmış olduğu çeviriye ilişkin değerlendirmeyi bölüm bazlı olarak ayrıntılı şekilde görebilir.

Çeviri değerlendirme aşamasında kullanıcı, ele aldığı tekil erek metnin yanında, ekranın altında bulunan bölümden başka öğrencilerin aynı kaynak metne ilişkin yapmış olduğu çevirileri de hizalanmış bölümler bazında görebilir. Resim 82’de bu kısma ilişkin bir ekran görüntüsü verilmiştir.

TT_English_Turkish_4-12-2017_00-08.txt	TT_English_Turkish_3-12-2017_15-26.txt	TT_English_Turkish_3-12-2017_22-52.txt
Kalp ve sağ ve sol tarafı ayıran bir çeper bulunmaktadır.	Kalbin sağ tarafı kanı vücuttan alır ve akciğere gönderir.	Kalbin sağ tarafı vücuttan kanı alır ve akciğere gönderir.

Resim 82. Öğrenci çevirilerinin bölüm bazlı karşılaştırılması.

Ekranın altında verilen bu farklı çeviriler, değerlendiricinin öğrenci çevirilerini birbirleriyle karşılaştırmasına olanak sağlar ve bu karşılaştırma öğrencilerin çeviride uyguladıkları stratejileri görmede yararlı olur. Bunun yanında birbirlerine benzeyen çeviriler varsa değerlendiricinin bunları da görme olanağı olur. Böylece, sıklıkla yapılan çeviri hataları da belirlenmiş olur. Aynı zamanda, yapılan hataların konu alanı bilgisi eksikliğinden mi, yoksa dilsel bilgi eksikliğinden mi kaynaklandığı görülebilir.

5.8.2.6. Öğrenci Çevirileri Alt Derleminden Bilgi Çıkarımı

Derlem araçları, derlemin tümünden ya da belirli bir alt derlem üzerinden arama ve bilgi çıkarımı olanakları sunar. Bu olanaklar derlem kullanıcısının derlemi daha ayrıntılı biçimde inceleyebilmesine yardımcı olur.

Bu çalışmada bahsedilen derlem modeli doğrultusunda, derleme eklenen öğrenci çevirileri de bir alt derlem olarak kabul edilebilir. Kullanılan yazılım arayüzü, tüm derlem içerisinden öğrenci alt derlemine erişmek amacıyla filtreleme olanakları sunmaktadır. Kullanılabilecek filtreleme seçenekleri, kaynak ve erek metinlerle birlikte kodlanan üst metin bilgileridir. Resim 83’te derlemimiz içinden alt derlem oluşturmada kullanılabilecek parametreler görülmektedir:

KWIC (Concordances) Search

ST / TT: Target Text Text Type: Informative Target Audience: Public

Language: Turkish Genre: Medical

Filter Corpus

Resim 83. Alt derlem oluşturmada kullanılan parametreler.

Bu parametreler kullanılarak filtrelenen alt derlem üzerinde sözcük ya da öbek bazlı aramalar yapılabilir. Resim 84'te öğrenci alt derlemi ve bu derlem üzerinde yapılan bir anahtar sözcük araması verilmiştir:

KWIC (Concordances) Search

ST / TT: Target Text Text Type: Informative Target Audience: Public

Language: Turkish Genre: Medical

Filter Corpus

Search

Number of matches: 18

☐ Case insensitive

TT_English_Turkish_A	12	TT_English_Turkish_A
TT_English_Turkish_B	14	TT_English_Turkish_B
TT_English_Turkish_E	8	TT_English_Turkish_E
TT_English_Turkish_E	1	TT_English_Turkish_E
TT_English_Turkish_G	12	TT_English_Turkish_E
TT_English_Turkish_L	15	TT_English_Turkish_G
TT_English_Turkish_M	12	TT_English_Turkish_L
TT_English_Turkish_M	7	TT_English_Turkish_M
TT_English_Turkish_S	13	TT_English_Turkish_M
TT_English_Turkish_S	12	TT_English_Turkish_S
TT_English_Turkish_S	6	TT_English_Turkish_S
TT_English_Turkish_T	8	TT_English_Turkish_S
TT_English_Turkish_Ir	13	TT_English_Turkish_S
TT_English_Turkish_Ş	7	TT_English_Turkish_S
	13	TT_English_Turkish_S
	6	TT_English_Turkish_Ş
	13	TT_English_Turkish_Ş
	14	TT_English_Turkish_Ş

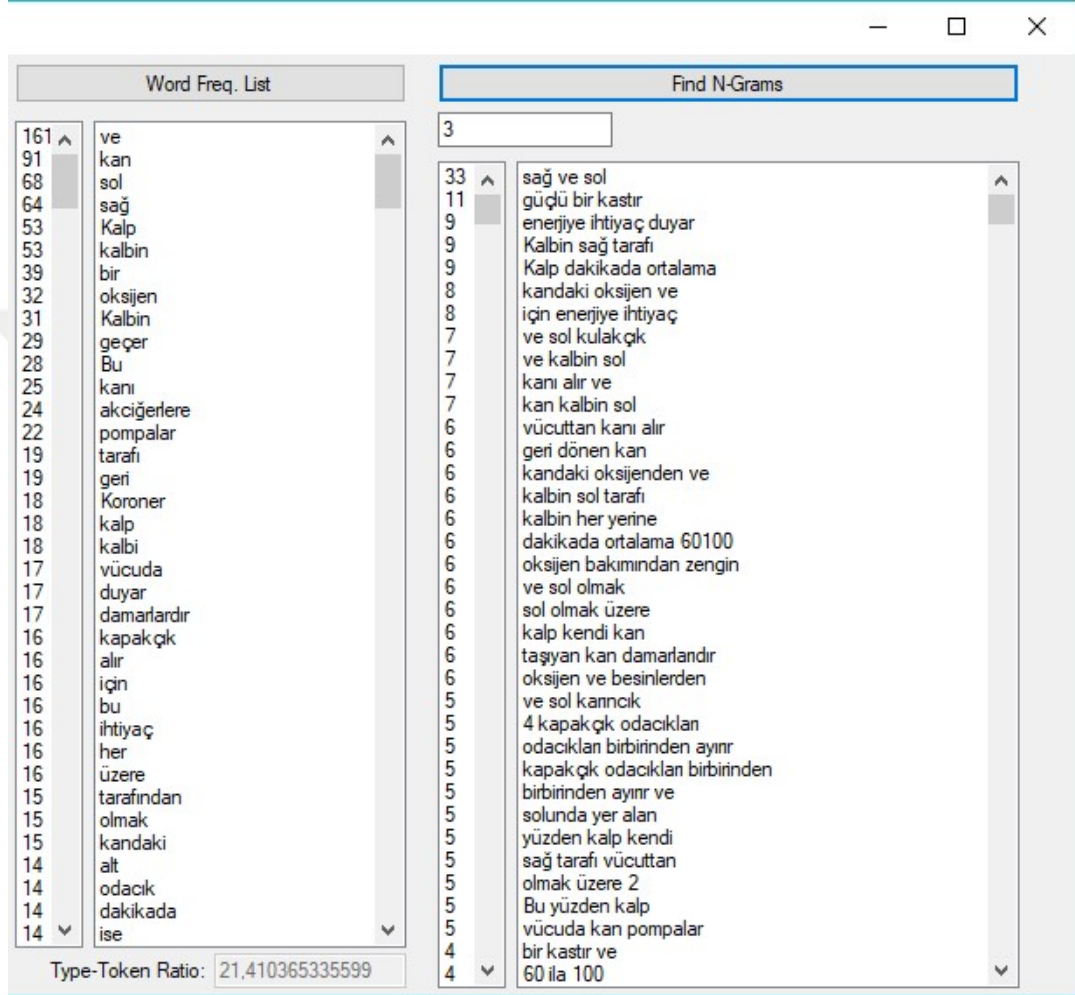
FN: TT_English_Turkish_ _3-12-2017_15-30.txt- S#: 15

Böylece kalp, kendi kan ihtiyacını karşılar.

Resim 84. Alt derlemde arama örneği.

Arama ekranında alt derlemdeki erek metinlere ilişkin dosya isimleri, arama sonucu bulunan erek metin bölümleri, bu bölümlerin numaraları ve hangi erek metinden geldikleri bilgisi kullanıcıya sunulur. Ayrıca filtreleme yoluyla elde edilen bu alt

derlemden sözcük ve altdizim listeleri de çıkarılabilir. Aynı zamanda örnek / örnekçe oranı da kullanıcıya sunularak derlemin yapısı hakkında bilgi edinmesi sağlanır. Resim 85'te sözcük ve altdizim listelerinin gösterildiği bir ekran görüntüsü verilmiştir:

Resim 85. Alt derlemde çıkarılan sözcük ve alt dizim listeleri.

5.9. Değerlendirme

Bu bölümde öncelikle, çeviriye yönelik derlem tabanlı çalışmalar için önerilen derlem tipolojileri incelenmiştir. Bu tez çalışması kapsamında, yeni bir derlem modeli oluşturabilmek amacıyla, incelenen derlem tipolojilerindeki ortak noktalar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme sonucunda, derlem türü tabanlı bir sınıflandırmanın çeviriye yönelik çalışmalarda yeterli esnekliği sağlayamayabileceği görülmüştür. Bahsedilen tipolojilerdeki derlem türlerinin özellikleri dikkate alındığında, çeviri çalışmalarına yönelik olarak geliştirilecek bir derlem modelinin, klasik sınıflandırmadan uzaklaşarak, metin bazlı ve modüler bir yapıda olması gerektiği belirlenmiştir.

Bu noktadan yola çıkılarak, derlem modelinin modüler yapıda olabilmesi için gerekli olan çeviri odaklı bir metin tipolojisi ortaya konulmaya çalışılmış ve bu amaçla beş temel metin tipi belirlenmiştir. Bunlar; potansiyel kaynak metin (çevirisi derleme eklenmemiş metin), potansiyel erek metin (kaynak metni derleme eklenmemiş metin), kaynak metin, erek metin ve hem kaynak hem de erek metin (aradilden çeviri durumunda ortaya çıkan metin) şeklinde adlandırılmıştır.

Ortaya konan metin tipolojisi kullanılarak; paralel, karşılaştırılabilir, genel ve özel amaçlı derlemelerin nasıl tasarlanabileceği ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Ek olarak, derleme dahil edilecek metinlere kaynaklık etmesi amacıyla genel ağıdan derlem oluşturma ve çeviri belleklerinin derlem olarak kullanımı konuları da bu bölümde değerlendirilmiştir.

Kullanıcının bir yazılım ya da dilbilim uzmanının yardımına gerek duymadan derlem modelini kendi araştırma amaçları doğrultusunda kullanabilmesini sağlayan esneklik özelliği, model tasarımında dikkate alınan en temel özellik olmuştur. Bu tasarım ölçütünden yola çıkılarak, derlem modelinin çeviribilim araştırmalarına kaynaklık edebilmesi amacıyla çeşitli dil dışı / üst metin parametreleri ile bunların alabileceği değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu parametrelerden bazıları, metin türü bilgisi (bilgilendirici, anlatımsal, çağırmsal vb.), erek kitle bilgisi (akademik, profesyonel, genel), özel alan bilgisi (tıp, yazın, hukuk vb.), kaynak ve erek dil bilgisi, yazar ve

çevirmen adları, çevirmenin istihdam durumu ve anadili, uyruğu, cinsiyeti, yayın ve çeviri tarihi, doğrudan – dolaylı çeviri özelliği ve metnin kaynakça bilgisidir.

Çeviri süreçlerine makine çevirisinin dahil edilmesi son dönemde ortaya çıkan bir olgu olup, özellikle bu yöntem kullanılarak art-düzenleme yoluyla yapılan çeviriler giderek yaygınlaşmaktadır. Bu durum dikkate alınarak, makine çevirisi sistemlerinin modele nasıl dahil edilebileceği de bu bölümde betimlenmeye çalışılmıştır. Derlem çeviribilim için yeni bir yaklaşım olan bu entegrasyonun, derlemde otomatik hizalama, yapay metin ekleme ve art-düzenlemelerin belirlenmesi gibi işlemleri kolaylaştırabileceği düşünülmektedir.

Bu bölümde aynı zamanda derlem tasarımına ilişkin teknik konular olan bölümlleme, hizalama ve bilgi çıkarımı gibi konulara değinilmiştir. Bölümlleme, bilgisayarlı yöntemlerle metinler içindeki tümce sınırlarının belirlenmesi anlamına gelmektedir ve genelde yarı otomatik yöntemlerle yapılmaktadır. Hizalama sürecinde, kaynak ve erek metin bölümleri arasında eşleme yapılırken istatistiksel ya da makine öğrenmesi tabanlı yöntemler kullanılsa da manuel düzeltmelere ihtiyaç olabileceğinin de bu bölümde altı çizilmiştir. Bu türde düzeltmelere gereksinim duyulmasının nedenlerinin ise çevirmenlerin;

- bir kaynak metin tümcesini iki ya da daha fazla tümceye bölerek çevirebilmesi,
- iki ya da daha fazla kaynak metin tümcesini birleştirip tek bir erek metin tümcesi elde edebilmesi,
- çıkarma ya da atlama yapabilmesi,
- kaynak metinde olmayan bileşenleri erek metne ekleyebilmesi ve
- bu bileşenleri yeniden düzenleyebilmesi

olduğu da ayrıntılı bir şekilde gösterilmeye çalışılmıştır.

Çeviriye yönelik bir derlem modeli ortaya koyma amacıyla yapılan bu çalışmada ek olarak, sunulan modelin işlerliğini sınamak için örnek bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışmada, betimlenen derlem modeline bağlı kalınarak, özellikle özel alan çevirisi derslerinde kullanılmak üzere paralel bir derlem oluşturulmuştur. Bu çalışmada, aynı kaynak metnin farklı öğrenciler tarafından yapılan çevirileri hem birbirleriyle hem de kaynak metnin makine çevirisi ile karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada örneklenen alt derlem modeli ile, çeviribilim bölümlerinde çalışan öğretim

elemanlarının öğrencilerinin çevirilerini, kâğıt yükünden kurtularak daha basit bir yolla, bütüncül ve nesnel bir yaklaşımla inceleyebileceği ve derleme eklenen değerlendirme butonuyla yaptıkları karşılaştırmalı analizlerin sonuçlarını, düzeltilmesi gereken noktaları ve genel değerlendirmelerini öğrencilere sunabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Öğrenciler ise kendi kaynak ve erek metinlerini modele ekleyip, bu metinlerle ilgili üst bilgileri de doldurarak kendi derlemelerini oluşturabilir, arkadaşlarının çevirileri ve makine çevirisi çıktıları ile kendi çevirilerini karşılaştırabilirler. Öğrenciler, yalnızca sistemdeki değerlendirme özelliğini kullanamazlar. Bu çalışmayla aynı zamanda, farklı metin türleri ve konu alanlarından oluşan, kaynak ve erek dilde sürekli güncellenen ve gelişen bir arşiv oluşturulabileceği de gösterilmiştir.

SONUÇ

Belli bir araştırma amacı doğrultusunda bir araya getirilmiş, elektronik ortamda işlenebilen ve dilsel özellikleri işaretlenebilen metinlerden oluşturulan derlem, derlem dilbilim alanında sıklıkla başvurulacak veri kaynakları olarak kabul edilebilir.

Bu tez çalışması kapsamında yapılan incelemeler ışığında, bir ya da daha fazla sayıda dilde gerçek metin parçalarından oluşturulan derlem üzerinde, derlem araçları kullanılarak gerçekleştirilen istatistiksel çalışmalarla, dile ilişkin düzenliliklerin saptanabildiği, örnek/örnekçe oranı, sıklık listeleri, sözcük yoğunluğu gibi dilsel verilere ulaşılabilirdiği görülmüştür.

Dilsel çalışmalarda daha görgül, nesnel, istatistiksel ve kapsamlı sonuçlara ulaşılabilmesi için derlem üzerinde incelemeler yapılmaktadır. Ancak, söz konusu çıkarımların, ilgili alanı temsil edici olması; başka bir deyişle, bu çıkarımların tümel olarak kabul edilebilmesi, derlem tasarımı konusuyla yakından ilgilidir. Derlem tasarımı, derlem tabanlı çalışmaların en önemli aşaması olarak kabul edilebilir. İncelemenin başarısı, ancak işlevsel, kapsayıcı ve araştırma amacına yönelik bir derlemin tasarımının yapılmasına bağlıdır. İncelemesinde kullanmak üzere derlem tasarımı yapmak isteyen araştırmacının, derlemin temsil ediciliği, dengeli yapısı ve derleme dahil edilmesi düşünülen örneklemin boyutuna yönelik konuları özellikle dikkate alması gerektiği görülmüştür. Araştırmacının aynı zamanda yasal konulardan haberdar olması ve telif hakları konusuna ilişkin gerekli izinleri alması gerektiği saptanmıştır.

Derlem tasarımında temsil edicilik, denge ve örneklem kavramlarının birbirlerini tamamlayan unsurlar olduğu belirlenmiştir. Derlem tasarımı yapılırken, araştırma konusu ve amacına uygun olarak bir örneklem seçilir. Örneklem seçiminin, katmanlı rastgele örnekleme yöntemiyle yapılmasının araştırma sonuçlarını daha nesnel kılabilirdiği görülmüştür. Bu örnekleme yönteminde tüm popülasyon alt sınıflara ayrılır ve bu alt sınıflardan belirli sayıda örnek seçilir. Seçilen örneklemin, tüm popülasyonu temsil etme yeteneğine sahip olmasının, araştırma sonuçlarının daha bilimsel bir temele oturabilirdiği vurgulanmıştır. Derlem boyutu ise araştırmanın amacına göre

değişiklik gösterebilir. Genel amaçlı derlemeler daha büyük boyutta iken, özel amaçlı derlemeler görece küçük boyutlu olabilir.

Derlem tasarımı dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise derleme dahil edilecek yapıtların telif haklarıyla ilgilidir. Telif haklarına ilişkin yönetmelikler ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir, bu nedenle derlem tasarımcısının, bulunduğu ülkenin telif haklarına ilişkin yönetmeliğini bilmesi, gerekli izinlerin zamanında alınabilmesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle paralel derlemeler oluşturmak isteyen bir araştırmacı için telif hakları konusunun oldukça karmaşık bir hal alabileceği görülmüştür. Bu durumda, telif izinlerinin hem kaynak, hem de erek metinlerin yayınlandığı ülkelerden alınması gerekebilmektedir.

Tez çalışması kapsamında dil çalışmalarında sıklıkla kullanılan derlem araçlarının yapısı incelenmiştir. İncelenen bu araçlar, *WordSmith Tools*, *AntConc/AntPConc*, *TextSTAT* ve *Sketch Engine* adlı derlem araçlarıdır. Bu derlem araçları kullanılarak bazı dilsel verilere ilişkin istatistiksel çıkarımların yapılabildiği görülmüştür. Bu dilsel veriler; sözcük ve sözcük kümelerine ilişkin listeler, sözcüklerin kullanım sıklıkları, anahtar sözcük listesi, eşdizim ve bağlamlı dizinlere ilişkin verilerle kavram dizini gibi bilgilerdir. Derlem araçlarında farklı arama ve sorgulama seçeneklerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu araçlar yardımıyla, derlemde sorgulanan sözcük ya da söz öbeğini bağlam içinde görebilmek mümkündür. Derlem araçları kullanılarak mevcut derlemeler üzerinde araştırmalar yapılabileceği gibi, bu araçların araştırmacıya kendi derlemi oluşturma olanağı sunduğu da saptanmıştır.

Bu tez çalışması kapsamında incelenen derlem araçları ile ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, derlem araçlarının genel olarak sözlük hazırlama, derlem dilbilim, dil öğretimi, sözcükbilim ve yazılım alanlarında çalışan araştırmacılara yönelik olarak tasarlandığı görülmüştür.

Literatür taramasında, birçok derlem türüyle karşılaşılmıştır. Ancak bu çalışmada dilsel araştırmalarda sıklıkla kullanım bulan derlem türlerine değinilmiştir. Bu derlem türlerinden bazıları, genel amaçlı derlemeler, gözlem derlemeleri, özel amaçlı derlemeler, paralel ve karşılaştırılabilir derlemeler, öğrenici derlemeleri ve kendin-oluştur derlemeleridir.

İngiliz Ulusal Derlemi, Türkçe Ulusal Derlemi gibi genel amaçlı derlemelerin içerdiği metin çeşitliliği nedeniyle birçok dilsel araştırmaya kaynaklık edebileceği gözlemlenmiştir. Bu derlemeler, genellikle tek dillidir ve derlemelerin yazılı metinler yanında, sözlü metin yığınlarını da içerebileceği görülmüştür.

Gözlem derlemelerinin genellikle devingen ve sürekli gelişen bir yapıda tasarlandıkları saptanmıştır. Sözcükbilim alanında çalışmalar yapan araştırmacıların, dilin gelişimi ve değişiminin gözlemlenmesi ile dile yeni katılan sözcüklerin saptanması için bu derlemelerden yararlandıkları söylenebilir. *Collins Derlemi* bu türe örnek olarak verilebilir.

Özel amaçlı derlemelerin, belli bir araştırma amacına yönelik olarak hazırlandığı söylenebilir. Bu derlemeler genel amaçlı derlemlere göre daha küçük boyuttadır. Genel amaçlı derlemeler farklı metin türlerinden dilsel malzemeler içerirken, özel amaçlı derlemeler kullanılarak yapılan incelemelerin çoğunlukla tek bir metin türüne yoğunlaştığı görülmüştür.

Paralel derlem ya da diğer adıyla çeviri derlemelerinin bölüm ya da tümce bazlı bir şekilde hizalanmış kaynak ve erek metinlerden oluşturulduğu söylenebilir. Dolayısıyla paralel derlemeler tek dilli olamaz, en az iki dilli olabilirler. Paralel derlemelerin tek yönlü olabildiği (A dilinden B diline) gibi çift yönlü (A dilinden B diline ve B dilinden A diline) de olabildiği gözlemlenmiştir. Paralel derlemelerin çeviri incelemelerinde en sık başvurulan derlem türlerinden biri olduğu saptanmıştır.

Karşılaştırılabilir derlemelerin tek dili, çift dilli ya da çok dilli olabileceği görülmüştür. Tek dilli karşılaştırılabilir derlemeler, aynı dilde özgün metinlerle çeviri metinleri içerir. Metinler, metin türü, işlevi, okur kitlesi gibi belli ölçütler göz önünde bulundurularak seçilir. Tek dilli karşılaştırılabilir derlemelerin çeviribilim araştırmalarında en sık kullanılan derlem türlerinden biri olduğu saptanmıştır. Karşılaştırılabilir derlemeler üzerinde gerçekleştirilen çeviribilimsel incelemelerle, çeviri metinleri aynı dilde kaleme alınmış özgün metinlerden ayıran özelliklerin belirlenmeye çalışıldığı görülmüştür. Derlem tabanlı çeviri çalışmalarının merkezini oluşturan inceleme alanının, erek metinlerin ayırıcı özelliklerini; başka bir deyişle, çeviri tümellerini saptamak olduğu gözlemlenmiştir. Çift ya da çok dilli karşılaştırılabilir derlemelerin ise genellikle karşılaştırmalı dilbilim alanında kullanıldığı söylenebilir.

Literatürde en sık karşılaşılan diğer derlem türü ise öğrenici derlemleridir. Bu derlemelerin yabancı dil öğrenimine destek olmak amacıyla tasarlandığı görülmüştür. Bu derlemeler, hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından kullanılabilen başvuru kaynaklarıdır.

Kendin-oluştur derlemlerinin genellikle çeviribilim araştırmalarında kullanılmak üzere hazırlandığı belirlenmiştir. Bunlar, çeviri sürecine yardımcı olmak amacıyla tasarlanan, çeviriye yönelik çözümler sunan derlemelerdir. Örneğin, tıp ya da hukuk alanına giren bir metnin çevirisini yapmakla yükümlü olan bir çevirmen, derlem araçlarını kullanarak konu alanı ve terminoloji bilgisi edinmek için tek dilli ya da paralel yapıda bir kendin-oluştur derlemi tasarlayabilir.

Teknoloji ve bilişim alanlarındaki gelişmelere paralel olarak, derlem inceleme araçlarının kapsamı genişlemiş, söz konusu araçların kullanıcıya sunduğu sorgulama seçeneklerinin çeşitliliği artmıştır. Tüm bu gelişmeler, derlem dilbilim alanında gerçekleştirilen çalışmaları olumlu yönde etkilemiş, bu çalışmaların etki alanlarını da genişletmiştir. Derlemelerin dilbilim alanında başarılı bir şekilde kullanılıyor olması ve araştırmacılara araştırma süreçleri boyunca veri sağlaması, farklı disiplinlerde çalışan araştırmacıların da ilgisini çekmiştir. Dilbilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan derlemeler, 90'lı yıllardan itibaren, çeviribilim alanında incelemeler yapan araştırmacıların dikkatini çekmiş ve derlemelerin dilbilimdeki kadar kapsayıcı ve bütüncül bir yaklaşımla çeviribilimde kullanılıp kullanılamayacağı tartışılmaya başlanmıştır. Bu noktadan hareketle, derlemeler kullanılarak çeviribilim disiplini kapsamına giren araştırmalar yapılmaya çalışılmış ve bu araştırmalar özellikle 2000'li yıllarda büyük hız kazanmıştır. Günümüzde derlem tabanlı çeviri çalışmaları ya da derlem çeviribilim çeviribilimin bir alt alanı olarak kabul edilmektedir.

Gideon Toury'nin öne sürdüğü betimleyici çeviri çalışmalarının, derlem çeviribilimin kuramsal temelini oluşturduğu saptanmıştır. Çeviribilimin hem kuramsal hem de uygulamalı alanında derlem tabanlı yaklaşımlara başvurulabildiği görülmüştür. Kuramsal alanda, derlemeler, genellikle çeviri dilinin özelliklerinin saptanması; başka bir deyişle, erek metinleri aynı dilde kaleme alınmış olan özgün metinlerden ayıran ve çeviri tümelleri olarak adlandırılan özelliklerin belirlenmesi amacıyla kullanılır. Ancak, derlemelerin çeviri tümellerinin saptanmasının yanında, çeviride biçimsel ve yazınsal özelliklerin belirlenmesi, çeviri kararlarının incelenmesi, çeviri işlemlerin

gözlemlenmesi, çeviri yöntemlerinin saptanması gibi araştırma amaçlarına yönelik olarak da kullanılabileceği gözlemlenmiştir. Derlem tabanlı yaklaşımların çeviribilimin kuramsal alanında yer bulmasıyla, disiplinin daha nesnel, görgül, bilimsel ve nicel bir düzleme kavuşabileceği öngörülmektedir. Ürün odaklı bir araştırma yöntemi olarak kabul edilebilecek olan derlem tabanlı incelemelerin, aynı zamanda erek metinlerden yola çıkılarak çeviri sürecinde alınan kararların ardındaki nedenlerin aydınlatılmasına da katkı sağlayabileceği görülmüştür.

Derlemler, çeviribilimin uygulamalı alanında da kullanım bulmaktadır. Günümüzde çeviri eğitiminde kullanılmaya başlanan derlemler, öğretim elemanları ve mütercim-tercümanlık ve çeviribilim bölümlerinde okuyan öğrencilerinin başvuru kaynakları olarak yerlerini almıştır. Üniversitelerin çeviribilim bölümlerinde “derlem tabanlı çeviri çalışmaları/araştırmaları” ve benzer adlarla açılan lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki dersler, çeviribilim öğrencilerine derlem tabanlı metodolojinin öğretilmesini kapsamaktadır. Ayrıca, derlem araçlarının kullanımının ve derlem üzerinde hangi incelemelerin yapılabileceğinin öğrencilere öğretilmesinin de derlem tabanlı derslerin içeriğini oluşturduğu gözlenmiştir. Çeviri eğitiminde derlem kullanımının avantaj ve dezavantajlarını sınamaya çalışan incelemelerden anlaşıldığı kadarıyla, çeviri süreçlerinde derlemleri kullanan öğrencilerin metin türü ve terminoloji bilgisi artmaktadır. Ayrıca, derlem kullanımının rastlantısal öğrenmeyi desteklediği ve öğrencilerin araştırma yeteneklerini geliştirdiği saptanmıştır.

Derlemlerin çeviri eğitimi yanında, sözlü çeviri uygulamaları ve çeviri eleştirisine yönelik çalışmalarda kullanılabildiği saptanmıştır. Derlemlerin kullanıldığı bir diğer uygulamalı alan ise, çeviri işlemleridir. Derlemler ve derlem araçlarının aktif şekilde çeviri yapan çevirmenler tarafından kullanılabileceği gözlemlenmiştir. Çevirmenler, paralel derlemler yardımıyla gerçek kaynak ve erek metinler üzerinde incelemeler yaparak, profesyonel çevirmenler tarafından tercih edilen yöntemler hakkında bilgi sahibi olabilir. Tek dilli, genel amaçlı bir derlem üzerinde inceleme yapan bir çevirmen ise, çevirisini yapmakta olduğu özel alanla ilgili uzmanlık ve terminoloji bilgisine erişebilir. Böylece erek dilde daha üst düzeyde iletişimsel, işlevsel ve kabul edilebilir bir çeviri gerçekleştirebilir. Tek dilli ve çift dilli sözlükler, arama motorları, çeviri bellekleri ve makine çevirisi sistemleri gibi, derlemler ve derlem araçlarının da, çevirmenin çeviri sürecinde başvurabileceği kaynaklar olarak kabul edilebileceği görülmüştür. Ancak, bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen literatür

taramasından anlaşıldığı kadarıyla, mevcut derlem araçlarının kullanımı ve teknik özellikleri, bu araçların kullanımıyla ilgili herhangi bir eğitim almayan çevirmenlere oldukça zor ve karmaşık gelmektedir. Bu nedenle söz konusu derlem araçlarının çeviri sürecinde çevirmeni olumsuz yönde etkileyen, çeviri sürecini uzatan bir dezavantaja dönüşebilme riski vardır.

Tez çalışması kapsamında, sıklıkla kullanılan derlem araçları da incelenmiştir. Bu derlem araçlarının genellikle derlem dilbilim ve sözcükbilim araştırmaları kapsamına giren incelemelere ve makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesine yönelik olarak tasarlandığı görülmüştür. Birçok derlem aracının kullanımı çevirmenleri zorladığından, çevirmenler, çeviri süreçlerinde söz konusu derlem araçlarını kullanarak kendi derlemlerini oluşturmak yerine, genel ağda onlara sunulan bilgilere, çeviri belleklerine ve sözlüklere yönelmektedir. Çeviri işini yetiştirmek için zamanla yarışan çevirmenlerin çeviri süreçlerindeki gereksinimlerine uygun bir şekilde tasarlanmış, kullanıcı dostu derlem araçlarına gereksinim duydukları görülmüştür.

Bu tez çalışması kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde tasarlanmış derlemlerle ilgili betimleyici bir çalışma yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilgili bölümünde incelenen derlemler tek dilli ve paralel derlemler, çeviri veritabanları ile çeviri çalışmalarına yönelik hazırlanan derlemler olmak üzere dört sınıfa ayrılmıştır. İncelenen tek dilli derlemlerin dili Türkçe ya da İngilizcedir. Paralel derlemler ise, dil çiftinden birinin dili mutlaka İngilizce olacak şekilde seçilmiştir. İncelenen Türkçe derlemler, *Türkçe Ulusal Derlemi*, *ODTÜ Türkçe Derlemi*, *Sözlü Türkçe Derlemi* ve *TSCorpus*'tur. Yaklaşık elli milyondan fazla sözcük barındıran Türkçe Ulusal Derleminde farklı konu alanlarından birçok metin üzerinde incelemeler yapılabileceği görülmüştür. Metinlerin yayın yılı, türü, konu alanı, biçimi, yazarın cinsiyeti, okur türü gibi birçok özelliği derlem üzerinde işaretlenmiştir. Derlem üzerinde sorgulanan ifade bağlam içinde gösterilmektedir. Türkçe Ulusal Derlemine erişimin sisteme kayıt yaptırılarak mümkün olabildiği görülmüştür.

Tez çalışması kapsamında erişim sağlanabilen diğer Türkçe derlem ise *TSCorpus*'tur. Tek dilli olan derlemin oluşturulma amacı, “doğal dil işleme çalışmalarına destek olmak” şeklinde açıklanmıştır. Üyelik yoluyla kullanılabilen bu derlemin akademik çalışmalar ve araştırmalar için kullanıma açık olduğu belirtilmiştir. Derlem üzerinde sorgulamalar yapılabildiği ve sorguların bilgisayara kaydedilebildiği gözlemlenmiştir.

Ulusal düzeyde hazırlanan ve erişilebilen derlemlerle ilgili bazı genel değerlendirmeler yapılabilir. Öncelikle, ulusal düzeyde tasarlanmış, Türkçeyi içine alan açık erişimli bir paralel derleme rastlanmamıştır. Derlemler tek dillidir.

Türkiye'deki derlem çalışmalarının genellikle dilbilim, yazılım mühendisliği, bilişim sistemleri, eğitim bilimleri, filoloji alanlarında çalışan araştırmacıların girişimleriyle, projelendirme yoluyla gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

Literatür taramasında karşılaşılan Türkçe derlemlerin tümüne erişim sağlanamamaktadır. Derlemlerin geliştirilmesine ilişkin çalışmalara devam edildiği düşünülmektedir.

Erişim sağlanan derlemler kullanılarak; Türkçenin dilsel, sözcüksel, anlamsal, sözdizimsel özelliklerinin saptanabileceği, akademik ve gündelik dil kullanımı ile ilgili örneklerle ulaşılabileceği, farklı metin türleri ve uzmanlık alanlarına yönelik bilgiler edinilebileceği, Türkçenin yapısal özellikleri, dilbilgisi, düzenlilikleri hakkında fikir sahibi olunabileceği, üst-metinsel özelliklerle ilgili incelemeler yapılabileceği düşünülmektedir.

Türkiye'de yürütülen derlem projelerinin çoğunun özel amaçlı olarak hazırlandığı görülmüştür. Ancak boyutları ve içerdikleri örneklem sayıları düşünüldüğünde, Türkçe Ulusal Derlemi ve *TSCorpus* genel amaçlı başvuru derlemleri olarak kabul edilebileceğinden, bu derlemlerin Türkçenin yapısına ilişkin çıkarımlar açısından tümeli temsil edici yeteneğe sahip oldukları söylenebilir.

Çalışma kapsamında, İngilizce tek dilli derlemlerden, *İngiliz Ulusal Derlemi*, *Açık Amerikan Ulusal Derlemi* ve *Çağdaş Amerikan İngilizcesi Derleminin* yapıları ve kullanıcıya sunduğu inceleme seçenekleri araştırılmıştır. Derlemlerin tümünün açık erişimli olduğu görülmüştür. Derlemlere dahil edilen farklı türlerden metinler üzerinde sorgulamalar yapılabilmektedir. Sorgulanan ifadenin bağlam içinde gösterimi verilmekte, aynı zamanda metne ilişkin bilgiler kullanıcıya sunulmaktadır. Bu derlemlerin yalnızca yazılı dilsel malzemeyi değil, aynı zamanda sözlü dilsel malzemeyi de içerdiği saptanmıştır. Çevirmenlerin tek dilli derlemleri kullanarak, farklı metin türleri hakkında bilgi sahibi olabileceği, konu ve terminoloji bilgisi edinebileceği, özellikle erek dilin İngilizce olduğu durumlarda derlemlerde karşılaştıkları doğal

ifadeler yardımıyla erek dilde daha kabul edilebilir, akıcı ve erek odaklı çeviriler yapabileceği düşünülmektedir.

Tez çalışması kapsamında incelenen paralel derlemeler ise *OPUS*, *JRC-Acquis Paralel Derlemi*, *Europarl*, *Avrupa Parlamentosu Dijital Derlemi*, *Birleşmiş Milletler Paralel Derlemi*, *Hansard Paralel Derlemi*dir.

Genel ağ üzerinden kaynak ve erek metin toplayan *OPUS*'un bünyesinde birçok alt derlemin yer aldığı görülmüştür. Açık erişimli olan derlem üzerinde kaynak ve erek dil seçimi yapılarak sorgulamaların gerçekleştirilebildiği belirlenmiştir. Sorgu sonuçları bağlam içinde gösterilmektedir. Türkçenin, *OPUS* içinde yer alan bir alt derlem olan *SETIMES* paralel derleminde yer aldığı görülmüştür.

İncelenen paralel derlemlerle ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, bu derlemlerin, özellikle istatistiksel makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesi ve hesaplamalı dilbilim alanında yapılan çalışmalara katkı sağlanması amacıyla tasarlandığı görülmüştür. Ancak söz konusu amaçlara yönelik olarak hazırlanan bu paralel derlemlerin çeviribilim araştırmalarında kullanılabileceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen çeviri veritabanlarının, yapısal olarak paralel derlemleri andırdığı belirtilmiş; bu araçların genel ağ üzerinden koştur metinler toplayarak kullanıcıya sunduğu ve aynı zamanda çevrimiçi sözlükler gibi çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Tek dilli ve paralel derlemler incelendikten sonra, çeviri çalışmalarına yönelik olarak tasarlanan derlemler incelenmiştir. Çeviribilim araştırmalarında kullanılmak üzere hazırlanan bu derlemler, *Translational English Corpus (TEC)*, *Evrokorpus*, *Compara*, *İngilizce-Norveççe Paralel Derlemi (ENPC)*, *CRoCo* ve *Arapça-İngilizce Paralel Derlemi*'dir. Ayrıca çeviri çalışmalarına yönelik olarak hazırlanmış bir derlem aracı olan *TranslatorBank* detaylı biçimde incelenmeye çalışılmıştır.

Translational English Corpus (TEC) bünyesinde farklı kaynak dillerden İngilizceye yapılmış çevirilerin yer aldığı görülmüştür. Derlem, farklı konu alanlarından metinler içermektedir ve derlemde çevirmenin cinsiyeti, uyuğu, mesleği, çevirinin yönü, kaynak dil bilgisi gibi dil dışı unsurlar da işaretlenmiştir. Genel ağ üzerinden

erişilebilen derlemin, çeviri tümellerinin saptanması ve çeviride biçim incelemelerinin yapılması amacıyla tasarlandığı belirtilmiştir.

Evrokorpus, Slovincenin; İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca dilleriyle eşleştirilmesiyle oluşturulmuş paralel bir derlemdir. Derlemin erek kitlesinin profesyonel çevirmenlerden oluştuğu belirtilmiştir. Genel ağ üzerinden erişilebilen derleme eklenen çevirilerin dört aşamalı bir düzelti sürecinden geçtiği görülmüştür. Bu düzeltmeler yalnızca dilsel düzelteleri değil, aynı zamanda uzmanlar tarafından konu alanı bilgisine yönelik düzelteleri de kapsamaktadır. Genel ağ üzerinden erişilebilen bu derlemde, çevirinin hangi düzeltme aşamasında olduğu da görülebilmektedir.

İngilizce-Portekizce dil çiftinde kaynak ve erek metinleri içeren çift yönlü bir derlem olan *Compara*, çeviri süreçlerinde çevirmenlere katkı sağlamak üzere tasarlanmıştır. Genel ağ üzerinden açık erişimin sağlanabildiği derlemde, gelişmiş arama seçenekleri kullanılarak çevirmen notları, çeviriye eklenen kısımlar, birleştirilen ya da ayrılan metin bölümleri gibi çeviriye özgü durumların da işaretlenmiş olduğu görülmüştür.

İngilizce-Norveççe paralel derlemi, roman parçalarından oluşturulmuş bir derlemdir. Derlemde aynı zamanda Almanca, Hollandaca ve Portekizce dilleri de yer almaktadır. Çeviribilim araştırmalarına kaynaklık edebilecek nitelikte olan bu derleme açık erişim sağlanamamaktadır.

CRoCo, çeviri metinleri özgün metinlerden ayıran özelliklerin, başka bir deyişle çeviri tümellerinin saptanabilmesi için oluşturulmuş bir derlemdir. Derlem İngilizce-Almanca dil çiftinde dilsel malzeme içermektedir. Derleme açık erişim sağlanamamaktadır.

Arapça-İngilizce paralel derleminin, çeviri çalışmalarında kullanılmak üzere farklı paralel derlemleri bünyesinde barındıran bir derlem projesi olarak hayata geçirildiği görülmüştür. Derlemin geliştirilmesine devam edilmektedir. Derlemde aranan ifadeler bağlam içinde gösterilmekte, aynı zamanda kaynak metne ilişkin kaynakça bilgisine derlem üzerinden ulaşılabilir. Bu kaynakça bilgisinde dil, yazar, yayınevi, yayın yılı, ülke, yazarın cinsiyeti, metnin konu alanı ve konusu yer almaktadır. Derleme genel ağ üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

TranslatorBank, çevirmenlerin genel ağ üzerinden metinleri derleyebilmeleri ve bu metinleri yönetebilmeleri amacıyla tasarlanmış bir derlem aracıdır. Böylece çevirmenlerin, bu derlem yazılımını kullanarak özel alan çevirilerine yönelik kendi derlemelerini oluşturabilecekleri görülmüştür. Derlem aracının geliştirilmesine devam edilmektedir, fakat araştırmacıların deneme sürümüne erişimi vardır.

Bu tez çalışması kapsamında, yukarıda kısaca değinilen çeviri çalışmalarına yönelik derlemelerin yapılarına benzer, ancak bünyesinde özgün özellikler barındıran bir derlem modeli tasarlanmıştır. Bu derlem modelinin iki farklı kullanıcı kitlesine hitap etmesi kararlaştırılmıştır. Modelin erek kitlesi, çeviribilim alanında çalışmalar yapan araştırmacılardan ve aktif şekilde çeviri yapan çevirmenlerden oluşmaktadır. Üniversitelerin çeviribilim ve mütercim-tercümanlık bölümlerinde okuyan öğrenciler de çevirmen sınıfı altında kabul edilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, bu modelin çıkış noktası, çevirmenlerin işlevsel bir şekilde ve rahatlıkla kullanabilecekleri derlem araçlarının çok az sayıda olduğunun saptanmış olmasıdır. Aynı zamanda, çeviribilim araştırmalarına yönelik derlemelerin de oldukça az sayıda olduğu görülmüştür. Çeviri çalışmalarına kaynaklık etmek üzere tasarlanmış derlemelerde de Türkçe yer almamaktadır. Bu nedenle hem çevirmenlerin hem de çeviribilim alanında çalışmalar yapan araştırmacıların gereksinimlerini karşılayabileceği düşünülen bir derlem modeli tasarlanmıştır. Şüphesiz çevirmen ve araştırmacıların gereksinimleri bazı noktalarda kesişirken, belli noktalarda birbirlerinden ayrılmaktadır. Model tasarlanırken, her iki grubun gereksinimleri ayrı ayrı, ancak bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır.

Derlem modelinin erek kitlesinin çevirmenler ve çeviribilim araştırmacılarından oluştuğu belirtilmesine rağmen, model araştırma amaçlarına göre, dilbilimciler, filologlar, düzeltmenler, teknik yazarlar gibi dilsel çalışmalarla ilgilenen araştırmacılar tarafından da kullanılabilir.

Derlem modelinde, derlemde kapsanacak dillere ilişkin bir sınırlama getirilmemiştir. Araştırmacı, araştırma yaptığı dil ya da dillerde metinleri derleme yükleyebilir.

Model, çeviribilim araştırmalarında en sık kullanılan derlem türleri olan paralel derlemleri, karşılaştırılabilir derlemleri ve genel amaçlı derlemleri içerecek şekilde tasarlanmıştır. Bunun yanında, araştırmacı modeli kullanarak araştırma amacı

doğrultusunda kendi derlemi oluşturabilir. Başka bir deyişle, hazır derlemleri modele entegre edebileceği gibi, modelin araştırmacıya sunduğu olanaklar yardımıyla, bir “kendin-oluştur” derlemi de tasarlayabilir.

Model, genel ağ üzerinden ulaşılan arama sonuçlarının yapısına eklenebilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, makine çevirisi çıktıların derleme entegrasyonu da mümkündür. Çevirmenin kullandığı bir çeviri belleği varsa, paralel bir derlem olarak kabul edilebilecek olan bu çeviri belleği de modele yüklenebilir. Derlem modeli, tüm bu unsurları kapsayacak şekilde esnek bir yapıda tasarlanmıştır.

Derlem modeli, yazılım güncellemelerine açık bir şekilde tasarlanmıştır. Erek kitlenin gereksinimlerine, modelde saptanan eksikliklere ve modele getirilmek istenen yeniliklere göre, model güncellenebilecek, mevcut özellikleri geliştirilebilecek ve bünyesine yeni özellikler eklenebilecektir.

Derlem modeli artsürekli ya da eşsürekli olabilecek esnek bir yapıda tasarlanmıştır. Derleme eklenen kaynak ve erek metinlerin yayın tarihleri ve derleme eklenme tarihleri kullanıcılar tarafından kaydedilecektir.

Modelde dil dışı unsurların işaretlenmesi gerekmektedir. Yazarın adı, yayın tarihi, çevirmenin adı, kaynakça bilgisi, metin türü ve erek okur bilgisi, çevirmenin cinsiyeti, çevirinin yönü, kaynak ve erek dil bilgisi gibi bilgiler, modele metin girdisi yapan kullanıcı tarafından işaretlenerek yazılmalıdır.

Derlem modeli hazırlanırken dikkate alınan en önemli ölçütlerden biri modelin esneklik özelliğine sahip olmasıdır. Kullanıcıların modeli kendi araştırmaları doğrultusunda kullanmalarına, sorgulama yapmalarına imkân tanınmıştır. Başka bir deyişle, derlem modeli “kullanıcıyı” değil, “kullanıcı” modeli yönlendirmelidir.

Çeviri çalışmalarında terminoloji bilgisinin önemi yadsınamaz. Bu nedenle model, kullanıcıların kendi terimce listelerini çıkarmalarına ve bu listeleri bilgisayarlarına kaydetmelerine izin vermektedir. Aynı zamanda modelin sunduğu sorgulama seçenekleriyle, kullanıcı, sıklık listeleri gibi basit istatistiksel çıkarımlara da erişebilmektedir.

Derlem modeli, karmaşık olmayan arama seçenekleriyle donatılmıştır. Model, literatürde daha önce ortaya konmuş olan ve çeviribilime yönelik tasarlanmış ya da kullanılmış derlem türlerini sınıflandırmaya çalışan farklı derlem tipolojileri analiz edilerek oluşturulmuştur. Derlem tipolojilerinin ayrıntılı bir incelemesi yapılarak, çeviribilime yönelik bir derlem modelinin en temel özelliğinin içerdiği metinlerin çeviriye yönelik olarak taşıdığı özellikler olduğu belirlenmiştir. Bu noktadan hareketle metinlerin, derleme eklendikleri andan itibaren, derlem ve alt derlemler içerisinde birbirleriyle olan ilişkileri de dikkate alınarak bir metin tipolojisi oluşturulmuştur.

Bu çalışmayla oluşturulan metin tipolojisi, derlem çeviribilim literatüründe sıklıkla görülen bir yaklaşım olan olgu sınıflandırmasından çıkılarak, derlemlerin analiz edilebilmesini sağlayacaktır. Derlemi bir bütün olarak görüp, o bütünü metinlerin bazı temel özellikleri üzerinden adlandırmak yerine; metin tipolojisi ile derlemi oluşturan metinler sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Oluşturulan bu tipoloji, derlem tasarımının metin odaklı bir hale gelmesini ve modüler yapıda, amaca yönelik, daha fazla çeşitlilik içeren şekilde oluşturulmasını sağlayabilecek bir yapıdadır.

Gerçek metinlerin yanında makine çevirisi ile ortaya çıkan “yapay” metinlerin de derleme normal birer metin gibi eklenebilmesi değinilen bu metin tipolojisiyle kolay bir biçimde yapılabilmektedir.

Ayrıca, derlem modeline makine çevirisinin entegrasyonunun sağlanması ile çevirmenlerin çeşitli sebeplerle uzak kalmayı tercih ettikleri derlemlerin, çevirmen araç seti içine dahil edilebilecek bir konuma ulaşabilecekleri de gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmayla, tamamen çeviribilime özgü gereksinimleri karşılamaya yönelik bir derlem modeli ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Ortaya konan modelin, çeviribilimin alt araştırma alanlarını da kapsayıcı yapıda ve esneklikte olmasına özen gösterilmiştir. Gelecekte yapılacak olan derlem tabanlı çeviribilim çalışmalarına kaynaklık edebilmesi amaçlanarak oluşturulan derlem modelinin modüler yapısından kaynaklanan esnekliği ile farklı araştırma alanlarında da yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alotaibi, Hind M.: "Arabic-English Parallel Corpus: A New Resource for Translation Training and Language Teaching", **Arab World English Journal**, C. 8, No: 3, 2017.
- Aston, Guy: "Foreword", **Corpus Use and Translating: Corpus use for learning to translate and learning corpus use to translate**, Haz., Allison Beeby, Patricia Rodríguez Inés ve Pilar Sánchez-Gijón, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2009, s. ix–x.
- Baker, Mona: "Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications," **Text and Technology: In Honor of John Sinclair**, Haz., M. Baker, G. Francis ve E. Tognini-Bonelli, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins, 1993, s. 233-250.
- Baker, Mona: "Corpus-based Translation Studies. The Challenges that Lie Ahead," **Terminology, LSP and Translation**. Haz., H. Somers, Amsterdam, John Benjamins, 1996, s. 175-186.
- Baker, Mona: "Towards a Methodology for Investigating the Style of a Literary Translator", **Target**, C.12, No: 2, 2000, s. 241-266.
- Baker, Mona: "A Corpus-based View of Similarity and Difference in Translation", **International Journal of Corpus Linguistics**, C. 9, No: 2, 2004, s. 167-193.

Baker, Mona: "Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research", **Target**, C. 7, No: 2, 1995, s. 223-243.

Baker, Paul, **A Glossary of Corpus Linguistics**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2006.

Hardie, Tony

McEnery:

Barnbrook, Geoff: **Language and Computers: A Practical Introduction to the Computer Analysis of Language**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1996.

Baroni, Marco, "A Preliminary Analysis of Collocational Differences in Monolingual Comparable Corpora", **Proceedings of the Corpus Linguistics 2003 Conference**, UCREL Technical Papers, C. 16, 2003, s. 82-91.

Bendazzoli, Claudio, "Corpus-based Interpreting Studies: Early Work and Future Prospects", **Revista Tradumatica**, 2009, (çevrimiçi), <https://ddd.uab.cat/pub/tradumatica/15787559n7/15787559n7a8.pdf>, 21 Mayıs 2015.

Bengi, Işın: "Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştirisi, Üst Eleştirisi, Çeviribilim İlişkileri," **Dilbilim Araştırmaları**, Haz., A. Kocaman, G. Durmuşoğlu, K. İmer ve S. Özsoy, Ankara, Hitit Yayınevi, 1993, s. 25-50.

- Bernardini,
Silvia: "Corpora in the Classroom: An Overview and Some Reflections on the Future Developments," **How to Use Corpora in Language Teaching**, Haz., J. Sinclair, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2004, s. 17-23.
- Bernardini,
Silvia: "Corpora for Translator Education and Translation Practice: Achievements and Challenges." **Third International Workshop on Language Resources for Translation Work, Research and Training**, 2006, s.17–22.
- Bernardini,
Silvia: "Monolingual Comparable Corpora and Parallel Corpora in the Search for Features of Translated Language," **SYNAPS: A Journal of Professional Communication**, C. 26, 2011, s. 2-13.
- Bhattacharjee,
Anol: "Social Science Research: Principles, Methods, and Practices", **USF Tampa Bay Open Access Textbooks Collection**, C. 3, 2012.
- Bianchi,
Francesca: **Culture, Corpora and Semantics. Methodological Issues in Using Elicited and Corpus Data for Cultural Comparison**, ESE-Salento University Publishing, 2012.
- Biber,
Douglas: "Representativeness in Corpus Design," **Literary and Linguistic Computing**, C. 8, No: 4, Birleşik Krallık, Oxford University Press, 1993, s. 243-257.
- Blum-Kulka,
Shoshana: "Shifts of cohesion and coherence in translation," **Interlingual and Intercultural Communication**, Haz., J. House ve S. Blum-Kulka, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1986, s. 17-35.

Bowker, “Student Translation Archive and Student Translation Tracking
Lynne, Peter System: Design, Development and Application”, **Corpora in**
Bennison: **Translation Education**, Haz., Federico Zanettin, Silvia
Bernardini ve Dominic Stewart, Manchester ve Northampton, St.
Jerome Publishing, 2003, s. 103-118.

Bowker, “Translation Technology”, **The Oxford Handbook of**
Lynne, Gloria **Computational Linguistics**, 2. Bs., 2014.
Corpas Pastor:

Bowker, “Towards a Methodology for a Corpus-Based Approach to
Lynne: Translation Evaluation”, **Meta**, C. 46, No: 2, 2001, s. 345-364.

Brown, Peter “Aligning Sentences in Parallel Corpora”, **Proceedings of the**
F., Jennifer C. **29th annual meeting on Association for Computational**
Lai, Robert L. **Linguistics**, 1991, s. 169-176.
Mercer:

Buendía- “The Web for Corpus and the Web as Corpus in Translator
Castro, Miriam, Training”, **New Voices in Translation Studies**, C. 10, 2013, s.
Clara Inés 54-71.
López-
Rodríguez:

Cabré, M. “Terminology and Translation”, **Handbook of Translation**
Teresa: **Studies**, Haz., Yves Gambier ve Luc van Doorslaer, C. 1,
Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company,
2010, s. 356-365.

Chesterman, Andrew: "Hypotheses about Translation Universals," **Claims, Changes and Challenges in Translation Studies**, Haz., G. Hansen, K. Malmkjær ve D. Gile, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 2004a, s. 1-13.

Chesterman, Andrew: "Beyond the Particular," **Translation Universals: Do They Exist?**, Haz., A. Mauranen ve P. Kujamaki, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2004b, s. 33-51.

Chesterman, Andrew: "Why Study Translation Universals?," **Acta Translatologica Helsingiensia**, C.1, Haz., R. Hartama-Heinonen ve P. Kukkonen, 2010, s. 38-48.

Chesterman, Andrew: "What is a Unique Item?," **Doubts and Directions in Translation Studies: Selected Contributions from the EST Congress, Lisbon 2004**, Haz., Yves Gambier, Miriam Shlesinger ve Radegundis Stolze, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2007, s. 3-13.

Çalışkan, Nihal: "Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: 'aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa', **Zeitschrift für die Welt der Türken**, C.6, No: 1, 2014, s.139-160.

Dash, Niladri Sekhar: **Corpus Linguistics: An Introduction**, Delhi, Pearson Education, 2008.

Dayrell, Carmen: "A Quantitative Approach to Compare Collocational Patterns in Translated and Non-translated Texts", **International Journal of Corpus Linguistics**, C. 12, No: 3, 2007, s. 375-414.

Denham, **Linguistics for Everyone: An Introduction**, ABD, Wadsworth
Cristin, Anne Cengage Learning, 2013.

Lobeck:

Even-Zohar, "Polysystem Theory", **Poetics Today**, C. 1, No: 1-2, 1979,
Itamar: s. 287–310.

Even-Zohar, "The Position of Translated Literature Within the Literary
Itamar: Polysystem", **Polysystem Studies, Poetics Today**, C. 11, No: 1,
1990, s. 45-51.

Even-Zohar, "Translation and Transfer", **Polysystem Studies, Poetics
Itamar: Today**, C. 11, No: 1, 1990, s. 73-78.

Fantinuoli, **New Directions in Corpus-based Translation Studies**. Berlin,
Claudio, Language Science Press, 2015.
Federico
Zanettin:

Fantinuoli, "Revisiting Corpus Creation and Analysis Tools for Translation
Claudio: Tasks", **Cadernos de tradução**, C.1, 2016, s. 62-87.

Frankberg- "Are Translations Longer than Source Texts? A Corpus-based
Garcia, Ana: Study of Explicitation," **Corpus Use and Translating**, Haz.,
Allison Beeby, Patricia Rodriguez ve Pilar Sanchez-Gijon,
Amsterdam ve Philadelphia, John Benjamins, 2009, s. 47-58.

Frankenberg- "Introducing Compara: The Portuguese-English Parallel Corpus",
Garcia, Ana, **Corpora in Translation Education**, Haz., Federico Zanettin,
Diana Santos: Silvia Bernardini ve Dominic Stewart, Manchester ve
Northampton, St. Jerome Publishing, 2003, s. 71-88.

- Frankenberg-Garcia, Ana: "Training Translators to Use Corpora Hands-on: Challenges and Reactions by a group of 13 Students at a UK University", **Corpora**, C. 10, No: 3, 2015, s. 351-380.
- Frerot, Cecile: "Corpora and Corpus Technology for Translation Purposes in Professional and Academic Environments. Major Achievements and New Perspectives", çevrimiçi, <http://dx.doi.org/10.5007/2175-7968.2016v36nesp1p36>, 2016, 21 Nisan 2017.
- Gale, William A., Kenneth V. Church: "A Program for Aligning Sentences in Bilingual Corpora", **Computational Linguistics**, C. 19, No: 1, 1993, s. 75-102.
- Gallego-Hernández, Daniel: "The Use of Corpora as Translation Resources: A Study Based on a Survey of Spanish Professional Translators", **Perspectives**, C. 23, No: 3, 2015, s. 375-391.
- Gatto, Maristella: **Web as a Corpus**, Londra, Bloomsberry, 2014.
- Gatto, Maristella: **From 'Body' to 'Web'. An Introduction to the Web as Corpus**, Bari, Laterza – University Press Online, 2009.
- Gellerstam, Martin: "Fingerprints in Translation," **In and Out of English: For Better, For Worse?**, Haz., G. Anderman, M. Rogers, Clavedon, Multilingual Matters, 2005, s. 201-213.
- Granger, Sylviane: "Comparable and Translation Corpora in Cross-linguistic Research. Design, Analysis and Applications," **Journal of Shanghai Jiaotong University**, C. 2, 2010, s. 14-21.

Grefenstette, **Association for Computer Linguistics**, çevrimiçi,
Gregory: [https://www.kilgariff.co.uk/Publications/2003-KilgGrefenstette-](https://www.kilgariff.co.uk/Publications/2003-KilgGrefenstette-WACIntro.pdf)
WACIntro.pdf, 2003, 12 Mart 2017.

Gries, Stefan **Quantitative Corpus Linguistics with R: A Practical**
Th: **Introduction**, New York, Routledge, 2009.

Güner, Edip “Makine Çevirisinde Yeni bir Bilgisayım̈sal Yaklaşım”, **Doktora**
Serdar: **Tezi**, Edirne, Trakya Üniversitesi, 2015.

Hatim, Basil: **Teaching and Researching Translation**. New York, Routledge,
2014.

Hermans, **The Conferences of the Tongues**, New York, Routledge, 2007.
Theo:

Holmes, **Translated!: Papers on Literary Translation and Translation**
James S.: **Studies**. Amsterdam, Rodopi, 1988.

Höge, Monika, “Key Players”, **Translator’s Workbench: Tools and**
Andrea **Terminology for Translation and Text Processing**, Haz., M.
Hohmann, Kugler, K. Ahmad ve G. Thurmair, Brüksel ve Luxembourg,
Khai Le-Hong: Springer, 1995, s. 4-5.

Hönig, Hans “Translating: The Constructive Way”, **Ilha do Desterro A Journal**
G.: **of English Language, Literatures in English and Cultural**
Studies, C. 33, 1997, s. 11-23.

Huang, Libo: **Style in Translation: A Corpus-Based Perspective**, Heidelberg, New York, Dordrecht, Londra, Shanghai Jiao University Press ve Springer, 2015.

Hunston, Susan: **Corpora in Applied Linguistics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

Remkhe, Irina, Liliya Nefyodova: "Using Corpora Tools in Teaching Translation", **Questions of Cognitive Linguistics**, C. 2, No:43, 2015, s. 89-95.

Iu, Wai Sam: "The Advantages and Drawbacks of Using Corpus in Translation", **The First International Conference on English, Discourse and Intercultural Communication**, Macao, Macao Polytechnic Institute, 2007, s. 174-193.

Jantunen, Jarmo Harri: "Synonymity and Lexical Simplification in Translations: A Corpus-based Approach", **Across Languages and Cultures**, C. 2, No: 1, 2001, s. 97-112.

Johansson, Stig, Jarle Ebeling, Signe Oksefjell: English-Norwegian Parallel Corpus: Manual, Çevrimiçi, <https://www.hf.uio.no/ilos/english/services/omc/enpc/ENPCmanual.pdf>, 1999, 23 Mayıs 2017.

Johansson, Stig: "Why Change the Subject? On Changes in Subject Selection in Translation from English into Norwegian", **Target**, C. 16, No: 1, 2004, s. 29-52.

- Johansson, Stig: "Reflections on Corpora and their uses in Cross-linguistic Research", **Corpora in Translation Education**, Haz., Federico Zanettin, Silvia Bernardini ve Dominic Stewart, Manchester ve Northampton, St. Jerome Publishing, 2003, s. 135-144.
- Kay, Martin, Martin: "Text-Translation Alignment", **Computational Linguistics**, C. 19, 1993, s. 121-142.
- Roscheisen:
- Kenny, Dorothy: **Lexis and Creativity in Translation: A Corpus-based Study**, Manchester, St. Jerome Publishing, 2000.
- Korkmaz, İnönü: **Teknik Metinlerde İşlevsellik: Kullanma Kılavuzlarının Çevirileri**, Ankara, Gece Kitaplığı, 2017.
- Köktürk, Şaban: **Uygulamalı Çeviribilim**, Ankara, Detay Yayıncılık, 2015.
- Krüger, Ralph: "Working with Corpora in the Translation Classroom", **Studies in Second Language Learning and Teaching**, C. 2, No: 4, 2012, s. 505-525.
- Kübler, Natalie: "Corpora and LSP Translation", **Corpora in Translator Education**, Haz., F. Zanettin, S. Bernardini ve D. Stewart, Manchester, St. Jerome Publishing, 2003, s. 25-42.
- Kübler, Natalie: "Working with Different Corpora in Translation Teaching", **New Trends in Corpora and Language Learning**, Haz., Ana Frankenberg-Garcia, Lynne Flowerdew ve Guy Aston, Continuum, 2011, s. 62-80.

Laviosa, Sara: **Corpus-based Translation Studies: Theory, Findings, Applications**, Amsterdam, Rodopi, 2002.

Laviosa, Sara: "Corpora", **Handbook of Translation Studies**. C.1, Haz., Y. Gambier ve L. Doorslaer, Amsterdam, John Benjamins, 2010, s. 80-86.

Laviosa, Sara: "Corpora and Translation Studies", **Corpus Applications in Applied Linguistics**, Haz., Ken Hyland, Chau Meng Huat ve Michael Handford, Londra/New York, Bloomsbury, 2012, s. 67-83.

Leech,
Geoffrey: "Corpora and Theories of Linguistic Performance", **Directions in Corpus Linguistics**, Haz., J. Svartvik, Berlin, Mouton de Gruyter, 1992, s. 105-122.

Leech,
Geoffrey: "The State of the Art in Corpus Linguistics", **English Corpus Linguistics: Studies in Honour of Jan Svartvik**, Haz., K. Aijmer, B. Altenberg, London, Longman, 1991, s. 8-29.

Li, Defeng: "Translator Style: A Corpus-assisted Approach", **Corpus Methodologies Explained: An Empirical Approach to Translation Studies**, Haz., Meng Ji, Michael Oakes, Li Defeng ve Lidun Hareide, Japonya, Routledge-WIAS Interdisciplinary Studies, 2017, s. 114-160.

Louw, Bill: "Irony in the Text or Insincerity in the Writer? The Diagnostic Potential of Semantic Prosodies", **Text and Technology: In Honor of John Sinclair**, Haz., M. Baker, G. Francis ve E. Tognini-Bonelli, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 1993, s. 157-177.

Olohan, Maeve: **Scientific and Technical Translation**, Londra ve New York, Routledge, Taylor and Francis Group, 2016.

Maia, Belinda: "Word Order and the First Person Singular in Portuguese and English", **The Corpus-based Approach**, Meta, C. 43 No: 4, Haz., Sara Laviosa, 1998, s. 589-601.

Maia, Belinda: "Training Translators in Terminology and Information Retrieving using Comparable and Parallel Corpora", **Corpora in Translator Education**, Haz., F. Zanettin, S. Bernardini ve D. Stewart. Manchester, St. Jerome Publishing, 2003, s. 43-53.

Maia, Belinda: "Terminology and Translation – Bringing Research and Professional Training Together Through Technology", **Meta**, C. 50, No:4, 2005, s. 1-7.

Malmkjaer, Kirsten: "Norms and Nature in Translation Studies", **Incorporating Corpora: The Linguist and the Translator**, Haz., Gunilla Anderman ve Margaret Rogers, Clevedon, Multilingual Matters, 2008, s. 49-59.

Malmkjær, Kirsten: "Love Thy Neighbour: Will Parallel Corpora Endear Linguists to Translators?", **Meta**, C. 43, No: 4, 1998, s. 532-541.

Mariachiara Russo, Claudio Bendazzoli, Bart Defrancq: **Making Way in Corpus-based Interpreting Studies**, New Frontiers in Translation Studies, Singapur, Springer, 2018.

Mauranen, Anna: "Universal Tendencies in Translation", **Incorporating Corpora: The Linguist and The Translator**, Haz., Gunilla Anderman ve Margaret Rogers, Clevedon, Multilingual Matters, 2008, s. 32-48.

McEnery, Tony, Andrew Hardie: **Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice**, Birleşik Krallık, Cambridge University Press, 2012.

McEnery, Tony, Andrew Wilson: **Corpus Linguistics: An Introduction**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2001.

McEnery, Tony, Richard Xiao, Yukio Tono: **Corpus-Based Language Studies: An Advanced Resource Book**, New York, Routledge, 2006.

Mikhailov, Mikhail, Robert Cooper: **Corpus Linguistics for Translation and Contrastive Studies**, New York, Routledge, 2016.

Munday, Jeremy: **Introducing Translation Studies: Theories and Applications**, 2. Bs., ABD ve Kanada, Routledge, 2008.

Munday, Jeremy: "A Computer-Assisted Approach to the Analysis of Translation Shifts", **The Corpus-based Approach**, Meta, C. 43 No: 4, Haz., Sara Laviosa, 1998, s. 542-556.

Munday, Jeremy: **Style and Ideology in Translation**, New York ve Londra, Routledge: Taylor and Francis Group, 2008.

Neumann, Stella, Silvia Hansen-Schirra: "The CroCo Project: Cross-Linguistic Corpora for the Investigation of Explicitation in Translations", **Journal Proceedings from the Corpus Linguistics Conference Series**, C. 1, No: 1, 2005.

Newman, Aryeh: "Translation Universals – Perspectives and Explorations", **Translation Perspectives III: Selected Papers 1985–86**, Haz., M.G. Rose, Nat. Res. Center for Translation and Interpretation, Binghamtom, New York, State University of New York at Binghamton, 1987, s. 69-83.

Nida, Eugene Albert: **Toward a Science of Translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating**, Brill, Leiden, 1964.

Olohan, Maeve, Mona Baker: "Reporting *That* in Translated English: Evidence for Subconscious Processes of Explicitation?", **Across Languages and Cultures**, C. 1, No: 2, 2000, s. 141-158.

Olohan, Maeve: **Introduction Corpora in Translation Studies**, Londra ve New York, Routledge, Taylor and Francis Group, 2004.

Palumbo, Giuseppe: **Key Terms in Translation Studies**, Londra ve New York, Continuum International Publishing Group, 2009.

Pekçoşkun, Sevdâ: "Word Formation Strategies in Translated Popular Medical Texts in Turkey", **Word Formation and Transparency in Medical English**, Haz., Pius ten Hacken ve Renata Panocová, Birleşik Krallık, Cambridge Scholars Publishing, 2015, s. 133-155.

Pekçoşkun, Sevdâ: "The Study on the Place of Translated Self-help Literature within the Turkish Literary Polysystem between the Years 2000-2010", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2013.

Püsküloğlu, Ali: **Türkçe Sözlük**, 6. Bs., İstanbul, Can Yayınları, 2007.

Rabinovich, Ella, Shuly Winther, Ofek Luis Lewinsohn: "A Parallel Corpus of Translationese", (çevrimiçi), <https://arxiv.org/abs/1509.03611v2>, 25.3.2016.

Reiss, Katharina: **Translation Criticism – The Potentials and Limitations: Categories and Criteria for Translation Quality Assessment**, Birleşik Krallık, St. Jerome Publishing, 2000.

Renouf, Antoinette: "Corpus Development at Birmingham University," **Corpus Linguistics: Recent Developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research**, C. 45, Haz., J. M. G. Aarts ve W. Meijs, Amsterdam, Rodopi, 1984, s. 3-39.

Roach, Peter, "Linking Prosodic Transcription to the Time Dimension", **Spoken English on Computer: Transcript, Mark-up and Application**, Haz., G. Leech, G. Myers ve J. Thomas, Londra ve New York, Routledge, 1995, s.149-160.

Rodríguez-Inés, Patricia: "The Learning Process in the Use of Corpora in Translator Education", **Corpus Use and Translating: Corpus Use for Learning to Translate and Learning Corpus Use to Translate**, Haz., Allison Beeby, Patricia Rodríguez Inés ve Pilar Sánchez-Gijón, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2009, s. 129-149.

Saldanha, Gabriela, Sharon O'Brien: **Research Methodologies in Translation Studies**. Londra ve New York, Routledge, Taylor and Francis Group, 2013.

Saldanha, Gabriela: "Style of Translation: The Use of Source Language Words in Translations by Margaret Jull Costa and Peter Bush", **Corpus-based Translation Studies**, Haz., Jeremy Munday, Alet Kruger ve Kim Wallmach, Londra, Continuum, 2011, s. 237-258.

Sanchez-Gijon, Pilar: "Developing Documentation Skills to Build Do-it-yourself Corpora in the Specialised Translation Course", **Corpus Use and Translating**, Haz., Allison Beeby, Patricia Rodriguez ve Pilar Sanchez-Gijon, Amsterdam ve Philadelphia, John Benjamins, 2009, s. 109-127.

Sharoff, Serge: "Creating General-purpose Corpora Using Automated Search Engine Queries", **WaCky! Working Papers on the Web as Corpus**, Haz., Marco Baroni ve Silvia Bernardini, 2006, s. 63-98.

Sinclair, John: **Corpus, Concordance, Collocation**, Birleşik Krallık, Oxford University Press, 1991.

Sinclair, John: **Looking up: An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing and the Development of the Collins COBUILD English Language Dictionary**, Haz., John M. Sinclair, Londra, Collins ELT, 1987.

Şahin, Mehmet: **Çeviri ve Teknoloji**, İzmir, İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Taşçı, Şerafettin, A. Mustafa
Güngör, Tunga
Güngör: "Compiling a Turkish-English Bilingual Corpus and Developing an Algorithm for Sentence Alignment", **International Scientific Conference Computer Science**, 2006.

Tengku Mahadi, Tengku Sepora, Helia Vaezian, Mahmoud Akbari: **Corpora in Translation: A Practical Guide**, Bern, Peter Lang, 2010.

- Teubert, Wolfgang: "Language and Corpus Linguistics", **Lexicology and Corpus Linguistics**, Haz., M. A. K. Halliday, Wolfgang Teubert, Colin Yallop ve Anna Čermáková, New York, Continuum, 2004, s. 73-112.
- Thompson, Paul: "Spoken Language Corpora", **Developing Linguistic Corpora: A Guide to Good Practice**, Haz., M. Wynne, Oxford, Oxbow Books, 2005.
- Tiedemann, Jörg: "News from OPUS – A Collection of Multilingual Parallel Corpora with Tools and Interfaces", **Recent Advances in Natural Language Processing**, Haz., Nicolas Nicolov, Kalina Bontcheva, Galia Angelova ve Ruslan Mitkov, C. V, Amsterdam ve Philadelphia, John Benjamins, 2009, s. 237-48.
- Tirkkonen-Condit, Sonja: "Unique Items-over-or Under-represented in Translation Language?", **Translation Universals: Do They Exist?**, Haz., Anna Mauranen ve Pekka Kujamäki, Amsterdam ve Philadelphia, John Benjamins, 2004, s. 177-84.
- Tognini-Bonelli, Elena: **Corpus Linguistics at Work**, Amsterdam ve Philadelphia, John Benjamins, 2001.
- Toury, Gideon: **Descriptive Translation Studies- and Beyond**. Amsterdam, John Benjamins Pub. Co., 1995.
- Toury, Gideon: "Probabilistic Explanations in Translation Studies: Welcome as They Are, Would They Qualify as Universals?", **Translation Universals: Do They Exist?**, Haz., Anna Mauranen ve Pekka

Kujamäki, Amsterdam ve Philadelphia, John Benjamins, 2004, s. 15-32.

Vanderstoep, **Research Methods for Everyday Life: Blending Qualitative**
Scott W., **and Quantitative Approaches**, San Francisco, Jossey-Bass A
Deirdre D. Wiley Imprint, 2009.
Johnston:

Varantola, "Translators and Disposable Corpora", **Corpora in Translator**
Krista: **Education**, Haz., Federico Zanettin, Silvia Bernardini ve Dominic
Stewart, Manchester: St. Jerome, 2003, s. 55-70.

Vinay, Jean- **Comparative Stylistics of French and English: A**
Paul, Jean **Methodology for Translation**, Amsterdam ve Philadelphia, John
Darbelnet: Benjamins Publishing Company, 1995.

Wang, Qing: Corpus-driven Learning in Collegiate Translation Course, **Theory**
and Practice in Language Studies, C. 1, No: 3, 2011, s. 287-
291.

Weisser, **Practical Corpus Linguistics: An Introduction to Corpus-**
Martin: **based Language Analysis**, West Sussex, John Wiley & Sons
Inc, 2016.

Williams, **The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in**
Jenny, Andrew **Translation**. Londra ve New York, Routledge, Taylor and Francis
Chesterman: Group, 2014.

Wolfgang, "Directions in Corpus Linguistics", **Lexicology and Corpus Linguistics**, Haz., M. A. K. Halliday, Wolfgang Teubert, Colin Yallop ve Anna Čermáková, New York, Continuum, 2004, s. 113-165.

Xiao, Richard, "In Pursuit of the "Third Code": Using the ZJU Corpus of Lianzhen He, Translational Chinese in Translation Studies", **Using Corpora in Contrastive and Translation Studies**, Haz., Richard Xiao, Birleşik Krallık, Cambridge Scholars Publishing, 2010, s. 182-214.

Yao, Xing'an: "A Corpus-Based Translation Class", **Proceedings of the International Symposium on Using Corpora in Contrastive and Translation Studies (UCCTS)**, Haz., R. Xiao, L. He ve M. Yue, Birleşik Krallık, Lanchester University, 2008.

Yazıcı, Mine: **Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları**, İstanbul, Multilingual, 2005.

Yazıcı, Mine: **Çeviribilimde Araştırma**, İstanbul, Multilingual, 2011.

Zanettin, "Hardwiring Corpus-Based Translation Studies", **Corpus-based Translation Studies: Research and Applications**, Haz., Alet Federico, Kim Wallmach ve Jeremy Munday, Londra ve New York, Bloomsbury Academic, 2011, s. 103-123.

Zanettin, "Corpora in Translation Education: An Introduction", **Corpora in Translation Education**, Manchester ve Northampton, St. Silvia Jerome Publishing, 2003, s. 1-14.
Bernardini,

Dominic
Stewart:

Zanettin, Federico: "Bilingual Comparable Corpora and the Training of Translators," **Meta**, C. 43, No: 4, 1998, s. 616-630.

Zanettin, Federico: "DIY Corpora: The WWW and the Translator", **Training the Language Services Provider 384rofess New Millennium**, Haz., B. Maia, J. Haller ve M. Urlrych, Porto, Faculdade de Letras, Universidade do Porto, 2002a, s. 239-248.

Zanettin, Federico: "Corpora in Translation Practice", **Language Resources for Translation Work and Research, LREC 2002 Workshop Proceedings**, Haz., E. Yuste-Rodrigo, 2002b, s. 10-14.

Zanettin, Federico: **Translation-Driven Corpora**, Manchester, St. Jerome, 2012.

Zanettin, Federico: IperGrimus, (çevrimiçi)
http://www.intralinea.org/monographs/zanettin/corpora_f.htm, 4 Nisan 2017.

Ziemski, M., M. Junczys-Dowmunt, B. Pouliquen: "The United Nations Parallel Corpus", **Language Resources and Evaluation (LREC'16)**, Portorož, Slovenya, 2016.

ÖZGEÇMİŞ

Sevda PEKCOŞKUN GÜNER, 17.1.1987 tarihinde İzmir'in Bornova ilçesinde dünyaya geldi. Lise öğrenimini 2005 yılında, Bornova Suphi Koyuncuoğlu Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi'nde tamamladı. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünde lisans eğitimine başladı. 2010 yılında lisans eğitimini tamamlayıp, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. Prof. Dr. Asalet ERTEN danışmanlığında hazırladığı "The Study on the Place of Translated Self-help Literature within the Turkish Literary Polysystem between the Years 2000-2010" başlıklı teziyle 2013 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı.

PEKCOŞKUN GÜNER, 2011-2013 yılları arasında Yaşar Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Yazar, 2013 yılında Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Kırklareli Üniversitesi'ndeki görevine halen devam etmektedir. Yazarın araştırma alanları içerisinde, derlem tabanlı çeviribilim, teknik çeviri, çeviri kuramı, tıp çevirisi, çeviribilimde araştırma yöntemleri ve makine çevirisi yer almaktadır.